

ISSN 2310-9513

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна**

**Серія «Міжнародні відносини. Економіка.
Країнознавство. Туризм»**

Випуск 21

Започатковано 2013 р.

Харків – 2025

УДК: 327+33+908](062.552)

Засновник: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Рік заснування: 2013

Періодичність: двічі на рік

Висвітлюються результати наукових досліджень у галузі міжнародних відносин, світового господарства та міжнародних економічних відносин, економіки, туризму та готельного господарства.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів.

Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм» є науковим фаховим виданням з економічних наук, категорія «Б», спеціальності 051, 073, 292 (наказ МОН України № 409 від 17.03.2020).

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 12 від 25 квітня 2025 р.)*

Головний редактор: *В.В. Гончаренко* – доктор економічних наук, професор, ХНУ імені В.Н. Каразіна

Заступники головного редактора:

В. В. Резніков – доктор наук з держуправління, кандидат економічних наук, доцент, ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Н. А. Казакова – кандидат географічних наук, доцент, ХНУ імені В.Н. Каразіна.

А. Ю. Парфінченко – кандидат історичних наук, доцент, ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Відповідальний секретар: *Г. І. Гапоненко* – кандидат економічних наук, доцент, ХНУ імені В.Н. Каразіна.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Н.В. Антонюк – доктор історичних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка

І.М. Грабинський – доктор економічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка

О.А. Довгаль – доктор економічних наук, професор, ХНУ імені В.Н. Каразіна

О.О. Любіцева – доктор географічних наук, професор, академік АН вищої освіти України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

І.Ю. Матюшенко – доктор економічних наук, професор, ХНУ імені В.Н. Каразіна

М.М. Рижков – доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

С.А. Циганов – доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

І.В. Шкодін – доктор економічних наук, професор, ХНУ імені В.Н. Каразіна

С.О. Якубовський – доктор економічних наук, професор, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

Dang Van Phan, PhD, Associate Professor, Mekong University, Vietnam

Salah Gacim, PhD (Economics), Professor, University Ibn Zohr – Agadir, Morocco

Jakub Koralewski, D.Sc. (Historical Sciences) Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii w Poznaniu, Poland

Ewald Mittelstädt, Dr., Dr. h. c., Professor, South Westphalia University of Applied Science, Nordrhein-Westfalen, Germany

William H. Meyers, Dr., Professor, University of Missouri-Columbia, USA

Tanova Petia, Dr. of Economics, Associate Professor, Frederick University of Cyprus, Cyprus

Vesselin Popovski, D.Sc., Professor, Centre for the Study of United Nations, Jindal Global University, India

Адреса редакційної колегії:

61022, м. Харків, пл. Свободи, 6, факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, ауд. 366а

тел. (057) 707 53 06, www.irtb.karazin.ua, www.periodicals.karazin.ua/irtb, meo.vestnik@karazin.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність, достовірність наведених даних, фактів, цитат, інших відомостей.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.

Ідентифікатор медіа у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа: R30-04457 (Рішення № 1538 від 09.05.2024 р Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Протокол № 15)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, оформлення, 2025

ISSN 2310-9513

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

The Journal

of V. N. Karazin Kharkiv National University

**Series «International Relations. Economics.
Country Studies. Tourism»**

Issue 21

Published since 2013

Kharkiv 2025

UDC: 327+33+908](062.552)
Founder: V. N. Karazin Kharkiv National University
Year of foundation: 2013
Frequency: twice a year

The results of scientific research in the field of international relations, world economy and international economic relations, economy, tourism and hotel industry are covered.
For scientists, teachers, graduate students and students.

The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism is a scientific professional publication in economics, category "B", specialty 051, 073, 292 (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 409 from 17.03.2020).

*Approved for publication by the Academic Council
of V. N. Karazin Kharkiv National University
(protocol No 12 dated 25 April, 2025)*

Editor-in-Chief: *Vladyslav Goncharenko*, D.Sc. (Economics), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

Deputy Editor-in-Chief:

Valeriy Ryzhnikov, D.Sc. (Public Administration), PhD in Economics, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

Nadija Kazakova, PhD (Geography), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

Anatoliy Parfinenko, Ph.D (History), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

Assistant Editor: *Hanna Haponenko*, Ph.D (Economics), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

EDITORIAL BOARD

Nataliya Antonyuk, D.Sc. (Historical Sciences), Professor, Ivan Franko National University of Lviv

Igor Hrabynskiy, D.Sc. (Economics), Professor, Ivan Franko National University of Lviv

Olena Dovgal, D.Sc. (Economics), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

Olga Lyubitseva, D.Sc. (Geographic Sciences), Professor, Member of the Academy of Science of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Igor Matyushenko, D.Sc. (Economics), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

Mykola Ryzhkov, D.Sc. (Political studies), Professor, Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Sergiy Tsyganov, D.Sc. (Economics), Professor, Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Iryna Shkodina, D.Sc. (Economics), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

Serhiy Yakubovsky, D.Sc. (Economics), Professor, Odessa I.I. Mechnikov National University

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Dang Van Phan, PhD, Associate Professor, Mekong University, Vietnam

Salah Gacim, PhD (Economics), Professor, University Ibn Zohr – Agadir, Morocco

Jakub Koralewski, D.Sc. (Historical Sciences) Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii w Poznaniu, Poland

Ewald Mittelstädt, Dr., Dr. h. c., Professor, South Westphalia University of Applied Science, Nordrhein-Westfalen, Germany

William H. Meyers, Dr., Professor, University of Missouri-Columbia, USA

Petia Tanova, Dr. of Economics, Associate Professor, Frederick University of Cyprus, Cyprus

Vesselin Popovski, D.Sc., Professor, Centre for the Study of United Nations, Jindal Global University, India

Editorial Board Address:

61022, Kharkiv, Sq. Svobody, 6, Faculty of International Economic Relations and Tourism Business

V. N. Karazin Kharkiv National University, room 366a

tel. (057) 707 53 06, www.irtb.karazin.ua, www.periodicals.karazin.ua/irtb, meo.vestnik@karazin.ua

The authors of the published materials are fully responsible for the selection, accuracy, reliability of the data, facts, quotations and other information.

Articles have been double-blindly reviewed.

Media identifier in the Register of the field of Media Entities: R30-04457 (Decision № 1538 dated May 9, 2024 of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Protocol № 15)

ЗМІСТ

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

А.А. Белінський МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ КРАЇН ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ.....	8
І. О. Вдовиченко ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ КРАЇН ЗАХІДНИХ БАЛКАН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	16
О.О. Гончаров, Н.І.Гончаренко СТРАТЕГІЯ ЄС ЩОДО РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОМОБІЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ ДО ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	28
О.А. Довгаль ЦИФРОВІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОТИРІЧЧЯ.....	38
М.Ю. Ковальов ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ США ЯК СВІТОВОГО ЛІДЕРА РИНКУ ІТ-ПОСЛУГ.....	47
В.В. Козулін ІНВЕСТИЦІЙНА АСИМЕТРІЯ В РОЗВИТКУ ІТ-СЕКТОРУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	54
М.О. Кочерга РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ АФРИКИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ.....	64
С.І. Лиман, К.О. Яценко СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА НІГЕРІЇ: БЕЗПЕКОВИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІРИ.....	74
С.В. Лубенець, А.М. Шелестова, Л.О. Чернишова НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В КРАЇНАХ ОСТРОВІВ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ.....	81
Д.А. Музуров ІНВЕСТИЦІЇ У ВІДНОВЛЮВАНУ ЕНЕРГЕТИКУ ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН, ІНСТРУМЕНТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	89
Г.С. Панасенко, Ю.А. Довбня ЯДЕРНІ ДЕРЖАВИ ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС І КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ....	100
Я.С. Сумар ТОРГОВЕЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КАНАДИ З КРАЇНАМИ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ В КОНТЕКСТІ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	108
В.Є. Халін ПОСИЛЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ.....	115

ЕКОНОМІКА

А. А. Адеподжу, Дж. О. Омолайо, О. А. Марі ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ФІНАНСІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОНДОВОГО РИНКУ НІГЕРІЇ.....	126
Д.О. Донковцев ЦИФРОВІ ДВІЙНИКИ (DIGITAL TWINS) У ПРОМИСЛОВOSTІ: ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	137
Л. С. Озабеме ГРОШОВО-КРЕДИТНІ ТА КВАЗІФІСКАЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ НІГЕРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ.....	144

ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Т.П. Безсмертнюк ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИЗМУ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ В АСПЕКТІ ПРОВЕДЕННЯ ЧЕМПІОНАТУ СВІТУ З ФУТБОЛУ 2026.....	154
Г.І. Гапоненко, Д.О. Новікова МУЗИЧНА СПАДЩИНА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ.....	161
Г.І. Гапоненко, О.В. Євтушенко, І.М. Шамара БЕЗБАР'ЄРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	178
О.В. Євтушенко, К.Я.Христюк ТУРИСТИЧНИЙ БРЕНДУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА МОЖЛИВІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	194
Ю.В. Никига, С.Р.Мороз, Р.Ю. Нога УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ.....	206
О.В. Никига, О.В. Романчук, Р.С. Коваль, М.В. Данилевич, Ю.О. Калимон ЖИТТЯ ТА ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШЕФ-КУХАРЯ ТА РЕСТОРАТОРА ОМАРО КАНТУ.....	212
М.І. Писаревський, І.О. Панова, М.В. Сідоров, А.С. Деркач ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	220
І.С. Посохов ІСТОРИЧНІ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ: ВІД ФЕСТИВАЛЬНИХ МАЙДАНЧИКІВ ДО ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ.....	230

CONTENTS

THE WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

A. Belinskyi MECHANISMS OF INTERNATIONAL TECHNOLOGY TRANSFER OF THE EU COUNTRIES IN THE CONTEXT OF GLOBAL DIGITALIZATION: CHALLENGES, TRENDS, PROSPECTS.....	8
I. Vdovychenko FOREIGN TRADE RELATIONS OF THE WESTERN BALKAN STATES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION.....	16
O. Honcharov, N. Goncharenko EU STRATEGY FOR THE ELECTRIC MOBILITY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE GREEN ECONOMY TRANSITION.....	28
E. Dovgal DIGITALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE RELATIONS: ADVANTAGES AND CONTRADICTIONS.....	38
M. Kovalov FEATURES OF DIGITIZATION OF THE US ECONOMY AS THE WORLD LEADER IN THE IT SERVICES MARKET.....	47
V. Kozulin INVESTMENT ASYMMETRY IN THE DEVELOPMENT OF THE IT SECTOR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EUROPEAN UNION COUNTRIES.....	54
M. Kocherha DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND AFRICAN COUNTRIES IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATIONS OF THE AFRICAN VECTOR OF UKRAINIAN DIPLOMACY.....	64
S. Lyman, K. Yashchenko STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AND NIGERIA: SECURITY, POLITICAL, AND ECONOMIC DIMENSIONS.....	74
S. Lubenets, A. Shelestova, L. Chernyshova DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF DIGITAL INFORMATION SECURITY IN THE ISLAND COUNTRIES OF SOUTHEAST ASIA.....	81
D. Muzurov INVESTMENTS IN EU RENEWABLE ENERGY: CURRENT STATUS, INSTRUMENTS, AND DEVELOPMENT PROSPECTS.....	89
H. Panasenko, Ju. Dovbnya NUCLEAR STATES AS A FACTOR OF DESTABILIZATION OF INTERNATIONAL SECURITY: THEORETICAL DISCUSSION AND CONCEPTUAL ANALYSIS.....	100
Ya. Sumar TRADE COOPERATION OF CANADA WITH LATIN AMERICAN COUNTRIES IN THE CONTEXT OF NORTH AMERICAN INTEGRATION.....	108
V. Khalin STRENGTHENING THE EXPORT POTENTIAL OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTEGRATION INTO THE WORLD ECONOMY.....	115

ECONOMY

A. A. Adepoju, J. O. Omolayo, O. A. Mary IMPACT OF DIGITAL FINANCE ON THE PERFORMANCE OF THE STOCK MARKET IN NIGERIA.....	126
D. Donkovtsev DIGITAL TWINS IN INDUSTRY: INVESTMENT POTENTIAL FOR MODERNIZATION OF PRODUCTION IN UKRAINE.....	137
L. S. Ozabeme NIGERIA'S MONETARY AND QUASI-FISCAL OPERATIONS AND IT'S IMPACT ON THE ECONOMY.....	144

TOURISM AND HOSPITALITY RESEARCH

T. Bezsmertniuk PROSPECTS FOR TOURISM AND ECONOMIC GROWTH IN NORTH AMERICA IN THE CONTEXT OF THE 2026 FIFA WORLD CUP.....	154
H. Haponenko, D. Novikova MUSICAL HERITAGE AS A FACTOR IN SHAPING UKRAINE'S TOURIST APPEAL.....	161
H. Haponenko, O. Yevtushenko, I. Shamara BARRIER-FREE ENVIRONMENT AS A PREREQUISITE FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE.....	178
O. Yevtushenko, K. Khrystyuk TOURIST BRAND OF UKRAINE: ANALYSIS AND POSSIBILITY OF TRANSFORMATION.....	194
O. Nykyha, S. Moroz, R. Noha QUALITY MANAGEMENT OF TOURIST SERVICES: MODERN APPROACHES.....	206
O. Nykyha, O. Romanchuk, R. Koval, M. Danylevych, Yu. Kalymon LIFE AND PROFESSIONAL ACTIVITIES OF CHEF AND RESTAURATEUR HOMARO CANTU (1976–2015).....	212
M. Pysarevskiy, I. Panova, M. Sidorov, A. Derkach THEORETICAL FOUNDATIONS OF FESTIVAL TOURISM RESEARCH.....	220
I. Posokhov HISTORICAL REENACTMENTS AS A COMPONENT OF EVENT TOURISM: FROM FESTIVAL VENUES TO THE VIRTUAL WORLD.....	230

**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ**

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-01
УДК 339.94:330.341.1][4-6ЄС]:339.9:004

MECHANISMS OF INTERNATIONAL TECHNOLOGY TRANSFER OF THE EU COUNTRIES IN THE CONTEXT OF GLOBAL DIGITALIZATION: CHALLENGES, TRENDS, PROSPECTS

Andriy Belinskyi

Postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022,
e-mail: belinskiy.business@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8576-8431>

The article examines the current aspects of international technology transfer in the countries of the European Union in the context of global digitalization. In the modern world, digital transformations are fundamentally changing the mechanisms of technological exchange between states, companies and research institutions, leading to the need to rethink traditional approaches to innovation management. The article emphasizes that for the European Union, technology transfer is not only a tool for innovative development, but also an important factor in geoeconomic sustainability and the formation of a single digital space. Given the growing complexity and multilevel nature of global economic relations, an effective technology transfer policy requires an interdisciplinary and interinstitutional approach based on the principles of open innovation, cooperation and joint development. European digital initiatives, including the Digital Single Market, Horizon Europe, the European Innovation Council and others, play an important role in this process. They create conditions for the integration of digital solutions into all links of the value chain – from research and development to commercialization. The article highlights the problem of digital inequality both within the EU and globally, where countries with less developed digital infrastructure – Ukraine – risk being on the periphery of technological progress. The article substantiates that increasing the efficiency of international technology transfer is possible only under the conditions of strategic coordination of digital policies, the development of a single regulatory framework, the activation of cross-border cooperation and the formation of inclusive innovation ecosystems. Special attention is paid to the issue of strengthening the role of Ukraine in the European space of technological exchange as a factor of its economic modernization and gradual overcoming of the digital divide. Thus, the approach proposed in the article allows for a comprehensive assessment of current trends in technology transfer in the context of digital transformation, to identify systemic challenges and promising directions for the development of innovation cooperation policy.

Keywords: *technology transfer, digitalization, European Union, innovation, international cooperation.*

In cites: Belinskyi A. (2025). Mechanisms of international technology transfer of the EU countries in the context of global digitalization: challenges, trends, prospects. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 8–15. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-21-01>

Formulation of the problem. Global digitalization is radically transforming the current environment of international technological exchange, while opening up new opportunities and posing complex challenges. For the European Union countries, technology transfer is becoming a key factor in maintaining innovation dynamics, strengthening competitiveness and integration into global value chains. However, this process is accompanied by significant asymmetries between countries in access to digital solutions, uneven development of digital infrastructure, risks of losing technological sovereignty, legal regulation issues, and a growing need for cross-sectoral and international cooperation. In the context of rapid changes caused by the rapid development of artificial intelligence, automation, and digital platforms, there is a need for an in-depth analysis of effective technology transfer mechanisms that take into account both the economic and institutional features of the EU and global trends.

The hypothesis of the study is that increasing the efficiency of international technology transfer within the European Union is possible through the synergy of digital tools, harmonization of regulatory frameworks, development of open innovation ecosystems, and active involvement of new partners, including Ukraine, in the common innovation space. This approach will minimize the risks of digital inequality and contribute to the formation of sustainable, inclusive technological development.

Analysis of recent research. The analysis of publications on technology transfer in the context of digitalization demonstrates a number of important areas covering current challenges and opportunities in this area. One of the key aspects is the role of new technologies, such as artificial intelligence, blockchain, and the Internet of Things, in accelerating the process of technology transfer. In particular, Balazyuk and Pylyavets (2022) consider blockchain as a tool for ensuring transparency and efficiency of technology transfer in various sectors of the economy. In addition, Grushko (2024) emphasizes the importance of digital technologies in the development of the educational environment, which is also directly related to the transfer of knowledge and technology between different countries.

Zinchuk (2024) analyzed mechanisms for the transfer of innovative technologies, including the integration of digital platforms for the exchange of information and technology at the international level. These digital platforms are becoming important tools for reducing barriers to technological exchange, creating new opportunities for international cooperation. However, despite significant progress in this area, many aspects of technology transfer remain under-researched, including cybersecurity and intellectual property protection, which are critical in the digital environment. An important topic is the integration of

digital technologies into the development strategies of countries, which is actively studied in the publications of Koval and Lyshak (2024). They emphasize the need to form a single digital market for effective interaction between countries that are actively developing in the face of global challenges. This aspect also emphasizes the importance of cooperation between Ukraine and EU countries in the field of technological exchange. On the other hand, Prudka and Chaika (2021) emphasize the role of technology transfer as an important element for the development of an innovative model of Ukraine's economy, noting that the introduction of modern technologies is a prerequisite for ensuring the competitiveness of the national economy on a global scale. In the context of globalization, the problem of asymmetry of access to innovations and the digital divide between countries is also important, which limits the development opportunities for individual countries, such as Ukraine, in this process.

Thus, although the issue of technology transfer in the digital environment is actively studied in current publications, some aspects, such as cybersecurity, intellectual property protection, and integration of interdisciplinary approaches, require further research. This will allow for a deeper understanding of the mechanisms of effective technology transfer, especially for countries seeking to integrate into the international process of innovation exchange.

The purpose and objectives of the article. The purpose of the article is to study and systematize the mechanisms of international technology transfer of the European Union countries in the context of global digitalization in order to identify effective tools that accelerate innovation exchange, overcome digital inequality and strengthen international technological cooperation.

Research objectives:

1. To reveal the essence and structure of technology transfer in the context of digital transformation of the global economy.
2. To study the main digital tools (blockchain, AI, cloud services, etc.) that affect the mechanisms of international technology transfer.
3. Identify the challenges and barriers that arise in the process of technology transfer in the digital environment.
4. Analyze the role of the EU and its institutions (in particular, the Digital Single Market) in shaping an effective technology transfer policy and outline the prospects for its development.

Summary of the basic research material. Digital transformation dramatically affects economic processes in all industries, increasing productivity through automation and improvement of business processes [5, c.2].

Technology transfer is an important component of innovation development, which encompasses the transfer of knowledge, technology, intellectual property

and research results between different actors - countries, companies, universities, research institutions and other institutions. Technology transfer involves not only the transfer of technology itself, but also the appropriate training of resources, staff development, creation of infrastructure for the implementation of innovations and adaptation to local conditions.

Zinchuk T.O. defines technology transfer (TT) as a sequence of actions in which new knowledge obtained as a result of fundamental and applied research in universities and research institutions is freely disseminated, transferred through the provision of scientific and technical services or purchased by enterprises for implementation as a product or technology [3, c.2].

The main essence of technology transfer is the process of transforming ideas into practical applications, which may include knowledge sharing through patents, licenses, joint ventures, research and educational programs. In the current context of globalization and digitalization, technology transfer is acquiring new aspects, including the growing role of digital platforms and new technologies such as artificial intelligence, blockchain, and the Internet of Things.

Digitalization is changing the foundations of technology transfer mechanisms, adding new opportunities and challenges. First of all, the speed of data and knowledge transfer through online platforms is significantly increasing, allowing for more efficient information exchange between participants in the process, regardless of their geographical location. Platforms such as cloud services allow for instant data transfer and collaboration on innovations [2, c.227]. On the other hand, digitalization also creates new barriers, including cybersecurity, intellectual property protection, and the risks of technological asymmetry between countries and companies. Countries that have limited access to modern digital technologies may be at a disadvantage in terms of effective adoption and implementation of new technologies. Problems with data protection and infringement of intellectual property rights may also slow down the process of technology transfer, as imperfect legal and regulatory systems in some countries may become an obstacle to international cooperation. Digitalization also requires new skills and knowledge in IT, data analytics, programming, and project management, which requires countries to modernize educational and vocational programs to ensure that they have the right skills to effectively implement technology transfer.

International mechanisms and institutions that regulate technology transfer are important elements that ensure the effective and legitimate transfer of technology between countries and companies. One of the main international institutions that facilitates this process is the World Trade Organization (WTO), in particular its Agreement on Trade-Related Aspects

of Intellectual Property Rights (TRIPS) [9], which sets minimum standards for the protection and enforcement of intellectual property in international trade.

In addition, international organizations, such as the United Nations (UN), the World Intellectual Property Organization (WIPO), and the European Commission, play an important role in creating regulations and recommendations related to technology transfer, as well as facilitating international agreements that facilitate technological exchange between states.

One of the important initiatives in this direction is the EU Digital Single Market, which stimulates openness, innovation, and effective access to digital technologies for EU member states [10]. The EU's Digital Single Market is an important component of the Union's technological integration strategy. The purpose of this market is to create conditions for the free exchange of digital products and services between EU countries, which significantly accelerates technological progress and simplifies the transfer of innovations. The Digital Single Market removes the regulatory and legal barriers that previously hindered the effective exchange of technology. The Digital Single Market supports the development of tools such as e-commerce, cloud technologies, data and service exchange platforms that allow businesses and research institutions from different EU countries to interact and collaborate seamlessly in the field of technology. As a result, the EU is becoming not only a domestic but also a global leader in the development and application of digital solutions, which significantly improves the conditions for technology transfer at the international level.

Digitalization is significantly changing not only the economic structure, but also the mechanisms of technology transfer and exchange between countries and companies. Thanks to the rapid development of digital technologies such as blockchain, artificial intelligence, and the Internet of Things, technology transfer has become much faster, more efficient, and less costly [4].

Blockchain, as one of the most revolutionary digital technologies, is changing approaches to technology transfer and data storage. Due to its ability to ensure transparency, security, and the impossibility of changing information without the knowledge of all participants in the process, blockchain can become a powerful tool for preserving intellectual property rights and ensuring legality in technology exchange. It can provide efficient and reliable registration of technology transfer agreements, preventing fraud or breach of contract [1].

Artificial intelligence (AI) also has a significant impact on technology transfer. AI algorithms can be used to analyze large amounts of data, which can optimize the process of selecting the best-fit technologies for specific conditions and automate numerous stages of the transfer. They can help identify the most promising technologies for investment, provide predictive

outcomes from their implementation, and improve intellectual property management processes, which is important for international technology transfer.

Digital platforms have become important tools for international technology exchange, as they enable the rapid transfer of data and technological knowledge on a global scale. Through platforms such as online technology marketplaces, collaborative research platforms, cloud services, and specialized portals for scientific and technical cooperation, businesses can interact directly with innovation providers and gain access to the latest developments and expertise.

Digital platforms help minimize the time and financial costs of finding and implementing new technologies, and reduce barriers for countries with limited resources or access to advanced technologies. They create an environment for a more open, transparent and efficient exchange of technologies between countries, which accelerates innovation and economic development.

Such platforms can also become tools for cooperation between small and medium-sized enterprises, helping them to access new technologies and research results that were previously available only to large corporations. Integration with global markets and resources allows small businesses to actively innovate, thereby increasing their competitiveness.

The process of technology transfer in the European Union faces a number of challenges and barriers (asymmetry of access to innovation, cybersecurity and intellectual property protection issues, and a lack of qualified personnel) that can slow down or complicate the effective exchange of innovations.

One of the biggest challenges to technology transfer in the EU is the asymmetry of access to innovation between countries, which is part of the overall digital divide. Differences in the level of development between Western and Eastern European countries, as well as between large and small economies, can lead to the fact that technologies that are developing in some countries may not be available to others. Countries with developed digital infrastructures, such as Germany or France, are better placed to adapt and commercialize new technologies, while other Member States, especially in Eastern Europe, may face difficulties in providing the necessary infrastructure for technology transfer.

The second major barrier to technology transfer in the EU is cybersecurity and intellectual property protection. In the context of globalization and high levels of digitalization, the risk of cyber threats such as infrastructure attacks, data theft, or criminal activities related to the illegal use of intellectual property is growing. The EU is actively working on implementing cybersecurity regulations, such as the GDPR, which regulates the protection of personal data, but there are some difficulties in standardizing security mechanisms internationally. Different countries may have different levels of preparation for protection against cyber threats,

which leads to uneven application of technologies and complicates their transfer between countries, especially for small and medium-sized enterprises that do not have sufficient resources to ensure an adequate level of cybersecurity [6, p.15].

The last important barrier to technology transfer is the lack of qualified personnel, particularly in countries with less developed economies. Successful implementation of new technologies requires highly qualified specialists who are able to work with advanced innovations, develop new solutions and adapt them to specific conditions. In some EU countries, there is an urgent need for education and training that meets the requirements of the digital economy. The gap in the level of education between EU countries creates obstacles to the rapid adaptation of technologies and the introduction of innovative solutions at the level of the entire Union. For effective technology transfer, the EU needs to.

The European Union is one of the world's leading models in the field of international technological exchange due to the integration of states and the creation of a single legal and economic platform for interaction in the field of technology and innovation. The process of technological exchange between EU member states is multilevel and includes both institutional mechanisms and strategic initiatives that promote innovation and technology at the European and international levels.

Ukraine has a significant scientific and technological potential, but lacks the resources and experience to commercialize its developments and implement new technologies. International technology transfer can help Ukraine overcome these limitations and integrate into the global innovation system [11, p.2].

Ukraine's integration into the international technology transfer process is an important strategic step to stimulate its technological development and digital transformation.

During 2014-2023, 26395 technology transfer agreements were concluded for a total of UAH 1246.38 million. The largest number of agreements was concluded in 2014, but the largest amount of funds under the concluded agreements was received in 2020 - UAH 218.74 million [7].

The highest average value of one technology transfer agreement was achieved in 2020 and amounted to UAH 118.17 thousand, which is 1.7 times higher compared to the value of the agreement in 2019. The lowest average value was recorded in 2014 - UAH 12.20 thousand (Fig. 2).

Over ten years, from 2014 to 2023, UAH 1233.73 million was received under technology transfer agreements, the dynamics of which and the volume of their use in the studied years are shown in Fig. 3. The largest amount under technology transfer agreements was received in 2020 and 2021 - UAH 218.74 million and UAH 187.95 million, respectively, and the smallest

in 2014 - UAH 64.90 million. The largest amount of funds received under technology transfer agreements was used in 2019 and 2021 - UAH 118.99 million and UAH 121.70 million, respectively.

Given the existing potential and significant opportunities for cooperation with EU countries, Ukraine has a chance to become an important player in the global technology market. However, in order to realize this potential, a number of barriers need to be removed, including legal regulation, infrastructure, and education. Cooperation with EU countries is one

of the main opportunities to accelerate Ukraine's technological development [8, p.15]. The EU has many years of experience in managing technology transfer processes and actively supports neighboring countries seeking to integrate into the European economic area. Joint projects with EU countries in areas such as green energy, digital technologies, robotics, and artificial intelligence can ensure the transfer of advanced technologies that will allow Ukraine not only to develop but also to become competitive in the global market. Such projects will also contribute to strengthening

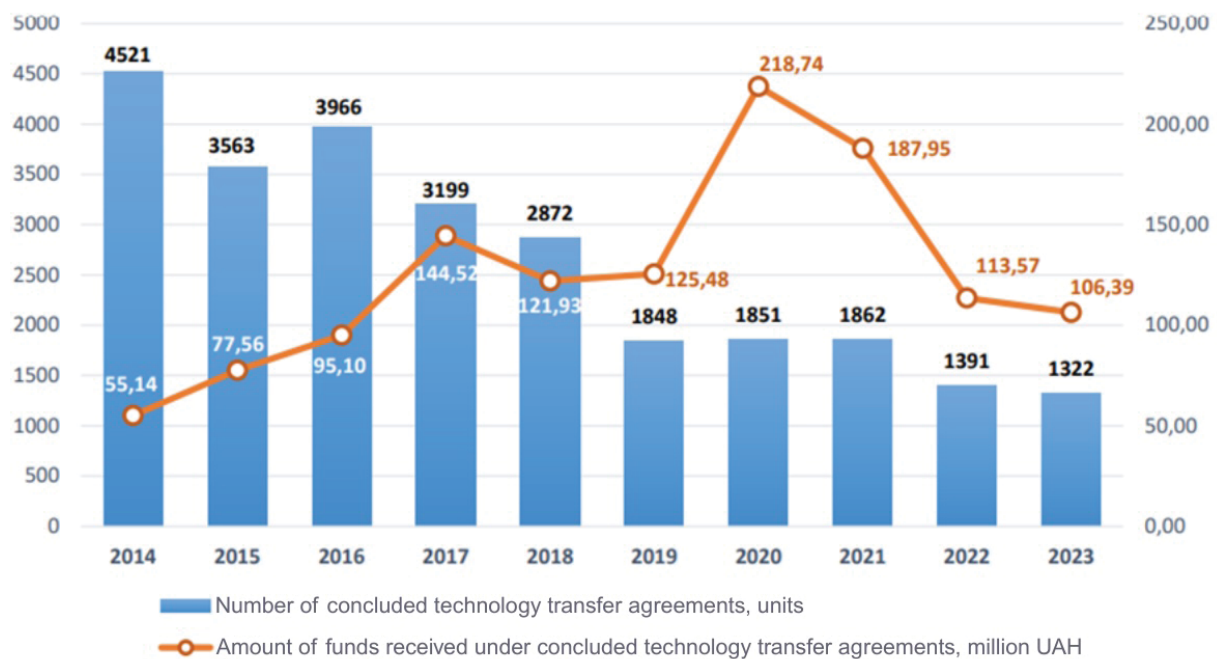


Fig. 1. Number of technology transfer agreements and amount of funds received in 2014-2023 [7]

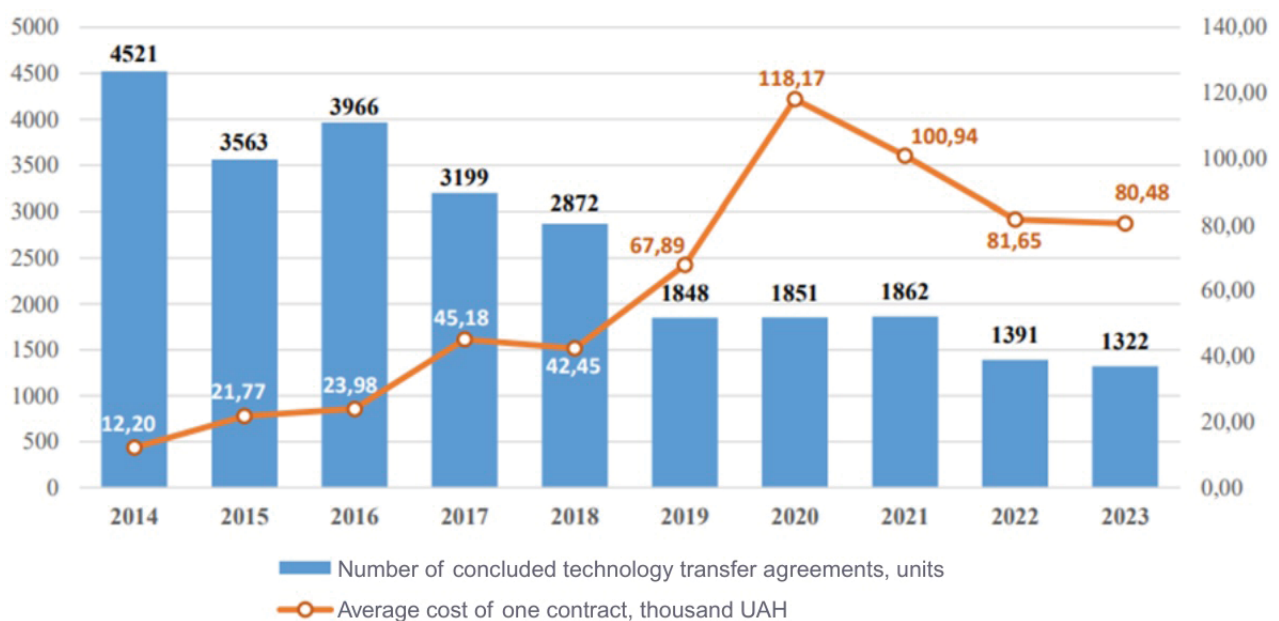


Fig. 2 Number of concluded agreements and average cost of one agreement in 2014-2023 [7]

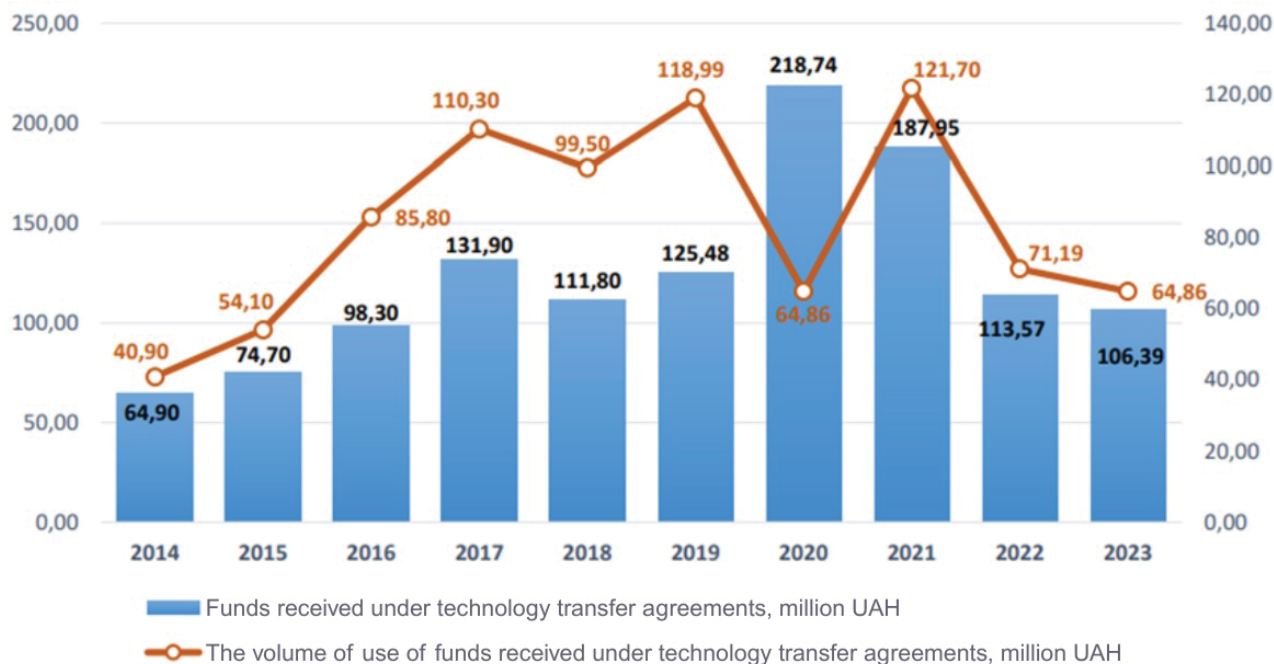


Fig. 3. Funds received under technology transfer agreements and their use in 2014-2023 [7]

international relations and developing the technological ecosystem in Ukraine.

O. Shvydanenko notes that despite the challenges of a full-scale war, thanks to a balanced state policy, support from the international community and the hard work of Ukrainian scientists, engineers and entrepreneurs, Ukraine can become one of the leaders in the global technology market [12, p.6].

To integrate into international technology chains, Ukraine needs to identify several key strategic directions. First, it is to improve the legal framework to ensure the protection of intellectual property and create favorable conditions for investment in high technologies. Second, it is important to actively involve young scientists and specialists in the field of research and development, creating conditions for their professional development and support for startups. Third, it is necessary to increase integration into global digital platforms that ensure the exchange of technologies, data and services between different countries.

The findings of this study. The main forms and models of international technology transfer used in EU countries are analyzed, in particular, licensing, joint ventures, research partnerships and digital platforms. Key digital tools that transform technology

transfer mechanisms are identified: cloud computing, blockchain, artificial intelligence, big data analytics. The main challenges that hinder effective technology transfer are identified: legal fragmentation, cyber risks, lack of common standards for data exchange and digital interoperability. The EU policy in the field of digitalization and technology transfer is analyzed, in particular the Digital Single Market and Horizon Europe initiatives, and the prospects for the development of these mechanisms until 2030 are determined.

Technology transfer mechanisms in EU countries are actively adapting to the conditions of digitalization, taking on new forms due to digital platforms and innovative tools. Effective technology transfer requires harmonization of the regulatory environment within the EU and active stimulation of digital ecosystems to support innovative enterprises. The most promising areas for the development of international technology transfer are the creation of open digital infrastructures, the use of blockchain solutions to protect intellectual property rights, and support for transnational innovation clusters. Successful implementation of the digital technology transfer strategy will contribute to increasing the competitiveness of the EU economy and strengthening its position in the global innovation environment.

REFERENCES

1. Balazyuk O.Yu., Pylyavets V.M. (2022). Blockchain technology: study of the essence and analysis of areas of use. *Economy and society*, No. 43. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-13>. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1701/1636/> (access date 06.05.2025). (in Ukrainian)
2. Grushko R.S. (2024). Strategies for developing a digital learning environment using cloud services. *Modern digital technologies and innovative teaching methods: experience, trends, prospects: materials of the 12th International Scientific and*

Practical Internet Conference. Ternopil: V. Hnatyuk National University of Technology, pp. 227-229. Available at: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740555/1/Збірник_Тернопіль_2024.pdf (accessed 06.05.2025). (in Ukrainian)

3. Zinchuk T.O. Transfer of innovative technologies. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/11907/1/4.pdf> (accessed 06.05.2025). (in Ukrainian)

4. Kaftanov A.L. (2023). The impact of new technologies, such as artificial intelligence and blockchain, on competition law in the digital economy. *Current Issues in Modern Science*, No. 5(11). P. 217-225. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5\(11\)-217-225](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-217-225). Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/4679/4703> (access date 06.05.2025). (in Ukrainian)

5. Koval O., Lyshak O. (2024). Characteristics of the digital transformation of the economy in the context of global challenges. *Economy and Society*, No. 66. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-72> Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4595/4538> (access date 06.05.2025). (in Ukrainian)

6. Nadolska T.P. (2024). Digital transformations in Ukraine in the context of digitalization: experience of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine. *Lesya Ukrainka Volyn National University*. Lutsk, 2024. 66 p. Available at: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24420/1/nadolska_2024.pdf (access date 06.05.2025). (in Ukrainian)

7. Scientific and analytical note on the directions of use of funds received as a result of the transfer of technologies created at the expense of state budget funds, and payment of remuneration to authors of technologies and persons who carry out the transfer of technologies and / or their components. Available at: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/2024/08/12/01/Nauk-analitychna.zapyska.shchodo.napryamiv.vykorystannya.koshtiv-12.08.2024.pdf> (access date 06.05.2025). (in Ukrainian)

8. Prudka O., Chayka D. (2021). Technology Transfer as a Key Component for Ensuring an Innovative Model of Development of Ukraine. *Socio-Economic Problems and the State*, No. 2(25). Pp. 6–20. <https://doi.org/10.33108/sepd2022.02.006>. Available at: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38471> (accessed 06.05.2025). (in Ukrainian)

9. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights of 15.04.1994. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (accessed 06.05.2025). (in Ukrainian)

10. EU Digital Strategy. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/> (accessed 06.05.2025). (in Ukrainian)

11. Chernytska T.V., Ponomarenko O.S., Shvydanenko V.I. (2024). International technology transfer in the context of global competitiveness of national economies. *Economy and Society*, No. 63. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-95> Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4165/4095/> (accessed 06.05.2025). (in Ukrainian)

12. Shvydanenko O.A., Chernytska T.V., Ponomarenko O.S. (2024). Modern disposition of Ukraine in the global technology market. *Economy and Society*, No. 66. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-57>. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4567/4510/> (access date 06.05.2025). (in Ukrainian)

Academic supervisor: Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of the Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine E. A. Dovgal

The article was received by the editors 12.03.2025

The article is recommended for printing 14.04.2025

Белінський Андрій Андрійович, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022, e-mail: belinskiy.business@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8576-8431>

МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ КРАЇН ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються актуальні аспекти міжнародного трансферу технологій у країнах Європейського Союзу в умовах глобальної цифровізації. У сучасному світі цифрові трансформації докорінно змінюють механізми технологічного обміну між державами, компаніями та дослідницькими установами, зумовлюючи потребу в переосмисленні традиційних підходів до управління інноваціями. У статті підкреслюється, що для Європейського Союзу трансфер технологій є не лише інструментом інноваційного розвитку, а й важливим чинником геоекономічної стійкості та формування єдиного цифрового простору. Враховуючи зростаючу складність та багаторівневість глобальних економічних зв'язків, ефективна політика трансферу технологій потребує міждисциплінарного та міжінституційного підходу, що базується на принципах відкритих інновацій, кооперації та спільної розробки. Важливу роль у цьому процесі

відіграють європейські цифрові ініціативи, серед яких Єдиний цифровий ринок, Horizon Europe, European Innovation Council та інші. Вони створюють умови для інтеграції цифрових рішень у всі ланки ланцюга створення доданої вартості – від досліджень і розробок до комерціалізації. В статті актуалізується проблема цифрової нерівності як усередині ЄС, так і в глобальному вимірі, де країни з менш розвиненою цифровою інфраструктурою, зокрема, Україна ризикують опинитися на периферії технологічного прогресу. У статті обґрунтовано, що підвищення ефективності міжнародного трансферу технологій можливе лише за умов стратегічного узгодження цифрових політик, розвитку єдиної нормативної бази, активізації транскордонної співпраці та формування інклюзивних екосистем інновацій. Окрема увага приділена питанню посилення ролі України в європейському просторі технологічного обміну як чинника її економічної модернізації та поступового подолання цифрового розриву. Таким чином, запропонований у статті підхід дозволяє комплексно оцінити сучасні тенденції трансферу технологій в умовах цифрової трансформації, визначити системні виклики та перспективні напрями розвитку політики інноваційної кооперації.

Ключові слова: *трансфер технологій, цифровізація, Європейський Союз, інновації, міжнародна співпраця.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балазюк О.Ю., Пилявець В.М. Технологія блокчейн: дослідження суті та аналіз сфер використання. *Економіка та суспільство*. 2022. №43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-13>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1701/1636/> (дата звернення 06.05.2025).
2. Грушко Р.С. Стратегії розвитку середовища цифрового навчання із використання хмарних сервісів. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методи навчання: досвід, тенденції, перспективи: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2024. С. 227-229. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740555/1/Збірник_Тернопіль_2024.pdf (дата звернення 06.05.2025).
3. Зінчук Т.О. Трансфер інноваційних технологій. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11907/1/4.pdf> (дата звернення 06.05.2025).
4. Кафтанов А.Л. Вплив нових технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, на конкурентне право у сфері цифрової економіки. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. №5(11). С. 217-225. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5\(11\)-217-225](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-217-225). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/4679/4703> (дата звернення 06.05.2025).
5. Коваль О., Лишак О. Характеристика цифрової трансформації економіки в умовах глобальних викликів. *Економіка та суспільство*. 2024. №66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-72> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4595/4538> (дата звернення 06.05.2025).
6. Надольська Т.П. Цифрові трансформації в Україні в умовах цифровізації: досвід міністерства цифрової трансформації України. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 66 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24420/1/nadolska_2024.pdf (дата звернення 06.05.2025).
7. Науково-аналітична записка щодо напрямів використання коштів, одержаних у результаті трансферу технологій, створених за рахунок коштів державного бюджету, та виплат винагороди авторам технологій та особам, які здійснюють трансфер технологій та / або їх складових. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/2024/08/12/01/Nauk-analitychna-zapyska-shchodo-napryamiv-vykorystannya-koshtiv-12.08.2024.pdf> (дата звернення 06.05.2025).
8. Прудка О., Чайка Д. Трансфер технологій як основна складова для забезпечення інноваційної моделі розвитку України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. № 2(25). С. 6–20. <https://doi.org/10.33108/sepd2022.02.006>. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38471> (дата звернення 06.05.2025).
9. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення 06.05.2025).
10. Цифрова стратегія ЄС. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/> (дата звернення 06.05.2025).
11. Черницька Т.В., Пономаренко О.С., Швиданенко В.І. Міжнародний трансфер технологій у контексті глобальної конкурентоспроможності національних економік. *Економіка та суспільство*. 2024. №63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-95> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4165/4095/> (дата звернення 06.05.2025).
12. Швиданенко О.А., Черницька Т.В., Пономаренко О.С. Сучасна диспозиція України на глобальному ринку технологій. *Економіка та суспільство*. 2024. №66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-57>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4567/4510/> (дата звернення 06.05.2025).

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, О. А. Довгаль

Стаття надійшла до редакції: 12.03.2025

Статтю рекомендовано до друку: 14.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-02
УДК 339.56(497-15):[339.923:061.1ЄС]

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ КРАЇН ЗАХІДНИХ БАЛКАН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вдовиченко Іван Олександрович

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: ivan.vdovychenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3879-9713>

Метою статті є визначення тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Західних Балкан у контексті їх триваючих процесів інтеграції з Європейським Союзом протягом останніх років. Проаналізовано основні виклики та досягнення країн регіону – Албанії, Боснії і Герцеговини, Північної Македонії, Сербії, Чорногорії на шляху гармонізації торговельної політики відповідно до актуальних політик ЄС. Особливу увагу приділено ролі двосторонніх угод про стабілізацію та асоціацію між ЄС та досліджуваними країнами, а також значенню Центральноевропейської асоціації вільної торгівлі (CEFTA) у формуванні регіонального економічного простору. На основі методу тренд-аналізу наведено статистику експорту до ЄС у 2014–2024 роках, яка демонструє в цілому позитивну динаміку експортно-імпортних операцій між ЄС та країнами Західних Балкан. Доведено, що участь країн регіону в Угодах про стабілізацію та асоціацію з ЄС, а також у регіональній торговельній угоді CEFTA, сприяє лібералізації торгівлі та підвищенню інтеграційної сумісності з європейським ринком. Попри позитивні зрушення, водночас було розкрито внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на ефективність зовнішньоторговельної діяльності країн Західних Балкан, зокрема інституційні обмеження, логістичну нерозвиненість і залежність від окремих галузей, що впливає на поточний експортний потенціал. Зазначено роль макрорегіональних стратегій ЄС (EUSDR, EUSAIR) як інструментів поглиблення інтеграційної взаємодії. Зроблено висновок, що попри позитивні зрушення, країни регіону потребують структурних реформ, посилення конкурентоспроможності та інституційної спроможності. Досвід Західних Балкан розглянуто як один із орієнтирів для України, яка також перебуває на етапі реалізації євроінтеграційного курсу.

Ключові слова: європейська інтеграція, Західні Балкани, регіональна інтеграція, торговельна угода, торговельний баланс, CEFTA

Як цитувати: Вдовиченко І. О. Зовнішньоторговельні відносини країн Західних Балкан в умовах євроінтеграції. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-02>

In cites: Vdovychenko I. (2025). Foreign trade relations of the Western Balkan states in the context of European integration. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 6–27. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-02> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. У сучасних умовах посилення інтеграційних процесів на європейському континенті країни Західних Балкан – Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Північна Македонія та Сербія, а також частково визнане Косово – перебувають на перехідному етапі трансформації своїх економік відповідно до вимог європейського ринку. Попри відмінності в рівнях економічного розвитку, індустріалізації та інституційної спроможності, ці держави об'єднані спільним геополітичним простором, історичною взаємозалежністю та стратегічним курсом на європейську інтеграцію. Починаючи від початку 2000-х років, країни регіону активно розбудовують зовнішньоекономічні відносини, насамперед у сфері торгівлі, яка поступово доповнюється соціально-економічною, політичною взаємодією через розвиток інституційних взаємовідносин.

Потужним інтеграційним каталізатором виступають міжнародні договори між ЄС, з одного боку, та країни регіону, з іншою, в рамках процесу стабілізації та асоціації, яка стала базовим інструментом політичної та економічної адаптації країн регіону до стандартів Європейського Союзу. Окрему роль у регіональному форматі відіграє торгова угода Центральноевропейської асоціації вільної торгівлі – CEFTA, що сприяла формуванню спільного економічного простору з лібералізованим режимом торгівлі для країн, які ставлять на мету приєднання до ЄС. Починаючи з 2006 року, країни Західних Балкан будують свою зовнішньоекономічну політику в рамках цієї угоди і у результаті цих процесів, станом на 2024 рік, 69% експорту країн Західних Балкан спрямовувалося до країн ЄС, що свідчить про зростаючу інтеграцію в єдиний європейський ринок [1, с. 7].

Водночас, незважаючи на поступове наближення до стандартів ЄС, деякі країни регіону стикаються з низкою викликів: торговельною асиметрією, обмеженою диверсифікацією експорту, слабкою промисловою базою та низьким рівнем залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) поза межами секторів послуг. За даними Світового банку, обсяг ПІІ у регіоні залишається волатильним і зосередженим у кількох країнах, що посилює внутрішню диспропорційність економічного розвитку [2, с. 19; с. 48].

Євроінтеграція стає не лише зовнішньополітичним вектором, а й системним чинником модернізації зовнішньоекономічної політики країн Західних Балкан. Адаптація до правил функціонування єдиного ринку ЄС стимулює трансформацію структури торгівлі, гармонізацію регуляторного середовища, розвиток логістичних мереж, а також модернізацію торговельної інфраструктури. Залучення підтримки з боку міжнародних інституцій (ЄБРР, ЄІБ, Ініціатива «Інвестиційного плану для Західних Балкан» тощо) сприяє регіональній конвергенції та підвищенню рівня інтегрованості.

Враховуючи геополітичні зрушення, зростання конкуренції на глобальних ринках, а також сталі прагнення країн Західних Балкан приєднатися до ЄС протягом останніх 20 років, вивчення особливостей та динаміки зовнішньоторговельних відносин у цьому регіоні набуває особливої актуальності. З одного боку, це дозволяє оцінити ефективність реалізації євроінтеграційного курсу, а з іншого – забезпечує можливість ідентифікувати уроки для інших країн-кандидатів, зокрема України, яка перебуває на схожому етапі адаптації до європейського економічного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню зовнішньоекономічної політики країн Західних Балкан у контексті євроінтеграційних процесів зокрема міжнародної торгівлі присвячено низку фундаментальних досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Особливу увагу даній тематиці приділяють у працях О. Циплицької [3], Д. Кравченка [4], де розглянуто загальні підходи до формування економічної політики в умовах регіональної інтеграції, а також особливості адаптації національних економік до вимог єдиного європейського ринку. У працях таких дослідників, як Ю. Остаця, М. Токаря [5], простежується еволюція торговельно-економічних зв'язків між країнами Балканського півострова та ЄС, зокрема аналізуються інституційні механізми, що сприяють економічній інтеграції на основі відповідних торговельних угод.

Досвід зовнішньоекономічних трансформацій Західних Балкан в умовах євроінтеграції став предметом численних аналітичних звітів від міжнародних аналітичних центрів та профільних аналітичних підрозділів міжнародних фінансових організацій. Так, у публікаціях аналітиків Світового банку, Європейської комісії та German Economic Team представлено системний аналіз характеру торговельного обміну та інституційної готовності країн регіону до членства в ЄС. У звітах Світового Банку, Євростату, підрозділів Європейської комісії висвітлюються також актуальні виклики, пов'язані з регіональною асиметрією, інфраструктурними бар'єрами та дисбалансом у доступі до фінансових ресурсів.

Окремі аспекти у стимулюванні економічного розвитку Західних Балкан проаналізовано у працях як європейських, так і місцевих дослідників держав регіону – зокрема, у працях Рейтера і Штерера (2018), де відмічалось, що вплив торговельних угод, як Угоди про стабілізацію та асоціацію, при місцевій специфіці особливо виражений у сільськогосподарському секторі та низькому технологічному виробництві [6, с. 11-14]. Інші дослідження зосереджені на структурних змінах у регіоні, національних моделях адаптації до стандартів ЄС та практичних результатах реалізації процесу стабілізації та асоціації, враховуючи місцеву специфіку та порівняльний

аналіз, наприклад в дослідженнях Рапаїча [7] стосовно товарообігу між Сербією і країнами-сусідами. Водночас, попри наявність широкого масиву напрацювань, актуальним залишається питання комплексного аналізу трансформацій зовнішньоторговельної політики країн Західних Балкан з урахуванням сучасних гео економічних викликів, впливу війни в Україні, яка і надалі перебуває в активному євроінтеграційному процесі, посилення ролі відносно нових інституційних ініціатив ЄС у регіоні, як розвиток Стратегії ЄС для Адріатичного та Іонічного (EUSAIR) та Дунайського (EUSDR) регіонів.

Метою статті є визначення тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Західних Балкан у контексті їх євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Використання термінів Балкани, Балканський регіон, Західні Балкани та Південно-Східна Європа залежить від контексту – політичного, наукового чи стратегічного – у якому їх трактують міжнародні актори. На початку 2000-х років теоретики регіональної інтеграції до Балкан відносили 8 країн: Хорватію, Боснію і Герцеговину, Сербію та Чорногорію, (Північну) Македонію, Албанію, Болгарію, Румунію та Грецію. А поняття Південно-Східна Європа включало ці країни, а також Словенію, Угорщину, Туреччину та Кіпр, і розглядалося як субрегіон у європейській системі безпеки. Наприкінці 1990-х новостворений Європейський Союз започаткував концепцію Західних Балкан, що охоплює більшість країн колишньої Югославії та Албанію, але без Словенії. Після вступу Хорватії до ЄС вона була фактично виключена з цього поняття [4, с. 28-29]. Станом на сьогоднішній день Західні Балкани – це регіон, що включає сучасні території Албанії, Боснії і Герцеговини (БіГ), Північної Македонії, Чорногорії, Сербії, частково визнаною Косово (іноді включно з Хорватією), які залишаються найменш інтегрованим і найбільш нестабільним регіоном Європи, хоча й розглядаються як частина нового європейського простору, який переживає період бурхливих трансформацій, пов'язаних із розпадом Югославії і перебуванні у періоді постконфліктного облаштування. У постконфліктному періоді розвитку новостворених держав для успішного розвитку соціально-економічних відносин та розгортання торгової кооперації з іноземними державами заважали значні масштаби державної монополії на промислове виробництво, інституційна неспроможність центральної і місцевої влади у прийнятті рішень, складні політичні і бюрократичні процеси [3, с. 254, с. 259].

До початку XXI століття відносини між країнами Західних Балкан та Європейським Союзом не були інституціоналізовані, проте відносини із західноєвропейськими державами повноцінно розвивалися ще з початку 90-х років XX століття. Так, наприклад, ключовими партнерами Хорватії у Західній Європі активно виступали Німеччина, Італія та Словенія [8].

Основна стратегія розширення ЄС базується на слідуванні та виконанні певних умов, які стосуються політичного урядування, впровадження соціально-економічних реформ, запровадження механізмів вільної торгівлі. Копенгагенські критерії 1993 року, у разі адаптації до їх умов, визначають успіх усіх країн, що прагнуть до членства. ЄС розробляв політику щодо Західних Балкан, яка б сприяла наближенню країн до ЄС, поглибленню інтеграційних процесів в регіоні загалом та кожної країни зокрема. Так, 1996 р. ЄС прийняв Регіональний підхід для країн Західних Балкан. Того ж року Рада встановила економічні та політичні умови для країн Західних Балкан як основу для чіткої та зрозумілої політики розвитку двосторонніх відносин у сфері торгівлі, фінансової допомоги та економічної співпраці, а також договірних відносин. Після Регіонального підходу ЄС для країн Західних Балкан Європейська Комісія 1999 р. затвердила основним напрямом розвитку відносин з регіоном співпрацю в рамках Процесу стабілізації та асоціації [9].

У свою чергу, процес стабілізації та асоціації – це довготермінове зобов'язання перед країнами регіону, як у значенні політичних зусиль, так і в значенні фінансових та торговельних ресурсів. Процес стабілізації та асоціації мав три основні компоненти:

- угоди про стабілізацію та асоціацію;
- фінансова допомога ЄС;
- виняткові торговельні заходи.

Основним моментом Процесу стабілізації та асоціації є укладення Угод про стабілізацію та асоціацію, які представляють масштабні договірні відносини між ЄС та кожною з 5 країн Західних Балкан і містять в собі взаємні права та обов'язки. Такий взаємозв'язок мав високу політичну вагу, адже він передбачав поступове заснування зони вільної торгівлі та виконання реформ, розроблених для досягнення стандартів ЄС з метою наближення до нього.

Угоди про стабілізацію та асоціацію зосереджені на повазі до основних демократичних принципів та ключових елементів єдиного ринку ЄС. Через зону вільної торгівлі з ЄС, допоміжні галузі (конкуренція та правила державної допомоги, інтелектуальна власність і т. д.) та переваги (наприклад, право заснування), цей процес дозволив економікам регіону розпочати інтеграцію з економікою ЄС. Для тих сфер, де угоди не передбачають особливих зобов'язань відносно правового доробку ЄС, існують умови для тісної співпраці та обговорень з ЄС, які знову ж таки мають на меті допомогти кожній країні регіону наблизитися до стандартів ЄС. Угоди про стабілізацію та асоціацію стимулюють розвиток регіональної співпраці та добросусідських відносин [10]. Допомога ЄС для країн Західних Балкан в рамках Процесу стабілізації та асоціації сприймалася як необхідна та політично зумовлена. Окрім акцентування на гуманітарній сфері та політичних реформах,

додатково надавалася допомога у здійсненні стійкого економічного зростання, забезпеченні соціального розвитку та структурних реформ. Одним з характерних чинників процесу стало запровадження механізмів адаптації системи вільної торгівлі для країн. Такі собі виняткові торговельні заходи, призначені для усіх країн Західних Балкан та дозволяють безмитний доступ до ринку ЄС, особливо це стосується ринку тих, продуктів, які мають пряме походження з регіону. Виняткові торговельні заходи разом з відповідними умовами Угод про стабілізацію та асоціацію та іншими торговельними договорами забезпечували і продовжують забезпечувати рамки розвитку торгівлі між ЄС та країнами регіону, таким чином стимулюючи зовнішні інвестиції [11].

Водночас, існували і суто торговельні угоди, які могли б усунути складнощі перехідного періоду та унормування економічних аспектів інтеграції. Так, у грудні 1992 року країни Вишеградської групи підписали Центральноевропейську угоду про вільну торгівлю (CEFTA), яка набула чинності 1 березня 1993 року. Поштовхом до її створення стало, з одного боку, значне скорочення торговельного обігу між країнами регіону після розпуску Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ), а з іншого – заохочення з боку Європейського Союзу до посилення регіонального економічного співробітництва як передумови інтеграції до ЄС [5, с. 11]. До 2004 року у рамках CEFTA перебували такі країни як Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, до моменту набуття офіційного членства в ЄС. Паралельно в угоді перебували Румунія і Болгарія.

Втім, з подальшим євроінтеграційним процесом, у 2006 році до угоди доєдналися країни Західних Балкан, що досліджуються, які перебувають і у теперішній час. Угода передбачала поступове скасування митних бар'єрів у торгівлі між країнами-учасницями. Ефективність функціонування CEFTA створила підґрунтя для її розширення на інші держави Центральної та Південно-Східної Європи. Для вступу нові країни мали відповідати таким критеріям: наявність угоди про асоціацію з ЄС, членство у Світовій організації торгівлі (СОТ), а також укладені угоди про вільну торгівлю з усіма чинними членами CEFTA.

Нижче будуть представлені статистичні дані щодо зовнішньої торгівлі країн Західних Балкан з Європейським Союзом, що слугують основою для визначення впливу Угод про стабілізацію та асоціацію, а також участі цих країн у CEFTA на розвиток торговельно-економічних відносин.

Албанія. Угода про стабілізацію та асоціацію між ЄС та Албанією набула чинності у квітні 2009 року. Ця угода у контексті Албанії включає такі сфери, як рух робочої сили, регіональне співробітництво, забезпечення права на підприємницьку діяльність, здійснення надання послуг та руху капіталу, імплементація відповідного законодавства, що відповідає стандартам ЄС. Також ця угода включає сфери, що відповідають інтересам обох сторін, такі як боротьба зі злочинністю, синхронізація спільних дій щодо митного врегулювання, фінансової політики тощо. В Угоді про стабілізацію та асоціацію передбачено створення спеціальних спільних структур

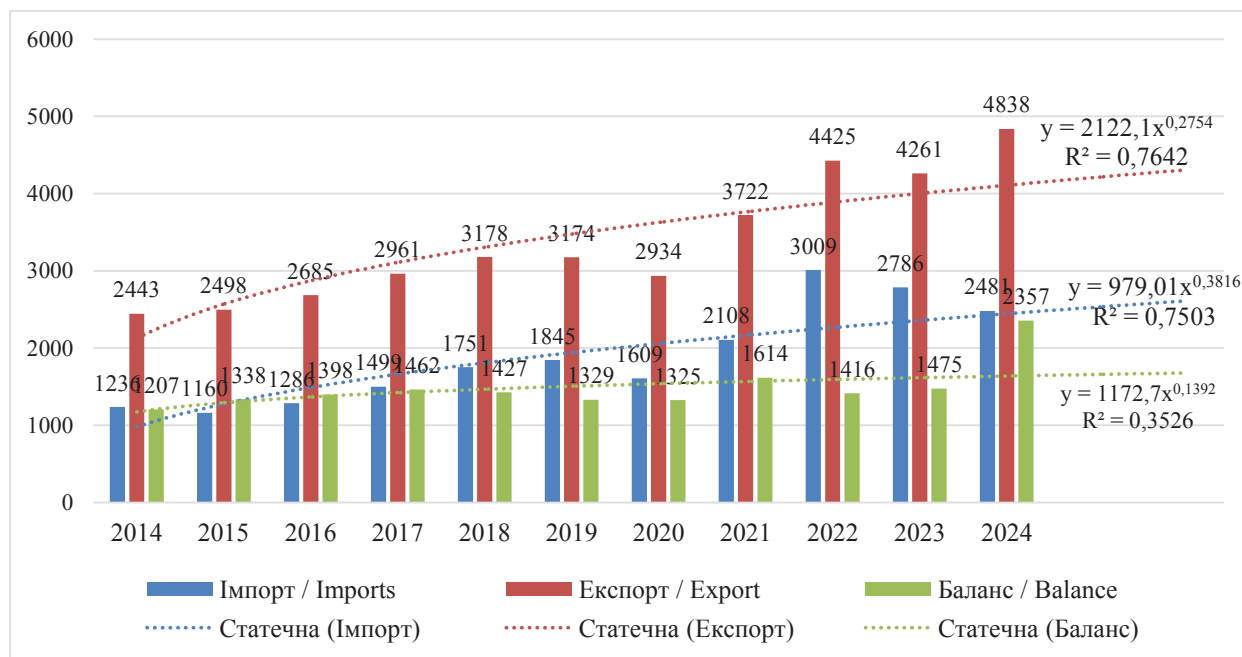


Рис. 1. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Албанією за 2014–2024 роки (млн євро)

Розроблено автором за матеріалами [12]

Fig. 1. Foreign trade between the European Union and Albania for 2014–2024 (million euros)

Developed by the author based on materials from [12]

між Албанією та ЄС, які контролюватимуть поетапне виконання її положень.

На Рисунку 1 представлено динаміку поступового росту експорту ЄС до Албанії, яка поступово зростає протягом останніх 10 років. Незважаючи на збереження від'ємного сальдо торговельного балансу, інтенсифікація зовнішньоторговельних відносин з ЄС розглядається як позитивна тенденція для Албанії, яка перебуває на етапі соціально-економічної трансформації від статусу однієї з найбідніших країн Європи до держави з рівнем доходів, що перевищує середній. Що стосується торговельного балансу, тобто різниці між експортом та імпортом, спостерігається позитивне сальдо протягом усього періоду для ЄС. Проте його варіативність значна: від 1 млрд 160 млн євро у 2014 році до пікового значення 2 млрд 577 млн євро у 2024 році з певними коливаннями у проміжні роки. Трендова лінія балансу представлена рівнянням $y=1172,7x^{0,1392}$ з найнижчим коефіцієнтом детермінації $R^2=0,3526$, що вказує на слабку передбачуваність зміни цього показника і можливу чутливість до зовнішньоекономічних шоків або внутрішніх структурних змін. Що стосується Албанії, то країна ще стикається з бідністю та безробіттям, водночас, має розвинену сферу послуг, яка, пов'язана з туризмом, а також задовільний стан у сільському господарстві: у вирощенні зернових, цитрусових, винограду, а також розведенням худоби. Незначними темпами, але поступово відновлюється промисловий сектор, який включає в себе гірничодобувну, нафтопереробну, хімічну та текстильну галузь, яка зазнає розвитку внаслідок надходжень ПІІ у транспортну інфраструктуру переважно з європейських фондів, насамперед у залізницю та порти [13, с. 170]. Є необхідність виваженої політики щодо диверсифікації експорту, стимулювання високотехнологічного виробництва та забезпечення стійкості зовнішньоторговельної структури.

Боснія і Герцеговина. У 2005 році розпочався процес інтеграції та членства Боснії і Герцеговини в ЄС з початком переговорів щодо підписання Угоди про стабілізацію та асоціацію, яка була підписана у 2008 році разом із Тимчасовою угодою про торгівлю та пов'язані з нею питаннями. Угода набула чинності у червні 2015 року [14].

Відповідно до Рисунку 2, упродовж аналізованого періоду зовнішня торгівля між ЄС та БіГ демонструє поступальну динаміку з переважанням експорту ЄС над імпортом. Обсяги експорту ЄС до БіГ зросли з 4997 млн євро у 2014 р. до 9268 млн євро у 2024 р. У той же час, експорт товарів з БіГ до ЄС теж поступово збільшується з 3306 до 5943 млн євро відповідно. Обидва показники мають позитивні тренди. Сальдо торгового балансу з боку ЄС здебільшого позитивне, однак має нерівномірний характер і коливається, що свідчить про його нестабільність.

Незважаючи на негативне сальдо торгового балансу для БіГ, загалом результати аналізу підтверджують активізацію торговельного співробітництва між БіГ та ЄС, але також вказують на потребу у підвищенні експортної конкурентоспроможності та збалансуванні зовнішньоекономічної структури країни, яка, через внутрішні фактори, поки не може здійснити відповідні зміни, враховуючи аграрно-індустріальний характер економіки країни. Водночас ускладнюють ситуацію політичні чинники, особливо специфічний адміністративно-територіальний устрій країни, який складається з трьох самоврядних адміністративно-територіальних утворень – ентитетів. Тому лібералізація торгівлі в межах угод з ЄС поки що не приносить збільшених вигод, незважаючи на зростання об'єму торгівлі.

Північна Македонія. Відносини між ЄС та Північною Македонією відповідають Угоді про асоціацію, яка була підписана у 2001 році і набула чинності у березні 2004 року. Угода в цілому позитивно вплинула на сукупний обсяг зовнішньої торгівлі між ЄС та Північною Македонією, що продемонстровано на Рисунку 3.

На Рисунку 3 показано експорт ЄС до Північної Македонії та імпорт ЄС з Північної Македонії. Як і для інших країн Західних Балкан, основним партнером Північної Македонії в міжнародній торгівлі є ЄС. Згідно з даними, і імпорт, і експорт упродовж аналізованого періоду демонструють стійке зростання, що свідчить про зростання відкритості економіки Північної Македонії, її інтегрованість у зовнішні ринки та активізацію економічної діяльності загалом. Протягом майже восьми років (2016–2023) країна мала стійке позитивне сальдо у зовнішній торгівлі з ЄС, що є рідкісним досягненням серед країн-кандидатів на вступ до ЄС і свідчить про ефективну торговельну політику, попит на продукцію, та структурну стабільність експорту. Це свідчить про наявність конкурентоспроможних товарів, затребуваних на європейському ринку. Незважаючи на низьку чисельність населення (2,1 млн осіб), та великого обсягу «тіньового сектору» – 40% економіки країни, протягом останніх років були здійснені значні економічні реформи у сфері дерегуляції, щоб місцевий та міжнародний бізнес мав спрощені умови для своєї діяльності, таким чином, зовнішня торгівля країни, так і економічна ситуація поступово набуває рис сталого розвитку.

Сербія. Протягом останніх 13 років Сербія має статус-кандидата в члени ЄС. Основою торговельних відносин між ЄС та Сербією виступає Угода про стабілізацію та асоціацію, яка набула чинності у 2013 році. Ця угода створила зону вільної торгівлі між сторонами та стала основою для поступової інтеграції Сербії в єдиний ринок ЄС. Наразі ЄС є головним торговельним партнером Сербії: понад 60%

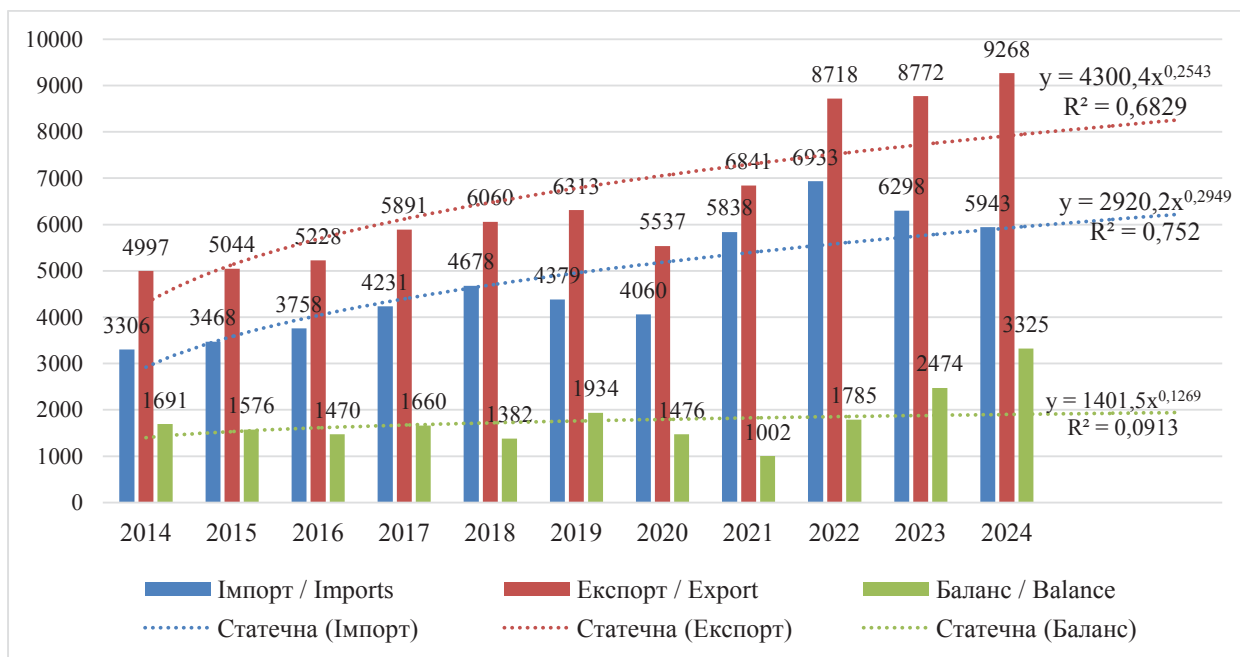


Рис. 2. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Боснією і Герцеговіною за 2014–2024 роки (млн євро)
Розроблено автором за матеріалами [15]
Fig. 2. Foreign trade between the European Union and Bosnia and Herzegovina for 2014–2024 (million euros)
Developed by the author based on materials from [15]

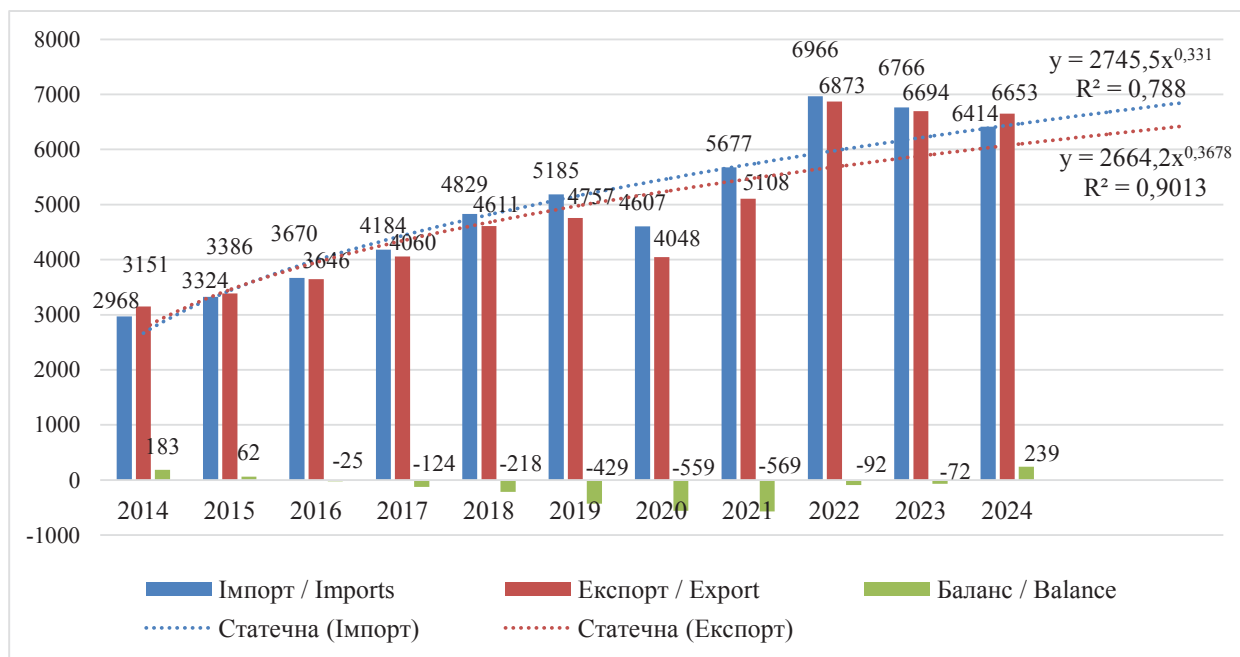


Рис. 3. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Північною Македонією за 2014–2024 роки, (млн євро)
Розроблено автором за матеріалами [16]
Fig. 3. Foreign trade between the European Union and North Macedonia for 2014–2024, (million euros)
Developed by the author based on materials from [16]

зовнішньої торгівлі країни припадає саме на ЄС, втім, Сербія продовжує сталу співпрацю з іншими торговими партнерами світу: Китаєм, Туреччиною, Росією, країнами Перської затоки та ін.

Дані щодо торгового балансу між ЄС та Сербією наведені на Рисунку 4.

Ґрунтуючись на даних, наведених у Рисунку 4, слід відмітити, що упродовж 2014–2024 років зовнішньоторговельні відносини між Європейським Союзом та Сербією характеризуються стабільним зростанням як імпорту, так і експорту товарів. Протягом усього періоду обсяги експорту ЄС до

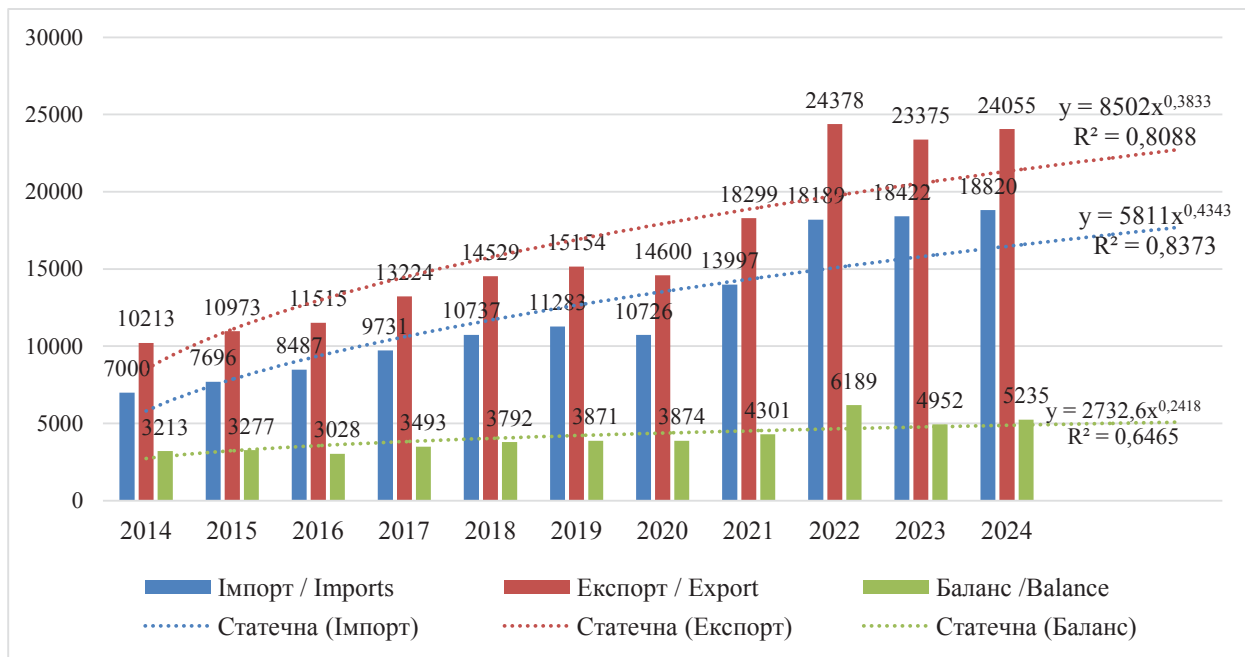


Рис. 4. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Сербією за 2014–2024 роки, (млн євро)

Розроблено автором за матеріалами [17]

Fig. 4. Foreign trade between the European Union and Serbia for 2014–2024, (million euros)

Developed by the author based on materials from [17]

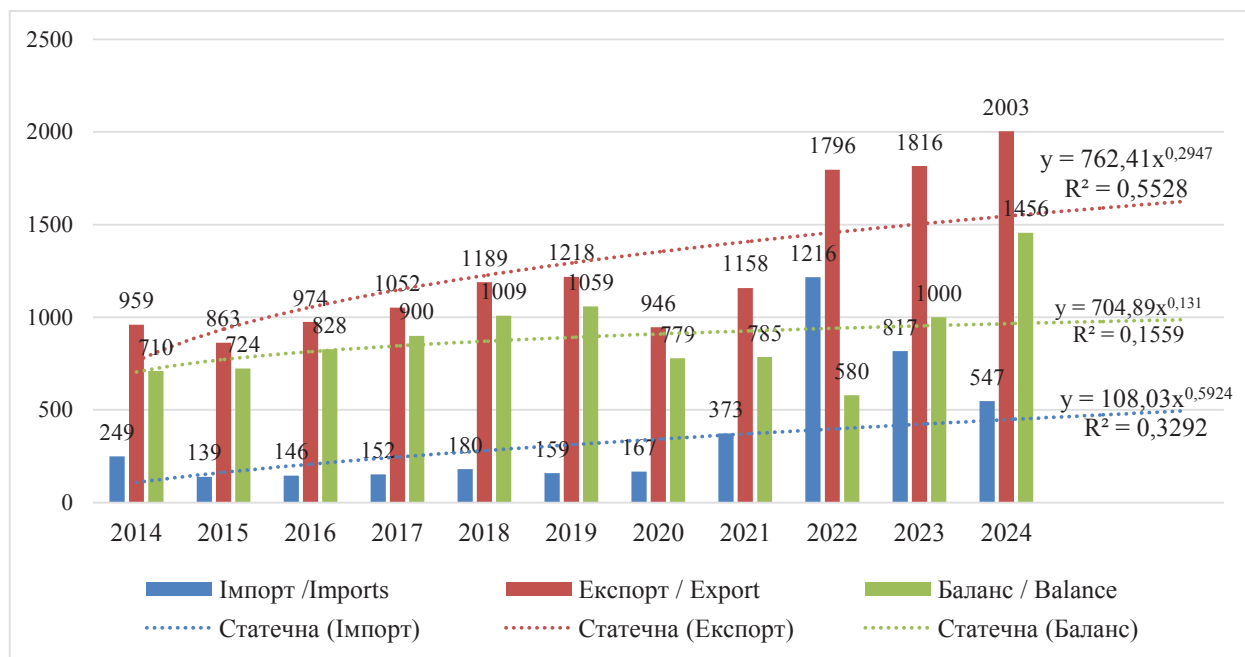


Рис. 5. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Чорногорією за 2014–2024 роки, (млн євро)

Розроблено автором за матеріалами [19]

Fig. 5. Foreign trade between the European Union and Montenegro for 2014–2024, (million euros)

Developed by the author based on materials from [19]

Сербії перевищували обсяги імпорту з Сербії, що зумовлювало формування позитивного торговельного сальдо, так і загалом поступове нарощення обсягів торгівлі. Водночас, паралельно спостерігається поступове зростання і сербського експорту.

Фактором цього можуть слугувати складові експорту країни, як машинобудування, агропродукція, виробництво пластмаси, заліза та сталі, а також поступове зростання частки сфери послуг. Також, в якості сприятливого фактору товарообігу слід врахувати

зростання ПІІ у Сербію, особливо в інфраструктуру, враховуючи надважливе геостратегічне положення.

Чорногорія. Чорногорія більш серйозно постраждала від розпаду Югославії та у свій час втратила ринки для свого експорту, що зумовило їй шукати нові напрями торгової співпраці [18]. Чорногорія підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію 15 жовтня 2007 року, яка набула чинності у 2010 році. Незважаючи на збільшення експорту після підписання угоди, Чорногорія постійно мала дефіцит у зовнішній торгівлі товарами.

За даними Європейської комісії, у 2024 році обсяг експорту ЄС до Чорногорії становив 2 003 млн євро, що на 10,3% більше порівняно з попереднім роком. Натомість імпорту з Чорногорії до ЄС у 2024 році склав 547 млн євро, що свідчить про зменшення на 33% порівняно з 2023 роком. Це призвело до позитивного торговельного сальдо на користь ЄС у розмірі 1 456 млн євро. У товарній структурі експорту ЄС до Чорногорії значна частка припадає на промислові товари, зокрема машини та обладнання. Основу експорту Чорногорії до ЄС становили мінеральні продукти, у тому числі, електроенергія. Таким чином, ситуація свідчить про поступову інтеграцію Чорногорії до європейського економічного простору. Однак, значне позитивне сальдо на користь ЄС вказує на необхідність подальшого розвитку експортного потенціалу Чорногорії. Поточна ситуація, що склалася для країни, була зумовлена поєднанням внутрішніх структурних факторів та зовнішніх економічних і політичних впливів:

- структурна слабкість економіки: Чорногорія має обмежену експортну базу (в основному мінерали, алюміній, тютюн і послуги (туризм));
- низький рівень промислового виробництва не дозволяє задовольнити внутрішній попит, тому країна змушена імпортувати більшість товарів;
- лібералізація торгівлі з ЄС дозволила вільний імпорту, але вітчизняний експорт поки не може конкурувати з товарами з ЄС.

Також прискорене зростання приватного споживання (зокрема за рахунок кредитування) і великі інфраструктурні проекти (дороги, енергетика) призвели до масового імпорту обладнання та матеріалів.

Систематизуючи наведені дані по всім охопленим країнам, слід відмітити, що позитивний та значний вплив Угод про стабілізацію та асоціацію, а також ефект від перебування у CEFTA не отримає наявних дивідендів для країн Західних Балкан у короткостроковій перспективі, оскільки характер угоди скоріше підсилює та збільшує позитивний та значний вплив угод про вільну торгівлю більше для експорту ЄС у регіон, а не навпаки. Незважаючи на значне покращення, конкурентоспроможність експорту Західних Балкан все ще залишається слабкою. У довгостроковій перспективі експорт сільськогосподарської продукції та подальший розвиток

сфери послуг, зокрема туризм, може сприяти покращенню експортних показників цих країн. Угода про стабілізацію та асоціацію вплинула на збільшення обсягу торгівлі між країнами ЄС та країнами Західними Балканами, проте вона не була вирішальним фактором для збільшення експорту останніх.

Якщо розглядати виключно торговельні відносини країн Західних Балкан, можна чітко зробити висновок, що не всі країни мають рівні можливості. Так, Сербія займає позицію лідера у регіоні. Сербія номінально є другим за важливістю зовнішньоторговельним партнером для всіх спостережуваних країн. Коли йдеться про угоду CEFTA 2006 року, в рамках якої відбувається вся торгівля на Західних Балканах, Сербія є лідером з профіцитом зовнішньоторговельного балансу по відношенню до всіх країн регіону. Сербія розміщує близько чверті свого експорту на ринках CEFTA, тому успішне функціонування цієї угоди має велике значення для Сербії. Однак, хоча Сербія є найбільшим експортером у регіоні, її експорт на душу населення є одним з найнижчих у Європі. Розмір сербської економіки, загальний ВВП, приплив прямих іноземних інвестицій, а також вартість сербського експорту порівняно з іншими країнами регіону не відображають справжньої картини. Однак, якщо поглянути на основні макроекономічні показники, стає зрозуміло, що Сербія має структурні проблеми, які заважають їй займати лідерські позиції в регіоні найближчим часом [7, с. 190-193]. Втім, окрім Сербії, інші країни як Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Чорногорія не сформували власної стійкої експортноорієнтованої моделі розвитку. Основними перешкодами залишаються низька диверсифікованість експорту, низька додана вартість продукції, слабка інституційна спроможність [20].

Важливим чинником у цьому контексті виступає географічна відстань, яка демонструє негативну кореляцію з обсягами торгівлі. Зокрема, збільшення відстані між країнами Західної Європи та Балканського регіону супроводжується зниженням інтенсивності торговельних зв'язків. Ситуацію може покращити подальше фінансування інфраструктурних проектів, яке спростить логістику товарів. На цей напрям відведена особлива увага зі сторони інституцій ЄС та національних урядів країн Західних Балкан, особливо в контексті розвитку макрорегіональних стратегій останніх років. Регіон Західних Балкан має дуже вигідне макроекономічне положення, на перетині логістичних шляхів, завдяки чому деякі країни, як Словенія, Хорватія, БiГ, Сербія, Чорногорія приймають участь в ініціативах як Стратегії ЄС для Адріатико-Іонічного (EUSAIR), так і Стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR) [21]. Обидві стратегії мають сприяти зростанню економіки, поліпшенню транспортної і енергетичної інфраструктури, розвитку туризму та зміцнен-

ню зовнішньоекономічних зв'язків країн, що досліджуються. В першу чергу, це розвиток морських портів та мультимодальної логістики, що зв'яже Південну Європу з Центральною, а також імплементація проектів інтеграції портової інфраструктури з залізничними та автомобільними шляхами (TEN-T коридори).

Висновок. Стан зовнішньоторговельних відносин між країнами Західних Балкан з ЄС, враховуючи тривалі євроінтеграційні процеси, характеризується як м'ягкий. Ринковий характер економік країн регіону та їхня інтегрованість у глобалізаційні процеси істотно впливають, з одного боку, на виникнення кризових явищ, аз іншого – і на активізацію експортно-імпортних операцій. Загалом, формування економічного профілю країн Західних Балкан відбувається під впливом євроінтеграційних процесів, зокрема в рамках укладених двосторонніх Угод про стабілізацію та асоціацію між кожною з досліджуваних країн та ЄС. Крім того, участь у регіональній торговельній угоді СЕФТА сприяє нарощуванню обсягів торгівлі між державами Західних Балкан та країнами ЄС. Країни Західних Балкан отримали доступ до спільного регіонального ринку, що сприяло лібералізації торгівлі, зниженню мит і спрощенню процедур. Це дозволило зміцнити взаємну торгівлю, підготувати економіки до інтеграції в єдиний ринок ЄС та залучити інвесторів завдяки більш передбачуваному торговельному середовищу. Поряд з цим, ЄС надає політичну та фінансову підтримку країнам регіону для розвитку добросусідських відносин і побудови спільного процвітання через регіональну інтеграцію. Крім сильної політичної підтримки Західних Балкан, ЄС підтримує організації

регіонального співробітництва, щоб прискорити економічний розвиток, покращити зв'язок, посилити безпеку та багато інших переваг у регіоні.

Незважаючи на окремі успіхи, ефективність зовнішньоторговельних відносин країн регіону стримується соціально-економічними викликами на національному рівні по кожній країні, що досліджується. Аналіз представлених у дослідженні даних дає підстави стверджувати, що реалізація зовнішньоторговельних відносин зазнає ускладнень через недостатню конкурентоспроможність товарів місцевого походження, що йдуть на експорт на ринок ЄС, наявність нетарифних бар'єрів, внутрішніх суспільно-політичних чинників та слабкої інфраструктурної інтегрованості, що обмежує повну ефективність торгових угод й гальмує створення єдиного економічного простору в регіоні. Обом торговим партнерам – ЄС та країнам Західних Балкан слід використовувати додаткові можливості для залучення зовнішніх ресурсів, що сприятиме підвищенню торгівлі та сталому місцевому розвитку, використовуючи нові механізми макрорегіонального співробітництва на основі відповідних стратегій, зокрема ЄС. Аналіз досвіду країн Західних Балкан є важливим для України, яка протягом останніх десяти років будує свою торговельну політику на основі дії Угоди про асоціацію з ЄС та поступового наближення до повноправного членства. Вивчення аналогічних інтеграційних викликів у сфері торговельно-економічних відносин сприяє запобіганню системним помилкам, зміцненню інституційної спроможності та підвищенню ефективності торговельної політики в умовах трансформації геоекономічного середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Movchan V., Giucci R., Roncada A. Trade within the Western Balkans: patterns, potential and barriers. Berlin, 2023. 28 p. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2023/09/GET_ALL_PS_04_2023_en-3.pdf (дата звернення: 07.03.2025)
2. Western Balkans Regular Economic Report №27 - Spring 2025. Adapting for Sustainable Growth. Washington, 2025. 98 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099042325021511545/pdf/P506742-7e63000a-aaaf-40a5-8b97-ffe2a1cc12f.pdf> (дата звернення: 11.05.2025)
3. Ципліцька О. Досвід повоєнного відновлення промисловості країн західних Балкан: передумови, програми та їх результати. *Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 27 квітня 2023 р.). ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2023. 249 с. С. 254, 259.
4. Кравченко Д. Категорія «європейська інтеграція Західних Балкан» у міжнародних відносинах. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. № 05. С. 26–33. URL: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/view/72> (дата звернення: 14.03.2025)
5. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бурдяк, В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Лендьел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стебляк, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
6. Reiter O., Stehrer R. Trade policies and integration of the Western Balkans. Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw). 2018. No. 148. P. 53. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/204013/1/wiiw-wp-148.pdf> (дата звернення: 16.03.2025)

7. Rapaic S. Privrede zemalja Zapadnog Balkana – mesto i uloga Srbije. Srpska politička misao. 2021. Vol. 71, no. 1/2021. P. 169–199. URL: <https://doi.org/10.22182/spm.7112021.8> (дата звернення: 14.03.2025)
8. Bojinović Fenko A., Keil S., Šabič Z. Europeans from the Start? Slovenia and Croatia Between State-building, National Identity and the European Union. Journal of Intervention and Statebuilding. 2023. P. 1–20. URL: <https://doi.org/10.1080/17502977.2022.2162674> (date of access: 10.03.2025)
9. Rehn O. EU Enlargement Five Years on – a Balance Sheet and What Next. Brussels : European Commission, 2009. 5 p. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_09_158 (дата звернення: 13.03.2023)
10. Stabilisation and Association Parliamentary Committee. National Assembly of the Republic of Serbia. URL: <http://www.parlament.gov.rs/activities/european-integration/sapc.4029.html> (дата звернення: 18.03.2025)
11. On exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the Stabilisation and Association process (codification): Regulation of of the European Parliament and of the Council of 28.02.2024 no. 2024/823 European Union (2024). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32024R0823>
12. European Union, Trade in goods with Albania. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_albania_en.pdf (дата звернення: 04.03.2025).
13. Liça D., Gashi S. Attractiveness of Albania for Foreign Firms: An Analysis of Opportunities and Challenges. Interdisciplinary Journal of Research and Development. 2024. Vol. 11, no. 1. P. 168. URL: <https://doi.org/10.56345/ijrdv11n124> (дата звернення: 07.03.2025).
14. Maletić, I., Kandžija, V. The accession process and IPA funds in Bosnia and Herzegovina — An opportunity for restructuring public spending and convergence towards the EU. Zbornik radova - Journal of Economy and Business. 2017. P. 238–267. URL: <https://doi.org/10.46458/27121097.2017.si.238> (дата звернення: 11.03.2025).
15. European Union, Trade in goods with Bosnia and Herzegovina. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_bosnia-herzegovina_en.pdf
16. European Union, Trade in goods with North Macedonia. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_north-macedonia_en.pdf
17. European Union, Trade in goods with Serbia. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_serbia_en.pdf
18. Djurovic, G., Lajh, D. Relationship with the European Union: Slovenia and Montenegro compared. *Politics in Central Europe*, 2020. Vol. 16, no. 3. P. 667–687. URL: <https://doi.org/10.2478/pce-2020-0030> (дата звернення: 12.03.2025)
19. European Union, Trade in goods with Montenegro. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_montenegro_en.pdf
20. Uvalić, M. The Perceptions of European Union-Western Balkan Integration Prospects: Introduction and Overview. In *Integrating the Western Balkans into the EU: Overcoming Mutual Misperceptions*, 2023. P. 1-21.
21. Belloni R. Assessing the rise of macro-regionalism in Europe: the EU Strategy for the Adriatic and Ionian Region (EUSAIR). Journal of International Relations and Development. 2019. Vol. 23, no. 4. P. 814–839. URL: <https://doi.org/10.1057/s41268-019-00170-y> (дата звернення: 15.03.2025).

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Шуба М.В.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2025

Стаття рекомендована до друку 21.04.2025

Ivan Vdovychenko, Postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Maidan Svobody, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: ivan.vdovychenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3879-9713>

FOREIGN TRADE RELATIONS OF THE WESTERN BALKAN STATES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The aim of the article is to identify trends in the development of foreign trade relations of the Western Balkan countries in the context of their ongoing integration processes with the European Union in recent years. The main challenges and achievements of the countries in the region – Albania, Bosnia and Herzegovina, North Macedonia, Serbia, and Montenegro on the path of harmonizing trade policies in accordance with current EU policies are analyzed. Special attention is paid to the role of bilateral Stabilization and Association Agreements between the EU and the studied countries, as well as to the significance of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA) in shaping the regional economic space. Using trend analysis, export statistics to the EU from 2014 to 2024 are presented, showing an overall positive dynamics in export-import operations between the EU countries and the Western Balkans. It is demonstrated that the participation of the region's countries in the Stabilization and Association Both trade agreements contributes to trade liberalization and increases integration compatibility with the European market. Despite positive developments, internal and external factors affecting the effectiveness of foreign trade activities in the Western Balkans are revealed, particularly institutional limitations, underdeveloped logistics, and dependence on certain industries, which impact the current export potential. The role of EU macro-regional strategies (EUSDR, EUSAIR) as tools for deepening integration cooperation is noted. The article concludes that despite positive developments, the countries of the region require structural reforms, increased competitiveness, and stronger institutional capacity. The experience of the Western Balkans is considered a valuable reference for Ukraine which is also at the stage of implementing the European integration course.

Keywords: CEFTA, European integration, regional integration, trade agreement, trade balance, Western Balkans

REFERENCES

1. German Economic Team (2023). Trade within the Western Balkans: patterns, potential and barriers. Available at: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2023/09/GET_ALL_PS_04_2023_en-3.pdf
2. World Bank Group (2025). Western Balkans Regular Economic Report №27 - Spring 2025. Adapting for Sustainable Growth. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099042325021511545/pdf/P506742-7e63000a-aafid-40a5-8b97-fffe2a1cc12f.pdf>
3. Tsyplitska O. (2023). Dosvid povoiennoho vidnovlennia promyslovosti krain zakhidnykh Balkan: peredumovy, prohramy ta yikh rezultaty [The experience of post-war industrial recovery in the Western Balkan countries: prerequisites, programs and their results]. Vidbudova dlia rozvytku: zarubizhnyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy, 249-261. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Tetiana-Karmadonova-2/publication/374153375_Reconstruction-for-development/links/659d3fb66f6e450f19daa794/Reconstruction-for-development.pdf#page=250 (in Ukrainian)
4. Kravchenko, D. (2023). Katehoriia «yevropeiska intehratsiia Zakhidnykh Balkan» u mizhnarodnykh vidnosynakh [Category «European integration of the Western Balkans» in international relations]. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, (05), 26-33. Available at: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/view/72> (in Ukrainian)
5. Ostapiec, Ju. O., Tokar, M. Ju., & Zan, M. P. (2023). Politychni instytuty ta protsesy u krainakh Tsentralnoi i Skhidnoi Yevropy naprykintsi XX – na pochatku XXI stolit [Political institutions and processes in the countries of Central and Eastern Europe in the late 20th and early 21st centuries]: kolektyvna monohrafiia. 680 c. (in Ukrainian)
6. Reiter, O., & Stehrer, R. (2018). Trade policies and integration of the Western Balkans (wiiw Working Paper no. 148). *The Vienna Institute for International Economic Studies*. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/204013/1/wiiw-wp-148.pdf>
7. Rapaić, S. (2021). Privrede zemalja Zapadnog Balkana–mesto i uloga Srbije [Economies of the Western Balkans - the place and role of Serbia]. *Srpska politička misao*, 71(1), 169-199. Available at: <http://repozitorijumips.rs/104/1/SPM-71-8.pdf> (in Serbian)
8. Bojinović Fenko, A., Keil, S., & Šabič, Z. (2023). Europeans from the Start? Slovenia and Croatia between state-building, national identity and the European Union. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 17(2), 136-155.
9. EU Enlargement Five Years on – a Balance Sheet and What Next. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_09_158
10. Stabilization and Association Parliamentary Committee. Available at: <http://www.parlament.gov.rs/activities/european-integration/sapc.4029.html>
11. European Union (2024). Regulation (EU) 2024/823 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 on exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the Stabilisation and Association process (codification). Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32024R0823>

12. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Albania. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_albania_en.pdf
13. Liça, D., & Gashi, S. (2024). Attractiveness of Albania for Foreign Firms: An Analysis of Opportunities and Challenges. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 11(1), 168-168.
14. Maletić, I., & Kandžija, V. (2017). The accession process and IPA funds in Bosnia and Herzegovina — An opportunity for restructuring public spending and convergence towards the EU. *Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta Sveučilišta u Mostaru, (Special Issue)*, 238–267. Available at: <https://doi.org/10.46458/27121097.2017.SI.238>
15. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Bosnia and Herzegovina. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_bosnia-herzegovina_en.pdf
16. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with North Macedonia. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_north-macedonia_en.pdf
17. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Serbia. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_serbia_en.pdf
18. Djurovic, G., & Lajh, D. (2020). Relationship with the European Union: Slovenia and Montenegro compared. *Politics in Central Europe*, 16(3), 667–687. Available at: <https://doi.org/10.2478/pce-2020-0030>
19. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Montenegro. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_montenegro_en.pdf
20. Uvalić, M. (2023). The Perceptions of European Union-Western Balkan Integration Prospects: Introduction and Overview. In *Integrating the Western Balkans into the EU: Overcoming Mutual Misperceptions* (pp. 1-21). Cham: Springer Nature Switzerland.
21. Belloni, R. (2020). Assessing the rise of macro-regionalism in Europe: the EU Strategy for the Adriatic and Ionian Region (EUSAIR). *Journal of International Relations and Development*, 23, 814-839.

Academic supervisor: PhD in Economics, Associate Professor M. V. Shuba

The article was received by the editors 20.03.2025
The article is recommended for printing 21.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-03
УДК 339.923:061.16C]:338.45:629.33-67:621.313.13

EU STRATEGY FOR THE ELECTRIC MOBILITY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE GREEN ECONOMY TRANSITION

Oleksii Honcharov,

PhD Student

Department of International Economic Relations and Logistics

V.N. Karazin Kharkiv National University

e-mail: honcharovoleksii.kh@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1952-6904>

Nataliia Goncharenko

PhD in Economics, Associate Professor

Professor at the Department of International Economic Relations and Logistics

V.N. Karazin Kharkiv National University

e-mail: n.i.goncharenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4148-5369>

Scopus ID: 57217603348

The global automotive industry is undergoing a profound transformation, driven by the urgent need for decarbonization, energy security, and technological advancements. Electric vehicle (EV) production has become a central element of this transformation, emerging not only as a technological challenge but also as a critical arena for international industrial competition. This article examines the European Union's strategy for electric mobility development within the context of the green economy transition, particularly focusing on the challenges and opportunities that lie ahead for EV production in the EU. The goal of this study is to define the EU's current position in the global electric mobility landscape, identify key policy gaps, and develop scientifically grounded recommendations for enhancing EV production. The methodological framework of this study is built upon a qualitative approach, emphasizing comparative and structural analysis of key factors influencing the development of electric mobility within the EU. The research employs systems analysis and contextual evaluation to understand how innovative technologies are integrated into EU transportation policies and the broader context of the green economy transition. The findings reveal that, despite long-term regulatory frameworks like the 2035 internal combustion engine (ICE) phase-out and the Alternative Fuels Infrastructure Regulation (AFIR), short-term policy volatility and market fragmentation persist as significant challenges. The slowdown in battery electric vehicle (BEV) market share, particularly in Germany, underscores the need for continued and stable policy incentives to maintain adoption momentum. The success of the EU's electric mobility transition will depend on three critical dimensions: sustained policy coherence, equitable infrastructure development, and maintaining industrial competitiveness in a shifting global market. The article identifies the main challenges and opportunities related to the integration of green energy technologies into the EU's transport system and their impact on shaping a sustainable future of mobility. It highlights the role of electric vehicle production as a central component of the EU's green economy transition, addressing both technological and strategic aspects in the context of decarbonization and energy security. The study proposes scientific and practical recommendations for enhancing electric vehicle production within the EU, focusing on the development of policies that ensure long-term stability and effective implementation of green energy technologies. These recommendations aim to overcome the challenges associated with market fragmentation and policy volatility, which threaten the adoption of EVs, especially in the face of a slowdown in the BEV market share, particularly in Germany. The practical implication of this research lies in providing a robust framework for EU policymakers to accelerate the integration of green technologies into the transport sector, thereby boosting the competitiveness of Europe in the global electric vehicle market. The results offer insights into necessary interventions for achieving climate neutrality and securing technological sovereignty within the EU, while also promoting economic growth and job creation in a low-carbon future. Governments must engage in active, long-term policy interventions to foster industrial ecosystems that support clean mobility, economic competitiveness, and technological sovereignty. The proposed recommendations provide a framework for government action that, if successfully implemented, will not only accelerate the transition to electric mobility but also contribute to the EU's broader goals of climate neutrality, technological innovation, and inclusive economic growth. Future research should focus on further refining the strategies

for cross-border collaboration, the integration of renewable energy into EV infrastructure, and the evolution of consumer behavior in response to policy measures. Ultimately, the EU's strategy for electric mobility development will determine its ability to lead in the global transition to sustainable transportation.

Keywords: *electric vehicle, electric mobility, decarbonization, green economy transition, green energy technologies, transportation policy, sustainable transportation.*

In cites: Honcharov O., Goncharenko N. (2025) EU strategy for the electric mobility development in the context of the green economy transition. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 28–37. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-03> (in Ukrainian)

Formulation of the problem. The transport sector is one of the primary sources of greenhouse gas emissions in the European Union (EU), making it a critical component of the strategy to achieve climate neutrality by 2050. In response to global climate challenges, the EU has developed comprehensive initiatives aimed at decarbonising transport, including legislative measures, infrastructure investments, and the promotion of innovations in sustainable electric mobility.

Technological innovations play a pivotal role in the transition to sustainable mobility, serving as the foundation for reducing greenhouse gas emissions, improving air quality, and enhancing energy efficiency in the transport sector [12, 25]. The European Union actively supports research and development in these areas through programs like Horizon Europe and other initiatives designed to encourage the adoption of advanced technologies and innovative solutions.

Between 2021 and 2024, the EU allocated over €830 million to research and innovation projects under Horizon Europe, focusing on cleaner and more competitive road transport systems. These projects, implemented by the European Climate, Infrastructure and Environment Executive Agency (CINEA), aim to accelerate the development and deployment of low- and zero-emission mobility solutions [24, 29].

The EU's commitment to decarbonising transport is further reflected in its legislative framework, such as the "Fit for 55" package, which sets ambitious targets for reducing emissions across various transport modes. For instance, the Alternative Fuels Infrastructure Regulation mandates the installation of recharging and refuelling stations across Europe to promote the use of alternative fuels [14].

The EU's strategic approach to decarbonising the transport sector encompasses substantial investments in technological innovation, supportive legislation, and infrastructure development. Through these efforts, the EU aims to transition towards a sustainable and climate-neutral transport system by 2050.

Analysis of recent researches. The development of the electric vehicle (EV) market within the European

Union has become a focal point of academic and policy-driven research due to its significance in meeting the EU's climate targets and fostering industrial transformation. Recent literature explores various dimensions of this development, including market dynamics, policy effectiveness, economic impact, and social equity.

One of the most significant barriers to the widespread adoption of EVs in the EU is the lack of sufficient charging infrastructure. Many studies, such as Nour M., Chaves Ávila J. P., Magdy G., Sánchez Miralles Á., Nutkani H. Toole, Fernando N., Andrew, L. P. C., Bethoux O., Cui Xiaotian, Das H. S., Rahman M. M., Li, S., Tan C. W., and others, have highlighted the critical role that charging networks play in the decision-making process of potential EV buyers [3, 5, 6, 26, 27]. Dovgal O., Goncharenko N., Honcharenko V., Shuba T., Babenko V., Reshetnyak, O., Dovgal G., Danko N., Shuba T., Karp V., Revyakin G., Shapoval V., and others argue that government programs must go beyond subsidies for vehicle purchase and include public investment in charging infrastructure [7, 8, 9, 10, 24]. Without widespread access to charging stations, the range anxiety and convenience concerns of consumers will persist, hindering the growth of the EV market.

Despite the growing interest in electric mobility within the European Union and the substantial amount of research dedicated to both the economic and environmental aspects of this transition, there are significant gaps in the academic literature. These gaps not only limit the completeness of academic understanding but also hinder the effectiveness of policy-making at both the European and national levels.

One of the most significant gaps in government programs aimed at supporting the EV market is the **disconnect between national and EU-level policies**. While the EU has set ambitious targets for reducing carbon emissions and boosting the uptake of electric vehicles, national governments often have differing priorities, funding mechanisms, and strategies to achieve these goals. This results in **policy fragmentation** across the EU, where some countries are much more successful in supporting EV adoption than others.

For example, countries like the Netherlands and Norway have rapidly increased EV adoption due to comprehensive national policies, such as tax incentives, subsidies, and investments in charging infrastructure. On the other hand, in countries with less coordinated national strategies, such as parts of Eastern Europe, EV adoption has been significantly slower. **The lack of synergy** between national and EU-wide programs creates **implementation inefficiencies** and limits the potential success of EU-wide climate goals.

The aim of the article is to define the EU's current position in the global electric mobility landscape, identify key policy gaps, and develop scientifically grounded recommendations for enhancing EV production.

Summary of the basic research material. In 2019, the European Commission introduced the European Green Deal, aiming to transform the EU into a climate-neutral economy by 2050. As part of this initiative, a Sustainable and Smart Mobility Strategy was developed, targeting a 90% reduction in greenhouse gas emissions from the transport sector by 2050 [16].

The development of electric vehicles is a priority in the EU's strategy for decarbonizing transport. Electric vehicles contribute significantly to reducing CO₂ emissions, especially when powered by renewable energy sources. A key milestone within this strategy is the goal of having 30 million electric vehicles on EU roads by 2030 [16].

In 2021, the EU introduced the "Fit for 55" package, aiming to reduce net greenhouse gas emissions by 55% by 2030 compared to 1990 levels. This package proposed measures to tighten CO₂ emission standards for passenger and commercial vehicles, promoting the transition to electric mobility [14].

The EU has also developed legislation to support the development of infrastructure for alternative fuels, including electric charging stations and hydrogen refueling stations. This legislation sets requirements for deploying infrastructure along the Trans-European Transport Network, facilitating the creation of a unified market for electric vehicles.

In 2024, new car registrations in the European Union increased by 0.8% to approximately 10.6 million units. Battery-electric vehicles (BEVs) accounted for 13.6% of the total market share, while plug-in hybrid electric vehicles (PHEVs) represented 8.3%. This indicates a slight decline in BEV market share compared to previous years, where BEVs had a 14.6% share in 2023 [4, 15].

Notably, in December 2024, BEVs achieved a 15.9% market share, surpassing diesel vehicles, which had an 11.9% share. This marks a significant milestone in the transition towards electric mobility in Europe [2, 15].

The adoption of battery electric vehicles across European nations continues to reflect significant regional variation, influenced by national policies, market conditions, and consumer behavior. In 2024, this heterogeneity became particularly pronounced in

key markets such as Germany, the United Kingdom, and Norway, offering important insights into the dynamics of the EU's electric mobility transition. Germany, traditionally one of Europe's largest automotive markets, experienced a notable downturn in BEV adoption. Specifically, BEV registrations fell by 27% compared to the previous year, translating to over 140,000 fewer units sold.

This contraction can be attributed to a confluence of factors, including persistent supply chain disruptions – particularly in the sourcing of semiconductors and battery materials – as well as evolving consumer preferences amidst macroeconomic uncertainty. Additionally, the reduction or phase-out of certain government incentives may have further dampened market growth, underscoring the sensitivity of BEV uptake to policy support mechanisms. Conversely, the United Kingdom emerged as a major driver of BEV growth in 2024, registering a 20% year-on-year increase in electric vehicle sales [1, 2, 15, 28]. This surge positioned the UK as the largest electric car market in Europe for the year.

The acceleration in adoption has been closely linked to comprehensive government support measures, including tax exemptions, grants for low-emission vehicles, and investments in charging infrastructure. Furthermore, increasing public awareness of environmental issues and heightened fuel price volatility have catalyzed a consumer shift toward electric mobility, reinforcing the impact of both regulatory and market-based drivers.

Norway continues to exemplify best practices in EV policy and market development. In 2024, battery electric vehicles accounted for a record 88.9% of all new car registrations, maintaining the country's global leadership in electric mobility [15, 28]. This unprecedented level of penetration reflects Norway's sustained policy commitment, including full exemption from import taxes and VAT for electric vehicles, access to bus lanes, and a well-developed national charging network. Such measures have created a conducive environment for zero-emission transport, demonstrating the efficacy of long-term strategic planning and consistent policy implementation.

These regional dynamics highlight the complex interplay of economic, political, and social factors shaping the trajectory of electric mobility across Europe. While some countries, like Norway and the UK, are advancing rapidly toward full electrification, others such as Germany are facing transitional setbacks. Understanding these divergences is essential for developing adaptive, country-specific strategies that align with the EU's overarching climate and energy goals.

Advancements in battery technology have been pivotal in the growth of the EV market. The global EV battery manufacturing capacity exceeded demand in 2023, reaching 2.2 terawatt-hours, while demand stood

at 750 gigawatt-hours [13, 25]. Projections indicate that by 2035, battery demand could increase sevenfold in the Stated Policies Scenario and ninefold in the Announced Pledges Scenario, necessitating substantial investments in battery production.

The European Commission's projections suggest that under current policies, electric light-duty vehicle sales could reach 40% of total sales by 2030 and nearly 55% by 2035. In the Announced Pledges Scenario, sales could rise to 47 million in 2030 and 75 million in 2035, representing two-thirds of total light-duty vehicle sales [15, 21].

To achieve the EU's decarbonization targets for the transport sector, significant financial investments are required. According to the environmental organization Transport & Environment (T&E), annual investments of €39 billion are necessary to meet the net-zero emissions goal by 2050 [30, 31]. This includes establishing a €25 billion fund to support battery production in Europe and modernizing energy grids.

As part of the EU's Sustainable Mobility Strategy, considerable attention is being given to reallocating public investments from traditional transport infrastructure to green technologies. This encompasses support for battery manufacturing, development of charging infrastructure, implementation of green fuels, and modernization of energy networks [30, 31].

Furthermore, the EU is actively working to create conditions that attract private investments into the sustainable mobility sector. With public initiatives such as social leasing of electric vehicles and loan guarantees for clean fuel production, annual private investments are projected to reach €271 billion by 2030. The total volume of private and public investments in green transport technologies could amount to €507 billion per year by 2040.

The Horizon Europe programme is the EU's primary instrument for funding research and innovation from 2021 to 2027. With a budget of approximately €95.5 billion, it aims to address global challenges such as climate change, transition to clean energy, and sustainable mobility. One of the programme's key areas is supporting the development of technologies that facilitate the decarbonization of the transport sector, including through European partnerships.

In 2024, the European Commission announced a €100 million reduction in the Horizon Europe budget, raising concerns among stakeholders. In response, CLEPA and 11 other organizations urged the Commission to maintain funding levels, emphasizing the importance of stable financing for developing a competitive and innovative battery supply chain in the EU [20].

As part of Horizon Europe, projects are being funded to enhance battery performance, improve charging infrastructure efficiency, and develop new business models to stimulate demand for electric vehicles. A

notable example of successful project implementation is the establishment of a network of EV charging stations under the Connecting Europe Facility program. In 2025, the EU allocated €422 million to support 39 innovative projects aimed at deploying alternative fuel infrastructure, including charging stations for light and heavy-duty EVs, hydrogen refueling stations, and electrification of airports and ports [11, 17, 19].

Hydrogen is considered a promising energy source for the transport sector, particularly for heavy-duty vehicles and public transport. Under Horizon Europe, projects are being implemented to develop hydrogen production, storage, and utilization technologies, as well as to establish hydrogen refueling infrastructure.

In 2025, the Clean Hydrogen Partnership announced a €184.5 million call for proposals to fund projects on renewable hydrogen production, efficient hydrogen storage systems, and reliable fuel cells for heavy-duty vehicles and maritime transport [22].

However, despite significant investments, the European Court of Auditors noted that the EU's current hydrogen targets, including the plan to produce 10 million tonnes of renewable hydrogen by 2030, may be unrealistic without additional efforts and support from member states.

The development of alternative fuel infrastructure, including liquefied natural gas (LNG), liquefied petroleum gas (LPG), and synthetic fuels, is a crucial component of the EU's strategy to reduce emissions in the transport sector. In 2025, the EU allocated €422 million to support 39 projects aimed at deploying alternative fuel infrastructure, encompassing charging stations for electric vehicles, hydrogen refueling stations, and facilities supplying alternative fuels to ports and airports [18].

These projects contribute to the establishment of a unified network of charging and refueling stations across Europe, ensuring the availability of alternative fuels for various types of vehicles and promoting the transition to more environmentally friendly transportation.

Additionally, the European Commission and the European Investment Bank announced a new partnership to support investments in the EU's battery manufacturing sector. This partnership includes an additional €200 million guarantee for the InvestEU programme and €1 billion in grants to support electric vehicle battery cell production projects. Under this partnership, the European Investment Bank plans to invest an additional €1.8 billion in the broader battery supply chain, totaling €3 billion in public support to develop a competitive and sustainable European battery industry [18].

Complementing these financial commitments, the EU is also advancing its strategic research and innovation agenda through dedicated partnerships. One key initiative in this context is the European Partnership BATT4EU, a co-programmed effort under

Horizon Europe aimed at fostering a competitive and sustainable European battery value chain for electric mobility and stationary applications. This partnership brings together the European Commission and the Batteries European Partnership Association (BEPA), encompassing all stakeholders from the European research community involved in battery technologies.

The specific objectives include supporting the development of differentiating technologies in battery materials, cell design and manufacturing, as well as battery recycling. In addition, BATT4EU contributes to accelerating the development and deployment of sustainable and affordable battery solutions for clean mobility and the integration of renewable energy sources into the energy system.

By 2030, the initiative aims to significantly advance battery technologies and their integration into sustainable energy systems. Key objectives include achieving a 60% increase in battery energy density compared to 2019 levels and improving power density and charging rates to meet the demands of future mobility. The cycle lifetime of batteries is targeted to double relative to the 2019 state-of-the-art, while costs are expected to decrease by 60% over the same period.

Ensuring high safety standards across all application sectors remains a top priority. The initiative also focuses on the adoption of best available technologies in both manufacturing and recycling processes. Finally, sustainability across the battery supply chain will be enhanced by reducing the carbon footprint from raw material extraction to end-of-life recycling.

BATT4EU has developed a Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) to guide its research priorities. The SRIA outlines six key areas:

1. Raw Materials and Recycling: Focus on sustainable sourcing and efficient recycling methods.
2. Advanced Materials and Manufacturing: Develop innovative materials and manufacturing techniques.
3. Battery End-Uses and Applications: Enhance battery performance in various applications.
4. Safety: Ensure high safety standards in battery technologies.
5. Sustainability: Promote environmentally friendly practices throughout the battery lifecycle.
6. Coordination: Facilitate collaboration among stakeholders to avoid research duplication and gaps.

The SRIA serves as a roadmap for aligning research efforts and funding, ensuring that Europe remains at the forefront of battery innovation.

BATT4EU actively collaborates with other European initiatives to enhance the development of battery technologies. Notably, it works closely with the European Battery Alliance (EBA) to establish a robust battery supply chain in Europe. This collaboration includes efforts to develop and implement technologies for battery production, recycling, and access to critical raw materials.

Thus, BATT4EU is a pivotal partnership under Horizon Europe, driving the development of a sustainable and competitive battery industry in Europe. Through its strategic objectives and collaborative efforts, BATT4EU aims to position Europe as a global leader in battery innovation, supporting the transition to a carbon-neutral society.

Building on such strategic initiatives, the European Union has also ramped up its financial support for clean technologies. In 2024, it allocated €4.6 billion to support net-zero technologies, including electric vehicle battery cell manufacturing and renewable hydrogen projects. This funding was provided through the Innovation Fund, which utilizes revenues from the EU Emissions Trading System (ETS) [19].

The Connecting Europe Facility (CEF) also played a significant role in advancing sustainable mobility. In 2024, CEF's Alternative Fuels Infrastructure Facility (AFIF) invested over €424 million in 42 projects aimed at deploying alternative fuels infrastructure across Europe. These projects focused on installing electric recharging points, hydrogen refuelling stations, and electrifying airport ground operations [18].

Additionally, the European Innovation Council (EIC), part of the Horizon Europe programme, continued to support startups and small and medium-sized enterprises (SMEs) in the sustainable mobility sector. In 2024, the UK received approximately £500 million in grants from Horizon Europe, with recipients including leading research institutions such as the University of Oxford, University of Cambridge, University College London, and Imperial College London. Their projects encompassed areas like medical robotics, sustainable fuels, and food biotechnology. These investments reflect the EU's commitment to fostering innovation and accelerating the transition to a sustainable and decarbonized transport sector.

Despite significant progress, the European Union faces several challenges in advancing innovation and technology in sustainable mobility:

1. Competition from Asian Manufacturers: European electric vehicle manufacturers are under pressure from Chinese companies like CATL, which offer lower-cost batteries and vehicles. The EU has responded by imposing tariffs of up to 35.3% on Chinese EVs to protect local industries and stimulate domestic production. However, these measures may lead to trade disputes and increased prices for consumers.

2. Need for Standardization: The lack of unified standards for charging stations, hydrogen refuelling points, and other infrastructure components hinders the efficient deployment of alternative fuel networks. Without standardized protocols, market fragmentation occurs, complicating the integration of various technologies.

3. Supply Chain Dependencies on Critical Materials: The production of EV batteries and fuel cells relies heavily on rare and critical materials such as lithium,

cobalt, and nickel. Europe is nearly 100% dependent on imports for these materials, making it vulnerable to supply chain disruptions. The EU's Critical Raw Materials Act aims to address this by promoting domestic sourcing and processing, but challenges persist [23].

4. Funding and Investment Gaps: While the EU has allocated substantial funds to support clean technologies, there is still a significant shortfall in financing to meet all planned projects. To achieve decarbonization goals, additional investments from the private sector and international partners are essential.

Addressing these issues is crucial for the EU to maintain competitiveness and achieve its sustainable mobility objectives.

To successfully implement the EU's green transport strategy, a combination of substantial public investments, effective redistribution of existing subsidies, and active mobilisation of private capital is essential. Only through such a comprehensive approach can the set goals for sustainable electric mobility and climate neutrality be achieved.

The future of sustainable mobility in the EU hinges on the successful implementation of current initiatives and overcoming existing challenges. Key development areas include:

- Integration of Various Transport Modes: Establishing multimodal transport systems that ensure seamless travel for passengers and efficient interaction between different transport modes.

- Development of Alternative Fuels Infrastructure: Installing charging stations for electric vehicles, hydrogen refueling stations, and other facilities to ensure the availability of alternative fuels across the EU.

- Support for Innovations and Technologies: Investing in research and development in sustainable electric mobility, including the creation of new materials, development of efficient energy storage systems, and optimization of transport processes.

- Education and Awareness: Conducting information campaigns and educational programs to raise public awareness about the benefits of sustainable electric mobility and stimulate demand for environmentally friendly vehicles.

Only through a comprehensive approach that includes technological innovations, investments, standardization, and educational initiatives can the EU achieve its decarbonization goals for the transport sector and ensure a sustainable future for its citizens.

To achieve these decarbonization goals and secure a sustainable future, a structured and integrated strategy is essential. The strategic program we propose is designed around interdependent foundations: industrial capacity, technological innovation, regulatory alignment, and strategic priorities. These core pillars are further strengthened by cross-cutting objectives focused on economic competitiveness, environmental sustainability, and geopolitical resilience.

1. Industrial Capacity as National Infrastructure

EV production should be treated not merely as a commercial activity, but as a form of national infrastructure — essential for economic security and industrial autonomy. This reclassification justifies public investment in gigafactories, battery production lines, and logistics hubs. The scaling of production must be designed to reach critical thresholds that enable economies of scale, attract private capital, and sustain long-term cost competitiveness.

2. Innovation as Strategic Differentiation

Technological leadership is the only durable source of competitive advantage in the EV sector. This requires public support for innovation across the full technological readiness spectrum – from laboratory research to commercialization. Particular emphasis must be placed on next-generation battery technologies (e.g. solid-state, sodium-ion), lightweight materials, and intelligent vehicle systems. Moreover, innovation must be diffused across the industrial ecosystem, including small and medium-sized enterprises (SMEs), which often serve as suppliers or integrators.

3. Regulatory Stability and Policy Credibility

One of the most underappreciated factors in global competition is regulatory certainty. Inconsistent or abrupt policy shifts undermine investor confidence and delay private-sector response. Therefore, long-term regulatory roadmaps are essential – including vehicle emissions standards, charging infrastructure planning, and public procurement targets. Furthermore, domestic regulations must be harmonized with global standards to ensure compatibility, reduce compliance costs, and facilitate exports.

4. Strategic Priorities in the Context of Global Competition

The expansion of EV production must be guided by clear strategic priorities that align with the broader goals of industrial competitiveness and sustainable development.

A. Supply Chain Sovereignty

The COVID-19 pandemic and the war in Ukraine have demonstrated the fragility of global supply chains. In the context of EV production, this is particularly evident in the battery value chain. Without strategic control over raw materials and cell production, EV manufacturing becomes highly vulnerable to geopolitical disruptions. Therefore, the strategic program should include a policy mix of raw material diplomacy, domestic extraction under environmental safeguards, and mandatory recycling of end-of-life batteries.

B. Talent and Labour Market Transformation

The automotive labour force is undergoing a structural shift, as traditional skills related to internal combustion engines become obsolete. The EV sector demands new competencies in electronics, software, data systems, and chemical engineering. This transformation must be addressed through anticipatory

labour policy, including requalification programs, dual education systems, and industrial apprenticeships focused on electromobility.

C. International Positioning and Export Competitiveness

EV industry in the EU cannot be sustained solely by internal demand. Therefore, export orientation is a core element of the strategic program. This involves not only trade diplomacy, but also active participation in global value chains, targeted export financing, and branding initiatives to position domestic EVs as premium or technologically superior products.

5. Program Implementation and Monitoring

The successful implementation of this strategic program requires coordinated action across government, industry, and research institutions. A central coordinating body – such as a National EV Competitiveness Task Force – should be established to align funding, regulatory frameworks, and industrial targets. Regular monitoring using defined performance indicators (e.g., domestic EV output, gigafactory capacity, R&D investment levels, battery recycling rates) will ensure policy accountability and adaptability.

Furthermore, international benchmarking should be institutionalized. Continuous comparison with leading EV-producing countries (e.g., China, USA, South Korea) will help assess strategic positioning and identify policy gaps.

Institutionalizing international benchmarking is not an end in itself, but a necessary step toward designing more effective policy responses. The insights gained from global comparisons must be translated into concrete, evidence-based strategies. The transition to electric mobility represents one of the most transformative shifts in modern industrial policy. While market forces are crucial, the scale, speed, and complexity of this transformation require active and coordinated government intervention. Based on comparative policy analysis, and theoretical frameworks in innovation economics and industrial policy, we have developed the scientifically grounded recommendations to enhance electric vehicle production in the context of global competition.

1. Establish Long-Term Industrial Policy Frameworks for EV Production

Governments should adopt comprehensive, long-term industrial strategies that integrate EV production into broader economic, environmental, and energy policies. These frameworks should provide strategic direction through clearly defined targets, funding mechanisms, and regulatory roadmaps extending at least 10–15 years.

2. Incentivize Domestic Battery and Component Manufacturing

Government support should prioritize domestic production of batteries, power electronics, and electric drivetrains – the highest value-added segments of the

EV value chain. This includes financial incentives for gigafactory development, tax breaks for local suppliers, and conditional state aid based on localization and technology transfer.

3. Strengthen Supply Chain Resilience and Raw Material Security

Governments must ensure reliable access to critical raw materials such as lithium, cobalt, nickel, and rare earth elements. This can be achieved through (a) international resource diplomacy, (b) development of environmentally regulated domestic extraction, and (c) investments in recycling infrastructure and circular economy systems.

4. Fund Research, Development, and Innovation (RDI) in EV Technologies

Public R&D investment should target emerging EV technologies, including solid-state batteries, hydrogen-electric hybrids, and advanced energy management systems. Governments should also facilitate university–industry collaborations and create public innovation hubs for prototyping and commercialization.

5. Implement Targeted Workforce Development and Training Programs

Governments should anticipate labour market shifts by investing in vocational training, re-skilling programs, and university curricula tailored to EV engineering, battery technology, and EV-specific software development.

6. Support SMEs and Regional EV Clusters

Specialized support should be provided to small and medium-sized enterprises (SMEs) within the EV supply chain. This includes access to finance, innovation vouchers, and participation in public procurement. Governments should also promote the development of regional EV industry clusters for knowledge spillovers and economies of agglomeration.

7. Design Smart Subsidy and Tax Incentive Systems

While consumer-side incentives (e.g., purchase subsidies, tax rebates) stimulate demand, production-side subsidies should reward innovation, localization, and sustainability. Governments must design “smart” incentives that avoid long-term market distortion and ensure value-for-money through performance-based conditions.

8. Harmonize Regulatory Standards and Accelerate Homologation

Governments should streamline vehicle certification processes, align safety and emissions regulations with international standards, and reduce bureaucratic delays in product approval. Digitalization of regulatory compliance procedures can further reduce administrative burdens for manufacturers.

9. Public Procurement as a Strategic Market-Shaping Tool

Governments can act as lead customers by committing to electrify public fleets (buses, police cars, municipal vehicles). This creates predictable demand

and enables domestic producers to scale production before commercial market saturation.

10. Foster International Collaboration and Strategic Alliances

Governments should actively participate in multilateral EV initiatives, standardization forums, and joint R&D projects with like-minded countries. Strategic partnerships for shared battery supply chains, infrastructure deployment, and market access are vital in the face of increasingly protectionist industrial policies.

Thus, scientific evidence supports the role of governments in shaping this transition through coherent, targeted, and long-term interventions. Governments around the world are no longer passive observers of market trends but active participants in shaping industrial ecosystems. The developed and proposed by us recommendations outlined above provide a structured and evidence-based framework for policy action. Their successful implementation will not only accelerate the transition to clean mobility but also secure technological sovereignty, economic competitiveness, and employment in a low-carbon future.

Conclusion. The global automotive industry is undergoing a profound structural transformation driven by decarbonization imperatives, energy security considerations, and rapid advances in technology. In this context, electric vehicle (EV) production is no longer simply an environmental or technological issue, but a defining arena of international industrial competition.

The electric vehicle market in the European Union in 2024 stands at a crossroads. The slowdown in BEV market share – especially in Germany – signals that policy incentives remain crucial in maintaining adoption momentum. While long-term regulatory frameworks

such as the 2035 ICE phase-out and the AFIR provide structure and direction, short-term policy volatility and market fragmentation present persistent challenges.

The enhancement of electric vehicle production is not merely a technological imperative, but a strategic necessity in a rapidly evolving global industrial landscape. The Horizon Europe programme and the BATT4EU partnership play a pivotal role in supporting the development of technologies that facilitate the decarbonisation of the EU's transport sector. They provide the necessary funding and coordination of efforts between the public and private sectors, contributing to the establishment of a competitive and sustainable battery industry in Europe. However, to attain the established objectives, it is crucial to ensure stable and adequate funding and to continue efforts to create synergies with other initiatives and partners.

The success of the EV transition in Europe will hinge on three key dimensions: (1) sustained policy coherence at both EU and national levels, (2) equitable infrastructure development, and (3) industrial competitiveness in the face of global market shifts. Addressing these factors holistically will be essential to ensuring that electrification not only supports climate goals but also drives inclusive economic growth and technological innovation in EU.

EU Strategy for the Electric Mobility Development represent a comprehensive approach that includes legislative measures, infrastructure investments, and support for innovation. The successful implementation of these strategies requires coordination at the EU and national government levels, as well as active participation from the private sector and civil society. Only through joint efforts can the goals of climate neutrality be achieved and a sustainable future for the transport sector in Europe be ensured.

REFERENCES

1. ACEA. (2025). New Passenger Car Registrations – Full Year 2024. European Automobile Manufacturers Association. Retrieved from: <https://www.acea.auto>
2. Best Selling Cars. (2025). 2024 (Full Year) Europe: Electric Car Sales per EU, UK, and EFTA Country. Retrieved from: <https://www.best-selling-cars.com>
3. Bethoux, O. (2020). Hydrogen fuel cell road vehicles: State of the art and perspectives. *Energies* 13 (21): 5843. DOI: 10.3390/en13215843
4. Council of the European Union. (2024). *Heavy-duty vehicles: Council signs off on stricter CO2 emission standards*. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/13/heavy-duty-vehicles-council-signs-off-on-stricter-co2-emission-standards/>
5. Cui, Xiaotian, et al., (2023). Deep reinforcement learning for power optimization in hybrid electric vehicles. *IEEE Trans. Intell. Transp. Syst.* 24, 4102–4115. DOI: 10.1109/ACCESS.2020.3022944
6. Das, H. S., Rahman, M. M., Li, S., and Tan, C. W. (2020). Electric vehicles standards, charging infrastructure, and impact on grid integration: A technological review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 120, p. 109618. DOI: 10.1016/J.RSER.2019.109618.
7. Dovgal, O., Goncharenko, N., Honcharenko, V., Shuba, T., and Babenko, V. (2019). Leadership of China In the Innovative Development of the BRICS Countries. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, Volume X, Winter, 8(46): 2305-2316. DOI: [10.14505/jarle.v10.8\(46\).09](https://doi.org/10.14505/jarle.v10.8(46).09)

8. Dovgal, O., Goncharenko, N., Reshetnyak, O., Dovgal, G., Danko, N., Shuba, T. (2020). Sustainable Ecological Development of the Global Economic System: the Institutional Aspect. *Journal of Environmental Management and Tourism*, Volume XI, Issue 3(43), Summer: 725-740. DOI: [10.14505/jemt.v11.3\(43\).27](https://doi.org/10.14505/jemt.v11.3(43).27)
9. Dovgal, O., Goncharenko, N., Karp, V., Revyakin, G. (2022). Integrated Evaluation of Innovative Development of the New EU Member States and Other EU Countries. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, Vol. 25, No. 2. 117-136. DOI: [10.18778/1508-2008.25.16](https://doi.org/10.18778/1508-2008.25.16)
10. Dovgal, O., Goncharenko, N., Reshetnyak, O., Dovgal, G., Danko, N. (2021). Priorities for Greening and Sustainable Development of OECD Member Countries and Ukraine: a Comparative Analysis. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, Vol. 24, No. 1: 45-63. DOI: [10.18778/1508-2008.24.03](https://doi.org/10.18778/1508-2008.24.03)
11. EAFO. (2025). European Alternative Fuels Observatory – EV Statistics. Retrieved from: <https://alternative-fuels-observatory.ec.europa.eu>
12. Environmental Information Systems, 2022. Decarbonising Road Transport – the Role of Vehicles, Fuels and Transport Demand. Technical report, EEA Report No 2/2022. Retrieved from: <https://shipzero.com/wp-content/uploads/2022/12/10036.pdf>
13. European Commission. (2023). *Clean and sustainable mobility*. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/clean-and-sustainable-mobility/>
14. European Commission. (2023). Fit for 55 Package – Climate Target Plan 2030. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/clima>
15. European Commission (2024). EU Mobility & Transport achievements 2019-2024. Retrieved from: https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/eu-mobility-transport-achievements-2019-2024_en
16. European Commission (2024). European policies and legislation. Retrieved from: [European policies and legislation | European Alternative Fuels Observatory](https://alternative-fuels-observatory.ec.europa.eu/european-policies-and-legislation)
17. European Commission (2024). European Alternative Fuels Observatory. Retrieved from: [Alternative Fuels: €422 Million of EU Funding to Boost Zero-Emission Mobility | European Alternative Fuels Observatory](https://alternative-fuels-observatory.ec.europa.eu/eu-funding-to-boost-zero-emission-mobility)
18. European Commission (2025). EU Urban Mobility Observatory. Retrieved from: [EU invests €422 million for alternative fuels infrastructure including urban node projects - European Commission](https://urban-mobility-observatory.ec.europa.eu/eu-invests-422-million-for-alternative-fuels-infrastructure)
19. European Commission (2024). European Alternative Fuels Observatory. EV Registration Highlights: 25% of New Cars Had a Plug. Retrieved from: <https://alternative-fuels-observatory.ec.europa.eu>
20. European Association of Automotive Suppliers CLEPA (2024). BATT4EU funding at risk amid budget cut from the European Commission. Retrieved from: [BATT4EU funding at risk amid budget cut from the European Commission | CLEPA](https://clepa.europa.eu/batt4eu-funding-at-risk)
21. European Automobile Manufacturers Association (ACEA). (2025). New car registrations: +0.8% in 2024; battery-electric 13.6% market share. Retrieved from: <https://www.acea.auto>
22. European Partnership (2024). Powering the Future: €184.5M Clean Hydrogen Partnership Call to Boost Hydrogen Value Chain across Europe. Retrieved from: [Powering the Future: €184.5M Clean Hydrogen Partnership Call to Boost Hydrogen Value Chain across Europe - Clean Hydrogen Partnership](https://cleanhydrogen.eu/powering-the-future)
23. Fraunhofer Research Institution for Battery Cell Production FFB (2025). Study on the battery supply chain shows China's global dominance – and options for Europe. Retrieved from: [Press release 18/02/2025](https://www.fraunhofer-ffb.de/en/press-releases/press-release-18-02-2025)
24. Goncharenko, N., Shapoval, V. (2021). ECO-INNOVATION FINANCING AS AN ELEMENT OF A “GREEN” ECONOMY FORMATION IN THE GLOBALIZATION CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT. *Green, Blue and Digital Economy Journal*, Vol. 2, no.2, pp. 15-23. DOI: [10.30525/2661-5169/2021-2-3](https://doi.org/10.30525/2661-5169/2021-2-3)
25. International Energy Agency. (2023). Global EV Outlook 2023. Technical report, IEA, Paris. Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/global-ev-outlook-2023>
26. Nour, M., Chaves-Ávila, J. P., Magdy, G., and Sánchez-Miralles, Á. (2020). Review of positive and negative impacts of electric vehicles charging on electric power systems. Sep. 01, 2020, MDPI AG. DOI: 10.3390/en13184675.
27. Nutkani, H. Toole, Fernando, N., and Andrew, L. P. C. (2024). Impact of EV charging on electrical distribution network and mitigating solutions – A review. *IET Smart Grid*. DOI: 10.1049/STG2.12156.
28. Statista. (2024). Electric Vehicle Market Share in the European Union (2018–2024). Retrieved from: <https://www.statista.com>
29. Towards a climate-neutral and competitive European road transport system - contribution of EU R&I projects (2025). Retrieved from: [Towards a climate-neutral and competitive European road transport system - contribution of EU R&I projects - European Commission](https://climate-observatory.ec.europa.eu/towards-a-climate-neutral-and-competitive-european-road-transport-system)
30. Transport & Environment. (2024). EV Readiness Index 2024. Retrieved from: <https://www.transportenvironment.org>
31. Transport & Environment. (2024). €39bn a year in public investment would ensure green transport is made in Europe – study. Retrieved from: [€39bn a year in public investment would ensure green transport... | T&E](https://www.transportenvironment.org/en/press-releases/39bn-a-year-in-public-investment-would-ensure-green-transport-is-made-in-europe)

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 17.03.2025

The article is recommended for printing 18.04.2025

Гончаров Олексій Олександрович, аспірант, кафедра міжнародних економічних відносин та логістики, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, e-mail: honcharovoleksii.kh@gmail.com, контактний тел.: +380971888878, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1952-6904>

Гончаренко Наталія Іванівна, к.е.н, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин та логістики, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, e-mail: n.i.goncharenko@karazin.ua, контактний тел.: +380954980252, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4148-5369>, Scopus ID: 57217603348

СТРАТЕГІЯ ЄС ЩОДО РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОМОБІЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ ДО ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ

Дана стаття присвячена дослідженню стратегії ЄС щодо розвитку електромобільності в контексті переходу до зеленої економіки. Метою дослідження є оцінка поточної позиції ЄС у глобальному ландшафті електромобільності, ідентифікація основних політичних прогалин та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо активізації виробництва електромобілів. Методологічна основа дослідження базується на якісному підході з акцентом на порівняльному та структурному аналізі ключових чинників, що впливають на розвиток електромобільності в Європейському Союзі. Дослідження використовує системний аналіз і контекстну оцінку для з'ясування того, яким чином інноваційні технології інтегруються в транспортну політику ЄС та ширший процес зеленої трансформації економіки. Результати дослідження свідчать, що успіх електромобільного переходу в ЄС залежатиме від трьох критичних чинників: збереження політичної послідовності, справедливого розвитку інфраструктури та підтримки промислової конкурентоспроможності в умовах змін глобального ринку. У статті ідентифіковано основні виклики та можливості, пов'язані з інтеграцією зелених енергетичних технологій у транспортну систему ЄС, а також проаналізовано їхній вплив на формування сталого майбутнього мобільності. Дослідження пропонує науково-практичні рекомендації щодо посилення виробництва електромобілів у ЄС із фокусом на формуванні політик, які забезпечать довгострокову стабільність та ефективне впровадження зелених енергетичних технологій. Практична цінність цього дослідження полягає у формуванні ґрунтовної основи для політиків ЄС щодо прискорення інтеграції зелених технологій у транспортний сектор, що, у свою чергу, підвищить конкурентоспроможність Європи на глобальному ринку електромобілів.

Ключові слова: електромобільність, декарбонізація економіки і транспорту, перехід до зеленої економіки, зелені енергетичні технології, транспортна політика ЄС, сталий транспорт.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2025

Стаття рекомендована до друку 18.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-04
УДК 330.101.2

DIGITALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE RELATIONS: ADVANTAGES AND CONTRADICTIONS

Elena Dovgal

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Department of International Economic Relations and Logistics,
V.N. Karazin Kharkiv National University
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022
e-mail: e.dovgal@karazin.ua
ORCID: 0000-0003-3219-9731
Scopus Author ID: 57217603375

The article considers the features of the development of international trade relations in the context of the formation of the global digital economy. The increasingly active use of the latest information and communication technologies significantly accelerates export-import transactions, allows to significantly expand the circle of participants in the cross-border turnover of goods and services, and involve new resources in it. The goal is to analyze the impact of the digitalization process on international trade relations, their dynamics, new forms and contradictions. General scientific methods are used, such as logical analysis and comparison, as well as methods of generalization and processing of information using economic and statistical methods of analysis. The following results were obtained: using the potential of modern information and communication technologies has given rise to new megatrends in international trade relations. E-commerce is not just growing in absolute and relative terms, but is forming new trends in cross-border trade relations, primarily due to the comparative advantages generated by digitalization. Platform solutions have acquired particular importance. At the same time, in addition to the undoubted positive effects, the growth in the scale and importance of e-commerce creates a number of problems, in particular, additional prerequisites for the monopolization of trade between countries are being formed. Fundamental issues of regulation of this new sphere of international interaction require resolution. Conclusions: All countries are now involved in one way or another in the processes taking place in the global digital space, including in the international e-commerce segment. They are to develop advanced national information and computer technologies with critically thoughtful consideration of foreign experience, create their own electronic trading platforms and extensive digital infrastructure, and improve the legislative framework. This creates a solid potential for resolving bottlenecks in world trade and the global economy as a whole, for resolving accumulated contradictions and mutual claims.

Keywords: *international trade relations, digitalization, information and communication technologies, e-commerce, internet platforms, global value chains, USA, China, developing countries.*

In cites: Dovgal E. (2025). Digitalization of international trade relations: advantages and contradictions. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 38–46. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-04>

Introduction. The fourth industrial revolution, which began at the turn of the 20th and 21st centuries and is primarily associated with the large-scale use of the potential of modern information and communication technologies, has given rise to new megatrends in international trade relations. Approaches to the organization of production, transport and logistics, marketing, trade and sales activities, and many socio-economic processes are changing dramatically. Both the market actors themselves and the international economic relations between them at the national and interstate levels, as well as the directions of the international division of labor, are significantly modified.

Digitalization causes fundamental shifts in international trade relations. The dynamics of international trade are being restored, and previously unknown comparative advantages of the countries involved are being formed. New problems are also emerging: the possibilities of state regulation and control over the cross-border turnover of goods and services are weakening, and additional factors are strengthening monopolistic tendencies in the foreign trade sphere. All this requires both theoretical understanding and forecasting of practical consequences.

Analysis of recent research and publications. The impact of digital technologies on various aspects of international trade relations is actively analyzed in the works of Ukrainian and foreign scientists. The concept of the digital economy, which appeared at the end of the 20th century, is usually associated with the works of N. Negroponte [18] and D. Tapscott [24]. Of particular interest is the analysis of the potential and consequences of the digitalization of the economy. More and more studies are appearing in the field of studying the economics of platform technologies, bilateral and

multilateral markets: J. Church, I. King, M. Reesman, W. Kaiser, J. Wright [5, 16, 19]. Lively discussions are caused by issues of regulation of the digital economy in general and electronic commerce [10]. At the beginning of the 20th century, a number of studies appeared concerning the relationship between the spread of information and communication technologies and the process of development of international trade relations: K. Freund, D. Weinhold, L. Tan [12, 13, 23].

The latest research allows us to assert that in the first quarter of the 21st century, digitalization of international trade relations has become one of the most important factors in restoring their dynamics, which had sharply declined as a result of the COVID-19 pandemic. At the same time, the problems associated with the impact of the digitalization process on the main indicators of world trade, the formation of new trends in connection with the spread of electronic forms of organization and implementation of cross-border export-import operations are still relevant.

The purpose of the article is to analyze the impact of the digitalization process on international trade relations, their dynamics, new forms and contradictions.

Methods of research. General scientific methods are used, such as logical analysis and comparison, as well as methods of generalization and processing of information using economic and statistical methods of analysis.

Results and discussion. International trade relations continue to play an extremely important role in the economic development of any country, a separate region and the world as a whole, and net exports are still one of the most important drivers of aggregate demand.

This provision was further confirmed in the UNCTAD study, conducted on the basis of the application of the UN Global Policy Model (Table 1).

Table 1

Components of Aggregate Demand in Various Countries, 2022-2023, %

	Government Demand (Domestic) (G)	Private Demand (Domestic) (C + I)	External Demand (NX)
Countries where external demand is the main driver:			
United Kingdom	-0,5	0,1	2,1
Germany	-0,1	0,9	1,5
Italy	-0,2	0,8	1,4
India	1,5	2,9	3,2
France	0,4	0,7	1,1
Japan	-0,9	0,8	1,6
Countries where private domestic demand is the main driver:			
Australia	1,0	1,3	0,5
Argentina	0,3	3,0	1,2
Brazil	-1,0	1,5	1,3
Canada	0,7	1,6	0,2
China	1,9	2,5	2,4
USA	0,7	1,2	0,8
Countries where public domestic demand is the main driver:			
Saudi Arabia	2,6	-3,5	1,0
South Africa	0,7	0,5	0,2

Source: [26]

The obtained results deserve attention and understanding. As is known, aggregate demand can be represented as the equation $AD = C + I + G + NX$, where AD is aggregate demand, C (consumption) is demand from households, I is investment demand, G is demand from the government, NX is net export (balance of exports and imports), that is, net external demand. The main driver of aggregate demand can be domestic demand from the government (G), which is typical, for example, for countries such as Saudi Arabia and South Africa. It can be private domestic demand (C + I), examples of such countries are Australia, Argentina, Brazil, Canada, China, the USA. For a group of countries, the dominant driver of development is external demand in the form of net exports (NX), which is inherent in Great Britain, Germany, Italy, India, France, Japan.

For the purposes of our study, it is important to note that, despite the varying degrees of participation of the listed components in stimulating aggregate demand, in all the countries considered without exception, it is external demand in the form of net exports that demonstrates positive growth rates in the period 2021–2022. This observation can legitimately be interpreted as an indication that, although there has been a certain decrease in the intensity of the globalization process over the past decade, net exports continue to be among the most important factors determining the dynamics of aggregate demand.

It follows from the above that it is currently impossible to study international economic relations and analyze the dynamics of net exports without taking into account the situation in global e-commerce. According to UN experts, it now accounts for 12% of the total value of international export-import transactions [22] and continues to grow rapidly further, and significantly faster than world trade as a whole. In 2021, the total volume of international merchandise trade grew by 4,5% [26], and e-commerce - by 13%, reaching \$ 29 trillion [14].

It is noteworthy that the geography of e-commerce does not correspond to the generally accepted view of the trade and political map of the world in terms of "North-South". A study conducted by UNCTAD indicates the dominance of only two powers in this area – the United States and China [7].

Available statistics also indicate that the segments of e-commerce are developing very unevenly. Even with the most general view of the structure of electronic transactions, it is noticeable that the B2B segment (business-to-business, i.e. intercompany deliveries of goods and services for production and investment purposes) as a whole steadily dominates the B2C segment (business-to-consumer, i.e. sales of final demand goods) (Table 2).

The volume of trade in the B2B segment in all ten leading countries in the field of e-commerce, with the exception of China, significantly exceeds the volume of trade in the B2C segment.

First of all, this is explained by the scale of transactions in the B2B segment, because we are talking about the widest range of mutual deliveries between companies carried out using digital technologies. The share of this segment in the total volume of e-commerce in all the countries considered also significantly exceeds the share of the B2C segment in the total volume of e-commerce, while the spread between the nine countries is not that great. Japan and the Republic of Korea are in the lead (95% each), followed by Italy (93%), Germany (92%), India (91%), the USA and Canada (90% each), France (87%), and the UK is slightly behind (74%). China, with a share of 49%, is the only large country where the B2B segment does not dominate the B2C segment. An analysis of the situation suggests that it is not at all connected with the underdevelopment of the B2B segment (in terms of sales volume in this segment, China is in fifth place among the top ten leaders). Rather, we are dealing with the effect of scale of the domestic consumer market, provided by China's 1.5 billion population, and, accordingly, the gigantic sales potential in the B2C segment.

It should be emphasized that, despite the lower share of the B2B segment in China's e-sales compared to other leading countries, the overall figure for all ten countries is 87%. This leaves no doubt about the dominance of this segment in the total volume of e-sales on the global market. It is also important that, although the B2B segment is currently much larger than B2C, the latter is growing rapidly. According to UNCTAD, a quarter of the world's population made purchases electronically in 2021, which is 12% higher than in 2020. At the same time, the share of those who made purchases abroad increased from 15% in 2019 to 21% in 2021. As a result, international trade in the B2C segment reached US\$412 billion, accounting for almost 11% of the total turnover in the B2C segment, which meant an increase of almost 4% compared to the previous year [14].

Data on cross-border sales in the B2C segment in 2021 for the top ten countries are presented in Table 3.

The data provided show that the B2C segment accounts for a relatively small share of the total volume of merchandise exports worldwide (2,3%). At the same time, the share of foreign sales in the total volume of sales in the B2C segment is quite high (10,7%). For most of the countries presented in the table, as well as for the world as a whole, it exceeds 10%. The United States is noticeably ahead of everyone else in absolute sales volume in this segment (\$102 billion). Next comes China (\$79 billion), with the rest of the countries lagging behind the leaders by a large margin. In relative terms, that is, in terms of the share of electronic transactions in total merchandise exports, the United Kingdom is in first place (7%), followed by the United States (6,6%), China (3,5%) and Japan (2,6%). At the same time, Germany, Italy and the United Kingdom are ahead of both the United States and China in terms of the share of foreign sales in the

Table 2

Top Countries in E-Commerce, 2021

Ranking Place,	Country	Total Sales Value in E-Commerce Segment, USD Billion	Ratio to GDP, %	B2B, USD Billion	Share of Total E-Commerce, %	B2C, USD Billion	Average Annual Spending per Customer in B2C Segment, USD
1	SA	8883	46	8129	90	753	3851
2	Japan	2975	61	2828	95	147	3248
3	China	869	1931	16	49	1062	2574
4	Germany	1503	41	1414	92	88	1668
5	Republic of Korea	1290	84	1220	95	69	2983
6	United Kingdom	755	29	548	74	206	4658
7	France	734	28	642	87	92	2577
8	Canada	512	31	452	90	60	3130
9	India	400	15	369	91	31	1130
10	Italy	333	17	310	93	23	1493
	10 countries overall	19315	36	16782	87	2533	2904
	World	29367		25516		3851	

Source: [14]

Table 3

Cross-border sales in the B2C segment of the top ten countries in the world in terms of merchandise exports, 2021

Place	Country	Total value of cross-border sales in the B2C segment, billion US dollars	Share in merchandise exports, %	Share in total B2C volume, %
1	USA	102	6,6	13,5
2	China	79	3,5	7,5
3	United Kingdom	31	7,0	15,0
4	Japan	18	2,6	12,2
5	Germany	15	1,0	17,1
6	France	10	1,8	10,6
7	Canada	8	1,8	12,7
8	Italy	4	0,7	16,2
9	Republic of Korea	3	0,5	3,8
10	Netherlands	1	0,2	5,0
	10 countries overall	270	3,0	10,7
	World	412	2,3	10,7

Source: [14]

total volume of sales in the segment, which indicates the great potential of electronic distribution channels for the development of foreign trade in these countries. In general, it can be stated that cross-border B2C deliveries have already become an integral component of global trade.

It is extremely important that e-commerce is not just growing in absolute and relative terms. It is forming new trends in cross-border trade relations, primarily due to the comparative advantages generated by digitalization. Among such advantages, of course, the first thing to be mentioned is the radical simplification of the process of organizing and implementing trade operations using digital technologies.

In this regard, the question arises about the applicability of the traditional gravity model in analyzing the geography and dynamics of foreign trade. It seems that there is reason to believe that the adequacy of the model to new realities and, accordingly, its analytical potential will gradually dry up.

In its classical form, the gravity model assumed that the volume of trade between countries is determined mainly by two parameters: the size of the economies of the partner countries and the distance between them (geographical proximity) [2].

Gradually, as trade theory in general and the gravity model in particular developed, the number of parameters included in it increased. It began to be enriched with such exogenous variables as exchange rates, national regulatory and legal regimes. Attempts were made to take into account even the religious and historical context of trade relations, as well as other non-economic factors. However, geography still remained and remains a key variable.

If we adhere to the methodology of the gravity model, we should take into account the value of the distance elasticity of foreign trade turnover when assessing and forecasting its volume and intensity. Modern information and computer technologies radically reduce, and in some cases completely eliminate the

distances between the seller and the buyer. A number of foreign researchers insist on the de-actualization of the gravity model as a result of the changes that have occurred under the influence of the active introduction of modern information and computer technologies into export-import operations [4]. There are also those who argue that, despite the undoubted advantages of using the latest organizational and technological solutions, it is impossible to completely eliminate the dependence of trade on the geographical factor [3].

Reality, however, increasingly insistently indicates that for the implementation of trade in many goods and services within the framework of e-commerce, distance elasticity loses its significance or, at least, significantly decreases. This is recognized even by the supporters of the gravity model. In any case, it is obvious that information and computer technologies significantly facilitate and accelerate international trade interaction. E-commerce mechanisms dramatically reduce the time required to perform actions on the export and import of goods and services [1].

The use of platform solutions is acquiring a special role in the field of e-commerce. Online trading platforms connect a previously unimaginable number of sellers and buyers, creating the potential for a radical expansion of the range of goods and services entering cross-border circulation. New technologies significantly shorten and transform global value chains (GVCs), the development of which, in turn, significantly transformed the structure of global trade and, until recently, significantly outpaced the growth of global GDP. The viability and high efficiency of such chains are determined by the placement of production and other links in locations with the lowest marginal costs and economies of scale [25].

The general trend in the development of GVCs observed until recently was such that the role of production itself in the creation of added value was consistently decreasing, while the importance of other stages was increasing even more [17, 28].

Thus, it can be stated that the share of added value created in the pre- and post-production links of GVCs (development of a new product/service concept, research and development, branding, marketing, transport and logistics operations, distribution, retail sales, customer relations, after-sales service) is increasing, while that created directly at the production stage is decreasing.

This course of events has ambiguous consequences. On the one hand, countries specializing in production (mainly developing countries) are losing income and are forced to look for ways to increase their share in the creation of added value. On the other hand, the growing importance of non-production links in GVCs theoretically provides additional opportunities for local small and medium businesses. Companies that actively use digital technologies are able not only to use existing

ones, but also to create new comparative advantages. Access to a wider range of potential buyers and producers is expanded, and more active participation in international market transactions and global value chains becomes possible.

According to forecasts, by reducing costs and increasing productivity, digital technologies can provide an additional increase in international trade of up to 34% by 2030 [35]. Studies conducted on EU companies using e-commerce channels for business have demonstrated an increase in the efficiency of online exporters not only due to cost reduction, but also due to more successful inventory management policies [10]. Moreover, the online activities of such companies have a very positive effect on sales outside the Internet within the O2O (online to offline) model.

Thus, new comparative advantages can further activate international trade turnover. Due to the large-scale introduction of digital technologies in world trade, fundamentally new trends are formed both on the supply side and on the demand side. In the former case, such changes occur as the replacement of relatively expensive resources with cheaper ones, a decrease in the importance of low labor costs as a global competitive advantage, the involvement of previously unused resources in the production process, etc. In the second case, significant shifts are observed in the structure of consumer and investment demand, resource-saving technological solutions and products manufactured using them are becoming increasingly attractive to customers, etc. As a result, the basis of comparative advantages is transformed not due to government policy measures, which can only accelerate changes, but under the influence of the market mechanism of relative prices, which encourages the replacement of relatively expensive resources and technologies with more economical ones [11].

Digital technologies also help to more actively involve developing countries in world trade, in particular, to increase their exports of goods and services. This fully applies, for example, to China, which is very concerned about the slowdown in the dynamics of its economy. As international statistics show, the PRC has largely passed the stage of export-led growth and domestic private demand has already become the main driver of aggregate demand there [26]. Nevertheless, China still assigns a significant role to external sources of growth, in particular, they are intensively developing e-commerce channels in order to activate sales in general, including to stimulate the export of goods abroad. E-commerce accounts for nearly 17% of retail sales in China, compared to just 9% in the United States [11].

China is currently one of the largest exporters of digital goods and services in the world. South Korea and India are among the top ten countries with the largest Internet markets. E-commerce in Brazil is

developing quite dynamically, including its international component. Leading Brazilian companies in the B2B and B2C markets conduct online trade both within the country and abroad. On the African continent, the largest Internet market has developed in South Africa, with the B2C segment dominating there.

Taking into account the territorial scale, population size and dynamics of e-commerce development in developing countries, it can be predicted that they will increasingly be included in global e-commerce both on the basis of existing and new comparative advantages emerging thanks to modern technologies. In general, electronic forms of exchange significantly facilitate overcoming cross-border barriers and promote the development of free trade.

Any new phenomenon is ambiguous and contradictory. Along with the enormous positive impact on socio-economic processes, digitalization also gives rise to its own problems, including in the sphere of international trade relations.

Despite the undoubted advantages that information and computer technologies provide for the development of world trade, barriers to their widespread use remain, which leads to global digital asymmetry. The digital divide in the world is still quite large. The share of households with Internet access in developed countries is approximately twice as high as in developing countries.

Among the 25 largest (by market capitalization) high-tech companies in the world, 14 are located in the United States, 3 in the EU, 3 in China, 4 in other Asian countries, and 1 in Africa. The three largest US companies have an average market capitalization of over \$400 billion, compared to a capitalization of \$200 billion for the largest companies in China, \$123 billion in Asia, \$69 billion in Europe, and \$66 billion in the United States. The USA is in Africa [26].

Social and digital differences persist between different groups of the population within individual countries: urban dwellers, young people, and men continue to use the Internet to a greater extent, and therefore also the opportunities it offers. Worldwide, there are approximately 250 million more men than women who are Internet users. And if we consider that women make up between 5–6% (Middle East and North Africa) and 22% (Latin America and the Caribbean) of top management, the gender imbalance in participation in electronic trading becomes even more obvious.

Furthermore, we must not forget that export markets are traditionally extremely concentrated. Research in the field of non-resource commodity exports shows that, on average, more than 50% of exports are accounted for by 1% of exporting companies [26].

Digitalization, which generates powerful network externalities and scale effects, further contributes to the strengthening of concentration and the growth of monopoly power of market leaders. Monopolies

that base their business on Internet platforms tend to demonstrate very aggressive market behavior. They purposefully use the entire arsenal of relevant tools to conquer and strengthen market power: first-mover advantages, network effects, including cross-effects (inherent in bilateral and multilateral markets), colossal economies of scale, and numerous trap effects. All this allows them to tightly control digital markets and successfully manage transactions between their various actors. Backbone Internet providers also increase market concentration and create serious barriers to entry.

Increased market concentration, in turn, negatively affects the structure of both demand and supply. In the first case, attention is drawn to a noticeable jump in underconsumption, caused, among other things, by an increase in “dead loss,” that is, net national economic losses due to the lack of perfect competition, as well as a simultaneous increase in the share of consumption covered by an increase in the debt burden of businesses and households. Taken together, this becomes a new source of inequality and exacerbates numerous socio-economic problems. A number of sectors of the economy are experiencing rapid and widespread collapse of small and medium-sized businesses, leading to massive job losses and requiring urgent but painful structural transformations.

Noting the strengthening of monopoly in the sphere of e-commerce, it is important to understand that digital technologies serve as catalysts not only for positive, but also for new negative phenomena in world trade. Therefore, it is wrong to discuss its development exclusively within the framework of the theory of comparative advantages, abstracting from the most recent global economic contradictions that are caused by the trade and political offensive launched by the United States against its main foreign partners – China and the EU. The consequences of what are commonly called new trade wars will be very significant not only for their direct participants, but also for other states due to strong negative external effects.

The most striking example is the current confrontation between the United States and China, which still play a leading role in shaping the digital environment of the global economy. In addition to the direct effect associated with the destruction of previously established cross-border GVCs, disagreements between these trading giants cause noticeable price fluctuations in global commodity and financial markets, increase currency risks and general uncertainty in the global economic sphere, complicate forecasting the market situation and making investment decisions. Electronic channels of interaction accelerate the spread of these negative phenomena, which are no longer bilateral, but global in nature.

The impact of digitalization on GVCs is also difficult to unequivocally assess as positive. Yes, as a rule, the use

of information and computer technologies significantly shortens such chains: production is divided into standard modules with a high degree of autonomy, eliminating or significantly reducing the need for additional stages of production activities. Shortening chains is usually considered a positive trend. But it also reduces the opportunities for developing countries to participate in them and, as noted above, reduces the amount of added value created in them and, accordingly, export revenues.

Developing countries in most cases do not occupy the most honorable place in GVCs. Therefore, as the transition from export of primary products to export of services and processed products occurs, the share of added value in the total value of their exports often falls. Digitalization further increases the multidirectional movement of export volumes and the export component of added value created in developing countries. It is no coincidence that the term “digital colonialism” has appeared in circulation in recent UN documents [7].

As for the standardization of goods and services, the assessment of its pros and cons has always been ambiguous. Standardization reduces transaction costs associated with communication processes, and ultimately the cost of concluded trade transactions, simplifies and accelerates interaction between their participants. But it also reduces incentives for innovation, helps imitators in the eternal conflict “imitators - innovators”, reducing the profits received by the latter due to the creation of disruptive technologies.

Difficulties in the regulation of electronic commerce in general and electronic commerce in particular at the national and international levels remain. For example, in the current conditions, it is quite difficult to continue to support the idea of a moratorium on customs duties on transactions in the field of electronic commerce. It has been in effect within the WTO since 1998, but the issue of its further preservation or cancellation is constantly raised by interested parties. This difficult topic has long been causing serious disagreements between governments and among experts [27].

Exporters of digital products (mainly the United States and EU countries) insist on maintaining the moratorium. They explain their position by the need to create a stable environment for consumers and businesses, arguing that the losses of importers are not that great. Importing countries (in particular, India, South Africa) consider their losses from maintaining the moratorium excessive and demand its abolition.

The moratorium on customs duties has another aspect. The current situation can be interpreted as discriminatory against domestic companies. After all, they have to pay taxes on the goods and services they sell, while imported analogues are not subject to duties. Therefore, importing countries are in favor of abolishing

the moratorium on customs duties. Exporting countries, on the contrary, tend to ignore the problem or assess it as insignificant.

Finally, one more point: the subject of the moratorium is not clearly and unambiguously defined. As is known, it applies to electronic transactions. But is it about their content (that is, goods and services supplied within the framework of e-commerce) or only about the transfer of accompanying electronic data? Importing countries prefer to view the issue in the second sense, considering themselves entitled to apply customs duties to the content of transactions. Exporters, for obvious reasons, insist on the opposite.

There are many obstacles to achieving a multilateral agreement on e-commerce within the WTO. As a result, there is virtually no multilateral regulation of e-commerce transactions, which gives rise to attempts by a number of states (the US, EU countries, Australia) to impose their own solutions on trading partners in a package of regional agreements. But then the general question of streamlining and codifying international e-commerce remains open.

There are also other problems associated with its development. Let us note just a few of them: differences in the legal regime of the states involved in it; national features of taxation of electronic transactions; regulation of settlements on them; the possibility of using a digital signature in foreign trade contracts; protection of property rights in the digital space. Effective solutions can only be found taking into account the positions and interests of all parties involved. Therefore, it is so important to establish successful and fruitful interstate cooperation in the digital trade space, to search for and formulate mutually acceptable approaches to its regulation.

Conclusion. International trade relations are plunging deeper into digital reality. Cross-border e-commerce is rapidly developing in both B2B and B2C formats. Thanks to the widespread introduction of platform technologies, goods and services that were traditionally classified as “non-tradable” are included in international circulation. This creates a solid potential for resolving bottlenecks in world trade and the global economy as a whole, for resolving accumulated contradictions and mutual claims.

All countries are now involved in one way or another in the processes taking place in the global digital space, including in the international e-commerce segment [8, 9]. In order to occupy the position of a full-fledged and active actor here, rather than an outsider, each country will have to develop advanced national information and computer technologies with a critically thoughtful consideration of foreign experience, create its own electronic trading platforms and an extensive digital infrastructure, and improve the legislative framework.

REFERENCES

1. Asian Development Bank. (2023). *Aid for Trade in Asia and the Pacific: Thinking forward about trade costs and the digital economy* (54 p.). Mandaluyong City, Philippines. Available at: <http://hdl.handle.net/11540/5084>
2. Beckerman, W. (1956). Distance and the pattern of intra-European trade. *Review of Economics and Statistics*, 38, 31–40. Available at: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/17858/1/17858.pdf>
3. Blum, B., & Goldfarb, A. (2020). Does the Internet defy the law of gravity? *Journal of International Economics*, 70, 384–405. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2020.10.002>
4. Cairncross, F. (2021). *The death of distance: How the communications revolution will change our lives* (320 p.). Harvard Business Review Press. Available at: <https://www.coursesidekick.com/economics/3790813>
5. Church, J., & King, I. (1993). Bilingualism and network externalities. *Canadian Journal of Economics*, 26, 337–345. Available at: <https://www.jstor.org/stable/135911>
6. Cowgill, B., Dorobantu, C., & Martens, B. (2023). *Does online trade live up to the promise of a borderless world? Evidence from the EU Digital Single Market* (Digital Economy Working Paper 2023/08). Joint Research Centre, European Commission. Available at: <http://www.jrc.ec.europa.eu/>
7. UNCTAD. (2019). *Digital Economy Report 2023: Value creation and capture: Implications for developing countries* (172 p.). New York/Geneva. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/der2019_en.pdf
8. Dovgal, O., & Dovgal, G. (2021). Informatization as a catalyst for transition to the knowledge society. *Економічний простір*, 169, 29–34. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/169-5>
9. Dovgal, E., Dovgal, G., & Ishchenko, M. (2021). Prospects for digitalization of the economy of Ukraine: Opportunities and threats. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, 13, 78–88. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-08>
10. Duch-Brown, N., & Martens, B. (2018, August). A new perspective on the exporter productivity premium: Online trade. *Routledge Journals*, 25(14), 989–993. <https://doi.org/10.1080/13504851.2017.1391988>
11. Dugiel, W., & Latoszek, E. (2020). Electronic trade in the World Trade Organization – Difficulties in negotiating an agreement? *The International Journal of Economic Behavior*, 8, 133–143. Available at: https://www.academia.edu/69112780/Electronic_Trade_in_the_World_Trade_Organization_Difficulties_in_Negotiating_an_Agreement
12. Freund, C., & Weinhold, D. (2022). The effect of the Internet on international trade. *Journal of International Economy*, 62, 71–189. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(03\)00059-X](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(03)00059-X)
13. Freund, C., & Weinhold, D. (2022). The Internet and international trade in services. *American Economic Review*, 92(2), 236–240. <https://doi.org/10.1257/000282802320189320>
14. UNCTAD. (2022, March 29). Global e-commerce sales surged to \$29 trillion. <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2034>
15. Hodgson, C. (2020, November 13). Can the digital revolution be environmentally sustainable? *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/global/blog/2020/nov/13/digitalrevolutionenvironmentalsustainable>
16. Kaiser, U., & Wright, J. (2006). Price structure in two-sided markets: Evidence from the magazine industry. *International Journal of Industrial Organization*, 24(1), 128. <https://doi.org/10.1016/j.ijindorg.2005.06.002>
17. Ming Ye, Meng, B., & Wei, S. (2020, August 27). Measuring smile curves in global value chains (IDE Discussion Paper No. 530). <https://doi.org/10.1111/obes.12364>
18. Negroponte, N. (1995). *Being digital* (243 p.). Alfred A. Knopf. Available at: <https://web.stanford.edu/class/sts175/NewFiles/Negroponte.%20Being%20Digital.pdf>
19. Rysman, M. (2009). The economics of two-sided markets. *Journal of Economic Perspectives*, 23(3), 125–143. Available at: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.23.3.125>
20. Shapiro, C., & Varian, H. (1999). *Information rules: A strategic guide to the network economy* (352 p.). Harvard Business School Press. Available at: https://www.researchgate.net/publication/200167344_Information_Rules_A_Strategic_Guide_to_The_Network_Economy
21. Shy, O. (2001). *The economics of network industries* (315 p.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511754401>
22. UNIDO International Trade Centre. (2023). *Status: Opportunities and challenges of BRICS e-commerce* (73 p.). Vienna. Available at: <https://hub.unido.org/news/report-status-opportunities-and-challenges-brics-e-commerce>
23. Tang, L. (2023). Communication costs and trade of differentiated goods. *Review of International Economics*, 14(1), 54–68. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9396.2006.00560.x>
24. Tapscott, D. (1995). *The digital economy: Promise and peril in the age of networked intelligence* (342 p.). McGraw-Hill. <https://doi.org/10.5860/choice.33-5199>
25. World Bank. (2021, April). *Technological innovation, supply chain trade, and workers in a globalized world* (Global Value Chain Development Report 2021) (196 p.). Washington, DC. Available at: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/384161555079173489/global-value-chain-development-report-2021-technological-innovation-supply-chain-trade-and-workers-in-a-globalized-world>
26. UNCTAD. (2023). *Trade and development 2023: Power, platforms and free trade delusion* (132 p.). New York/Geneva. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2023_en.pdf

27. Wallace, C., & Brandi, C. (2019). Governing digital trade – A new role for the WTO (Briefing Paper No. 6). Deutsches Institut für Entwicklungspolitik. <https://doi.org/10.23661/bp6.2019>

28. OECD. (2023). Who's smiling now? *OECD Observer*, (296), Q3. Available at: <https://www.proquest.com/docview/1503533240?sourcetype=Scholarly%20Journals>

29. World Trade Organization. (2021, December 13). *Work programme on electronic commerce: Draft ministerial decision of 13 December 2021* (WT/MIN(17)/65; WT/L/1032). In Ministerial Conference Eleventh Session, Buenos Aires, December 10–13, 2021 (5 p.). Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/ecom_work_programme_e.htm

The article was received by the editors 15.01.2025

The article is recommended for printing 17.02.2025

Довгаль Олена Андріївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин та логістики Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна, e-mail: e.dovgal@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3219-9731>, Scopus Author ID: 57217603375.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОТИРІЧЧЯ

Розглядаються особливості розвитку міжнародних торговельних відносин за умов формування глобальної цифрової економіки. Дедалі більше активне використання нових інформаційно-комунікаційних технологій помітно прискорює експортно-імпортні трансакції, дозволяє значно розширити коло учасників транскордонного обороту товарів та послуг, залучати до нього нові ресурси. Метою дослідження є аналіз впливу процесу цифровізації на міжнародні торговельні відносини, їх динаміку, нові форми та наслідки. В ході дослідження використовувалися загальнонаукові підходи, такі як логічний аналіз та порівняння, а також методи узагальнення та обробки інформації з використанням економічних та статистичних методів аналізу. Результати дослідження. Використання потенціалу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій породило нові мегатренди в міжнародних торговельних відносинах. Електронна комерція не просто зростає в абсолютних та відносних показниках, а формує нові тренди в транскордонних торговельних відносинах, насамперед завдяки порівняльним перевагам, що породжуються цифровізацією. Особливого значення набули платформні рішення. Разом з тим, окрім безперечних позитивних ефектів, зростання масштабів та значення електронної комерції створює низку проблем, зокрема формуються додаткові передумови для монополізації торгового обміну між країнами. Вимагають вирішення фундаментальних питань регулювання цієї нової сфери міжнародної взаємодії. Висновки. У процеси, що відбуваються в глобальному цифровому просторі, у тому числі в сегменті міжнародної e-commerce, нині виявляються так чи інакше залученими всі країни, які мають розвивати передові національні інформаційно-комп'ютерні технології з критично осмисленим обліком закордонного досвіду, створювати власні електронні торгівлі, платформи та розгалужену цифрову інфраструктуру, удосконалювати законодавчу базу. Це створює солідний потенціал для розширення вузьких місць у світовій торгівлі та глобальній економіці в цілому, для врегулювання нагромаджених протиріч і взаємних претензій.

Ключові слова: міжнародні торговельні відносини, цифровізація, інформаційні та комунікаційні технології, електронна комерція, інтернет-платформи, глобальні ланцюжки створення вартості, США, Китай, країни, що розвиваються.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2025

Стаття рекомендована до друку 17.02.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-05
УДК 339.5 : 339.98

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ США ЯК СВІТОВОГО ЛІДЕРА РИНКУ ІТ-ПОСЛУГ

Ковальов Михайло Юрійович

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022
e-mail: m7708889@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0484-7045>

У статті досліджено особливості цифровізації економіки Сполучених Штатів як світового лідера ринку ІТ-послуг. Встановлено, що США займають лідируючі позиції на світовому ринку ІТ-послуг, маючи найбільший обсяг експорту. Акцентовано увагу на загальному рівні цифровізації економіки Сполучених Штатів. Ідентифіковано місце США у глобальному рейтингу цифровізації та цифрової конкурентоспроможності. Проаналізовано динаміку змін обсягів експорту ІТ-послуг за останні десять років. Представлено географічну структуру експорту ІТ-послуг Сполучених Штатів. Встановлено основні перешкоди та тенденції розвитку цифровізації економіки. Предметом дослідження є закономірності та тенденції цифровізації економіки Сполучених Штатів як світового лідера ринку ІТ-послуг. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей цифровізації економіки Сполучених Штатів як світового лідера ринку ІТ-послуг. Завдання: ідентифікувати особливості цифровізації економіки Сполучених Штатів; проаналізувати динаміку експорту ІТ-послуг США; дослідити географічну структуру експорту ІТ-послуг; встановити місце країни у глобальному рейтингу цифрової конкурентоспроможності; окреслити загальні тенденції цифровізації економіки Сполучених Штатів. Використовувалися наступні методи дослідження: системний аналіз – для визначення особливостей цифровізації економіки Сполучених Штатів; графічний метод – для демонстрації динаміки експорту ІТ-послуг; метод експертних оцінок – для встановлення місця країни у глобальному рейтингу цифрової конкурентоспроможності; та інші. Отримано наступні результати: на основі проведеного аналізу доведено провідну роль США на світовому ринку ІТ-послуг, та встановлено особливості розвитку цифрової економіки всередині держави. Висновки: цифрова економіка формує велику частину загального валового внутрішнього продукту Сполучених Штатів, з високою доданою вартістю; Для збереження лідируючих позицій на світовому ринку ІТ-послуг Сполучені Штати повинні і надалі створювати цифрові послуги високої якості, шляхом збільшення інвестицій у цифрові інновації, зокрема штучний інтелект.

Ключові слова: цифровізація, ІТ-послуги, експорт, торгівля, динаміка, інвестиції, штучний інтелект.

Як цитувати: Ковальов М.Ю. Особливості цифровізації економіки США як світового лідера ринку ІТ-послуг. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 47–53.
DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-05>

In cites: Kovalov M. (2025). Features of digitization of the US economy as the world leader in the it services market. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 47–53.
<https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-05> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Сучасна світова економіка дедалі більше залежить від цифровізації. Цифрові технології трансформують усі сектори економіки, від інфраструктури до сільського господарства, і вже мали величезний вплив на традиційні галузі, такі як виробництво та транспорт. Майбутнє зростання економіки США залежить від успіху її цифрової економіки. На щастя, беззаперечним лідером у цій стрімко зростаючій цифровій економіці є Сполучені Штати, батьківщина Кремнієвої долини та місце народження багатьох компаній, що займаються трансформаційними технологічними розробками.

Майбутнє зростання економіки США залежатиме від успіху її цифрової економіки. Вже будучи однією з найшвидше зростаючих галузей економіки, вона трансформує всі інші сектори, від інфраструктури до сільського господарства. Відродження американського виробництва залежатиме від інтеграції цифрових технологій на складальних лініях, ланцюгах поставок та механізмах доставки. Сполучені Штати не можуть досягти свого економічного успіху у вакуумі – вони є частиною міжнародного процесу цифрової трансформації, який впливає на компанії та людей у всьому світі. Хоча американські фірми та споживачі були першопрохідцями в цьому процесі, на них безпосередньо впливають зміни в цифровій економіці в інших країнах та рішення, прийняті іншими урядами.

Сполучені Штати є беззаперечним лідером у цій стрімко зростаючій цифровій економіці. Це місце народження багатьох трансформаційних компаній, включаючи Apple, Facebook, Google, Microsoft та Uber, а також безліч менших фірм. Кремнієва долина продовжує визначати культуру стартапів. Хоча цифрову економіку, як відомо, важко виміряти, оцінки внеску цифровізації у ВВП США коливаються від 6 до 33 відсотків. Якою б не була точна цифра, очевидно, що цифровізація сприяє економічному зростанню. Світова економіка все більше залежить від цифровізації. Успішне виробництво зараз використовує переваги цифрових технологій, від управління документацією до роботизації та навіть штучного інтелекту. Це сприяє конкурентній перевазі Сполучених Штатів з їхнім талантом до інновацій та здатністю впроваджувати нові технології у світ бізнесу. Послуги, особливо послуги, що базуються на цифрових технологіях, є сферами зростання економіки США та ключем до процвітаючого майбутнього.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання цифровізації світової економіки та особливостей цифровізації економіки Сполучених Штатів знайшли своє відображення в наукових працях багатьох українських та іноземних вчених, таких як: К. Амадео [7], С. Брю, М. Кассон, Дж. М. Кейнс, К. Макконнел, Р. Менінг, Т. Шталь, К. Плеханов, Г. Шатц та інші.

Ю. Хватов зазначає, що США у своєму економічному розвитку пройшли етапи як екстенсивного, так і інтенсивного зростання, сформувавши, одну з найефективніших, конкурентних та інноваційних моделей соціально-економічного розвитку в сучасній світовій економіці [5]. К. Величко відзначає лідируючу роль Сполучених Штатів у глобальній економіці [2]. К. Брензович акцентує увагу на тому, що США, споживаючи найбільше імпортованих товарів, аніж будь-яка інша економіка світу, все ж залишаються провідним постачальником товарів та послуг на світові ринки [1]. А. Шевцова зазначає, що в сучасному світі цифрова трансформація стала ключовим аспектом, що визначає конкурентоспроможність країн і підприємств на міжнародних ринках [6].

Метою статті є визначення сучасного стану та особливостей цифровізації економіки США як світового лідера ринку ІТ-послуг.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі цифровізації світового господарства та світового ринку ІТ-послуг. Під час написання статті використовувалися загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, компаративний аналіз, історико-логічний метод, експертних оцінок, економіко-математичне моделювання, конкретизація, графічний метод наукове абстрагування, синергетичний підхід та інші. Використовувалися матеріали міжнародних організацій, офіційні статистичні ресурси Сполучених Штатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова економіка є одним із найбільш конкурентоспроможних на міжнародному рівні елементів економіки США, з регулярними щорічними профіцитами: експорт цифрових послуг перевищує імпорту щороку, починаючи з 2007 року. Сполучені Штати у 2024 році мали дефіцит у торгівлі товарами у розмірі 1,212 млрд. дол. США., натомість позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 295 млрд. дол. США. У той час, коли політичні дискусії в США часто зосереджені на відродженні традиційного виробництва та заохоченні експорту товарів, саме цифрова економіка, разом із цифровим удосконаленням традиційних галузей промисловості, є шляхом до економічного зростання та більш збалансованого поточного рахунку Сполучених Штатів [7].

Цифрова економіка має вирішальне значення для економіки США, стимулюючи зростання, процвітання та динамізм у кожному штаті. Цифрова економіка створює нові робочі місця для зростаючої кількості американських працівників майже в кожному секторі економіки. Міжнародна торгівля відіграє центральну роль у зростанні цифрової економіки США. Можливості експорту послуг в цифровому форматі, швидко розширюються, особливо

для малого та середнього бізнесу. Водночас зростає глобальна конкуренція на ринку ІТ-послуг а також тарифні і нетарифні обмеження з боку країн-конкурентів, що до експорту послуг в цифровому форматі. Якщо їх не брати до уваги, поширення цих торговельних бар'єрів загрожує позбавити американських працівників та компанії потенційних переваг в експорті ІТ-послуг. Удосконалення правил цифрової торгівлі дозволить Сполученим Штатам взяти на себе ініціативу у сприянні цифровій торгівлі та протидіяти торговельним бар'єрам, які загрожують позбавити американських працівників та компанії переваг та динамізму ери цифрової торгівлі [10].

Американський ІТ-сектор виділяється як одна зі стратегічно найважливіших передових галузей промисловості країни, роблячи значний внесок в економіку. Він є джерелом робочих місць – не лише в самому ІТ-секторі, і не лише для комп'ютерних науковців та інженерів, але й для працівників без вищої освіти, а також є мультиплікатором сили для створення робочих місць у всій економіці. Найважливіше те, що ІТ-сектор також є конкурентоспроможним у світовому масштабі. На нього припадає чверть доданої вартості торговельного сектору США, і він має на 35 відсотків більшу частку ринку у світі, ніж економіка США в цілому. В інформаційно-орієнтованій цифровій економіці продукти та послуги ІТ-сектору є важливими інструментами виробництва для компаній та організацій у всіх інших секторах економіки, стимулюючи зростання, стимулюючи інновації та продуктивність. Цей сектор також служить дефляційною силою, оскільки ціни на ІТ-товари та послуги стають значно дешевшими порівняно з рештою економіки [19].

ІТ-сектор Сполучених Штатів включає такі галузі, як обчислювальна техніка, зберігання та обробка даних, ІТ-компоненти, інформаційні послуги, напівпровідники та програмне забезпечення. У 2023 році в цьому секторі було зайнято 5,9 мільйона працівників, що становить 4,4% робочих місць у приватному секторі США. Ці працівники заробляли більш ніж удвічі більше, ніж середня заробітна плата в США. З урахуванням ефекту мультиплікатора, галузь забезпечує 19% усіх робочих місць у США. ІТ-сектор також є важливим джерелом добре оплачуваних робочих місць для американців без вищої освіти. Сектор платить таким працівникам приблизно на 50% більше, ніж у галузях, що не пов'язані з ІТ. Також важливим є те, що ІТ-сектор є експортоорієнтованою галуззю економіки США та має високу конкурентоспроможність [6, 20].

The IMD World Digital Competitiveness Ranking визначає рівень цифрової конкурентоспроможності країн світу. Так за підсумками 2024 року Сполучені Штати займають четверте місце, серед 67 найбільш економічно розвинених країн світу [9].

У загальному тлумаченні ІТ-послуги можна визначити як ті, що безпосередньо пов'язані з інформаційними технологіями та переміщенням даних, такі як телекомунікаційні послуги, послуги комп'ютерного програмного забезпечення, хмарні обчислення та зберігання даних, а також інші комп'ютерні послуги.

Таблиця 1

Рейтинг глобальної цифрової конкурентоспроможності у 2024 році

Table 1

Global Digital Competitiveness Ranking 2024

№	Країна / Country	Індекс / Index
1	Сінгапур / Singapore	100.00
2	Швейцарія / Switzerland	93.15
3	Данія / Denmark	91.99
4	США / USA	91.31
5	Швеція / Sweden	90.42
6	Республіка Корея / South Korea	88.62
7	Гонконг / Hong Kong	88.11
8	Нідерланди / Netherlands	87.03
9	Тайвань / Taiwan	86.33
10	Норвегія / Norway	84.58

Джерело: [9, 10, 20]

Source: [9, 10, 20]

Загальний експорт послуг Сполучених Штатів у 2023 році склав 1,107 млрд. дол. США. У 2023 році Сполучені Штати експортували ІТ-послуг на суму 70,6 млрд. дол. США., що становить 6,3% від загального обсягу експорту послуг. Експорт ІТ-послуг з США є дуже вагомим, він приблизно співставний з експортом ключових промислових товарів США, включаючи продукцію хімічної промисловості (86 млрд. дол. США.), напівпровідники (75 млрд. дол. США.), автомобілі (68 млрд. дол. США.), сільськогосподарські культури (66 млрд. дол. США.) [13,19].

Загальна вартість експорту ІТ-послуг не відповідає потенційним можливостям експорту послуг, якими можна торгувати в цифровому форматі. Урядові установи США визначають їх як «послуги що використовують ІКТ», до них належать архітектурні, інженерні, проектно-управлінські та спеціалізовані дизайнерські послуги; бухгалтерські, аудиторські та послуги з нарахування заробітної плати; юридичні послуги; консалтингові послуги; дослідницькі послуги; реклама; аудіовізуальні та фотографічні послуги; банківські, страхові та інші фінансові послуги; послуги з організації та бронювання подорожей; а також певні послуги з обробки відходів та очищення від забруднень [11].

У Сполучених Штатах розташовані провідні світові компанії у всіх цих зростаючих галузях. У 2023 році експорт послуг, що потенційно використовують ІКТ, склав 553 млрд. дол. США. Частина вартості цих послуг надавалася особисто на іноземних ринках; інша – в цифровому форматі, через

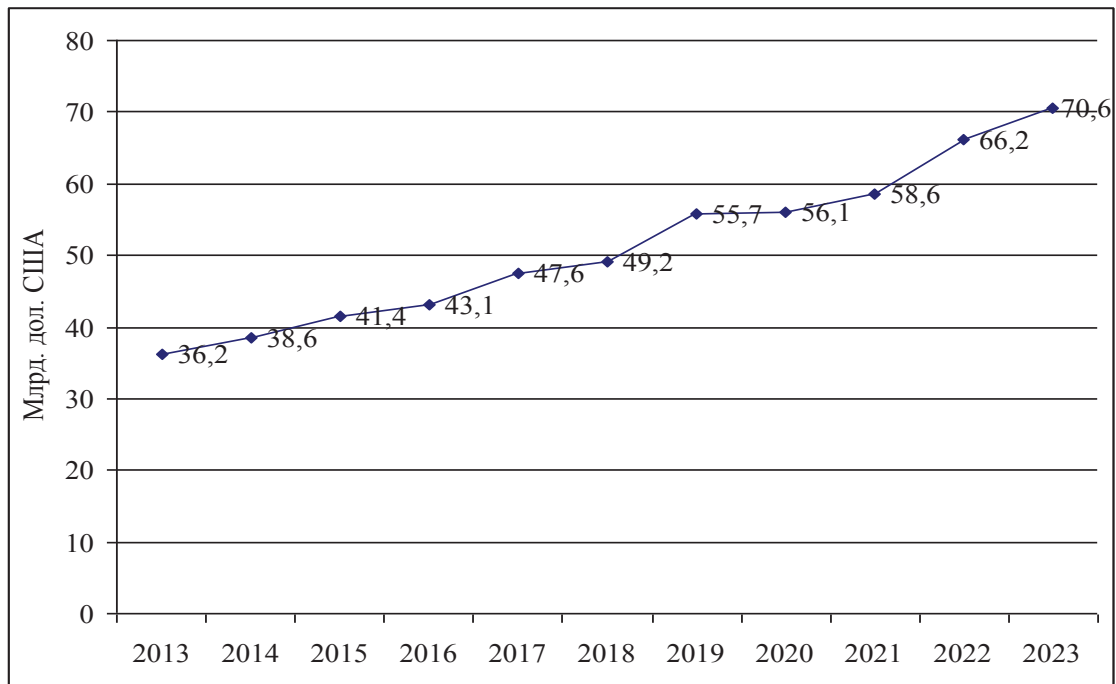


Рис 1. Динаміка обсягу експорту ІТ-послуг США (Млрд. дол. США) [16]

Fig. 1. Dynamics of US IT services exports (Billions of US dollars) [16]

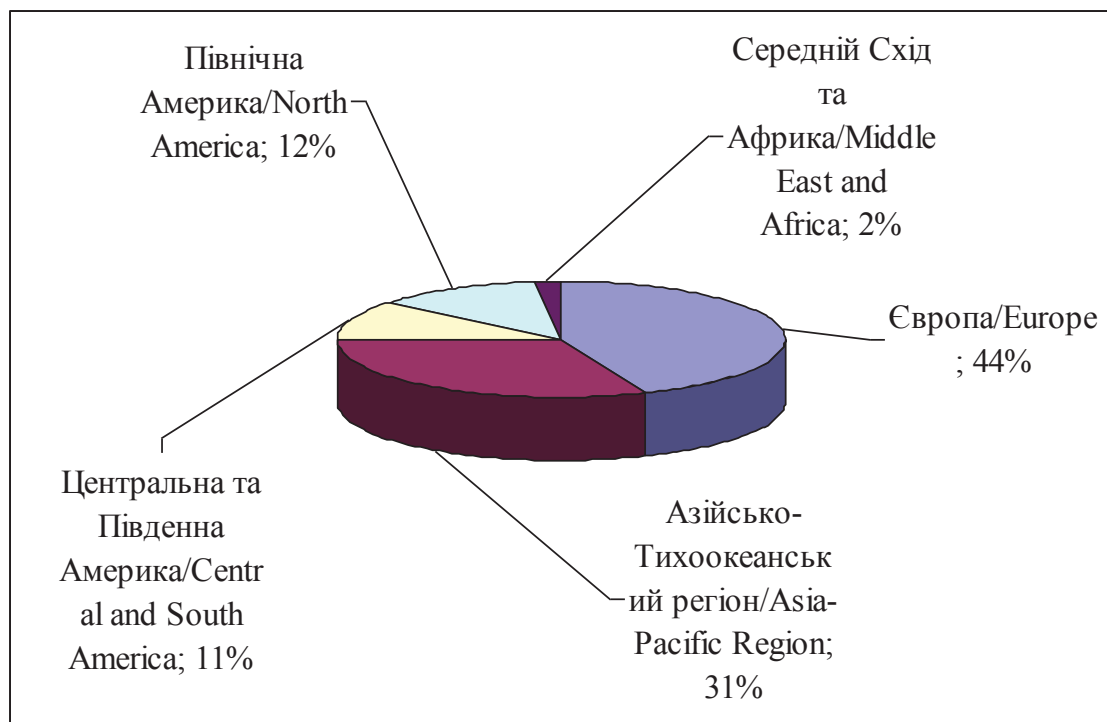


Рис 2. Географічна структура експорту ІТ-послуг США у 2023 році [17]

Figure 2. Geographic structure of US IT services exports in 2023 [17]

Інтернет. Експорт США послуг, що торгуються в цифровому форматі, стабільно зростає протягом останнього десятиліття, навіть коли під час пандемії скоротився експорт нецифрових послуг вдвічі. Загалом, експорт послуг США зріс на 29% за останнє десятиліття, головним чином завдяки стрімкому зростан-

ню цифрової торгівлі. З 2013 року експорт ІКТ США зріс на 29%. Експорт продукції, що використовує ІКТ, збільшився на 66%. Загальний експорт послуг за останнє десятиліття збільшився на 32% [13].

Вартість роялті за комп'ютерне програмне забезпечення, що сплачуються іноземними клієнта-

ми, знизилася на 12% за десятиліття. Аналогічно, експорт телекомунікаційних послуг знизився на 46%. Але це зниження було більш ніж компенсовано значним зростанням експорту послуг хмарних обчислень та зберігання даних, а також послуг комп'ютерного програмного забезпечення [12].

Розвинені економіки є основними ринками для експорту ІТ-послуг. У 2023 році Ірландія була основним експортним ринком як для послуг ІКТ (13 млрд. дол. США), так і для потенційно послуг на базі ІКТ (70 млрд. дол. США). Канада, Китай, Німеччина, Японія, Швейцарія та Велика Британія були серед 10 провідних окремих експортних ринків послуг в цифровому форматі. Гонконг, Бразилія та Австралія були серед 10 найбільших ринків послуг ІКТ. Разом на країни ЄС припадало 29 млрд. дол. США. (31%) експорту послуг ІКТ з США та 163 млрд. дол. США. (29%) потенційно експорту послуг на базі ІКТ у 2022 році [15].

Як регіон, Європа є основним напрямком експорту цифрових послуг з США, зокрема експорту послуг, потенційно на базі ІКТ. З цієї причини бізнес-спільнота США закликала адміністрацію надати пріоритет впровадженню «Угоди про конфіденційність даних з ЄС» та забезпечити, щоб ініціативи ЄС, такі як «Закон про цифрові ринки» та «Закон про цифрові послуги», не дискримінували американські фірми. Азія та Тихоокеанський регіон є другим за величиною регіональним ринком для цифрової торгівлі США. Експорт послуг ІКТ наразі є сильним, але потенційно послуги на базі ІКТ залишаються набагато більшою категорією, що свідчить про невикористаний потенціал, який можна розкрити завдяки впровадженню нових правил цифрової торгівлі [6].

Незважаючи на значні можливості для американських державних та приватних компаній щодо збільшення обсягів експорту ІТ-послуг, перспективи збільшувати продажі на іноземних ринках є невизначеними. Бар'єри для цифрової торгівлі існують і в багатьох випадках зростають. Хоча тарифи на експорт цифрових товарів значною мірою були нівельовані багатосторонніми та двосторонніми торговельними угодами, це не стосується торгівлі цифровими послугами. Тарифні та нетарифні бар'єри, що впливають на експорт ІТ-послуг, включають вимоги до локалізації даних, обмеження транскордонного потоку даних, порушення прав інтелектуальної власності, примусову передачу технологій, заходи, що порушують зобов'язання СОТ щодо національного режиму шляхом дискримінації фірм, що частково належать іноземним компаніям, обмеження щодо державних закупівель, що порушують «Угоду СОТ про державні закупівлі», та низку регуляторних бар'єрів. У деяких випадках ці заходи розроблені виключно для того, щоб стримати експансію американських фірм на зовнішні ринки [14].

Висновки. Сполучені Штати наразі є світовим лідером в сфері цифровізації економічних процесів та впровадження цифрових інновацій. Цифровий сегмент економіки є вагомою часткою формування валового внутрішнього продукту і створює нові робочі місця з високим рівнем заробітної плати. Можливості експорту ІТ-послуг швидко розширюються, і Сполучені Штати мають гарні можливості для розвитку своїх значних переваг у цій сфері. Однак ці можливості не є беззаперечними через поширення цифрового протекціонізму та накопичення дискримінаційних цифрових правил, які застосовують країни-конкуренти. Нездатність вирішити ці проблеми або усвідомити наслідки для американських компаній та працівників може привести до втрати лідерських позицій на світовому ринку і до загального скорочення обсягів виробництва. Для збереження своїх лідерських позицій на світовому ринку ІТ-послуг Сполучені Штати повинні продовжувати задавати тренди розвитку всієї галузі в цілому в світі, пропонуючи якісні цифрові продукти і зберігаючи високий рівень конкурентоспроможності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брензович К. С. Зовнішня торгівля США в умовах загострення глобальної конкуренції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 28(1). С. 56-61. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2019-28-10>
2. Величко, К. Ю. Економічне лідерство США в системі сучасних міжнародних економічних відносин. Економіка та суспільство. 2023. Вип 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-41>
3. Куцик В. І. Зовнішня торгівля США: стан, структура, напрями та тенденції розвитку. Підприємництво і торгівля. 2018. Вип. 23. URL: <https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1256-2018-23-03.pdf>
4. Рибак Г. І., Островський І. А. Міжнародний ринок послуг: сучасний стан та структура. Ефективна економіка. 2020. № 6. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7984>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.6.71
5. Хватов Ю. Ю. Економіка США: етапи і аналіз сучасних тенденцій розвитку. Академічний огляд. 2017. № 2. С. 84-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2017_2_10. DOI 10.32342/2074-5354-2017-2-47-9
6. Шевцова А.В. До питання щодо генези та сутності процесу цифровізації глобального економічного розвитку. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2024. № 19. С. 25–34. URL: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-0>

7. Amadeo K. US Imports and Exports with Components and Statistics. What Does the United States Trade with Foreign Countries? The Balance. URL: <https://www.thebalance.com/u-s-imports-and-exports-components-and-statistics-3306270> (дата звернення: 23.05.2025).
8. Central Intelligence Agency: The World Factbook URL: <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (дата звернення: 23.05.2025)
9. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2024. URL: <https://cedakenticomedia.blob.core.windows.net/cedamediatest/kentico/media/attachments/2024/2024-digital-competitiveness-full-report-final.pdf> (дата звернення: 16.05.2025)
10. OECD Digital Economy Papers. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-papers_20716826.html (дата звернення: 16.05.2025).
11. Office of the United States Trade Representative. URL: <https://ustr.gov/about-us/benefits-trade> (дата звернення: 23.05.2025).
12. Providing security for the development of high-technology organizations / V. Makedon et al. Journal of Security and Sustainability Issues. 2019. № 8(4). P. 1313–1331. URL: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(18\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(18)).
13. Services, value added / World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.CD>.
14. The World Bank URL: <http://www.worldbank.org> (дата звернення: 15.04.2025)
15. The World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org/> (дата звернення: 15.04.2025)
16. U.S. International Trade in Goods and Services, Excel. Bureau of Economic Analysis: URL: <https://www.bea.gov/international/index.htm#trade>. (дата звернення: 11.05.2025)
17. United Nations Industrial Development Organization. URL: <http://www.unido.org> (дата звернення: 16.05.2025).
18. United States Labor Force Statistics Seasonally Adjusted. RI Government. URL: <http://www.dlt.ri.gov/lmi/laus/us/usadj.htm> (дата звернення: 20.05.2025).
19. What is digital transformation. URL: <https://www.hyperisland.com/what-is-digital-transformation> (дата звернення: 15.02.2025)
20. World Economic Forum. Networked Readiness Index. URL: <https://networkreadinessindex.org/> (дата звернення: 14.05.2025).

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Р.С. Коваленко

Стаття надійшла до редакції: 10.03.2025

Статтю рекомендовано до друку: 12.04.2025

Kovalov Mykhailo, Postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics, Kharkiv Karazin National University, Kharkiv, Ukraine, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: m7708889@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0484-7045>

FEATURES OF DIGITIZATION OF THE US ECONOMY AS THE WORLD LEADER IN THE IT SERVICES MARKET

This article explores the key features of the digitalization process in the United States economy, emphasizing its role as the global leader in the IT services sector. The analysis confirms that the United States holds a dominant position in the international IT services market, boasting the highest volume of exports. Special attention is given to the overall level of digitalization in the U.S. economy. The country's position in global rankings of digitalization and digital competitiveness is identified. Trends in the volume of IT services exports over the past decade are analyzed, along with the geographical structure of U.S. IT services exports. Furthermore, the study outlines major barriers and emerging trends in the development of digitalization within the economy. The subject of this research is the patterns and trajectories of digital transformation in the U.S. economy, considered in the context of its leadership in the global IT services market. The purpose of the study is to define the distinctive features of the digitalization of the U.S. economy as the world's foremost exporter of IT services. The study addresses the following objectives: to characterize the specific features of the United States' economic digitalization; to analyze the dynamics of IT services exports; to examine the geographic distribution of IT service trade; to determine the country's position in international digital competitiveness rankings; and to outline prevailing trends in the digitalization of the U.S. economy. The methodological framework of the study includes system analysis to identify the characteristics of digitalization; graphical methods to illustrate trends in IT services exports; and expert evaluation methods to assess the country's global digital competitiveness. The analysis yielded the following results: the United States' leading role in the

global IT services market was reaffirmed, and key characteristics of digital economic development at the national level were identified. Conclusions: The digital economy accounts for a substantial share of the United States' gross domestic product and is marked by high added value. To sustain its global leadership in the IT services sector, the United States must continue developing high-quality digital services by increasing investments in digital innovation—particularly in artificial intelligence.

Keywords: digitalization, IT services, export, trade, dynamics, investment, artificial intelligence.

REFERENCES

1. Brenzovych K. S. (2019) Zovnishnja torghivlja SShA v umovakh zaghostrennja ghlobaljnoji konkurenciji. [US foreign trade in conditions of exposure to global competition] *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogho universytetu*. Serija : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove ghospodarstvo. Vyp. 28(1). S. 56-61. Available at: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2019-28-10> (in Ukrainian)
2. Velychko, K. Ju. (2023) Ekonomichne liderstvo SShA v systemi suchasnykh mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn. [US economic leadership in the system of modern international economic relations]. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vyp 56. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-41> (in Ukrainian)
3. Kucyk V. I. (2018) Zovnishnja torghivlja SShA: stan, struktura, naprjamy ta tendenciji rozvytku. [US foreign trade: state, structure, directions and trends of development] *Pidpryjemnytstvo i torghivlja*. 2018. Vyp. 23. Available at: <https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1256-2018-23-03.pdf> (in Ukrainian)
4. Rybak Gh. I., Ostrovs'kyj I. A. (2020) Mizhnarodnyj rynek poslugh: suchasnyj stan ta struktura. [International services market: current state and structure] *Efektivna ekonomika*. # 6. – Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7984>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.6.71 (in Ukrainian)
5. Khvatov Ju. Ju. (2017) Ekonomika SShA: etapy i analiz suchasnykh tendencij rozvytk. [US economy: stages and analysis of current development trends.] *Akademichnyj oghljad*. # 2. S. 84-95. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2017_2_10. DOI 10.32342/2074-5354-2017-2-47-9 (in Ukrainian)
6. Shevcova A.V. (2024) Do pytannja shhodo genezy ta sutnosti procesu cyfrovizaciji ghlobalnogho ekonomichnogho rozvytku. [On the genesis and essence of the process of digitalization of global economic development] *Visnyk KhNU imeni V. N. Kapazina. Serija «Mizhnapodni vidnosyn. Ekonomika. Krajinoznavstvo. Turyzm»*. # 19. S. 25–34. Available at: DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-03> (in Ukrainian)
7. Amadeo K. US Imports and Exports with Components and Statistics. What Does the United States Trade with Foreign Countries? The Balance. Available at: <https://www.thebalance.com/u-s-imports-and-exports-components-and-statistics-3306270> (accessed 23.05.2025).
8. Central Intelligence Agency: The World Factbook. Available at: <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (accessed 23.05.2025)
9. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2024. Available at: <https://cedakenticomedia.blob.core.windows.net/cedame-diatest/kentico/media/attachments/2024/2024-digital-competitiveness-full-report-final.pdf> (accessed 16.05.2025)
10. OECD Digital Economy Papers. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-papers_20716826.html (accessed 16.05.2025).
11. Office of the United States Trade Representative. Available at: <https://ustr.gov/about-us/benefits-trade> (data zvernennja: 23.05.2025).
12. Providing security for the development of high-technology organizations / V. Makedon et al. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2019. # 8(4). R. 1313–1331. Available at: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(18\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(18)).
13. Services, value added / World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.CD>. (accessed 15.04.2025)
14. The World Bank. Available at: <http://www.worldbank.org> (accessed 15.04.2025)
15. The World Trade Organization. Available at: <https://www.wto.org/> (accessed 15.04.2025)
16. U.S. International Trade in Goods and Services, Excel. Bureau of Economic Analysis: Available at: <https://www.bea.gov/international/index.htm#trade>. (accessed 11.05.2025)
17. United Nations Industrial Development Organization. Available at: <http://www.unido.org> (accessed 16.05.2025).
18. United States Labor Force Statistics Seasonally Adjusted. RI Government. Available at: <http://www.dlt.ri.gov/lmi/laus/us/usadj.htm> (accessed 20.05.2025).
19. What is digital transformation. Available at: <https://www.hyperisland.com/what-is-digital-transformation> (accessed 15.02.2025)
20. World Economic Forum. Networked Readiness Index. Available at: <https://networkreadinessindex.org/> (accessed 14.05.2025).

Academic supervisor: Candidate of Economic Sciences, Associate Professor R.S. Kovalenko

The article was received by the editors 10.03.2025

The article is recommended for printing 12.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-06
УДК 339.727.22:[338.46:004](4-6ЄС):303.446

ІНВЕСТИЦІЙНА АСИМЕТРІЯ В РОЗВИТКУ ІТ-СЕКТОРУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Козулін Владислав Вікторович

Аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: f.capital.kh@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3231-4277>

Метою статті є дослідити інвестиційну асиметрію в розвитку ІТ-сектору країн Європейського Союзу з урахуванням структурних, інституційних та макроекономічних чинників. Автором здійснено концептуалізацію поняття інвестиційної асиметрії в контексті цифрової економіки, а також розкрито специфіку ІТ-сектору як особливого об'єкта інвестування, що характеризується високою мобільністю капіталу, глобалізованою конкуренцією та залежністю від інноваційного потенціалу. У дослідженні наголошено на провідній ролі країн Західної та Північної Європи: Франції, Німеччини, Швеції, Нідерландів та Ірландії у залученні понад 70% венчурного капіталу, спрямованого в цифрові індустрії, що свідчить про структурну нерівномірність у розвитку інноваційної інфраструктури між державами-членами ЄС. У роботі проведено порівняльний аналіз інституційних чинників, таких як якість державного регулювання, наявність національних цифрових стратегій, рівень захисту прав інвесторів, ефективність судової системи, доступ до венчурного та приватного капіталу, а також динаміка індексів інвестиційної привабливості країн-членів ЄС. Особливу увагу приділено ролі урядових стимулів, податкових пільг для ІТ-компаній та наявності інноваційної інфраструктури – технопарків, R&D-центрів, хабів. Застосовано кількісний підхід до вимірювання асиметрії шляхом зіставлення частки окремих країн у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій у сфері ІТ із їх часткою у ВВП ЄС, кількістю створених робочих місць у відповідних секторах, а також із рівнем участі у загальноєвропейських проєктах цифрової трансформації. Особливу увагу приділено ролі ІТ-сфери як потенційного компенсатора економічної нерівності, особливо для країн з менш розвинутою індустріальною базою. Аргументовано, що ІТ-сектор відкриває відносно рівні стартові умови для залучення інвестицій за умови наявності людського капіталу та базової цифрової інфраструктури. Підкреслено важливість формування узгодженої політики ЄС, спрямованої на зменшення інвестиційної асиметрії та розширення можливостей для менших держав-членів шляхом розвитку технологічних хабів, спрощення доступу до фінансування та підвищення інституційної спроможності.

Ключові слова: інвестиційна асиметрія, ІТ-сектор Європейського Союзу, прями іноземні інвестиції, інституційні чинники інвестування, цифрова економіка, економічна нерівномірність.

Як цитувати: Козулін В.В. Інвестиційна асиметрія в розвитку ІТ-сектору: порівняльний аналіз країн Європейського Союзу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 54–63. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-06>

In cites: Kozulin V. (2025). Investment asymmetry in the development of the IT sector: a comparative analysis of European Union countries. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 54–63. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-06> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Інформаційні технології (ІТ) відіграють центральну роль у процесі цифрової трансформації європейської економіки, підвищуючи конкурентоспроможність національних економік та сприяючи структурній модернізації продуктивних сил. ІТ-сектор виступає не лише джерелом інновацій, але й каталізатором розвитку суміжних галузей, стимулюючи створення високотехнологічних робочих місць, зростання продуктивності та зміцнення експортного потенціалу [5]. При цьому спостерігається виразна нерівномірність у темпах розвитку ІТ-індустрії між окремими країнами Європейського Союзу, що значною мірою зумовлено асиметрією інвестиційних потоків.

Проблема інвестиційної асиметрії в ІТ-секторі ЄС набуває особливої актуальності в контексті стратегічних ініціатив Європейської комісії, зокрема Єдиного цифрового ринку, Індустріального альянсу та Європейського зеленого пакту, які передбачають створення сприятливого інвестиційного середовища для цифрових технологій на всій території ЄС [3]. Проте відсутність пропорційного розподілу інвестицій у межах ЄС створює загрозу поглиблення структурної нерівності між країнами «центру» та «периферії», що, в свою чергу, може негативно впливати на інтеграційні процеси, ефективність використання європейських фондів та загальну інноваційну динаміку об'єднання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Останніми роками проблема просторової нерівномірності інвестицій у високотехнологічні галузі, зокрема ІТ, стала предметом наукового аналізу з боку європейських дослідників. Зокрема, у роботах R. Crescenzi [11], L. Salvatici [19] та Rodriguez-Pose акцентується увага на ролі регіональних інституцій у формуванні сприятливого середовища для інновацій. У дослідженнях від European Investment Bank [12] та Організації економічного співробітництва та розвитку [18] виявлено, що країни з вищим рівнем цифрової зрілості та кращими умовами для підприємства отримують значно більше приватних і венчурних інвестицій.

Питання інвестиційної привабливості у контексті нерівномірного економічного розвитку, зокрема з урахуванням галузевої специфіки країн ЄС, стали предметом дослідження ряду українських науковців, як Т. О. Зінчук, М. М. Тимошенко [4], Н. В. Березняк, Л. В. Рожкова [1], В. Є. Хаустова та О. І. Решетняк [9].

Разом із тим, незважаючи на наявність значного масиву досліджень, низка важливих аспектів інвестиційної асиметрії в ІТ-секторі ЄС залишається недостатньо висвітленою. Зокрема, відсутні системні порівняльні дослідження, що поєднували б кількісний аналіз масштабів інвестиційної диспропорції з якісною оцінкою інституційних чинників, які її зумовлюють. Недостатньо вивченими залишаються

також довгострокові наслідки такої асиметрії для регіонального інноваційного потенціалу та динаміки цифрового розвитку [7].

Метою цієї статті є систематизація даних та аналіз інвестиційної асиметрії в розвитку ІТ-сектору в країнах Європейського Союзу шляхом поєднання кількісної оцінки просторової концентрації інвестицій з інституційним аналізом чинників, що зумовлюють їх нерівномірний розподіл.

Виклад основного матеріалу. Поняття інвестиційної асиметрії є багатовимірним і вимагає міждисциплінарного підходу до його осмислення, оскільки воно охоплює як фінансові, так і інституційні, просторові та структурні виміри економічної нерівності. У загальноекономічному значенні інвестиційна асиметрія може бути визначена як систематична нерівномірність у розподілі капіталовкладень між різними територіальними, галузевими або інституційними суб'єктами, що призводить до різної швидкості їхнього економічного розвитку, технологічного оновлення та здатності генерувати додану вартість. У випадку з ІТ-сектором така асиметрія має подвійний вплив: вона не лише визначає поточну конкурентоспроможність галузі в тій чи іншій країні, але й впливає на перспективи участі цієї країни в глобальних цифрових ланцюгах вартості.

З точки зору теорії ендегенного зростання, наявність інвестицій у наукомісткій галузі, зокрема ІТ, є ключовою умовою для формування довгострокового економічного зростання [10]. Таким чином, інвестиційна асиметрія в ІТ-секторі може спричинити дивергенцію між країнами у темпах технологічного прогресу, обсягах економіки знань та ефективності ринку праці. У регіональному вимірі концентрація інвестицій у певних центрах спричиняє подальше їх зростання за рахунок «витягування» ресурсів із периферійних територій, поглиблюючи нерівність.

Концептуалізуючи інвестиційну асиметрію в ІТ-секторі, слід враховувати також специфіку самого сектору, який характеризується високим рівнем динаміки, залежністю від людського капіталу та мережевим ефектом. У цьому контексті на інвестиційну активність вирішальний вплив мають не лише економічні параметри (наприклад, ставка податку або доступ до фінансування), а й такі інституційні характеристики, як якість регуляторного середовища, рівень цифрової інфраструктури, ступінь захисту прав інтелектуальної власності та доступ до відкритих даних. Це підтверджується дослідженнями Світового банку [21].

У контексті Європейського Союзу інвестиційна асиметрія в ІТ-секторі виявляється через диспропорцію в обсягах державних і приватних інвестицій, а також у різній спроможності країн використовувати наявні інструменти підтримки інноваційної діяльності, зокрема програми Horizon Europe, Digital Europe та InvestEU. Ця диспропорція обумовлюєть-

ся як структурними факторами (рівень урбанізації, доступ до людського капіталу, розмір ринку), так і політичними (ефективність національної політики підтримки ІТ), що формують різну інвестиційну привабливість для приватного капіталу.

Інвестиційна асиметрія в ІТ-сфері є не лише симптомом нерівномірного розвитку, але й його причинним чинником, який у відсутності коригуючих заходів здатен закріплювати відставання окремих країн або регіонів у глобальній цифровій економіці.

Слід зазначити, що у XXI столітті ІТ-сектор набув статусу ключового драйвера структурних трансформацій у глобальній економіці, зумовлюючи перехід від індустріального до постіндустріального типу розвитку. Його значення проявляється не лише в зростанні прямого внеску у валовий внутрішній продукт (ВВП) країн, але й у трансформації бізнес-моделей, оптимізації виробничих процесів, зростанні продуктивності праці та формуванні нових ринків. Згідно з оцінками Європейської комісії, цифрові технології забезпечують до 40% приросту продуктивності в країнах ЄС за останнє десятиріччя. Високий мультиплікативний ефект ІТ-індустрії обумовлює її здатність формувати синергетичні зв'язки з галузями промисловості, фінансів, транспорту, освіти та охорони здоров'я, що перетворює її на системоутворюючий елемент національної економіки [13].

Аналіз структури прямих іноземних інвестицій (ПІІ) за кількістю проєктів у країнах Європейського Союзу у 2023 році свідчить про беззаперечне лідерство ІТ-сфери як магніту для капіталу (табл.1).

Згідно з даними, сектор «Програмне забезпечення та ІТ-послуги» став абсолютним лідером за кількістю реалізованих ПІІ-проєктів – 954 ініціативи, що становить 17% від загального обсягу. Це суттєво перевищує показники будь-якої іншої галузі, зокрема традиційно потужного сектору виробництва транспортних засобів (445 проєктів) чи машинобудування (424 проєкти).

Більш того, ІТ-сфера демонструє не лише кількісну домінантність, а й високу ефективність у створенні робочих місць – понад 42 тисячі нових робочих місць були пов'язані з цими інвестиціями. Це підкреслює соціально-економічну значущість ІТ-галузі, яка виступає не лише джерелом технічних інновацій, а й драйвером зайнятості, особливо в умовах цифрової трансформації європейських економік.

ІТ-сектор вирізняється низкою особливостей, що визначають його специфіку як об'єкта інвестування. По-перше, він характеризується високою інтенсивністю використання людського капіталу. На відміну від традиційних галузей, де основним активом виступають матеріальні ресурси, у сфері ІТ визначальну роль відіграє кваліфікація, креативність та здатність до навчання персоналу [6]. Це зумов-

Таблиця 1

Топ-10 секторів за кількістю ПІІ проєктів у ЄС за 2023 рік

Table 1

Top 10 sectors by number of FDI projects in the EU in 2023

Рейтинг / Rank	Галузь / Sector	Кількість проєктів / Number of Projects	Частка ПІІ проєктів / Share of FDI Projects	Створені робочі місця / Jobs Created
1	Програмне забезпечення та ІТ-послуги Software & IT Services	954	17%	42,214
2	Бізнес-послуги та професійні послуги Business & Professional Services	556	10%	24,028
3	Транспорт та логістика Transportation & Logistics	457	8%	26,414
4	Виробники транспортних засобів та постачальники Vehicle Manufacturers & Suppliers	445	8%	51,472
5	Машинобудування та обладнання Machinery & Equipment	424	7%	23,090
6	Фінанси Finance	329	6%	12,675
7	Електроніка Electronics	316	6%	30,332
8	Комунальне забезпечення Utilities	302	5%	16,597
9	Агропродовольство Agri-food	266	5%	12,654
10	Хімія, пластики та гума Chemicals, Plastics & Rubber	255	4%	13,379
	Інші / Other	1,390	24%	67,068
	Загалом / Total	5,694	100%	319,923

Джерело: розроблено автором за матеріалами: [15]

Source: compiled by the author based on materials from: [15]

лює залежність галузі від системи освіти, міграційної політики, розвитку цифрових навичок населення та ефективності ринку праці. По-друге, IT-сектор демонструє високу швидкість інноваційного циклу, що, у свою чергу, впливає на інвестиційні горизонти: венчурні інвестори та приватний капітал очікують високих прибутків у коротко- та середньостроковій перспективі, водночас готові до значних ризиків. Така особливість породжує тенденцію до географічної концентрації капіталу в регіонах з високим рівнем інноваційної екосистеми.

По-третє, інвестування в IT має яскраво виражений мережевий характер, оскільки успіх проєкту часто залежить від здатності інтегруватися в існуючі платформи, цифрові інфраструктури та технологічні ланцюги. Це створює значні бар'єри входу для нових гравців з менш розвинених країн або регіонів. Водночас, глобальний характер IT-ринку дозволяє компаніям масштабуватися значно швидше, ніж у традиційних галузях. У цьому контексті IT-сектор потребує наявності інституційного середовища, що стимулює прозорість, захист інтелектуальної власності, правову визначеність щодо цифрових активів і кібербезпеку, без чого інвестиційна привабливість галузі істотно знижується.

За даними OECD, країни з високим рівнем розвитку цифрової інфраструктури, національних фондів підтримки стартапів, а також наявністю державних замовлень на цифрові рішення, демонструють значно вищу динаміку приватного інвестування в IT-сектор [18]. Формування привабливого

середовища для інвесторів вимагає узгоджених дій на рівні державної політики, міжнародного регулювання та місцевої інноваційної екосистеми.

Оцінка частки країн-членів у загальному валовому внутрішньому продукті Європейського Союзу (ВВП ЄС) за 2024 рік наочно ілюструє масштабну економічну нерівномірність між державами-членами, що є важливим тлом для аналізу інвестиційної асиметрії, зокрема в IT-секторі (рис. 1).

Домінування кількох великих економік, таких як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Нідерланди в структурі загального ВВП ЄС свідчить про концентрацію ресурсного, інфраструктурного та інституційного потенціалу в обмеженій кількості країн. Цей фактор, у свою чергу, напряду впливає на географію розміщення прямих іноземних інвестицій, зокрема в галузях з високою доданою вартістю, таких як IT.

У контексті IT-сфери, де ключовими умовами для реалізації інвестиційного проєкту є наявність людського капіталу, інноваційного середовища та стабільної інституційної бази, перевагу мають саме економічно потужні країни. Наприклад, Німеччина та Франція, маючи найбільші частки у ВВП ЄС, виступають одними з лідерів за кількістю IT-проєктів та залученим капіталом. Нідерланди та Швеція, хоча й поступаються за абсолютним обсягом ВВП, демонструють високу ефективність у використанні свого потенціалу для стимулювання IT-інвестицій.

Інвестиційна привабливість IT-сектору в країнах Європейського Союзу формується під впливом

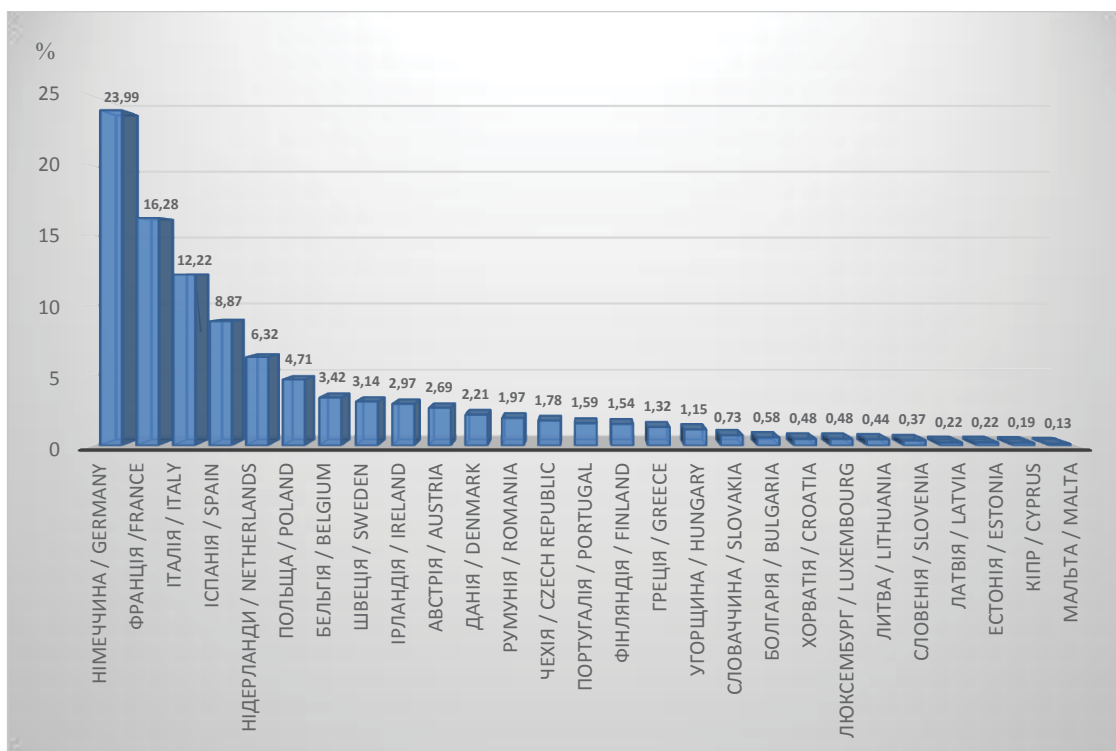


Рис. 1. Частка ВВП країн у загальному ВВП ЄС, 2024 [21]
Fig. 1. Share of countries GDP in total EU GDP, 2024 [21]

комплексу чинників: рівня цифрової інфраструктури, доступу до кваліфікованого технічного персоналу, інституційної стабільності, податкової політики та обсягу державної підтримки інновацій. Однак ця привабливість є нерівномірною в регіональному вимірі, що призводить до виразної просторової концентрації інвестицій у кількох цифрових лідерах ЄС та порівняльній стагнації на периферії. Дослідження Європейського інвестиційного банку [12] та Європейської комісії [13] дозволяють виявити низку типових груп країн за рівнем інвестиційної активності в IT-сфері.

До першої групи належать країни з високою концентрацією IT-інвестицій і стійким лідерством у сфері цифрової економіки. Йдеться передусім про Нідерланди, Швецію, Німеччину, Ірландію та Естонію. Ці держави демонструють високий рівень цифрової інфраструктури, прозору нормативну базу та ефективну координацію між державним і приватним секторами. Наприклад, Ірландія – один із головних центрів IT-індустрії в Європі, де зосереджені європейські офіси таких транснаціональних компаній, як Google, Meta, Microsoft та Apple. Таке становище Ірландії обумовлене поєднанням сприятливої податкової політики (корпоративний податок на рівні 12,5%), кваліфікованої робочої сили, англомовного середовища та активної участі у європейських інноваційних програмах.

Німеччина, як провідна економіка ЄС, є одним з основних гравців у розвитку промислових IT-рішень (Industry 4.0), водночас спостерігається висока концентрація венчурного капіталу в таких технологічних центрах, як Берлін, Мюнхен і Гамбург. Швеція вирізняється сильною стартап-екосистемою (зокрема, у Стокгольмі), активним розвитком фінтеху та кібербезпеки, а також високим рівнем цифрової зрілості громадян.

Другу групу складають країни «цифрової периферії» — держави Центрально-Східної Європи, які хоча й демонструють динамічне зростання IT-сектору, проте залучають порівняно менший обсяг стратегічних інвестицій. До цієї групи належать Польща, Румунія, Угорщина, Чехія, Болгарія та країни Балтії, за винятком Естонії. Їхньою сильною стороною є наявність значного кадрового потенціалу (високий рівень технічної освіти, конкурентна вартість праці) та активний розвиток аутсорсингових моделей, однак існує низка стримуючих факторів: нестабільність податкового режиму, слабка венчурна інфраструктура, фрагментарність інноваційної політики, а також низька інтеграція з локальними ринками капіталу.

Польща демонструє помітне зростання в галузі стартапів та розробки програмного забезпечення, однак в інвестиційному плані залишається здебільшого приймачем офшорних контрактів, а не генератором масштабних продуктивних компаній. Схожа

ситуація спостерігається у Румунії, яка має потужний IT-аутсорсинговий сегмент (особливо в Клуж-Напока та Бухаресті), однак демонструє обмежений прогрес у створенні власних інноваційних екосистем.

Третю умовну групу становлять країни Південної Європи – Італія, Іспанія, Португалія та Греція. Вони вирізняються дещо амбівалентною позицією: з одного боку, мають доступ до європейського фінансування та високий рівень урбанізації, з іншого, стикаються з високим показником безробіття серед молоді, фрагментованими політичними інституціями та слабкою координацією між державним і приватним секторами. Португалія, однак, є позитивним прикладом завдяки активній підтримці стартап-кластерів у Лісабоні та Порту і проведенню міжнародних технологічних заходів, таких як Web Summit. Проте загалом залучення прямих інвестицій до IT-сектору в Південній Європі залишається нестабільним і часто залежить від циклічних економічних коливань.

Асиметрія інвестиційної привабливості в IT-секторі серед європейських країн та країн-членів Європейського Союзу є системною і стійкою. Вона проявляється у нерівномірному розподілі як обсягів інвестицій, так і їх структури, джерел та ефективності використання [2]. Це, в свою чергу, відображає відмінності у рівнях цифрового розвитку, якості людського капіталу, наявності інноваційних екосистем, інституційної спроможності та доступу до фінансових ресурсів.

Наведені дані свідчать про високий рівень концентрації прямих іноземних інвестицій у невеликій групі європейських країн: Франція, Велика Британія та Німеччина разом акумулювали понад 50% усіх інвестиційних проєктів у Європі у 2023 році (табл. 2). Частина країн Східної Європи продемонстрували суттєве зростання динаміки ПІІ, що може свідчити про поступову зміну інвестиційних пріоритетів. Проте загалом зберігається явна інвестиційна асиметрія на користь економічно сильніших держав, що підтверджує основну тезу дослідження про нерівномірність розподілу інвестицій у регіоні.

Саме значна концентрація інвестицій у певних країнах є найбільш очевидним проявом асиметрії. За даними Eurostat та Європейського інвестиційного банку [12], понад 60% усіх приватних венчурних інвестицій у сфері інформаційних технологій припадає на п'ять країн: Німеччину, Францію, Іспанію, Нідерланди та Ірландію. Водночас країни Центрально-Східної та Південної Європи (Болгарія, Словаччина, Хорватія, Греція, Латвія) отримують менш ніж 5% сукупного обсягу венчурного капіталу в IT-галузі ЄС, незважаючи на конкурентоспроможні витрати та наявність кваліфікованого персоналу.

Наступним проявом асиметрії є розрив у структурі джерел інвестування [7]. У країнах-лідерах

Таблиця 2

Топ-20 країн Європи за кількістю ІІІ проєктів у 2022-2023 роках

Table 2

Top 20 European countries by number of FDI projects in 2022-2023

Позиція / Rank	Країна / Country	Кількість проєктів у 2023 / Projects in 2023	Кількість проєктів у 2022 / Projects in 2022	Зміна 2022/2023 / Change 2022/2023	Робочі місця у 2023 / Jobs in 2023
1	Франція / France	1,194	1,259	-5%	39,773
2	Велика Британія / United Kingdom	985	929	6%	52,211
3	Німеччина / Germany	733	832	-12%	14,261
4	Туреччина / Turkey	375	321	17%	21,032
5	Іспанія / Spain	304	324	-6%	42,450
6	Польща / Poland	229	237	-3%	22,378
7	Португалія / Portugal	221	248	-11%	18,259
8	Бельгія / Belgium	215	234	-8%	4,918
9	Італія / Italy	214	243	-12%	14,004
10	Нідерланди / Netherlands	157	147	7%	7,340
11	Ірландія / Ireland	100	184	-46%	6,070
12	Швейцарія / Switzerland	89	58	53%	1,781
13	Австрія / Austria	80	101	-21%	2,345
14	Угорщина / Hungary	77	50	54%	11,349
15	Сербія / Serbia	76	74	3%	11,116
16	Фінляндія / Finland	71	104	-32%	3,663
17	Румунія / Romania	60	69	-13%	5,935
18	Швеція / Sweden	55	68	-19%	6,024
19	Греція / Greece	50	47	6%	6,425
20	Данія / Denmark	44	43	2%	748
–	Інші / Other	365	390	-6%	34,947
–	Загалом / Total	5,694	5,962	-4%	319,923

Розроблено автором за матеріалами: [15]

Compiled by the author based on materials from: [15]

ІТ-індустрії активно функціонують венчурні фонди, бізнес-ангельські спільноти, державні програми підтримки інновацій та корпоративні інкубатори. Натомість у країнах з нижчим рівнем розвитку інноваційної інфраструктури переважають іноземні замовлення на аутсорсинг та мінімальний рівень внутрішніх інвестицій. Наприклад, у Румунії та Болгарії понад 80% компаній ІТ-сектору орієнтовані на експортні послуги, в той час як частка венчурного капіталу у структурі їх фінансування залишається мізерною.

Незважаючи на те, що ЄС реалізує низку ініціатив щодо сприяння інвестиціям в ІТ-сферу (наприклад, Horizon Europe, Digital Europe Programme, InvestEU), країни з нижчим рівнем адміністративної спроможності та інституційної координації мають обмежений доступ до цих інструментів. Складність процедур подання, брак технічної експертизи та низька інтенсивність транснаціональної співпраці призводять до нерівномірного використання доступних ресурсів. Крім нерівного притоку капіталу, асиметрія проявляється і в ефективності використання інвестицій. Країни з розвиненими ІТ-кластерами генерують більшу кількість інноваційних стартапів, патентів, масштабованих цифрових продуктів і експортних цифрових послуг. Наприклад, частка «єдинорогів» (технологічних компаній з капіталіза-

цією понад 1 млрд дол.) суттєво вища в Німеччині, Естонії та Франції порівняно з рештою країн ЄС [20].

В той же час, просторовий вимір асиметрії проявляється у зосередженні інвестицій у декількох великих урбанізованих центрах [8]. Такі міста, як Берлін, Стокгольм, Париж, Амстердам, Лісабон та Таллінн перетворилися на потужні технологічні хаби з розвинутою інфраструктурою, університетською базою, коворкінгами, акселераторами та стартап-екосистемами [14]. При цьому більшість інших регіонів ЄС, залишаються на периферії цифрової економіки, не маючи достатньої інфраструктури для залучення та утримання ІТ-інвесторів.

Варто зазначити, що інституційні чинники виступають одним із ключових детермінантів просторової нерівномірності інвестицій в ІТ-сектор Європейського Союзу. Вони формують загальну якість інвестиційного клімату, визначають рівень довіри інвесторів, ефективність реалізації державної політики у сфері цифрової трансформації та ступінь здатності національних систем до інноваційного розвитку. У контексті асиметрії інвестиційної привабливості ІТ-сфери варто виділити кілька критичних інституційних компонентів, вплив яких проявляється особливо виразно.

Одним із базових інституційних факторів є стабільність та передбачуваність нормативно-пра-

вової бази, що регулює інвестиційну діяльність та функціонування ІТ-бізнесу. У провідних країнах Західної та Північної Європи, про які вже йшла мова, спостерігається високий рівень регуляторної якості: закони щодо захисту інтелектуальної власності, кібербезпеки, електронної комерції та цифрових контрактів є чіткими, узгодженими із законодавством ЄС і ефективно імplementованими.

Інститути, що забезпечують підтримку інновацій: технопарки, кластери, національні агентства інновацій, фонди підтримки стартапів так само мають важливе значення для формування інвестиційної привабливості. У країнах з високим рівнем інституційної координації існує системна підтримка на всіх стадіях інноваційного циклу. У менш розвинених інституційних середовищах інфраструктура підтримки ІТ-підприємництва або відсутня, або є слабо інтегрованою та недофінансованою. У результаті потенційні інвестори стикаються з нестачею партнерських інституцій, що підвищує ризики інвестування. Інституційна довіра формується також на основі очікувань щодо політичної стабільності та рівня корупції. Високі показники в індексах політичної стабільності прямо корелюють із припливом прямих іноземних інвестицій.

За статистикою European Investment Fund, у 2023 році понад 85% обсягу венчурного фінансування в ЄС було сконцентровано у 7 столичних агломераціях: Берліні, Парижі, Стокгольмі, Амстердамі, Дубліні, Мадриді та Копенгагені [13]. У країнах периферії венчурні інвестиції залишаються епізодичними, зосередженими переважно в межах гран-

тових програм або закордонного аутсорсингового замовлення.

Кількісна оцінка співвідношення «вкладення/виходи» (investment–exit ratio) також демонструє суттєві відмінності. У країнах-лідерах частка стартапів, що залучили інвестиції понад 1 млн євро і здійснили успішний вихід через IPO чи M&A, перевищує 20%, тоді як у країнах ЦСЄ цей показник коливається в межах 5–8% [13].

Порівняння позицій європейських країн за кількістю прямих іноземних інвестиційних проєктів із їхнім місцем у глобальних рейтингах інвестиційної привабливості дозволяє наочно зіставити фактичну активність інвесторів із оцінками загального інвестиційного клімату (рис. 2).

Держави з високими рейтингами привабливості, як-от Франція (FR), Німеччина (DE), Велика Британія (UK) та Іспанія (ES) отримують і найбільшу кількість ПІІ-проєктів. Країни ж із нижчим індексом переважно демонструють скромніші обсяги інвестиційної активності, навіть за наявності окремих позитивних змін.

Очевидно, що інвестиційна асиметрія, що склалася в межах Європейського Союзу у сфері інформаційних технологій, має глибокі та багатопланові наслідки як для окремих держав-членів, так і для інтегрованої економіки ЄС загалом. Вона проявляється не лише у формі нерівного доступу до фінансових ресурсів, але й через диспропорції у швидкості технологічного оновлення, розвитку людського капіталу, трансферу інновацій та рівня цифрової конкурентоспроможності.



Рис. 2. Кореляція між інвестиційною привабливістю країн та кількістю ПІІ проєктів у 2023 році [15; 16; 17]

Fig. 2. Correlation between countries' investment attractiveness and the number of FDI projects in 2023 [15; 16; 17]

Висновки. Проведене дослідження підтвердило наявність суттєвої інвестиційної асиметрії у розвитку ІТ-сектору в межах Європейського Союзу, яка виявляється як у кількісних, так і у якісних характеристиках інвестиційного середовища різних країн-членів.

Загальні тенденції інвестиційної привабливості ІТ-сектору в ЄС свідчать про стійке домінування обмеженої групи країн із розвиненими цифровими екосистемами та сприятливими інституційними умовами. У той час як інші держави, переважно нові члени ЄС, хоча й мають значний потенціал, але стикаються з низкою бар'єрів, що стримують реалізацію цього потенціалу у вигляді сталих інвестиційних потоків.

Аналіз проявів інвестиційної асиметрії виявив її багатовимірність: від нерівного рівня венчурного фінансування, кількості ІТ-стартапів і патентної активності до нерівномірної зайнятості у цифровій сфері та структурної залежності від аутсорсингових моделей у країнах Центрально-Східної та Південної Європи.

З іншого боку, однією з ключових особливостей ІТ-сектору є відносна інфраструктурна легкість входу порівняно з капіталомісткими традиційними галузями (важке машинобудування, фармацевтика, енергетика тощо). Це дає країнам із обмеженим фізичним капіталом змогу брати участь у глобальній економіці створення цифрових продуктів.

У випадку країн Центрально-Східної Європи (Польща, Румунія, Естонія, Болгарія, Литва), саме ІТ-сфера стала сектором, у якому відбувся якісний прорив, і це підтверджено прикладами розвитку технологічних кластерів у Варшаві, Бухаресті, Таллінні, Вільнюсі.

ІТ-сектор дійсно має потенціал для часткового вирівнювання інвестиційної нерівності в ЄС і може виступати альтернативним шляхом розвитку для країн з менш розвинутою індустріальною базою. Реалізація цього потенціалу можлива лише за умови паралельного розвитку стартап-екосистем, підтримки підприємництва та стратегічної підтримки з боку державної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Березняк Н. В., Рожкова Л. В. Європейські підходи до визначення смарт-спеціалізації регіонів України. Наука, технології, інновації. 2019. № 2. С. 3–8. DOI: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2019-2-01>.
2. Василюк А., Басюк Т. Інформаційна система оцінювання інвестицій в галузі інформаційних технологій. Information systems and networks. 2024. № 15. С. 54–65. DOI: <https://doi.org/10.23939/sisn2024.15.054>.
3. Ємець В. Стратегічні ініціативи країн ЄС щодо економічної перебудови як орієнтир для повоєнної відбудови України. Економіка та суспільство. 2023. № 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-8>.
4. Зінчук Т. О., Тимошенко М. М. Смарт-стратегії та інвестиційна привабливість регіонів ЄС. Економічний простір. 2024. № 194. С. 120–127. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.194.120-127>.
5. Кочарян А. Б. Європейський досвід цифрової трансформації в контексті спеціалізованої освіти наукового спрямування України. Інноваційна педагогіка. 2023. № 62. С. 151–158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.30>.
6. Неустров Ю. Г. Роль інформаційних технологій у забезпеченні економічної безпеки країни. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 8. С. 40–44. DOI: [10.32702/2306-6814.2021.8.40](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.8.40).
7. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2009. 302 с.
8. Фролова Т. О. Суперечності і асиметрії інвестиційної глобалізації. Економіка та держава. 2012. № 6. С. 31–36. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/25815>.
9. Хаустова В. Є., Решетняк О. І., Хаустов М. М. Перспективні напрямки розвитку ІТ-сфери в світі. Проблеми економіки. 2022. № 1 (51). С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-3-19>.
10. Швець С. Еволюція теоретичних течій ендогенного зростання. Економіка та суспільство. 2021. № 27. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-21>.
11. Amendolagine V., Crescenzi R. The geography of acquisitions and greenfield investments: Firm heterogeneity and regional institutional conditions. Journal of Regional Science. 2024. Vol. 64. P. 1476–1505. DOI: <https://doi.org/10.1111/jors.12705>.
12. EIB. Investment Survey 2024 URL: <https://www.eib.org/en/publications/online/all/eib-investment-survey-2024>
13. EIF. EIF VC Survey 2024: Market sentiment. URL: https://www.investeurope.eu/media/adrsqvh/EIF-VC-Survey-2024_online.pdf.
14. Europe's Leading Start-up Hubs. Financial Times. URL: <https://rankings.ft.com/incubator-accelerator-programmes-europe/ranking/europes-leading-start-up-hubs>.
15. EY. Optimism remains in Europe as foreign direct investment declines. EY FDI Survey. 2024. May. URL: https://www.ey.com/en_it/foreign-direct-investment-surveys/optimism-remains-in-europe-as-foreign-direct-investment-declines.
16. Global Attractiveness Index. The European House – Ambrosetti Group. European Commission. 2024. URL: <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/explorer/explorer/indices/gai/global-attractiveness-index>.
17. Kearney. The 2025 Kearney FDI Confidence Index®: World at Inflection. Global Business Policy Council. 2025. URL: <https://www.kearney.com/service/global-business-policy-council/foreign-direct-investment-confidence-index/2025-full-report>.

18. OECD. Investment. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/investment.html>.
19. Salvatici L., Crescenzi R. From local to global, and return: Geographical indications and FDI in Europe. Papers in Regional Science. 2023. Vol. 102, Issue 5. P. 985–1007. DOI: <https://doi.org/10.1111/pirs.12758>.
20. Sifted. Europe's startup unicorns. URL: <https://sifted.eu/rankings/european-unicorn-startups>.
21. World Bank. Worldwide Governance Indicators. Interactive Data Access. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access>.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Марченко І.С.

Стаття надійшла до редакції: 15.03.2025

Статтю рекомендовано до друку: 16.04.2025

Vladyslav Kozulin, Postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: f.capital.kh@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3231-4277>

INVESTMENT ASYMMETRY IN THE DEVELOPMENT OF THE IT SECTOR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EUROPEAN UNION COUNTRIES

The aim of this article is to examine investment asymmetry in the development of the IT sector across European Union countries, taking into account structural, institutional, and macroeconomic factors. The author conceptualizes the notion of investment asymmetry in the context of the digital economy and elaborates on the unique characteristics of the IT sector as a specific target of investment, marked by high capital mobility, globalized competition, and dependence on innovation capacity. The study emphasizes the leading role of Western and Northern European countries: namely France, Germany, Sweden, the Netherlands, and Ireland in attracting more than 70% of venture capital directed toward digital industries. This concentration highlights a structural imbalance in the development of innovation infrastructure among EU member states. A comparative analysis is conducted on key institutional factors such as the quality of public governance, the presence of national digital strategies, the level of investor protection, the efficiency of the judicial system, access to venture and private capital, and the dynamics of investment attractiveness indices across EU countries. Particular attention is given to the role of government incentives, tax benefits for IT companies, and the availability of innovation infrastructure, such as technology parks, R&D centers, and innovation hubs. A quantitative approach is employed to measure asymmetry by comparing individual countries' shares in total foreign direct investment in the IT sector with their respective shares of EU GDP, the number of jobs created in relevant sectors, and their level of participation in pan-European digital transformation projects. The study also addresses the potential of the IT sector to act as a compensatory force for economic inequality, particularly in countries with less developed industrial bases. It is argued that the IT sector offers relatively equal initial conditions for attracting investment, provided that human capital and basic digital infrastructure are present. The article underscores the importance of developing a coordinated EU policy aimed at reducing investment asymmetry and expanding opportunities for smaller member states. This can be achieved by fostering technological hubs, improving access to finance, and enhancing institutional capacity.

Keywords: *investment asymmetry, IT sector of the European Union, foreign direct investment, institutional determinants of investment, digital economy, economic disparity.*

REFERENCES

1. Berezniak N. V. and Rozhkova L. V. (2019), Yevropeiski pidkhody do vyznachennia smart-spetsializatsii rehioniv Ukrainy [European approaches to identifying smart specialization of Ukrainian regions]. Nauka, tekhnolohii, innovatsii, (2), 3–8. <https://doi.org/10.35668/2520-6524-2019-2-01> (in Ukrainian)
2. Vasyliuk A. and Basiuk T. (2024). Informatsiina systema otsiniuvannia investytsii v haluzi informatsiinykh tekhnolohii [Information system for investment evaluation in the information technology sector]. Information systems and networks, (15), 54–65. <https://doi.org/10.23939/sisn2024.15.054> (in Ukrainian)
3. Yemets V. (2023). Stratehichni initsiatyvy krain YeS shchodo ekonomichnoi perebudovy yak oriientyr dlia povoiennoi vidbudovy Ukrainy [Strategic initiatives of EU countries regarding economic restructuring as a reference point for post-war recovery in Ukraine]. Ekonomika ta suspilstvo, (58). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-8> (in Ukrainian)
4. Zinchuk T. O. and Tymoshenko M. M. (2024). Smart-stratehii ta investytsiina pryvablyvist rehioniv YeS [Smart strategies and investment attractiveness of EU regions]. Ekonomichniy prostir, (194), 120–127. <https://doi.org/10.30838/EP194.120-127>

(in Ukrainian)

5. Kocharian A. B. (2023). Yevropeyskyi dosvid tsyfrovoyi transformatsii v konteksti spetsializovanoi osvity naukovooho spriamuvannia Ukrainy [European experience of digital transformation in the context of specialized scientific education in Ukraine]. *Innovatsiina pedahohika*, (62), 151–158. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.30> (in Ukrainian)
6. Neustroiev Yu. H. (2021). Rol informatsiinykh tekhnolohii u zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky krainy [The role of information technology in ensuring a country's economic security]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (8), 40–44. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.8.40> (in Ukrainian)
7. Stoliarchuk Ya. M. (2009). Global asymmetries of economic development: Monograph. KNEU. 320 p. (in Ukrainian)
8. Frolova T. O. (2012). Superechnosti i asymetrii investytsiinoi hlobalizatsii [Contradictions and asymmetries of investment globalization]. *Ekonomika ta derzhava*, (6), 31–36. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/25815> (in Ukrainian)
9. Khaustova V. Ye., Reshetniak O. I., and Khaustov M. M. (2022). Perspektyvni napriamky rozvytku IT-sfery v sviti [Promising directions for the development of the IT sector in the world]. *Problemy ekonomiky*, (1)51, 3–19. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-3-19> (in Ukrainian)
10. Shvets S. (2021). Evoliutsiia teoretychnykh techii endohennoho zrostantia [Evolution of theoretical trends in endogenous growth]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (27). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-21> (in Ukrainian)
11. Amendolagine V. and Crescenzi R. (2024). The geography of acquisitions and greenfield investments: Firm heterogeneity and regional institutional conditions. *Journal of Regional Science*, 64, 1476–1505. <https://doi.org/10.1111/jors.12705>
12. EIB. (2024). Investment Survey 2024. Available at: <https://www.eib.org/en/publications/online/all/eib-investment-survey-2024>
13. EIF. (2024). EIF VC Survey 2024: Market sentiment. Available at: https://www.investeurope.eu/media/adrjsqvh/eif-vc-survey-2024_online.pdf
14. Financial Times. Europe's leading start-up hubs. Available at: <https://rankings.ft.com/incubator-accelerator-programmes-europe/ranking/europes-leading-start-up-hubs>
15. EY. (2024, May). Optimism remains in Europe as foreign direct investment declines. EY FDI Survey. Available at: https://www.ey.com/en_it/foreign-direct-investment-surveys/optimism-remains-in-europe-as-foreign-direct-investment-declines
16. Global Attractiveness Index. (2024). The European House – Ambrosetti Group. European Commission. Available at: <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/explorer/explorer/indices/gai/global-attractiveness-index>
17. Kearney. (2025). The 2025 Kearney FDI Confidence Index®: World at inflection. Global Business Policy Council. Available at: <https://www.kearney.com/service/global-business-policy-council/foreign-direct-investment-confidence-index/2025-full-report>
18. OECD. Investment. Available at: <https://www.oecd.org/en/topics/investment.html>
19. Salvatici L. & Crescenzi R. (2023). From local to global, and return: Geographical indications and FDI in Europe. *Papers in Regional Science*, 102(5), 985–1007. <https://doi.org/10.1111/pirs.12758>
20. Sifted. Europe's startup unicorns. Available at: <https://sifted.eu/rankings/european-unicorn-startups>
21. World Bank. Worldwide Governance Indicators: Interactive data access. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access>

Academic supervisor: Candidate of Economic Sciences, Associate Professor I.S. Marchenko

The article was received by the editors 15.03.2025

The article is recommended for printing 16.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-07
УДК 339.9

РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ АФРИКИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

Кочерга Михайло Олександрович

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

e-mail: m.o.kocherga@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9832-6251>

Розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами Африки крізь призму змін у підходах української дипломатії до вибудовування зовнішніх зносин із державами Африканського континенту, зумовлених реалізацією положень новітньої стратегії зовнішньої політики України, що ухвалена на початку 2020-х рр. Предметом дослідження статті є торговельно-економічне співробітництво між Україною та країнами Африканського континенту в контексті трансформації африканського вектору української зовнішньої політики, з акцентом на розвиток економічної дипломатії як інструменту реалізації національних інтересів. Мета полягає у дослідженні сучасного стану і динаміки торговельно-економічних відносин між Україною та африканськими державами, виявленні ключових напрямів, тенденцій та викликів у процесі активізації зовнішньої політики України на Африканському континенті. Завданнями роботи є визначення змін у зовнішньополітичних пріоритетах України щодо Африки та оцінка дипломатичної активізації України в Африканському регіоні в 2021-2024 роках; аналіз географічної та товарної структури зовнішньоторговельного співробітництва України, зокрема українського експорту, з африканськими країнами; окреслення основних напрямів та інструментів економічної дипломатії України в африканському напрямі; розгляд викликів та можливостей для подальшого поглиблення торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами Африки. У ході дослідження отримано наступні результати: розглянуто зміни у зовнішньополітичних пріоритетах України щодо Африки та активізацію України в розрізі дипломатичної присутності на Африканському континенті; проаналізовано показники зовнішньоторговельного співробітництва України з країнами Африки; визначено основні напрями та інструменти економічної дипломатії України в розбудові відносин із Африканським регіоном; розглянуто виклики та можливості для подальшого поглиблення торговельно-економічних зв'язків між Україною та країнами Африки. Висновки: отримані результати дали можливість предметно розглянути торговельно-економічні зв'язки між Україною та Африканським регіоном в контексті трансформації зовнішньополітичних пріоритетів України стосовно континенту та активізації економіко-дипломатичної активності за африканським напрямом.

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, економічна дипломатія, Україна, Африка, торговельно-економічне співробітництво.

Як цитувати: Кочерга М.О. Розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами Африки в контексті трансформацій африканського вектору дипломатії України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 64–73. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-07>
In cites: Kocherha M. (2025). Development of trade and economic cooperation between Ukraine and African countries in the context of transformations of the african vector of ukrainian diplomacy. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 64–73. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-07> (in Ukrainian)

Постановка проблеми: В останні роки Україна, в умовах глобальних трансформацій і викликів, зумовлених повномасштабним вторгненням РФ у 2022 році, приділяє дедалі більшу увагу посиленню дипломатичної присутності та просуванню власних національних інтересів у низці регіонів світу, які донедавна з тих або інших причин залишалися поза фокусом української зовнішньої політики, використовуючи, зокрема, інструменти економічної дипломатії як складової зовнішньополітичної діяльності держав, спрямованої на досягнення найбільш сприятливих умов для розширення їхніх торговельних та інвестиційних потоків, активізацію присутності в міжнародних економічних організаціях задля, зокрема, ефективного розв'язання суперечок у міжнародній торгівлі та загалом захисту національних інтересів і забезпечення національної економічної безпеки. Одним із таких пріоритетних напрямів є країни Африканського континенту – регіон, що важливий у сенсі розширення ринків збуту української продукції та зміцнення політичної підтримки України з боку африканських держав на міжнародній арені.

Очевидним є важливе значення континенту з населенням у 1,3-1,5 млрд осіб та серйозними перспективами стійкого економічного зростання, що склалися протягом останніх десятиліть. Крім того, раніше дипломатична діяльність України була зосереджена переважно на політичних та торговельно-економічних контактах із країнами Північної Африки, тоді як станом на зараз сформувалися передумови для перезавантаження відносин із країнами усього континенту, на підтвердження чого слугує Стратегія розвитку відносин з державами Африки, затверджена у січні 2022 року та реалізація якої забезпечується МЗС України.

Збільшення обсягів українського експорту товарів та послуг, а також здійснення спільних українсько-африканських проєктів у сфері торговельно-економічного співробітництва, з огляду на вищевказані обставини, потребуватимуть активного сприяння з боку державних структур України, що відповідальні за втілення зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної стратегії – зокрема як центрального апарату МЗС, так і закордонних дипломатичних представництв, що є важливою темою для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Для дослідження такої тематики, як торговельно-економічне співробітництво між Україною та країнами Африки в контексті переосмислення підходів до реалізації зовнішньої політики України щодо Африканського континенту, використано статистичні дані та аналітичні матеріали, розміщені на офіційних веб-ресурсах органів державної влади України (МЗС, зокрема дипломатичних представництв у країнах Африки, Державної служби статис-

тики, Державної митної служби), а також матеріали ресурсу Trade Map.

Мета, завдання дослідження: Метою полягає в аналізі поточного стану та динаміки торговельно-економічних відносин між Україною та державами Африки, а також виявлення основних напрямів, тенденцій і викликів, що супроводжують процес активізації зовнішньої політики України на Африканському континенті. Основні завдання роботи включають: визначення трансформації зовнішньополітичних пріоритетів України щодо Африки та оцінку рівня дипломатичної активності у регіоні протягом 2021–2024 років; дослідження географічної та товарної структури зовнішньої торгівлі України з африканськими країнами, з акцентом на експортну складову; окреслення ключових напрямів і засобів економічної дипломатії України в африканському векторі; аналіз наявних викликів і перспектив для подальшого розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами Африканського континенту.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження: У межах дослідження, зокрема задля аналізу рівня дипломатичної присутності України в Африці та географічної структури зовнішньоторговельних зв'язків України із цим регіоном, використовуватиметься варіант регіоналізації Африканського континенту, визначений Організацією Об'єднаних Націй (ООН), відповідно до якого держави Африки розподілені поміж п'ятьма географічними субрегіонами (табл. 1):

У 2021-2022 роках українська дипломатія активізувала співпрацю з африканськими країнами, що призвело до істотного розширення двосторонніх відносин. У січні 2022 року вперше з моменту проголошення незалежності було затверджено Стратегію розвитку відносин України з державами Африки, підготовлену та затверджену Міністерством закордонних справ України.

Важливим кроком у зміцненні взаємодії стало призначення у липні 2022 року Спеціального представника України з питань Близького Сходу та Африки. Внаслідок цього суттєво зросла кількість змістовних двосторонніх і багатосторонніх форматів взаємодії. Зокрема, у період з лютого 2022 по лютий 2024 року Президент України провів понад 30 зустрічей з лідерами африканських держав і представниками panaфриканських організацій.

Українське керівництво ухвалило стратегічне рішення посилити свою дипломатичну присутність на Африканському континенті. У грудні 2022 року було оголошено про відкриття 10 нових посольств України в країнах Африки: так, станом на травень 2025 року на Африканському континенті було відкрито 8 нових постійних дипломатичних представництв України – у Ботсвані, Гані, ДР Конго, Кот-

д'Івуарі, Мавританії, Мозамбіку, Руанді і Танзанії (рис. 1):

У 2022-2023 роках, у межах ініціативи «Стратегія нових горизонтів», Міністр закордонних справ України здійснив чотири великі дипломатичні турне країнами Африки, відвідавши 12 держав у різних регіонах континенту. До переліку візитів увійшли: Сенегал, Кот-д'Івуар, Гана, Кенія, Марокко, Ефіопія, Мозамбік, Руанда, Нігерія, Екваторіальна Гвінея, Ліберія та Південно-Африканська Республіка (ПАР). Для більшості з цих країн це були перші в історії офіційні візити очільника українського МЗС [2, 6].

Усі ці дії свідчать про глибоку переорієнтацію зовнішньої політики України на зміцнення партнерства з Африкою та відкриття нових можливостей у політичній і торговельно-економічній площинах, особливо коли йдеться відносини із субрегіонами континенту, як-от Західна, Центральна, Східна та Південна Африка, у яких Україна дипломатично впродовж 30 років була представлена на низькому рівні, а зовнішньоторговельні зв'язки із якими були слабкорозвинуті.

Розвиток торговельно-економічних зв'язків між Україною та Африканським регіоном упродовж останніх 15 років, а саме впродовж 2010-2024 рр., загалом можна охарактеризувати як мінливий (рис. 2).

Як бачимо з рис. 1, з 2010 до 2012 року спостерігається стрімке зростання обсягів експорту українських товарів та послуг до Африки, що досягли піку у 2012 році (приблизно 5,5 млрд дол. США). У 2014–

2016 роках експорт зменшився до майже 4,0 млрд дол. США, з незначними коливаннями. Другий пік українського експорту до країн Африки припадає на 2021 рік (приблизно 5,7 млрд дол. США). Після початку повномасштабної війни у 2022 році сталося різке падіння обсягів експорту до рівня приблизно 2,0 млрд дол. США. Водночас за результатами торговельно-економічної співпраці між Україною та країнами Африканського континенту у 2024 році зафіксовано відновлення українського експорту до позначки майже 3,0 млрд дол. США.

Коли ж йдеться про імпорту Україною товарів та послуг з країн Африки, то варто зауважити, що впродовж досліджуваного періоду динаміка імпорту є порівняно стабільною і обсяги імпортованих товарів та послуг суттєво поступаються обсягам товарів і послуг, що Україна експортувала до Африки: загалом обсяги імпорту коливаються в межах 0,7–1,2 млрд дол. США, із помітним зростанням у 2021 і 2024 роках та найнижчими обсягами у 2022 році (приблизно 0,6 млрд дол. США).

Що цікаво, Україна традиційно має позитивне сальдо в торгівлі з Африкою завдяки переважанню експорту. Крім того, очевидно, що повномасштабна війна, що розпочалася у 2022 році, серйозно вдарила по зовнішньоекономічних зв'язках України, зокрема зв'язках із африканськими країнами, про що свідчить драматичне скорочення обсягу експорту українських товарів та послуг до регіону в 2022 році (якщо порівняти з результатами 2021 року),

Таблиця 1

Класифікація країн Африканського континенту за субрегіональною ознакою

Table 1

Classification of countries of the African continent by subregional basis

Субрегіони Африки				
Північна Африка	Східна Африка	Центральна Африка	Південна Африка	Західна Африка
– Алжир / Algeria – Єгипет / Egypt – Лівія / Libya – Марокко / Morocco – Судан / Sudan – Туніс / Tunisia – Західна Сахара / Western Sahara	– Бурунді / Burundi – Коморські острови / Comoros – Джибуті / Djibouti – Еритрея / Eritrea – Ефіопія / Ethiopia – Кенія / Kenya – Мадагаскар / Madagascar – Малаві / Malawi – Маврикій / Mauritius – Майотта / Mayotte – Мозамбік / Mozambique – Руанда / Rwanda – Сейшельські острови / Seychelles – Сомалі / Somalia – Південний Судан / South Sudan – Уганда / Uganda – Танзанія / Tanzania – Замбія / Zambia – Зімбабве / Zimbabwe	– Ангола / Angola – Камерун / Cameroon – ЦАР / Central African Republic – Чад / Chad – Республіка Конго / Republic of the Congo – ДР Конго / Democratic Republic of the Congo – Екваторіальна Гвінея / Equatorial Guinea – Габон / Gabon – Сан-Томе і Принсіпі / São Tomé and Príncipe	– Ботсвана / Botswana – Есватіні / Eswatini – Лесото / Lesotho – Намібія / Namibia – ПАР / South Africa	– Бенін / Benin – Буркіна-Фасо / Burkina Faso – Кабо-Верде / Cape Verde – Кот-д'Івуар / Côte d'Ivoire – Гамбія / The Gambia – Гана / Ghana – Гвінея / Guinea – Гвінея-Бісау / Guinea-Bissau – Ліберія / Liberia – Малі / Mali – Мавританія / Mauritania – Нігер / Niger – Нігерія / Nigeria – Сенегал / Senegal – Сьєрра-Леоне / Sierra Leone – Того / Togo

Складено автором за джерелом: [14]

Compiled by the author based on the source: [14]

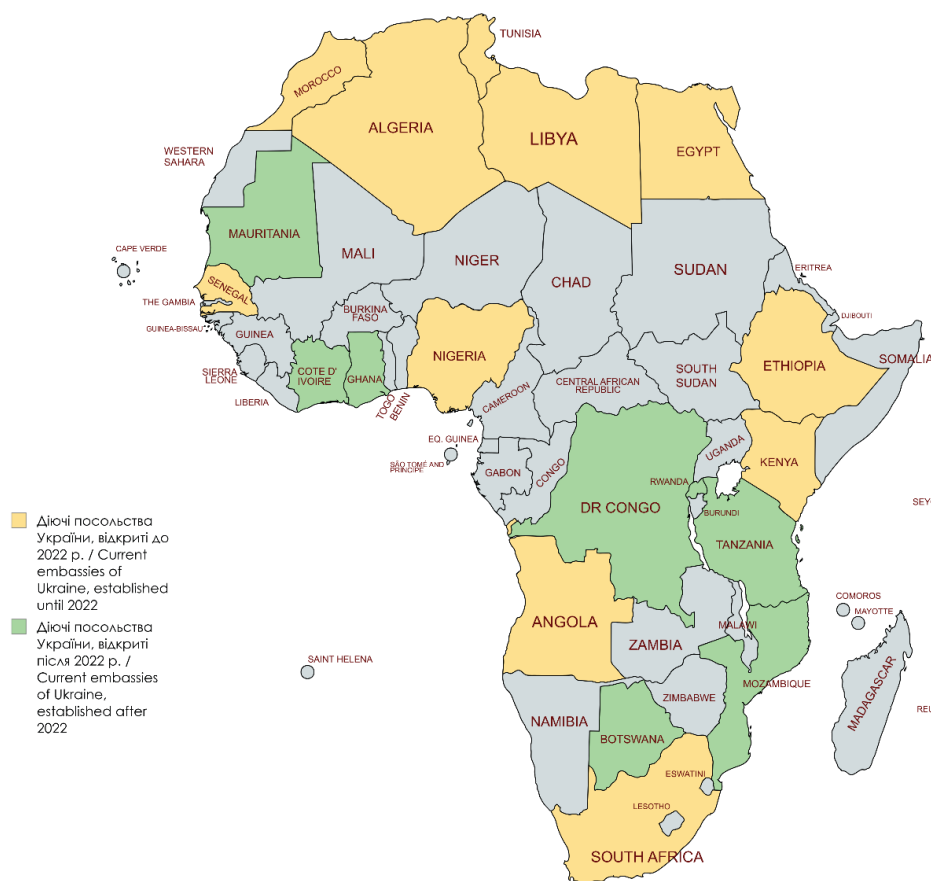


Рис. 1. Постійні дипломатичні представництва України на Африканському континенті станом на 2025 р.

Розроблено автором за матеріалами: [1, 5, 7-13]

Fig. 1. Permanent diplomatic missions of Ukraine on the African continent as of 2025.

Developed by the author based on materials: [1, 5, 7-13]

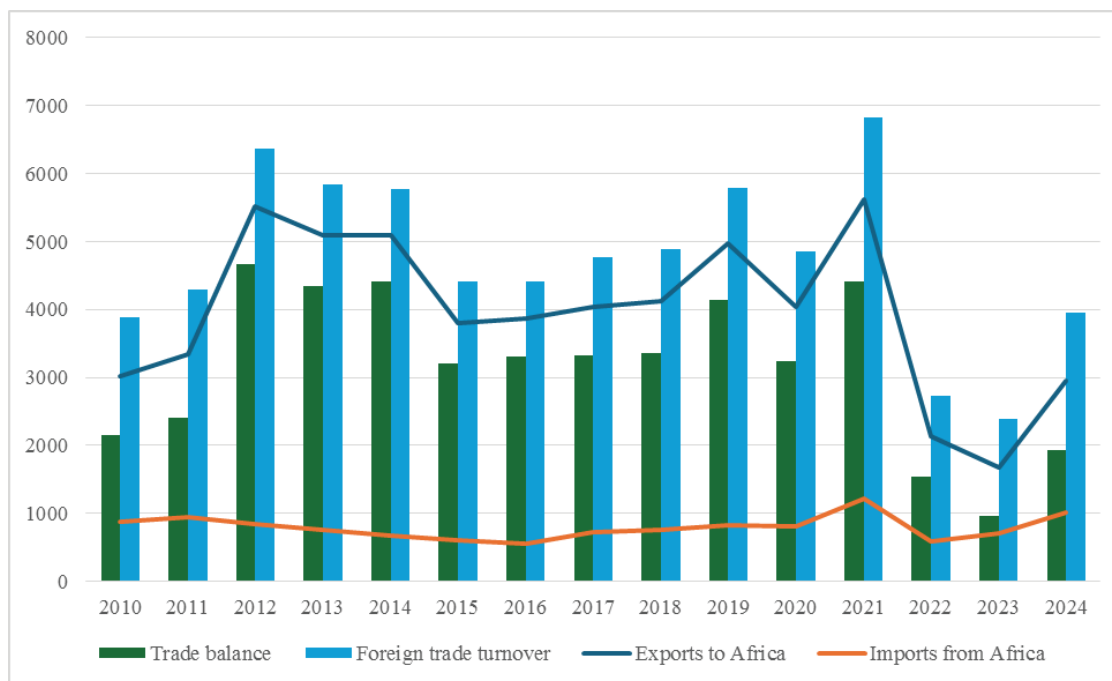


Рис. 2. Динаміка торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами Африки впродовж 2010-2024 рр. (у млн дол. США)

Розроблено автором за матеріалами: [3-4, 15]

Fig. 2. Dynamics of trade and economic cooperation between Ukraine and African countries during 2010-2024 (in million US dollars)

Developed by the author based on materials: [3-4, 15]

однак уже в 2024 році виникла тенденція до відновлення та поживлення торговельних потоків між Україною та Африкою (водночас обсяги торгівлі з країнами Африки у 2024 році ще не відновилися у порівнянні з результатами 2021 року).

На рис. 3 та 4 зображено розподіл українського експорту до африканських країн у 2013 та 2024 роках відповідно. Таке співставлення дає змогу виявити як сталість, так і зміни у зовнішньоекономічних пріоритетах України в африканському регіоні.

За результатами 2013 року, основні обсяги українського експорту припали на такі країни-партнери,

як Єгипет (абсолютний лідер серед африканських імпортерів української продукції із 53%), Нігерія (7%), Туніс (6%), Марокко (6%), Лівія (5%), Ефіопія, ПАР, Кенія (по 3% на кожну), Алжир та Сенегал (по 2%).

Станом на 2024 рік, Єгипет як країна-імпортер зберігає домінуючі позиції (56%), тоді як на Туніс і Алжир припало по 11% обсягів експорту української продукції до Африки (значне зростання порівняно з 2013), Лівія – 9% (помітне зростання) та Марокко – 5%.

Очевидно, що протягом останніх більш ніж десяти років у розрізі географічної структури екс-

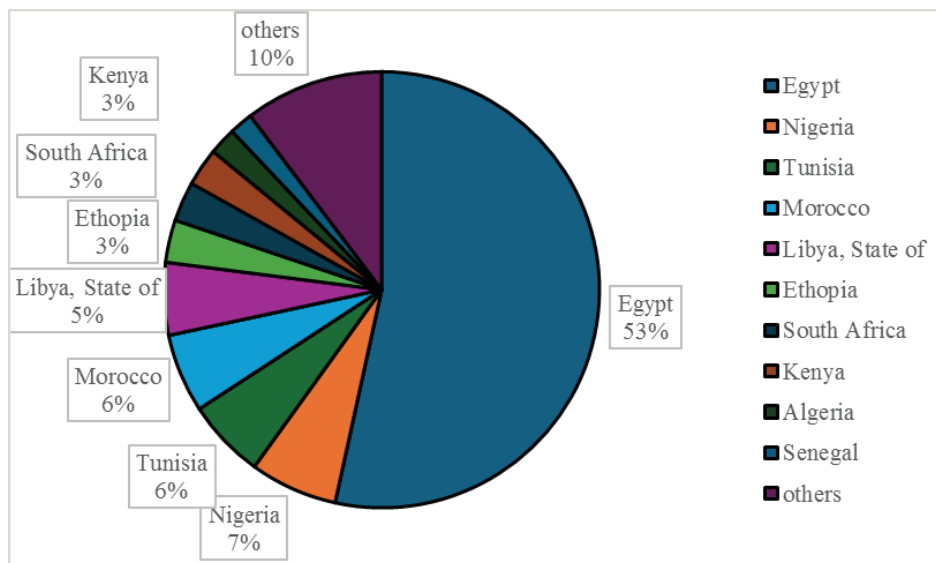


Рис. 3. Географічна структура експорту України до країн Африки станом на 2013 р.

Розроблено автором за матеріалами: [3-4, 15]

Fig. 3. Geographical structure of Ukrainian exports to African countries as of 2013.

Developed by the author based on materials: [3-4, 15]

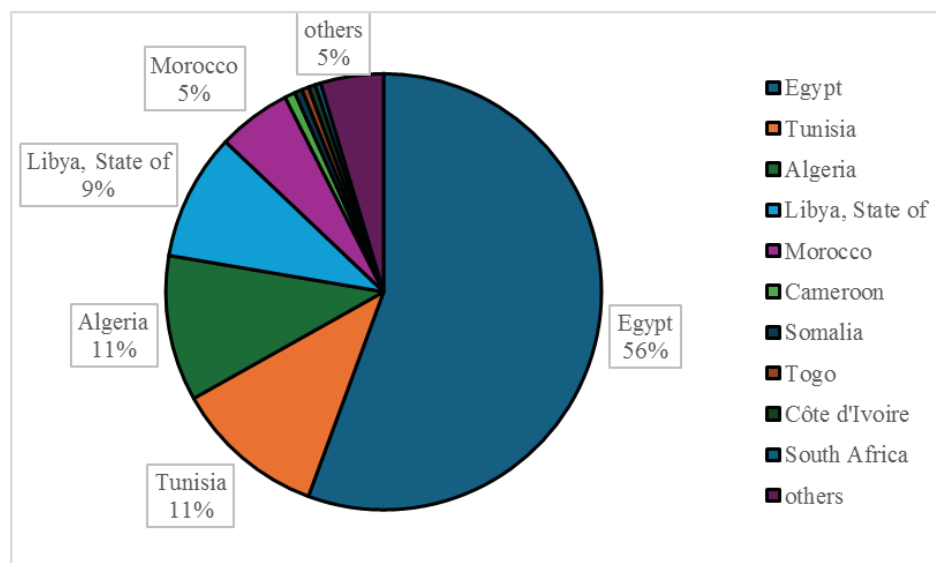


Рис. 4. Географічна структура експорту України до країн Африки станом на 2024 р.

Розроблено автором за матеріалами: [3-4, 15]

Fig. 4. Geographical structure of Ukraine's exports to African countries as of 2024.

Developed by the author based on materials: [3-4, 15]

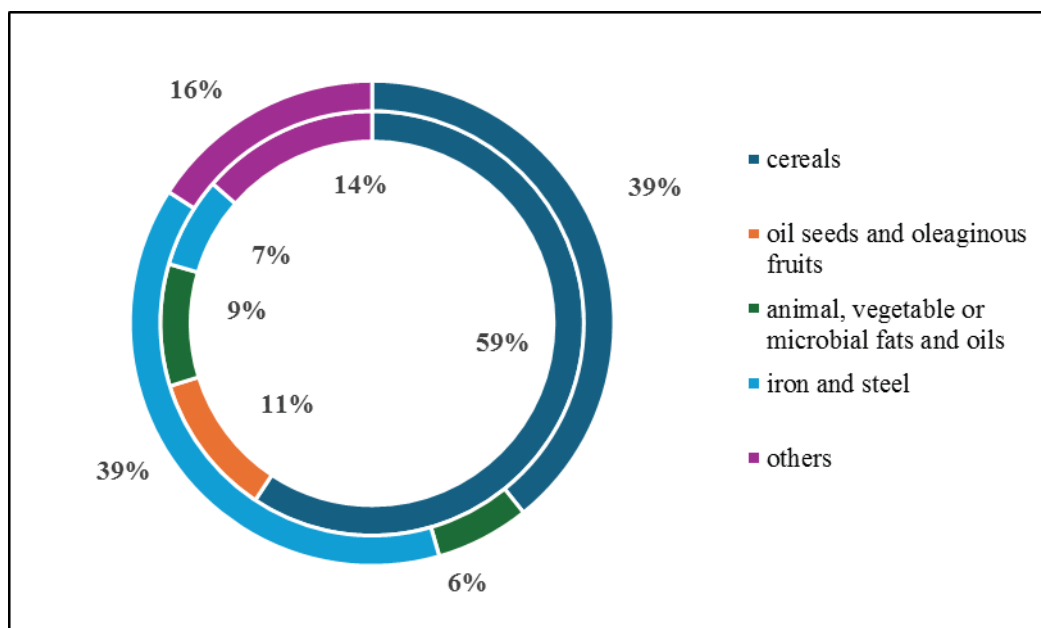


Рис. 5. Товарна структура експорту України до країн Африки у 2015 р. (зовнішнє кільце) та 2024 р. (внутрішнє кільце)

Розроблено автором за матеріалами: [3-4, 15]

Fig. 5. Commodity structure of Ukraine's exports to African countries in 2015 (outer ring) and 2024 (inner ring)

Developed by the author based on materials: [3-4, 15]

порту України до Африки зберігається домінування Єгипту: понад половина всього українського експорту до Африки стабільно спрямовується до Єгипту, що свідчить про його ключову роль у зовнішньоекономічній стратегії України.

Загалом спостерігається зростання частки країн субрегіону Північної Африки: щонайменше 92% обсягів експорту України до Африканського континенту в 2024 році припали саме на цей регіон. Натомість, частки Західної та Центральної Африки зазнали зменшення: так, питомі ваги країн на кшталт Нігерії, Сенегалу, Кенії в географічній структурі експорту України до Африки зменшилися або зовсім зникли зі списку основних торговельних партнерів у 2024 році. Водночас певною мірою зросла роль таких країн-партнерів, як-от Камерун, Того, Кот-д'Івуар, хоча їхня частка залишається незначною.

Щодо товарної структури експорту України до африканських країн, то в 2024 році він став ще більш аграрно-орієнтованим, ніж 10 років тому (рис. 5).

Як бачимо з рис. 5, упродовж 2015-2024 рр. суттєво зросла частка аграрного експорту. Так, зернові культури стали основною статтею українського експорту до Африки (59%) у 2024 році (у 2015 році на цю статтю припадає 39% обсягів експорту). Крім того, Україна посилила позиції як глобальний постачальник продовольства в умовах світових викликів, як-от пандемія, збройні конфлікти, кліматичні кризи, тощо.

Водночас падіння обсягів експорту чорних металів з 39% до 7% є найбільш драматичним: серед причин, що зумовили це, варто зазначити воєнні

дії на території України, руйнування металургійної виробничої інфраструктури, ускладнення логістичних шляхів для експорту продукції.

Збільшення частки жирів та олій в українському експорті до континенту (з 6% у 2015 році до 9% у 2024 році) є позитивним сигналом для переходу від сировинного до переробного експорту. Що важливо, за останні десять років «насіння й плоди олійних рослин» увійшли до першої трійки експортних статей, діставши питому вагу 11% у 2024 році.

Незважаючи на негативний вплив повномасштабної війни, український експорт до Африки у 2024 році демонструє ознаки відновлення. Торговельні потоки орієнтовані переважно на країни Північної Африки, серед яких провідне місце стабільно займає Єгипет, тож проблема високої концентрації українського експорту навколо обмеженого кола країн континенту зумовлює потребу в активізації економічної дипломатії у відносинах з не менш економічно привабливими африканськими державами, що належать до т.зв. Субсахарської Африки.

Тож, у контексті необхідності диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків та просування товарів і послуг на зовнішні ринки в Африці, Україна має активізувати африканський напрям економічної дипломатії, що передбачає застосування дипломатичних засобів для сприяння національним економічним інтересам, особливо в експортоорієнтованих секторах.

Як бачимо, упродовж останніх кількох років Україна вже досягла відчутного прогресу в розрізі своєї інституційної експансії та дипломатичної

присутності на нових стратегічно важливих ринках в Африці, збільшивши кількість власних постійних діючих дипломатичних представництв від 10 до 18 (що важливо, розширення відбулося саме на теренах Субсахарської Африки, де представленість України була вкрай недостатньою та гальмувала розвиток, зокрема, торговельно-економічних зв'язків із державами цієї частини континенту).

Розвиток політичного діалогу і міждержавної взаємодії задля підтримки економічних ініціатив, очевидно, має ґрунтуватися на таких засобах:

- двосторонні візити вищого та високого рівня;
- участь вищого керівництва України, зокрема очільників зовнішньополітичних та економічних відомств, у міжнародних самітах, як-от саміт «Україна – Африка»;
- призначення спеціального представника України з питань Африки при МЗС України та його активна робота з розбудови контактів із зовнішньополітичними та економічними відомствами, бізнес-колами держав Африки (станом на травень 2025 р. відповідні обов'язки виконує пан Максим Субх);
- започаткування українсько-африканських консультацій щодо економічної співпраці.

Просування українського експорту в Африці також потребує активного залучення постійних і тимчасових інституцій, як-от: торговельно-економічні місії та бізнес-форуми за участю українських та африканських компаній; МЗС України (включно з закордонними представництвами), Ради експортерів та інвесторів при МЗС, торгово-промислових палат, Експортно-кредитного агентства України (як інструменту страхування експортних ризиків та стимулювання експорту. Зокрема, українські посольства Африці мають надавати оперативну допомогу у налагодженні комерційних контактів та проведенні B2B зустрічей між українськими та африканськими компаніями, аналізі ринків та комерційного середовища країн регіону задля подальшого інформування українського бізнесу щодо можливостей для експорту.

Одним із найважливіших інструментів м'якої сили африканського треку української дипломатії стала ініціатива «Grain from Ukraine», що поєднує елементи гуманітарної та економічної дипломатії. Забезпечуючи безоплатні або частково субсидовані постачання зернових до країн Африки, які потерпають від продовольчої нестабільності, Україна посилює свій імідж надійного постачальника продовольства та підвищує рівень зацікавленості в африканському бізнесу до комерційних закупівель у майбутньому. Так, у межах цієї гуманітарної програми впродовж грудня 2022 – березня 2023 років Урядом України було відправлено шість суден із 170 тис. тонн пшениці до таких країн, як Сомалі, Кенія, Ефіопія та Ємен.

Новітній етап реалізації української економічної дипломатії не є можливим без використання цифрових засобів просування бренду України. Так, задля ефективного та оперативного інформування африканської аудиторії про експортний потенціал України, зокрема через африканські ЗМІ, посольства мають активно використовувати різноманітні цифрові майданчики, як-от веб-сторінки та соціальні мережі, а також цифровізовані промоційні матеріали та каталоги українських експортерів.

Як бачимо, одним із ключових і перспективних напрямів розвитку економічного співробітництва між Україною та державами Африканського континенту виступає аграрна сфера, насамперед експорт сільськогосподарської продукції. Цей вектор, вочевидь, поєднує реалізацію завдань із просування агропромислового потенціалу України та сприяє вирішенню проблем продовольчої безпеки в африканських країнах. Водночас, окрім аграрного сектору, існує низка інших галузей, що мають потенціал для взаємовигідної економічної співпраці між Україною та країнами Африканського континенту:

– металургія: Україна вже має досвід постачання металургійної продукції до північноафриканських країн, що наразі є провідними торговельними партнерами України в регіоні. Цей напрям може бути масштабований на інші держави Африки.

– машинобудування та виробництво обладнання: перспективним у цьому розрізі є експорт сільськогосподарської техніки, обладнання для харчової промисловості, будівельної техніки.

– фармацевтична промисловість: українські фармацевтичні підприємства мають можливості для виходу на африканські ринки з пропозиціями якісної та доступної продукції.

– енергетика: беручи до уваги наявність значних енергетичних ресурсів в Африці (нафти, природного газу), а також потенціал у сфері відновлюваних джерел енергії, Україна може пропонувати відповідні технології, а також свій досвід у сфері видобутку, транспортування та переробки енергоресурсів, включно з альтернативною енергетикою.

– інформаційні технології та цифровізація: у контексті цифрової трансформації, що активно відбувається в африканських країнах, український ІТ-сектор спроможний запропонувати інноваційні рішення у сферах електронного врядування, кібербезпеки, цифрової освіти та автоматизації бізнес-процесів.

Висновки та перспективи: У результаті проведеного дослідження встановлено, що трансформація африканського вектору дипломатії України у 2021–2024 роках стала ключовим чинником активізації торговельно-економічного співробітництва з країнами Африканського континенту. Вперше за час незалежності було прийнято цілісну Стратегію розвитку відносин

з африканськими державами, а практичні кроки у формі відкриття нових посольств, створення посади спеціального представника з питань Африки та здійснення масштабних дипломатичних турне сприяли зміцненню політичного діалогу та формуванню нових економічних зв'язків.

Незважаючи на негативний вплив повномасштабної війни, український експорт до Африки у 2024 році демонструє ознаки відновлення. Торговельні потоки орієнтовані переважно на країни Північної Африки, серед яких провідне місце стабільно займає Єгипет, тож проблема високої концентрації українського експорту навколо обмеженого кола країн континенту зумовлює потребу в

активізації економічної дипломатії у відносинах з не менш економічно привабливими африканськими державами, що належать до решти субрегіонів континенту, або Субсахарської Африки.

Значне зростання частки аграрної продукції в структурі експорту свідчить про посилення продовольчої спеціалізації України на африканських ринках. Окрім агросектору, існує значний потенціал для розширення співпраці в галузях металургії, машинобудування, фармацевтики, енергетики, ІТ і цифровізації. Ці напрями можуть стати новими точками зростання для українського експорту та створити передумови для формування довгострокових економічних альянсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрій Сибіга провів зустріч з міністром закордонних справ Танзанії Махмудом Табітом Комбо. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/andrij-sibiga-proviv-zustrich-z-ministrom-zakordonnih-sprav-tanzaniyi-mahmudom-tabitom-kombo>
2. Відновлення відносин: Україна відкриває нові посольства в Африці. *RFI*. URL: <https://www.clipr.cc/78JXb>
3. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/>
4. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Дипломатичні установи. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/diplomaticzni-ustanovi/inozemni-diplomaticzni-ustanovi-v-ukrayini>
6. Комунікаційна стратегія Україна – держави Африки. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf>
7. Максим Субх взяв участь у церемонії офіційного започаткування діяльності Посольства України в ДРК. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijno-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-drk>
8. Максим Субх взяв участь у церемонії офіційного започаткування діяльності Посольства України в Мавританії. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijno-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-mavritaniyi>
9. Максим Субх взяв участь у церемонії офіційного започаткування діяльності Посольства України в Республіці Ботсвана. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijno-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-botsvana>
10. Максим Субх взяв участь у церемонії офіційного започаткування діяльності Посольства України в Республіці Кот-д'Івуар. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijno-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-kot-divuar>
11. Максим Субх взяв участь у церемонії офіційного започаткування діяльності Посольства України в Республіці Мозамбік. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijno-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-mozambik>
12. Максим Субх взяв участь у церемонії офіційного започаткування діяльності Посольства України в Республіці Руанда. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijno-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-ruanda>
13. У Гані розпочало роботу посольство України. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-u-gani-rozpochalo-robotu-posolstvo-ukrayini>
14. Standard Country or Area Codes for Statistical Use. *United Nations*. URL: <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/#ftn13>
15. Trade Map. URL: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Науковий керівник: доктор з державного управління, кандидат економічних наук, професор Резніков В.В.

Стаття надійшла до редакції: 16.03.2025

Статтю рекомендовано до друку: 17.04.2025

Mykhailo Kocherha, Postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: m.o.kocherga@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9832-6251>

DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND AFRICAN COUNTRIES IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATIONS OF THE AFRICAN VECTOR OF UKRAINIAN DIPLOMACY

The current state and prospects for the development of trade and economic cooperation between Ukraine and African countries are considered in the prism of changes in the approaches of Ukrainian diplomacy to building foreign relations with the countries of the African continent, due to the implementation of the provisions of the new foreign policy strategy of Ukraine, adopted in the early 2020s. The subject of the article is trade and economic cooperation between Ukraine and the countries of the African continent in the context of the transformation of the African vector of Ukrainian foreign policy, with an emphasis on the development of economic diplomacy as a tool for implementing national interests. The aim is to study the current state and dynamics of trade and economic relations between Ukraine and African countries, to identify key directions, trends and challenges in the process of intensifying the Ukrainian foreign policy on the African continent. The objectives of the work are to identify changes in Ukraine's foreign policy priorities towards Africa and assess increased Ukraine's diplomacy in the African region in 2021-2024; to analyze the geographical and product structure of Ukraine's foreign trade cooperation, in particular Ukrainian exports, with African countries; to outline the main directions and instruments of Ukraine's economic diplomacy towards Africa; to consider challenges and opportunities for further deepening trade and economic cooperation between Ukraine and African countries. The following results were obtained in the course of the study: changes in Ukraine's foreign policy priorities towards Africa and the increased diplomatic presence of Ukraine on the African continent; indicators of Ukraine's foreign trade cooperation with African countries analyzed; the main directions and instruments of Ukraine's economic diplomacy in building relations with the African region identified; challenges and opportunities for further deepening trade and economic ties between Ukraine and African countries considered. Conclusions: the results obtained made it possible to objectively consider trade and economic relations between Ukraine and the African region in the context of the transformation of Ukraine's foreign policy priorities in relation to the continent and the intensification of economic and diplomatic activity in the African direction.

Keywords: international economic relations, economic diplomacy, Ukraine, Africa, trade and economic cooperation.

REFERENCES

1. Andrii Sybiha proviv zustrich z ministrom zakordonnykh sprav Tanzanii Makhmudom Tabitom Kombo. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/andrij-sibiga-proviv-zustrich-z-ministrom-zakordonnihsprav-tanzaniyi-mahmudom-tabitom-kombo> (in Ukrainian)
2. Vidnovlennia vidnosyn: Ukraina vidkryvaie novi posolstva v Afrytsi. *RFI*. Available at: <https://www.clipr.cc/78JXb> (in Ukrainian)
3. State Customs Service of Ukraine. Available at: <https://customs.gov.ua/> (in Ukrainian)
4. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
5. Diplomatychni ustanovy. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/diplomaticchni-ustanovi/inozemni-diplomaticchni-ustanovi-v-ukrayini> (in Ukrainian)
6. Komunikaitsiina stratehiia Ukraina – derzhavy Afryky. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf> (in Ukrainian)
7. Maksym Subkh vziav uchast u tseremonii ofitsiinoho zapochatkuvannia diialnosti Posolstva Ukrainy v DRK. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijnogo-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-drk> (in Ukrainian)
8. Maksym Subkh vziav uchast u tseremonii ofitsiinoho zapochatkuvannia diialnosti Posolstva Ukrainy v Mavrytanii. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijnogo-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-mavritaniyi> (in Ukrainian)
9. Maksym Subkh vziav uchast u tseremonii ofitsiinoho zapochatkuvannia diialnosti Posolstva Ukrainy v Respublitsi Botsvana. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijnogo-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-botsvana> (in Ukrainian)
10. Maksym Subkh vziav uchast u tseremonii ofitsiinoho zapochatkuvannia diialnosti Posolstva Ukrainy v Respublitsi Kot-d'Ivuar. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijnogo-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-kot-divuar> (in Ukrainian)

11. Maksym Subkh vziav uchast u tseremonii ofitsiinoho zapochatkuvannia diialnosti Posolstva Ukrainy v Respublitsi Mozambik. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijnogo-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-mozambik> (in Ukrainian)
12. Maksym Subkh vziav uchast u tseremonii ofitsiinoho zapochatkuvannia diialnosti Posolstva Ukrainy v Respublitsi Ruanda. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-oficijnogo-zapochatkuvannya-diyalnosti-posolstva-ukrayini-v-respublici-ruanda> (in Ukrainian)
13. U Hani rozpochalo robotu posolstvo Ukrainy. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy*. Available at: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-u-gani-rozpochalo-robotu-posolstvo-ukrayini> (in Ukrainian)
14. Standard Country or Area Codes for Statistical Use. *United Nations*. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/#ftn13>
15. Trade Map. Available at: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Academic supervisor: Doctor of Public Administration, Candidate of Economic Sciences, Professor V.V. Reznikov.

The article was received by the editors 16.03.2025

The article is recommended for printing 17.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-08
УДК 327+339.942](510:669.1)

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА НІГЕРІЇ: БЕЗПЕКОВИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІРИ

Лиман Сергій Іванович

доктор історичних наук, професор
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: s.lyman@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0371-7181>

Ященко Катерина Олександрівна

студентка кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: yaschenko2020uk12@student.karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4986-029X>

В умовах істотних змін у постбіполярній системі міжнародних відносин значно зростає активність Китайської Народної Республіки, зокрема в країнах Африки. Пріоритетним напрямом зовнішньої політики Китаю на Чорному континенті є його стратегічне партнерство з Нігерією, яка намагається залучити нові, зокрема китайські інвестиції, зміцнити свій міжнародний статус і розраховує на підтримку КНР у політичній, воєнно-технічній, фінансово-економічній сферах. Метою статті є аналіз історії та сучасного стану китайсько-нігерійських відносин, дослідження всього комплексу інтересів КНР у Федеративній Республіці Нігерії, напрямів їх стратегічного партнерства, перш за все безпековий формат двостороннього співробітництва на тлі загострення конфліктів в Західній та Центральній Африці. Методи, які застосовувалися для досягнення мети дослідження: історико-порівняльний аналіз, систематизація та узагальнення, ретроспективний метод. У статті доведено, що з часу встановлення у 1971 р. дипломатичних відносин взаємодія КНР та Нігерії значно розширилася завдяки постійному зростанню обсягів двосторонньої торгівлі. Результати аналізу дослідження свідчать, що найбільш динамічно відносини двох країн розвиваються в економічній сфері. Нігерія перетворилася на одного з ключових постачальників нафти для економіки КНР, а Китай, у свою чергу, надав Нігерії значну інвестиційну, військово-технічну і політичну підтримку, розглядаючи її як одного з ключових учасників ініціативи «Один пояс, один шлях» (BRI). Підкреслюється, що Нігерія стала першою африканською країною, яку Китай визнав стратегічним партнером після підписання у 2006 р. двостороннього Меморандуму про взаєморозуміння. Країни послідовно підтримують одна одну в міжнародних організаціях, зокрема в ООН, у рамках Форуму співробітництва Китай–Африка тощо. Доведено, що Китай надає значну військову підтримку Нігерії, поставляючи озброєння та військову техніку для боротьби з повстанцями та терористичними угрупованнями, зокрема в дельті Нігеру. Зазначено, що візит 9-10 січня 2025 року до Нігерії міністра закордонних справ КНР Ван І сприятиме прискоренню розвитку двосторонніх відносин і Глобального Півдня взагалі.

Ключові слова: Китайська Народна Республіка, Нігерія, міжнародні відносини, зовнішня політика, дипломатія, національні інтереси, воєнні конфлікти, тероризм.

Як цитувати: Лиман С.І., Ященко К.О. Стратегічне партнерство Китайської Народної Республіки та Нігерії: безпековий, політичний, економічний виміри. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 74–80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-08>

In cites: Lyman S., Yashchenko K. (2025) Strategic partnership between the People's Republic of China and Nigeria: security, political, and economic dimensions. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 74–80. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-08> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Важливою складовою сучасних міжнародних відносин є стратегічне партнерство між Китайською Народною Республікою, яка стрімко наближається до статусу другої наддержави, та найбільшою за кількістю населення країною Африки Федеративною Республікою Нігерією. Зростаюча активність КНР на міжнародній арені зумовлена геополітичними змінами в постбіполярній системі міжнародних відносин, динамічними темпами розвитку національної економіки, зміцненням обороноздатності держави, вдалим впровадженням нових технологій, побудовою національних та трансрегіональних інфраструктурних проєктів, політичними амбіціями правлячої верхівки Комуністичної партії Китаю, і врешті-решт пошуком Піднебесною домінуючого місця у світовому порядку. КНР приречена на геополітичне суперництво зі Сполученими Штатами за першість на міжнародній арені, і вона впевнено встала на шлях освоєння життєвого простору за межами національних кордонів для отримання економічних та воєнно-стратегічних переваг. Постколоніальна Африка традиційно приваблює Китай, але останніми роками активізується китайське проникнення в країни Чорного Континенту, двостороння співпраця не обмежується сферою економіки. Зростання обсягів торгівлі та інвестиційна активність КНР доповнюється співробітництвом в форматі стратегічного партнерства, що передбачає зокрема й взаємодію в галузі безпеки. У цьому сенсі привабливим та перспективним напрямом зовнішньої політики Китаю в Африці є його стратегічне партнерство з Нігерією. В умовах демографічного та економічного зростання Нігерії її політичне керівництво намагається залучити в країну нові, зокрема китайські інвестиції, зміцнити міжнародний статус держави, в тому числі шляхом реформування Ради Безпеки ООН, знищити на своїй території вогнища сепаратизму. Розраховуючи на підтримку КНР у політичній, воєнно-технічній, фінансово-економічній сферах, Нігерія опрацьовує формат співпраці з Китаєм, який може виявитися для інших африканських країн більш привабливим, ніж взаємодія з колишніми колоніальними метрополіями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти зовнішньої політики Китаю, зокрема напрями та важелі боротьби країни за глобальне лідерство розглядається в працях зарубіжних та українських дослідників, серед яких Г. Кіссінджер, З. Бжезінський, І. Валлерстайн, Ф. Фукуяма, Д. С. Лікарчук, А. М. Поручник, Б. В. Голянич, Р. Ю. Божок, В. Омельченко та ін. Проблеми торговельно-економічних відносин Нігерії та КНР на початку XXI ст. досліджували І. Габро та А. Акопов. Захисту китайських громадян, економічних та політичних інтересів КНР, зокрема в країнах Африки, присвячена монографія данського аналітика в галузі

зі політики безпеки Дж. Парелло-Плеснера «Сильна рука Китаю: захист громадян і активів за кордоном» (2015) [11]. Безпосередньо розвитку китайсько-нігерійських відносин присвячена робота канадської дослідниці Памели Том-Джек «Розвиток геополітичних відносин Нігерії та Китаю: який вплив торгівлі та прямих інвестицій між Нігерією та Китаєм на економіку Нігерії?» (2016) [13], стаття Лю Мінде та Ван Мена «Енергетичні відносини Китаю та Нігерії як частина аналізу глобального впливу» (2017) [18], стаття професора Пенсільванського університету Стівена Ф. Джексона «Два далекі гіганти: Китай і Нігерія сприймають один одного» (2019) [8], публікація нігерійських учених університету штату Ріверс Пола Нвала та Еньїнда Чіоньє «Критичний аналіз двосторонніх відносин між Китаєм і Нігерією: погляд на розвиток інфраструктури поза межами інтересів у нафтовій і газовій промисловості» (2023) [3], стаття Вень Сяна з Копенгагенського університету та Олубайо Олудуро з нігерійського Університету Адекунле Аджасін «Китайські інвестиції в енергетичний сектор Нігерії: прогноз парадигми врегулювання спорів» (2023) [15], остання за часом квітнева стаття американського вченого, доцента Джорджтаунського університету Дж. Зенна «Китай покращує стратегічне партнерство з Нігерією» (2025) [16]. Зарубіжні дослідники приділяють увагу перш за все економічному співробітництву двох країн, головним чином в нафто-газовій сфері і впливу політичних відносин між КНР та Нігерією на світову політику.

Метою пропонованої авторами статті є аналіз історії та сучасного стану китайсько-нігерійських відносин, дослідження всього комплексу інтересів КНР у Федеративній Республіці Нігерії, напрями їх стратегічного партнерства, перш за все безпечний формат двостороннього співробітництва на тлі загострення конфліктів у Західній та Центральній Африці. Вивчення досвіду цих двосторонніх відносин матиме значення для вироблення відповідних стратегій міжнародних взаємодій для інших постраждалих від воєнних конфліктів держав, зокрема для України, що піддалася повномасштабній агресії з боку РФ.

Методологія дослідження. Методи, які застосовувалися для досягнення мети дослідження: історико-порівняльний аналіз, систематизація та узагальнення, ретроспективний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне партнерство Китаю та Нігерії є важливою складовою сучасних міжнародних відносин, що привертає увагу до зростаючого співробітництва за вектором Південь – Південь. Дане співробітництво має великий вплив на політичний та економічний ландшафт Африки і водночас впливає на світовий енергетичний ринок, враховуючи роль Нігерії як одного з найбільших виробників нафти у світі.

Двосторонні відносини між Федеративною Республікою Нігерія та Китайською Народною Республікою були офіційно встановлені 10 лютого 1971 року, через десять років після здобуття Нігерією незалежності від Великої Британії [21]. З роками ці відносини значно розширилися завдяки зростанню обсягів двосторонньої торгівлі та стратегічного співробітництва. Китай розглядається як один з найважливіших союзників і стратегічних партнерів Нігерії, що відіграє вирішальну роль в її економічних і торговельних відносинах.

Після офіційного встановлення дипломатичних відносин між Абуджею та Пекіном двосторонні зв'язки зміцнилися, особливо у відповідь на міжнародну ізоляцію Нігерії та засудження Заходом її військових режимів з 1970-х до 1998 року. З часом Нігерія перетворилася на ключового постачальника нафти і нафтопродуктів для підтримки економіки КНР, яка стрімко розвивається, і водночас шукає китайської допомоги у забезпеченні сталого економічного зростання. У свою чергу Китай надав Нігерії значну економічну, військову і політичну підтримку, зміцнивши стратегічне партнерство між двома країнами.

Важливістю Нігерії в китайсько-африканських відносинах стало визначення її Китаєм як «стратегічного партнера», що робить її першою африканською країною, яка отримала цей статус. Це рішення було офіційно закріплено підписанням Меморандуму про взаєморозуміння щодо встановлення стратегічного партнерства після переговорів між президентами Ху Цзіньтао і Олусегуном Обасанджо під час державного візиту першого до Нігерії у квітні 2006 року [20]. Обидві країни послідовно дотримуються єдиної позиції з різних міжнародних питань, що відображає їхні взаємні інтереси та спільні зусилля. У контексті основних глобальних ініціатив Китаю в XXI ст., зокрема, ініціативи «Один пояс, один шлях» (BRI), було підтверджено стратегічне значення Нігерії. Необхідно також відзначити, що саме КНР відіграла ключову роль у сприянні включенню Нігерії до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН у 2010 році і активно виступав за розгляд питання про надання Нігерії макрофінансової допомоги Міжнародним валютним фондом у рамках програми співпраці.

Доказом міцності двосторонніх політичних зв'язків між Пекіном і Абуджею стала їхня співпраця в ООН. У 2015 році Китай підтримав прагнення Нігерії до статусу члена Ради Безпеки ООН, підкресливши статус Нігерії як однієї з провідних країн, що розвиваються. У свою чергу, остання висловила дипломатичну підтримку Китаю у його територіальних суперечках в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Незважаючи на свій економічні взаємовідносини з Тайванем, зокрема функціонування торгової місії в Тайбеї, уряд Нігерії послідовно підтверджує своє визнання Тайваню як невід'ємна частина КНР.

Важливою складовою китайсько-нігерійських відносин є воєнне співробітництво. Китай надає значну військову підтримку Нігерії, постачаючи озброєння та військову техніку для боротьби з повстанцями та терористичними угрупованнями, зокрема в дельті Нігеру. Саме там, на території північної Нігерії і сусідніх держав діяло створене у 2002 р. радикальне ісламістське угруповання «Боко Харам», яке дотримується салафітсько-джихадистської ідеології, і прагне до заміни світської нігерійської держави ісламським халіфатом і проводить військові операції [4, р. 20, 27]. Через ці військові операції та масовий терор 2 мільйони 400 тис. громадян Нігерії залишили свої домівки і перетворилися на внутрішньо переміщених осіб [4, р. 40].

Допомога Нігерії з боку Китаю зумовлена як стратегічними інтересами КНР в Нігерії, так і необхідністю захисту китайських громадян та активів у країні. Зокрема, у 2007 році 16 китайських нафтовиків були викрадені в південному регіоні дельти Нігеру, а капітан китайського судна (під панамським прапором) був убитий у 2012 році, як і китайські будівельники в штаті Борно, центрі повстанського руху «Боко Харам» [11, р. 28–29]. Чотирьох китайців було викрадено з метою отримання викупу в 2018 році, а чотирьох вбито в 2012–2016 роках. З огляду на це, 2018 року під час візиту нігерійського президента Мухаммаду Бухарі до КНР було підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо додаткової китайської підтримки зусиль Нігерії в боротьбі з тероризмом [6].

Найактивніша фаза бойових дій нігерійських урядових військ проти руху «Боко Харам» розгорнулася у 2021 р. Для знищення ісламістів під час операції під кодовою назвою «Тура Тайкобанго» були задіяні значні військові сили нігерійської армії чисельністю до 70 тис. солдатів, у тому числі найбільш боєздатна 7-а дивізія, різні танкові частини, авіаційні з'єднання тощо [4, р. 50, 51, 53]. Серед інших зразків військової техніки, що прибула з КНР, нігерійці здіяли новий китайський танк VT4. Це був перший досвід його бойового застосування [5]. Крім танків VT4 до початку операції «Тура Тайкобанго» протягом кількох років КНР постачала до Нігерії різні види озброєння, зокрема літаки, безпілотники, кораблі, 105-мм самохідні артилерійські системи SH-5, 122-мм самохідні артилерійські системи SH-2, 120-мм системи винищувачів танків ST1, тактичні машини KIA, бронемашини NORINCO CS/VP3 із захистом від мін тощо [5]. Таким чином, Китай став найбільшим постачальником зброї для Нігерії, надавши їй озброєння на сотні мільйонів доларів, що складає близько 25% від загального обсягу закупівель озброєнь Нігерією за кордоном [6].

Незважаючи на те, що головні сили «Боко Харам» були знищені, Нігерія входить до першої десятки складеного Інститутом економіки та світу в 2024 році списку «Глобальний індекс тероризму» [7].

Саме в таких умовах продовжується динамічне воєнно-технічне співробітництво КНР і Нігерії. У 2023 р. група кораблів військово-морського флоту Народно-визвольної армії Китаю (НОАК) здійснив похід до Нігерії [5]. А 9-10 січня 2025 року відбувся візит до Нігерії міністра закордонних справ КНР Ван І, під час якого сторони висловилися за прискорення розвитку двосторонніх відносин, зокрема подальшої реалізації інфраструктурних проєктів, розширення торговельної та фінансової співпраці [14]. Ван І назвав Нігерію «великою африканською країною зі світовим впливом» [2]. Згідно з офіційним повідомленням сайту Міністерства закордонних справ КНР, Ван І проголосив три головні результати зустрічі: по-перше, підвищення китайсько-нігерійських відносин до всеосяжного стратегічного партнерства; по-друге, проведення першого засідання Міжурядового комітету Китай-Нігерія; і, по-третє, обіцянка працювати разом для сприяння розвитку Глобального Півдня [17].

Під час візиту Ван І обговорювалися і плани співпраці в галузі військової підготовки та виробництва зброї. Наприклад, КНР оголошує про надання гранту у розмірі 1 млрд юанів для Нігерії та інших країн на підготовку понад 7000 військовослужбовців. Як зазначається в медіа, це є «частиною більш широкої стратегії боротьби з тероризмом та іншими формами нестабільності як усередині країни, так і за її межами» [10].

Майже відразу після цього візиту на засіданні Ради Безпеки ООН представники африканських країн – Сенегалу та Кенії, по суті підтримуючи ці дії по знищенню ісламістських терористичних організацій в Сахелі, зазначили: «ми всі повинні об'єднати зусилля, щоб не допустити перетворення Африки на оплот міжнародного тероризму» і тому «закликаємо міжнародне співтовариство при наданні підтримки африканським державам приділяти першочергову увагу розвитку людського капіталу та запобіганню конфліктам» [12]. Це означає, що не лише Нігерія, але й інші африканські країни розраховують на воєнно-технічне співробітництво з КНР.

Як зазначає у своїй квітневій статті американський політолог Джейкоб Зенн, «Нігерія та Китай оголосили про важливе військове партнерство, зосереджене на місцевому виробництві зброї та військову підготовку в рамках зусиль щодо зміцнення безпеки в Нігерії та по всій Африці» [16]. Тональність статті відображає занепокоєння офіційного Вашингтону щодо посилення КНР в стратегічно важливому регіоні Атлантичного узбережжя. Адже «Стратегія національної безпеки» США 2022 року проголосує КНР «єдиним конкурентом, який має намір змінити міжнародний порядок і який має економічну, дипломатичну, військову та технологічну міць для цього» [9, р. 23].

Взаємодія між Китаєм та Нігерією активно здійснюється в рамках міжнародних організацій. Окрім ООН, країни співпрацюють у рамках Форуму співробітництва Китай-Африка (FOCAC), який є важливою платформою для багатосторонньої співпраці, що дозволяє координувати позиції та реалізовувати спільні ініціативи. Пекін та Абуджа також співпрацюють у рамках Глобальної ініціативи розвитку, Глобальної ініціативи безпеки та Глобальної ініціативи цивілізації, які були зокрема запропоновані китайський головою Сі Цзіньпіном. Активна участь обох країн у багатосторонніх форумах свідчить про їх зацікавленість у зміцненні колективного впливу країн, що розвиваються, на глобальні процеси.

Економічна частина стратегічного партнерства між Китаєм та Нігерією має значне зростання торгівлі з початку 2000-х рр. У 2024 році загальна сума торгівлі між двома країнами досягла 21,9 млрд дол. США [19]. Це майже стільки ж, скільки в попередньому 2023 році (22,6 млрд дол. США) [2].

Зростання обсягу торгівлі демонструє важливість економічних зв'язків для обох країн, хоча структура торговельних відносин залишається нерівномірною. Основні експортні продукти Китаю в Нігерію є електромеханіка, текстиль, машини та обладнання, а також електроніка. У свою чергу КНР імпортує з Нігерії переважно сиру нафту, природний газ та мінерали. Пекін стає все більш важливим інвестором в економіку Нігерії, особливо в проєкти інфраструктури. Головні сфери китайських вкладів включають сектор нафти і газу, телекомунікації, виробництво, будівництво та сільське господарство. Разом з тим, торгівельний баланс не є рівномірним, з переважанням на користь Піднебесної і пасивним сальдо Нігерії.

Головну роль в економічному співробітництві Пекіну та Абуджі відіграє нафтовий сектор. Нігерія є одним з найважливіших постачальників нафти для Піднебесної. Китай імпортує з Нігерії переважно сиру нафту та природний газ, що складають значну частину нігерійського експорту, який у 2024 році досяг 1,4 млрд дол. США [1]. Першою китайською нафтовою компанією, яка ще у 2004 р. почала свою діяльність в Нігерії була Китайська нафтохімічна корпорація (SINOPEC) [3, р. 2444]. Китайські нафтові компанії, такі як SINOPEC, Китайська національна нафтова корпорація (CNPC) та Китайська національна офшорна нафтова корпорація (CNOOC), активно інвестують у розвідку та видобуток нафти в Нігерії.

З 2004 року Китай різко збільшив інвестиції в нафтогазову галузь Нігерії. У 2006 році CNOOC придбала контрольний пакет нафтогазового родовища Акро за 2,3 млрд дол. США і 45% акцій морських родовищ Total за 2,7 млрд дол. США [3, р. 2444]. У тому ж році президент Нігерії Олусегун Обасанджо уклав пільгову угоду з CNPC про обмін чотирьох ліцензій на буріння нафтових блоків на зобов'язання в

розмірі 4,5 млрд дол. США в рамках плану «нафта в обмін на інфраструктуру», розробленого президентом Олусегуном Обасанджо. Аналогічно, Китайська нафтохімічна та хімічна корпорація (SINOPEC) відіграє значну роль у нафтовій промисловості Нігерії з моменту свого входження в галузь у 2004 році [15, р. 2–3].

Китайське зростання на нафтовому ринку Нігерії викликає гостре занепокоєння з боку міжнародних компаній, особливо британської Shell, американської Exxon Mobil і Chevron, а також французької Total Energies. Ці компанії мають давню історію і значний досвід діяльності в Нігерії,кладають значні інвестиції в інфраструктуру як на суші, так і на шельфі. Незважаючи на це, прагнення Нігерії до залучення в свою економіку різних партнерів відкриває нові можливості для Китаю. Це створює основу для розширеної участі Пекіну та збільшення його присутності в нафтовій промисловості Нігерії [18, р. 73].

Значна відстань ускладнює транспортування нафти з Нігерії до Китаю. Щоб гарантувати стабільне постачання нафти, Китай готовий інвестувати в інфраструктуру і має потужну глобальну морську транспортну мережу. Для країни це має стратегічне значення. У цьому контексті проблема транспортування нафти більш пов'язана з операційними питаннями, які вирішуються шляхом інвестування у відповідну інфраструктуру та використання існуючих морських транспортних маршрутів.

Висновки. Таким чином, з часу встановлення у 1971 р. дипломатичних відносин між КНР та Нігерією спостерігається позитивна динаміка взаємодії обох країн в політичній, економічній, військово-технічній сферах. Після підписання у 2006 р. двостороннього Меморандуму про взаєморозуміння Нігерія стала першою африканською країною, яку Китай визнав своїм стратегічним партнером.

Стратегічне значення Нігерії для КНР було підтверджено у контексті основних глобальних ініціатив Китаю в XXI ст., зокрема, ініціативи «Один пояс, один шлях» (BRI). Нігерія є головним африканським постачальником нафти для КНР, а китайські компанії (SINOPEC, CNPC, CNOOC), активно проникають в нафтогазову галузь Нігерії. У 2024 році загальна сума торгівлі між двома країнами досягла 21,9 млрд дол. США. Це майже стільки ж, скільки у попередньому 2023 році (22,6 млрд дол. США). Торгівельний баланс не є рівномірним, з переважанням на користь КНР й у майбутньому ключовим фактором для досягнення сталого зростання та диверсифікації економіки Нігерії відіграватиме її здатність ефективно використовувати китайські інвестиції. Співпраця у воєнно-технічній галузі є відповіддю на виклики з боку сепаратистських та ісламістських угруповань в Західній Африці. Китайська зброя допомогла урядовим силам Нігерії провести низку успішних військових операцій проти ісламістського руху «Боко Харам». Постачання китайської бойової техніки (танків VT4, самохідних артилерійських систем SH-2, SH-5, безпілотників тощо), фінансування китайським урядом підготовки нігерійських військових, перший візит групи бойових кораблів НВАК до Нігерії і підтримка свідчать про неухильне зміцнення нігерійсько-китайських стратегічних відносин, що впливатиме на зростання впливу КНР в Африці. Візит 9-10 січня 2025 року до Нігерії міністра закордонних справ КНР Ван І підтвердив курс обох держав на зміцнення всеосяжного стратегічного партнерства, поглиблення воєнного співробітництва, загального протистояння різноманітним, зокрема зовнішнім загрозам. Активність КНР в Африці викликає занепокоєння в західних країнах і неухильно буде супроводжуватися зростанням напруженості у відносинах зі Сполученими Штатами та Великою Британією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. China (CHN) and Nigeria (NGA) Trade. The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/nga>
2. China FM ends Africa tour in Nigeria, pledging military aid. 01/09/2025 January 9, 2025. URL: <https://www.dw.com/en/china-fm-ends-africa-tour-in-nigeria-pledging-military-aid/a-71257815>
3. Chinonye E., Nwala P. Critical Examination of China-Nigeria Bilateral Relations: A Perspective on Infrastructural Development Beyond Interests in the Oil and Gas Industry. *International Journal of Research Publication and Reviews*. 2023, vol. 4, no. 7, p. 2440–2447. URL: <https://ijrpr.com/uploads/V4ISSUE7/IJRPR15566.pdf>
4. Country Policy and Information Note. Nigeria: Islamist extremist groups in North East Nigeria. Version 3.0. July 2021. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60f57ab1e90e0764cfc22a46/NGA_-_Islamist_extremist_groups_in_North_East_Nigeria_-_CPIN_-_v3.0_FINAL_Gov_UK_.pdf
5. Ekene Lionel. Nigeria and China enhances military partnership. 2025. URL: <https://www.military.africa/2025/01/nigeria-and-china-enhances-military-partnership/>
6. Federal Republic of Nigeria signs MoU with China on Military aid. Ministry of Defence Federal Republic of Nigeria. URL: <https://defence.gov.ng/2020/12/03/terrorism-fg-signs-mou-with-china-on-military-aid/>
7. Global Terrorism Index 2024. URL: <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2025>
8. Jackson S. F. Two Distant Giants China and Nigeria Perceive Each Other. *Journal of European, Middle Eastern, & African Affairs (JEMEA)*. 2019, p. 40-74. URL: https://www.researchgate.net/publication/337772664_Two_Distant_Giants_China_and_Nigeria_Perceive_Each_Other

9. National Security Strategy. October 2022. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/11/8-November-Combined-PDF-for-Upload.pdf>
10. Nigeria, China plan collaboration on military training, arms production. 2025. URL: <https://punchng.com/nigeria-china-plan-collaboration-on-military-training-arms-production/>
11. Parello-Plesner J. China's strong arm: Protecting citizens and assets abroad. Abingdon. Oxon : Routledge, 2015. 160 p.
12. Security Council. Eightieth year. 9842nd meeting. 21 January 2025. Maintenance of international peace and security: Countering terrorism in Africa. URL: <https://docs.un.org/en/S/PV.9842>
13. Tom-Jack P. The Evolving Geopolitical Relations of Nigeria and China: What is the impact of the Nigeria-China trade and direct investment on the Nigerian economy? Ottawa, 2016. 69 p. URL: <https://ruor.uottawa.ca/items/7821f04b-5226-4fce-99e3-9658d9a4c9f0>
14. Wang Yi: China supports Nigeria's bigger role in region, world. 2025. URL: <https://news.cgtn.com/news/2025-01-09/Wang-Yi-China-supports-Nigeria-s-bigger-role-in-region-world-1A1SIsZQQfu/p.html>
15. Xiang W., Oluduro O. China's Investment in the Nigerian Energy Sector: A Prognosis of the Dispute Settlement Paradigm. *Laws*. 2023; vol. 12, no. 5. 81. URL: <https://doi.org/10.3390/laws12050081>
16. Zenn J. China Upgrades Strategic Partnership With Nigeria. 1.04.2025. <https://fmso.tradoc.army.mil/2025/china-upgrades-strategic-partnership-with-nigeria/>
17. 王毅：中国和尼日利亚关系取得三大突出成果。 中华人民共和国外交部。 URL: https://www.fmprc.gov.cn/wjbzhd/202501/t20250110_11530245.shtml.
18. 刘明德, 王梦. 全球影响力分析框架下的中尼能源关系. 长安大学学报 (社会科学版). 2017. 第19卷, 第6期. 页68-79.
19. 中华人民共和国海关总署. URL: <http://www.customs.gov.cn/>.
20. 中华人民共和国和尼日利亚联邦共和国联合公报. 中华人民共和国中央人民政府. URL: https://www.gov.cn/gongbao/content/2006/content_310676.htm.
21. 关于中华人民共和国政府和尼日利亚联邦共和国建立外交关系的联合公报. 中华人民共和国外交部. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/fz_677316/1206_678356/1207_678368/200011/t20001107_9321559.shtml

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2025

Стаття рекомендована до друку 03.04.2025

Serhii Lyman, Doctor of Historical Sciences, Professor, Department of World Politics, Diplomacy and Travel Business, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, 61022, Kharkiv, Ukraine, e-mail: s.lyman@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0371-7181>

Kateryna Yashchenko, student of the Department of World Politics, Diplomacy and Travel Business, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, 61022, Kharkiv, Ukraine, e-mail: yaschenko2020uk12@student.karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4986-029X>

STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AND NIGERIA: SECURITY, POLITICAL, AND ECONOMIC DIMENSIONS

In the context of significant changes within the post-bipolar system of international relations, the activity of the People's Republic of China is notably increasing, particularly in African countries. A priority direction of China's foreign policy in Africa is its strategic partnership with Nigeria, which is striving to attract new investments – especially from China – to strengthen its international status. It seeks support from the PRC in the political, military-technical, and financial-economic spheres. The purpose of this article is to analyze the history and current state of Sino-Nigerian relations, to explore the full spectrum of the PRC's interests in the Federal Republic of Nigeria, and to identify the main areas of their strategic partnership, especially the security dimension of bilateral cooperation against the backdrop of escalating conflicts in West and Central Africa. The methods used to achieve the research goal include historical-comparative analysis, systematization and generalization, and the retrospective method. The article demonstrates that since the establishment of diplomatic relations in 1971, cooperation between China and Nigeria has significantly expanded due to the continuous growth of bilateral trade. The results of the study show that relations between the two countries are developing most dynamically in the economic sphere. Nigeria has become a key oil supplier for the Chinese economy. At the same time, China has provided Nigeria with significant investment, military-technical, and political support, considering it one of the key participants in the Belt and Road Initiative (BRI). It is emphasized that Nigeria was the first African country to be recognized by China as a strategic partner after the signing of a bilateral Memorandum of Understanding in 2006. The two countries consistently support each other in international organizations, particularly in the United Nations, and within the framework of the Forum on China–Africa Cooperation (FOCAC). It is shown that China provides significant military support to Nigeria, supplying

weapons and military equipment to combat insurgents and terrorist groups, particularly in the Niger Delta. It is noted that the visit of Chinese Foreign Minister Wang Yi to Nigeria on January 9-10, 2025, will help accelerate the development of bilateral relations and the Global South in general.

Keywords: *People's Republic of China, Nigeria, international relations, foreign policy, diplomacy, national interests, military conflicts, terrorism.*

REFERENCES

1. China (CHN) and Nigeria (NGA) Trade. The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/nga>
2. China FM ends Africa tour in Nigeria, pledging military aid. January 9, 2025. URL: <https://www.dw.com/en/china-fm-ends-africa-tour-in-nigeria-pledging-military-aid/a-71257815>
3. Chinonye, E., Nwala, P. (2023). Critical Examination of China-Nigeria Bilateral Relations: A Perspective on Infrastructural Development Beyond Interests in the Oil and Gas Industry. *International Journal of Research Publication and Reviews*, vol. 4, no. 7, p. 2440-2447. URL: <https://ijrpr.com/uploads/V4ISSUE7/IJRPR15566.pdf>
4. Country Policy and Information Note. Nigeria: Islamist extremist groups in North East Nigeria. Version 3.0. July 2021. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60f57ab1e90e0764cfc22a46/NGA_-_Islamist_extremist_groups_in_North_East_Nigeria_-_CPIN_-_v3.0_FINAL_Gov_UK_.pdf
5. Ekene, L. (2025). Nigeria and China enhances military partnership. URL: <https://www.military.africa/2025/01/nigeria-and-china-enhances-military-partnership/>
6. Federal Republic of Nigeria signs MoU with China on Military aid. Ministry of Defence Federal Republic of Nigeria. URL: <https://defence.gov.ng/2020/12/03/terrorism-fg-signs-mou-with-china-on-military-aid/>
7. Global Terrorism Index 2024. URL: <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2025>
8. Jackson, S. F. (2019). Two Distant Giants China and Nigeria Perceive Each Other. *Journal of European, Middle Eastern, & African Affairs (JEMEA)*, p. 40-74. URL: https://www.researchgate.net/publication/337772664_Two_Distant_Giants_China_and_Nigeria_Perceive_Each_Other
9. National Security Strategy. October 2022. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/11/8-November-Combined-PDF-for-Upload.pdf>
10. Nigeria, China plan collaboration on military training, arms production. 2025. URL: <https://punchng.com/nigeria-china-plan-collaboration-on-military-training-arms-production/>
11. Parelo-Plesner, J. (2015). China's strong arm: Protecting citizens and assets abroad. Abingdon. Oxon : Routledge, 160 p.
12. Security Council. Eightieth year. 9842nd meeting. 21 January 2025. Maintenance of international peace and security: Countering terrorism in Africa. URL: <https://docs.un.org/en/S/PV.9842>
13. Tom-Jack, P. (2016). The Evolving Geopolitical Relations of Nigeria and China: What is the impact of the Nigeria-China trade and direct investment on the Nigerian economy? Ottawa, 69 p. URL: <https://ruor.uottawa.ca/items/7821f04b-5226-4fce-99e3-9658d9a4c9f0>
14. Wang Yi: China supports Nigeria's bigger role in region, world. (2025). URL: <https://news.cgtn.com/news/2025-01-09/Wang-Yi-China-supports-Nigeria-s-bigger-role-in-region-world-1A1SIsZQZfu/p.html>
15. Xiang, W., Oluduro, O. (2023). China's Investment in the Nigerian Energy Sector: A Prognosis of the Dispute Settlement Paradigm. *Laws*, vol. 12, no. 5. 81. URL: <https://doi.org/10.3390/laws12050081>
16. Zenn, J. (2025). China Upgrades Strategic Partnership With Nigeria. 1.04.2025. <https://fmso.tradoc.army.mil/2025/china-upgrades-strategic-partnership-with-nigeria/>
17. Wáng Yì: Zhōnghuá hé Nírìlǐyǎ guānxì qǔdé sān dà túchū chéngguǒ [Wang Yi: China-Nigeria relations have achieved three outstanding results]. Zhōnghuá rénmin gònghéguó wàijiāo bù [Ministry of Foreign Affairs The People's Republic of China]. URL: https://www.fmprc.gov.cn/wjbzhd/202501/t20250110_11530245.shtml (in Chinese).
18. Liu M.D., Wang M. (2017) Quánqiú yǐngxiǎng lì fēnxī kuàngjià xià de Zhōng Ní néngyuán guānxì [Energy relationship between China and Nigeria under analysis framework of global influence]. "Cháng'ān dàxué xuébào (shèhuì kēxué bǎn)" [Journal of Chang'an University (Social Science Edition)], vol. 19, no. 6., pp. 68-79 (in Chinese).
19. Zhōnghuá rénmin gònghéguó hǎiguān zǒng shǔ [General Administration of Customs of the People's Republic of China]. URL: <http://www.customs.gov.cn/> (in Chinese).
20. Zhōnghuá rénmin gònghéguó hé Nírìlǐyǎ liánbāng gònghéguó liánhé gōngbào [Joint Communiqué between the People's Republic of China and the Federal Republic of Nigeria]. Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhōngyāng rénmin zhèngfǔ [Central People's Government of the People's Republic of China]. URL: https://www.gov.cn/gongbao/content/2006/content_310676.htm (in Chinese).
21. Guānyú Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhèngfǔ hé Nírìlǐyǎ liánbāng gònghéguó jiànlì wàijiāo guānxì de liánhé gōngbào [Joint Communiqué on the establishment of diplomatic relations between the Government of the People's Republic of China and the Federal Republic of Nigeria]. Zhōnghuá rénmin gònghéguó wàijiāo bù [Ministry of Foreign Affairs The People's Republic of China]. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/fz_677316/1206_678356/1207_678368/200011/t20001107_9321559.shtml (in Chinese).

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 01.03.2025

The article is recommended for printing 03.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-09

Класифікація JEL: C 42, C 89, D 74, L 86, O 19, R 59

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В КРАЇНАХ ОСТРОВІВ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Лубенець Сергій Васильович

кандидат технічних наук, доцент

доцент кафедри міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

e-mail: s.lubenec@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1061-8763>

Шелестова Анна Миколаївна

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

доцент кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

e-mail: anna.shelestova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4866-1767>

ID автора Scopus: 58277829400

Чернишова Лариса Олексіївна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри міжнародних відносин

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

e-mail: lchernyshova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3589-9154>

Розглянуто проблеми та напрями забезпечення міжнародної цифрової інформаційної безпеки в країнах островів Південно-Східної Азії (SEA), зокрема щодо захисту від програм-вимагачів, які ґрунтуються на рекомендаціях Сінгапурської цільової групи боротьби з програмами-вимагачами (CERT), а також на аналітичних матеріалах науковців, експертів та фахівців, що спеціалізуються на проблематиці регіональної інформаційної безпеки та розробці відповідних інструментів для її забезпечення. Предметом дослідження в статті є питання забезпечення міжнародної цифрової інформаційної безпеки в країнах островів SEA у контексті боротьби з програмами-вимагачами. Мета – полягає в дослідженні поточного стану, актуальних проблем і тенденцій міжнародної цифрової інформаційної безпеки для пошуку можливих напрямів підвищення її ефективності в країнах островів SEA на прикладі інформаційних загроз з боку програм-вимагачів та методів боротьби з ними. Завдання: визначити основні сучасні інформаційні загрози та особливості забезпечення цифрової інформаційної безпеки у досліджуваному регіоні; дослідити тенденції розвитку інформаційних загроз з боку програм-вимагачів, їх вплив на міжнародний бізнес та існуючі рекомендації по боротьбі з ними; розробити керівні принципи, рекомендації та методи захисту даних, які можуть бути використані організаціями та міжнародними компаніями країн островів SEA для підвищення ефективності цифрової інформаційної безпеки. Використовується загальнонауковий метод системного аналізу – для визначення поточного стану, викликів та ключових тенденцій цифрової інформаційної безпеки у боротьбі з програмами-вимагачами, а також для дослідження можливих напрямів підвищення її ефективності. Отримано такі результати: на основі обробки звітності, що стосуються сучасного стану міжнародної цифрової інформаційної безпеки та програм-вимагачів, визначено стан, особливості та проблеми забезпечення кібербезпеки в країнах островів SEA. Надано рекомендації щодо боротьби з програмами-вимагачами та методи захисту від них на основі висновків провідних компаній, що працюють у сфері інформаційного захисту, а також з урахуванням керівних рекомендацій CERT. Визначено можливі напрямки та перспективи подальших наукових досліджень щодо розглянутої проблематики. Висновки: отримані результати

досліджень, а також реалізація викладених у статті рекомендацій, зокрема щодо боротьби з програмами-вимагачами, сприяє забезпеченню ефективної цифрової інформаційної безпеки та формуванню надійного стійкого цифрового середовища проти складних інформаційних загроз. Запропоновані в роботі керівні принципи, рекомендації та методи захисту корпоративних даних можуть бути використані як передова практика для приватних організацій та міжнародних компаній країн островів SEA. Додаткові рекомендації для державних і приватних організацій регіону вказують на те, як найкраще захиститися від різних інформаційних загроз, з акцентом на висновки та рекомендації цільової групи CRTF. Внаслідок цього, реалізуючи ефективні заходи та практики, організації острівного регіону можуть значно зміцнити свої позиції інформаційної безпеки щодо захисту даних та відновлення після збоїв, а також значно скоротити кібератаки як від внутрішніх, так і зовнішніх загроз.

Ключові слова: цифровізація світової економіки, цифрова інформаційна безпека, програми-вимагачі, резервне копіювання, країни островів Південно-Східної Азії.

Як цитувати: Лубенець С.В., Шелестова А.М., Чернышова Л.О. Напрями підвищення ефективності цифрової інформаційної безпеки в країнах островів Південно-Східної Азії. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-09>

In cites: Lubenets S., Shelestova A., & Chernyshova L. (2025) Directions for improving the efficiency of digital information security in the island countries of Southeast Asia. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 81–88. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-09> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. В останні роки з розвитком цифрової трансформації країн світу та цифровізації світової економіки повсюдно продовжують виявлятися численні проблеми цифрової інформаційної безпеки. Не винятком у цьому плані є такий специфічний регіон, як країни островів Південно-Східної Азії (SEA). У даний час в урядів та компаній цього острівного регіону особливо великі побоювання викликають інформаційні загрози, пов'язані з програмами-вимагачами.

Зокрема, у Сінгапурі та інших країнах островів SEA інциденти з програмами-вимагачами зростають як за частотою, так і за складністю, становлячи серйозну загрозу для інфраструктури цифрової інформаційної безпеки всього острівного регіону. Тому для ефективної боротьби з даною загрозою урядам і приватним компаніям цих країн вкрай важливо зміцнювати свій інформаційний захист задля забезпечення безперервності діяльності та розвитку організацій регіону.

Важливість даної проблематики для країн островів SEA підтверджується значною увагою урядів цих країн до питань забезпечення інформаційної безпеки щодо програм-вимагачів. Так, для ефективної протидії зростаючим інформаційним загрозам з їх боку урядом Сінгапуру створена Сінгапурська цільова група боротьби з програмами-вимагачами (CRTF) [5], яка покликана розробляти відповідні керівні принципи та рекомендації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напрямки, задачі та проблеми регіональної безпеки в контексті забезпечення ефективної інформаційної безпеки та кіберзахисту з урахуванням особливостей того чи іншого регіону світу досліджувалися рядом аналітиків, науковців та профільних фахівців.

Зокрема, в науковій статті [1] на основі аналізу статистичних даних щодо регіону ЕМЕА розглянуто питання підвищення ефективності корпоративної інформаційної безпеки компаній та установ шляхом розробки універсальної консолідованої стратегії взаємодії служб інформаційної безпеки та інформаційних технологій.

У статті [2] аналізуються питання поточного ландшафту та основні сучасні виклики інформаційної безпеки в регіоні Центральної та Східної Європи. В роботі [6] проводиться огляд та аналіз розвитку програм-вимагачів та актуальних інформаційних загроз з їх використанням. У публікації [7] досліджуються сучасні тренди цифрової інформаційної безпеки у світі, а також проведено огляд та аналіз спеціалізованих програмних рішень, щодо забезпечення цифрового інформаційного захисту та резервного копіювання даних.

У науковій статті [3] викладено загальний політичний огляд регіону Південно-Східної Азії в контексті східноазійської інтеграції та регіональної безпеки. В роботі встановлено, що економічне співробітництво в регіоні дедалі більш виходить за межі економічних інтересів і поширюється на сферу регіональної безпеки.

У той же час існує потреба в подальших дослідженнях, що стосуються цифрової міжнародної інформаційної безпеки в різних важливих регіонах і країнах світу, оскільки кожен регіон чи навіть країна можуть мати певні особливості та нюанси щодо інформаційних загроз і методів боротьби з ними. Зокрема, актуальними є питання розробки та аналізу дієвих рекомендацій щодо забезпечення ефективного захисту від програм-вимагачів та надійного резервного копіювання корпоративних конфіденційних даних з урахуванням специфічних умов та особливостей країн островів Південно-Східної

Азії, що є важливим регіоном з точки зору забезпечення безпечних умов і неперервності діяльності міжнародних компаній та організацій.

Мета статті, завдання дослідження. Метою роботи є дослідження поточного стану, актуальних проблем і тенденцій міжнародної цифрової інформаційної безпеки для пошуку можливих напрямів підвищення її ефективності в країнах островів Південно-Східної Азії на прикладі інформаційних загроз з боку програм-вимагачів та методів боротьби з ними.

Відповідно до мети дослідження в роботі були поставлені та вирішувалися наступні основні завдання:

- визначити основні сучасні інформаційні загрози та особливості забезпечення цифрової інформаційної безпеки у досліджуваному регіоні;
- дослідити тенденції розвитку інформаційних загроз з боку програм-вимагачів, у тому числі в регіоні країн островів SEA;
- проаналізувати вплив програм-вимагачів на міжнародний бізнес та існуючі рекомендації по боротьбі з ними;
- розробити керівні принципи, рекомендації та методи захисту даних, які можуть бути використані організаціями та міжнародними компаніями країн островів Південно-Східної Азії для підвищення ефективності цифрової інформаційної безпеки.

Основні результати дослідження. Питання підвищення ефективності цифрової інформаційної безпеки в країнах островів Південно-Східної Азії в першу чергу доцільно дослідити на прикладі Сінгапуру, як країни регіону з найбільш розширеними цифровими зв'язками. Проте, хоча результати цих досліджень покликані виявити особливості необхідних захисних дій насамперед сінгапурських організацій та фірм відповідно до рекомендацій Сінгапурської цільової групи боротьби з програмами-вимагачами, вони однаково актуальні й для інших країн досліджуваного острівного регіону.

CRTF була скликана урядом Сінгапуру для вирішення зростаючих проблем з такою інформаційною загрозою як програми-вимагачі, з якими дедалі більше стикається країна та регіон островів SEA загалом. CRTF прагне об'єднати урядові установи у відповідних галузях, можливостях та оперативних планах для зміцнення зусиль країни щодо боротьби з програмами-вимагачами та надання Сінгапуру й регіону більш вигідних позицій для просування міжнародних дій проти глобальної загрози програм-вимагачів.

Програми-вимагачі та їх вплив на міжнародний бізнес. Дослідження особливостей забезпечення цифрової інформаційної безпеки на прикладі боротьби саме з програмами-вимагачами викликано тим, що зловмисні атаки з їх боку представляють серйозну загрозу інфраструктурі інформаційної

безпеки всього регіону островів Південно-Східної Азії. Для боротьби з цією загрозою, що зростає, урядам і приватному сектору країн даного регіону необхідно посилити інформаційний захист, запроваджуючи відповідні передові практики.

У зв'язку з цим також важливо відзначити, що чи не останньою «лінією інформаційної оборони» організації, яка забезпечує доступність, готовність і, що важливіше, безперервність бізнесу та цілісність даних, є резервне копіювання. Рішення ряду профільних компаній у сфері цифрового інформаційного захисту та резервного копіювання, зокрема компанії Veeam [6], можуть бути важливою частиною цього процесу, надаючи розширені можливості захисту даних, резервного копіювання та відновлення, які відповідають рекомендаціям CRTF.

Для вирішення поставлених у роботі завдань для початку слід дослідити поточну ситуацію з програмами-вимагачами у світі, і зокрема в країнах островів Південно-Східної Азії, а також визначити їх вплив на міжнародний бізнес, спираючись на звіти авторитетних профільних компаній даної галузі.

Швидкий розвиток програм-вимагачів викликає тривогу, а їхні кібератаки ростуть безпрецедентними темпами. У своєму звіті 2024 року про тенденції в галузі програм-вимагачів компанія Veeam виявила [6], що 75% організацій у світі хоча б раз на рік зазнавали атак програм-вимагачів. Крім того встановлено, що зловмисники переважно націлені на резервні копії – 96% атак були націлені саме на них, причому 76% з цих атак були успішними.

Сінгапур, як провідна країна острівного регіону, останніми роками також пережила кілька серйозних атак програм-вимагачів. Зокрема, атаку зазнала велика професійна організація в країні, внаслідок чого були скомпрометовані персональні дані, що належать понад 16000 членів організації. Один з найбільших постачальників телекомунікаційних послуг країни також став жертвою кібератаки, яка призвела до крадіжки персональних даних у 129000 клієнтів, а зловмисники вимагали від компанії викуп у розмірі 250000 доларів США в біткоїнах.

У той же час вражає стрімке зростання кількості варіантів програм-вимагачів: за останні півроку було зафіксовано понад 10 тисяч варіантів таких програм порівняно з 5400 за попередній шестимісячний період. Це є майже 100% зростання кількості варіантів програм-вимагачів за півроку. Крім того, середній розмір виплат за ліквідацію шкоди від програм-вимагачів також зріс до більш ніж 1,8 млн. доларів США в 2024 році, що втричі більше, ніж у 2020 році.

Проте фінансовий тягар від програм-вимагачів виходить за межі самого викупу – фактично було виявлено, що виплати становлять лише 32% від фінансових втрат, які зазнають організації. Додатково сюди також входять:

- простої в обслуговуванні інформаційних систем;
- час, витрачений на відновлення даних та систем;
- підриб довіри клієнтів, що призводить до втрати доходу;
- негативне висвітлення у ЗМІ;
- юридичні санкції.

Це все приховані витрати від програм-вимагачів та пов'язаної з ними втрати даних, з якими стикаються організації через відсутність адекватного захисту, збоїв в обслуговуванні корпоративних інформаційних систем та неналежного планування безперервності бізнесу.

У ході опитування, проведеного компанією Veeam серед 1200 респондентів, та їхнього досвіду з програмами-вимагачами у 2024 році було виявлено, що кібержертви не змогли відновити 43% даних, які постраждали від атак програм-вимагачів. Ця статистика наголошує на важливості забезпечення адекватного захисту та гарантованої можливості відновлення даних.

Згідно результатів аналізу звітних матеріалів [7], чотири з п'яти організацій-респондентів досліджуваного острівного регіону вважають, що вони мають розрив між тим, наскільки швидко, за їхніми очікуваннями, продовжуватимуться кібератаки програм-вимагачів, і тим, що ІТ-послуги можуть фактично надати для захисту від них. 63% організацій також вважають, що для них потрібне або значне покращення, або повна перебудова у забезпеченні цифрової інформаційної безпеки, щоб узгодити роботу своїх команд резервного копіювання та інформаційного захисту. При цьому на даний час основною причиною неузгодженості є відсутність інтеграції між інструментами резервного копіювання та інструментами цифрової інформаційної безпеки. Щоб краще підготуватися до боротьби з програмами-вимагачами, саме резервне копіювання має вирішальне значення – 95% організацій, що зазнали атак, мали завчасно створену групу реагування на інциденти із заздалегідь визначеним планом на випадок виникнення інформаційних загроз.

У даний час атаки програм-вимагачів стали більш витонченими. Відомими прикладами є атаки, вчинені такими кіберзлочинними групами, як Wizard Spider і Conti. Широко відомими програмами-вимагачами є програма ScareCrow, а також різновиди програм-вимагачів від Conti. Раніше у 2022 році були поширені інші сімейства програм-вимагачів, такі як STOP та REvil. Їхні атаки насамперед були спрямовані на компрометацію операційної системи MS Windows, роблячи відновлення даних неможливим без належного захисту резервного копіювання. Операційна система Linux хоч і піддається меншому ризику в порівнянні з Windows, все одно залишається вразливою для програм-вимагачів та інших зовнішніх і внутрішніх загроз, якщо не

вжито належних заходів управління та контролю облікових даних.

Розширені атаки програм-вимагачів також використовують так звані «сплячі файли» з ефектом бомби уповільненої дії на виробничих серверах, настільних комп'ютерах та загальних файлових ресурсах. Навіть якщо пошкоджені файли повністю відновлені до шифрування, існує ймовірність, що зараження може залишатися сплячим у самих файлах резервних копій, що призводить до атак, які повторюються. Зловмисники та злочинні організації використовують цю ситуацію, щоб зробити резервні копії неефективними або зажадати кілька викупів від критично важливих організацій, які шукають швидке рішення.

Подібні атаки з використанням сплячих файлів спеціально розроблені для затримки заподіяння шкоди на тижні або навіть місяці замість негайної крадіжки, стирання або вимагання даних після зламування комп'ютера чи сервера. Цей варіант програми-вимагача створює великі проблеми для їх відстеження та відновлення даних. Навіть якщо викуп за розшифрування файлів виплачується, багато організацій виявляють, що вони не можуть розшифрувати всі свої дані або стикаються з помилками розшифровки, якщо не буде здійснено додаткові виплати викупу. Більше того, кібератаки часто націлені на організації, які мають страховку від програм-вимагачів, оскільки є більш висока ймовірність отримання платежу [4].

У даний час національна позиція Сінгапуру полягає в тому, що виплата викупу зловмисникам з використанням програм-вимагачів настійно не рекомендується, з чим погоджується CRTF. Згідно з висновками цільової групи, виплата викупу тільки підживлює проблему програм-вимагачів. CRTF відмовляє від сплати викупу, зазначаючи, що це не гарантує розшифровку викуплених даних або те, що дані не будуть опубліковані зловмисником, який використовує програму-вимагач. До того ж організація, яка вже заплатила, також може бути ідентифікована зловмисниками як «м'яка» мета і зазнати повторного нападу.

Рекомендації щодо боротьби з програмами-вимагачами та методи захисту від них. За результатами аналізу звітів CRTF визначено [5], що дана цільова група рекомендувала урядам Сінгапуру та інших країн островів SEA зосередитись на наступних чотирьох ключових діях захисту від програм-вимагачів:

1. У першу чергу зміцнити захист високоризикових цілей, таких як державні установи, критично важлива інформаційна інфраструктура та підприємства, щоб зловмисникам, які використовують програми-вимагачі, було складніше проводити успішні атаки.

2. Зруйнувати бізнес-модель програм-вимагачів, щоб зменшити віддачу від їх атак.

3. Підтримувати відновлення даних, щоб жертви атак програм-вимагачів не відчували тиску щодо примусу платити викуп, який підживлює індустрію програм-вимагачів.

4. Працювати з міжнародними партнерами для забезпечення скоординованого глобального підходу до протидії програмам-вимагачам.

Цільова група також розробила еталонний ланцюжок дій програм-вимагачів, в якому зазначені наступні п'ять етапів атаки цих програм:

- отримання початкового доступу до інформаційної системи та даних;
- зміцнення початкових позицій;
- вилучення корпоративних даних з подальшим резервним копіюванням/відновленням/знищенням даних;
- активація вірусу-вимагача;
- здирництво, переведення в готівку вилучених коштів.

При цьому CTRF продемонстровано, де організація може вжити заходів для запобігання або припинення такої атаки. Зокрема, згідно з висновками цільової групи, пріоритетом має бути виявлення та зупинка прогресу в атаці на перших двох її етапах, де шкідлива кібератака прагне отримати доступ та зміцнити своє становище. Оскільки ці етапи схожі на етапи інших, більш типових кібератак, основна увага має бути приділена посиленню та вдосконаленню існуючих заходів щодо підвищення інформаційної безпеки й стійкості користувачів та організацій.

До викладеного слід додати, що якщо зловмиснику вдалося перейти до останніх етапів експлуатації даних/знищення резервних копій, активації програм-вимагачів та здирництва, то зусилля мають бути спрямовані на пом'якшення й усунення наслідків. Ці дії мають містити використання ключів дешифрування та активацію існуючих резервних копій.

Важливо відзначити, що хоча зазначені вище заходи дозволяють жертвам кібератак вилучати та/або відновлювати дані, випадки подвійного здирництва – коли зловмисник і шифрує дані, і загрожує опублікувати конфіденційну інформацію – роблять їх лише частково ефективними для повного пом'якшення атак програм-вимагачів. Все частіше зловмисники використовують ще агресивнішу тактику, наприклад, потрібне вимагання. Ці багатаспектні загрози вимагають від компаній більш комплексного підходу до цифрової інформаційної безпеки – використання надійніших превентивних та швидких стратегій реагування.

Незважаючи на те, що агентствам CTRF рекомендується впроваджувати багаторівневі заходи безпеки для усунення інформаційних загроз, резервне копіювання є скоріш одним із найважливіших заходів безпеки. Воно є останньою «лінією оборони» від програм-вимагачів і життєво важливе для забез-

печення безперервності бізнесу в досліджуваному регіоні.

Однак багато рішень для резервного копіювання не мають можливості автоматизувати тестування відновлення та переходу на інший ресурс, що робить його ручним та вкрай трудомістким процесом. Просте відновлення та завантаження сервера з резервної копії автоматично не виявляє і не усуває жодних сплячих або неактивних загроз, які все ще можуть бути присутніми. Тому при зараженні інформаційні системи часто відновлюються з нуля за допомогою ризикованого багаторівневого процесу відновлення. Це суттєво затримує безперервність бізнесу та відновлення його послуг.

У зв'язку з цим виникає потреба в ефективних інтегрованих рішеннях з акцентом на передові методи цифрової інформаційної безпеки для розширеного захисту від програм-вимагачів, а також для резервного копіювання, здатних допомогти урядам та бізнес-сектору країн островів SEA відповідати основним рекомендаціям CTRF із масштабованістю та ефективністю.

Зокрема, пропонуються наступні розширені можливості захисту від програм-вимагачів:

- наявність багатofакторної автентифікації (MFA);
- необхідність прогнозувати та усувати вразливості системи, підвищуючи стійкість в умовах ескаляції інформаційних загроз;
- регулярне резервне копіювання;
- зберігання резервних копій важливих даних, програмного забезпечення та налаштувань конфігурації безпечним і стійким способом;
- відновлення важливих даних, програмного забезпечення та параметрів конфігурації із резервних копій тестувати в рамках навчань з аварійного відновлення;
- привілейовані облікові записи (за винятком акаунтів адміністратора резервного копіювання) не можуть отримувати доступ до резервних копій, що належать іншим обліковим записам, а також привілейованим обліковим записам заборонено змінювати та видаляти резервні копії протягом періоду їх зберігання;
- непривілейовані облікові записи не можуть отримувати доступ до резервних копій, що належать своїм та іншим обліковим записам, а також непривілейовані облікові записи не можуть змінювати та видаляти резервні копії.

На додаток до переліченого вище також рекомендується дотримуватися таких галузевих практик та правил для забезпечення доступності файлів резервних копій:

- створювати три копії важливих даних (одна виробнича та дві резервні копії);
- файли записувати на двох різних типах носіїв (наприклад, на диску та у хмарі/об'єкті або на стрічці);

– принаймні одна резервна копія повинна зберігатися поза місцем розташування виробничих даних;

– одна (або кілька) з цих резервних копій мають бути автономними/незмінними;

– виконувати перевірку цілісності резервних копій щодо пошкодження.

Слід звернути увагу на те, що ці правила не потребують певного типу обладнання і є досить універсальними, щоб справитися практично з будь-яким сценарієм відмови.

Таким чином, усі наведені рекомендації та стратегії в сукупності забезпечують ефективний спосіб захисту резервних копій від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також значно скорочують терміни відновлення даних та знижують багато ризиків у разі аварій, викликаних кібератаками з боку програм-вимагачів.

Висновки та перспективи подальших розробок. Результати проведених досліджень, а також викладені у статті рекомендації з їх подальшою практичною реалізацією, зокрема щодо боротьби з програмами-вимагачами, здатні забезпечити ефективну інформаційну безпеку та надійне стійке цифрове середовище проти складних інформаційних загроз. Запропоновані в роботі керівні принципи, рекомендації та методи захисту корпоративних даних можуть бути використані як передова практика для приватних організацій та міжнародних компаній, що працюють у Сінгапурі та в інших країнах островів Південно-Східної Азії.

Додаткові рекомендації для державних і приватних організацій регіону, що містяться в статті, вказують на те, як найкраще захиститися від різних інформаційних загроз, з акцентом на висновки та рекомендації звіту цільової групи CRTF. Внаслідок цього, реалізуючи правильні можливості та практики, організації острівного регіону SEA можуть значно зміцнити свої позиції інформаційної безпеки щодо захисту даних та відновлення після збоїв, а

також значно скоротити кібератаки як від внутрішніх, так і зовнішніх загроз.

У роботі також зазначено, що наявність у компанії ефективної стратегії безперервності бізнесу, включаючи стратегію посиленого резервного копіювання, дозволяє організаціям країн островів SEA мати дієвий підхід до процесу відновлення даних. Крім того, розглянуто декілька інших аспектів, які складають рішення посиленого резервного копіювання у контексті інформаційної безпеки та захисту від програм-вимагачів.

Основні напрямки подальших досліджень. Як було зазначено вище, близько 80% організацій країн островів Південно-Східної Азії вважають, що в їхньому функціонуванні існує розрив між очікуванням інтенсивності кібератак та фактичним рівнем захисту від них, де переважає перше. При цьому встановлено, що є два типи розривів, з якими стикаються компанії цього регіону:

– розрив доступності, який визначає, чи достатньо надійна корпоративна інформаційна система для забезпечення продуктивності бізнесу компанії;

– розрив захисту, який гарантує, що конфіденційні дані компанії не будуть втрачені.

У зв'язку з цим актуальними є питання подальших досліджень цих розривів, зокрема більш детальне з'ясування причин їх появи та розширення, для можливості їх усунення та забезпечення надійного, адекватного загрозам, інформаційного захисту з метою досягнення високоефективної цифрової інформаційної безпеки, покликаної забезпечити безперервність діяльності та зростання організацій досліджуваного регіону.

Іншим важливим напрямком подальших досліджень щодо програм-вимагачів може стати дослідження агресивних тактик зловмисників (потрійне вимагання тощо) для розробки більш ефективних комплексних підходів до інформаційного захисту з використанням надійних та швидких стратегій реагування на інформаційні загрози.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сергій Лубенець, Ігор Харченко, Людмила Новікова. (2021). Проблеми побудови консолідованих корпоративних стратегій управління корпоративною інформаційною безпекою в регіоні ЕМЕА. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, (14), 24-34. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-14-03>
2. Сергій Лубенець, Ігор Харченко, Тетяна Шедякова. (2024). Тенденції, виклики та рішення цифрової інформаційної безпеки в Центральній та Східній Європі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, (19), 16-24. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-02>
3. Шергін, С. (2024). Східноазійська інтеграція та регіональна безпека. *Проблеми всесвітньої історії*, (26), 123-136. <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-26-7>
4. Palmer, D. (2021, June 28). Cyber insurance isn't helping with cybersecurity, and it might be making the ransomware crisis worse, say researchers [Web log post]. Retrieved from <https://www.zdnet.com/article/ransomware-has-become-an-existential-threat-that-means-cyber-insurance-is-about-to-change/>
5. The Cyber Security Agency of Singapore. (2025). *Advisories. Information on high-impact cybersecurity activity affecting Singapore*. Retrieved from <https://www.csa.gov.sg/alerts-and-advisories/advisories/>

6. Veeam Software. (2024). *2024 Ransomware Trends Report*. Retrieved from <https://www.veeam.com/resources/wp-2024-ransomware-trends-report.html>

7. Veeam Software. (2024). *Data Protection Trends Report 2024*. Retrieved from <https://www.veeam.com/resources/wp-data-protection-trends-report-insights.html>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2025

Стаття рекомендована до друку 07.04.2025

Serhii Lubenets, Candidate of Technical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Relations, V.N.Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, 61022, Kharkiv, Ukraine, e-mail: s.lubenec@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1061-8763>

Anna Shelestova, PhD in Social Communications, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics and Applied Economics, V.N.Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, 61022, Kharkiv, Ukraine, e-mail: anna.shelestova@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4866-1767>, Scopus Author ID: 58277829400

Larysa Chernyshova, Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Relations, V.N.Karazin Kharkiv National University, e-mail: lchernyshova@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3589-9154>

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF DIGITAL INFORMATION SECURITY IN THE ISLAND COUNTRIES OF SOUTHEAST ASIA

The problems and directions of ensuring international digital information security in the countries of the Southeast Asian islands (SEA), in particular regarding protection against ransomware, are considered, which are based on the recommendations of the Singapore Task Force on Combating Ransomware (CRTF), as well as on analytical materials of scientists, experts and specialists specializing in the issues of regional information security and the development of appropriate tools for its provision. The subject of the study in the article is the issue of ensuring international digital information security in the countries of the SEA islands in the context of combating ransomware. The goal is to study the current state, current problems and trends of international digital information security in order to find possible directions for increasing its effectiveness in the countries of the SEA islands using the example of information threats from ransomware and methods of combating them. Tasks: to identify the main modern information threats and features of ensuring digital information security in the studied region; to investigate the trends in the development of information threats from ransomware, their impact on international business and existing recommendations for combating them; to develop guidelines, recommendations and methods of data protection that can be used by organizations and international companies of the SEA island countries to improve the effectiveness of digital information security. The general scientific method of system analysis is used to determine the current state, challenges and key trends of digital information security in the fight against ransomware, as well as to study possible directions for increasing its effectiveness. The following results were obtained: based on the processing of reports on the current state of international digital information security and ransomware, the state, features and problems of ensuring cybersecurity in the SEA island countries were determined. Recommendations for combating ransomware and methods of protecting against them were provided based on the conclusions of leading companies working in the field of information security, as well as taking into account the CRTF guidelines. Possible directions and prospects for further scientific research on the issue under consideration were identified. Conclusions: The research findings, as well as the implementation of the recommendations set out in the article, in particular on combating ransomware, contribute to ensuring effective digital information security and the formation of a reliable, resilient digital environment against complex information threats. The guidelines, recommendations and methods for protecting corporate data proposed in the work can be used as best practices for private organizations and international companies in the SEA island countries. Additional recommendations for public and private organizations in the region indicate how best to protect themselves from various information threats, with an emphasis on the conclusions and recommendations of the CRTF task force. As a result, by implementing effective measures and practices, organizations in the island region can significantly strengthen their information security positions in terms of data protection and disaster recovery, as well as significantly reduce cyberattacks from both internal and external threats.

Keywords: *digitalization of the world economy, digital information security, ransomware, backup, Southeast Asian island countries.*

REFERENCES

1. Serhii Lubenets, Igor Harchenko, & Ljudmyla Novikova. (2021). Problems of building consolidated corporation strategies for corporate information security management in the EMEA region. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (14), 24-34. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-14-03> (in Ukrainian)
2. Serhii Lubenets, Igor Harchenko, & Tetiana Shediakova. (2024). Trends, challenges and solutions of digital information security in Central and Eastern Europe. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (19), 16-24. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-02> (in Ukrainian)
3. Sherhin, S. (2024). East Asia Integration and Regional Security. *Problems of World History*, (26), 123-136. <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-26-7> (in Ukrainian)
4. Palmer, D. (2021, June 28). Cyber insurance isn't helping with cybersecurity, and it might be making the ransomware crisis worse, say researchers [Web log post]. Retrieved from <https://www.zdnet.com/article/ransomware-has-become-an-existential-threat-that-means-cyber-insurance-is-about-to-change/>
5. The Cyber Security Agency of Singapore. (2025). *Advisories. Information on high-impact cybersecurity activity affecting Singapore*. Retrieved from <https://www.csa.gov.sg/alerts-and-advisories/advisories/>
6. Veeam Software. (2024). *2024 Ransomware Trends Report*. Retrieved from <https://www.veeam.com/resources/wp-2024-ransomware-trends-report.html>
7. Veeam Software. (2024). *Data Protection Trends Report 2024*. Retrieved from <https://www.veeam.com/resources/wp-data-protection-trends-report-insights.html>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 04.03.2025

The article is recommended for printing 07.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-10
УДК 339.9

ІНВЕСТИЦІЇ У ВІДНОВЛЮВАНУ ЕНЕРГЕТИКУ ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН, ІНСТРУМЕНТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Музуров Дмитро Андрійович

аспірант

кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м.Харків, Україна

майдан Свободи 4, 61022, м. Харків, Україна

e-mail: dm.muzurov@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-1798-2054>

У сучасних наукових дослідженнях інвестиції в сектор відновлюваної енергетики Європейського Союзу розглядаються як ключовий інструмент досягнення кліматичних та енергетичних цілей до 2030 та 2050 років. Предметом дослідження є механізми та інструменти фінансування інвестицій у ВДЕ ЄС, а також взаємозалежність регуляторних, технологічних і ринкових чинників, що визначають їхню ефективність і стійкість. Метою роботи є аналіз поточного стану інвестицій у відновлювану енергетику ЄС, визначення ключових інструментів, що впливають на ці інвестиції, та оцінка перспектив їх розвитку. У дослідженні використано статистичний аналіз даних з інвестицій та впровадження відновлюваних джерел енергії, порівняльний аналіз політичних інструментів, контент-аналіз стратегічних документів ЄС та звітів міжнародних організацій. Результати дослідження показали, що за 2021–2024 роки обсяги інвестицій у ВДЕ зросли понад 40 % завдяки поєднанню бюджетних гарантій InvestEU, грантів і пільгових кредитів RRF та впровадженню стандарту EU Green Bond. Запровадження ринкових механізмів (аукціони, PPA, carbon pricing) сприяє оптимізації витрат, але водночас виявляє потребу у розробці інструментів хеджування ризиків і вдосконаленні нормативно-правового середовища. Структурні бар'єри — затримки з погодженням дозволів, обмеження мереж, нестабільність цін — формують комплексний ризиковий профіль проєктів ВДЕ ЄС. ЄС демонструє вагомий прогрес у сфері інвестицій у ВДЕ, однак для подолання існуючих бар'єрів і досягнення кліматичних та енергетичних цілей на 2030 і 2050 роки необхідні прискорені зусилля та цільові втручання. Багатогра́нний підхід із поєднанням міцних політичних рамок, інноваційних фінансових інструментів та технологічних досягнень є критично важливим для майбутнього успіху.

Ключові слова: відновлювана енергетика, інвестиції, Європейський Союз, енергетична політика, енергетичний перехід, кліматичні цілі.

Як цитувати: Музуров Д.А. Інвестиції у відновлювану енергетику ЄС: сучасний стан, інструменти та перспективи розвитку. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 89–99. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-10>

In cites: Muzurov D. (2025). Investments in EU renewable energy: current status, instruments, and development prospects. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 89–99. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-10> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Європейський Союз перебуває в авангарді глобального енергетичного переходу, рушійними силами якого є амбітні цілі з пом'якшення наслідків зміни клімату, зокрема в рамках Європейського Зеленого Курсу (European Green Deal) та пакету «Fit for 55», прагнення до посилення енергетичної безпеки та бажання забезпечити стале економічне зростання. Відновлювані джерела енергії (ВДЕ) відіграють центральну роль у досягненні цих завдань. Актуальність цього процесу підкреслюється геополітичними чинниками, що впливають на традиційні джерела енергопостачання, та загостренням екологічних криз. Незважаючи на політичну волю та визначені цілі, досягнення необхідного масштабу та темпів інвестування у ВДЕ стикається з численними викликами, включаючи фінансові, регуляторні, інфраструктурні та соціальні бар'єри.¹³ Розуміння ефективності різноманітних інвестиційних інструментів та визначення оптимальних політичних комбінацій є критично важливим для ефективного розподілу капіталу. Існує потреба у всебічному аналізі поточного інвестиційного ландшафту, використовуваних інструментів та реалістичних майбутніх перспектив для обґрунтування політичних та інвестиційних рішень. Таким чином, дослідження сучасного стану, інструментів та перспектив інвестицій у відновлювану енергетику ЄС набуває виняткової актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика інвестицій у ВДЕ в ЄС широко висвітлюється в науковій літературі та звітах провідних міжнародних організацій, таких як Міжнародне енергетичне агентство (МЕА), Міжнародне агентство з

відновлюваної енергетики (IRENA), Європейська Комісія (ЕК), Європейське агентство з навколишнього середовища (ЄАА), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Евростат. Теоретичні та практичні наробки проблеми висвітлені в працях О. Адаменка, Д. Акенова, В. Беседіна, Й. Петровича, Д. Прокопчука тощо. Серед праць зарубіжних дослідників науковий і практичний інтерес становлять роботи М. Алессі, Д. Бойлса, А. Дута, Г. Шеєра, Б. Хорєва, Г. Сота, П. Смітта, С. Заколей та інших. Дослідження охоплюють динаміку інвестицій, політичні інструменти, фінансові механізми та бар'єри на шляху розвитку ВДЕ. Однак, враховуючи швидкі зміни в політичному та економічному середовищі, існує постійна потреба в оновленому, цілісному аналізі взаємозв'язку між поточним станом інвестицій, різноманітними інструментами їх стимулювання та перспективами розвитку.

Мета статті. Метою статті є проведення комплексного аналізу сучасного стану інвестицій у сектор відновлюваної енергетики Європейського Союзу, систематичне вивчення ключових політичних, фінансових та ринкових інструментів, що впливають на розвиток цих інвестицій, а також оцінка перспектив та викликів їх подальшого розвитку відповідно до стратегічних енергетичних та кліматичних цілей ЄС.

Виклад основного матеріалу. У сучасних дослідженнях інвестиційної активності в секторі відновлюваної енергетики ЄС відзначається суттєве зростання випуску «зелених» облігацій (рис. 1): за період 2020–2024 рр. їх обсяг подвоївся, що свідчить про посилення інституційного інтересу та форму-

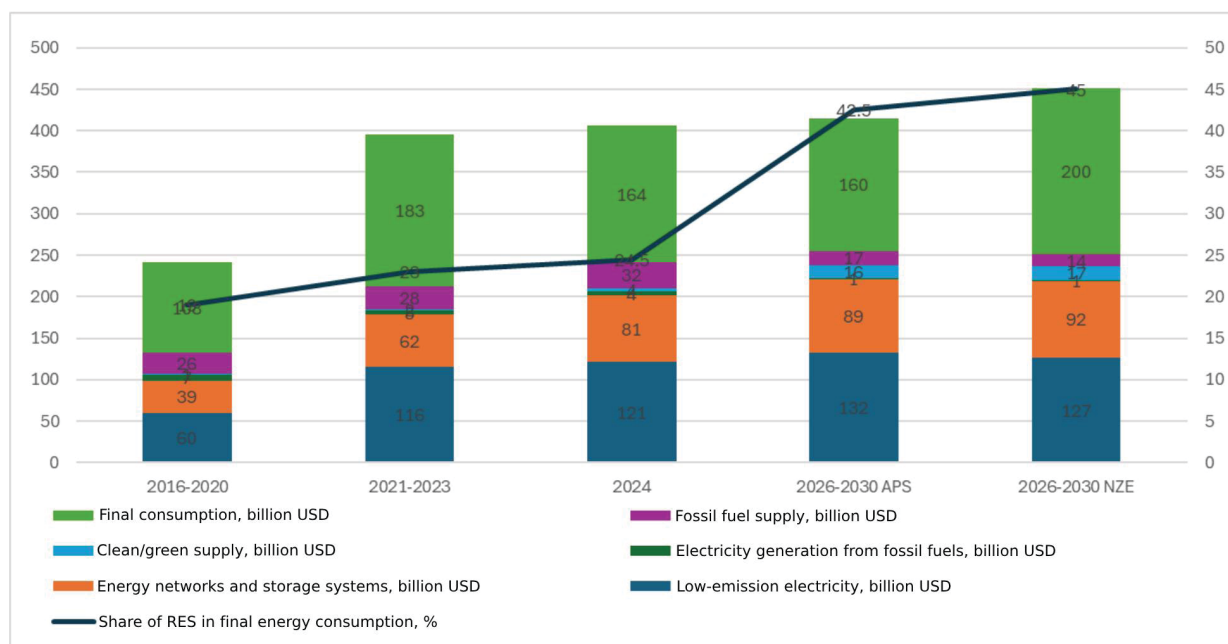


Рис. 1. Чинники інвестиційної привабливості ВДЕ

Джерело: сформовано за [10, 22]

Fig. 1. Factors of investment attractiveness of renewable energy sources

Source: based on [10, 22]

вання довгострокових портфельів сталих активів [10]. Частка ВДЕ у валовому кінцевому споживанні енергії в ЄС у 2023 році становила 24,5%, що майже втричі більше порівняно з 9,6% у 2004 році [22]. У секторі електроенергетики частка ВДЕ ще вища: 48% у 2024 році, порівняно з 45,3% у 2023 році [22].

У межах фінансової політики ЄС для стимулювання інвестицій у відновлювану енергетику застосовується комплекс інструментів, що поєднують державні гарантії, цільові фонди та ринкові механізми (табл. 1). Так, програма InvestEU передбачає мобілізацію додаткових інвестицій обсягом понад 372 млрд € у період 2021–2027 рр. за рахунок бюджетної гарантії ЄС у розмірі 26,2 млрд € та кредитного потенціалу Північного інвестиційного банку в 1,56 млрд €; зокрема, в її рамках реалізуються проекти сонячних парків у Фінляндії, біогазових станцій у Швеції та постачання ВДЕ для «зеленого» аміаку в Литві [11]. Фонд відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility), загальний обсяг якого становить 724 млрд € у формі грантів та позик до кінця 2026 р., зобов'язує держави-члени або спрямовувати щонайменше 37 % своїх національних планів на «зелені» заходи, або підтримувати цілі ініціативи REPowerEU; прикладом ефективного використання коштів є підвищення енергоефективності соціального житла у Франції [10].

Серед ринкових інструментів (табл. 2) найпоширенішим є випуск «зелених» облігацій за добровільним стандартом EU Green Bond Standard, що вимагає інвестувати не менше 85 % залучених коштів у проекти, узгоджені з Таксономією ЄС. Серед основних механізмів державної підтримки виокремлюють «зелені» тарифи (FiT) та аукціонні процедури (tenders). Система FiT забезпечує інвесторам стабільність доходів, але створює значне бюджетне навантаження й уразлива до коригувань тарифів [2; 3]. У свою чергу аукціони дозволяють знизити вартість електроенергії на 15–20 % і підвищують прозорість відбору проектів, проте потребують додаткових інструментів хеджування ціночних ризиків [3]. Комбінація грантів і пільгових кредитів ЄС-Invest сприяє прискоренню реалізації інфраструктурних проектів на 20 % порівняно з одноразовими грантовими виплатами [14]. Регуляторні фонди та когорти ЄС у країнах із чіткими стратегіями декарбонізації демонструють високу абсорбційну спроможність, тоді як у відстаючих регіонах значна частина коштів залишається невикористаною [5].

Проектне фінансування в секторі ВДЕ характеризується значними первинними інвестиціями, довгими термінами реалізації та високою технологічною складністю, що підвищує доходні ризики, зумовлені змінністю природних умов [19]. Венчурні фонди, такі як Capenergy під управлінням Omnes, інвестують у компанії, що розробляють фотоелектричні системи, наземні вітрові установки, малі гідроелектричні та аку-

муляторні сховища, проте у 2024 р. обсяг глобально залученого капіталу на кліматичні технології скоротився на 40 % порівняно з попереднім роком, до 50,7 млрд. долл. США [22]. Прямі іноземні інвестиції залишаються важливим джерелом капіталу та технологічного трансферу, однак дослідження за період 2010–2022 рр. вказує на їхній негативний вплив на виробництво ВДЕ в Європі, що обумовлено спрямуванням коштів у невідновлювані енергії або адміністративними перешкодами, та підкреслює необхідність удосконалення стимулів для «зелених» ПП [22].

Розвиток цифрових платформ для підписання Power Purchase Agreements (PPA) скоротив середній час переговорів і укладення контрактів на 30 %, проте відсутність уніфікованих юридичних стандартів ускладнює масштабне впровадження таких рішень у міждержавному вимірі [7, 25]. Енергосервісні контракти (ESCO) довели свою ефективність у проектах з реновації будівель під ВДЕ-технології, проте високі транзакційні витрати на стадії проектування та підготовки документів залишаються суттєвим бар'єром для малого та середнього бізнесу [13].

Інвестиційну привабливість ВДЕ в ЄС визначають кілька взаємопов'язаних стимулюючих чинників (рис. 2). Насамперед, політична підтримка та регуляторна стабільність — амбітні цілі ЄС, директиви протягом декількох циклів та спеціальні фінансові механізми формують сприятливий довгостроковий клімат для інвесторів [10]. Технологічний прогрес супроводжується стрімким зниженням собівартості: фотоелектричні системи подешевшали на 88 %, офшорна й наземна вітроенергетика — на 60–68 % (2010–2021), завдяки чому ВДЕ стають конкурентнішими за газові потужності [10]. Енергетична безпека, посилена програмою REPowerEU, зменшує імпорту залежність від нестабільних регіонів і створює додатковий попит на локальні «зелені» проекти [10]. «Зелені» технології стимулюють економічний розвиток і створюють нові робочі місця, тоді як високі енергетичні витрати в ЄС порівняно зі США та Китаєм спонукають промисловість шукати дешевші й стабільніші джерела [22]. Висока інституційна якість та сприятливі умови ведення бізнесу, а також зростання суспільного й корпоративного запиту на чисту енергію додатково укріплюють інвестиційні мотиви [8].

Водночас низка викликів залишається невирішеною. Недостатня прозорість фінансових потоків обмежує фінансування великих ВДЕ-проектів [16], а складність національних погоджувальних процедур і неоднорідність юридичних норм можуть знижувати привабливість інвестицій на 25 % у країнах Східної Європи [11].

З огляду на ці складнощі, успіх реалізації ВДЕ-проектів потребує цілісного підходу, що одночасно унормовує дозвольні процедури, мережеву інфраструктуру, ринковий дизайн і стабільність політики.

Таблиця 1

Ключові централізовані механізми фінансування ВДЕ в ЄС

Table 1

Key centralized financing mechanisms for renewable energy in the EU

Механізм / Mechanism	Загальний бюджет, € / Total Budget (€)	Фокус на заходи по ВДЕ / Focus on RES Measures	Ключовий період реалізації / Key Implementation Period	Основне призначення / Main Purpose
Фонд відновлення та стійкості (RRF) / Recovery and Resilience Facility (RRF)	724 млрд / €724 billion	Мін. 37% на “зелені” заходи / Min. 37% for green measures	До кінця 2026 р. / Until end of 2026	Відновлення після пандемії, підтримка реформ та інвестицій у “зелений” та цифровий перехід, цілі REPowerEU
Програма InvestEU / InvestEU Programme	>372 млрд / €372+ billion	Значний фокус на сталу інфраструктуру, вкл. ВДЕ / Strong focus on sustainable infrastructure, incl. RES	2021–2027 рр. / 2021–2027	Залучення приватних інвестицій для досягнення політичних цілей ЄС, вкл. Європейський Зелений Курс
Інноваційний фонд ЄС / EU Innovation Fund	40 млрд (з EU ETS) / €40 billion (from EU ETS revenues)	100% на інноваційні низьковуглецеві технології / 100% for innovative low-carbon technologies	2020–2030 рр. / 2020–2030	Підтримка інноваційних технологій декарбонізації, включаючи ВДЕ та водень
План REPowerEU (фінансова складова) / REPowerEU Plan (financial pillar)	300 млрд (частково з RRF) / €300 billion (partly from RRF)	100% на енергетичну незалежність та прискорення ВДЕ / 100% for energy independence and accelerating RES	–	Зменшення залежності від російських енергоносіїв, прискорення ВДЕ, енергоефективність

Джерело: складено автором на основі [12, 21]

Source: compiled by the author based on [12, 21]

Таблиця 2

Ринкові та регуляторні механізми стимулювання інвестицій у ВДЕ

Table 2

Market and regulatory mechanisms to stimulate investment in renewable energy

Механізм / Mechanism	Опис / Description	Ключові приклади / Key Examples
Feed-in Tariffs (FITs) / Тарифи на викуп енергії (FITs)	Довгострокова гарантована ціна для виробників ВДЕ, що зменшує інвестиційні ризики та сприяє ранньому розгортанню нових технологій. Long-term guaranteed price for RES producers, reducing investment risks and supporting early deployment of new technologies.	– Ефективні в Німеччині, Іспанії, Великій Британії, Франції – Першопочаткове зниження вартості технологій за рахунок гарантованих тарифів – Effective in Germany, Spain, UK, France – Early tech cost reductions due to guaranteed tariffs
Аукціони (Auctions, FIP, SEG, нетто-вимірювання) / Auctions and Related Instruments	Конкурентні тендери за право отримати підтримку ВДЕ; сприяють ринковій інтеграції та зниженню вартості для зрілих технологій. Варіанти: премії (FIP), гарантії продажу надлишків (SEG), нетто-вимірювання. Competitive tenders for RES support; enable market integration and lower costs for mature technologies. Includes FIP, SEG, and net metering.	– Німеччина, 2025: вітроенергія – 4 ГВт за 7,00 €/кВт·год; сонячна – 9,10 €/кВт·год – Румунія (CfD) – 3,4 ГВт – Європейський Водневий Банк – тендери на зелений водень – Germany 2025: wind – 4 GW @ €0.07/kWh; solar – €0.091/kWh – Romania (CfD) – 3.4 GW – European Hydrogen Bank – renewable hydrogen tenders
Гарантії походження (GOs) / Guarantees of Origin	Добровільна сертифікація 1 МВт·год електроенергії з ВДЕ для підтвердження її «зеленого» походження. Сприяє цілям компаній і попиту на ВДЕ. Система EECS адмініструється AIB. Voluntary certification of 1 MWh of RES electricity to verify green origin. Supports corporate goals and stimulates RES demand. Administered by AIB via EECS.	– У 2024 р. видано понад 1 084 ТВт·год GOs – Провідні ринки: Німеччина, Північна Європа – Over 1,084 TWh GOs issued in 2024 – Key markets: Germany, Northern Europe
Ціноутворення на вуглець (EU ETS) / Carbon Pricing (EU ETS)	Система «cap and trade» з обмеженням викидів. Підвищує ціну на викопне паливо, підвищуючи конкурентоспроможність ВДЕ. Частина доходів — на «зелений» перехід. З 2027 року — ETS2 для будівель і транспорту. Cap-and-trade system that limits emissions. Raises fossil fuel costs, increasing RES competitiveness. Part of revenues fund the green transition. ETS2 for buildings and transport starts in 2027.	– Зменшення викидів у енергетиці й промисловості на ~47 % (2005–2023) – Зібрано понад 175 млрд € доходів з 2013 року (вкл. Інноваційний фонд – 40 млрд €) – ETS2 (будівлі, транспорт) стартує з 2027 року – ~47% emissions cut in energy/industry (2005–2023) – €175+ billion raised since 2013 (incl. €40B to Innovation Fund) – ETS2 (buildings, transport) starts 2027

Джерело: складено автором на основі [8, 12, 18]

Source: compiled by the author based on [8, 12, 18]

Комплексне управління ризиками на всіх етапах життєвого циклу проєкту (від проєктування до експлуатації) є ключовим інструментом підвищення інвестиційної привабливості: найбільші ризики зосереджуються на етапах отримання дозволів і підключення до мережі, тоді як операційні ризики залишаються порівняно незначними завдяки довгостроковим тарифним контрактам [4].

Враховуючи комплексний характер аналізованого інвестиційного середовища, доцільними буде оцінити його ключові взаємопов'язані виміри, що визначають функціонування та ефективність екосистеми ВДЕ в ЄС:

– Політико-правова та регуляторна база: оцінка стабільності, прозорості та ефективності законодавчих та регуляторних умов.

– Фінансово-економічне середовище: аналіз доступності фінансових ресурсів, інвестиційної привабливості та ринкових механізмів.

– Технологічні та інфраструктурні фактори: розгляд рівня розвитку технологій ВДЕ, стану енергетичної інфраструктури та її готовності до інтеграції ВДЕ.

– Людський капітал: оцінка наявності кваліфікованих фахівців, науково-дослідного потенціалу та рівня експертних знань.

– Мережа, співпраця та суспільне сприйняття: аналіз ефективності взаємодії між ключовими акторами, рівня міжнародного співробітництва та ставлення громадськості до розвитку ВДЕ.

Нижче (табл. 4, табл. 5) наведено детальний SWOT-аналіз за кожним із зазначених вимірів. Цей інструмент дозволяє систематизувати сильні та слабкі сторони інвестиційного середовища, чітко окреслити зовнішні можливості й загрози, а відтак зробити можливим подальше формування стратегічного плану дій.

Загалом, інвестиційна екосистема ВДЕ в ЄС перебуває на етапі активної трансформації, маючи міцний фундамент у вигляді політичних амбіцій та фінансових механізмів ЄС, але стикаючись із значними викликами на рівні імплементації в країнах-членах, що вимагає узгоджених зусиль для реалізації її повного потенціалу.

Для подальшого успішного розвитку інвестицій у ВДЕ в ЄС та досягнення поставлених цілей, доцільно розглянути наступне:

1. Посилення узгодженості політики: забезпечити чітку координацію між кліматичною, енергетичною, промисловою та фінансовою політиками. Невідкладно розробити та реалізувати плани поступової відмови від субсидій на вкопне

Таблиця 3

Схеми підтримки інвестицій у ВДЕ в країнах ЄС

Table 3

Schemes to support investments in renewable energy in EU countries

Країна / Country	Основні схеми підтримки / Main Support Schemes	Показники ефективності / Performance Indicators
Німеччина / Germany	FIT (до 2017), аукціони + премія (з 2017) FIT (until 2017), auctions + premium (since 2017)	Високі витрати FIT на PV, але успіх вітру; аукціони знизили ціну на ~15%, імпульс інноваціям. High FIT costs for PV, but wind succeeded; auctions cut costs by ~15%, boosted innovation
Іспанія / Spain	FIT до 2012, нові аукціони з 2016 FIT until 2012, new auctions since 2016	FIT викликали дефіцит тарифу ~€25 млрд; після паузи аукціони отримали рекордно низькі ціни (PV ~24 €/МВт-год у 2021). FIT caused ~€25B tariff deficit; auctions later achieved record low prices (PV ~€24/MWh in 2021)
Франція / France	FIT для малої генерації, CfD-аукціони для великої FIT for small, CfD auctions for large-scale	Ставки аукціонів для наземного вітру ~60 €/МВт-год, сонця ~50 €/МВт-год; повільний ріст через бюрократію, але стабільні ціни. Auction bids: wind ~€60/MWh, solar ~€50/MWh; slow growth due to bureaucracy, but stable prices
Італія / Italy	FIT до 2013, аукціони з 2019 FIT until 2013, auctions since 2019	FIT призвели до "сонячного буму" 2010–2012, потім різкий спад. Нові аукціони з низькою участю (декілька раундів недобір потужностей). FIT triggered a «solar boom» (2010–2012), followed by decline; auctions show low participation (under-subscribed rounds)
Данія / Denmark	Ранній перехід на тендери (вітро, офшор) Early shift to tenders (onshore/offshore wind)	Малі FIT для домогосподарств. Вітроенергетика розвинута через конкурентні тендери з 1990-х. Small FITs for households; wind power expanded through competitive tenders since the 1990s
Швеція, Норвегія / Sweden, Norway	Зелені сертифікати (спільний ринок) Green certificates (joint market)	Ефективно ввели значні потужності ВДЕ з мінімумом прямих субсидій; проте перенасичення сертифікатами обвалило ціну, довелося завершити схему до 2021. Strong RES growth with minimal subsidies; oversupply crashed prices, scheme ended by 2021
Польща / Poland	Аукціони з 2018 (до того сертифікати) Auctions since 2018 (certificates before)	Сертифікатна модель не спрацювала (нестабільність), перехід на аукціони дав швидкий приріст ВДЕ (особливо біогаз, сонце). Ціни на аукціонах помірні. Certificates failed (instability); auctions enabled rapid RES growth (esp. solar, biogas); moderate prices

Джерело: складено автором на основі [17, 23, 27]

Source: compiled by the author based on [17, 23, 27]

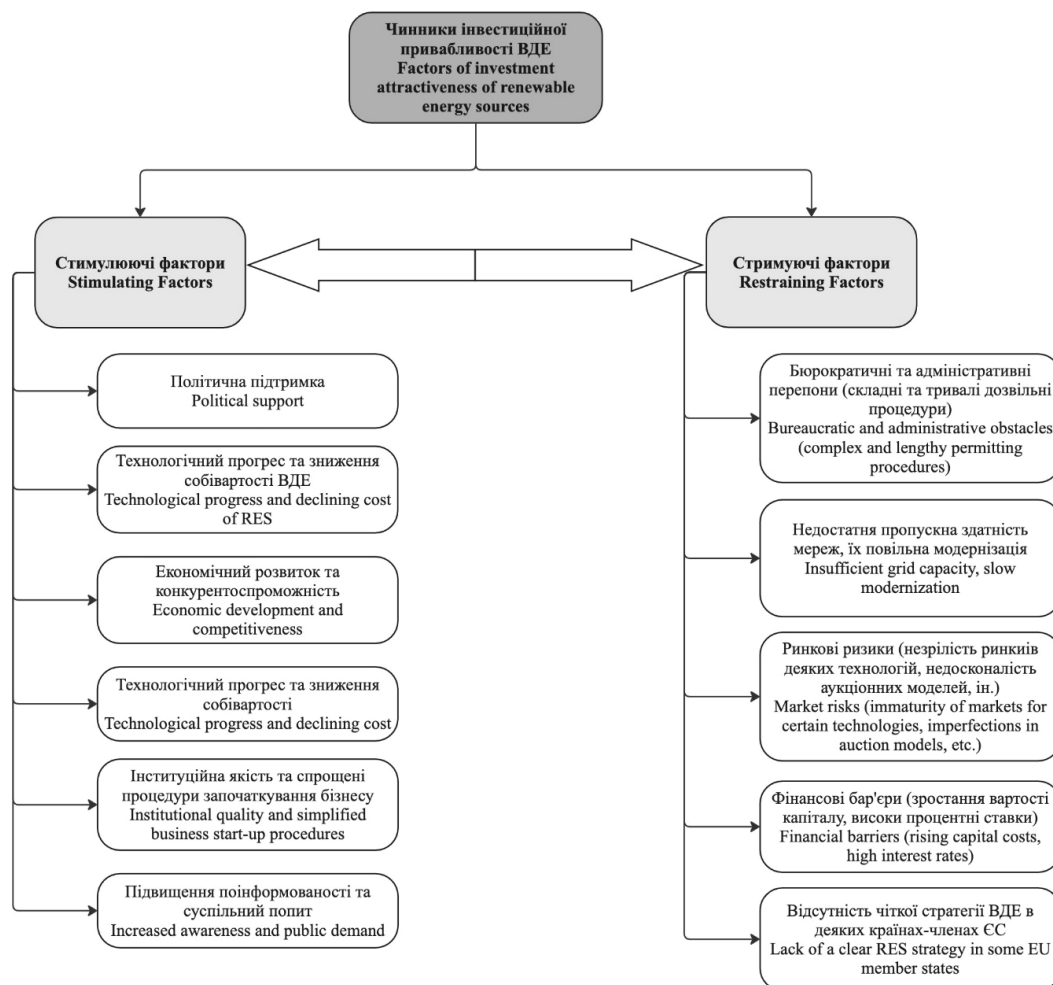


Рис. 2. Чинники інвестиційної привабливості ВДЕ
Джерело: сформовано за [1, 4, 10, 11, 16]
Fig. 2. Factors of investment attractiveness of renewable energy sources
Source: based on [1, 4, 10, 11, 16]

паливо, що спотворюють ринок та уповільнюють перехід.

2. Оптимізація дозвоільних процедур та підключення до мереж: впровадити гармонізовані та прискорені процедури отримання дозволів у всіх країнах-членах, підкріплені значними інвестиціями в модернізацію мереж, розвиток міждержавних з'єднань та підвищення гнучкості системи.

3. Удосконалення ринкового дизайну: розробити аукціонні механізми, що збалансують економічну ефективність з життєздатністю проєктів та неціновими критеріями (наприклад, екологічні та соціальні аспекти). Вирішити проблему негативних цін та стимулювати гнучкість системи, зокрема через розвиток ринків накопичення енергії.

4. Цільова підтримка новітніх технологій: збільшити фінансування НДДКР та інструменти зниження ризиків для «зеленого» водню, CCS, передових систем накопичення енергії та інших інноваційних рішень, критично важливих для довгострокових цілей декарбонізації.

5. Сприяння суспільному сприйняттю та справедливому переходу: заохочувати прозору комунікацію, участь громадян та справедливий розподіл вигод від проєктів ВДЕ. Забезпечити належну підтримку регіонам та громадам, що зазнають впливу енергетичного переходу.

6. Покращення скринінгу та спрямування ПП: розробити політику для залучення ПП саме у виробництво ВДЕ та забезпечити їх відповідність стратегічній автономії та критеріям сталості ЄС.

Висновки. Таким чином, наразі фіксується значне зростання інвестицій у відновлювану енергетику ЄС, що зумовлено такими механізмами, як Європейський Зелений Курс, REPowerEU та пакет «Fit for 55», а також зростаючою економічною конкурентоспроможністю ВДЕ. Для підтримку інвестицій в ВДЕ використовується широкий спектр фінансових, ринкових та регуляторних інструментів, проте їх ефективність варіюється, а іноді спостерігається брак узгодженості, як у випадку із субсидіями на викопне паливо. Незважаючи на прогрес в цій сфері, зберігаються серйозні виклики, зокрема

Таблиця 4

SWOT-аналіз інвестиційного середовища ЄС в галузі ВДЕ: сильні та слабкі сторони

Table 4

**SWOT analysis of the EU investment environment in the renewable energy sector:
strengths and weaknesses**

Вимір	Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Політико-правова та регуляторна база 1. Political, Legal and Regulatory Framework	– Амбітні загальноєвропейські цілі (Європейський Зелений Курс, Fit for 55, RED III – ціль 42,5% ВДЕ до 2030 р.). – Існування рамкових директив ЄС, що сприяють гармонізації. – Розвинені механізми моніторингу виконання цілей (NECPs). – Ambitious EU-wide targets (Green Deal, Fit for 55, RED III – 42.5% RES by 2030). – Existence of EU directives promoting harmonization. – Advanced target monitoring systems (NECPs).	– Неузгодженість та нестабільність політик на рівні окремих країн-членів (ризик ретроактивних змін, як зазначено у вашому документі). – Складні та тривалі дозвільні процедури в деяких країнах. – Ризики «правової невизначеності» («legal limbo») у спорах інвесторів з державами. – Incoherent and unstable policies at member state level (risk of retroactive changes). – Complex and lengthy permitting processes in some countries. – Legal uncertainty in investor-state disputes.
2. Фінансово-економічне середовище 2. Financial and Economic Environment	– Наявність значних фінансових ресурсів ЄС для “зеленого” переходу (Recovery and Resilience Facility, InvestEU). – Зростаючий інтерес приватних інвесторів та фінансових інститутів до «зелених» активів. – Розвиток ринку «зелених» облігацій та інших інструментів сталого фінансування. – Substantial EU funding available for green transition. – Growing private investor interest in green assets. – Expanding market for green bonds and sustainable finance tools.	– Висока капіталомісткість проєктів ВДЕ. – Нерівномірний доступ до капіталу в різних країнах ЄС; вища вартість капіталу в країнах з вищими ризиками. – Недостатня прозорість та ефективність деяких національних схем підтримки. – High capital intensity of RES projects. – Uneven access to capital across EU; higher costs in riskier countries. – Limited transparency and effectiveness in some national support schemes.
3. Технологічні та інфраструктурні фактори 3. Technological and Infrastructure Factors	– ЄС є одним із лідерів у розробці та впровадженні деяких технологій ВДЕ (наприклад, вітрова енергетика). – Значний потенціал для розвитку різних видів ВДЕ. – Існуюча, хоч і потребує модернізації, розвинена енергетична інфраструктура. – EU is a leader in developing RES technologies (e.g., wind energy). – High potential for diverse RES types. – Existing, though aging, energy infrastructure.	– Нерівномірна готовність та гнучкість електромереж до інтеграції великих обсягів змінної генерації ВДЕ. – Повільні темпи модернізації мереж та впровадження систем зберігання енергії в деяких регіонах. – Залежність від імпорту деяких критичних матеріалів та компонентів для технологій ВДЕ. – Uneven grid readiness for variable RES integration. – Slow modernization of grids and energy storage in some regions. – Dependence on imported critical materials/ components.
4. Людський капітал 4. Human Capital	– Високий загальний рівень освіти та науково-дослідного потенціалу в ЄС. – Наявність кваліфікованих інженерних та технічних кадрів у багатьох країнах. – Існуючі освітні програми та дослідницькі центри, що займаються питаннями енергетики. – High overall education and R&D potential in the EU. – Skilled engineering and technical workforce in many countries. – Established education programs and energy research centers.	– Дефіцит спеціалізованих навичок для новітніх технологій ВДЕ та цифрових рішень в енергетиці в деяких регіонах. – Старіння робочої сили в традиційних енергетичних секторах та потреба в її перекваліфікації. – Нерівномірний доступ до якісної професійної підготовки у сфері ВДЕ. – Shortage of specialized skills in advanced RES and digital energy tech. – Aging workforce in traditional sectors, need for retraining. – Uneven access to quality RES-related vocational training.
5. Мережа, співпраця та суспільне сприйняття 5. Networks, Cooperation and Public Perception	– Високий рівень обізнаності та загальної підтримки цілей сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату серед населення ЄС. – Існування потужних галузевих асоціацій ВДЕ та громадських організацій, що просувають «зелений» перехід. – Механізми співпраці між країнами-членами ЄС (наприклад, у рамках проєктів спільного інтересу). – Strong public support for sustainability and climate goals. – Active RES industry associations and civil society organizations. – Cross-border cooperation mechanisms (e.g., Projects of Common Interest).	– Локальний спротив окремим проєктам ВДЕ (синдром «NIMBY» – «не на моєму задньому дворі»). – Недостатнє залучення місцевих громад до планування та реалізації проєктів ВДЕ. – Поширення дезінформації щодо ВДЕ, що може підірвати суспільну довіру. – Local opposition to certain RES projects («NIMBY» effect). – Insufficient community engagement in RES planning and execution. – Spread of misinformation undermining public trust.

Джерело: складено автором
Source: compiled by the author

Таблиця 5

SWOT-аналіз інвестиційного середовища ЄС в галузі ВДЕ: можливості та загрози

Table 5

SWOT analysis of the EU investment environment in the renewable energy sector: opportunities and threats

Вимір	Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
1. Політико-правова та регуляторна база 1. Political, Legal and Regulatory Framework	– Подальша гармонізація та спрощення регуляторних процедур на рівні ЄС та країн-членів – Посилення механізмів захисту інвестицій та запобігання ретроактивним змінам. – Впровадження інноваційних регуляторних підходів (наприклад, регуляторні «пісочниці»). – Further harmonization and simplification of regulatory procedures at EU and member state levels. – Strengthening investor protection mechanisms and preventing retroactive changes. – Introduction of innovative regulatory tools (e.g., regulatory sandboxes).	– Політична нестабільність в окремих країнах-членах, що призводить до зміни пріоритетів. – Посилення національного протекціонізму, що суперечить єдиному ринку. – Зростання тиску з боку галузей, що залежать від викопного палива, для сповільнення переходу. – Political instability in certain member states shifting energy priorities. – Growing national protectionism undermining the single market. – Rising pressure from fossil-fuel sectors to slow down the transition.
2. Фінансово-економічне середовище 2. Financial and Economic Environment	– Розширення інноваційних механізмів фінансування (краудфандинг, змішане фінансування). – Подальше зниження вартості технологій ВДЕ, що покращує економіку проектів. – Розвиток ринку довгострокових угод про купівлю електроенергії (PPA). – Expansion of innovative financing models (crowdfunding, blended finance). – Continued decline in RES technology costs, improving project economics. – Growth of long-term power purchase agreement (PPA) markets.	– Зростання глобальних процентних ставок, що здорожує залучення капіталу. – Економічні спади, що зменшують інвестиційні можливості. – Конкуренція за інвестиції з боку інших регіонів світу з привабливими умовами. – Rising global interest rates increasing capital costs. – Economic downturns reducing investment capacity. – Competition for investment from other global regions with more attractive conditions.
3. Технологічні та інфраструктурні фактори 3. Technological and Infrastructure Factors	– Прискорений розвиток та впровадження «розумних мереж» (smart grids) та систем зберігання енергії. – Інвестиції в міждержавні з'єднання для покращення балансування системи. – Розвиток технологій виробництва «зеленого» водню для декарбонізації важкодоступних секторів. – Acceleration in smart grid and energy storage deployment. – Investment in cross-border interconnections for better system balancing. – Development of green hydrogen for hard-to-abate sectors.	– Вузькі місця в ланцюгах постачання критичних матеріалів та компонентів. – Кіберзагрози для все більш цифровізованої енергетичної інфраструктури. – Технологічне відставання в деяких новітніх напрямках ВДЕ порівняно з іншими глобальними гравцями. – Bottlenecks in supply chains for critical materials and components. – Cyber threats targeting increasingly digitalized energy infrastructure. – Lagging behind in emerging RES technologies compared to global leaders.
4. Людський капітал 4. Human Capital	– Розвиток спеціалізованих програм навчання та перекваліфікації для формування «зелених» навичок. – Сприяння мобільності фахівців у сфері ВДЕ в межах ЄС. – Посилення співпраці між університетами, дослідницькими центрами та промисловістю для трансферу знань та інновацій. – Development of specialized training and reskilling for green skills. – Promoting mobility of RES professionals within the EU. – Enhancing collaboration between universities, research centers, and industry for knowledge transfer.	– Еміграція кваліфікованих фахівців з ВДЕ до країн з більш привабливими умовами праці або можливостями. – Швидкі технологічні зміни, що вимагають постійного оновлення знань та навичок, до чого система освіти може не встигати. – Emigration of skilled RES professionals to countries with better working conditions. – Rapid tech changes requiring continuous skill upgrades, which education systems may not keep up with.
5. Мережа, співпраця та суспільне сприйняття 5. Networks, Cooperation and Public Perception	– Розвиток моделей енергетичних спільнот та кооперативів, що підвищують залученість громадян. – Посилення транскордонної співпраці для оптимізації використання ресурсів ВДЕ та інфраструктури. – Ефективні комунікаційні кампанії для підвищення обізнаності та розвінчування міфів про ВДЕ. – Development of energy community and cooperative models to enhance citizen engagement. – Strengthening cross-border cooperation for RES and infrastructure optimization. – Effective communication campaigns to raise awareness and debunk RES myths.	– Поляризація суспільства щодо питань енергетичної політики. – Вплив геополітичних конфліктів на міжнародну співпрацю у сфері енергетики. – Ризик «втоми» від «зеленої» тематики, якщо не будуть продемонстровані чіткі соціально-економічні вигоди. – Societal polarization around energy policy issues. – Geopolitical conflicts disrupting international energy cooperation. – Risk of “green fatigue” if clear socio-economic benefits aren’t demonstrated.

Джерело: складено автором
Source: compiled by the author

тривалі дозвільні процедури, обмеження інфраструктури мереж, ринкові ризики та необхідність забезпечення суспільного сприйняття.

Перспективи подальших досліджень включають поглиблений порівняльний аналіз ефективності різних національних стратегій імплементації по-

літик ЄС; кількісне моделювання соціально-економічних наслідків різних шляхів інвестування у ВДЕ; а також аналіз довгострокового впливу поточної високої вартості енергоносіїв та інфляції на приведену вартість енергії (LCOE) різних технологій ВДЕ та їхню інвестиційну привабливість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Alessi M. Suspended in legal limbo: Protecting investment in renewable energy in the EU. CEPS Policy Insights. 2018. No. 03. URL: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.22352.20488> 18
2. Alolo M., Azevedo A., El Kalak I. The effect of the feed-in-system policy on renewable energy investments: Evidence from the EU countries. *Energy Economics*. 2020. Vol. 92. P. 104998. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.104998>
3. Assessment of residential renewable energy investment under dynamic market environment: Aspect from household benefits / Q. Xu et al. *Journal of Environmental Management*. 2025. Vol. 374. P. 124060. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2025.124060>
4. Depraeter L., Goutte S. Geopolitical risk and clean energy investments: Exploring the role of rare earths. *International Review of Financial Analysis*. 2025. P. 103965. URL: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2025.103965>
5. Do dirty and clean energy investments react to infectious disease-induced uncertainty? / A. Dutta et al. *Technological Forecasting and Social Change*. 2024. Vol. 205. P. 123515. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123515>
6. Does Outward Foreign Direct Investment Influence Renewable Energy Innovation Technology? The Role of Environmental Policy and Research & Development in Belt and Road Initiative Regions / J. Wiredu et al. *Sustainable Futures*. 2025. P. 100595. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sfsr.2025.100595>
7. European green bonds, carbon tax and crowding-out: The economic, social and environmental impacts of the EU's green investments under different financing scenarios / Z. Smeets Křístková et al. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2025. Vol. 211. P. 115330. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rser.2025.115330>
8. Guarantees of Origin: Ensuring 100 per cent renewable power in Europe. Statkraft. URL: <https://www.statkraft.com/new-room/explained/guarantees-of-origin-ensuring-100-per-cent-renewable-power-in-europe>
9. Guetlein M.-C., Schleich J. Empirical insights into enabling and impeding factors for increasing citizen investments in renewable energy communities. *Energy Policy*. 2024. Vol. 193. P. 114302. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2024.114302>
10. Holman R. How the energy crisis sped up Europe's green transition. European Investment Bank. URL: <https://www.eib.org/en/essays/europe-energy-transition-renewable>
11. Horky F., Fidrmuc J. Financial development and renewable energy adoption in EU and ASEAN countries. *Energy Economics*. 2024. P. 107368. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107368>
12. How the EU's Green Deal is driving business reinvention. PwC. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/esg/eu-green-deal-reinvention.html>
13. Johansson P.-O., Krström B. "Green" steel investments in the EU: Pie in the sky?. *Resource and Energy Economics*. 2025. P. 101494. URL: <https://doi.org/10.1016/j.reseneeco.2025.101494>
14. Khalique A., Wang Y., Ahmed K. Europe's environmental dichotomy: The impact of regulations, climate investments, and renewable energy on carbon mitigation in the EU-22. *Energy Policy*. 2025. Vol. 198. P. 114498. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2025.114498>
15. Kozera A., Standar A., Genstwa N. Are Most Polluted Regions Most Active in Energy Transition Processes? A Case Study of Polish Regions Acquiring EU Funds for Local Investments in Renewable Energy Sources. *Energies*. 2023. Vol. 16, no. 22. P. 7655. URL: <https://doi.org/10.3390/en16227655>
16. Kreander N., McPhail K., Geels F. W. Institutional investors and low-carbon transitions: A multi-level analysis of lead firm reorientation in northern Europe. *Energy Research & Social Science*. 2025. Vol. 123. P. 104031. URL: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2025.104031>
17. Kreiss J., Ehrhart K.-M., Haufe M.-C. Appropriate design of auctions for renewable energy support – Prequalifications and penalties. *Energy Policy*. 2017. Vol. 101. P. 512–520. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.11.007>
18. Photovoltaics: Reviewing the European Feed-in-Tariffs and Changing PV Efficiencies and Costs - PMC. PMC Home. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4052110>
19. Podolchuk D. INVESTMENTS IN RENEWABLE ENERGY IN THE EU: EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF INCENTIVES. *Herald UNU. International Economic Relations And World Economy*. 2023. No. 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-15>
20. Preferences for community renewable energy investments in Europe / J. J. Cohen et al. *Energy Economics*. 2021. Vol. 100. P. 105386. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105386>
21. Recovery & Resilience Facility - european economics. european economics. URL: <https://www.europeaneconomics.com/en/recovery-resilience-facility>

22. Renewable energy statistics - Statistics Explained - Eurostat. Language selection | European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics
23. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the performance of support for electricity from renewable sources granted by means of tendering procedures in the Union. EUROPEAN COMMISSION. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0638#:~:text=In%20the%20EU,%20three%20main, and%20fixed%20premium7>
24. Soto G. H., Martinez-Cobas X. Does outward foreign direct investment and the green transition affect renewable energy penetration among European Union countries?. *Renewable Energy*. 2025. Vol. 241. P. 122306. URL: <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.122306>
25. Soto G. H., Nghiem X.-H., Martinez-Cobas X. Insufficiency of renewable energy. How do the transition to green energy economies and foreign direct investment affect energy poverty in Europe?. *Energy*. 2025. Vol. 320. P. 135350. URL: <https://doi.org/10.1016/j.energy.2025.135350>
26. Spelta A., De Giuli M. E. Does renewable energy affect fossil fuel price? A time-frequency analysis for the Europe. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*. 2023. P. 129098. URL: <https://doi.org/10.1016/j.physa.2023.129098>
27. The Economic Cost of Carbon Abatement with Renewable Energy Policies. EconStor: Home. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/171716/1/wp-17-273.pdf#:~:text=of%20targeted%20RE%20source,in%20tariffs%20for%20solar>

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент Н.А. Казакова

Стаття надійшла до редакції 21.03.2025

Стаття рекомендована до друку 23.04.2025

Dmytro Muzurov, PhD Student, Department of International Economic Relations and Logistics, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Square 4, 61022 Kharkiv, Ukraine, e-mail: dm.muzurov@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1798-2054>

INVESTMENTS IN EU RENEWABLE ENERGY: CURRENT STATUS, INSTRUMENTS, AND DEVELOPMENT PROSPECTS

In contemporary scholarly research, investments in the European Union's renewable energy sector are regarded as a key instrument for achieving the 2030 and 2050 climate and energy targets. This study examines the mechanisms and instruments for financing EU renewable energy investments, as well as the interdependence of regulatory, technological, and market factors that determine their effectiveness and resilience. The aim of the paper is to analyze the current state of EU renewable energy investments, identify the key instruments influencing these investments, and assess their development prospects. The research employs statistical analysis of investment and deployment data for renewable energy sources, comparative analysis of policy instruments, and content analysis of EU strategic documents and reports from international organizations. The results show that, between 2021 and 2024, renewable energy investment volumes grew by over 40% thanks to the combination of InvestEU budget guarantees, RRF grants and concessional loans, and the introduction of the EU Green Bond Standard. The implementation of market mechanisms (auctions, PPAs, carbon pricing) has optimized costs but also revealed the need to develop risk-hedging instruments and improve the regulatory framework. Structural barriers — approval delays, grid constraints, and price volatility — create a complex risk profile for EU renewable energy projects. While the EU has made significant progress in renewable energy investment, accelerated efforts and targeted interventions are required to overcome existing barriers and achieve the 2030 and 2050 climate and energy goals. A multifaceted approach combining robust policy frameworks, innovative financial instruments, and technological advancements is critical for future success.

Keywords: *Renewable energy, investment, European Union, energy policy, energy transition, climate targets.*

REFERENCES

1. Alessi, M. (2018). Suspended in legal limbo: Protecting investment in renewable energy in the EU (CEPS Policy Insights No. 03). <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.22352.20488>
2. Alolo, M., Azevedo, A., & El Kalak, I. (2020). The effect of the feed-in-system policy on renewable energy investments: Evidence from the EU countries. *Energy Economics*, 92, Article 104998. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.104998>
3. Xu, Q., et al. (2025). Assessment of residential renewable energy investment under dynamic market environment: Aspect from household benefits. *Journal of Environmental Management*, 374, Article 124060. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2025.124060>

4. Depraeter, L., & Goutte, S. (2025). Geopolitical risk and clean energy investments: Exploring the role of rare earths. *International Review of Financial Analysis*, Article 103965. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2025.103965>
5. Dutta, A., et al. (2024). Do dirty and clean energy investments react to infectious disease-induced uncertainty? *Technological Forecasting and Social Change*, 205, Article 123515. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123515>
6. Wiredu, J., et al. (2025). Does outward foreign direct investment influence renewable energy innovation technology? The role of environmental policy and research & development in Belt and Road Initiative regions. *Sustainable Futures*, Article 100595. <https://doi.org/10.1016/j.sfr.2025.100595>
7. Smeets Křístková, Z., et al. (2025). European green bonds, carbon tax and crowding-out: The economic, social and environmental impacts of the EU's green investments under different financing scenarios. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 211, Article 115330. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2025.115330>
8. Statkraft. (n.d.). *Guarantees of origin: Ensuring 100 per cent renewable power in Europe*. Retrieved from <https://www.statkraft.com/newsroom/explained/guarantees-of-origin-ensuring-100-per-cent-renewable-power-in-europe>
9. Guetlein, M.-C., & Schleich, J. (2024). Empirical insights into enabling and impeding factors for increasing citizen investments in renewable energy communities. *Energy Policy*, 193, Article 114302. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2024.114302>
10. Holman, R. (n.d.). How the energy crisis sped up Europe's green transition. *European Investment Bank*. Retrieved from <https://www.eib.org/en/essays/europe-energy-transition-renewable>
11. Horky, F., & Fidrmuc, J. (2024). Financial development and renewable energy adoption in EU and ASEAN countries. *Energy Economics*, Article 107368. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107368>
12. PwC. (n.d.). How the EU's Green Deal is driving business reinvention. Retrieved from <https://www.pwc.com/gx/en/issues/esg/eu-green-deal-reinvention.html>
13. Johansson, P.-O., & Kriström, B. (2025). "Green" steel investments in the EU: Pie in the sky? *Resource and Energy Economics*, Article 101494. <https://doi.org/10.1016/j.reseneeco.2025.101494>
14. Khalique, A., Wang, Y., & Ahmed, K. (2025). Europe's environmental dichotomy: The impact of regulations, climate investments, and renewable energy on carbon mitigation in the EU-22. *Energy Policy*, 198, Article 114498. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2025.114498>
15. Kozera, A., Standar, A., & Genstwa, N. (2023). Are most polluted regions most active in energy transition processes? A case study of Polish regions acquiring EU funds for local investments in renewable energy sources. *Energies*, 16(22), Article 7655. <https://doi.org/10.3390/en16227655>
16. Kreander, N., McPhail, K., & Geels, F. W. (2025). Institutional investors and low-carbon transitions: A multi-level analysis of lead firm reorientation in northern Europe. *Energy Research & Social Science*, 123, Article 104031. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2025.104031>
17. Kreiss, J., Ehrhart, K.-M., & Haufe, M.-C. (2017). Appropriate design of auctions for renewable energy support – Prequalifications and penalties. *Energy Policy*, 101, 512–520. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.11.007>
18. NCBI PMC. (n.d.). Photovoltaics: Reviewing the European feed-in-tariffs and changing PV efficiencies and costs. Retrieved from <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4052110>
19. Podolchuk, D. (2023). Investments in renewable energy in the EU: Evaluating the effectiveness of incentives. *Herald UNU. International Economic Relations and World Economy*, (47). <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-15>
20. Cohen, J. J., et al. (2021). Preferences for community renewable energy investments in Europe. *Energy Economics*, 100, Article 105386. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105386>
21. European Economics. (n.d.). Recovery & Resilience Facility. Retrieved from <https://www.europeaneconomics.com/en/recovery-resilience-facility>
22. Eurostat. (n.d.). *Renewable energy statistics*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics
23. European Commission. (2022). *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the performance of support for electricity from renewable sources granted by means of tendering procedures in the Union* (COM/2022/638 final). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0638>
24. Soto, G. H., & Martinez-Cobas, X. (2025). Does outward foreign direct investment and the green transition affect renewable energy penetration among European Union countries? *Renewable Energy*, 241, Article 122306. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.122306>
25. Soto, G. H., Nghiem, X.-H., & Martinez-Cobas, X. (2025). Insufficiency of renewable energy: How do the transition to green energy economies and foreign direct investment affect energy poverty in Europe? *Energy*, 320, Article 135350. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2025.135350>
26. Spelta, A., & De Giuli, M. E. (2023). Does renewable energy affect fossil fuel price? A time-frequency analysis for Europe. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, Article 129098. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2023.129098>
27. EconStor. (n.d.). The economic cost of carbon abatement with renewable energy policies. Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/171716/1/wp-17-273.pdf>

Academic supervisor: Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor N.A. Kazakova

The article was received by the editors 21.03.2025

The article is recommended for printing 23.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-11
УДК 623.454

ЯДЕРНІ ДЕРЖАВИ ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС І КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Панасенко Ганна Сергіївна

канд. політ. наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: panasenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-583X>

Довбня Юліана Андріївна

студентка
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: julianadovbnaya@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1054-126X>

У статті розглядається складний та багатогранний вплив ядерних держав на стан сучасної міжнародної безпеки. Особлива увага приділяється дестабілізаційній ролі володіння ядерною зброєю, зокрема в контексті загроз, які постають перед глобальним порядком через ядерну проліферацію, гонку озброєнь та загрозу ядерного конфлікту. На основі аналізу класичних теорій міжнародних відносин – реалізму, лібералізму, конструктивізму – досліджено, як наявність ядерного арсеналу впливає на зовнішньополітичну поведінку держав та баланс сил у світі. Розкрито амбівалентну природу ядерного стримування: з одного боку, воно знижує ймовірність масштабних воєн між великими державами, з іншого – сприяє зростанню напруги та нестабільності у міжнародній системі. У центрі дослідження – проблематика ядерного тероризму, незаконного обігу ядерних матеріалів та зростання ризиків унаслідок поширення технологій подвійного призначення. Проаналізовано роль міжнародних угод – ДНЯЗ, договорів про скорочення озброєнь, а також ініціатив із ядерного роззброєння, які мають на меті зменшення загроз. Висвітлено важливість міжнародного співробітництва, контролю за технологіями та політичної відповідальності держав. Стаття робить акцент на необхідності формування комплексного, багатовимірного підходу до забезпечення глобальної безпеки без ядерної зброї, що передбачає поєднання політичної волі, наукових інновацій та зміцнення норм міжнародного права. Дослідження є актуальним внеском у наукову дискусію щодо перспектив ядерного роззброєння в умовах зростання геополітичної напруги.

Ключові слова: ядерна безпека, міжнародні відносини, ядерний тероризм, роззброєння, нерозповсюдження, міжнародне співробітництво, реалізм, лібералізм.

Як цитувати: Панасенко Г.С., Довбня Ю.А. Ядерні держави як фактор дестабілізації міжнародної безпеки: теоретичний дискурс і концептуальний аналіз. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 100–107. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-11>

In cites: Panasenko H., Dovbnia Ju. (2025) Nuclear states as a factor of destabilization of international security: theoretical discussion and conceptual analysis. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 100–107. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-11> (in Ukrainian)

Вступ. Ядерна зброя залишається одним із найважливіших факторів, що формують сучасну систему міжнародної безпеки. З моменту свого створення вона не лише стала потужним інструментом стримування, але й джерелом постійної загрози для існування людства. Особливо актуальним це питання є сьогодні, коли геополітична напруженість у світі досягла небачених масштабів, а ядерні держави дедалі частіше використовують свій потенціал як засіб тиску. Ситуація, що виникла внаслідок російсько-української війни, наочно продемонструвала, як володіння ядерною зброєю може змінити правила гри в міжнародній політиці. Це підкреслює необхідність глибокого аналізу теоретичних і практичних аспектів впливу ядерних держав на глобальну стабільність.

Значна роль ядерного озброєння у формуванні міжнародної системи безпеки супроводжується численними викликами. Серед них – ризик ядерної ескалації, поширення зброї масового знищення та загроза її використання в умовах конфліктів. Світова спільнота стикається з дилемою: з одного боку, збереження ядерного паритету забезпечує певний рівень стабільності, а з іншого – створює умови для дестабілізації через можливість помилкових рішень або зловмисних дій. Крім того, сучасна міжнародна система, яка включає держави з різними рівнями економічного розвитку та політичних інтересів, ускладнює досягнення консенсусу щодо ядерного роззброєння. Усе це посилює потребу у вивченні даної тематики з метою запобігання новим глобальним кризам.

Метою цієї статті є дослідження теоретичних підходів до аналізу ролі ядерних держав у міжнародній системі безпеки, а також виявлення концепцій їхнього дестабілізаційного впливу. Для досягнення цієї мети передбачається розглянути ключові етапи історії ядерного розповсюдження, оцінити міжнародні угоди щодо нерозповсюдження ядерної зброї та проаналізувати політичні мотиви держав, які володіють цим видом озброєння. Тема ядерної зброї є багатогранною і вимагає врахування багатьох аспектів: від технічних і геополітичних до етичних і правових. Саме тому глибокий аналіз цього питання є важливим не лише для академічного середовища, але й для розробки практичних рекомендацій щодо зменшення ядерних ризиків у світі.

Основна частина. Ядерна зброя, що є одним із найбільш деструктивних видів озброєння, посідає центральне місце в дискусіях про міжнародну безпеку. Її вплив на глобальну стабільність є предметом аналізу провідних дослідників у сфері міжнародних відносин, які прагнуть концептуалізувати її функції в системі міжнародної політики. Особливе значення у цьому контексті мають класичні парадигми реалізму та лібералізму, які пропонують альтернативні підходи до осмислення ядерної

проблематики. З позицій реалізму ядерна зброя розглядається як засіб стримування та інструмент підтримки стратегічного балансу сил, що мінімізує ймовірність великомасштабних збройних конфліктів. Натомість лібералізм акцентує увагу на необхідності міжнародного співробітництва, ефективності договірно-правових механізмів та ролі міжнародних інституцій у запобіганні ескалації ядерних загроз. Попри розбіжності в трактуванні ядерного чинника, обидві теоретичні школи підкреслюють критичну важливість запобігання неконтрольованій ядерній проліферації, яка залишається одним із ключових викликів сучасної міжнародної безпеки.

Реалізм стверджує, що ядерна зброя є ключовим елементом національної безпеки, здатним забезпечити стримування потенційних агресорів. Згідно з цією теорією, наявність ядерного арсеналу унеможлиблює війну між державами, оскільки обидві сторони усвідомлюють катастрофічні наслідки її використання. Прикладом є стратегія взаємного гарантованого знищення між США та СРСР під час холодної війни, яка ефективно стримувала конфлікти глобального масштабу [6]. Реалісти також підкреслюють, що ядерна зброя надає перевагу малим державам, які прагнуть захистити свій суверенітет у світі домінування великих держав [3]. Проте цей підхід має і негативні аспекти, зокрема можливість неправильного розрахунку або технічної помилки, що може спричинити ядерну ескалацію. Крім того, посилення перегонів озброєнь між державами створює додатковий тиск на глобальну систему безпеки [8].

Лібералізм, на відміну від реалізму, наголошує на необхідності багатосторонньої співпраці та укладення міжнародних угод для зменшення ризиків, пов'язаних із ядерними озброєннями. Основною метою є створення механізмів, які б унеможлилювали розповсюдження ядерної зброї та сприяли роззброєнню існуючих ядерних держав. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) є важливим прикладом такої співпраці, що обмежує доступ до ядерних технологій і сприяє розвитку мирної ядерної енергетики [1]. Важливу роль у цьому процесі відіграє Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), яке забезпечує моніторинг і контроль за виконанням угод [5]. Лібералісти також наголошують на необхідності надання гарантій безпеки державам, що відмовилися від ядерної зброї, як це мало статися з Україною після підписання Будапештського меморандуму [2]. Проте ефективність таких угод залежить від політичної волі держав і рівня довіри між ними, що часто ускладнює процес виконання домовленостей [7].

Попри суттєві розбіжності, реалізм і лібералізм мають певні точки перетину у своїх поглядах на ядерну безпеку. Обидві теорії визнають, що ядерна зброя може одночасно слугувати інструментом

стримування і джерелом загрози для міжнародної стабільності. Реалісти акцентують увагу на стримувальній функції зброї, тоді як лібералісти наголошують на необхідності запобігання її використанню через міжнародні домовленості. Ці підходи взаємодоповнюють один одного, створюючи більш комплексне уявлення про проблему [2]. Розуміння цих теоретичних засад є критично важливим для розробки ефективних стратегій зменшення ядерних загроз у сучасному світі [8].

Ризики ядерної проліферації є однією з найбільших загроз для міжнародної безпеки, і їх масштаби продовжують зростати. Збільшення кількості ядерних держав створює нові виклики, оскільки не всі країни мають належні системи контролю за зберіганням і використанням ядерних матеріалів [1]. Існує загроза потрапляння цих матеріалів до рук терористичних угруповань, що може призвести до катастрофічних наслідків у глобальному масштабі [3]. Також слід враховувати, що технологічний прогрес робить ядерні технології доступнішими, що посилює проблему їх поширення серед нестабільних або агресивних режимів [9]. У таких умовах важливу роль відіграють міжнародні механізми контролю, такі як ДНЯЗ і діяльність МАГАТЕ, які забезпечують прозорість у сфері ядерної діяльності [5]. Проте існує проблема недотримання міжнародних угод деякими державами, які прагнуть здобути ядерний арсенал, використовуючи мирні програми як прикриття [7]. Прикладом є Іран, чия ядерна програма викликає побоювання серед міжнародної спільноти, попри заяви про її виключно мирний характер [10]. Іншим аспектом є модернізація ядерних арсеналів великими державами, що підсилює гонку озброєнь і підвищує ризик конфліктів [11]. Для запобігання цим загрозам необхідно зміцнювати міжнародну співпрацю, посилювати санкції проти порушників і забезпечувати обмін інформацією між державами [4]. Ризики ядерної проліферації потребують комплексного підходу, який поєднував би політичні, економічні та технологічні інструменти для їх подолання [8].

Концепція ядерного стримування є однією з основних у забезпеченні міжнародної безпеки, однак її вплив має неоднозначний характер. З одного боку, вона створює умови для запобігання широкомасштабним війнам, адже загроза застосування ядерної зброї викликає страх у потенційного агресора. З іншого боку, наявність ядерного арсеналу часто стає інструментом примусу та шантажу, що порушує баланс сил. Наприклад, США і СРСР під час Холодної війни підтримували стан «взаємного гарантованого знищення», щоб уникнути відкритого конфлікту [10]. Проте такі дії створювали глобальну напругу, постійно тримаючи людство на межі катастрофи. Сьогодні ядерні держави, зокрема Росія, Китай та

США, продовжують використовувати цю концепцію для зміцнення своїх позицій у міжнародних відносинах.

Ядерна зброя також значно впливає на міждержавні відносини, сприяючи як формуванню союзів, так і загостренню конфліктів. Наприклад, володіння ядерним арсеналом стимулює держави укласти договори про взаємну безпеку, як це сталося у випадку НАТО. Однак водночас існує протилежний тренд: ядерні програми Північної Кореї викликають санкції та ізоляцію з боку міжнародної спільноти [9]. Вплив ядерної зброї не обмежується лише військовими аспектами, але й зачіпає економічну та політичну сфери, змушуючи держави змінювати свої зовнішньополітичні стратегії. Напруженість між Індією та Пакистаном є яскравим прикладом того, як наявність ядерної зброї одночасно стримує повномасштабний конфлікт і провокує локальні загострення. Крім того, «ядерна парасолька» дозволяє державам, що не володіють ядерною зброєю, спиратися на союзників для гарантії своєї безпеки. Це підтверджує значущість ядерної зброї як чинника впливу на глобальний порядок.

Приклади використання ядерного арсеналу для політичного впливу наочно демонструють, як ця зброя перетворюється на інструмент шантажу. Одним із найбільш резонансних прикладів стало «поглинання» Криму Росією у 2014 році, коли Москва натякнула на можливість застосування ядерної зброї для захисту своїх інтересів [8]. Такі заяви викликали значний резонанс у світі та змусили інші держави посилити свою обороноздатність. Подібну тактику використовує і Північна Корея, яка погрожує ядерними ударами для отримання економічних поступок (див. рис. 1). У свою чергу, США неодноразово застосовували ядерну доктрину для підтримання своєї глобальної гегемонії, як це було у період війни у В'єтнамі. Це доводить, що ядерна зброя залишається важливим елементом міжнародної політики, часто перетворюючись на інструмент примусу. Водночас це підриває довіру між державами, що ставить під загрозу довгострокову стабільність міжнародної системи.

Для аналізу поточних тенденцій важливо враховувати статистичні дані та розглядати взаємозв'язки між рівнем ядерного озброєння і станом безпеки у світі. Наприклад, за даними Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), на початок 2024 року у світі нараховувалося понад 12 500 ядерних боеголовок, причому більше ніж 90% належали США та Росії [4]. Ця концентрація ядерного арсеналу в руках двох держав створює нерівність і провокує гонку озброєнь у регіонах, що розвиваються. Аналіз показує, що кількість ядерних боеголовок корелює з рівнем військових витрат, що підтверджується даними SIPRI (див. рис. 2). Ці фактори підкреслюють необхідність посилення міжнародних угод, таких як

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, для зменшення ризиків у майбутньому.

Ядерний тероризм став одним із найбільш небезпечних викликів для сучасної системи міжнародної безпеки, оскільки він об'єднує загрозу неконтр-

ольованого використання ядерних матеріалів із ризиками масового знищення. Одним із ключових шляхів розв'язання цієї проблеми є зміцнення міжнародного співробітництва, яке передбачає активну участь міжнародних організацій, таких як ООН,

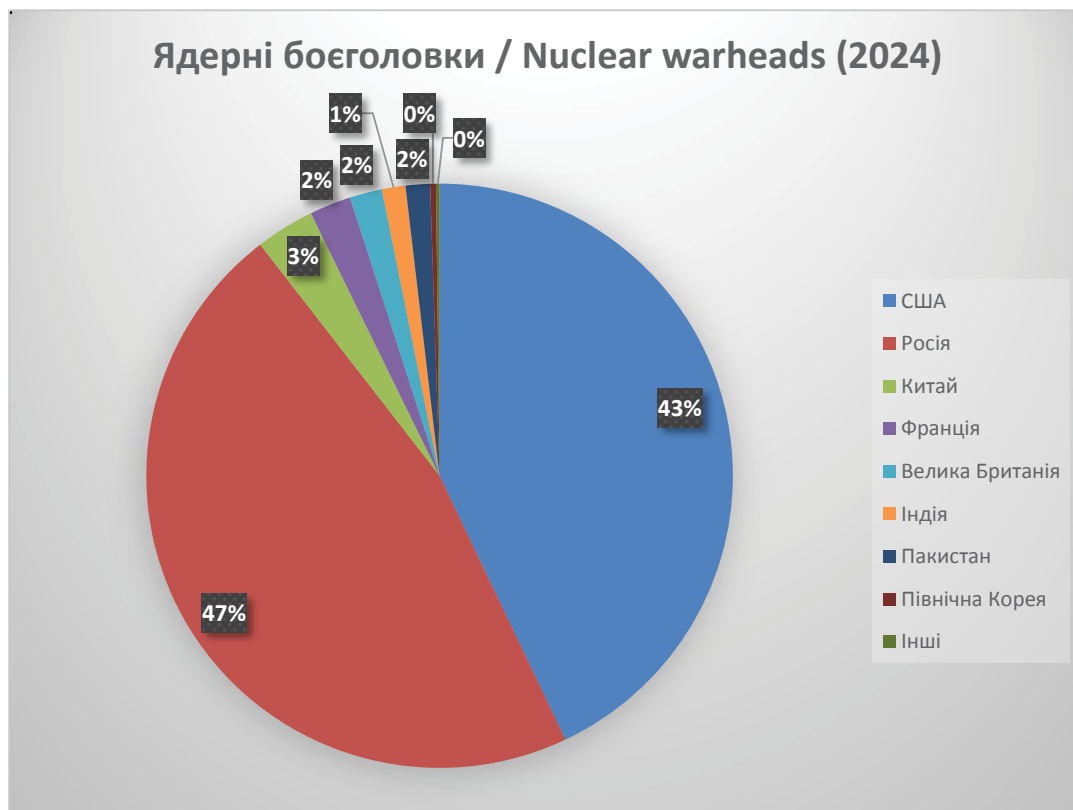


Рис. 1 Розподіл ядерних боєголовок серед держав у 2024 році [9]
Fig. 1 Distribution of nuclear warheads among states in 2024 [9]

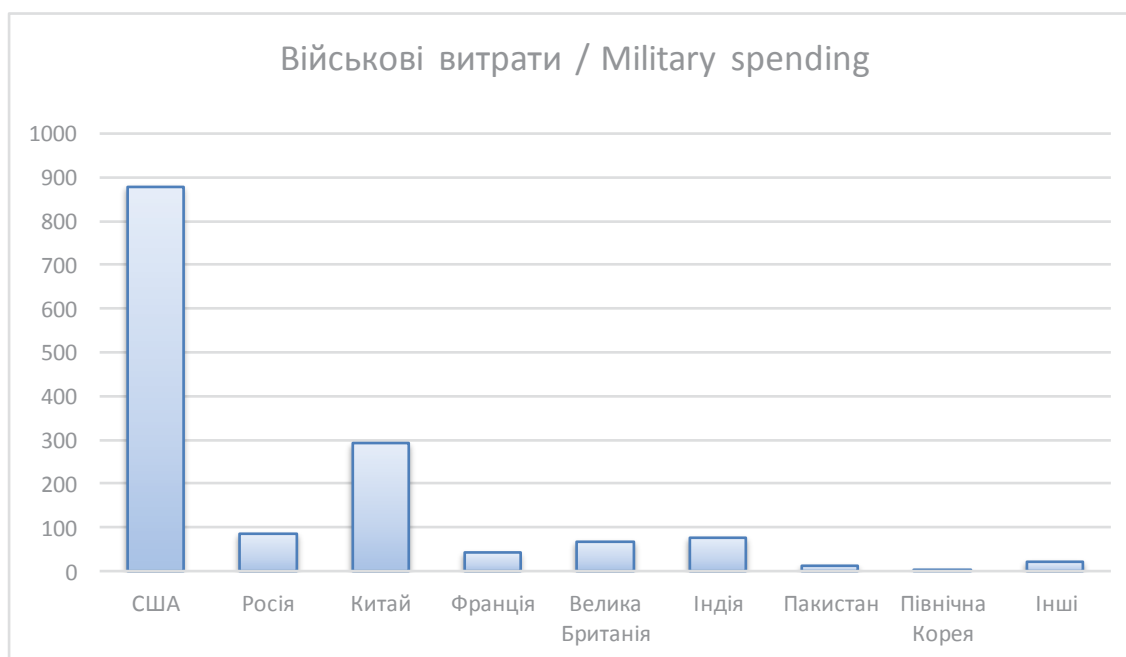


Рис. 2 Військові витрати ядерних держав у 2024 році (млрд дол. США) [7]
Fig. 2 Military spending of nuclear states in 2024 (billion USD) [7]

МАГАТЕ та Глобальна ініціатива щодо боротьби з ядерним тероризмом (GICNT). Наприклад, МАГАТЕ активно працює над підвищенням безпеки ядерних об'єктів та моніторингом за їх використанням, запобігаючи незаконному доступу до небезпечних матеріалів [11]. Розвиток багатосторонніх угод, таких як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, також відіграє важливу роль у стримуванні загрози ядерного тероризму, адже вони встановлюють стандарти та санкції для порушників [8]. Однак ефективність цих механізмів залежить від політичної волі держав і готовності співпрацювати у глобальному масштабі, що часто ускладнюється геополітичними конфліктами. Для посилення міжнародного співробітництва необхідно вдосконалити системи моніторингу та збільшити фінансування програм з ядерної безпеки.

Контроль над розповсюдженням ядерної зброї є ще одним важливим аспектом у боротьбі з ядерним тероризмом. Наявні режими нерозповсюдження, такі як ДНЯЗ і Режим контролю за технологіями ракет-носіїв (MTCR), значною мірою стримують поширення ядерних технологій серед недержавних акторів та нестабільних держав [7]. Наприклад, Міжнародний кодекс поведінки щодо запобігання розповсюдженню балістичних ракет надає рекомендації щодо обмеження розробки ракет, які можуть переносити ядерні боеголовки. Проте значним викликом залишається контроль за нелегальним обігом ядерних матеріалів, які можуть бути викрадені або придбані через чорний ринок. Інциденти, такі як викрадення високозбагаченого урану у 2000-х роках, показують, що ці ризики реальні та вимагають додаткових заходів безпеки [6]. Потрібне також розширення програм обміну інформацією між державами щодо можливих загроз і посилення міжнародних санкцій для тих, хто порушує режим нерозповсюдження. У цьому контексті варто звернути увагу на необхідності технічної модернізації системи виявлення незаконних перевезень ядерних матеріалів.

Ядерна енергія може використовуватися не лише як зброя, але й на благо людства, зокрема в медицині. Одним із ключових прикладів, є проєкт, що впроваджується зараз в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, є «Інноваційний центр ядерної медицини». Завідувачка кафедри медичної фізики та біомедичних нанотехнологій в ННІ «Фізико-технічний факультет» Валерія Трусова розповіла про цей проєкт, який має на меті забезпечувати передову діагностику та лікування онкологічних захворювань. Центр поєднує інноваційні технології, наукові дослідження та високоякісну медичну допомогу. Цей проєкт на базі університету здатний змінити ландшафт онкологічної діагностики та терапії в Україні, створюючи нові можливості для науковців та лікарів. Запровадження таких ініціатив

сприяє інтеграції наукових досягнень у практичну медицину, що підвищує ефективність лікування серйозних захворювань та забезпечує пацієнтам доступ до передових методів терапії.

Зменшення ядерних арсеналів і поступовий перехід до світу без ядерної зброї залишаються складними, але важливими цілями для глобальної безпеки. Скорочення стратегічних арсеналів, зокрема між США та Росією, може служити прикладом для інших ядерних держав і сприяти довірі у міжнародних відносинах. Наприклад, Договір СНО-III передбачав значне скорочення ядерних боеголовок двох найбільших арсеналів у світі [6]. Водночас для досягнення мети повного ядерного роззброєння необхідно створити ефективний механізм перевірки виконання угод, який би виключав можливість обману. Програма «Ядерне паливо для миру», що передбачає перетворення високозбагаченого урану на паливо для атомних електростанцій, є одним із прикладів ефективного використання ядерних матеріалів у мирних цілях. Однак повне роззброєння потребує не лише технічних, але й політичних зусиль, включаючи вирішення регіональних конфліктів, які часто виступають перешкодою для роззброєння.

Висновки. Ядерні держави продовжують залишатися ключовими гравцями в сучасній системі міжнародних відносин, але їхній вплив часто набуває дестабілізаційного характеру. Проведене дослідження продемонструвало, що ядерна зброя, хоча й слугує засобом стримування, створює значні ризики для міжнародної безпеки через можливість випадкового застосування, ядерного тероризму або політичного шантажу. Теоретичний аналіз підтвердив, що реалізм виправдовує збереження ядерних арсеналів як гарантію стабільності, тоді як лібералізм наголошує на необхідності глобального роззброєння через міжнародні угоди. Приклади протистоянь, як-от Карибська криза або сучасна російсько-українська війна, свідчать, що володіння ядерною зброєю не завжди запобігає конфліктам, а іноді посилює їх. Особливу небезпеку становлять ризики ядерної проліферації, коли нестабільні держави або терористичні угруповання можуть отримати доступ до небезпечних матеріалів. Тому необхідно зміцнювати існуючі механізми нерозповсюдження і посилювати відповідальність ядерних держав за глобальну безпеку. У цілому сучасна ядерна загроза потребує не лише стратегічного, але й морального переосмислення ролі ядерної зброї в міжнародних відносинах.

Зменшення ядерної загрози можливе завдяки впровадженню комплексних заходів, що включають як технологічні, так і політичні аспекти. Передусім важливо посилити контроль за розповсюдженням ядерних матеріалів через вдосконалення міжнародних режимів, таких як ДНЯЗ, а також впровадження більш жорстких санкцій для держав, які порушують

його положення. Наприклад, Іранська ядерна угода, хоча й мала суперечливий характер, стала успішним прикладом стримування розвитку ядерної програми. Інший важливий напрямок – це скорочення існуючих арсеналів через укладання багатосторонніх угод і взаємну довіру між провідними ядерними державами. Програми, подібні до СНО-III між США і Росією, демонструють, що навіть в умовах напружених відносин можливо досягати прогресу у сфері роззброєння. Крім того, необхідно вдосконалювати системи виявлення незаконних перевезень ядерних матеріалів і збільшувати фінансування відповідних програм. Водночас особливу увагу слід приділяти освітнім ініціативам, спрямованим на формування відповідального ставлення до ядерної безпеки серед політиків і суспільства. Це дозволить створити більш стійкі механізми захисту від ядерної загрози.

Майбутнє міжнародної безпеки залежить від здатності держав спільно працювати над подолан-

ням викликів, пов'язаних із ядерною зброєю. Хоча мета повного ядерного роззброєння видається амбітною, вона залишається досяжною за умов політичної волі та глобальної солідарності. Прогрес у цій сфері можливий через подальший розвиток механізмів багатосторонньої співпраці, таких як Конференція з роззброєння, а також через залучення нових ініціатив, зокрема створення зон, вільних від ядерної зброї, як це вже реалізовано в Латинській Америці та Африці. Особливої актуальності набуває формування нових підходів до ядерного стримування, що базуватимуться на взаємній довірі, а не страху перед взаємним знищенням. Таким чином, шлях до світу без ядерної зброї вимагає комплексного підходу, який поєднує дипломатію, технології, міжнародне право та освітню діяльність. Лише через таку інтеграцію можна створити стабільну та безпечну міжнародну систему, яка буде здатна запобігти катастрофічним наслідкам ядерної ескалації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. ООН; Договір, Міжнародний документ від 01.07.1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text
2. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Україна, Російська Федерація, Великобританія [...]; Меморандум, Міжнародний документ від 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text
3. Бехруз Х., Мануїлова К. Ядерний тероризм як загроза міжнародному правопорядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 581–584.
4. Мироненко В. Особливості світової політики щодо ракетно-ядерних озброєнь. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. РОЗДІЛ IV. Політичні інститути та процеси*. 2021. № 3 (11). С. 225–235.
5. Мироненко В. Політичні властивості ракетно-ядерних програм як форми регулювання міжнародних безпекових відносин. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 179–183.
6. Соколовська О. М. Глобальна ядерна безпека: актуальні наголоси політики. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Випуск 1(57) С. 128-134.
7. Щорічник сіпрі 2023. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Центр Разумкова. Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру. Київ. 2024. 664 с.
8. Застосування ядерної зброї має бути забороненим. 2022. URL: <http://surl.li/ikuphd>
9. Їжак О. Ядерне стримування і ядерний шантаж у політиці РФ. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/yadernestrymuвання-yadernyy-shantazh-u-politytsi-rf>
10. Кононенко В. Ядерний клуб: скільки країн світу має арсенал ядерної зброї. 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/v-yakyh-krayinah-ye-yaderna-zbroya-kilkist-krayin/>
11. Alexandre Debs, Nuno P. Monteiro Nuclear Politics. The Strategic Causes of Proliferation. Yale University, Connecticut. 2016. 648 p.
12. Berkemeier M., Fuhrmann M. Nuclear Weapons in Foreign Policy. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 2017.
13. Hanson M. Nuclear Weapons as Obstacles to International Security. *International Relations*, 16(3), 2002. pp. 361-379.
14. Ifft E., Koplow D. Legal and political myths of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 77. 2021. pp. 134-139.
15. Ikonomou P. NPT Nuclear Weapon States (NWS). 2020. pp.103-122.
16. Neakrase S. The Global Nuclear Security Architecture: Closing Gaps to Build Greater Assurance, Accountability, and Action. Canada, Nuclear Threat Initiative, 2021. 28 p.
17. Nuclear Weapons Under International Law: An Overview. Geneva Academy. October 2014. 21 p.
18. Paul T. V. The Paradox of Power: Nuclear Weapons in a Changed World. *Alternatives: Global, Local, Political*, vol. 20, no. 4, 1995, pp. 479–500.
19. Liubov Korina Modernisation of Nuclear Weapons: International Security, Humanitarian Law and Power Politics. 2024. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/news-item/modernisation-of-nuclear-weapons-international-security-humanitarian-law-and-power-politics-2/>

20. Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance. 2024. URL: <https://www.armscontrol.org/factsheets/nuclear-weapons-who-has-what-glance#:~:text=The%20world's%20nuclear%20armed%20states,nuclear%20weapons%20by%20the%20NPT>.

21. Role of nuclear weapons grows as geopolitical relations deteriorate—new SIPRI Yearbook out now. 2024. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/role-nuclear-weapons-grows-geopolitical-relations-deteriorate-new-sipri-yearbook-out-now>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2025

Стаття рекомендована до друку 07.04.2025

Hanna Panasenko, Ph.D (Political Science), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: panasenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-583X>

Juliana Dovbnya, student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: julianadovbnya@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1054-126X>

NUCLEAR STATES AS A FACTOR OF DESTABILIZATION OF INTERNATIONAL SECURITY: THEORETICAL DISCUSSION AND CONCEPTUAL ANALYSIS

This article explores the complex and multifaceted impact of nuclear-armed states on contemporary international security. Particular emphasis is placed on the destabilizing role of nuclear weapons, especially in the context of threats posed by nuclear proliferation, arms races, and the potential outbreak of nuclear conflict. Through an analysis of classical international relations theories – realism, liberalism, and constructivism – the study examines how the possession of nuclear arsenals influences the foreign policy behavior of states and the global balance of power. The ambivalent nature of nuclear deterrence is discussed: while it may reduce the likelihood of large-scale wars between major powers, it also contributes to heightened tensions and instability in the international system. The article focuses on the issue of nuclear terrorism, the illicit trafficking of nuclear materials, and the growing risks posed by dual-use technologies. It analyzes the role of international agreements such as the NPT, arms reduction treaties, and nuclear disarmament initiatives aimed at mitigating global threats. The importance of international cooperation, technology control, and political accountability is emphasized. The article argues for the formation of a comprehensive, multidimensional approach to achieving a nuclear-weapon-free world, combining political will, scientific innovation, and the strengthening of international legal norms. This study represents a timely contribution to the academic discourse on the prospects for nuclear disarmament in an era of escalating geopolitical tension.

Keywords: *nuclear security, international relations, nuclear terrorism, disarmament, non-proliferation, international cooperation, realism, liberalism.*

REFERENCES

1. Dohovir pro nerozposiudzhennia yadernoi zbroi vid 1 lypnia 1968 roku. OON; Dohovir, Mizhnarodnyi dokument vid 01.07.1968 [Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of July 1, 1968. UN; Treaty, International Document of 01.07.1968]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (in Ukrainian)
2. Memorandum pro harantii bezpeky u zviazku z pryiednanniam Ukrainy do Dohovoru pro nerozposiudzhennia yadernoi zbroi. Ukraina, Rosiiska Federatsiia, Velykobrytaniia [...]; Memorandum, Mizhnarodnyi dokument vid 05.12.1994 [Memorandum on Security Assurances Related to Ukraine's Accession to the NPT. Ukraine, Russian Federation, United Kingdom; Memorandum, International Document of 05.12.1994]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (in Ukrainian)
3. Bekhruz, Kh., & Manuilova, K. (2023). Yadernyi teroryzm yak zahroza mizhnarodnomu pravoporiadku [Nuclear Terrorism as a Threat to International Legal Order]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Legal Scientific Electronic Journal], (3), 581–584. (in Ukrainian)
4. Myronenko, V. (2021). Osoblyvosti svitovoi polityky shchodo raketno-yadernykh ozbroien [Features of Global Policy on Missile and Nuclear Weapons]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii* [International Relations, Public Communications, and Regional Studies], IV(3[11]), 225–235. (in Ukrainian)
5. Myronenko, V. (2023). Politychni vlastyvyosti raketno-yadernykh prohram yak formy rehuluvannia mizhnarodnykh bezpekovykh vidnosyn [Political Characteristics of Missile-Nuclear Programs as a Form of Regulation of International Security Relations]. *Aktualni problemy polityky* [Current Problems of Politics], (71), 179–183. (in Ukrainian)

6. Sokolovska O. M. (2023) Hlobalna yaderna bezpeka: aktualni naho losy polityky [Global nuclear security: current political highlights]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*, vol. 1(57), pp. 128–134. (in Ukrainian)
7. SIPRI Yearbook (2023) Zbroyennya, rozzbroyennya ta mizhnarodna bezpeka [Armaments, Disarmament, and International Security]. Razumkov Center, Stockholm International Peace Research Institute, Kyiv, 664 p. (in Ukrainian).
8. Zastosuvannya yadernoyi zbroi maye buty zaboronenym (2022) [The Use of Nuclear Weapons Should Be Prohibited]. Available at: <http://surl.li/ikuphd> (in Ukrainian)
9. Yizhak O. (2022) Yaderne strymuvannya i yadernyy shantazh u politytsi RF [Nuclear deterrence and nuclear blackmail in Russian policy]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/statti/yaderne-strymuvannya-i-yadernyy-shantazh-u-politytsi-rf> (in Ukrainian)
10. Kononenko V. (2024) Yadernyy klub: skilky krayin svitu maye arsenal yadernoyi zbroi [Nuclear club: how many countries in the world have a nuclear arsenal]. Available at: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/v-yakyh-krayinah-ye-yaderna-zbroya-kilkist-krayin> (in Ukrainian)
11. Alexandre Debs, Nuno P. Monteiro (2016) Nuclear Politics. The Strategic Causes of Proliferation. Yale University, Connecticut. 648 p.
12. Berkemeier M., Fuhrmann M. (2017) Nuclear Weapons in Foreign Policy. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.
13. Hanson M. (2002) Nuclear Weapons as Obstacles to International Security. *International Relations*, 16(3), pp. 361–379.
14. Ifft E., Koplow D. (2021) Legal and political myths of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 77. pp. 134–139.
15. Ikonomou P. (2020) NPT Nuclear Weapon States (NWS). pp.103–122.
16. Neakrase S. (2021) The Global Nuclear Security Architecture: Closing Gaps to Build Greater Assurance, Accountability, and Action. Canada, Nuclear Threat Initiative. 28 p.
17. Nuclear Weapons Under International Law: An Overview. Geneva Academy. October 2014. 21 p.
18. Paul T. V. (1995) The Paradox of Power: Nuclear Weapons in a Changed World. *Alternatives: Global, Local, Political*, vol. 20, no. 4, pp. 479–500.
19. Liubov Korina Modernisation of Nuclear Weapons: International Security, Humanitarian Law and Power Politics. 2024. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/news-item/modernisation-of-nuclear-weapons-international-security-humanitarian-law-and-power-politics-2/>
20. Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance. 2024. URL: <https://www.armscontrol.org/factsheets/nuclear-weapons-who-has-what-glance#:~:text=The%20world's%20nuclear%20armed%20states,nuclear%20weapons%20by%20the%20NPT>
21. Role of nuclear weapons grows as geopolitical relations deteriorate—new SIPRI Yearbook out now. 2024. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/role-nuclear-weapons-grows-geopolitical-relations-deteriorate-new-sipri-yearbook-out-now>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 05.03.2025

The article is recommended for printing 07.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-12
УДК 339.9(045)

ТОРГОВЕЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КАНАДИ З КРАЇНАМИ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ В КОНТЕКСТІ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сумар Ярослав Сергійович

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: sumar.yaroslav@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6278-1657>

Перспективним потенційним партнером для латиноамериканського регіону є Канада, також зацікавлена у диверсифікації економіки та зміцненні інвестиційних та торгових зв'язків. Але найбільш тісні економічні зв'язки розвивалися між Канадою, США та Мексикою, що обумовлено не тільки географічною близькістю, а й участю у Північноамериканській угоді про вільну торгівлю – NAFTA, а пізніше USMCA. Предметом дослідження в статті є торговельне співробітництво Канади з країнами Латинської та Північної Америки. Мета полягає у дослідженні економічних та торгових зв'язків Канади та країн Латинської Америки в контексті північноамериканської інтеграції з точки зору цілісного погляду на їхню еволюцію. Методи: при дослідженні моделі економічної інтеграції було використано історичний метод та порівняльний аналіз; статистичний аналіз використовувався для аналізу тенденцій розвитку торговельного співробітництва Канади з країнами Латинської Америки». Отримано такі результати: на основі проведеного аналізу зазначено, що розвиток економічних та торгових відносин між Канадою та країнами Латинської Америки практично повністю відповідає інтересам Канади, яка хоче отримати швидку віддачу від своїх вкладень у регіон. Латинська Америка цінує роботу з Оттавою за ключовими напрямками, активно користуючись вкладеннями Канади в промислову та соціальну сфери. Але найбільш тісні економічні зв'язки розвивалися між Канадою, США та Мексикою, що обумовлено не тільки географічною близькістю, а й їх економічною інтеграцією, що регулювалася різними документами – NAFTA та USMCA. Висновки: Взагалі латиноамериканський регіон завдяки інтенсивному розвитку економічного співробітництва розглядається Канадою як перспективний торговельний партнер, з яким фіксується стабільно високий обсяг торговельного обороту. При цьому, найбільш тісні економічні зв'язки розвиваються між Канадою, США та Мексикою в межах інтеграційної угоди USMCA і їх інтенсифікації приділяється особлива увага з урахуванням нових вимог.

Ключові слова: Канада, Мексика, США, NAFTA, USMCA, країни Латинської Америки, міжнародна торгівля, економічна інтеграція.

Як цитувати: Сумар Я.С. Торговельне співробітництво Канади з країнами Латинської Америки в контексті північноамериканської інтеграції. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 108–114. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-12>

In cites: Sumar Ya. (2025). Trade cooperation of Canada with Latin American countries in the context of north american integration. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 108–114. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-12> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Досліджуючи торговельну співпрацю між Канадою та країнами Латинської Америки необхідно підкреслити, що на початку XXI ст. Латинська Америка стала важливим гравцем у світовій економіці та політиці. Регіон прагне до встановлення міцних політичних та економічних зв'язків з новими партнерами всередині і поза західною півкулею. Перспективним потенційним партнером для латиноамериканського регіону є Канада, також зацікавлена у диверсифікації економіки та зміцненні інвестиційних та торгових зв'язків.

Але найбільш тісні економічні зв'язки розвивалися між Канадою та США, що обумовлено не тільки географічною близькістю, а й порівнянним рівнем економічного розвитку. Торговельні відносини між Канадою та США регулювалися різними документами: Угодою про вільну торгівлю 1989 року, Північноамериканською угодою про вільну торгівлю (NAFTA) (підписано 17 грудня 1992 р.; набула чинності 1,9 січня, а з 01.07.2020 р. – угодою USMCA [1]. Ці три угоди відрізнялися між собою тим, що необхідно було включення нових положень, які були спрямовані на розв'язання спірних питань, що виникали між країнами-партнерами. До цього ж, необхідно зауважити, що світовий досвід свідчить, що така практика перегляду умов економічної інтеграції властива різним інтеграційним об'єднанням.

Взагалі концепція інтегрованої моделі економічної інтеграції урівноважує роль учасників з боку країн-партнерів, тобто діє в напрямку поглиблення процесу інтеграції. Але саме у сучасних умовах відмічається роль національних державних органів в якості головної рушійної сили інтеграційних процесів [7].

Дійсно, в інтеграційних процесах важливу роль відіграє традиційна політична співпраця між народами разом із політичними мотивами. При цьому, існують і такі дезінтеграційні тенденції, як бажання розірвати зв'язки в межах регіонального господарського комплексу на користь третіх країн, що не включені до об'єднання, нерівномірність соціально-економічного, фінансового, політичного рівня розвитку країн-учасниць, протиріччя між представництвом їх інтересів на національному та наднаціональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень. Деякі з аспектів відносин Канади та країн Латинської Америки вже були предметом спеціальних наукових досліджень.

Значний внесок у розробку цієї теми зробили Вільяреал М., Лізун М., Ренвік Д., Фелтер С., Фергюссон І. та інші. Зазначені дослідники займалися вивченням окремих аспектів американо-канадсько-латиноамериканських відносин, але поглиблений аналіз торговельних зв'язків, змін у структурі експорту та імпорту досі не проводився.

Мета роботи полягає у дослідженні економічних та торгових зв'язків Канади та країн Латинської

Америки в контексті північноамериканської інтеграції з точки зору цілісного погляду на їхню еволюцію.

Виклад основного матеріалу. Для більшого розуміння особливостей розвитку торгівлі з Латинською Америкою необхідно позначити загальні тенденції формування торговельних відносин Канади в новому столітті: останні два десятиліття країна повільно нарощувала свій експортний потенціал і вибудовувала нові торговельні зв'язки [2].

З моменту створення NAFTA основним і практично єдиним торговим партнером Канади в регіоні виступала Мексика. Але останніми роками частка експорту в Мексику становила менше половини від усього експорту в латиноамериканський регіон (табл. 1).

Канада поступово виходить на ринки нових країн регіону, з якими ще нещодавно не було жодних торговельних відносин. Обсяг експорту в цілому стабільно збільшується в усіх країнах і залишається стабільним без явної тенденції до зниження або зростання (табл. 2).

На основі наданих даних можна узагальнити основні категорії товарів у структурі канадського експорту:

1. Ресурси, механізми, машини, автомобілі та високотехнологічні товари, призначені для виробництва інших товарів. Канада має більш високий рівень технологічного розвитку в порівнянні з більшістю країн Латинської Америки. Тому продукція високотехнологічного виробництва та спеціалізоване обладнання, вироблене в Канаді, користуються великим попитом в Латиноамериканському регіоні.

2. Продовольство та сировина, що використовуються при виробництві продовольчих товарів (м'ясо, зернові, горіхи, фрукти). Ці товари найчастіше потребують спеціальних умов і специфічних технологій виробництва. При цьому, підвищення конкурентоспроможності їх виробництва досягається саме при збільшенні їхніх обсягів (ефект масштабу). Але, необхідно відмітити, що експорт енергетичної сировини протягом декількох останніх років, навпаки, знизився майже удвічі.

Канада також постійно нарощує експорт послуг, особливо таких їх видів, як інформаційні послуги, інтелектуальних капітал, об'єкти інтелектуальної власності тощо. Експорт послуг з Канади до країн Латинського регіону стабільно зростає протягом останніх років.

Напрямом імпорту, що найбільш динамічно розвивається, виступають дорогоцінні метали і камені. За останні 2–3 роки обсяг імпорту цієї продукції з території регіону збільшився вдвічі (майже повернувшись до докризового рівня). Незважаючи на зниження багатьох статей імпорту в умовах пандемії

Таблиця 1

Динаміка експорту Канади до країн Латинського регіону

Table 1

Dynamics of Canadian exports to the Latin region

Імпортёр / Importer	Кількість експорту у 2019 р., тис. дол. США / Export Volume in 2019, thousand USD	Торговий баланс 2019 р., тис. дол. США / Trade Balance 2019, thousand USD	Зростання в обсягу експорту в 2015–2019 рр., % / Export Growth 2015–2019, %	Загальний обсяг зростання імпорту в ціні партнерських держав у 2015–2019 рр., % / Total Import Value Growth in Partner Countries, 2015–2019, %
Світ / World	446 562 311	–6 594 914	3	5
Латинська Америка / Latin America	1 476 350	–29 344 144	–	–
Мексика / Mexico	5 516 060	–22 301 667	2	5
Бразилія / Brazil	1 698 667	–2 369 443	0	3
Колумбія / Colombia	705 199	78 350	6	–
Чилі / Chile	656 031	–583 672	5	5
Перу / Peru	579 122	–2 118 142	–3	4
Куба / Cuba	289 785	–140 369	–5	–5
Еквадор / Ecuador	289 277	122 247	5	2
Аргентина / Argentina	215 077	–469 092	–2	–2

Джерело: розроблено автором за матеріалами [5]

Source: developed by the author based on materials [5]

Таблиця 2

Динаміка експорту Канади до країн Латинського регіону

Розмір канадського експорту в Латинську Америку за роками, тис. дол. США

Table 2

Size of Canadian exports to Latin America by year, thousand dollars USA

Рік / Year	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяг / Amount	13157600	12899559	11596089	11130888	1148443	12666540	11476350

Джерело: розроблено автором за матеріалами [5]

Source: developed by the author based on materials [5]

Таблиця 3

Розмір латиноамериканського імпорту в Канаді за роками та основними галузями, тис. дол. США

Table 3

Size of Latin American imports in Canada by year and main industries, thousand US dollars

Товар / Product		Імпорт Канади з Латинської Америки та Карибського регіону / Canada's imports from Latin America and the Caribbean				
код / code	найменування	2016	2017	2018	2019	2020
	загальна сума імпорту за роками Total import value per year	36,822,790	40,214,726	41,373,712	40,820,494	35,823,447
87	Транспортні засоби, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, а також їх частини та приладдя Vehicles other than railway or tramway rolling stock, and parts & accessories	7,706,658	9,324,454	9,157,904	8,662,189	6,235,918
85	Електроустаткування, обладнання та їх частини; звукозаписні та відтворюючі пристрої Electrical machinery and equipment and parts thereof; sound recording and reproducing equipment	5,332,578	5,391,366	5,542,088	5,381,028	4,560,904
84	Машини, механічні пристрої, ядерні реактори, казани; їх частини Nuclear reactors, boilers, machinery and mechanical appliances; parts thereof	4,194,607	4,420,029	4,838,710	5,046,617	4,294,318
71	Натуральні або культивовані перли, дорогоцінні і напівкоштовні камені, дорогоцінні метали, плаковані метали Natural or cultured pearls, precious or semi-precious stones, precious metals and plated metals	3,967,880	3,365,145	2,839,118	4,095,366	5,092,103

Джерело / Source: [5]

мії COVID-19, імпорт дорогоцінного каміння та металів тільки збільшується.

Крім того, регіон імпортує сировину та деталі високотехнологічних виробництв, окремі результати цих виробництв, мінеральну сировину, неорганічні хімікати, а також овочі, фрукти, каву, чай, спиртні напої.

Особливо варто сказати про високі показники імпорту меблів, вироблених на території регіону. Зі зміцненням взаємозв'язків аналогічно експорту сервісу збільшуються обсяги імпорту сервісів (розрізняються лише напрямки) (табл. 3).

Незважаючи на підвищення інтересу регіону до експорту з Канади, баланс між експортом та імпортом має сильний перекид у бік останнього (приблизно 3:1).

Канада вкладає значну частину капіталу в надання допомоги та розвиток Латиноамериканського регіону. На рівні різних представництв Канади в Латинській Америці реалізуються програми соціальної допомоги та допомоги розвитку регіону.

Вони стосуються таких сфер, як міграція населення, освіта, охорона здоров'я, покращення та захист стану навколишнього природного середовища. Окрім прямої допомоги та державних програм, частина її надається через міжнародні організації та неурядові фонди. Але такі акти підтримки та проекти відкривають шлях до просування інтересів Канади у сфері розвитку гірничодобувної промисловості та супутніх виробництв. Обсяг імпорту цінних металів, що збільшується, говорить про те, що дана сфера вкладення капіталів Канади виправдовує всі очікування [3-4].

Таким чином, сьогодні не можна сподіватися на швидке зростання обсягів торгівлі між Канадою та країнами Латинського регіону. До того, коливання обсягів експорту та імпорту характеризується нерівномірністю і різноспрямованістю розвитку експорту різних галузей: одні галузі демонструють позитивний, а інші – негативний напрям розвитку, що позначається на обсягах зовнішньоторгівельних операцій.

Але, потрібно підкреслити, що загальний обсяг торговельного обороту залишається достатньо стабільним, незважаючи на різні чинники. Об'єктивними обмеженнями зростання обсягів взаємної торгівлі є складна логістика, суттєва різниця у валютних курсах, протекціоністські засоби, що застосовуються з боку Канади та США, які неможливо подолати найближчим часом.

Наразі розвиток економічних та торгових відносин між Канадою та країнами Латинської Америки практично повністю відповідає інтересам Канади, яка хоче отримати швидку віддачу від своїх вкладень у регіон. Латинська Америка цінує роботу з Оттавою за ключовими напрямками, активно користуючись вкладеннями Канади в промислову та соціальну сфери.

Найближчим часом навряд чи варто очікувати покращення економічних відносин між регіонами: політична нестабільність Латинської Америки, сильний вплив пандемії та кризи – основні фактори, що зумовлюють розвиток канадсько-латиноамериканських відносин. Канада розглядає регіон як досить перспективний напрям розвитку у зв'язку з насиченістю економічних відносин і політичними тертями, що збільшуються, з іншими партнерами. Головні ринки збуту (Китай, США та країни Європи) вже устоялися і не мають великого потенціалу для розвитку торгівлі з Канадою.

Латиноамериканський регіон, навпаки, має обмежені можливості та перспективи для нових гравців. Стрімке зростання інтеграційних груп у світі обумовлено очікуванням позитивних результатів від інтеграції. Серед них: залучення великої кількості інвестицій, збільшення обсягів торгівлі, підвищення конкурентоспроможності продукції, зростання глобального впливу тощо.

Інтеграція вже досягла великих результатів у ЄС та Північній Америці (багато в чому, завдяки NAFTA). Проте деякі складнощі зумовили необхідність укладання нової угоди з USMCA.

Канада і Мексика є важливими партнерами для США. Американці хочуть жити в процвітаючому стабільному регіоні в сусідстві з демократичними країнами, які поділяють їх погляди. Найважливішим у цьому регіоні є американо-мексиканське партнерство. Зовнішня та внутрішня політика взаємопов'язані через загальні загрози безпеці, динамічні торговельні відносини та географічну близькість [8].

Мексика – другий за величиною експортний ринок США. Станом на 2020 р. Мексика була найбільшим торговим партнером США, випередивши Канаду та Китай. Кілька років Мексика є головним експортним ринком для всіх американських штатів уздовж загального кордону, протяжність якого становить 2 тис. миль (близько 3 тис. км). Компанії зі США постачають до Мексики товари та послуги в обсязі, більшому, ніж у Китай, Індію, Росію та Бразилію разом узяті.

Канада, Мексика та США посприяли перетворенню Північної Америки на успішний, економічно процвітаючий регіон і зону вільної торгівлі [9]. ВВП трьох країн-партнерів USMCA більше, ніж у всіх 27 країн-членів ЄС.

Величезні торговельні обороти, що мали місце останні 20 років, стимулювали економічне зростання регіону. Мексика та США займаються виробництвом та продажем сільськогосподарської продукції, пластмаси, автомобілів, текстилю, проміжних промислових товарів для американського аерокосмічного сектора, обладнання тощо. Щодня кордон перетинають товари та послуги обсягом 1,7 млрд дол. США. Багато експертів, обговорюючи торговельну політику, нерідко не беруть до уваги, що

6 млн робочих місць у США безпосередньо пов'язані з мексиканськими компаніями, – це підкреслює важливе значення Мексики для американської економіки [7].

Канада та США поряд знаходилися на верхніх рядках щорічного рейтингу Індексу економічної свободи (The Heritage Foundation) протягом майже кількох десятиліть. При цьому, саме в умовах пандемії COVID-19 економічна свобода, покладена в основу вільних ринкових систем, а також розвитку зовнішньоекономічних відносин цих двох країн, отримала набагато більш суттєвого значення.

Сьогодні між Канадою та США існує найдовший у світі немілітаризований кордон – близько 9 тис. км, який пов'язує населення двох країн. Уряди співпрацюють один з одним з найважливіших економічних та безпекових питань. В основі їх відносин – загальні принципи та інтереси: членство в альянсі Five Eyes, НАТО тощо.

Партнерство Канади та США зміцнюється за рахунок спільних інтересів в межах спільного двостороннього економічного співробітництва, створюються нові підприємства і нові робочі місця в обох країнах, динамічно розвиваються взаємовигідні інвестиційні та зовнішньоторгівельні відносини [9].

У процесі розвитку угоди в межах NAFTA між цими країнами-партнерами велику увагу було приділено, передусім, розвитку торгівлі сільськогосподарською продукцією на тлі актуальності питань продовольчої безпеки, що завжди було значущим питанням розвитку інших країн світу.

Загалом за роки свого існування NAFTA позитивно вплинула на всі сфери життя країн-членів. Але 30 листопада 2018 р. між США, Канадою та Мексикою було укладено нову угоду – USMCA, яка спрямована більшим чином на розвиток торговельних аспектів співробітництва трьох країн [4]. До основних напрямків внутрішньорегіональної торгівлі в її межах відносяться об'єкти інтелектуальної власності та різні форми технологічних досягнень, а також Угода USMCA містить аспекти співробітництва у сфері регулювання обмінних курсів, узгодження макроекономічної політики, електронної торгівлі, підвищення ролі малого та середнього бізнесу у сфері зовнішньої торгівлі тощо.

Але все ж-таки особлива увага в угоді приділяється, як і раніше, торгівлі продукцією сільськогосподарського призначення, рівням життя населення і, особливо, рівням оплати праці у промисловості, співробітництву у сфері енергетики, автомобілебудуванні, сільського господарства, інтелектуальної власності, навколишнього середовища, культури тощо.

Планується, що угода USMCA, яка укладена на 16 років і може бути подовжена ще на такий самий термін, буде регулярно переглядатися (раз на 6 років після вступу в силу), що має забезпечити її ак-

туальність і ефективність для робітників всіх країн-членів, стабільність розвитку для підприємств, а також вирішення поточних проблем.

При цьому, слід зауважити, що, хоча країни USMCA суттєво розрізняються за рівнем економічного розвитку, позитивні наслідки інтеграції передбачені для всіх країн-партнерів – Канади, США та Мексики.

Безумовно, кожна з країн має свої національні цілі і завдання. Завдання США полягало в забезпеченні ринків збуту для своїх товарів та послуг: вільне переміщення товарів і послуг, захист прав інтелектуальної власності, використання своїх технологій та інвестицій у розвитку видобувної промисловості Канади та Мексики, використання їх більш дешевої робочої сили, що дозволило б досягти підвищення конкурентоспроможності продукції самих США.

Канади приєдналася до угоди заради збільшення виробництва своєї наукомісткої продукції, підвищення доходів населення та забезпечення більшого обсягу експорту своєї продукції на внутрішні ринки США та Мексики.

Мексика розраховувала також на збільшені обсяги експорту своєї продукції до США та Канади, а також на приплив нових технологій та інвестицій від цих країн.

Таким чином, кожна з країн-членів прагнули збільшити обсяги свого експорту та притоку іноземних інвестицій з боку країн-партнерів, незважаючи на різні рівні економічного розвитку і конкурентні переваги.

В реальній дійсності співробітництво країн розвивається з різними для них наслідками. Найбільша частка експорту сільськогосподарської продукції за цією угодою припадає на США, але частка Мексики поступово зростає як у відношенні до всіх товарів, так і у відношенні до експорту сільськогосподарської продукції. Торговельний баланс USMCA і, зокрема, Сполучених Штатів за всіма товарами був постійно негативним, тоді як Канада і Мексика пережили кілька років із позитивним сальдо. Найбільші значення коефіцієнта покриття експорту/імпорту спостерігалися у Мексики [9].

Найголовніше, що, за думкою експертів, хоча важко відповісти на питання яка з країн більше виграє у процесі реалізації цієї угоди, все ж таки всі відмічають, що безперечно, навіть з врахуванням різнорівневих або навіть негативних наслідків для кожної з країн, ця угода є сучасним драйвером економічного, соціального, технологічного розвитку Північної Америки в цілому [9].

До того ж останніми роками була сформована інституційна основа для реалізації цієї угоди, а, крім того, основні принципи співробітництва в її межах, поступово реалізуються в інших сферах життя країн Північної Америки. Тому у найближчій пер-

спективі ліквідація перешкод вільного руху товарів, послуг, робочої сили та капіталу, а також науково-технологічне співробітництво має призвести до прискорення темпів економічного зростання всіх країн-партнерів [5].

Висновки. Таким чином, латиноамериканський регіон завдяки інтенсивному розвитку економічного співробітництва розглядається Канадою як перспективний торговельний партнер, з яким фіксується стабільно високий обсяг торговельного обороту. Об'єктивними обмеженнями зростання обсягів взаємної торгівлі є складна логістика, суттєва різниця у валютних курсах, протекціоністські засоби, що застосовуються з боку Канади та США, які неможливо подолати найближчим часом.

При цьому, найбільш тісні економічні зв'язки розвиваються між Канадою, США та Мексикою в межах інтеграційної угоди USMCA. Зовнішньоекономічні відносини є важливими для кожної з країн-учасниць. складаючи для США більше 1/3 їх загального товарообігу, для Канади – майже 3/4, а для Мексики – більше, ніж 4/5 [7].

Безумовно, основні товарні потоки йдуть за напрямками США-Канада і США-Мексика, при тому, що останніми роками зростає значущість потоків за напрямом Канада-Мексика.

Таким чином, торговельні відносини між державами-членами розвиваються, і їх інтенсифікації приділяється особлива увага з урахуванням нових вимог.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bahri, A. Trumping capacity gap with negotiation strategies: the Mexican USMCA negotiation experience / A. Bahri, M. Lugo // J. of intern. econ. law. 2020. Vol. 23, № 1. P. 1–23. <https://doi.org/10.1093/jiel/jgz029>
2. Bakas, D. Trade (dis)integration: the sudden death of NAFTA / D. Bakas, K. Jackson, G. Magkonis // Open economies rev. 2020. Vol. 31, № 4. P. 931–943. <https://doi.org/10.1007/s11079-019-09567-1>
3. Campos-Ortiz, F. E. Labor regimes and free trade in North America: from the North American Free Trade Agreement to the United States-Mexico-Canada Agreement / F. E. Campos-Ortiz // Lat. Amer. policy 2019. Vol. 10, № 2. P. 268–285. <https://doi.org/10.1111/lamp.12171>
4. Corvaglia, M. A. Labour rights protection and its enforcement under the USMCA: insights from a comparative legal analysis / M. A. Corvaglia // World trade rev. 2021. Vol. 20, № 5. P. 648–667. <https://doi.org/10.1017/S1474745621000239>
5. Lyzun M. Development trends of regional economic integration: Methodological aspect. Journal of European Economy. 2020;19(1):82–98. <https://doi.org/10.35774/jee2020.01.082>
6. NAFTA 2.0: the greenest trade agreement ever? / N. Laurens [et al.] // World trade rev. 2019. Vol. 18, № 4. P. 659–677. <https://doi.org/10.1017/S1474745619000351>
7. Puig, S. The United States-Mexico-Canada Agreement: a glimpse into the geoeconomic world order/ S. Puig // AJIL unbound. 2019. Vol. 113. P. 56–60. <https://doi.org/10.1017/aju.2019.6>
8. Santos, A. Reimagining trade agreements for workers: lessons from the USMCA / Á. Santos // AJIL Unbound. 2019. Vol. 113. P. 407–412. <https://doi.org/10.1017/aju.2019.74>
9. Villarreal M.A., Fergusson I. F. The North American Free Trade Agreement (NAFTA). Washington, DC: Congressional Research Service; 2021. 43 p. <https://sgp.fas.org/crs/row/R42965.pdf>

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Мірошніченко Т. М.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

Стаття рекомендована до друку 19.03.2025

Yaroslav Sumar, postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Square, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: sumar.yaroslav@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6278-1657>

TRADE COOPERATION OF CANADA WITH LATIN AMERICAN COUNTRIES IN THE CONTEXT OF NORTH AMERICAN INTEGRATION

A promising potential partner for the Latin American region is Canada, which is also interested in diversifying its economy and strengthening investment and trade ties. But the closest economic ties have developed between Canada, the United States and Mexico, which is due not only to geographical proximity, but also to participation in the North American Free Trade Agreement - NAFTA, and later USMCA. The subject of the study in the article is Canada's trade cooperation with Latin and North American countries. The aim is to study the economic and trade relations of Canada and Latin American countries in the context of North American integration from the point of view of a holistic view of their evolution. Methods: in studying the model of economic integration, the historical method and comparative analysis were used; statistical analysis was used to analyze the trends in the development of trade cooperation between Canada and Latin American countries. The following results were obtained: based on the analysis, it is noted that the development of economic and trade relations between Canada and Latin American countries almost completely corresponds to the interests of Canada, which wants to get a quick return on its investments in the region. Latin America appreciates working with Ottawa in key areas, actively using Canadian investments in the industrial and social spheres. But the closest economic ties have developed between Canada, the USA and Mexico, which is due not only to geographical proximity, but also to their economic integration, which was regulated by various documents - NAFTA and USMCA. Conclusions: Canada considers the Latin American region as a rather promising direction of development due to the richness of economic relations, the volume of trade turnover is quite stable, and today there are hardly any factors that can influence this trend. At the same time, the closest economic ties are developing between Canada, the USA and Mexico within the framework of the USMCA integration agreement and their intensification is given special attention, taking into account new requirements.

Keywords: *Canada, Mexico, USA, NAFTA, USMCA, Latin American countries, international trade, economic integration.*

REFERENCES

1. Bahri, A. Trumping capacity gap with negotiation strategies: the Mexican USMCA negotiation experience / A. Bahri, M. Lugo // J. of intern. econ. law. 2020. Vol. 23, № 1. P. 1–23. <https://doi.org/10.1093/jiel/jgz029>
2. Bakas, D. Trade (dis)integration: the sudden death of NAFTA / D. Bakas, K. Jackson, G. Magkonis // Open economies rev. 2020. Vol. 31, № 4. P. 931–943. <https://doi.org/10.1007/s11079-019-09567-1>
3. Campos-Ortiz, F. E. Labor regimes and free trade in North America: from the North American Free Trade Agreement to the United States-Mexico-Canada Agreement / F. E. Campos-Ortiz // Lat. Amer. policy 2019. Vol. 10, № 2. P. 268–285. <https://doi.org/10.1111/lamp.12171>
4. Corvaglia, M. A. Labour rights protection and its enforcement under the USMCA: insights from a comparative legal analysis / M. A. Corvaglia // World trade rev. 2021. Vol. 20, № 5. P. 648–667. <https://doi.org/10.1017/S1474745621000239>
5. Lyzun M. Development trends of regional economic integration: Methodological aspect. Journal of European Economy. 2020;19(1):82–98. <https://doi.org/10.35774/jee2020.01.082>
6. NAFTA 2.0: the greenest trade agreement ever? / N. Laurens [et al.] // World trade rev. 2019. Vol. 18, № 4. P. 659–677. <https://doi.org/10.1017/S1474745619000351>
7. Puig, S. The United States-Mexico-Canada Agreement: a glimpse into the geoeconomic world order / S. Puig // AJIL unbound. 2019. Vol. 113. P. 56–60. <https://doi.org/10.1017/aju.2019.6>
8. Santos, A. Reimagining trade agreements for workers: lessons from the USMCA / Á. Santos // AJIL Unbound. 2019. Vol. 113. P. 407–412. <https://doi.org/10.1017/aju.2019.74>
9. Villarreal M.A., Fergusson I. F. The North American Free Trade Agreement (NAFTA). Washington, DC: Congressional Research Service; 2021. 43 p. <https://sgp.fas.org/crs/row/R42965.pdf>

Academic supervisor: PhD in Economics, Associate Professor T.M. Miroshnychenko

The article was received by the editors 17.02.2025

The article is recommended for printing 19.03.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-13
УДК 339.564:339.924(477)

ПОСИЛЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

Халін Владислав Євгенійович

Аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: vladyslav.khalin98@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3859-657X>

Стаття присвячена дослідженню шляхів зміцнення та розвитку експортного потенціалу України в контексті інтеграції у світову економіку. Метою дослідження є аналіз поточного стану експорту, визначення загальних викликів та бар'єрів, з якими стикаються українські експортери, а також розробка стратегій з метою підвищення конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках. Предметом дослідження в статті є експортний потенціал України. У статті також розглядаються можливості розширення географічної структури експорту, що є важливим етапом для зменшення залежності від окремих ринків та підвищення стійкості української економіки. Завдання: дослідити бар'єри та виклики, що стають на шляху розвитку українського експортного потенціалу в умовах сучасного кризового становища економіки України в умовах активних військових дій. Методи дослідження: системний аналіз, аналіз статистичних джерел, факторний аналіз для встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків. Викладені в статті шляхи розвитку експорту спрямовані на підтримку національного бренду, створення інновацій та використання нових технологій, що забезпечить довгострокове зростання експорту та успішну інтеграцію України у міжнародні економічні процеси. Україна має значний експортний потенціал, особливо в аграрному секторі, IT індустрії, енергетиці та металургії, що може забезпечити стабільне економічне зростання країни в умовах інтеграції у світову економіку. Проте, реалізація такого потенціалу супроводжується численними викликами та бар'єрами, які потребують комплексного підходу для їх подолання. Основним викликом для експорту України залишається військовий конфлікт, який призвів до значного руйнування критичної інфраструктури, виробничих потужностей та логістичних ланцюгів. Закриття чорноморських портів вплинуло на можливість експорту агропромислової продукції та інших товарів, що є надважливими для української економіки. Також, економічна та політична нестабільність, пов'язана з війною, негативно впливають на залучення інвестицій, що обмежує можливості модернізації та розвитку експортного потенціалу. В процесі дослідження отримано такі результати: на основі проведеного аналізу виявлено проблематику українського експорту, що спричинено військовим конфліктом та блокуванням виробничих та інфраструктурних інструментів для здійснення експортної діяльності. З метою подолання цих викликів Україна повинна акцентувати увагу на кількох ключових стратегіях. Важливим кроком є відновлення та модернізація інфраструктури, особливо транспортної, що дозволить знизити витрати на логістику та покращити доступ до міжнародних ринків. Інтеграція до світової економіки потребує активного впровадження нових торговельних угод і диверсифікації експортних ринків, а також застосування інновацій та модернізації виробництва. Висновок: на підставі проведеного дослідження були запропоновані варіанти покращення експортного потенціалу України на світовому ринку.

Ключові слова: експорт, конкурентоспроможність, бар'єри, світова економіка, інтеграція, диверсифікація.

Як цитувати: Халін В.Є. Посилення експортного потенціалу України в контексті інтеграції у світову економіку. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносин. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 115–125. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-13>

In cites: Khalin V. (2025). Strengthening the export potential of Ukraine in the context of integration into the world economy. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 115–125. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-13> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. На сьогоднішній день розвиток експортного потенціалу України ускладнюється через військовий конфлікт, постійні руйнування критичної інфраструктури, знищенням логістичних ланцюгів постачання необхідної сировини та регулярною економічною нестабільністю. Більш того, високий рівень залежності від окремих ринків і недостатня кількість інноваційної продукції знижують конкурентоспроможність українського експорту на світовому ринку.

Досліджуючи дану проблему було досягнуто розуміння певних факторів, які впливають на експортний потенціал та розробку ефективних стратегій його розвитку. Практична важливість полягає у формуванні шляхів диверсифікації ринків, постійній модернізації виробництва та покращення логістики, що забезпечить сталий розвиток українського експорту у світовій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою нашого дослідження щодо зміцнення експортного потенціалу України в контексті інтеграції у світову економіку стали аналіз робіт таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як: Н.Г. Калюжна [15], Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Іксарова Н.О. [23]. Крім того, спираючись на дослідження Дуляби Н.І., Паліса А.Я., Дуляби О.Б. [10], що досліджували вплив сучасних соціально-економічних викликів на зовнішню торгівлю України було започатковано розв'язання проблеми експортного розвитку України у контексті інтеграції у світову економіку.

Нами було досліджено зовнішню торгівлю України в контексті світової інтеграції. Однак, питання аналізу тенденцій експорту країни як ключового елемента зовнішньої політики та визначення подальших напрямків розвитку експорту в умовах глобальних викликів потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є аналіз поточного стану експорту, визначення загальних викликів та бар'єрів, з якими стикаються українські експортери, а також розробка стратегій з метою підвищення конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залучення міжнародної підтримки, співпраця з міжнародними організаціями та компаніями, зокрема ЄС, можуть суттєво посилити можливості розвитку експортного потенціалу України. Інвестування у новітні технології та адаптація до міжнародних стандартів також є необхідними умовами для успішної інтеграції України у світову економіку та підвищення її конкурентоспроможності.

Посилення торгової потужності експортного потенціалу є важливою місією на шляху до інтеграції у світову економіку. Економіка України має суттєвий потенціал для розвитку міжнародної торгівлі, проте численні бар'єри перешкоджають повній ре-

алізації цього потенціалу. Серед них можна виділити низький рівень диверсифікації експорту, слабку конкурентоспроможність продукції на світових ринках, складнощі з доступом до іноземних ринків через тарифні та нетарифні бар'єри, а також недостатній рівень підтримки з боку держави.

По-перше, одним із основних викликів є обмежена географічна структура експорту, яка зосереджена переважно на ринках ЄС. Це робить українську економіку вразливою до економічних і політичних змін у регіоні. Крім того, низький рівень інноваційного розвитку та технологічного прогресу підприємств обмежує їх здатність виробляти продукцію з високою доданою вартістю, що необхідно для конкурентної переваги на світовому ринку.

Інтеграція у світову економіку вимагає від України адаптації до нових умов та викликів, включаючи відповідність міжнародним стандартам, зниження витрат виробництва та впровадження інновацій.

Отже, існує потреба щодо розробки ефективних стратегій, які будуть спрямовані на подолання цих викликів. Також дієвим способом є не лише нарощування обсягів експорту, а й покращення його структури, підвищення якості продукції, зміцнення позицій на локальних ринках і освоєння нових. Зміцнення експортного потенціалу України є важливим для забезпечення стійкого економічного зростання та успішної інтеграції у світову економіку.

Перш за все, розглянемо актуальний стан експорту між Україною та іншими провідними країнами світу. Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка є частиною Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і набула чинності 1 січня 2016 року, скасувала більшість ввізних мит. Це суттєво спростило обмін товарами та послугами між українськими компаніями та європейськими партнерами [11, с 8].

ПВЗВТ мала позитивний вплив на розвиток двосторонньої торгівлі продукцією з ЄС, сприяючи відновленню загальної торгівлі України після кризи 2014-2015 років. З моменту набуття чинності ПВЗВТ обсяг торгівлі продукцією з ЄС почав зростати, і у 2021 році досяг рекордного рівня за весь час співпраці – 55,7 млрд дол. США, що на 32,2% більше порівняно з рівнем, який був до кризи 2013 року. [8, с 11].

Також, спостерігалось скорочення дефіциту торгівлі товарами з ЄС порівнянно з докризовим періодом. Протягом 2016-2019 років середній дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 становив -3,3 млрд дол. США, в той час як у 2013 році він складав -9,7 млрд дол. США. Це скорочення відбулося завдяки підвищенню експорту українських товарів до країн ЄС. У 2021 році дефіцит торгівлі з ЄС ще більше зменшився – до 2,2 млрд дол. США [10].

Важливим фактором є те, що міжнародна торгівля відіграє провідну роль у економічному зростанні країни, так як це значною мірою впливає на спроможність імпорту та важливі економічні показники. Для стійкого економічного зростання важливо не лише розвивати торгівлю, але й знаходити альтернативні шляхи для здійснення експорту, особливо в умовах постійної нестабільності та зовнішніх викликів, пов'язаних з війною та військовим положенням у країні.

Також значну увагу слід приділяти вирішенню проблем, пов'язаних із експортом продукції агропромислового комплексу, який є найважливіших секторів економіки України. Логістичні труднощі, пов'язані з експортом агропромислового комплексу, потребують негайних рішень щодо оптимізації транспортування та покращення ланцюгів постачання.

У 2022 році Україна зустрілась з багатьма викликами у зовнішній торгівлі, що вплинули як на експорт товарів, так і послуг. Поряд із проблемами, пов'язаними з експортом агропромислової продукції, яка залишається ключовим сектором економіки, значну увагу слід приділити розвитку експорту послуг, що також є важливою складовою вітчизняної економіки.

Так, у 2022 році Україна експортувала послуги на суму 9,2 млрд доларів США, що на 28,3% менше у порівнянні з попереднім роком. Найбільшу частку в експорті послуг склали телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги (40,5% від загального обсягу, або 3,7 млрд дол. США), транспортні послуги (32,3%, або 3 млрд дол. США) та послуги ділового хаоактеру (11,2%, або 1 млрд дол. США).

Лише одна категорія показала зростання у 2022 році – це були послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (+76,7%). Однак, найбільше постраждали державні та урядові послуги (-86,7%), послуги зі страхування (-81,7%), з ремонту та технічного обслуговування (-57,1%), а також послуги для приватних осіб, культурні та рекреаційні послуги (-56,4%) [9].

Спираючись на результати 2022 року, Україна експортувала товари та послуги до 233 країн світу. Основними торговими партнерами були Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Угорщина та Німеччина.

Серед регіонів найбільші обсяги експорту в 2022 році мали Київ (27,1% від загального експорту країни), Дніпро (12%), Львів (7,2%), Одеса (5,6%) та Запоріжжя (5,5%) [30, с 30-33].

З 2022 року та на теперішній час український експорт постійно стикається з серйозними викликами. Найбільший вплив мав початок 2022 року, події якого призвели до руйнування інфраструктури, блокування кордонів, морських портів та знищення промислових об'єктів, зокрема металургійних заводів. Це значно знизило експортний потенціал

країни. Блокада польського кордону та проблеми з транзитом через інші країни ЄС також створили значні перешкоди як для України так я для її партнерів. Високі витрати на транспортування та складнощі з логістикою негативно вплинули на конкурентоспроможність української продукції на світових ринках. Крім того, економічна нестабільність і значне зниження інвестицій обмежили можливості розвитку виробництва. У сільському господарстві проблеми через бойові дії та мінування полів також призвели до скорочення, або навіть знищення обсягів експорту продукції країни закордон. Таким чином, ця ситуація потребує створення нових стратегій для забезпечення розвитку експорту [20, с 95].

Розробка ефективної стратегії розвитку експорту та виявлення всіх стримуючих бар'єрів, є одним із першочергових завдань в умовах війни. Світова торгівля на сьогоднішній день має слабку динаміку, великий масштаб і різноманітну структуру, що в першу чергу залежить від політичних, економічних і соціальних факторів. Кожен з цих чинників по-своєму впливає на тенденції експорту та імпорту товарів і послуг, як у короткостроковій, так і в середньо- та довгостроковій перспективах, впливаючи як на окремі країни, так і на світову економіку загалом.

Робота над покращенням результату експортно-імпортних стратегій та виявлення всіх перешкод щодо розвитку українського експорту важливе завдання в умовах сучасного світу. Міжнародна торгівля знаходиться у складному становищі, яке насамперед супроводжується постійними змінами і структурою товарообміну під впливом національних, глобальних, економічних та соціальних чинників. Це несе за собою суттєвий вплив на обсяги експорту як у найближчому майбутньому, так і у довгостроковій перспективі.

Основними гравцями в міжнародній торгівлі є компанії та підприємства, які здійснюють експорт і імпорт. Успіх таких компаній безпосередньо залежить від економічних умов і середовища, в якому вони ведуть діяльність. Зокрема, для розвитку експорту необхідно вміти чітко розпізнавати бар'єри, з якими стикаються підприємства та компанії, та розробити політику, що сприятиме усуненню цих перешкод і створенню сприятливих умов для торгівлі на міжнародній арені [3, с. 70].

Водночас важливо враховувати постійний дисбаланс зовнішньої торгівлі України. З 1991 року в Україні показники імпорту випереджають показники експорту. Це свідчить про наявність значних ризиків для економіки країни, оскільки може призводити до ослаблення національної валюти. Особливо гостро це відчувається в умовах обмеженого припливу іноземної валюти, наприклад, у вигляді інвестицій або грошових переказів, що є актуальним викликом на сьогоднішній день в умовах війни.

Дійсно, з початку 2022 року обсяги українського експорту суттєво знизилися. Якщо у 2021 році Україна експортувала товарів на суму 68,2 млрд доларів, то у 2022 році цей показник склав 44 млрд доларів, а у 2023 році – лише 36 млрд доларів, що на 36% менше від рівня 2021 року, що зображено на рис. 1.

Дивлячись на рис. 1 можна зазначити, що показники за 2022 знаходились на суттєво низькому рівні порівняно з минулим роком та ситуація у 2023 році практично не змінилась. Основними товарами, що експортуються після початку 2022 року стали руда, кукурудза та олія. Виробництво та постачання металу за кордон значно скоротилися. Наприклад, експорт плоского прокату зменшився майже вдвісьтеро - з 437 тисяч тонн у лютому 2022 року до 47 тисяч тонн у березні того ж року. За деякими металургійними позиціями експорт взагалі не здійснювався. Це здебільшого пов'язано з фізичним знищенням металургійних заводів, підприємств та припиненням виробництва на найбільшому металургійному заводі – Азовсталі [1, с.22].

Дійсно, обсяг товарів експорту та, зокрема, зерна у 2023 році зріс після того, як Україна за допомогою іноземних партнерів створила свій власний морський коридор. Проте, через деякий час з'явився новий бар'єр з боку Польщі у вигляді блокади на кордоні. Але незважаючи на блокаду сусідів, обсяг імпорту 2023 року значно виріс у порівнянні з минулим найбільш важким роком за останні десятиліття.

Згідно з даними Держмитслужби, Центр економічної стратегії у своїх статтях висвітлив, що у 2023 році продукти харчування склали понад 50% українського експорту, загалом це приблизно 22 млрд доларів. Одним із чинників цього стала сприятлива погода і рекордна врожайність зерна у 2023 році – 54,7 ц/га, що перевищує рекордний показник 2021 року (53,6 ц/га). Більш того, врожайність інших культур також була на значно вищому рівні за попередні роки [5, с. 3].

Отже, для забезпечення стабільного розвитку українського експорту в умовах викликів 2022-2024 років необхідно враховувати реалії війни та вміти адаптуватись до існуючих умов. Таким чином, можна навести декілька дієвих підходів (стратегій):

1. Диверсифікація ринків збуту. Зменшення залежності від окремих ринків можливе шляхом активної співпраці з міжнародними організаціями, посольствами та бізнес-асоціаціями. Навіть в умовах війни держава може мотивувати українські підприємства приймати у міжнародних виставках, створювати торговельні місії та укладати нові торговельні угоди з країнами Азії, Африки та Латинської Америки.

2. Розробка альтернативних транспортних коридорів. У зв'язку з блокадою морських портів, необхідно зміцнювати співпрацю з країнами ЄС для створення спрощених процедур транзиту через їхні території. Залізничний транспорт через Польщу,

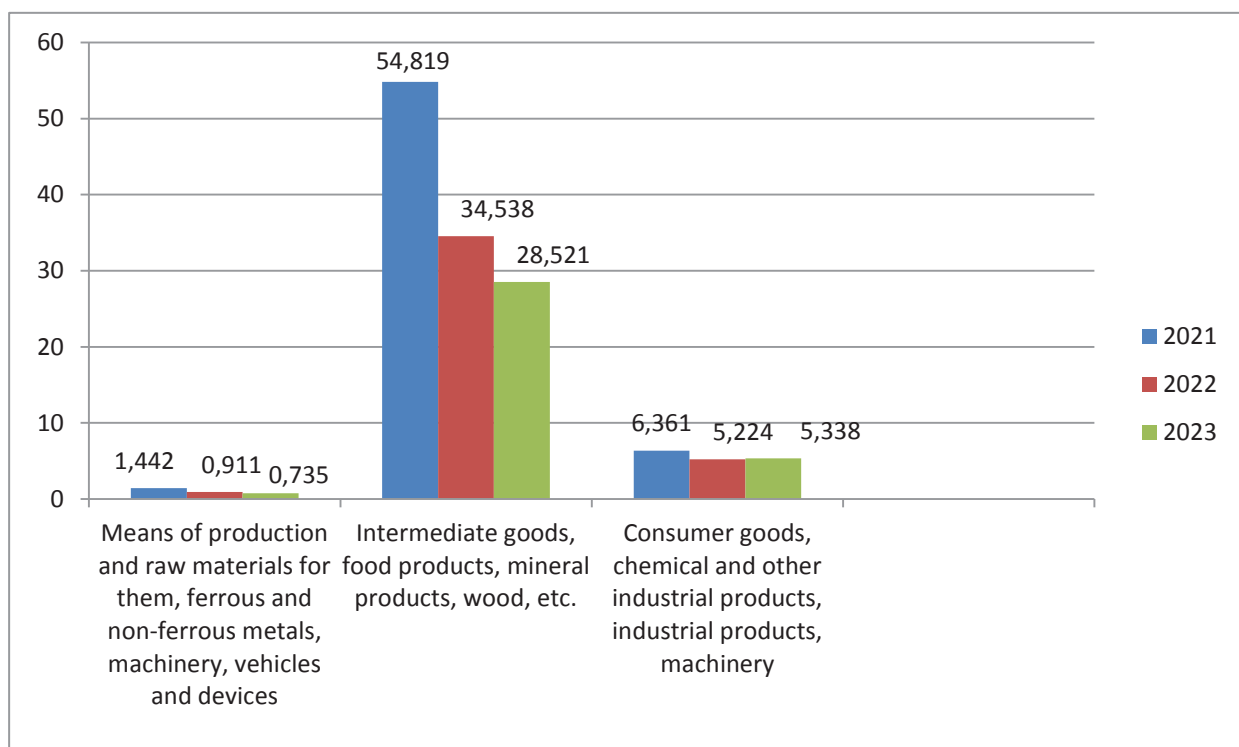


Рис.1. Структура експорту товарних груп за 2022, 2023 та 2024 роки (млн. дол. США)[9]

Fig. 1. Export structure of commodity groups for 2022, 2023 and 2024 (million USD)[9]

Румунію та країни Балтії стають ключовими шляхами: В умовах обмежених ресурсів пріоритет слід надати розвитку малих і середніх підприємств, які займаються переробкою. Також, важливим аспектом є спрощення доступу до кредитів і грантових програм. Це в свою чергу дозволить підприємствам створювати продукцію з високою доданою вартістю, навіть під час війни [14, с. 44].

3. Державна підтримка та стимулювання експортерів. В умовах війни уряд може розширити програми підтримки експортерів, включаючи компенсацію витрат на логістику, створення «гарячих ліній» для вирішення митних проблем та страхування ризиків через міжнародні організації.

4. Інтеграція з ЄС. Продовження адаптації українського законодавства до норм ЄС дозволить українським компаніям швидше входити на європейський ринок та представляти власні товари та послуги.

5. Інновації та цифровізація. На сьогоднішній день існує достатня кількість можливостей та технологій для створення цифрових платформ з метою спрощення міжнародної торгівлі. Держава може створювати онлайн-інструменти для пошуку партнерів, укладення контрактів і моніторингу логістичних ланцюгів.

6. Реконструкція інфраструктури. Мається на увазі зосередження на відновленні критичних об'єктів інфраструктури, які забезпечують експорт. Залучення міжнародної допомоги та партнерів, зокрема інвестицій для фінансування відновлювальних робіт може значно прискорити цей процес.

Застосування цих стратегій у воєнний час можлива завдяки координації дій уряду, міжнародних партнерів та бізнес-спільноти. Успіх залежить від швидкого реагування, гнучкості політики та активного залучення допомоги від іноземних партнерів [4, с 3].

Окрім вже згаданих вище шляхів розвитку українського експорту. Можна висвітлити більш конкретні стратегії, при реалізації яких Україна може нарощувати свій потенціал на світовому ринку:

1. Розвиток малого та середнього бізнесу. Навіть під час війни можливе створення сприятливих умов для бізнесу через програми міжнародної допомоги, які вже активно працюють в Україні. Створення нових програм до кредитів та грантів від міжнародних організацій, а також впровадження тимчасових податкових пільг для експортерів, допоможе підприємствам втриматися на ринку та розширити свій експорт.

2. Просування українських товарів за кордоном. Створення цифрових платформ для просування товарів (онлайн-виставки, маркетплейси) дозволить скоротити витрати на фізичну присутність українських компаній. Більш того, підтримка торговельних представництв у стратегічних країн-партнерів

забезпечить видимість української продукції навіть у складні часи.

3. Освітні та тренінгові програми. Створення акценту на онлайн-освіті для експортерів. Міжнародні організації готові підтримувати такі ініціативи через грантові програми, що дозволить українським підприємцям підвищувати кваліфікацію навіть у кризових умовах.

4. Розвиток системи митного контролю: Спрощення митних процедур може бути впроваджено через електронний документообіг та спеціальні угоди з країнами-партнерами. Такі ініціативи, як «шляхи солідарності» з ЄС, вже показують ефективність у спрощенні експорту під час війни [12, с. 115].

5. Залучення іноземних інвестицій. Незважаючи на ризики, стратегічні галузі, а саме: агропромисловий комплекс, ІТ індустрія, енергетика залишаються привабливими для інвесторів. Гарантії захисту інвестицій та пільгові умови, які надаються у партнерстві з міжнародними фінансовими установами, зможуть допомогти залучити кошти навіть у нинішніх складних умовах. [11]

Наукова обґрунтованість стратегій складається з аналітичного підходу та опрацюванням статистичних даних, прогнозів економічного сектору, досвіду різних економік світу та їх досвіду у подоланні кризових ситуацій в контексті зовнішньої торгівлі. Впровадження таких методів аналізу допомогло дослідити ключові зв'язки між поступовим знищенням критичної інфраструктури, нестабільністю в економічному секторі та зниженням експорту. Впровадження таких заходів мають як короткостроковий, так і довготривалий ефект, який в свою чергу спрямований на помірну стабілізацію експортного потенціалу та поступове зростання економіки України після відновлення. Також, важливо зазначити, що отримані результати дослідження можуть використовуватись для подальшої розробки державної політики, розвитку планування бізнесу та удосконалення інструментів міжнародного економічного співробітництва, що буде сприяти посиленню експортного потенціалу України на світовому ринку.

Реалізація цих стратегій можлива завдяки активній міжнародній співпраці та підтримці, швидкій адаптації українського уряду до нових умов та готовності українських підприємців до нових викликів. Важливо аспектом є те, що частина з цих заходів матиме довготривалий ефект, але вже зараз вони мають змогу стабілізувати економіку та підготувати базу для післявоєнного відновлення.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку є складним, але досяжним завданням за умови комплексного підходу. Висока якість, інновацій, диверсифікація ринків, розвиток інфраструктури та ефективна підтримка експортерів мають стати

провідними шляхами розвитку експортної стратегії України.

Також, досліджуючи ефективні стратегії розвитку українського експорту, можна розробити національний бренд під назвою «Зроблено в Україні», який в свою чергу повинен асоціюватися з якістю, інноваціями та автентичністю. Створення позитивного іміджу при залученні українських товарів на світовій арені допоможе привернути увагу та і підвищити привабливість серед іноземних партнерів. Цей бренд може стати провідним інструментом для просування українських товарів і послуг за кордоном, а також для підвищення авторитету країни як надійного торговельного партнера.

Основні аспекти бренду «Зроблено в Україні»:

1. Якість та стандарти. Продукція під брендом «Зроблено в Україні» повинна відповідати високим міжнародним стандартам якості. Це може включати сертифікацію відповідно до вимог ЄС та інших міжнародних ринків, що гарантує споживачам, що українські товари відповідають їхнім стандартам.

2. Технології та інновації. Бренд має асоціюватися з інноваціями та сучасними технологіями. Це може стосуватися як промислових товарів, так і аграрної продукції або послуг у сфері IT. Підтримка стартапів та технологічних компаній також може бути частиною цієї стратегії.

3. Автентичність. «Зроблено в Україні» може підкреслювати унікальність української культури. Це особливо актуально для продуктів, пов'язаних з аграрним сектором, гастрономією та навіть музикою тощо. Така продукція може стати «візитною карткою» країни на міжнародному ринку експорту.

4. Екологічність. Бренд може активно просувати ідею екологічно-чистої продукції у своєму виробництві. Така стратегія відповідає сучасним тенденціям і підвищує привабливість українських товарів для споживачів, які орієнтуються на екологічність.

5. Маркетингова стратегія. Активна маркетингова кампанія як на внутрішньому, так і на зовнішніх рівнях буде основою для успіху бренду. Це може включати участь у міжнародних, рекламних кампаніях, використання соціальних мереж і співпрацю з провідними світовими брендами.

6. Підтримка експортерів. Державна підтримка українських виробників, які хочуть мати можливість експортувати свою продукцію під брендом «Зроблено в Україні». Така підтримка може включати фінансові стимули, спрощення митних процедур, а також створення торговельних представництв за кордоном.

7. Створення довіри до бренду. Важливим аспектом бренду «Зроблено в Україні» впровадження ідеї надійності та довіри серед експортерів. Це можна досягти через постійну комунікацію, якість продукції та відповідальність виробників перед споживачами.

Переваги бренду:

1. Підвищення впізнаваності та популярності. За допомогою бренду можна зробити українські товари більш впізнаваними на світовому ринку.

2. Підвищення експортних можливостей. Продукти з позначкою «Зроблено в Україні» можуть викликати цікавість в іноземних споживачів.

3. Економічний розвиток. Розвиток бренду сприятиме зростанню виробництва та створенню нових робочих місць в Україні.

Впровадження бренду «Зроблено в Україні» може стати потужним інструментом для підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку та стимулювати економічне зростання країни.

Висновки. За результатами дослідження можна висвітлити важливість та необхідність комплексного підходу до зміцнення та розвитку експортного потенціалу України в умовах інтеграції у світову економіку. Для майбутніх перспектив у посиленні експортного потенціалу України у світову економіку ключовими шляхами є покращення якості товарів та послуг та їх відповідності до міжнародних стандартів, активне застосування інноваційних рішень та сучасних технологій, а також диверсифікація ринків збуту. Впровадження національного бренду «Зроблено в Україні» має стати ключовим інструментом для підвищення впізнаваності та росту конкурентоспроможності українських компаній на світовому ринку.

Для подальших розробок та втіленню дієвих рішень у посилення експортного потенціалу України суттєво важливим є створення та розвиток логістичної інфраструктури, яка дозволить зменшити витрати на транспортування товарів і забезпечити надійність їх постачань. Це включає інвестиції у модернізацію транспортних коридорів, розвиток перевезень, зокрема залізничного, автомобільного та морського транспорту, а також розширення потужностей портів і терміналів. Розвинена система логістики сприятиме оперативному виходу українських товарів на нові міжнародні ринки, особливо в умовах війни, коли традиційні маршрути постачання часто стають закритими для експорту.

Спрощення митних процедур, робота над бюрократичними бар'єрами та застосування нових систем електронного документообігу суттєво полегшать діяльність українських експортерів. Такий підхід зменшить витрати за транзакції та підвищить конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку.

Також, важливим чинником є залучення прямих іноземних інвестицій у стратегічні галузі економічного сектору. Для досягнення цього Україна має створити сприятливі умови, включаючи спрощене або пільгове оподаткування, гарантії прав інвесторів та захист їхніх активів та вкладень. Інвестиції

у високотехнологічні сектори, агропромисловий комплекс, енергетику та інші сучасні галузі сприятимуть не лише зростанню обсягів виробництва, але й підвищенню доданої вартості продукції, що експортується.

Підтримка малого та середнього бізнесу потребує особливої уваги, так як може стати рушійною силою для розвитку експорту. Створення програм фінансування для бізнесу, надання грантів, освітніх можливостей і спрощення процедур реєстрації експортерів сприятимуть більш активному потоку підприємців та великих компаній до зовнішньої торгівлі. На сьогоднішній день такі заходи зможуть забезпечити економічну стійкість експортного потенціалу.

Отже, розвиток логістичної інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, диверсифікація ринків збуту, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток системи митного контролю та державна підтримка українських експортерів є взаємопов'язаними факторами єдиної експортної стратегії України. Застосування цих факторів як одне ціле дозволить не лише вирішити актуальні задачі, а й створити основу для довгострокового розвитку економіки країни. Робота над існуючими бар'єрами та реалізація визначених стратегій зможе посилити позиції України на світовому ринку та сприяти росту експорту в умовах кризових ситуацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азьмук, Н. А. (2024). Кадровий потенціал промисловості України: виклики та напрями посилення резильєнтності. *Проблеми економіки*, (1), 20–27. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-20-27>
2. Алексеевська, Г., Бріль, М., Котенок, А., Томчук, О., Будяєв, М., Попенко, С. (2024). Монетарні інструменти в подоланні економічних криз: ефективність і виклики. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(58), 9–22. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4504>
3. Бабич, Д. В., Чобіток, В. І., Чобіток, І. О. (2024). Ефективність інноваційно-інвестиційного розвитку енергетичного комплексу країни в умовах нестабільності. *Проблеми економіки*, (3), 68–75. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-68-75>
4. Войтович, Л., Федик, М. (2024). Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112>
5. Гаврилюк, І. (2024). Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу. *Економіка та суспільство*, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>
6. Геращенко, М. В. (2023). Конкурентоспроможність національної економіки в умовах структурних змін. *Бізнес Інформ*, (12), 18–23. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-12-18-23>
7. Григалюнас, Д. В. (2024). Роль держави в інноваційному розвитку підприємств. *Бізнес Інформ*, (9), 202–210. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-9-202-210>
8. Дугінець, Г. В., Тронько, В. В. (2015). Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ЗБТ+) між Україною та ЄС: реалії і перспективи. *Економічний часопис-XXI*, (155), 10–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2015_155_3 (дата звернення: 16 лютого 2025).
9. Державна служба статистики України. (2024). *Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік (експрес-випуск)*. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk> (дата звернення: 16 лютого 2025).
10. Дуляба, Н. І., Паліса, А. Я., Дуляба, О. Б. (2023). Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах вітчизняних та світових соціально-економічних викликів. *Економіка та суспільство*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-149>
11. Європейська Комісія. (б.д.). *Шляхи солідарності ЄС-Україна* [Електронний ресурс]. URL: https://transport.ec.europa.eu/ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_uk (дата звернення: 16 лютого 2025).
12. Захожай, К. В., Рудик, Н. В., Сивульська, Н. М. (2024). Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки*, (1), 112–120. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-112-120>
13. Ізмайлов, О. І. (2024). Поточний стан торговельно-економічних відносин між Україною та Європейським Союзом і вплив бойових дій на нього. *Бізнес Інформ*, (9), 19–27. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-9-19-27>
14. Ішук, Ю. А., & Кушко, З. І. (2025). Митний тариф як інструмент регулювання експортно-імпортних операцій України з ЄС. *Бізнес Інформ*, (1), 40–46. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-40-46>
15. Калюжна, Н. Г. (2015). Експортний потенціал країни: підхід до трактування поняття. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*, (30), 317–324. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_30_44
16. Кваша, С., Павленко, О., Вакуленко, В. (2024). Наукові засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в контексті міжнародних відносин України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-6>
17. Кирильчук, О., Мельник, Т. (2024). Економіка України у період воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-120>

18. Клещов, А. Й. (2024). Екоіндустріальні парки як інструмент підвищення економічної безпеки України. *Бізнес Інформ*, (9), 68–74. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-9-68-74>
19. Клімашевська, В. О., Коровіна, Н. В. (2024). Тенденції ринку праці в Україні в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ*, (10), 260–267. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-260-267>
20. Коровій, В., Шкурят, М., Самойлов, Є. (2024). Експортний потенціал агропромислових підприємств України в умовах економічної та геополітичної нестабільності. *Actual Problems of Economics*, (10)(280), 92–102. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-280-92-102>
21. Костик, Є., Чекаловська, Г. (2024). Структурна трансформація економіки України в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-13>
22. Крупка, М., Войтович, Л., Пайтра, Н., Рубаха, М., Ткачик, Л., Демчишак, Н. (2024). Вплив ІТ-експорту на економічний розвиток: порівняльний аналіз України та країн Європи. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(58), 314–330. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4446>
23. Мазараки, А. А., Мельник, Т. М., Іксарова, Н. О., (2016). *Зовнішня торгівля України: XXI століття*: монографія; за заг. ред. А.А. Мазараки. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/71b98caa3e46dab7dd15e731093dbd4d.pdf> (дата звернення: 16 лютого 2025). ISBN 978-966-629-778-8
24. Оліїник, А. (2024). Порівняльне дослідження впливу цифровізації на глобальні ринки товарів і послуг у розвинених і країнах, що розвиваються. *ЕКОНОМІКА - Інноваційні економічні дослідження*, 12(2), 195–218. <https://doi.org/10.2478/eoik-2024-0026>
25. Полякова, О. Ю. (2024). Виклики, загрози та ризики у контексті резильєнтності економіки. *Проблеми економіки*, (3), 126–134. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-126-134>
26. Романькова, О., Ярмак, А. (2022). Зовнішньоекономічна діяльність: особливості валютного регулювання експортних та імпорتنих операцій в сучасних умовах в Україні. *Економіка та суспільство*, (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-16>
27. Тельнова, Г. В., Швець, Н. С. (2025). Структура зовнішньої торгівлі та економічне зростання України: емпіричний аналіз. *Бізнес Інформ*, (1), 53–62. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-53-62>
28. Терес, Ю. (2023). Залучення іноземних інвестицій для розвитку економіки України: виклики воєнного часу та післявоєнні перспективи. *Економіка та суспільство*, (51). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-51>
29. Томчук, О., Головченко, Я. (2023). Аналітична оцінка послуг вантажних перевезень в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-90>
30. Шамборовський, Г. О. (2024). Сучасний стан та перспективи зовнішньої торгівлі України. *Агросвіт*, (9), 32–38. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.9.28>

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, О. А. Довгаль

Стаття надійшла до редакції: 19.02.2025

Статтю рекомендовано до друку: 22.03.2025

Vladyslav Khalin, postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: vladyslav.khalin98@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3859-657X>

STRENGTHENING THE EXPORT POTENTIAL OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTEGRATION INTO THE WORLD ECONOMY

The article is devoted to the study of ways to strengthen and develop Ukraine's export potential in the context of integration into the global economy. The research subject aims to analyze the current state of exports, identify the main challenges and barriers faced by Ukrainian exporters, and develop strategies to enhance the competitiveness of Ukrainian products in international markets. The object of the study is Ukraine's export potential. The article also examines the possibilities of expanding the geographical structure of exports, which is an important step toward reducing dependence on specific markets and increasing the resilience of the Ukrainian economy. The goal is to explore the barriers and challenges hindering the development of Ukraine's export potential in the context of the country's current economic crisis amid active military operations. Research methods include a systematic analysis, statistical data analysis, and factor

analysis to establish cause-and-effect relationships. The proposed export development strategies focus on supporting the national brand, fostering innovation, and implementing new technologies, which will ensure long-term export growth and Ukraine's successful integration into international economic processes. Ukraine possesses significant export potential, particularly in the agricultural sector, IT industry, energy, and metallurgy, which can contribute to stable economic growth amid integration into the global economy. However, realizing this potential is accompanied by numerous challenges and barriers that require a comprehensive approach to overcome. The primary challenge for Ukraine's exports remains the military conflict, which has led to significant destruction of critical infrastructure, production facilities, and logistics chains. The closure of Black Sea ports has affected the ability to export agricultural products and other essential goods, which are crucial for Ukraine's economy. Additionally, economic and political instability caused by the war negatively impacts investment inflows, limiting opportunities for modernization and export potential development. The results of the research reveals problems in Ukrainian exports caused by the military conflict and the blockage of production and infrastructure tools for conducting export activities. To overcome these challenges, Ukraine needs to focus on several key strategies. An important step is restoring and modernizing infrastructure, especially transport infrastructure, which reduces logistics costs and improves access to international markets. Integration into the global economy requires actively implementing new trade agreements and diversifying export markets while applying innovations and modernizing production. Conclusion: based on the conducted research, various strategies for improving Ukraine's export potential in the global market have been proposed.

Keywords: export, competitiveness, barriers, global economy, integration, diversification.

REFERENCES

1. Azmuk, N. A. (2024). Kadrovyi potentsial promyslovosti Ukrainy: vyklyky ta napriamy posylennia rezilientnosti [Human resource potential of Ukrainian industry: challenges and directions for strengthening resilience]. *Problemy Ekonomiky*, (1), 20–27. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-20-27> (in Ukrainian)
2. Alekseevska, H., Bril, M., Kotenok, A., Tomchuk, O., Budiaiev, M., & Popenko, S. (2024). Monetarni instrumenty v podolanni ekonomichnykh kryz: efektyvnist i vyklyky [Monetary instruments in overcoming economic crises: efficiency and challenges]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(58), 9–22. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.5.58.2024.4504> (in Ukrainian)
3. Babych, D. V., Chobitok, V. I., & Chobitok, I. O. (2024). Efektyvnist innovatsiino-investytsiinoho rozvytku enerhetychnoho kompleksu krainy v umovakh nestabilnosti [Efficiency of innovative and investment development of the country's energy complex in conditions of instability]. *Problemy Ekonomiky*, (3), 68–75. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-68-75> (in Ukrainian)
4. Voitovych, L., & Fedyk, M. (2024). Stratehiia povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Strategy for post-war economic recovery of Ukraine in the context of European integration]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112> (in Ukrainian)
5. Havryliuk, I. (2024). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy z krainamy Yevropeiskoho Soiuzu [Foreign economic activity of Ukraine with the countries of the European Union]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3> (in Ukrainian)
6. Herashchenko, M. V. (2023). Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky v umovakh strukturnykh zmin [Competitiveness of the national economy in the context of structural changes]. *Biznes Inform*, (12), 18–23. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-12-18-23> (in Ukrainian)
7. Hryhaliunas, D. V. (2024). Rol derzhavy v innovatsiinomu rozvytku pidpriemstv [The role of the state in the innovative development of enterprises]. *Biznes Inform*, (9), 202–210. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-9-202-210> (in Ukrainian)
8. Dyhynets, H. V., & Tronko, V. V. (2015). Pohlyblena ta vseohopliuiucha zona vilnoi torhivli (ZVT+) mizh Ukrainoiu ta YeS: realii i perspektyvy [Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA+) between Ukraine and the EU: realities and prospects]. *Ekonomichnyi Chasopys-XXI*, (155), 10–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2015_155_3 (accessed February 16, 2025). (in Ukrainian)
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (2024). Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy za 2024 rik (ekspres-vypusk) [Foreign trade of Ukraine in goods for 2024 (express issue)]. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk> (accessed February 16, 2025). (in Ukrainian)
10. Duliaba, N. I., Palisa, A. Ya., & Duliaba, O. B. (2023). Problemy rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy v umovakh vitchyznianskykh ta svitovykh sotsialno-ekonomichnykh vyklykiv [Problems of foreign trade development of Ukraine in the conditions of domestic and global socio-economic challenges]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-149> (in Ukrainian)
11. Yevropeiska Komisiia [European Commission]. (n.d.). Shliakhy solidarnosti YeS-Ukraina [EU-Ukraine Solidarity Lanes] [Electronic resource]. URL: <https://transport.ec.europa.eu/ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes uk> (accessed February 16, 2025). (in Ukrainian)
12. Zakhozha, K. V., Rudyk, N. V., & Syvulska, N. M. (2024). Mytne rehuliuвання v Ukraini u dovoiennyi ta voiennyi periody [Customs regulation in Ukraine in the pre-war and war periods]. *Problemy Ekonomiky*, (1), 112–120. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-112-120> (in Ukrainian)

13. Izmailov, O. I. (2024). Potochnyi stan torhovelno-ekonomichnykh vidnosyn mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom i vplyv boiovykh dii na noho [The current state of trade and economic relations between Ukraine and the European Union and the impact of hostilities on it]. *Biznes Inform*, (9), 19–27. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-9-19-27> (in Ukrainian)
14. Ishchuk, Yu. A., & Kushko, Z. I. (2025). Mytnyi taryf yak instrument rehuliuвання eksportno-importnykh operatsii Ukrainy z YeS [Customs tariff as a tool for regulating export-import operations of Ukraine with the EU]. *Biznes Inform*, (1), 40–46. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-40-46> (in Ukrainian)
15. Kaliuzhna, N. H. (2015). Eksportnyi potentsial krajiny: pidkhid do traktuvannya poniattia [Export potential of the country: an approach to the interpretation of the concept]. *Visnyk Pryazovskoho Derzhavnoho Tekhnichnoho Universytetu. Seriya: Ekonomichni Nauky*, (30), 317–324. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_30_44. (in Ukrainian)
16. Kvasha, S., Pavlenko, O., & Vakulenko, V. (2024). Naukovi zasady rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti v konteksti mizhnarodnykh vidnosyn Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Scientific principles of foreign economic activity development in the context of international relations of Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-6> (in Ukrainian)
17. Kyrylchuk, O., & Melnyk, T. (2024). Ekonomika Ukrainy u period voiennoho stanu [The economy of Ukraine during the period of martial law]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-120> (in Ukrainian)
18. Kleshchov, A. Y. (2024). Ekoindustrial'ni parky yak instrument pidvishchennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. *Biznes Inform*, (9), 68–74. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-9-68-74> (in Ukrainian)
19. Klimashevska, V. O., Korovina, N. V. (2024). Tendentsii rynku pratsi v Ukraini v umovakh voiennoho stanu. *Biznes Inform*, (10), 260–267. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-260-267> (in Ukrainian)
20. Korovii, V., Shkurat, M., Samoilov, Ye. (2024). Eksportnyi potentsial ahropromyslovykh pidpriemstv Ukrainy v umovakh ekonomichnoi ta heopolitychnoi nestabilnosti. *Actual Problems of Economics*, (10)(280), 92–102. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-280-92-102> (in Ukrainian)
21. Kostyk, Ye., Chekalovska, H. (2024). Strukturna transformatsiia ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-13> (in Ukrainian)
22. Krupka, M., Voitovych, L., Paitra, N., Rubakha, M., Tkachyk, L., Demchyshak, N. (2024). Vplyv IT-eksportu na ekonomichni rozvytok: porivnialnyi analiz Ukrainy ta krain Yevropy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(58), 314–330. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4446> (in Ukrainian)
23. Mazaraki, A. A., Melnyk, T. M., Iksarova, N. O., (2016). Zovnishnia torhivlia Ukrainy: XXI stolittia: monohrafiia; za zah. red. A.A. Mazaraki. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/71b98caa3e46dab7dd15e731093dbd4d.pdf> (accessed 16 Liutoho 2025). ISBN 978-966-629-778-8 (in Ukrainian)
24. Oliinyk, A. (2024). Porivnialne doslidzhennia vplyvu tsyfrovizatsii na hlobalni rynky tovariv i posluh u rozvynenykh i krainakh, shcho rozvyvaiutsia. *EKONOMIKA - Innovatsiini ekonomichni doslidzhennia*, 12(2), 195–218. <https://doi.org/10.2478/eoik-2024-0026> (in Ukrainian)
25. Poliakova, O. Yu. (2024). Vyklyky, zahrozy ta ryzyky u konteksti rezilientnosti ekonomiky. *Problemy Ekonomiky*, (3), 126–134. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-126-134> (in Ukrainian)
26. Romankova, O., Yarmak, A. (2022). Zovnishnoekonomichna diialnist: osoblyvosti valiutnoho rehuliuвання eksportnykh ta importnykh operatsii v suchasnykh umovakh v Ukraini. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-16> (in Ukrainian)
27. Telnova, H. V., Shvets, N. S. (2025). Struktura zovnishnoi torhivli ta ekonomichne zrostannia Ukrainy: empirychnyi analiz. *Biznes Inform*, (1), 53–62. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-53-62> (in Ukrainian)
28. Teres, Yu. (2023). Zaluchennia inozemnykh investysii dlia rozvytku ekonomiky Ukrainy: vyklyky voiennoho chasu ta pislavoienni perspektyvy. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (51). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-51> (in Ukrainian)
29. Tomchuk, O., Holovchenko, Ya. (2023). Analitychna otsinka posluh vantazhnykh perevezen v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-90> (in Ukrainian)
30. Shamborovskyi, H. O. (2024). Suchasnyi stan ta perspektyvy zovnishnoi torhivli Ukrainy. *Ahrosvit*, (9), 32–38. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.9.28> (in Ukrainian)

Academic supervisor: Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of the Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine E. A. Dovgal

The article was received by the editors 19.02.2025

The article is recommended for printing 22.03.2025

EKOONOMIKA

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-14
JEL Index: G10, G15, O16, G14

IMPACT OF DIGITAL FINANCE ON THE PERFORMANCE OF THE STOCK MARKET IN NIGERIA

Adepoju Adeoba Asaolu

Department of Finance, Faculty of Management Sciences,
Federal University Oye Ekiti, Ekiti, Nigeria
e-mail: adepoju.asaolu@fuoye.edu.ng
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5404-0604>

Omolayo Joseph Oluwole

Department of Finance, Faculty of Management Sciences,
Federal University Oye Ekiti, Ekiti, Nigeria
e-mail: Oluomojo@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-9537-9310>

Mary Oluwayemisi Akosile

Department of Finance, Faculty of Management Sciences,
Ekiti State University, Ado Ekiti, Nigeria
e-mail: mary.akosile@eksu.edu.ng
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9947-7279>

This research analyses the influence of digital finance on the performance of the Nigerian stock market from 2009 to 2023. This study examines the impact of Automated Teller Machine (ATM) transactions, Point of Sale (POS) transactions, mobile payment transactions, and online payment transactions on stock market capitalisation in Nigeria. The research employs an ex-post facto design and utilises secondary time series data obtained from the Central Bank of Nigeria Statistical Bulletin. Descriptive and inferential statistics, including multiple regression analysis, were employed to examine the data. The results demonstrate a robust and significant correlation between digital finance and stock market success. Web pay transactions have the most substantial positive impact on market capitalisation, indicating that online payment methods augment investor engagement and stock market expansion. Conversely, ATM and mobile payment transactions exhibit adverse effects, suggesting possible inefficiencies or restricted integration with stock market operations. POS transactions exhibit a modest yet favourable impact on stock market capitalisation. The research finds that digital finance is essential for advancing stock market growth in Nigeria. It advises that governments and financial institutions policy makers should deepen digital finance platforms with capital market services, augment infrastructure, and elevate digital literacy to optimise the advantages of digital finance for stock market performance.

Keywords: ATM, POS, Mobile-Pay, Web-Pay, Market Capitalization

In cites: Adepoju A. A., Omolayo J. O., & Mary O. A. (2025). Impact of digital finance on the performance of the stock market in Nigeria. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 126–136. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-14>

Introduction

The application of technology has significantly enhanced the delivery of financial services since its adoption in financial transactions (Adewale, 2024). The advent of digital technology and its application in the financial services sector is particularly significant. Digital technology has transformed almost every facet of contemporary life, making it rare to encounter an electrical device or machinery that does not integrate digital technology in some form (Goodman, 2018). Information technology is crucial in the contemporary financial market; without it, financial markets would fail to compete globally, and financial institutions would find it challenging to sustain their presence in a competitive environment (Alshubiri et al., 2019).

As a result, both banking institutions and various non-bank financial entities provide digital financial services. Digital finance can expand the extent, scope, and accessibility of financial services, hence accelerating financial inclusion. Moreover, digital technologies offer convenient and cost-effective means for individuals and businesses to save, execute payments, and access loans and insurance services. The utilisation of internet-based digital technologies is increasingly vital in the global economy, prompting many developing countries to prioritise the adoption of a digital economy, as it enables capital flows from affluent to impoverished nations (Okoyeuzu & Isa, 2020).

The financial sector is undergoing swift transformation due to technology innovations and digitalisation. Consequently, innovative applications of digital technology in financial services, commonly referred to as Fintech, are employed to transform the relationship between financial consumers and service providers, as well as to enhance communication and engagement with consumers (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018). Meena and Parimalarani (2020) emphasise that digital banking offers extensive services to users via digital platforms such as mobile devices, tablets, and the internet. The writers note that banks offer services devoid of paper, physical branches, or signatures, and are accessible around the clock, enabling users to utilise financial services even on holidays.

The emergence of digital finance innovations gained significance following the global financial crisis of 2007 to 2009, as financial intermediaries started utilising digital technology for cross-border payments, account administration, cost reduction, and profit maximisation (Ozili, 2023). The rationale for viewing digital finance as a mechanism to enhance both financial inclusion and the activities of financial markets, as posited by Uduk (2018), is grounded in the premise that access to finance can catalyse investment in innovative and more efficient technologies, thus facilitating business growth in scale and operational intricacy. Thus, enterprises can pursue supplementary financing from the capital

market and capitalise on the advantages of being listed. Uduk (2018) asserts that inclusive financial systems expand financial markets and improve policy efficacy.

The broad objective of this study is to examine the impact of digital finance on the performance of the stock market in Nigeria from 2009 to 2023. However, other specific objectives are to; examine the impact of ATM transactions on the stock market capitalization ratio in Nigeria, evaluate the impact of POS transactions on the stock market capitalization ratio in Nigeria, Investigate the impact of mobile-pay transactions on the stock market capitalization ratio in Nigeria, assess the impact of web-pay transactions on stock market capitalization ratio in Nigeria.

Literature Review

Conceptual Review

Stock Market Capitalization

Market capitalisation denotes the market value of traded shares or quantities of a traded asset. This also signifies the value of all securities collateralised against their market prices (Adewale & Adewole, 2024). Market capitalisation denotes the total worth of a company's shares. The valuation of a stock can be ascertained by multiplying its price by the total number of outstanding shares. If the share price is \$50, the market capitalisation of a corporation with 20 million shares is \$1 billion. It enables investors to comprehend the comparative scale of one company about another.

Market capitalisation quantifies the value of a publicly traded firm and encapsulates market sentiment regarding its future potential, since it indicates the price investors are willing to pay for its shares (Shofawati, 2019). It serves as a social media platform to evaluate corporate worth and offers an alternative perspective on sales. Adewole et al. (2023) asserted that market capitalisation serves as a significant predictor of share value and overall company valuation. Market capitalisation denotes the total worth of a company's stock (Adewale & Adewole, 2024). Market capitalisation is the metric that quantifies the size of businesses and corporations, calculated as the market share price multiplied by the number of shares that have been authorised, issued, and acquired by investors in a publicly traded company (Kuvshinov & Zimmermann, 2022).

Market capitalization is determined by multiplying the number of shares outstanding by the price per share. The investment community employs this metric to assess a company's size or value, rather than relying on sales or total asset figures (Adewale & Adewole, 2024). In summation, market capitalisation denotes the product of a company's share count and its market share price. Market capitalisation is typically regarded as indicative of a company's value, and by investors to assess the creditworthiness of a firm for investment purposes (Ozili, 2018). Equity refers to the

complete ownership interest in a firm; for instance, if a corporation possesses 10,000 shares and you own 1,000 of them, you would hold a 10% equity interest in that company.

E-Payment Channels in Nigeria

Nigeria provides numerous e-payment channels for electronic financial transactions, including cheques, web/internet payments, ATMs, mobile payments, NIBSS Instant Pay, NEFT, NIBSS Automated Payment Services, POS, REMITA, M-Cash, E-Bills Pay, and Central Pay (Adewale, 2024). The implementation of EPS and the cashless policy in Nigeria has enhanced the dependability of e-payment infrastructure, resulting in a rise in transactions across all channels. In the first quarter of 2021, 1.96 billion electronic payments were processed across several channels, reflecting a 13.11% increase in the second quarter and a 9.49% growth rate in the third quarter. In Q4 2021, e-payment operations declined by 2.16% to \$2.38 billion. The National Bureau of Statistics documented transactions amounting to N238.87 trillion in Q1 and N269.73 trillion in Q2.

This research investigates several electronic payment systems in Nigeria.

Mobile payment systems provide clients with the convenience of SMS messaging, enabling them to transfer funds, verify account balances, and execute application payments. (Adewale, 2024). In 2021, mobile payments experienced a growth of 831 million in volume and 53 trillion in transactions, providing various advantages including enhanced incentives, the capability to process credit card payments, stock monitoring, expedited transactions, and lower fees. Notwithstanding technical difficulties, mobile payments continue to be the predominant alternative to cash transactions across numerous enterprises. Point of sale (POS) devices facilitate standard banking and financial transactions in retail environments, including grocery payments, balance enquiries, and the printing of concise statements (Durai & Stella, 2019). They offer advantages like enhanced productivity, improved network security, and diminished support requirements beyond standard business hours. The advent of corporate banking via Deposit Money Banks (DMB) has been essential in executing cashless policies and facilitating smooth electronic transactions. Agents are authorised to do electronic transactions and facilitate money transfers via POS systems to rural unbanked populations, enhancing operational efficiency. (Adewale, 2024).

Benefits of a Cashless Economy

Adewale (2024) asserts that numerous studies indicate an increasing popularity of e-payment systems among users, with a progressive rise in the proportion of non-cash transactions over recent years. Customers possess enhanced alternatives for services and convenience when utilising e-transactions. Electronic

payments will allow entrepreneurs to broaden their customer base and resource network beyond local confines (Qamruzzaman & Wei, 2018). Utilising a credit card provides convenience and security in contrast to withdrawing cash and visiting a store for purchases.

A confrontational demeanour from cashiers is inappropriate in electronic transactions. Uduk, (2018) assert that the objective of cashless policies is to eliminate the detrimental consequences associated with the overuse of physical currency, including theft, corruption, financial leaks, money laundering, and other cash-related illegal activities. An overdependence on cash retention for transactions may lead to additional financial losses due to fire or flooding incidents. The cashless economy positively influences economic development, reduces cash handling costs, and improves the tax collection system. The Nigerian economy has significantly suffered due to the functioning of the cash-based system (Uduk, 2018)

Theoretical Review

Efficient Market Hypothesis (EMH)

The efficient market hypothesis posits that when investors encounter new information, some may overreact while others may underreact. This indicates that investors' responses are random and adhere to a normal distribution pattern. According to Jensen (1978), a market is deemed 'efficient' about the information set. In an efficient market, generating excess returns based on the available knowledge is not feasible. This occurs because markets react immediately and impartially to new information, providing no opportunity for investors to achieve excess returns. This implies that all information regarding a stock's anticipated future cash flows is reflected in its price. The efficient market hypothesis asserts that it is impossible to outperform the market. This occurs because market prices are already assimilated and disclose all pertinent information. It presumes that all investors interpret all relevant information uniformly. An efficient capital market denotes a market characterised by comprehensive information dissemination.

According to Pandey (2010, p. 46), the efficiency of a stock market is defined as the capacity of stocks to promptly reflect and incorporate all pertinent information into their pricing. Consequently, the efficacy of security pricing is contingent upon the rapidity with which prices respond to any pertinent accessible information. The greater the rapidity of adjustment, the more efficient the security pricing will be. Furthermore, Fama (1970, pp. 383) classified the efficiency of capital markets into weak, semi-strong, and strong forms. The weak form represents the most basic level of market efficiency, asserting that a market is efficient if current prices fully incorporate all knowledge derived from historical prices. This form suggests that historical prices cannot serve as a forecasting instrument for

abnormal returns when relying just on past price history.

The semi-strong variant of market efficiency asserts that current market prices incorporate all publicly accessible information. This encompasses data on money supply, currency rates, interest rates, and stock splits, among others. If the information includes private data, it is improbable for a market member to achieve abnormal profits; thus, the market is characterised as possessing a strong degree of efficiency. In the strong form of market efficiency, the prices of securities incorporate all pertinent information, encompassing both public and private data. The strong form of market efficiency suggests that private knowledge is incorporated into share prices. Acquiring private information may be challenging, despite its potential to yield extraordinary riches.

Empirical Review

Adewale (2024) evaluated the influence of electronic banking channels on financial inclusion in Nigeria. The study employed a linear regression model to examine the correlation between financial inclusion and the utilisation of mobile payments, Automated Teller Machines (ATMs), and Electronic Fund Transfers. Research conducted on Nigerian banks revealed a significant correlation between financial inclusion and mobile payments, but ATMs and EFTs had no statistical significance in enhancing financial inclusion. The study emphasised the significance of mobile payments in facilitating access to financial services in underserved rural areas with limited traditional banking infrastructure.

Automated Teller Machines (ATMs) and Electronic Funds Transfers (EFTs) exert a constrained influence owing to factors such as network instability and inadequate cash availability. The study determined that mobile payments significantly promote financial inclusion and recommended that the government prioritise digital infrastructure and mobile financial services to enhance economic participation among unbanked individuals.

Gbanador (2023) assessed the impact of cashless policies on economic growth in Nigeria using quarterly time series data from 2012 to 2021, employing an ex-post facto research design. The data was examined with the Auto-Regressive Distributed Lag (ARDL) technique. The data revealed a significant correlation between Cheque (CQ) and Internet Banking (IB) and Gross Domestic Product, however; the relationship between Automated Teller Machine and Gross Domestic Product is minimally negative. The research determines that cashless policies influence economic growth in Nigeria.

Isamade et al. (2022) examined the influence of electronic payment systems on Nigeria's GDP. The research employed secondary data obtained from CBN Statistical Bulletins and other telecommunications

firms. The research utilised an ex-post facto design and applied the Auto Regressive Distributed Lag Model (ARDL) for data analysis. Research indicated that Nigeria's GDP growth is substantially affected by ATM, Point of Sale (POS), and mobile payment technologies. The report advised that banks must consistently update their systems upon the availability of new security-enhancing features.

Abina and Lemea (2019) analysed the capital market and its impact on the performance of the Nigerian economy. The study utilised secondary data obtained from the Central Bank of Nigeria Statistical Bulletin, covering the period from 1985 to 2017. Stationarity, Johansen co-integration, error correction, and Granger causality tests were conducted. The findings indicate a long-term positive correlation among the variables, whereas the Granger Causality test results demonstrate two substantial unidirectional causality from gross domestic product to total market capitalisation and to total value of new issues, respectively. The study asserts that the capital market significantly propels economic growth in Nigeria for both public and private sectors for medium and long-term investments. A robust institutional structure for regulating market participants to instill investor trust and ensure sustainability must be prioritised.

Taiwo, Alaka, and Afieroho (2016) assess the impact of the capital market on the growth of Nigeria's economy. An error correction model was generated for Nigeria's economic growth, employing Vector Error Correction techniques on annual time series data from 1981 to 2014. The data underwent the Phillips Perron Unit Root Test at both the level and first difference. The results indicate that, at a one percent significance level, all variables were stationary after first differencing. The analysis of the normalised cointegrated series indicates that market capitalisation rate, total value of listed securities, labour force participation rate, cumulative savings, and capital formation are key macroeconomic predictors of economic growth in Nigeria. It was then advised that, for the capital market to achieve its full potential, its environment must be conducive to fostering and promoting investment possibilities for both domestic and international investors, as the stock market functions within a macroeconomic context. Thus, enhancing the Nigerian trading system to facilitate the acquisition and disposal of shares by investors could ensure stock market liquidity.

Nedozi and Omoregie (2019) conducted an empirical evaluation of various electronic payment methods in Nigeria from 2012 to 2019. The study utilised data from the Central Bank of Nigeria and the quarterly bulletins of commercial banks. The study employed descriptive statistics to ascertain the e-payment penetration rate in Nigeria. The findings indicated that between 2011 and the first quarter of 2019, ATMs were the predominant factor in Nigeria's e-payment adoption by volume. In

terms of value, NIP dominated from 2014 to the first quarter of 2019, whereas NEFT excelled in 2012 and 2013. It is advisable to expand electronic channels to expedite transactions as the world undergoes a technology revolution and to enhance electronic transactions inside the economy. The issue of fraud arising from electronic transactions must be examined and mitigated to foster customer confidence in these transactions.

Ravikumar (2019) examined the impact of electronic payments on Indian real GDP from 2011 to 2019. This study employed secondary data, utilising ARDL and Ordinary Least Squares regression methods for analysis. The variables employed consist of economic growth quantified by real GDP, while e-payments were assessed by Prepaid Payment Instruments (PPIs), paper clearing, retail electronic clearing, card payments, Real Time Gross Settlement (RTGS), and systems regulated by the Clearing Corporation of India Ltd. (CCIL). The study's findings indicated that digital payments significantly impact actual GDP growth in the short term. Nonetheless, over the long term, digital payments do not affect GDP growth.

The descriptive analysis aimed to elucidate the features of the study variables, encompassing the maximum, minimum, mean, median, kurtosis, standard deviation, Jarque-Bera statistic, and skewness.

Model Specification

This research will utilise inferential statistics, specifically parametric statistics, including regression analyses. To fulfil the aims of this research, the study employed the subsequent model;

E-payment systems Equation

$$MKTR = a + \alpha_1 ATM + \alpha_2 POS + \alpha_3 MBP + \alpha_4 WBP + \epsilon$$

Where:

ATM = ATM transactions

POS = POS transactions

MBP = Mobile-pay transactions

WBP = Web-pay transactions

MKTR = Market capitalization ratio

a = Constant;

α_1 - α_4 = Regression Coefficients;

ϵ = Error term

Results And Discussion

Table 1

Descriptive Statistics

	N	Range	Minimum	Maximum	Sum	Mean		Std. Deviation	Variance	Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error
ATM transactions	15	24954.35	4481.67	29436.02	182541.52	12169.4347	1950.08105	7552.63142	57042241.374	.136	1.121
POS transactions	15	110336.07	11.03	110347.10	189346.45	12623.0967	7593.71136	29410.31765	864966784.213	9.759	1.121
Mobile pay transactions	15	219798.81	1.27	219800.08	409022.34	27268.1560	15825.61283	61292.33493	3756750321.138	7.361	1.121
Web pay transactions	15	1097107.98	25.05	1097133.03	2820057.34	188003.8227	90990.37806	352404.21890	124188733497.966	2.221	1.121
Market capitalization ratio	15	68172.06	7030.84	75202.90	387125.98	25808.3987	4786.48723	18537.98533	343656900.209	2.510	1.121
Valid N (listwise)	15										

Source: Authors' Computation, (2025)

Methodology

The study will follow an ex post facto research design. The research design is suitable for this study due to its distinctive characteristics in analysing the relationships between the study's variables. The research will utilise secondary data. Annual time series data on ATM transactions, POS transactions, mobile payment transactions, web payment transactions, and market capitalisation ratio in Nigeria will be sourced from the Central Bank of Nigeria Statistical Bulletin covering the period from 2009 to 2023. Considering the objectives and hypotheses to be examined, the study will utilise both inferential and descriptive statistics.

Table 1 presents descriptive statistics for the principal variables in the study, including ATM transactions, POS transactions, mobile payment transactions, web payment transactions, and market capitalisation ratio for Nigeria from 2009 to 2023. The mean signifies the average value, providing insight into the overall activity level of each variable, whereas the standard deviation quantifies the extent to which values diverge from the mean, reflecting variability. The minimum and maximum values indicate the range of observations, whereas kurtosis reflects the distribution's peakedness or the existence of outliers.

ATM transactions exhibit a mean of 12,169.43 and a standard deviation of 7,552.63, indicating moderate utilisation accompanied by significant annual variability. This signifies a consistent yet irregular dependence on ATMs for financial transactions. POS transactions have a significantly broader range and a high kurtosis (9.759), indicating the presence of years with exceptionally elevated transaction volumes, maybe signifying policy changes favouring cashless payments. Mobile payment transactions demonstrate a substantial standard deviation (61,292.33) and kurtosis (7.361), indicating that the usage of mobile payments expanded swiftly yet inconsistently during the time. Web payment transactions exhibit the most variety, indicating substantial growth in online payment systems.

The market capitalisation ratio exhibits significant variability, indicating that stock market performance in Nigeria has been inconsistent; however demonstrates development phases corresponding with the advancement of digital finance. The descriptive statistics indicate that digital financial channels in Nigeria have undergone significant development and variety. These fluctuations indicate a dynamic financial ecosystem in which technology adoption varies in response to economic situations, regulatory modifications, and technological progress. The increase in digital financial transactions appears to coincide with enhancements in stock market capitalisation, highlighting the potential impact of digital finance on market performance.

Table 2 provides the model summary for the regression study investigating the influence of digital financial transactions (ATM, POS, Mobile Pay, and Web Pay transactions) on the market capitalisation ratio in Nigeria. An R-value of 0.991 signifies a robust positive association between the independent variables (digital finance indicators) and the dependent variable (market capitalisation ratio). This indicates that fluctuations in digital finance activity are closely linked to variations in stock market performance.

The R-Square value of 0.983 indicates that 98.3% of the fluctuation in the market capitalisation ratio is accounted for by the collective impact of ATM transactions, POS transactions, mobile payment transactions, and web payment activities. The substantial explanatory power suggests that digital finance profoundly influences stock market performance in Nigeria. The Adjusted R Square (0.976) considers the number of predictors in the model, indicating that, after adjustment for the number of variables, 97.6% of the variability in market capitalisation remains explicable by the model.

The Durbin-Watson value of 1.599 indicates the absence of significant autocorrelation in the regression model's residuals, implying that the data is mostly devoid of serial correlation, hence enhancing the validity of the conclusions. The model summary underscores a robust and significant correlation between digital finance and stock market performance in Nigeria. The elevated

R-Square indicates that digital financial transactions are significant determinants of market capitalisation, underscoring the importance of digital finance in fostering stock market growth and stability.

Table 3 presents the Analysis of Variance (ANOVA) results for the regression model examining the influence of digital finance (ATM, POS, mobile payment, and web payment transactions) on Nigeria's stock market capitalisation ratio. ANOVA evaluates the statistical significance of the total regression model. The F-statistic is 142.937, accompanied by a significance level (p-value) of 0.000. The p-value, being less than 0.05, indicates statistical significance, so affirming that the model adequately fits the data. The interplay of digital financial transaction factors consistently forecasts alterations in the stock market capitalisation ratio.

The Regression Sum of Squares (4728494181.879) significantly exceeds the Residual Sum of Squares (82702421.050), indicating that the majority of the variation in market capitalisation is accounted for by the predictors rather than by unexplained variables. This substantiates the assertion that the independent variables (digital finance indicators) jointly exert a considerable influence on stock market performance. The ANOVA results demonstrate robust statistical evidence that digital finance activities—specifically ATM, POS, mobile payment, and online payment transactions—substantially affect stock market capitalisation in Nigeria. This indicates that digital finance is crucial to the performance and expansion of the Nigerian stock market throughout the study period.

Table 4 displays the coefficients from the regression study, illustrating the distinct influence of each digital finance variable (ATM, POS, mobile payments, and web payments) on the stock market capitalisation ratio in Nigeria. The unstandardised coefficient for ATM transactions is -0.561, with a p-value of 0.000, indicating statistical significance at the 5% level. The negative coefficient indicates that a rise in ATM transactions correlates with a decline in the market capitalisation ratio, thus suggesting that dependence on ATM services may not directly facilitate stock market expansion.

POS transactions exhibit a positive unstandardised coefficient of 0.552 and a p-value of 0.067, which is slightly above the conventional significance threshold of 0.05. Despite lacking statistical significance at conventional levels, the link exhibits a positive trend, suggesting that enhanced POS operations could facilitate stock market capitalisation. Mobile pay transactions exhibit a negative coefficient of -0.308 with a p-value of 0.085, which is not statistically significant at the 5% threshold. This signifies a tenuous and adverse correlation between mobile payments and stock market performance over the examined timeframe. Conversely, web pay transactions have a positive and statistically significant coefficient of 0.062 (p-value 0.000). This indicates that online financial transactions substantially

Table 2

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change	Durbin-Watson
						F Change	df1	df2		
1	.991 ^a	.983	.976	2875.80286	.983	142.937	4	10	.000	1.599

a. Predictors: (Constant), Web pay transactions, ATM transactions, POS transactions, Mobile pay transactions

b. Dependent Variable: Market capitalization ratio

Source: Authors' Computation, (2025)

Table 3

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4728494181.879	4	1182123545.470	142.937	.000 ^b
Residual	82702421.050	10	8270242.105		
Total	4811196602.930	14			

a. Dependent Variable: Market capitalization ratio

b. Predictors: (Constant), Web pay transactions, ATM transactions, POS transactions, Mobile pay transactions

Source: Authors' Computation, (2025)

Table 4

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.	95.0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error				Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	22389.423	1454.665		15.391	.000	19148.228	25630.619					
	ATM transactions	-.561	.106	-.228	-5.286	.000	-.797	-.324	.020	-.858	-.219	.920	1.087
	POS transactions	.552	.269	.876	2.053	.067	-.047	1.151	.906	.545	.085	.009	105.903
	Mobile pay transactions	-.308	.161	-1.018	-1.912	.085	-.667	.051	.924	-.517	-.079	.006	164.853
	Web pay transactions	.062	.009	1.180	7.201	.000	.043	.081	.962	.916	.299	.064	15.617

a. Dependent Variable: Market capitalization ratio

Source: Authors' Computation, (2025)

Table 5

Coefficient Correlations^a

Model		Web pay transactions	ATM transactions	POS transactions	Mobile pay transactions
1	Correlations				
	Web pay transactions	1.000	-.153	.597	-.764
	ATM transactions	-.153	1.000	.027	.008
	POS transactions	.597	.027	1.000	-.970
	Mobile pay transactions	-.764	.008	-.970	1.000
	Covariances				
	Web pay transactions	7.428E-5	.000	.001	-.001
	ATM transactions	.000	.011	.001	.000
	POS transactions	.001	.001	.072	-.042
	Mobile pay transactions	-.001	.000	-.042	.026

a. Dependent Variable: Market capitalization ratio

Source: Authors' Computation, (2025)

Table 6

Collinearity Diagnostics^a

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	(Constant)	Variance Proportions			
					ATM transactions	POS transactions	Mobile pay transactions	Web pay transactions
1	1	3.616	1.000	.01	.01	.00	.00	.00
	2	1.169	1.759	.08	.07	.00	.00	.00
	3	.143	5.021	.89	.83	.00	.00	.00
	4	.069	7.220	.01	.09	.03	.00	.46
	5	.003	34.669	.01	.00	.97	1.00	.53

a. Dependent Variable: Market capitalization ratio

Source: Authors' Computation, (2025)

Table 7

Residuals Statistics^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	5894.5664	75033.2500	25808.3987	18377.96464	15
Std. Predicted Value	-1.084	2.678	.000	1.000	15
Standard Error of Predicted Value	934.473	2864.631	1520.807	689.637	15
Adjusted Predicted Value	4490.2793	67613.9141	22847.1949	15716.35700	15
Residual	-3423.26025	5779.03271	.00000	2430.49703	15
Std. Residual	-1.190	2.010	.000	.845	15
Stud. Residual	-1.260	2.185	.110	1.009	15
Deleted Residual	-4628.28271	34631.86328	2961.20374	9557.76262	15
Stud. Deleted Residual	-1.304	2.867	.151	1.127	15
Mahal. Distance	.545	12.958	3.733	4.327	15
Cook's Distance	.002	28.779	2.082	7.394	15
Centered Leverage Value	.039	.926	.267	.309	15

a. Dependent Variable: Market capitalization ratio

Source: Authors' Computation, (2025)

and favourably affect stock market capitalisation, probably owing to enhanced investor confidence and transaction efficiency on web platforms.

The coefficient analysis indicates that, among the digital finance variables, online pay transactions are the most influential and positively significant contributor to stock market capitalisation in Nigeria. In contrast, ATM and mobile payment transactions demonstrate adverse consequences, but POS transactions display a marginal beneficial impact. This indicates that the digitalisation of financial services, particularly via online platforms, can improve the efficacy of Nigeria's stock market.

Table 5 presents the correlation coefficients among the predictor variables in the regression model: ATM transactions, POS transactions, mobile payment transactions, and web payment transactions. These correlations assist in assessing the extent of the linear relationship between the independent variables and in identifying potential multicollinearity concerns. The correlation between POS transactions and mobile payment transactions is -0.970, signifying a robust negative link. This indicates that a rise in POS transactions correlates with a drop in mobile payment transactions, and vice versa. This may result from the

substitutive characteristics of both services, since users may favour one channel over the other based on convenience or accessibility.

Web pay transactions exhibit a moderate positive association with POS transactions (0.597) and a substantial negative correlation with mobile pay transactions (-0.764). This suggests an interplay between two channels, whereby users participating in web-based payments may diminish their need for mobile payments. The correlation of -0.153 between web pay and ATM transactions indicates a negligible or nonexistent association between these two variables. The association between ATM and POS transactions (0.027) and between ATM and mobile pay transactions (0.008) is negligible, suggesting separate usage patterns. The correlation matrix reveals substantial linkages among digital financial services, especially between POS and mobile payments, which raises issues over multicollinearity. Severe multicollinearity can skew regression estimates and exacerbate standard errors. Consequently, caution is required when interpreting the independent effects of these variables inside the model. The results indicate a necessity for a broader and complementary array of digital payment methods to facilitate stock market expansion.

Table 6 displays the collinearity diagnostics, evaluating the extent of multicollinearity across the independent variables in the regression model: ATM transactions, POS transactions, mobile payment transactions, and web payment transactions. Multicollinearity arises when independent variables exhibit a strong correlation, thereby skewing regression estimates and diminishing the model's dependability. The Eigenvalues denote the extent of variance elucidated by each dimension. The minimal eigenvalue (0.003) approaches zero, indicating possible collinearity issues. The Condition Index quantifies the robustness of the linear correlation between variables. A condition index exceeding 30 often signifies significant multicollinearity. The maximum condition index is 34.669, indicating a multicollinearity issue.

Variance proportions assist in identifying the variables that contribute to multicollinearity. At the peak condition index (34.669), POS transactions and mobile payment transactions represent 97% and 100% of variance proportions, respectively. This indicates that these two predictors exhibit significant collinearity, complicating the differentiation of their independent impacts on market capitalisation.

The collinearity diagnostics indicate significant multicollinearity, especially between POS and mobile payment transactions.

Table 7 displays the residual statistics of the regression model, which facilitate the evaluation of the model's fit and the distribution of prediction errors (residuals). Residuals represent the discrepancies between observed values and projected values. Evaluating them guarantees that the model adheres to essential regression assumptions such as normality, homoscedasticity, and independence. The anticipated values span from 5,894.57 to 75,033.25, with an average of 25,808.40, which corresponds to the mean of the dependent variable (market capitalisation ratio). This signifies that the model's predicted values closely correspond with the observed data, indicating a strong overall fit.

The residuals vary from -3,423.26 to 5,779.03, with a mean around zero, indicating that the model's errors are equilibrated—further evidence of a robust match. The standardised residuals vary from -1.190 to 2.010, which is within the allowed range (generally ± 3), signifying the absence of extreme outliers that could skew the results. Crucial diagnostic metrics, such as Cook's Distance (peaking at 28.779) and Centred Leverage Values (reaching 0.926), indicate the presence of several cases exerting significant leverage and effect on the regression model. These observations may require additional scrutiny, as they can significantly influence the model's estimations.

The residual statistics indicate that the regression model adequately fits the data, exhibiting balanced errors and an absence of extreme outliers. The existence of some high-leverage points indicates that the model

requires reevaluation for influential observations to guarantee robust and dependable outcomes.

Discussion of Findings

This study's findings indicate a substantial influence of digital finance on the performance of the Nigerian stock market, as demonstrated by the elevated R-Square (98.3%) and significant F-statistic. Web pay transactions demonstrated the most substantial positive impact on market capitalisation, whereas ATM and mobile pay transactions displayed negative correlations, and POS transactions indicated a moderate, positive yet inconsequential influence.

These findings correspond with Igoni et al. (2021), who identified a substantial correlation between electronic payment methods and stock market capitalisation in Nigeria. Consistent with this study, their findings indicate that digital payment channels, especially those facilitating frictionless transactions such as online pay, bolster investor trust and stock market engagement. Furthermore, Ozili (2020) underscores the significance of digital finance in enhancing financial inclusion and expanding market access, which aligns with the favourable impact noted for web payment transactions.

The inverse correlation between ATM and mobile payment transactions contrasts with Adewale (2024), who identified a favourable impact of mobile payments on financial inclusion. This disagreement may stem from differing emphases: whereas Adewale (2024) examined financial inclusion in a general context, this study concentrates especially on stock market performance. The negative coefficients may indicate inefficiencies or constraints in utilising ATM and mobile payments for capital market operations. Moreover, the observation of multicollinearity between POS and mobile payment transactions aligns with Mamudu (2021), who noted discrepancies in e-payment contributions to economic growth attributable to overlapping functionality and infrastructure constraints. This underscores the necessity for tailored tactics in the advancement of digital finance to optimise capital market advantages.

Conclusion and Recommendations

This study analysed the influence of digital finance on the performance of the Nigerian stock market from 2009 to 2023, utilising ATM transactions, POS transactions, mobile payment transactions, and web payment transactions as indicators of digital finance, while employing the market capitalisation ratio as a metric for stock market performance. The results demonstrated a robust and significant correlation between digital finance and stock market capitalisation, with web payment transactions having the most substantial positive impact. In contrast, ATM and mobile payment transactions exhibited adverse effects, and POS

transactions revealed a tenuous positive correlation.

This study enhances the existing literature on digital finance by offering empirical evidence that substantiates the claim that digital financial innovations can markedly affect capital market performance. It underscores the significance of web-based payment platforms in enhancing stock market activity and proposes enhancements for ATM and mobile payment channels concerning capital market participation.

The report highlights the potential of digital finance as a stimulus for the development of the stock market in Nigeria. To fully optimise its impact on the stock market, stakeholders must rectify existing inefficiencies and improve the integration of digital payment systems with capital market activities.

The Study recommends that:

- Policymakers and banks should integrate ATM services with stock market operations, enabling users to access investment information and make stock purchases directly.
- Regulators and service providers should improve POS infrastructure and expand services to support investment account access and mobile brokerage, boosting stock market participation.
- Fintech firms should collaborate with capital market operators to create mobile apps that allow direct stock investments via mobile wallets.
- Stakeholders should enhance online payment security and promote digital literacy to increase stock market participation through web-based platforms.

REFERENCES

1. Adewale, A. A., (2024). The Impact of Electronic Banking Channels on The Financial Inclusion in Nigeria. *Gomal University Journal of Research*, 40(4), 426-441. <https://doi.org/10.51380/gujr-40-04-03>
2. Adewale, A. A., & Adewole, J. A. (2024). Stock market indicators and the Nigerian economy. *Jurnal Akuntansi Universitas Jember*, 22(2), 218-237. <https://doi.org/10.19184/jauj.v22i2.46740>
3. Adewole, J. A., Omotayo, V. A., Adewale, A. A., & Kadiri, K. I. (2023). Stock Market Capitalisation and Economic Growth in Nigeria (1991 – 2021). *Journal of Management and Social Sciences*, 12(1). <https://doi.org/10.53704/jmss.v12i1.456>
4. Alshubiri, F., Jamil, S. A., & Elheddad, M. (2019). The impact of ICT on financial development: Empirical evidence from the Gulf Cooperation Council countries. *International Journal of Engineering Business Management*, 11, 1-14. <https://doi.org/10.1177/1847979019870670>
5. Durai, T., & Stella, G. (2019). Digital finance and its impact on financial inclusion. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 6(1), 122-127.
6. Gbanador, M. A. (2023). The effect of cashless policy on economic growth in Nigeria: An autoregressive distributed lag approach. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 23(6), 22-31.
7. Goodman, P. (2018). 16 advantages of digital technology. <https://turbofuture.com/computers/Advantages-of-Digital-Technology>
8. Igoni, S., Onwumere, J. U. J., & Ogiri, I. H. (2020). The Nigerian digital finance environment and its economic growth: Pain or gain. *Asian Journal of Economics, Finance and Management*, 2(2), 1-10.
9. Isamade, B. A., Udeh, S. N., & Allison, P. (2022). Effect of e-payment systems on the gross domestic product of Nigeria. *British International Journal of Applied Economics, Finance and Accounting*, 6(3), 24-40.
10. Kuvshinov, D., & Zimmermann, K. (2022). The big bang: Stock market capitalization in the long run. *Journal of Financial Economics*, 145(2), 527-552.
11. Meena, M. R., & Parimalarani, G. (2020). Impact of digital transformation on employment in the banking sector. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 9(1), 4912-4916.
12. Okoyeuzu, C., & Isa, K. D. (2020). What type of investment does digital finance promote: speculative or non-speculative? *International Journal of Economics and Financial Issues*, 1(4), 237-246.
13. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2018). *G20/OECD INFE policy guidelines on digitalization and financial literacy*. www.oecd.org/going-digital
14. Ozili, P. K. (2018). Impact of digital finance on financial inclusion and stability. *Borsa Istanbul Review*, 18(4), 329-340.
15. Ozili, P. K. (2020). Comparing digital finance in the US, UK, India, and Nigeria. *Financial Internet Quarterly*. 16(4), 1-11. <https://doi.org/10.2478/fiqf-2020-0023>
16. Ozili, P. K. (2023). Digital finance research and developments around the World: A literature review. *International Journal of Business Forecasting and Marketing Intelligence*, 8(1), 35-51.
17. Qamruzzaman, M., & Wei, J. (2018). Financial innovation, stock market development, and economic growth: An application of the ARDL model. *International Journal of Financial Studies*, 6(69), 1-30. <https://doi.org/10.3390/ijfs6030069>.
18. Ravikumar, T. (2019). Digital financial inclusion: A payoff of financial technology and the digital finance uprising in India. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 8(11), 3434- 3438.
19. S., Ogiri, I. H., & Boloupremo, T. (2021). The link between electronic transactions and stock market performance in the Nigerian financial ecosystem. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 8(1), 262-271. <https://dx.doi.org/10.22161/ijaers.81.36>

20. Shofawati, A. (2019). The role of digital finance in strengthening financial inclusion and the growth of SME in Indonesia. *The 2nd International Conference on Islamic Economics, Business, and Philanthropy*. KnE Social Sciences, 389–407. <https://doi.org/10.18502/kss.v3i13.4218>
21. Uduk, M. (2018). *Digitization, disruption, and financial inclusion: Digital finance as an essential tool for enhancing financial inclusion* [Keynote address]. 3rd annual market data day of the Nigerian Stock Exchange, Victoria Island, Lagos.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 17.03.2025

The article is recommended for printing 17.04.2025

Адеподжу Адеоба Ассаолу, кафедра фінансів, факультет управлінських наук, Федеральний університет Ойе-Екіті, Екіті, Нігерія, e-mail: adepoju.asaolu@fuoye.edu.ng, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5404-0604>

Омолайо Джозеф Олуволе, кафедра фінансів, факультет управлінських наук, Федеральний університет Ойе-Екіті, Екіті, Нігерія, e-mail: Oluomojo@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9537-9310>

Марі Олувайемісі Акосіле, кафедра фінансів, факультет управлінських наук, Університет штату Екіті, Адо-Екіті, Нігерія, e-mail: mary.akosile@eksu.edu.ng, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9947-7279>

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ФІНАНСІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОНДОВОГО РИНКУ НІГЕРІЇ

У цьому дослідженні проаналізовано вплив цифрових фінансів на ефективність фондового ринку Нігерії в період з 2009 по 2023 роки. Вивчається вплив транзакцій через банкомати (ATM), термінали для оплати (POS), мобільні платежі та онлайн-платежі на капіталізацію фондового ринку Нігерії. Дослідження має постфактум-дизайн і базується на вторинних даних часових рядів, отриманих зі Статистичного бюлетеня Центрального банку Нігерії. Для аналізу застосовувалися описова та інференційна статистика, включаючи множинний регресійний аналіз. Результати демонструють наявність стійкого та значущого зв'язку між цифровими фінансами та успішністю фондового ринку. Транзакції Web Pay мають найпотужніший позитивний вплив на ринкову капіталізацію, що свідчить про зростання залученості інвесторів та розширення ринку завдяки онлайн-платежам. Навпаки, транзакції через банкомати та мобільні платежі виявили негативний вплив, що може свідчити про неефективність або слабку інтеграцію цих каналів із фондовим ринком. POS-транзакції мають помірний, але позитивний вплив. Дослідження робить висновок, що цифрові фінанси є ключовими для розвитку фондового ринку Нігерії. Рекомендується, щоб уряд та регулятори фінансової сфери активніше інтегрували цифрові платформи з послугами ринку капіталу, покращували інфраструктуру та підвищували рівень цифрової грамотності для максимального використання переваг цифрових фінансів.

Ключові слова: банкомат (ATM), POS, мобільні платежі, онлайн-платежі (Web-Pay), ринкова капіталізація

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2025

Стаття рекомендована до друку 17.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-15
УДК 330.322.021(477)

DIGITAL TWINS IN INDUSTRY: INVESTMENT POTENTIAL FOR MODERNIZATION OF PRODUCTION IN UKRAINE

Denys Donkovtsev

Postgraduate student of the Department of
International Economic Relations and Logistics
V. N. Karazin Kharkiv National University
4, Svobody Square, Kharkiv, 61022
e-mail: d.o.donkovtsev@student.karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4514-7593>

The article explores the investment potential of implementing digital twin technology in Ukraine's industrial sector within the context of global digital transformation. The author justifies the relevance of the topic by highlighting systemic challenges in domestic industry: outdated equipment, low automation levels, weak digital integration, and limited adaptability to international standards of efficiency and quality. It is established that digital twins—virtual models of physical objects and processes—enable a new level of analytics, failure prediction, and production cost optimization. The international experience of digitalization leaders (Germany, the USA, Japan) is presented, where digital twins have already proven their economic viability in energy, mechanical engineering, and pharmaceuticals. Special attention is given to implementation barriers in Ukraine: high initial costs, lack of skilled personnel, underdeveloped digital infrastructure, and absence of regulatory frameworks. Nevertheless, the author emphasizes that with state support, pilot projects, educational programs, and the creation of digitalization centers, the technology could become a driver for modernizing capital-intensive sectors such as metallurgy, mechanical engineering, and agriculture. A multi-level implementation strategy is proposed, encompassing short-, medium-, and long-term measures, including integration with IoT, artificial intelligence, and blockchain. The study concludes that successful execution of these solutions would enhance Ukraine's economic competitiveness and integrate it into the industrial standards of the Fourth Industrial Revolution.

Keywords: *digitalization, investment potential, digital technologies, European Union, infrastructure*

In cites: Donkovtsev D. (2025). Digital twins in industry: investment potential for modernization of production in Ukraine. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 137–143. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-15>

Statement of the problem. In the present context of global economic and technological transformation, Ukraine's industry faces a number of systemic challenges that threaten its competitiveness and sustainable development. The main problems are outdated equipment, low level of automation of production processes, insufficient integration with digital technologies, and poor adaptation to international quality and efficiency standards. These factors lead to higher costs, lower productivity, deteriorating product quality, and reduced export potential of Ukrainian enterprises. This situation is especially acute in the context of growing competition in global markets, where leading countries are actively implementing industrial innovations such as artificial intelligence, the Internet of Things (IoT), cloud technologies, and Digital Twins.

One of the most promising areas of industrial modernization is the technology of digital twins, which is the creation of virtual copies of physical objects, processes or systems that allow simulating their behavior in real time, optimizing production, predicting technical failures and minimizing costs. This technology is already being actively used in leading countries such as Germany, the United States, and Japan, where it has become a key tool for improving the efficiency of the aviation, automotive, energy, and chemical industries. Especially, Siemens has successfully used digital twins to model energy systems, which has reduced operating costs by 20%, and General Electric uses them to optimize the operation of turbines and engines.

But in Ukraine, digital twin technology remains at the stage of theoretical research or experimental implementation. The absence of a systematic analysis of its economic feasibility, strategic investment programs, regulatory framework, and qualified personnel creates serious barriers to large-scale application. In addition, many Ukrainian businesses face infrastructure problems: insufficient digital readiness, limited capacity to collect and analyze large amounts of data, and a lack of incentives to modernize due to high upfront costs.

This situation is exacerbated by economic instability, political uncertainty, and insufficient support from government institutions. The need to move to Industry 4.0 is becoming increasingly urgent, especially as requirements for energy efficiency, environmental sustainability, and production flexibility grow. Ukraine, as a country with a strong industrial potential, has all the prerequisites for the introduction of digital twins, but without a comprehensive approach to solving existing problems, it risks losing its position in the global market and being left out of the technological revolution. Therefore, a scientific study of the investment potential of this technology for the modernization of Ukrainian industry is relevant, taking into account both global experience and the specifics of the national economy.

Analysis of remaining research and publications. The topic of digital twins has been actively studied in

recent years in scientific and practical works, especially in the context of their application in industry. In particular, paper [6] provides a formal definition of the technology: a digital twin is an accurate virtual model of a physical object, process or system that is constantly updated based on real data in real time. The authors emphasize that this technology allows not only to model the behavior of objects, but also to predict their evolution, which is key to optimizing production [6].

Study [3] demonstrates that the introduction of digital twins can increase production efficiency by 25–30% by reducing the time for testing new products and processes. The authors cite examples from the automotive industry, where virtual models are used to simulate crash tests, which reduces the cost of physical testing [3]. In reference [9], the authors discuss examples of the use of Digital Twins in logistics and supply chain management. Thus, the authors point out the effectiveness of the technology for predicting failures in transportation systems, which reduces the risk of downtime by 15–20% [9].

Particular attention should be paid to publications on the integration of digital twins with other technologies, such as IoT, artificial intelligence, and blockchain. Study [6] reveals the potential of using IoT sensors to collect data, which is then analyzed by virtual models to predict technical failures [5]. In addition, work [4] demonstrates how artificial intelligence can help automate the analysis of data received from digital twins, which increases the accuracy of equipment condition forecasts by 40% [6]. Considerable attention is paid to economic aspects. In [9], the authors analyzed the cost of technology implementation and its payback. They point out that the average investment in creating a digital twin for a medium-sized enterprise is from \$500 thousand to \$1 million, and the payback period is 3-5 years, depending on the scale of application [9]. But the same paper notes that many enterprises face difficulties in choosing the optimal implementation strategy due to the lack of clear methodological recommendations.

Special mention should be made of global examples of successful implementation. Paper [7] describes the experience of Siemens, which uses digital twins to model energy systems, which reduced operating costs by 20% [7]. Study [8] analyzes the use of technology in the aviation industry to optimize engine performance, which reduced the frequency of technical downtime by 25% [8].

However, among the challenges raised for discussion by scientists are the lack of common standards for building digital twins, problems with cybersecurity and processing large amounts of data. In [10], the authors emphasize that without a clear regulatory framework, the introduction of the technology in Ukraine will be slow [10]. In addition, work [11] discusses the theoretical aspects of creating digital twins for complex

systems, in particular, mechanisms for synchronizing a virtual model with a physical object in real time [11].

Thus, the analysis of existing research shows that digital twin technology has a strong potential for industrial modernization, but its implementation in Ukraine requires a comprehensive approach, taking into account economic, technological, and regulatory barriers.

The purpose and objectives of the research.

The purpose of the study is to identify the investment potential of digital twin technology in the modernization of industrial production in Ukraine by analyzing the world experience and economic indicators of its implementation.

Objectives of the study:

1. To analyze the essence of digital twin technology and its benefits for industry.
2. To study examples of successful application of the technology in other countries.
3. To assess the economic feasibility of introducing digital twins at Ukrainian enterprises.
4. Identify barriers and risks to scaling the technology in Ukraine.
5. To formulate recommendations for strategic investment in Digital Twins.

Presentation of the main material and research results. A Digital Twin is defined as a dynamic virtual model of a physical object, process, or system that is synchronized with the real world through real-time data streams [1]. This technology allows you to create accurate digital copies of equipment, production lines, or even entire enterprises, providing analysis of their condition, behavioral forecasting, and optimization of work without risk to physical assets [2]. The main purpose of digital twins is to minimize costs, increase production efficiency, and reduce the time for testing new products [3].

The technology is based on the integration of three key components:

Models of physical processes – created on the basis of mathematical equations and algorithms that describe the behavior of an object. For example, in mechanical engineering, such models are used to simulate the load on engine parts, which allows identifying potential failure points [7]. In the food industry, physical models are used to predict the impact of temperature conditions on the shelf life of products [5].

Real-time data is received through IoT sensors installed on physical objects. In the energy sector, these sensors monitor turbine performance parameters, transmitting data for real-time analysis [5]. In the automotive industry, sensors are built into engines and chassis, providing continuous monitoring of the condition of vehicles [3].

Analytical tools – used to process data, detect anomalies, and predict events. For example, artificial intelligence can detect deviations in the operation of

equipment, which allows you to schedule preventive maintenance before an accident occurs [6]. In medicine, analytical tools are used to monitor the condition of patients through integration with IoT sensor devices [10].

The classification of digital twins includes three levels of complexity:

Component twins – model individual parts of an object (for example, an engine or a pump). They are used to predict the service life of individual components [9]. In the aviation industry, such models are used to analyze turbine wear, which reduces the risk of accidents [8].

System twins – reflect the interaction of components within a single system (for example, a production line). In the automotive industry, such models allow optimizing the logistics of materials between workshops, reducing downtime by 15–20% [3].

Process twins model production processes in general, including logistics, inventory management, and product quality. They are used in the food industry to control temperature conditions in the production process, which reduces product losses by 10–15% [5].

This approach allows not only to analyze the current state of the object but also to test hypothetical scenarios, which makes the technology universal for various industries [9]. For example, in the construction industry, digital twins are used to simulate loads on structures, which reduces the likelihood of design errors [6].

The main functions of digital twins include:

Simulation of production processes – allows testing changes in technology without risking real equipment. For example, in the automotive industry, virtual models are used to simulate crash tests, which reduces the cost of physical testing by 30% [3]. In the textile industry, simulation allows to model the operation of weaving machines, which reduces the loss of raw materials by 12–18% [9].

Predicting technical failures – analyzing sensor data allows identifying potential problems before they occur. In the energy sector, this reduces the frequency of accidents by 25% [7]. In the oil and gas industry, the technology is used to monitor the condition of pipelines, which reduces the risk of leaks by 20–30% [5].

Cost optimization – through energy efficiency analysis and rational use of resources. For example, at metallurgical enterprises in Ukraine, the introduction of Digital Twins can reduce the energy consumption of blast furnaces by 15–20% [7]. In the chemical industry, the technology allows optimizing the consumption of reagents, which reduces costs by 8–12% [5].

Improving product quality through real-time monitoring of production parameters. In mechanical engineering, this reduces rejects by 10–15% [8]. In the pharmaceutical industry, the technology is used to control the conditions of drug production, which guarantees compliance with GMP standards [5].

In addition, the technology provides integration with other digital tools:

IoT – for collecting data from equipment;

Artificial intelligence – to automate data analysis;

Blockchain – for secure data storage [5].

These features make Digital Twins a universal tool for industrial modernization [6]. For example, in agriculture, digital twins are used to monitor soil conditions, which increases yields by 10–15% [9].

In the leading countries of the world, the technology of digital twins is already actively used in various industries. For example:

Germany – Siemens has implemented Digital Twins for modeling energy systems, which has reduced operating costs by 20% [7]. In addition, as part of the “Industrie 4.0” initiative, Germany is actively developing standards for building digital twins, which facilitates their scaling [6].

USA – General Electric uses the technology to optimize the operation of turbines and engines, reducing the frequency of technical downtime by 25% [8]. In addition, NASA uses virtual models to test spacecraft, which reduces the cost of physical testing by 40% [3].

Japan – Toyota uses virtual models to test new car designs, which reduced the time to market by 40% [3]. As part of the national strategy “Society 5.0”, Japan integrates Digital Twins with other technologies such as robotics and artificial intelligence [6].

The key factors of successful implementation were:

Government support through subsidies and tax breaks. For example, in Germany, the Digital Hub Initiative program provides financial support to enterprises that implement digital technologies [6].

Infrastructure readiness is the availability of high-speed networks and powerful servers. In the United States, investments in 5G networks have provided reliable real-time data transmission [8].

Qualified personnel – specialists in digital technologies and data analysis. In Japan, universities are actively training specialists in Digital Twins as part of national educational programs [3].

This experience demonstrates that the technology has a strong economic potential, but its implementation requires a comprehensive approach [10]. For example, in South Korea, the introduction of digital twins in the electronics industry has reduced the cost of testing chips by 35% [9].

For Ukrainian enterprises, the introduction of digital twins can lead to a reduction in production losses, improved product quality, and increased competitiveness. It is estimated that investments in the technology can pay off within 3–5 years, taking into account effective project management [9].

For example:

Metallurgical industry – the introduction of Digital Twins to optimize the operation of blast furnaces can reduce energy consumption by 15–20% and extend

the service life of equipment by 10–15% [7]. This is especially important for Ukrainian enterprises facing high energy prices [9].

Mechanical engineering – the technology will allow testing new designs without creating physical prototypes, which will reduce costs by 25–40% [8]. In the context of the Ukrainian economy, this can increase export potential by reducing the time to market [5].

Food industry – through monitoring of production parameters, it is possible to reduce the loss of raw materials by 10–15% [5]. For small businesses, this will increase profitability by 5–8% [9].

Economic efficiency, though, depends on several factors:

Scale of implementation – the more objects are modeled, the higher the payback. For example, the introduction of technology on all production lines of an enterprise saves 15–20% compared to individual facilities [7].

Level of automation – the need to install IoT sensors and modernize equipment. On average, automation costs account for 30–50% of the total project budget [9].

Staff qualifications – the need to train specialists to work with digital tools. It is estimated that training for 10% of the company’s staff increases the efficiency of implementation by 20–25% [5].

According to a study [9], the average cost of creating a digital twin for a medium-sized enterprise is \$500 thousand–\$1 million, and the savings due to production optimization are \$150–\$300 thousand annually [9]. This makes the technology attractive to investors, especially in the face of growing competition in the global market. For example, Ukrainian textile factories can reduce raw material losses by 12–18% by implementing Digital Twins, which will increase their profitability by 7–10% [5].

Nevertheless, despite its potential, the introduction of digital twins in Ukraine faces a number of barriers:

High initial cost – the need for significant investments to modernize infrastructure and purchase software [9]. For example, the cost of a single integrated solution for a metallurgical enterprise can exceed \$1.5 million [7].

Lack of qualified personnel – lack of specialists in digital technologies, artificial intelligence and data analysis [9]. It is estimated that only 12% of Ukrainian enterprises have internal experience with Big Data [5].

Technical limitations – many Ukrainian enterprises do not have sufficiently powerful servers or communication channels to process large amounts of data [11]. For example, 45% of enterprises face problems with data transfer speed, which makes it difficult to use real-time technology [9].

Lack of a regulatory framework – there are no standards for building digital twins and no rules for data processing [10]. This creates legal uncertainty regarding the ownership of virtual models and responsibility for their use [5].

Risks include:

Cybersecurity – threats of malicious access to virtual models. For example, a cyberattack on a digital twin of the power system can lead to large-scale accidents [10].

Overdependence on data is the possibility of errors due to incorrect sensor data. If the sensors transmit inaccurate data, the model can make false predictions, which will lead to losses [11].

To overcome these problems, it is necessary to:

Develop a state strategy for the digital transformation of industry.

Provide financial support to enterprises.

Increase the level of digital literacy of personnel [9].

These measures will reduce barriers and accelerate technology adoption. For example, the creation of regional digitalization centers can provide small businesses with access to the necessary infrastructure and expert support [5].

Potential application sectors in Ukraine

The possibility of using digital twins in industries with high equipment costs and critical quality requirements deserves special attention. These include:

Energy – modeling the operation of thermal power plants and hydroelectric power plants to predict failures and optimize energy production. This can reduce maintenance costs by 15–20% [7].

Agriculture – creating virtual field models to monitor soil conditions, which will increase yields by 10–15% [9].

Mechanical engineering – testing new designs without creating physical prototypes, which will reduce costs by 25–40% [8].

In addition, the technology can be implemented in the service sector, for example, to optimize logistics or urban infrastructure management. In cities such as Kyiv or Lviv, digital twins can be used to monitor traffic flows, reducing congestion by 20–25% [5].

Technological integration and future prospects

Digital twins are actively integrated with other disruptive technologies, such as:

Artificial intelligence (AI) – to automate data analysis. For example, AI algorithms can detect deviations in the operation of equipment, which allows you to schedule preventive maintenance before an accident occurs [6].

Blockchain – for secure data storage. In the pharmaceutical industry, this will provide control over supply chains, preventing counterfeiting of drugs [5].

Robotics – for production automation. As part of the Smart Factory initiative, Germany has already successfully combined digital twins with industrial robots, which increases productivity by 30% [6].

Future research should focus on:

Development of methodologies for assessing the economic efficiency of implementation.

Adapting the technology to the specifics of Ukrainian industry, in particular, taking into account the age of equipment and production structure.

Creation of an ecosystem for cooperation between the state, business, and scientific institutions.

This approach will ensure Ukraine's rapid entry into the digital age while maintaining competitiveness in the international market.\

Conclusions and perspectives. This analysis suggests that digital twin technology has significant investment potential for modernizing industrial production in Ukraine. Ukraine has all the prerequisites for the introduction of digital twins, but successful implementation depends on a comprehensive approach that includes government support, investment in infrastructure, training, and the creation of a favorable regulatory environment. Without these steps, the country risks being left out of the technological revolution, losing its competitive advantage in the international market.

For the effective implementation of digital twin technology in Ukraine, a set of measures that can be divided into short-, medium-, and long-term ones must be implemented.

Short-term measures (1–2 years):

Create regional digitalization centers that will provide access to the necessary infrastructure and expert support for businesses.

Increasing the digital literacy of the workforce through specialized trainings and educational programs at universities.

Pilot projects in priority industries, such as energy, metallurgy, and machine building, to demonstrate the effectiveness of the technology.

Medium-term measures (3–5 years):

Development of a state strategy for the digital transformation of industry, including standards for building digital twins, data processing rules, and state support mechanisms.

Financial support for enterprises through subsidies, tax breaks, and guarantees for investors.

Integration with other technologies, such as artificial intelligence, blockchain, and IoT, to improve forecast accuracy, automate processes, and ensure data security.

Long-term prospects (5+ years):

Large-scale implementation in key industries, including agriculture to monitor soil conditions, which will increase yields by 10–15%, and in the energy sector to optimize the operation of thermal power plants and hydroelectric power plants.

Development of the digital transformation ecosystem, including cooperation between the state, business, and academic institutions to create innovation clusters.

Adaptation of technology to the specifics of the Ukrainian economy, in particular for enterprises with old equipment, by developing hybrid solutions that combine digital twins with traditional production processes.

In the long term, digital twins can become a key element of Industry 4.0, providing flexibility, energy

efficiency, and environmental sustainability in production. For Ukrainian companies, this means an opportunity to reach a new level of competitiveness, reduce costs, and improve product quality. Successful realization of these goals will require coordination of efforts by the government, business, and scientific institutions to turn digital twins from a theoretical concept into a practical tool for industrial modernization.

Thus, digital twin technology has exceptional potential for modernizing Ukrainian industry. Its implementation will not only increase production efficiency but also ensure long-term economic growth, strengthening Ukraine's position in the global market.

REFERENCES

1. Tekhnolohiia DIGITAL TWINS pidvyshchuie efektyvnist vyrobnytstva do 300% – otsinka Globallogic [DIGITAL TWINS technology increases production efficiency by up to 300% - Globallogic assessment]. (n.d.). Marketer.ua. Available at: <https://marketer.ua/ua/tehnologiya-digital-twins-povyshaet-effektivnost-proizvodstva-do-300-otsenka-globallogic/> (in Ukrainian)
2. Tsyfrovii dviinyky dlia promyslovoho zastosuvannia [Digital twins for industrial applications.]. (2021). Kyiv. Available at: https://atep.kpi.ua/wp-content/uploads/2021/12/iic_digital_twins_industrial_apps_white_paper_2020-02-18-ukr.pdf (in Ukrainian)
3. Tsyfrovii dviinyky: shcho tse za tekhnolohiia i yak vona dopomozhe [Digital twins: what is this technology and how will it help?]. (n.d.). Available at: <https://psm7.com/uk/analytics/cifrovyie-dvojniki-cto-eto-za-tekhnologiya-i-kak-ona-pomozhet-vosstanovit-ukrainu-analitika.html> (in Ukrainian)
4. Chy spravdi maibutnie za tsyfrovymi dviinykamy? [Is the future really in digital twins?]. (2024). Available at: <https://trans.info/ua/chy-spravdi-maibutnye-za-tyfrovymy-dviinykamy-377114> (in Ukrainian)
5. Shapurov, O. (2023). Promyslovi innovatsii: Internet rechei, blokchein, tsyfrovii dviinyk [Industrial innovations: internet of things, blockchain, digital twin]. Transformatsiina ekonomika [Industrial innovations: Internet of things, blockchain, digital twin.], 5, 115–121. Available at: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/cifrovoj-dvojniki-digital-twin> (in Ukrainian)
6. Shcho take tekhnolohiia Digital Twins ta yak vykorystovuvaty biznesu [What is Digital Twins technology and how can businesses use it]. (n.d.). Available at: <https://wezom.com.ua/ua/blog/digital-twins-kak-ispolzovat-tehnologiju-dvojniki-v-biznese> (in Ukrainian)
7. Digital twins – shcho stoit za tekhnolohiieiu tsyfrovikh dviinykiv [Digital twins – what is behind the technology of digital twins]. (2024). Technologies of the future. Available at: <https://speka.media/shho-take-tekhnologiya-cifrovix-dviinikiv-i-yak-vona-pracyuje-p6moro>
8. Digital twins – shcho stoit za tekhnolohiieiu tsyfrovikh dviinykiv [Digital twins - what is behind the technology of digital twins.]. (2024). Tekhnolohii maibutnoho [Technologies of the future]. Available at: <https://speka.media/shho-take-tekhnologiya-cifrovix-dviinikiv-i-yak-vona-pracyuje-p6moro> (in Ukrainian)
9. Grieves, M., & Vickers, J. (2017). Digital twin: Mitigating unpredictable, undesirable emergent behavior in complex systems. In F.-J. Kahlen, S. Flumerfelt, & A. Alves (Eds.), *Transdisciplinary perspectives on complex systems* (pp. 85–113). Springer. Available at: https://www.researchgate.net/publication/306223791_Digital_Twin_Mitigating_Unpredictable_Undesirable_Emergent_Behavior_in_Complex_Systems
10. Jiang, Y., Yin, S., Li, K., & Luo, H. (2021). Industrial applications of digital twins. *International Journal of Production Research*, 59(12), 12–19. Available at: https://www.researchgate.net/publication/353936101_Industrial_applications_of_digital_twins
11. Negri, E., Fumagalli, L., & Macchi, M. (2017). A review of the roles of digital twin in CPS-based production systems. *Procedia Manufacturing*, 11, 939–948. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351978917304067>

Academic supervisor: Doctor of Economics, Professor I.Y. Matyushenko

The article was received by the editors 15.03.2025

The article is recommended for printing 16.04.2025

Донковцев Денис Олегович, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, e-mail: d.o.donkovctev@student.karazin.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4514-7593>

ЦИФРОВІ ДВІЙНИКИ (DIGITAL TWINS) У ПРОМИСЛОВОСТІ: ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті досліджено інвестиційний потенціал впровадження технології цифрових двійників у промисловому секторі України в контексті глобальної цифрової трансформації. Автор обґрунтовує актуальність теми, акцентуючи на системних проблемах вітчизняної промисловості – застарілому обладнанні, низькому рівні автоматизації, слабкій цифровій інтеграції та обмеженій здатності адаптуватися до міжнародних стандартів ефективності та якості. Визначено, що цифрові двійники як віртуальні моделі фізичних об'єктів і процесів забезпечують новий рівень аналітики, прогнозування технічних збоїв і оптимізації виробничих витрат. Представлено міжнародний досвід лідерів цифровізації – Німеччини, США, Японії – де цифрові двійники вже довели свою економічну доцільність у таких галузях як енергетика, машинобудування та фармацевтика. Особлива увага приділяється бар'єрам впровадження цієї технології в Україні: високим стартовим витратам, нестачі кваліфікованого персоналу, слабкій цифровій інфраструктурі та відсутності нормативної бази. Водночас автор наголошує, що за умов державної підтримки, пілотних проєктів, освітніх програм та створення центрів цифровізації, технологія має потенціал стати рушієм модернізації галузей із високими капітальними витратами – металургії, машинобудування, агросектору. Запропоновано багаторівневу стратегію впровадження з коротко-, середньо- та довгостроковими заходами, що передбачає інтеграцію цифрових двійників з IoT, штучним інтелектом та блокчейном. Висновується, що успішна реалізація таких рішень сприятиме підвищенню конкурентоспроможності української економіки та її інтеграції в індустріальні стандарти Четвертої промислової революції.

Ключові слова: цифровізація, інвестиційний потенціал, цифрові технології, Європейський Союз, інфраструктура.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Технологія DIGITAL TWINS підвищує ефективність виробництва до 300% – оцінка Globallogic. (n.d.). *Marketer.ua*. URL: <https://marketer.ua/ua/tehnologiya-digital-twins-povyshaet-effektivnost-proizvodstva-do-300-otsenka-globallogic/>
2. Цифрові двійники для промислового застосування. Київ, 2021. URL: https://atep.kpi.ua/wp-content/uploads/2021/12/iic_digital_twins_industrial_apps_white_paper_2020-02-18-ukr.pdf
3. Цифрові двійники: що це за технологія і як вона допоможе. (n.d.). *PSM7*. URL: <https://psm7.com/uk/analytics/cifrovye-dvojniki-cto-eto-za-tehnologiya-i-kak-ona-pomozhet-vosstanovit-ukrainu-analitika.html>
4. Чи справді майбутнє за цифровими двійниками? 2024. *Trans.INFO*. URL: <https://trans.info.ua/chy-spravdi-maybutny-e-za-tsifrovymy-dviynikamy-377114>
5. Шапуров О. Промислові інновації: Інтернет речей, блокчейн, цифровий двійник. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 5. С. 115–121. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/cifrovoj-dvojniki-digital-twin>
6. Що таке технологія Digital Twins та як використовувати бізнесу. (n.d.). *Wezom*. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/digital-twins-kak-ispolzovat-tehnologiju-dvojnikov-v-biznese>
7. Digital twins – що стоїть за технологією цифрових двійників. *Технології майбутнього*. 2024. URL: <https://speka.media/shho-take-tehnologiya-cifrovix-dviinikov-i-yak-vona-pracyuje-p6more>
8. Grieves M., Vickers J. (2017). Digital twin: Mitigating unpredictable, undesirable emergent behavior in complex systems. *Transdisciplinary perspectives on complex systems*. 2017. P. 85–113. Springer. URL: https://www.researchgate.net/publication/306223791_Digital_Twin_Mitigating_Unpredictable_Undesirable_Emergent_Behavior_in_Complex_Systems
9. Jiang Y., Yin S., Li K., Luo H. Industrial applications of digital twins. *International Journal of Production Research*. 2021. № 59(12). P. 12–19. URL: https://www.researchgate.net/publication/353936101_Industrial_applications_of_digital_twins
10. Negri E., Fumagalli L., Macchi M. A review of the roles of digital twin in CPS-based production systems. *Procedia Manufacturing*. 2017. № 11. P. 939–948. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351978917304067>

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор І.Ю. Матюшенко

Стаття надійшла до редакції: 15.03.2025

Статтю рекомендовано до друку: 16.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-16
JEL Index: E52, E58, E61, E63, O23, O55

NIGERIA'S MONETARY AND QUASI-FISCAL OPERATIONS AND IT'S IMPACT ON THE ECONOMY

Ozabeme Lucky Saviour

Department of Finance,
Faculty of Management Sciences,
Federal University Oye-Ekiti, Nigeria
e-mail: ozabemelucky@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3965-8288>

This paper investigates Nigeria's monetary and quasi-fiscal operations and its impact on the economy. Through a comprehensive analysis of survey data and relevant literature, the study examines the effectiveness of CBN's policies in stimulating GDP growth, managing inflation, and maintaining exchange rate stability. The research employs quantitative methods, including survey questionnaires conducted among stakeholders and econometric analysis of macroeconomic indicators. Findings indicate that CBN's monetary interventions, particularly direct credit interventions, significantly contribute to GDP growth by stimulating economic activities, especially in critical sectors such as agriculture and manufacturing. However, challenges persist in effectively managing inflationary pressures exacerbated by quasi-fiscal measures that increase money supply and aggregate demand. Mixed perceptions regarding CBN's effectiveness in maintaining exchange rate stability highlight the complexities of external economic factors impacting currency fluctuations. Sector-specific analyses reveal varied impacts across industries, emphasizing the need for tailored policies to address sector-specific challenges. Recommendations include enhancing transparency and accountability in CBN's operations, strengthening direct credit interventions, and adopting targeted inflation control measures.

Keywords: *Nigeria, monetary policy, quasi-fiscal operations, GDP growth, inflation management, exchange rate stability, economic development.*

In cites: Ozabeme L. S. (2025). Nigeria's monetary and quasi-fiscal operations and it's impact on the economy. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 144–151. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-16>

Introduction

The Nigerian economy is resilient despite challenges such as volatile oil prices, structural bottlenecks, and demographic pressures. Monetary and quasi-fiscal policy are crucial for steering the economy towards desired objectives (Popoola et al., 2023). The Central Bank of Nigeria (CBN) employs various quasi-fiscal operations, such as targeted credit programs, development finance initiatives, and foreign exchange interventions, to stimulate economic growth by providing credit to key sectors like agriculture, manufacturing, and SMEs (Adeyemo & Adewale 2024). However, these operations come with challenges and risks, such as potential distortion of market mechanisms, increased fiscal burden on the central bank, and potential inflationary pressures (Adeyemo & Adewale 2024).

The sustainability of its quasi-fiscal interventions, the CBN must carefully navigate these challenges and strike a balance between supporting economic growth and managing inflationary risks (Adegboyo, Keji & Fasina 2021). The effectiveness of these operations depends on factors such as foreign reserves, external imbalances, and market sentiment (Titiloye & Ishola 2020). However, Afonso, Alves & Balhote (2019) argued that overreliance on these interventions may deplete foreign reserves and create vulnerabilities in the external sector. According to Ogbonna et al., (2022) the effectiveness of monetary and quasi-fiscal operations in Nigeria's economic can be limited by several challenges. According to Lawrence (2023) one of the key issues is the limited depth and liquidity of financial markets, which constrains the transmission mechanism of monetary policy. Danylyshyn et al. (2021) argued that the prevalence of informal and unregulated financial activities poses a challenge to the implementation of monetary policy. Additionally, Adeleke, (2022) highlights that there is a lack of comprehensive evaluation and assessment of the effectiveness of quasi-fiscal measures in achieving their intended objectives.

Furthermore, there are issues related to moral hazard and credit misallocation arising from quasi fiscal interventions (Toby, Emmanuel & Akani 2024; Ojo 2019). A lack of transparency and accountability in the implementation of quasi fiscal measures may undermine public trust in the CBN's interventions and hinder the effectiveness of these measures in achieving their developmental goals (Adeyemo & Adewale 2024).

On the other hand, Nigeria has grappled with persistent inflationary pressures, influenced by both domestic and external factors. The effectiveness of CBN's Monetary and quasi-fiscal operations in managing inflation remains a subject of debate (Uddin, Monehin & Osuji 2020). Moreover, Nigeria's exchange rate regime has been characterized by volatility, posing challenges for businesses and investors. Understanding how monetary and quasi-fiscal operations influence exchange rate dynamics is crucial for maintaining

external sector stability (Okotori & Gbalam 2020). Also, access to credit is vital for fostering entrepreneurship and economic diversification. Evaluating the impact of CBN's operations on credit allocation across different sectors of the economy is essential for promoting inclusive growth (Uzodinma & Russell 2020).

In light of these challenges, there is a pressing need for comprehensive research and analysis to assess the impact, effectiveness, and sustainability of monetary and quasi fiscal operations by the CBN (Adeyemo & Adewale 2024). Addressing these issues will be critical in enhancing the efficiency, transparency, and accountability of monetary policy interventions and ensuring their alignment with broader economic development objectives in Nigeria. The specific objectives are: to examine the impact central Bank of Nigeria's quasi-monetary policies (such as intervention funds or sector-specific lending) on economic growth; to assess the effect of CBN's monetary and quasi-fiscal interventions in stabilizing inflation and maintaining price levels and lastly to determine the impact of CBN's monetary and quasi-fiscal on exchange rate stability (naira strength and business operations). The research questions and the null hypotheses are drafted accordingly.

Literature Review

Conceptual Review

Monetary and Quasi-fiscal Operations

Monetary and quasi-fiscal operations are monetary policy tools used by central banks to indirectly influence economic conditions and credit availability (Muhafidin 2020). These operations include open market operations, reserve requirements, and regulatory measures to manage money supply and interest rates. In Nigeria, these operations are guided by the Central Bank of Nigeria's monetary policy framework, which aims to achieve price stability, promote sustainable economic growth, and maintain external sector stability (Okodugha 2021). They play a crucial role in managing inflationary pressures, stabilizing interest rates, and supporting exchange rate stability. The effectiveness of these operations depends on factors such as financial system transmission mechanisms, economic agents' responsiveness to policy signals, and external shocks (Adeyemo & Adewale 2024).

Quasi-fiscal operations are actions undertaken by central banks that have fiscal implications, blurring the lines between monetary and fiscal policy (Nuru 2020). These activities often involve interventions beyond traditional monetary policy tools and may include credit programs, direct lending, and foreign exchange market interventions (Okotori & Gbalam 2020). They are a form of off-budget fiscal policy conducted by central banks, which can be replicated by budgetary measures in the form of an explicit tax, subsidy, or direct expenditure that may impact the financial operations of the central

bank, public financial institutions, or government (Olakojo, Onanuga & Onanuga 2021). Quasi-fiscal operations cover a range of activities, including credit ceilings, subsidized lending, preferential rediscounting practices, loan guarantees, rescue operations, and operations related to the commercial enterprise sector (Fiedler, Gern & Stolzenburg 2020). Central banks often try to protect, support, and subsidize domestic industries through subsidization, such as multiple exchange rate regimes, direct lending at below-market rates, and provision of goods and services by public enterprises at prices set below market or cost recovery levels.

Central bank interventions may take different forms based on the capability of the central bank to influence the interest rate on credit provided to the government (Mobosi & Okonta 2024). This can affect central bank profits and undermine central bank independence. In Nigeria, the Central Bank of Nigeria (CBN) frequently engages in quasi-fiscal activities to address various economic challenges and promote specific developmental objectives (Martin, Ondra & Dominik 2022).

One of the most common forms of quasi-fiscal operations by the CBN in Nigeria is the implementation of direct lending programs, which involve providing credit directly to targeted sectors or priority areas of the economy. Other examples include foreign exchange market interventions, interest rate interventions, credit guarantee schemes, and infrastructure financing initiatives (Olawoye & Erediauwa 2023). Quasi-fiscal operations are a form of off-budget fiscal policy conducted by central banks, often involving interventions beyond traditional monetary policy tools (Joel, O. C. (2021).). Quasi-fiscal operations by the Central Bank of Nigeria (CBN) in Nigeria are crucial for addressing structural constraints, promoting inclusive growth, and achieving macroeconomic stability (Akpogheli 2022). Targeted credit programs, such as the Agricultural Credit Guarantee Scheme Fund (ACGSF), are implemented to provide access to credit for specific sectors or groups within the economy (Bello 2024).

These programs aim to enhance food security, increase agricultural productivity, reduce rural poverty, and support small and medium enterprises (SMEs) (Mobosi & Okonta 2024). Export credit programmes, such as the Nigerian Export-Import Bank (NEXIM), support export-oriented businesses through specialized financing schemes. Housing finance initiatives, like the Federal Mortgage Bank of Nigeria (FMBN) housing finance scheme, address the housing deficit and promote homeownership. Youth empowerment and entrepreneurship programmes, like the Youth Entrepreneurship Support (YES) programme, provide financial support, training, and mentorship to young entrepreneurs (Okodugha 2021).

Monetary accommodation refers to central banks' actions to increase the money supply or provide monetary stimulus to support economic objectives. In Nigeria, the CBN implements monetary accommodation measures to manage liquidity, influence interest rates, and support the overall economic objectives of the government (Effiong, Arinze & Okon 2022). These measures include adjusting the Monetary Policy Rate (MPR), conducting open market operations (OMO), adjusting reserve requirements for banks, implementing special financing programs during periods of economic distress or financial instability, and managing exchange rate management. Overall, monetary accommodation in Nigeria involves a range of policy measures aimed at managing liquidity, influencing interest rates, and supporting economic stability (Gbadamosi 2022).

Inflationary Pressures

Inflationary pressures are factors that cause sustained increases in the general price level of goods and services within an economy (Tule, Onipede & Ebu 2020). In Nigeria, these pressures are influenced by both domestic and external factors (Osagioduwa, Solomon & Fumilayo 2022). Demand-pull inflation occurs when aggregate demand exceeds aggregate supply, leading to upward pressure on prices. Cost-push inflation arises from increased production costs, such as wages, raw materials, and energy prices, which are passed on to consumers (Onwuka 2021). Exchange rate pass-through affects the prices of imported goods and inputs, making Nigeria vulnerable to these effects (Popoola et al., 2023). Structural bottlenecks, such as infrastructure deficits and supply chain inefficiencies, impede productivity and limit output expansion (Wayas, Onmonya & Ebire 2024). Fiscal imbalances, such as persistent budget deficits and excessive government spending, can fuel inflationary pressures. External shocks, such as commodity price fluctuations and global economic downturns, can exacerbate inflationary pressures in Nigeria (Ozili 2024).

The Adverse effects of Quasi-Fiscal Operations: Quasi-Fiscal Losses

Quasi-fiscal operations (QFOs), while intended to address specific economic challenges, often carry adverse implications for macroeconomic stability, particularly when transparency and accountability mechanisms are weak. Recent studies have emphasized that the lack of comprehensive disclosure in fiscal and monetary accounts undermines the credibility of central banks and distorts economic data (Uddin, Monehin & Osuji 2020). When central banks undertake QFOs without proper alignment with the national budget, it leads to off-balance-sheet liabilities and complicates efforts to track the true fiscal stance of the government. These operations can erode the effectiveness of

monetary policy, especially those targeting price and exchange rate stability.

Quantifying the economic cost of QFOs remains a challenge in developing economies, particularly in inflation-prone environments such as Nigeria. In such contexts, interest rate subsidies and below-market lending rates tend to distort real interest rates, often resulting in negative returns and undermining investor confidence (Adeyemo & Adewale 2024). Furthermore, the continued reliance on historical cost accounting by the Central Bank of Nigeria hampers the ability to assess the real financial position, as it fails to adjust for inflationary pressures and fair value standards. Poorly managed QFOs contribute to negative cash flows, mispricing of financial assets, and ultimately, the weakening of the central bank's balance sheet. As noted by Benedicta, (2017), the accumulation of quasi-fiscal losses often necessitates increased money supply through debt monetization, thereby exacerbating inflationary pressures and compromising monetary control. Over time, such practices not only deteriorate fiscal credibility but also create a feedback loop of inflation, debt servicing burdens, and diminished monetary policy independence.

Theoretical Review

Neoclassical Growth Theory

The Neoclassical Growth Theory posits that sustained economic growth is primarily driven by capital accumulation, technological progress, and efficient resource allocation. This theory emphasizes that increased investment in physical capital such as infrastructure, machinery, and technology enhances productivity and raises output levels. In the Nigerian context, the Central Bank of Nigeria's quasi-fiscal interventions can influence growth by expanding credit availability, thereby stimulating investment and capital formation. Recent studies, such as Benmelech, & Tzur-Ilán (2020), have found that targeted monetary policies and development financing significantly improve output in key sectors like agriculture and manufacturing. These findings reinforce the theoretical claim that growth can be catalyzed through increased access to productive inputs and investment.

Furthermore, the theory underscores the importance of technological advancement and market efficiency as key drivers of long-term development. In this regard, policies that promote innovation, competition, and financial intermediation play a pivotal role. For instance, empirical evidence from Chugunov et al. (2021) and Gbadamosi (2022) and George-Anokwuru (2022) indicates that technological investment and credit accessibility significantly influence productivity and business expansion in Nigeria's SME sector. Within this framework, monetary and quasi-fiscal tools such as interest rate adjustments and sector-specific lending schemes contribute to a

more efficient allocation of resources and improved macroeconomic stability. Thus, Neoclassical Growth Theory provides a robust framework for understanding the impact of monetary and quasi-fiscal policies on Nigeria's economic trajectory, particularly in the post-pandemic era.

Empirical Review

Adeyemo and Adewale (2024) conducted an empirical investigation into the role of the Central Bank of Nigeria (CBN) in achieving economic stabilization in Nigeria. The study focused on how key monetary policy variables reserve requirements, exchange rates, and interest rates affect economic stability. Utilizing an ex post facto research design and secondary data sourced from the CBN Statistical Bulletin and Economic Development Integration reports covering the period 2000 to 2022, the study employed quantitative analysis to determine the effects of these policy tools. The findings revealed that while reserve requirements and exchange rates had a positive impact on economic stability, interest rates exerted a significant negative effect. The authors concluded that CBN's policy management plays a crucial role in promoting macroeconomic stability. They recommended continuous refinement of monetary policy instruments, particularly through regular assessments of interest rates, reserve requirements, and open market operations to enhance the effectiveness of CBN's stabilization efforts.

Popoola, Adewole, Olorunmade, and Adewale (2023) empirically investigated the effect of monetary policy instruments on rural financing by commercial banks in Nigeria. Using data sourced from the Central Bank of Nigeria Statistical Bulletin and applying regression analysis, the study examined how instruments such as lending rate and minimum reserve requirements influenced the availability of credit to rural customers. Although the correlation coefficients were found to be positive, the analysis revealed no statistically significant relationship between monetary policy instruments and rural loans issued by commercial banks. The authors concluded that while monetary policy tools do have some influence, they were not strong enough to significantly affect rural credit access during the period under review. The study recommended measures such as reducing lending rates, increasing the minimum reserve requirements, and enhancing bank liquidity to promote better rural financing.

Adegboyo, Keji & Fasina, (2021). The impact of government policies on Nigeria economic growth, employing autoregressive distributed lag (ARDL) models. Their results confirm that exchange rate volatility significantly drives inflation, particularly through its impact on import prices and the cost of intermediate goods. These findings underscore the need for more synchronized exchange rate and monetary policies to manage inflationary pressures effectively.

Effiong, U., & Okon, J. (2020). The Effectiveness of Monetary and Fiscal Policies in Stimulating Real Sector Output in Nigeria. Employing panel data regression, they found that targeted credit interventions significantly increased crop yield and farm income among beneficiaries, suggesting that quasi-fiscal operations can stimulate sectoral output when efficiently implemented. Lawal, I. M., Manga, I. U., & Imam, U. B. (2022). Central Bank of Nigeria (CBN) non-interest intervention funds: Opportunities and challenges. Using a structural vector autoregression (SVAR) model. Their findings showed that while such interventions occasionally stabilize external accounts, they often result in long-term macroeconomic risks such as rising debt, inflation volatility, and weakened central bank independence.

Methodology

This study adopts a quantitative, cross-sectional survey design to examine the impact of the Central Bank of Nigeria's (CBN) monetary and quasi-fiscal operations on key macroeconomic indicators: GDP growth, inflation, and exchange rate stability. A purposive sampling technique was employed to select 200 respondents from stakeholder groups directly affected by CBN policies, including policymakers, financial institutions, SME owners, and economic experts. Data were collected using structured questionnaires and analyzed using SPSS version 20.0, with significance set at 0.05. Descriptive statistics were used for demographic analysis, while Pearson and Spearman correlation techniques were applied to test hypotheses and measure relationships between variables. Instrument reliability was confirmed with a Cronbach's alpha of 0.78, and ethical standards such as informed consent and confidentiality were strictly observed. The model specification follows a simple functional form: $Y = \beta_0 + f(X) + e$ (1). Y where represents macroeconomic indicators, X denotes CBN's policy operations, and e is the error term. This relationship was operationalized using correlation coefficients to determine the strength and significance of associations between variables (Titiloye & Ishola 2020; Pallant, 2020).

Results

Table 1 depicts the correlation coefficients between monetary/quasi-fiscal policies and GDP growth are very high (Pearson's $R = 0.885$; Spearman = 0.978), with p-values of 0.000, indicating a statistically significant positive relationship. This leads to the rejection of the null hypothesis, confirming that these policies significantly influence GDP growth.

Table 2 reveals a strong positive correlation between monetary policies and inflation dynamics (Pearson's $R = 0.851$; Spearman = 0.988), also with p-values of 0.000. This implies that monetary and quasi-fiscal

policies have a significant effect on inflation in Nigeria, thus rejecting the null hypothesis that says monetary and quasi-fiscal policies have no significant effects on inflation dynamics within the Nigerian economy.

Table 3 shows a moderate to strong correlation between these policies and exchange rate stability (Pearson's $R = 0.560$; Spearman = 0.922), again with highly significant p-values (0.000). The null hypothesis that says monetary and quasi-fiscal policies play no significant role in ensuring exchange rate stability in Nigeria is rejected.

Discussion of Findings

The findings from this study provide significant empirical evidence on the relationship between monetary and quasi-fiscal policy operations by the Central Bank of Nigeria (CBN) and key macroeconomic indicators. Each hypothesis was tested using Pearson and Spearman correlation analyses, revealing statistically significant relationships.

Firstly, the study investigated whether monetary and quasi-fiscal policy operations have a significant impact on GDP growth in Nigeria. The result showed a strong positive correlation (Pearson's $R = 0.885$; Spearman = 0.978) with a p-value of 0.000, indicating a statistically significant relationship. This finding suggests that the interventions by the CBN in monetary and quasi-fiscal operations substantially contribute to national output and economic growth. This result aligns with the findings of Onalo et al. (2021) who reported that proactive monetary policies, especially credit expansion and liquidity injections by the central bank, positively influence economic growth in Nigeria. Similarly, Uzonwanne and Okechukwu (2022) affirmed that quasi-fiscal interventions such as targeted sectoral lending and intervention funds had a notable multiplier effect on GDP, especially during post-COVID recovery efforts.

Secondly, the study assessed the impact of monetary and quasi-fiscal policies on inflation dynamics within the Nigerian economy. The correlation values (Pearson's $R = 0.851$; Spearman = 0.988) were both high and statistically significant at a 0.000 significance level. These findings suggest that such policies are critical in shaping inflation trends in Nigeria. This supports the work of Ibe and Okonkwo (2023), who found that effective monetary policy tools such as open market operations and cash reserve ratio adjustments had significant roles in curbing inflationary pressures. Furthermore, Adelakun and Salisu (2022) observed that the CBN's quasi-fiscal instruments, like intervention in the agricultural and energy sectors, helped stabilize food and energy prices, thereby reducing headline inflation.

Thirdly, the study examined whether monetary and quasi-fiscal policies play a significant role in exchange rate stability in Nigeria. The correlation

Table 1

A Correlation Table

	Value	Asymp. StdError ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Interval by Pearson's R	.885	.054	8.421	.000 ^c
Interval Ordinal by Spearman Correlation	.978	.072	11.572	.000 ^c
N of Valid Cases	200			

Source: Author's Compilation, (2025)

Table 2

Spearman Correlation Table

	Value	Asymp. StdError ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Interval by Pearson's R	.851	.072	6.028	.000 ^c
Interval Ordinal by Spearman Correlation	.988	.041	11.672	.000 ^c
N of Valid Cases	200			

Source: Author's Compilation (2025)

Table 3

A Correlation Table

	Value	Asymp. StdError ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Interval by Pearson's R	.560	.047	6.331	.000 ^c
Interval Ordinal by Spearman Correlation	.922	.038	9.092	.000 ^c
N of Valid Cases	200			

Source: Author's Compilation (2025)

analysis revealed a moderate to strong relationship (Pearson's R = 0.560; Spearman = 0.922), also with a highly significant p-value (0.000). This indicates that CBN's monetary and quasi-fiscal policies are crucial in managing exchange rate volatility. This result corroborates the study by Ogunleye and Hassan (2021), which established that exchange rate movements in Nigeria are largely influenced by monetary policy instruments such as interest rate management and foreign exchange market interventions. In addition, Mohammed and Yakubu (2023) found that quasi-fiscal measures, including export support programs and forex liquidity injections by the apex bank, significantly reduced speculative pressure on the naira and enhanced exchange rate stability.

Conclusion and Recommendation

Conclusion

The study reveals that the Central Bank of Nigeria's monetary and quasi-fiscal operations positively impact the Nigerian economy, particularly in sectors like agriculture and manufacturing. However, these operations face challenges in managing inflation and maintaining exchange rate stability. The study also highlights sectoral variations in the impacts of CBN's interventions, suggesting the need for improved transparency and accountability in CBN operations.

Recommendation

Based on the analysis and interpretation of the data collected, the following recommendations are proposed to enhance the effectiveness of the Central Bank of Nigeria's (CBN) monetary and quasi-fiscal operations

in promoting sustainable economic growth, managing inflation, and maintaining exchange rate stability:

1. Given the significant positive impact of direct credit interventions on GDP growth, the CBN should continue and expand these programs, particularly targeting key sectors such as agriculture, manufacturing, and small and medium enterprises (SMEs) to boost economic activities and job creation.

2. To bolster investor confidence and foster a favorable investment climate, the CBN should enhance the transparency and accountability of its monetary and quasi-fiscal activities. Regular reporting and clear communication of policy objectives and outcomes can help in achieving this.

3. While monetary and quasi-fiscal measures have positive impacts, they are not sufficient to address structural issues. The CBN should collaborate with other government agencies to implement comprehensive structural reforms aimed at improving infrastructure, reducing institutional weaknesses, and enhancing the overall business environment.

4. To mitigate the inflationary pressures associated with quasi-fiscal activities, the CBN should implement targeted measures such as tightening monetary policy when necessary, improving supply chain efficiencies, and enhancing agricultural productivity to stabilize food prices.

5. To address the challenges in maintaining exchange rate stability, the CBN should adopt a more flexible exchange rate regime, coupled with policies that encourage foreign direct investment and diversify foreign exchange earnings, particularly through non-oil exports.

REFERENCES

1. Adegboyoye, O. S., Keji, S. A., & Fasina, O. T. (2021). The impact of government policies on Nigeria economic growth (case of fiscal, monetary and trade policies). *Future Business Journal*, 7(1), 59.
2. Adeleke, A. O. (2022). MP Shocks and Credit Behavior of Other Depository Corporations in Nigeria. Walden University.
3. Adeyemo, A. A. & Adewale, A. A., (2024). Impact Of Central Bank of Nigeria on Nigerian Economic Stabilisation. *Berjaya Journal of Service and Management*, Vol. 22, July 2024, 41 – 5. <https://journal.berjaya.edu.my/wp-content/uploads/2024/08/04-IMPACT-OF-CENTRAL-BANK-OF-NIGERIA-ON-NIGERIAN-ECONOMIC-STABILISATION.pdf>
4. Afonso, A., Alves, J., & Balhote, R. (2019). Interactions between monetary and fiscal policies. *Journal of applied Economics*, 22(1), 132-151.
5. Akpogheli, E. O. (2022). The Impact of Monetary and Fiscal Policies on the Performance of the Industrial Sector in Nigeria: A Bounds Test Approach. *Global Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 10(4), 1-22.
6. Bello, K. M. (2024). Parallel exchange rate market and macroeconomic performance in Nigeria: SVAR approach. *SN Business & Economics*, 4(11), 1-24.
7. Benedicta, O. (2017). Effect of budget deficit on fiscal administration in Nigeria: 1990-2019 in focus. *International journal of economic perspectives*, 11(1), 100-114.
8. Benmelech, E., & Tzur-Ilan, N. (2020). The determinants of fiscal and monetary policies during the COVID-19 crisis (No. w27461). National Bureau of Economic Research.
9. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Koroviy, V., Kaneva, T., & Nikitishin, A. (2021). Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 42-42.
10. Danylyshyn, D., Dubyna, M., Zabashtanskyi, M., Ostrovska, N., Blishchuk, K., & Kozak, I. (2021). Innovative instruments of monetary and fiscal policy.
11. Effiong, U. E., Arinze, N. P., & Okon, J. I. (2022). Monetary and fiscal policy interactions and exchange rate movements in Nigeria. *International Journal of Novel Research in Marketing Management and Economics (IJNRMME)*, 9(2), 46-64.
12. Effiong, U., & Okon, J. (2020). The Effectiveness of Monetary and Fiscal Policies in Stimulating Real Sector Output in Nigeria: The Need for Monetary-Fiscal Coordination. *American Journal of Economics and Business Management*, 3(5), 94-127.
13. Fiedler, S., Gern, K. J., & Stolzenburg, U. (2020). Blurred boundaries between monetary and fiscal policy. Monetary fiscal nexus after the crisis: Compilation of papers. Luxembourg: European Parliament, 5-28.
14. GBADAMOSI, Y. A. (2022). Impact of Central Bank of Nigeria (CBN) Cashless Policy on Financial Liberalization of the Nigerian Economy.
15. George-Anokwuru, C. C. (2022). Fiscal policy and misery index in Nigeria. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 10(6), 26-42.
16. Joel, O. C. (2021). Impact of fiscal policy on the growth of Nigerian economy. *Journal of Accounting and Financial Management*, 7(2), 62-76.
17. Junior, C. J. C., Garcia-Cintado, A. C., & Junior, K. M. (2022). A modern approach to monetary and fiscal policy. *International Review of Economics Education*, 39, 100232.
18. Lawal, I. M., Manga, I. U., & Imam, U. B. (2022). Central Bank of Nigeria (CBN) non-interest intervention funds: Opportunities and challenges.
19. Lawrence, A. O. (2023). The impact of central bank of Nigeria's intervention programmes on effectiveness of monetary policies.
20. Maccarthy, M. I. T., Abolo, A. P., & Ogullah S.B. (2022). Electronic Tax System And Tax Revenue Efficiency In Nigeria 2008-2021. *BW Academic Journal*, 22-22.
21. Martin, T., Ondra, V., & Dominik, K. (2022). The Role of Fiscal vs Monetary Policy in Modern Economics. *Fusion of Multidisciplinary Research, An International Journal*, 3(2), 329-341.
22. Mobosi, I. A., & Okonta, P. O. (2024). Revenue structure and budgetary choice in Nigeria: implication for fiscal sustainability of the states government. *International Tax and Public Finance*, 1-23.
23. Muhafidin, D. (2020). The role of fiscal policy and monetary policy in environmental degradation in Indonesia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(3), 504-510.
24. Nuru, N. Y. (2020). Monetary and fiscal policy effects in South African economy. *African Journal of Economic and Management Studies*, 11(4), 625-638.
25. Okodugha, N. (2021). Central bank of Nigeria, corporate, University of East London).
26. Okotori, T., & Gbalam, E. (2020). CBN monetary policy and inflation nexus in Nigeria: an empirical approach.
27. Olakojo, S. A., Onanuga, A. T., & Onanuga, O. T. (2021). Cyclical fluctuations of economic growth and monetary policy in Nigeria: does fiscal policy also matter?. *Journal of Contemporary African Studies*, 39(1), 34-55.
28. Olawoye, S., & Erediauw, A. O. (2023). Monetary policy during the COVID-19 pandemic: a case study of the Central Bank of Nigeria. In *COVID-19 and the Response of Central Banks* (pp. 85-103). Edward Elgar Publishing.
29. Onwuka, C. E. (2021). The impact of fiscal and monetary policy on unemployment rate in Nigeria. Available at SSRN 3959996.
30. Osagioduwa, L. O., Solomon, O. O., & Fumilayo, O. (2022). Central Bank of Nigeria and Nigerian Economy in the 21st Century. *The Journal of Accounting and Management*, 12(2).

31. Ozili, P. K. (2024). Economic policy for sustainable development: role of monetary policy, fiscal policy and regulatory policy. *Circular Economy and Sustainability*, 4(4), 2625-2656.
32. Popoola, M. A., Adewole, J., Olorunmade, G., & Adewale, A. A. (2023). Effect of monetary policy instruments on commercial banks rural financing in Nigeria. *Journal of Perspectives in Management – JPM*, 7, e257161. <https://doi.org/10.51359/2594-8040.2023.257161>
33. Titiloye, T., & Ishola, V. (2020). Effect of Fiscal Policy and Monetary Policy on Economic Growth in Nigeria (1989-2018): A Time Series Analysis. Available at SSRN 3706157.
34. Toby, A. J., Emmanuel, F. B., & Akani, E. N. (2024). FISCAL DIVERSIFICATION AND ECONOMIC GROWTH: A TIME SERIES EVIDENCE OF DIVERSIFIED GOVERNMENT EXPENDITURE IN NIGERIA. *STATE UNIVERSITY*, 1(1).
35. Popoola, M. A., Adewole, J., Olorunmade, G., & Adewale, A. A. (2023) Tule, M. K., Onipede, S. F., & Ebuh, G. U. (2020). Monetary and fiscal policy mix in a small open economy: Evidence from Nigeria. *Scientific African*, 8, e00346.
36. Uddin, GE, Monehin, AO & Osuji, E. (2020) Strengthening Financial System Regulation: The Nigerian Case. *International Journal of Management, Economics and Social Sciences*, 9(4), 286-310.
37. UZODINMA, E. S., & RUSSELL, O. (2020). FISCAL POLICY AND MANUFACTURING SECTOR OUTPUT IN NIGERIA (1981-2020)
38. Wayas, J. P., Onmonya, L., & Ebire, K. (2024). Do subnational public finance components affect states' fiscal sustainability in Nigeria? *International Journal of Professional Business Review: Int. J. Prof. Bus. Rev.*, 9(6), 4.

The article was received by the editors 15.03.2025

The article is recommended for printing 15.04.2025

Озабеме Лаки Сейвіор, кафедра фінансів, факультет управлінських наук, Федеральний університет Ойє-Екіті, Нігерія, e-mail: ozabemelucky@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3965-8288>

ГРОШОВО-КРЕДИТНІ ТА КВАЗІФІСКАЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ НІГЕРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ

У даній статті досліджуються грошово-кредитні та квазіфіскальні операції Нігерії та їх вплив на економіку. Через всебічний аналіз даних опитувань та відповідної літератури, у дослідженні оцінюється ефективність політики Центрального банку Нігерії (ЦБН) у стимулюванні зростання ВВП, управлінні інфляцією та підтриманні стабільності валютного курсу. Дослідження використовує кількісні методи, зокрема анкетування зацікавлених сторін та економетричний аналіз макроекономічних показників. Результати свідчать, що грошово-кредитні інтервенції ЦБН, особливо прямі кредитні втручання, суттєво сприяють зростанню ВВП шляхом активізації економічної діяльності, особливо в ключових секторах, таких як сільське господарство та виробництво. Проте існують труднощі в ефективному управлінні інфляційним тиском, який посилюється через квазіфіскальні заходи, що збільшують грошову масу та сукупний попит. Різні оцінки ефективності ЦБН у підтриманні стабільності обмінного курсу підкреслюють складність зовнішніх економічних чинників, що впливають на коливання валюти. Аналіз по окремих секторах показує різний вплив у різних галузях, що підкреслює необхідність впровадження адаптованої політики для вирішення специфічних проблем кожного сектору. Серед рекомендацій: підвищення прозорості та підзвітності у діяльності ЦБН, посилення прямих кредитних інтервенцій та впровадження цільових заходів контролю інфляції.

Ключові слова: Нігерія, грошово-кредитна політика, квазіфіскальні операції, зростання ВВП, управління інфляцією, стабільність обмінного курсу, економічний розвиток.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2025

Стаття рекомендована до друку 15.04.2025

ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-17
УДК 338.48(72)(091):796.012.1

ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИЗМУ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ В АСПЕКТІ ПРОВЕДЕННЯ ЧЕМПІОНАТУ СВІТУ З ФУТБОЛУ 2026

Безсмертнюк Тарас Петрович

кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанної справи, туризму і рекреації
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025
e-mail: bezsmertniuk.taras@vnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1580-6157>

Чемпіонат світу з футболу 2026 року є масштабною подією з вагомим глобальним соціально-економічним впливом. Очікується, що турнір сприятиме активізації туристичних потоків, зростанню економіки та розвитку інфраструктури в країнах-господарях. У цьому контексті дослідження його впливу на економічний та туристичний сектори є особливо актуальним. Предметом дослідження є вплив підготовки та проведення Чемпіонату світу з футболу 2026 року на розвиток туристичної галузі та економіки країн Північної Америки – Сполучених Штатів Америки, Канади та Мексики. Метою статті є визначення перспектив туризму та економічного зростання країн Північної Америки в аспекті проведення Чемпіонату світу з футболу 2026. Завдання дослідження: визначити основні туристичні переваги проведення Чемпіонату світу з футболу 2026 року; проаналізувати очікувані економічні вигоди проведення майбутньої світової футбольної першості, в тому числі для окремих міст. Для забезпечення об'єктивності дослідження було застосовано такі наукові методи: аналіз; синтез; структурно-логічне узагальнення; систематизація. Основні результати дослідження. У рамках дослідження було визначено ключові туристичні переваги проведення Чемпіонату світу з футболу 2026 року для країн Північної Америки, зокрема у контексті зростання міжнародного туристичного потоку та посилення привабливості дестинацій. Крім того, здійснено аналіз очікуваних економічних вигод від проведення турніру, включно з оцінкою потенційного впливу на соціально-економічний розвиток окремих міст, таких як інфраструктурні інвестиції, створення нових робочих місць та збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Висновки. Чемпіонат світу з футболу 2026 року відкриває безпрецедентні можливості для економічного стимулювання через туризм. Приплив туристів створить значну економічну активність, що сприятиме отриманню користі різними секторами, такими як готельний бізнес, транспорт і роздрібна торгівля. Внаслідок розвитку туристичної діяльності формуватимуться нові робочі місця, а фінансові потоки від туристичного сектору сприятимуть стимулюванню різних галузей економіки.

Ключові слова: туризм, економіка, економічне зростання, Чемпіонат світу з футболу, Сполучені Штати Америки, Канада, Мексика.

Як цитувати: Безсмертнюк Т.П. Перспективи туризму та економічного зростання країн Північної Америки в аспекті проведення чемпіонату світу з футболу 2026. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 154–160. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-17>
In cites: Bezsmertniuk T. (2025). Prospects for tourism and economic growth in North America in the context of the 2026 Fifa World Cup. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 154–160. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-17> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Чемпіонат світу з футболу 2026 року, який відбудеться на території Сполучених Штатів Америки, Канади та Мексики, становить масштабну міжнародну спортивну подію з глобальним соціально-економічним впливом. Очікується значне зростання туристичних потоків до Північної Америки, що, своєю чергою, сприятиме активізації локальної економіки, зокрема шляхом збільшення прибутків та створення нових робочих місць. Подія також слугуватиме каталізатором для розвитку інфраструктури, залучення інвестицій та підвищення міжнародного іміджу країн-господарів. Зазначене зростання відбувається на тлі і без того потужного туристичного сектору, який продемонстрував неабияку стійкість після пандемії COVID-19, відіграючи ключову роль у відновленні економіки. Актуальним та своєчасним постає дослідження впливу проведення Чемпіонату світу з футболу 2026 як на економіку в цілому, так і на туристичну галузь трьох північноамериканських країн у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Конкуренентоспроможність, економічну спадщину та вплив на туризм чемпіонатів світу з футболу досліджували Тайс Крістіна Домарескі Руїс, Адріана Фумі Чім Мікі та Франсіско Антоніо Дос Анхос [2], які відзначають, що мегаподії створюють короткострокову, середньострокову та довгострокову спадщину в іміджі дестинації, в тому числі на економічному та соціокультурному рівнях. Мегаспортивні події та їх соціально-економічний вплив на прикладі Чемпіонату світу з футболу 2022 року досліджено у спільній публікації Ейріні Елені Ніколау, Георгія Контеоса, Ставроса Калояннідіса та Дімітріоса Синдукаса [9]. Було показано, що Чемпіонат світу з футболу 2022 року має значний вплив на інфраструктурний розвиток країни. В результаті проведеного дослідження було встановлено, що великі спортивні події є критично важливими для розвитку інфраструктури країни. У статті [4] досліджується, чи є Чемпіонат світу з футболу інструментом економічного розвитку.

У дослідженні [7] розглядається економічний вплив проведення великих спортивних подій, в тому числі Чемпіонату світу з футболу, на країни, що їх приймають. Отримані дані підкреслюють, що великі спортивні події можуть стимулювати створення робочих місць, сприяючи короткостроковому економічному зростанню. Дослідження також підкреслює важливість спеціальної політики для країн, що приймають змагання, для отримання максимальної вигоди від проведення великих спортивних подій.

Країна, що приймає Чемпіонат світу з футболу, отримує значні економічні вигоди, які стали загальновизнаними в усьому світі. У публікації [8] розглядаються як безпосередні, так і довготривалі еко-

номічні впливи від проведення Чемпіонату світу з футболу 2022 в Катарі. Зазначено, що Чемпіонат світу з футболу згенерував значні короткострокові переваги, включаючи зростання туризму, створення нових робочих місць та покращення інфраструктури під час його проведення, однак постійні економічні вигоди залежать від подальших схем диверсифікації економіки, трансформації ринку праці та ініціатив зі сталого збереження інфраструктури.

Метою статті є визначення перспектив туризму та економічного зростання країн Північної Америки в аспекті проведення Чемпіонату світу з футболу 2026.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2018 році Міжнародна федерація футболу вирішила провести Чемпіонат світу з футболу 2026 року в Північній Америці, куди світова футбольна першість повернеться вперше за понад три десятиліття. Це буде перший раз, коли три країни, а саме США, Канада та Мексика, спільно прийматимуть цю важливу подію. Запланований формат передбачає участь 48 команд, у порівнянні з попередніми 32. Ця зміна дозволить більшій кількості країн взяти участь у цьому всесвітньому змаганні. Це буде найбільший чемпіонат світу з футболу в історії. Разом з командами приїдуть вболівальники, журналісти та спортивні функціонери, яким потрібно буде дець зупинитися, поїсти та витратити гроші. Проведення матчів планується з червня по липень під час пікового туристичного сезону [3;10].

Чемпіонат світу з футболу 2026 року спільно прийматимуть 16 міст Північної Америки. Матчі відбудуться в американських містах Атланта, Бостон, Даллас, Х'юстон, Канзас-Сіті, Лос-Анджелес, Маямі, Нью-Йорк/Нью-Джерсі, Філадельфія, Сіетл і Сан-Франциско, мексиканських Гвадалахарі, Мехіко і Монтеррей, а також у канадських Торонто і Ванкувері. Кожне місто прийматиме кілька матчів, залучаючи велику кількість місцевих та іноземних глядачів. Починаючи зі стадії чвертьфіналів, ігри проходитимуть лише на стадіонах США.

Турнір розпочнеться 11 червня 2026 року на стадіоні «Естадіо Ацтека» в Мехіко, який овіяний легендами чемпіонатів світу з футболу, де відбудеться матч-відкриття. Це історичний момент, адже «Естадіо Ацтека» стане першим стадіоном, який прийматиме три матчі відкриття чемпіонату світу, що відображає його значну роль в історії футболу [11].

Очікується, що фінансовий вплив Чемпіонату світу з футболу 2026 року буде безпрецедентним. За оцінками, турнір принесе країнам, що його прийматимуть, від 5 до 6 мільярдів доларів, а міста отримують сотні мільйонів доларів від туризму, реклами та створення робочих місць [10].

Кожне місто може розраховувати на значний приплив іноземних туристів. Очікується, що

Північну Америку відвідають близько 5 мільйонів вболівальників з усього світу. Завдяки такому збільшенню кількості відвідувачів багато секторів очікують на зростання бізнесу. Основними туристичними перевагами проведення Чемпіонату світу з футболу 2026 року для трьох північноамериканських країн є: збільшення кількості бронювань, внаслідок чого готелі в містах матимуть високий рівень заповнюваності; вболівальники шукатимуть заклади харчування та розваг, що сприятиме розвитку місцевого бізнесу; потяги, автобуси та таксі перевозитимуть більше людей; магазини зможуть продавати більше сувенірів та товарів повсякденного вжитку; музеї, парки та визначні пам'ятки можуть прийняти більше відвідувачів; авіакомпанії можуть збільшити продажі квитків на внутрішні та міжнародні рейси; більше відвідувачів можуть орендувати транспортні засоби для пересування містами [3;10].

Продаж квитків на Чемпіонат світу з футболу 2026 року має принести величезні доходи. Прогнози показують, що продажі квитків можуть перевищити 500 мільйонів доларів. За оцінками, середня ціна квитка становитиме від 200 доларів за квиток. Стадіони можуть вмістити від 40000 до 100000 вболівальників за матч [3].

Під час підготовки до Чемпіонату світу з футболу очікується поява тимчасових і постійних робочих місць у сферах будівництва, організації заходів, гостинності, безпеки та туризму. Організаторам знадобляться тисячі працівників для управління продажем квитків, безпекою, гостинністю, транспортом тощо. Будівельні та реконструкційні проєкти з підготовки стадіонів також створять нові робочі місця в будівництві та суміжних галузях.

Щоб відповідати вимогам Міжнародної федерації футболу, міста інвестують значні кошти в модернізацію стадіонів та покращення транспортного сполучення, які, як очікується, принесуть довготривалі вигоди. Вдосконалений громадський транспорт, нові дороги та покращені аеропорти не лише допоможуть впоратися з значним зростанням кількості відвідувачів під час Чемпіонату світу з футболу, але й принесуть користь мешканцям ще довго після його завершення.

Інфраструктурні проєкти, що реалізуються, як правило, роблять міста більш привабливими для майбутніх подій, допомагаючи їм приймати додаткові спортивні заходи, концерти та конгреси.

Очікується, що Чемпіонат світу з футболу 2026 року принесе рекордні доходи від спонсорства та реклами. Медіаринок Північної Америки з мільйонами вболівальників є одним з найбільших у світі. Відомі спонсори прагнуть співпрацювати з цією подією, враховуючи потенціал величезної глядацької аудиторії по всьому світу. Доходи від прав на трансляцію, реклами та партнерства принесуть мільяр-

ди доларів в економіку, значна частина яких піде в країни, що приймають змагання [10].

Вибір культового стадіону в Нью-Йорку, штат Нью-Джерсі, місцем проведення фіналу Чемпіонату світу з футболу 19 липня 2026 року є значною подією для туристичного сектору в Північній Америці. Відкритий у 2010 році стадіон «Мет-Лайф Стедіум», що вміщує 82 500 глядачів, є визначною пам'яткою з історією проведення великих заходів, включаючи фінал Кopa Америка Сентенаріо 2016 року. Вибір стадіону для проведення фіналу Чемпіонату світу з футболу підкреслює його престиж і здатність сприяти проведенню масштабних міжнародних заходів [11].

Приймальний комітет Нью-Йорка та Нью-Джерсі відповідає за те, щоб Чемпіонат світу з футболу 2026 став незабутнім святом, а його економічні, культурні та соціальні вигоди були максимальними. Діяльність комітету включає планування логістики, залучення вболівальників, розвиток спонсорства та ініціативи, які матимуть довготривалий вплив на регіон. Приймальний комітет Нью-Йорка та Нью-Джерсі тісно співпрацює з Міжнародною федерацією футболу, місцевими органами влади, бізнесом та громадами, щоб забезпечити бездоганне проведення історичного чемпіонату світу.

Проведення фіналу Чемпіонату світу з футболу 2026 є унікальною можливістю для туризму, гостинності та сфери послуг у Нью-Йорку та Нью-Джерсі. Мільйони відвідувачів прибудуть до регіону, створюючи значні економічні вигоди для готелів, ресторанів, транспортних послуг та роздрібної торгівлі. У глобальному масштабі ця подія зміцнює репутацію Нью-Йорка як місця світового класу для проведення великих міжнародних заходів, залучаючи майбутні інвестиції та відвідувачів далеко за межами 2026 року.

Як Нью-Йорк, так і Нью-Джерсі, з метою продовження перебування відвідувачів не лише на дні матчів, активно розробляють регіональні туристичні стратегії, які включатимуть: туристичні пакети, що демонструють культурні пам'ятки, ресторани, розваги та визначні місця в обох штатах; маркетингові кампанії дестинацій, спрямовані на висвітлення місць, обов'язкових для відвідування; фан-зони та інші громадські заходи щодо всього регіону.

Значна частина з понад 14000 робочих місць регіону буде створена у сфері туризму, гостинності, організації заходів та транспорту. Щоб підтримати туристичний імпульс після Чемпіонату світу, регіон позиціонує Нью-Йорк як глобальний центр для майбутніх міжнародних спортивних і культурних подій, а партнери Приймального комітету з туристичних рад розробляють довгострокові туристичні маркетингові кампанії для залучення відвідувачів після 2026 року. Мета полягає в тому, щоб використати Чемпіонат світу з футболу як трамплін для

довгострокового зростання туризму, а не як одно-разовий економічний поштовх.

Чемпіонат світу з футболу 2026 стане трансформаційним для Нью-Йорка та Нью-Джерсі. Окрім економічного підйому, це шанс продемонструвати різноманітність, інновації та інфраструктуру регіону світовій аудиторії. Подія залишить по собі довготривалу спадщину, позиціонуючи Нью-Йорк як головне місце проведення майбутніх міжнародних заходів, а також сприятиме довгостроковому економічному зростанню, культурному обміну та залученню громадськості [6].

Місто Сіетл також готується до проведення Чемпіонату світу з футболу 2026. Організація Visit Seattle оприлюднила попередній прогноз економічного впливу турніру на округ Кінг на суму 929 мільйонів доларів США. Прогноз охоплює шість матчів Чемпіонату світу з футболу, запланованих на стадіоні «Люмен Філд» у період з червня по липень 2026 року, що робить Сіетл важливим центром однієї з найбільших та найочікуваніших спортивних подій у світі. Прогноз включає понад 100 мільйонів доларів США прямих податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів, а також передбачає підтримку 20 762 робочих місць з повною та частковою зайнятістю під час проведення турніру. Ці цифри відображають потенціал турніру, який може принести значну користь економіці Сіетла, зокрема, готельному бізнесу, туризму та сфері послуг [11].

Очікується, що турнір стимулюватиме економічну активність не лише в окрузі Кінг, а й на всьому північному заході Тихоокеанського регіону. Готелі, футбольні споруди та фан-зони будуть використовуватися для тренувальних таборів команд та їхньої підготовки. Такий розширений регіональний вплив підкреслює значну роль Чемпіонату світу з футболу 2026 у підвищенні впізнаваності та економічному розвитку регіону. Зважаючи на те, що відлік часу до Чемпіонату світу з футболу 2026 триває, Сіетл готовий використати цю глобальну подію для створення довгострокових економічних та соціальних переваг, зміцнюючи свою репутацію міста світового класу для проведення масштабних заходів [11].

Крім того, міста Торонто і Лос-Анджелес готові прийняти перші матчі для Канади і США відповідно, що ще більше підкреслює широке охоплення турніру і його вплив на туризм у цих регіонах. Включення Маямі, Далласа та Атланти як приймальних міст для бронзового фіналу та півфіналів, причому Даллас приймає найбільше матчів, стратегічно розширює вплив турніру, обіцяючи широкі переваги для місцевої економіки та туристичної індустрії [11].

Як найпопулярніша спортивна подія на міжнародному рівні, Чемпіонат світу з футболу представляє безпрецедентну можливість для розвитку економіки Торонто. Це принесе значний дохід місце-

вим сегментам гостинності та туризму. Готельний сектор та ринок короткострокової оренди зазнають суттєвого зростання попиту. Підвищення цін на номери гарантує, що коригування податку на прибуток підприємств незначно вплине на конкурентоспроможність міста як туристичної дестинації. Окрім прямих фінансових вигод, очікується, що ця подія підвищить міжнародний імідж Торонто. Зміцниться його репутація як міста світового класу, що вміє приймати великі глобальні події.

Прогнозується, що туристична та готельна сфери міста отримають довгострокові вигоди від проведення Чемпіонату світу з футболу. Причиною цього є підвищення популярності та престижу міста завдяки проведенню Чемпіонату світу з футболу. Підготовка до турніру передбачає значні інвестиції в інфраструктуру, зокрема, у просування стадіону в Торонто та тренувальних майданчиків. Чемпіонат світу з футболу 2026 року для Торонто є можливістю переосмислити глобальну ідентичність міста, зміцнити його економіку та підвищити рівень життя його громад [5].

Чемпіонат світу з футболу 2026 стане економічним поштовхом для Лос-Анджелеса, оскільки принесе дохід завдяки зростанню туризму, створить нові робочі місця і принесе визнання футбольної індустрії не тільки як виду спорту, але і як глобальної події, яку варто святкувати. Завдяки зростанню світовому визнанню футболу та притоку туристів у зв'язку з проведенням Чемпіонату світу з футболу, очікується, що Лос-Анджелес отримає додаткові 230,4 мільйона доларів доходу від туризму в майбутньому [1].

Крім того, очікується, що Чемпіонат світу з футболу 2026 року стане великою інвестицією в економіку Каліфорнії завдяки збільшенню кількості робочих місць і заробітної плати. Завдяки проведенню лише восьми матчів Чемпіонату світу в Лос-Анджелесі заробітна плата зросте на 243,2 млн доларів завдяки новим робочим місцям та додатковим робочим годинам для чинних працівників. Крім того, ця спортивна подія створить нові робочі місця для обслуговування стадіонів і сувенірних кіосків, а також подовжить робочі години в різних галузях, щоб задовольнити попит відвідувачів під час ігор. Хоча більша частина збільшеного навантаження буде тимчасовою у сфері гостинності, громадського харчування та транспорту, ці робочі місця все одно можуть забезпечити цінний досвід та навички, які можна буде використовувати для майбутнього працевлаштування [1].

Револьюційним кроком стало об'єднання Сполучених Штатів, Канади, Мексики та Катару з авіакомпанією American Airlines для створення партнерства. Як офіційний північноамериканський постачальник авіаперевезень, American Airlines відіграватиме ключову роль у забезпеченні непе-

ревершеного досвіду подорожей для вболівальників по всьому світу, гарантуючи безперешкодний доступ до історичного турніру. Стратегічна участь American Airlines, яка передбачає проведення 104 матчів у трьох країнах, зробить Чемпіонат світу 2026 року найдоступнішим і найзахопливішим турніром за всю історію його проведення. Ця співпраця ставить American Airlines в один ряд з глобальними брендами, що беруть участь в одній із найпопулярніших спортивних подій у світі [11].

Тим часом Qatar Airways зберігає свій статус офіційного глобального авіаційного партнера майбутнього турніру. Як офіційний північно-американський постачальник авіап перевезень, American Airlines також тісно співпрацюватиме з Міжнародною федерацією футболу та Qatar Airways для створення спеціальних пропозицій та унікальних можливостей для вболівальників, які відвідають Чемпіонат світу з футболу. Подальша роль Qatar Airways як офіційного глобального авіаційного партнера розширює масштаби співпраці, оскільки ця авіакомпанія вже протягом тривалого часу підтримує Міжнародну федерацію футболу та світові спортивні події. Зобов'язання авіакомпанії щодо Чемпіонату світу з футболу 2026 року доповнить роль American Airlines, пропонуючи широке міжнародне охоплення, з'єднуючи вболівальників з усього світу з Північною Америкою. Разом ці дві авіакомпанії забезпечать учасникам безперешкодне пересування між континентами зі зручним розкладом рейсів, надійними послугами та персоналізованими опціями для кожного вболівальника [11].

Очікується, що турнір стимулюватиме не лише економічну активність, але й культурні зв'язки. Міста, що прийматимуть змагання, готуються не тільки до зростання туристичного потоку та потенційних економічних прибутків, але й до можливості продемонструвати свою культуру світовій аудиторії. Тому, окрім економіки, значним може бути й культурний вплив Чемпіонату світу з футболу на країни Північної Америки. Проведення глобальної події об'єднує різні групи населення, часто створюючи можливості для міжкультурних зв'язків і взаєморозуміння.

Міста Північної Америки, що прийматимуть змагання, представляють неймовірне культурне розмаїття від багатих традицій Мехіко до яскравої мультикультурної спільноти Торонто. Вболівальники, які відвідають ці міста, матимуть можливість відчути ці унікальні культури через їжу, музику та інші форми культурного самовираження. Крім того, кожне місто, ймовірно, організовуватиме культурні фестивалі, концерти та фан-заходи, що демонструватимуть місцеві таланти і традиції. Ці заходи можуть сприяти взаєморозумінню, створюючи довготривалий вплив, об'єднуючи людей з різним походженням.

Сполучені Штати Америки, Канада та Мексика вже мають сильну футбольну фан-базу, але Чемпіонат світу з футболу може ще більше підвищити популярність цього виду спорту. У США неухильно зростає популярність футбольної ліги MLS, і успішні результати чемпіонату світу можуть дати їй додатковий поштовх. Аналогічно, зростає канадська футбольна ліга, Канадська прем'єр-ліга, отримує вигоду від підвищеного інтересу вболівальників. Проведення Чемпіонату світу з футболу в Північній Америці також може сприяти залученню молоді до участі у футбольних програмах.

Спільним проведенням Чемпіонату світу з футболу США, Канада та Мексика демонструють унікальний приклад міжнародної співпраці. Це партнерство може сприяти подальшій співпраці в інших сферах, таких як торгівля та захист довкілля. Чемпіонат світу 2026 року символізує можливість для цих країн зміцнити свої зв'язки [10].

Міжнародна федерація футболу та Світова організація торгівлі очікують, що економічний ефект від проведення Чемпіонату світу з футболу становитиме 47 мільярдів доларів [1]. Чемпіонат світу з футболу 2026 року – це більше, ніж глобальна спортивна подія. Це трансформаційна економічна можливість для міст, що приймають змагання. Він забезпечить довготривалий поштовх завдяки збільшенню туризму, розширенню можливостей працевлаштування та зростанню футбольного ринку.

Висновки. Чемпіонат світу з футболу 2026 року стане значним поштовхом для розвитку туризму в містах, які готуються прийняти великий потік іноземних гостей, що призведе до збільшення заповнюваності готелів, доходів місцевого бізнесу та загальної економічної активності. Чемпіонат світу з футболу 2026 року забезпечить Північній Америці значний економічний поштовх. Приплив туристів створить значну економічну активність, що сприятиме отриманню користі різними секторами, такими як готельний бізнес, транспорт і роздрібна торгівля. Внаслідок розвитку туристичної діяльності формуватимуться нові робочі місця, а фінансові потоки від туристичного сектору сприятимуть стимулюванню різних галузей економіки.

Чемпіонат світу з футболу 2026 року відкриває безпрецедентні можливості для економічного стимулювання через туризм. Чемпіонат світу з футболу надає містам платформу для демонстрації своїх визначних пам'яток та підвищення їхньої глобальної привабливості як туристичних напрямків. Міста, що прийматимуть турнір, працюють над вдосконаленням інфраструктури та логістичних систем, щоб задовольнити зростаючий попит і забезпечити високий рівень організації обслуговування.

Чемпіонат світу з футболу 2026 року надає Північній Америці можливість не тільки для економічного зростання, але й для культурного обмі-

ну. Хоча сам турнір буде коротким, його вплив на туризм, інфраструктуру та місцевий футбол може принести користь містам, що приймають змагання, ще довго після фінальної гри. Завдяки стратегічному плануванню та залученню громадськості міста можуть забезпечити максимальну довгострокову вигоду від проведення найбільшої спортивної події у світі. Оскільки США, Канада та Мексика готуються приймати відвідувачів з усього світу, Чемпіонат світу з футболу 2026 року може стати незабутньою подією, що матиме довготривале економічне значення.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові дослідження можуть бути зосереджені на проведенні аналізу довгостроко-

вих економічних ефектів для країн-господарів Чемпіонату світу з футболу, зокрема в контексті впливу на валовий внутрішній продукт, зайнятість, розвиток малого та середнього бізнесу, а також регіональні диспропорції в отриманні вигод від події. Перспективним є дослідження соціокультурних наслідків заходу, зокрема в аспектах іміджу країн на міжнародній арені, інтеграції локальних спільнот у глобальні події, а також вивчення екологічних викликів, пов'язаних із масштабними інфраструктурними проєктами. Важливим є також формування моделей прогнозування ефективності інвестицій у контексті проведення масових спортивних подій та оцінка їхнього впливу на сталий розвиток міст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Beautiful game, beautiful money: How the FIFA World Cup will boost the economy. URL: <https://www.highlandernews.org/93627/beautiful-game-beautiful-money-how-the-fifa-world-cup-will-boost-the-economy/>
2. Domareski Ruiz T. C., Chim Miki A. F., Dos Anjos F. A. Competitiveness, Economic Legacy and Tourism Impacts: World Cup. *Investigaciones Turísticas*. 2019. 17. pp. 49–70. <http://dx.doi.org/10.14198/INTURI2019.17.03>
3. Economic Boost of Hosting the 2026 FIFA World Cup. URL: <https://www.topendsports.com/events/worldcupsoccer/hosts/2026/economic-boost.htm>
4. Fett M. Does the FIFA World Cup Boost Economies around the World? An Empirical Analysis. *SSRN Electronic Journal*. 2021. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3836066>
5. FIFA World Cup Hospitality: Toronto's Bold Plan for FIFA 2026 Tourism and Economic Growth Opportunities and Challenges. URL: <https://footballworldcupticketss1.wordpress.com/2025/02/01/fifa-world-cup-hospitality-torontos-bold-plan-for-fifa-2026-tourism-and-economic-growth-opportunities-and-challenges/>
6. How will the FIFA World Cup 26 impact tourism and services in New York and New Jersey? URL: <https://www.youthmediaforward.com/p/how-will-the-fifa-world-cup-26-impact>
7. Lan Anh Nguyen, Duc Minh Nguyen, Duc Huy Pham. Economical impact of sport events: evidence from euro, world cup. *International Journal of Foreign Trade and International Business*. 2024. 6(2). pp. 49–57. <https://doi.org/10.33545/26633140.2024.v6i2a.116>
8. Mukendi M. H., Yin G., Adomako-Ansah J. The Economic Impact of Sport Events on Economy: Case Study on Qatar 2022 World Cup. *Open Access Library Journal*. 2025. 12: e13257. <https://doi.org/10.4236/oalib.1113257>
9. Nikolaou E. E., Konteos G., Kalogiannidis S., Syndoukas D. Mega sporting events and their socio-economic impact: Case study of the 2022 FIFA World Cup. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2023. 7(2): 2158. <https://doi.org/10.24294/jipd.v7i2.2158>
10. The 2026 World Cup in North America: Cultural and Economic Impact. URL: <https://www.brandvm.com/post/2026-world-cup-usa-economic-impact>
11. Travel and Tour World. URL: <https://www.travelandtourworld.com/>

Стаття надійшла до редакції 24.03.2025

Стаття рекомендована до друку 24.04.2025

Taras Bezsmertniuk, Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor of the Department of Hotel and Restaurant Business, Tourism and Recreation, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave., Lutsk, Ukraine, 43025, e-mail: bezsmertniuk.taras@vnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1580-6157>

PROSPECTS FOR TOURISM AND ECONOMIC GROWTH IN NORTH AMERICA IN THE CONTEXT OF THE 2026 FIFA WORLD CUP

The 2026 FIFA World Cup is a major event with a significant global social and economic impact. The tournament is expected to boost host countries' tourist flows, economic growth, and infrastructure development. In this context, the study of its impact on the economic and tourism sectors is particularly relevant. The subject of the study is the impact of the preparation and holding of the 2026 FIFA World Cup on the development of the tourism industry and the economy of North America – the United States of America, Canada, and Mexico. The article is aimed at determining the prospects for tourism and economic growth in North America in terms of hosting the 2026 FIFA World Cup. The study's objectives are to identify the main tourist benefits of the 2026 FIFA World Cup and to analyse the expected economic benefits of the upcoming world football championship, including for individual cities. To ensure the objectivity of the study, the following scientific methods were used: analysis, synthesis, structural and logical generalisation, and systematisation. The main results of the study. The study identified the key tourism benefits of the 2026 FIFA World Cup for North American countries, in particular in the context of growing international tourist flows and enhancing the attractiveness of destinations. In addition, the study analysed the expected economic benefits of the tournament, including the potential impact on the socio-economic development of individual cities, such as infrastructure investment, job creation, and increased local budget revenues. Conclusions. The 2026 FIFA World Cup offers unprecedented opportunities for economic stimulus through tourism. The influx of tourists will generate significant economic activity, benefiting various sectors such as hospitality, transport, and retail. The development of tourism will create new jobs, and financial flows from the tourism sector will help stimulate various sectors of the economy.

Keywords: *tourism, economy, economic growth, FIFA World Cup, United States of America, Canada, Mexico.*

REFERENCES

1. Beautiful game, beautiful money: How the FIFA World Cup will boost the economy. URL: <https://www.highlandernews.org/93627/beautiful-game-beautiful-money-how-the-fifa-world-cup-will-boost-the-economy/>
2. Domareski Ruiz T. C., Chim Miki A. F., Dos Anjos F. A. Competitiveness, Economic Legacy and Tourism Impacts: World Cup. *Investigaciones Turísticas*. 2019. 17. pp. 49–70. <http://dx.doi.org/10.14198/INTURI2019.17.03>
3. Economic Boost of Hosting the 2026 FIFA World Cup. URL: <https://www.topendsports.com/events/worldcupsoccer/hosts/2026/economic-boost.htm>
4. Fett M. Does the FIFA World Cup Boost Economies around the World? An Empirical Analysis. *SSRN Electronic Journal*. 2021. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3836066>
5. FIFA World Cup Hospitality: Toronto's Bold Plan for FIFA 2026 Tourism and Economic Growth Opportunities and Challenges. URL: <https://footballworldcupticketss1.wordpress.com/2025/02/01/fifa-world-cup-hospitality-torontos-bold-plan-for-fifa-2026-tourism-and-economic-growth-opportunities-and-challenges/>
6. How will the FIFA World Cup 26 impact tourism and services in New York and New Jersey? URL: <https://www.youthmediaforward.com/p/how-will-the-fifa-world-cup-26-impact>
7. Lan Anh Nguyen, Duc Minh Nguyen, Duc Huy Pham. Economical impact of sport events: evidence from euro, world cup. *International Journal of Foreign Trade and International Business*. 2024. 6(2). pp. 49–57. <https://doi.org/10.33545/26633140.2024.v6.i2a.116>
8. Mukendi M. H., Yin G., Adomako-Ansah J. The Economic Impact of Sport Events on Economy: Case Study on Qatar 2022 World Cup. *Open Access Library Journal*. 2025. 12: e13257. <https://doi.org/10.4236/oalib.1113257>
9. Nikolaou E. E., Konteos G., Kalogiannidis S., Syndoukas D. Mega sporting events and their socio-economic impact: Case study of the 2022 FIFA World Cup. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2023. 7(2): 2158. <https://doi.org/10.24294/jipd.v7i2.2158>
10. The 2026 World Cup in North America: Cultural and Economic Impact. URL: <https://www.brandvm.com/post/2026-world-cup-usa-economic-impact>
11. Travel and Tour World. URL: <https://www.travelandtourworld.com/>

The article was received by the editors 24.03.2025

The article is recommended for printing 24.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-18
УДК 338.48-6:78](477)

МУЗИЧНА СПАДЩИНА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

Гапоненко Ганна Ігорівна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Новікова Дарина Олегівна

студентка
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: novikova2021utm12@student.karazin.ua

Стаття присвячена аналізу музичної спадщини як чинника формування туристичної привабливості України в умовах зростання значущості культурного туризму як інструменту сталого розвитку. У центрі дослідження – вивчення потенціалу музичного надбання як вагомого ресурсу нематеріальної культурної спадщини, здатного стимулювати інтерес до українських туристичних дестинацій і сприяти збереженню культурної ідентичності. Предмет дослідження – музична спадщина України в контексті її інтеграції в сучасні туристичні практики та формування стратегії розвитку туристичної привабливості на основі автентичного культурного досвіду. Мета дослідження – визначення перспектив розвитку туристичної привабливості України через популяризацію музичної спадщини, зокрема вивчення її потенціалу як важливої складової туризму. Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує методи культурологічного, туризмознавчого, соціологічного та системного аналізу. Здійснено контент-аналіз нормативно-правових джерел, аналітичних звітів та наукових публікацій, а також розроблено концептуальну модель інтеграції музичної спадщини в туристичний простір. Результати дослідження. У ході дослідження з'ясовано, що музична спадщина, як одна з найвиразніших форм національної ідентичності, володіє потужним потенціалом для активізації туристичної діяльності, особливо в умовах підвищеного інтересу до культурної автентики. Водночас виявлено відсутність системного підходу до використання музичного ресурсу в туристичній сфері України, що ускладнює формування цілісної політики в цьому напрямі. Висновки. Запропонована концептуальна модель виступає аналітичним інструментом для виявлення ключових механізмів, через які музична спадщина може стати каталізатором підвищення туристичної привабливості країни. Такий підхід дозволяє не лише посилити культурну цінність туристичних продуктів, а й забезпечити соціально-економічні вигоди, сприяти збереженню національної спадщини та розширити можливості міжнародної культурної комунікації.

Ключові слова: культурна спадщина, нематеріальна культурна спадщина, музична спадщина України, туристична привабливість.

Як цитувати: Гапоненко Г.І., Новікова Д.О. Музична спадщина як чинник формування туристичної привабливості України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 161–177. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-18>

In cites: Haponenko H., Novikova D. (2025) Musical Heritage as a Factor in Shaping Ukraine's Tourist Appeal. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 161–177. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-18> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Туристична привабливість є багатокомпонентною характеристикою, яка визначається не лише наявністю цікавих ресурсів, а й здатністю регіону забезпечити повноцінний туристичний досвід. Її структура охоплює як об'єктивні показники (ресурсна забезпеченість, інфраструктура, рівень сервісу), так і суб'єктивні чинники (імідж, емоційна привабливість, культурна ідентичність). Розуміння сутності цього поняття дозволяє більш цілеспрямовано розробляти туристичні продукти, адаптовані до потреб різних цільових аудиторій.

По своїй суті, туристична привабливість визначається як наявність у території туристичного потенціалу, використання якого забезпечує оптимальне туристичне та рекреаційне навантаження, збереження природних і культурних ресурсів та досягнення соціально-економічного ефекту без шкоди екологічній рівновазі [7].

Але потрібно зазначити, що туристична привабливість сучасних дестинацій дедалі більше визначається не лише природними ресурсами чи інфраструктурою, а насамперед наявністю унікальної культурної спадщини, яка формує глибокий зміст подорожі. Культурна спадщина – зокрема нематеріальні її форми, як-от музика, традиції, мова чи обряди – виконує роль ідентифікаційного коду території, що дозволяє туристам відчувати автентичність, зануритися в локальну історію та культурний контекст. Таким чином, вона перетворюється на ключовий чинник формування емоційної привабливості дестинації, посилюючи її конкурентоспроможність на глобальному туристичному ринку.

Культурна спадщина є основним елементом, що визначає ідентичність кожного народу, відображаючи його місце, роль та внесок у світову цивілізацію. Ознайомлення з культурними досягненнями минулих поколінь і можливість доступу до них сприяють гармонійному розвитку індивіда як члена суспільства, а також допомагають зрозуміти багатство світу та важливість мирного співіснування і толерантності. В туризмі культурна спадщина виконує важливу роль, адже вона є не лише об'єктом пізнання, але й стимулом для розвитку туристичних маршрутів і створення незабутніх вражень для мандрівників [12].

Сутність культурної спадщини полягає в накопиченні та передачі цінних матеріальних і нематеріальних елементів, які відображають історію, традиції, цінності та ідентичність певного народу чи суспільства [12]. Культурна спадщина є важливим елементом, який сприяє розвитку туристичної індустрії та туризму в цілому, оскільки вона створює унікальну ідентичність для певної території. Вона дозволяє сформулювати конкурентні переваги для туристичних напрямків завдяки своїй матеріальній і нематеріальній складовій.

Відповідно Закону України «Про охорону культурної спадщини» [1], структура компонентів культурної спадщини наведена на рис. 1.

Матеріальна спадщина включає архітектурні пам'ятки, музеї, рукописи, релігійні святині, побутові предмети, образотворче мистецтво, антикваріат та технічні досягнення, що відображають культурний та технологічний прогрес певної епохи.

Нематеріальна спадщина включає культурні аспекти, що передаються через усні традиції, ритуали, фольклор, музику, танці, мову та звичаї. Цей аспект спадщини є менш конкретним, але так само важливим для збереження культурної ідентичності та розвитку суспільства.

У таблиці 1 зазначені основні аспекти ролі культурної спадщини у розвитку туризму.

Ця багатогранність підкреслює важливість подальшої інтеграції культурної спадщини у стратегії розвитку туризму як на локальному, так і на глобальному рівнях.

За даними ЮНЕСКО, нематеріальна культурна спадщина, до якої належить музична спадщина, є важливим фактором збереження національної ідентичності. 06.03.2008 року був підписаний Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» [2]. Станом на сьогодні в Україні нараховується п'ять об'єктів, що входять до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, а саме:

- Петриківський розпис – було внесено у 2013 році, як унікальне явище українського орнаментального народного мистецтва.

- Козацькі пісні Дніпропетровщини – внесено у 2016 році, як ті, що потребують негайної охорони.

- Традиція косівської розписної кераміки – внесено у 2019 році, як феноменальну традицію.

- Орнек, кримськотатарський орнамент і знання про нього – додано у 2021 році, як унікальну складову культурної ідентичності кримськотатарського народу

- Культура приготування українського борщу – включена до списку у 2022 році, як та, що потребує термінової охорони.

В свою чергу, музика, як і інші культурні продукти, дозволяє глибше зануритися в традиції та унікальність місцевих спільнот, а також служить важливим інструментом у формуванні культурної ідентичності. До музичної спадщини відносяться:

- Музичні жанри та стилі, які виникли в певному регіоні та мають особливу культурну значущість (наприклад, джаз, опера, народна музика).

- Виконавське мистецтво: концерти, фестивалі, фольклорні заходи, які відображають місцеві традиції та стилі виконання.

- Історичні музичні об'єкти, такі як музеї, театри, концерти, архіви, а також пам'ятники, пов'язані з відомими композиторами або музикантами.

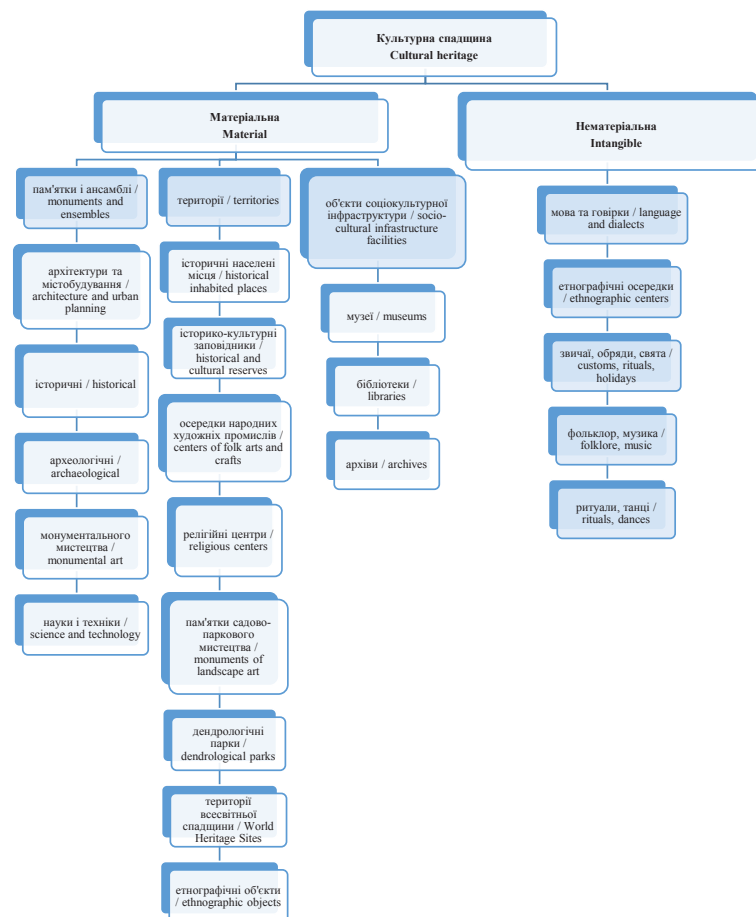


Рис. 1. Структура елементів культурної спадщини
Складено авторами за джерелом: [1]
Fig. 1. Structure of cultural heritage elements
Compiled by the authors based on the source: [1]

Основні напрями впливу культурної спадщини на розвиток туризму

Таблиця 1

Table 1

Main areas of influence of cultural heritage on tourism development

Напрямок впливу Direction of influence	Коротка характеристика Brief description
Зростання туристичної привабливості Increasing tourist attractiveness	Історичні пам'ятки, національні традиції, фестивалі та реліктові об'єкти виступають рушіями туристичного інтересу та стимулюють вибір дестинації для подорожі. Historical monuments, national traditions, festivals and relic sites act as drivers of tourist interest and stimulate the choice of a travel destination.
Створення автентичного туристичного досвіду Creating an authentic tourist experience	Унікальні елементи культури формують ексклюзивний туристичний продукт, який приваблює мандрівників, що прагнуть глибшого знайомства з місцевою ідентичністю. Unique elements of culture form an exclusive tourist product that attracts travelers seeking a deeper acquaintance with the local identity.
Підтримка місцевої економіки Supporting the local economy	Культурно-орієнтований туризм активізує підприємницьку діяльність, розширює зайнятість, збільшує доходи громад і стимулює інвестування в інфраструктуру. Culturally-oriented tourism activates entrepreneurial activity, expands employment, increases community incomes and stimulates investment in infrastructure.
Формування позитивного міжнародного іміджу країни Forming a positive international image of the country	Завдяки культурним надбанням, зокрема тим, що перебувають під охороною ЮНЕСКО, країна посилює свою впізнаваність та привабливість на світовому туристичному ринку. Thanks to cultural heritage, in particular those protected by UNESCO, the country increases its recognition and attractiveness in the global tourism market.
Поглиблення міжкультурної комунікації Deepening intercultural communication	Культурний туризм забезпечує обмін знаннями, поглядами та цінностями між представниками різних країн, сприяючи міжетнічному порозумінню та культурній дипломатії. Cultural tourism ensures the exchange of knowledge, views and values between representatives of different countries, promoting interethnic understanding and cultural diplomacy.

Складено авторами за джерелами: [5; 8; 28]
Compiled by the authors based on sources: [5; 8; 28]

– Музичні фестивалі та заходи, які привертають туристів з усього світу та є важливою складовою туристичних маршрутів.

Музична спадщина, як частина культурного туризму, має значний вплив на міжнародні туристичні потоки. Згідно з опитуваннями, музичні фестивалі та події є одними з найбільш популярних туристичних продуктів в усій Європі, включаючи Україну. Так, понад 30% туристів, обирають країни для відвідування саме через багату музичну спадщину.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання розвитку туристичної привабливості destinations через популяризацію музичної спадщини привертає увагу як українських, так і зарубіжних науковців, адже інтеграція культурних елементів у туристичні продукти є дієвим механізмом посилення регіональної ідентичності та сталого розвитку туризму. Значний внесок у розвиток цього напрямку зробила Л. П. Корній, яка зосереджується на джерелознавчих аспектах української духовної музики XVII–XVIII століть та її ролі у формуванні національної ідентичності. Л. Ф. Мелько досліджує нематеріальну музичну спадщину як чинник туристичної привабливості, наголошуючи на її потенціалі в межах просвітницьких та волонтерських ініціатив, зокрема у форматі спадщини ЮНЕСКО. М. Хохлов розглядає виклики і перспективи збереження музичної культурної спадщини під час воєнного стану, акцентуючи на важливості її популяризації у туристичному дискурсі. Ці дослідження формують методологічне підґрунтя для подальших розвідок у сфері інтеграції музичної спадщини в стратегії культурного туризму України.

В зарубіжному академічному дискурсі провідними є праці Річарда Батлера, автора моделі циклічного розвитку туристичних destination, Елі Коена, що досліджує комодифікацію культурної спадщини в контексті туризму, та Алісон Макінтош, яка акцентує увагу на автентичності й туристичному досвіді у споживанні культурних практик. Ці дослідження створюють теоретичну основу для розуміння того, як музична спадщина може стати не лише інструментом культурної дипломатії, а й каталізатором соціально-економічного розвитку туристичних територій.

Мета дослідження – визначення перспектив розвитку туристичної привабливості України через популяризацію музичної спадщини, зокрема вивчення її потенціалу як важливої складової туризму.

Виклад основного матеріалу. Музична спадщина України має давнє історичне підґрунтя та вирізняється винятковим багатством і різноманітністю. Упродовж століть вона розвивалася під впливом як власних традицій, так і зовнішніх культурних чинників, зокрема культурних зв'язків із європейськими країнами [23].

Поетичний і музичний талант українського народу сприяв високому рівню розвитку

професійної музично-пісенної творчості. Українська музика відігравала важливу роль у формуванні національної ідентичності. Вона супроводжувала історичні події, революційні рухи та культурні зміни. Наприклад, козацькі думи стали важливим елементом національної самосвідомості в період Гетьманщини, а пісні часів Української революції 1917–1921 років набули символічного значення.

У період кін. XIX – поч. XX ст. народна пісня привернула особливу увагу науковців і митців: розпочалося активне збирання музичного фольклору, а композитори все частіше використовували його у своїх творах [3].

Ключову роль у розвитку української культури відігравали видатні театральні діячі, серед яких М. Кропивницький, М. Заньковецька, П. Саксаганський, М. Садovsky, а також композитори М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, Я. Степовий та інші. У таблиці 2 зазначено видатних українських діячів музичної та театральної культури: міста творчості та ключові твори, що популяризували національну спадщину.

Музика була невід'ємною частиною життя народу, відображаючи його традиції, побут і прагнення до соціальної та національної свободи. Вона глибоко вкоренилася в народній творчості, а пісенна культура охоплювала як міське, так і сільське населення.

Пісенний репертуар відзначався жанровим різноманіттям: ліричні й жартівливі пісні, канти, романси виконувалися як сольні, так і у дуетах або хорових колективах, супроводжувались грою на бандурі, скрипці, гітарі, а подекуди й на фортепіано. Багато творів авторського походження з часом набували статусу народних, серед яких – «Там, де Ятрань круто в'ється», «Чи я в лузі не калина була», «Дівчино, рибчино, серденько моє» тощо. У вищих суспільних колах, поряд з українськими мелодіями, популярністю користувалися також французькі та італійські романси й пісні [6].

Значний внесок у розвиток жанрово-стильової різноманітності української музичної культури зробив Микола Лисенко – видатний композитор, піаніст, хоровий диригент, фольклорист, музикознавець і педагог, засновник професійної музичної школи. Композитор наголошував: «Ми стоїмо на не розробленому ґрунті, де здебільшого збирач ходить напромацки, розшукуючи правильне, нашоухуючись іноді на сумнівне, виняткове, – діє зчаста в сфері здогадів, незнання, припущень. Не можна водночас не визнавати з сумом, що прогалина в збиранні звукового матеріалу у нас надто відчутна ...Сама справа музичної етнографії у нас до останнього часу перебувала в руках малопідготовлених дилетантів, чужих народній пісні духом, школою й самою народністю» [6].

Таблиця 2

Видатні діячі української музичної та театральної культури: географія творчості та внесок у популяризацію спадщини

Table 2

Outstanding figures of Ukrainian musical and theatrical culture: geography of creativity and contribution to the popularization of heritage

Ім'я діяча Name of the figure	Місто життя та творчості City of life and creativity	Ключові твори або здобутки Key works or achievements
Микола Кропивницький Mykola Kropyvnytskyi	Єлисаветград (нині Кропивницький), Київ, Харків Yelisavetgrad (now Kropyvnytskyi), Kyiv, Kharkiv	Засновник українського професійного театру, автор драм і водевілів з піснями («Дай серцю волю, заведе в неволю»). Founder of Ukrainian professional theater, author of dramas and vaudevilles with songs («Give the heart freedom, lead it into bondage»).
Марія Заньковецька Maria Zankovetska	Ніжин, Київ, Львів Nizhyn, Kyiv, Lviv	Видатна драматична акторка, популяризувала українську народну пісню через театральну гру, виступала у виставах з музикою. Outstanding dramatic actress, popularized Ukrainian folk song through theatrical play, performed in performances with music.
Панас Саксаганський Panas Saksaganskyi	Кам'янець, Київ, Львів Kamyanets, Kyiv, Lviv	Актор і режисер, який просував фольклорну пісню в театрі, учасник «театру корифеїв». Actor and director, who promoted folk song in the theater, participant of the «Theater of the Luminaries».
Микола Садовський Mykola Sadovskyi	Київ, Полтава, Одеса Kyiv, Poltava, Odesa	Організатор першого стаціонарного українського театру, активно використовував музику у виставах; брат Івана Карпенка-Карого. Organizer of the first stationary Ukrainian theater, actively used music in performances; brother of Ivan Karpenko-Kary.
Микола Лисенко Mykola Lysenko	Полтава, Київ, Харків Poltava, Kyiv, Kharkiv	Основоположник української класичної музики. Твори: «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка», «Молитва за Україну». Founder of Ukrainian classical music. Works: «Taras Bulba», «Natalka Poltavka», «Prayer for Ukraine».
Микола Леонтович Mykola Leontovych	Поділля (с. Марківка), Кам'янець-Подільський Podillia (village Markivka), Kamyanets-Podilskyi	Автор «Щедрика» – українського музичного символу у світі, засновник школи хорової мініатюри. Author of «Shchedryk» - a Ukrainian musical symbol in the world, founder of the school of choral miniature.
Станіслав Людкевич Stanislav Lyudkevych	Львів, Дрогобич Lviv, Drohobych	Композитор і фольклорист. Твори: кантата «Кавказ» на слова Шевченка, симфонічні обробки народних пісень. Composer and folklorist. Works: cantata «Caucasus» to the words of Shevchenko, symphonic arrangements of folk songs.
Яків Степовий Yakiv Stepovy	Харків, Київ Kharkiv, Kyiv	Представник українського імпресіонізму. Автор романсів, обробок народних пісень, хорових мініатюр. Representative of Ukrainian impressionism. Author of romances, arrangements of folk songs, and choral miniatures.

Складено авторами за джерелами: [9; 15; 17; 19]
Compiled by the authors based on sources: [9; 15; 17; 19]

Внаслідок багаторічної праці зі збору та дослідження народної музики Лисенко опублікував понад 500 зразків українського фольклору. Його роботи включають не лише обробки для одноголосного й хорового виконання, а й адаптації для інструментального супроводу. Найвідомішими операми є: «Тарас Бульба», «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Наталка Полтавка», «Енеїда», дитячі опери «Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна».

Музичне мистецтво України XIX століття відзначилося появою та розвитком цього жанру, що стало можливим, зокрема, завдяки відкриттю в Києві оперного театру у 1867 році (нині – Національна опера України). Важливою подією в історії української оперної культури стало створення першої національної опери «Запорожець за Дунаєм» (1862), композитора Семена Гулак-Артемовського.

Протягом досліджуваного періоду, особливо у XX столітті, українська музична культура розвивалася

не лише на території України, а й за її межами. Раніше складна соціально-політична ситуація в країні ускладнювала вивчення та наукове осмислення культурних процесів серед національної еміграції, але з розвитком сучасного українського суспільства це стало можливим. Особливо вражає полістилістичний підхід композиторів діаспори, представників імпресіонізму, експресіонізму, неоромантизму, неокласицизму та інших напрямів модернізму кінця XIX – початку XX століття. Однією з характерних рис композиторського стилю митців еміграції є багатоджерельність – співіснування різних жанрово-інтонаційних та історико-стильових шарів. Популярними серед українських композиторів зарубіжжя стали пісенно-хорові твори та інструментальні композиції (для фортепіано, скрипки, бандури), що зумовлено як умовами життя, так і вподобаннями публіки. Окрім того, митці працювали й у масштабних формах, таких як ораторії, опери та симфонії (рис. 2).



Рис. 2. Основні жанри творчості композиторів української еміграції

Складено авторами за джерелами: [9; 15; 19]

Fig. 2. Main genres of Ukrainian emigration composers

Compiled by the authors based on sources: [9; 15; 19]

Таблиця 2

Композитори західноукраїнської школи: культурні центри та твори, що зміцнили українську музичну традицію

Table 2

Composers of the Western Ukrainian School: Cultural Centers and Works That Strengthened the Ukrainian Musical Tradition

Автор Author	Місто життя і творчості City of life and creativity	Твори / діяльність, що сприяли популяризації музичної спадщини України Works / activities that contributed to the popularization of the musical heritage of Ukraine
Станіслав Людкевич Stanislav Lyudkevich	Львів, Дрогобич Lviv, Drohobych	Кантата «Кавказ» на слова Т. Шевченка, симфонічні поеми, обробки народних пісень, активна музично-освітня діяльність. Cantata «Caucasus» to the words of T. Shevchenko, symphonic poems, arrangements of folk songs, active musical and educational activities.
Василь Барвінський Vasyl Barvinsky	Тернопіль, Львів Ternopil, Lviv	Романс «Ой не шуми, луже», фортепіанні мініатюри, хори на народні тексти; перший український композитор, твори якого видавались у Західній Європі. Romance «Oh, don't make noise, puddle», piano miniatures, choirs on folk texts; the first Ukrainian composer whose works were published in Western Europe.
Нестор Нижанківський Nestor Nyzhankivsky	Стрий, Львів Stry, Lviv	Організація музичних шкіл, хорові твори («Колядка», «Щедрівка»), диригентська діяльність. Organization of music schools, choral works («Kolyadka», «Shchedrivka»), conducting activities.
Микола Колееса Mykola Kolessa	Львів Lviv	Симфонічна сюїта «Українська», вокальні цикли на слова Шевченка, засновник Львівської диригентської школи. Symphonic suite «Ukrainian», vocal cycles to the words of Shevchenko, founder of the Lviv Conducting School.
Антін Рудницький Antin Rudnytsky	Львів, еміграція: США, Канада Lviv, emigration: USA, Canada	Автор симфоній, концертів, викладав українську музику в діаспорі, організатор музичного життя в Нью-Йорку та Торонто. Author of symphonies, concerts, taught Ukrainian music in the diaspora, organizer of musical life in New York and Toronto.
Роман Придаткевич Roman Prydatkevich	Львів, Відень Lviv, Vienna	Менш відомий, проте активно розвивав камерну музику, адаптував українські фольклорні теми в інструментальній музиці. Less well-known, but actively developed chamber music, adapted Ukrainian folklore themes in instrumental music.
Ярослав Барнич Yaroslav Barnych	Станіславів (нині Івано-Франківськ), Львів, США Stanislaviv (now Ivano-Frankivsk), Lviv, USA	Оперета «Гуцулка Ксеня», обробки гуцульських і бойківських пісень; емігрував до США, де продовжив роботу з хором. Operetta «Hutsulka Ksenya», arrangements of Hutsul and Boyko songs; emigrated to the USA, where he continued working with the choir.

Складено авторами за джерелами: [9; 15; 19]

Compiled by the authors based on sources: [9; 15; 19]

На початку XX століття в західній частині України сформувалась нова хвиля українських композиторів, серед яких були С. Людкевич, В. Барвінський, Н. Нижанківський, М. Колесса, А. Рудницький, Р. Придаткевич, Я. Барнич та інші. Вони значно поглибили й зміцнили основи професіоналізму в українській музиці. Багато представників цього покоління через різні соціальні катастрофи емігрували на Захід, де продовжували свою плідну творчість. У таблиці 2 зазначено представників західноукраїнської композиторської школи: міста творчості та твори, що популяризували музичну спадщину.

Західна діаспора зробила величезний внесок у збереження української духовної хорової музики, яка на батьківщині була під забороною впродовж десятиліть. Музика української діаспори стала важливим чинником збереження етнічної ідентичності українців, вона є невід'ємною частиною української національної музичної культури, важливим елементом розвитку й збереження окремих жанрів, що були заборонені на рідних землях під час тоталітарного режиму.

Значний вплив на розширення жанрово-тематичного та стилістичного різноманіття музичних творів мали тісні зв'язки композиторів з літературним середовищем. Звернення до творчості видатних українських поетів сприяло не лише загостренню громадянської тематики, а й виникненню різноманітних ліричних образів.

У часи Першої світової війни виникають пісні, що стали символом стрілецького руху, відображаючи національно-визвольні прагнення на західноукраїнських землях. Одним із авторів пісень для січових стрільців був І. Франко.

Музично-театральна культура Львова має багаті традиції, і однією з важливих віх стало відкриття приватного міського театру С. Скарбека в 1842 році, який був одним з найбільших в Європі. Зараз у цьому приміщенні розташований театр ім. М. Заньковецької.

Професійні музиканти в основному зверталися до народної тематики, створюючи обробки народних пісень, які виконувалися аматорами на народних інструментах, таких як кобза, бандура, цимбали, скрипка, ліра та інші. На початку XX століття в українській музиці з'явилися перші симфонічні та камерно-інструментальні твори, автори яких включають І. Вітківського, А. Галенковського, І. та О. Лизогубів.

Розвиток професійної музичної освіти в Україні був підтриманий відкриттям консерваторій у Києві, Одесі та Харкові в 1913 році. Також почали діяти музично-драматичні театри, зокрема Одеський Український музично-драматичний театр (1903) та Харківський театр опери і балету (1925).

Отже, музична спадщина України, відображаючи багатство народної творчості та глибокий зв'язок із соціальними та національними процесами,

розвивалася в контексті основних жанрів та стилів, що стали важливими складовими професійного музичного мистецтва. Наприкінці XIX – на початку XX століття відбулися значні зміни в українській музиці: нові жанри, такі як гімни, веснянки та міська пісенна лірика, збагачували народну спадщину, що посилювало соціальний протест і демократичні настрої. Опера та професійна музика продовжили зміцнювати національні традиції, що стало основою для створення української композиторської школи. Вся ця музична еволюція тісно пов'язана з боротьбою українського народу за своє національне і соціальне визволення, що визначило історичне значення цих музичних форм та жанрів у культурному розвитку України [3].

Музична спадщина України із роками все більше інтегрується у сучасні туристичні продукти. Завдяки своїй видовищності, інтерактивності та здатності об'єднувати громади, музичні події стали потужним інструментом приваблення як внутрішніх, так і іноземних туристів. Зокрема, фестивалі народної музики, фольклору, етномузики й кобзарства створюють платформу для відтворення традиційного українського музичного мистецтва в автентичному середовищі. Вони проходять у різних куточках України – від великих міст до сільських територій, популяризуючи регіональні особливості музичної культури.

У таблиці 3 наведені найвідоміші народні та фольклорні музичні фестивалі України за роками проведення та регіонами.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, до повномасштабного вторгнення в Україну щорічно проводилося понад 600 фестивалів, з яких близько 200 мали музичну складову, і приблизно 50–70 були суто фольклорними або етномузичними. У 2024 році, попри складну безпекову ситуацію, в Україні відбулося близько 120 культурних фестивалів, переважно в західних регіонах (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська області), які частково заміщують подієвий туризм у центрі та на сході. (рис. 3).

У динаміці кількості етно- та фольклорних фестивалів в Україні 2014–2018 спостерігається поступове зростання кількості фестивалів, досягнувши піку у 2018 році, що свідчило про зростаючий інтерес до етнокультури та фольклору серед населення, а також активну організаторську діяльність у цей період. Починаючи з 2019 року, настає спад, особливо різкий у 2020 році, це пов'язано з пандемією COVID-19, яка спричинила обмеження на масові заходи та подорожі.

У 2021 кількість фестивалів частково відновлюється, що є результатом адаптації організаторів до нових умов (наприклад, проведення заходів на відкритому повітрі або у змішаному форматі). У 2022 спостерігається найнижчий показник за весь

Таблиця 3

Найвідоміші народні та фольклорні музичні фестивалі України за роками проведення та регіонами

Table 3

The most famous folk and folklore music festivals in Ukraine by year and region

Назва фестивалю Festival name	Опис Description	Місце проведення Venue	Роки Years
Atlas Weekend	Великий музичний фестиваль large music festival	Київ Kyiv	3 2015
Carpathian Alliance Metal Festival	Блек/фолк/паган-метал фестиваль black/folk/pagan metal festival	Славське Львівська область на вершині однієї з гір у Карпатах Slavske Lviv region on the top of one of the mountains in the Carpathians	3 2010
Folk Pagan Fest	Фестиваль важкої музики (паган-метал, блек-метал, фолк-метал) heavy music festival (pagan metal, black metal, folk metal)	Київ Kyiv	2008, 2010
Fort.Missia	Літературно-музичний фестиваль literary and music festival	Поповичі Львівська область Porovichy Lviv region	3 2009
Lesia Grand Fest	Фестиваль Лесі Українки на Батьківщина поетеси Lesia Ukrainka festival in the poetess's homeland	Новоград-Волинський Житомирська область Novograd-Volynskiy Zhytomyr region	3 2011
Respublica	Фестиваль музики та стрит-арту music and street art festival	Кам'янець, Хмельницька область Kamyanets, Khmelnytskyi region	з 2011
Woodstock Україна	Великий міжнародний музичний фестиваль large international music festival	м. Городок Львівська область Gorodok city Lviv region	з 2013
Альтернатива	Фестиваль незалежної музики independent music festival	Львів Lviv	1994-1995, 2003
Арт-Домінанта	Міжнародний конкурс виконавців на народних інструментах International competition of performers on folk instruments	Харків Kharkiv	3 2013
Байда	Фестиваль-конкурс козацької пісні Cossack song festival-competition	Тернопіль та інші міста області Ternopil and other cities of the region	3 2001
Бандерштат	Фестиваль патріотичної музики patriotic music festival	різні міста Волинська область various cities Volyn region	3 2007, навесні
Березів Бандер Фест	Патріотичний етно-рок фестиваль Patriotic ethno-rock festival	Вижній Березів Івано-Франківська область Vyzhny Bereziv Ivano-Frankivsk region	3 2015
Великдень у Космачі	Фольклорно-музичний фестиваль folklore and music festival	Космач Івано-Франківська область Kosmach Ivano-Frankivsk region	Щорічно з 2007-2021
Вінграновський ART FEST	Культурно-мистецький фестиваль cultural and art festival	Первомайськ Миколаївська область Pervomaisk Mykolaiv region	3 2023
Гребінчині вечорниці	Міжнародний фестиваль культури International culture festival	с.Мар'янівка-м.Гребінка-м.Київ Maryanivka village-Hrebinka city-Kyiv city	3 2017
День Незалежності з Махном	Літературно-музичний фестиваль literary and music festival	Гуляйполе Запорізька область Hulyaipole Zaporizhzhya region	2006-2009
Коловорот	Фестиваль важкої музики націоналістичного та язичницького напрямку (НСБМ/паган-метал) festival of heavy music of nationalist and pagan direction (NSBM/pagan metal)	Харків Kharkiv	1998-2010, 2017
Коляда на Майзлях	Міжнародний Різдвяний фестиваль колядок та щедрівок International Christmas festival of carols and schedrivok ethnic music festival	Івано-Франківськ Ivano-Frankivsk	3 2010

Продовження табл. 3

Країна Мрій	Фестиваль етнічної музики ethnic music festival	Київ Kyiv	3 2004
Львівська Забава	Фестиваль української музики Ukrainian music festival	Львів Lviv	3 2013
Мазепа-Фест	Фестиваль етно-рокової музики ethno-rock music festival	Полтава Poltava	3 2003
Млиноманія	Фольк-рок фестиваль folk-rock festival	Печера Вінницька область Pechera Vinnytsia region	3 2007
Південь	Фестиваль рідної музики native music festival	Одеса Odesa	3 2015
Підкамінь	Фестиваль сучасної етномузики modern ethno music festival	Підкамінь Львівська область Pidkamin Lviv region	3 2007
Українська пісня	Фестиваль національного телепроєкту «Українська пісня / Ukrainian Song Project»	Львів Lviv	3 2016, серпень
Франко Фест	Фестиваль, присвячений Івану Франку; складається з трьох сцен: музичної, літературно-мистецької та фольклорної festival dedicated to Ivan Franko; consists of three stages: musical, literary and artistic and folklore	Нагуєвичі Львівська область Nahuyevychi Lviv region	2012
Черемош-Фест	Етнофестиваль гуцульської культури й музики, еко- туристичний фестиваль в Карпатах Ethnofestival of Hutsul culture and music, eco-tourism festival in the Carpathians	урочище Запідок, с. Верхній Ясенів Івано- Франківської області Zapidok tract, village Verkhniy Yaseniv, Ivano- Frankivsk region	3 2013
Шешори	Український міжнародний фестиваль етнічної музики та ленд-арту. Його наступником є фестиваль Арт-Поле Ukrainian international festival of ethnic music and land art. Its successor is the Art-Polye festival	Шешори, Івано-Франківська область Воробіївка, Вінницька область Sheshory, Ivano-Frankivsk region Vorobyivka, Vinnytsia region	2003-2006 2007-2008
Ше.Fest (Шефест)	Фестиваль Тараса Шевченка на Батьківщині поета, художника та громадянина Taras Shevchenko festival in the homeland of the poet, artist and citizen	с. Моринці (Черкащина) Moryntsi village (Cherkashchyna region)	3 2014

Складено авторами за джерелами: [11; 16; 21]

Compiled by the authors based on sources: [11; 16; 21]

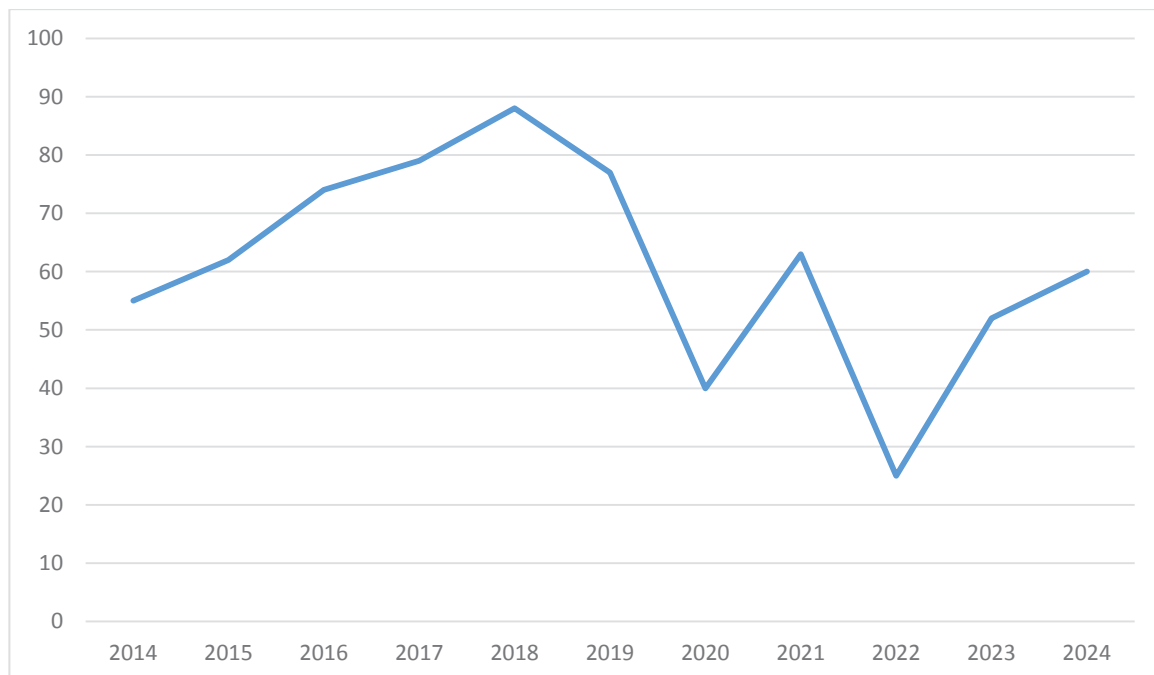


Рис. 3. Динаміка кількості етно- та фольклорних фестивалів в Україні по роках
Складено автором за джерелами: [14; 26].

Fig. 3. Dynamics of the number of ethno- and folklore festivals in Ukraine by year
Compiled by the author based on sources: [14; 26]

період, що пов'язано з повномасштабним вторгненням Росії в Україну у лютому 2022 року.

2023–2024 відбувається поступове відновлення фестивальної активності, це свідчить про повернення інтересу до культурних подій, зростання ініціатив у сфері туризму та культурного відродження.

Для кращого розуміння географічного розподілу музичних фестивалів етнічного спрямування розглянемо, у яких регіонах України вони проводяться найчастіше (рис. 4).

Як видно з діаграми, найбільша кількість заходів припадає на Львівську та Івано-Франківську області, що зумовлено багатими етнографічними традиціями, розвиненим туристичним потенціалом та підтрим-

кою місцевих громад, також концентрація заходів припадає на Київ, Закарпатську область, Тернопільську та Харківську області. Інші регіони мають менш виражену активність у проведенні таких заходів.

Важливо зазначити, що музична спадщина України активно рекламується та просувається туроператорами та гідями, які пропонують спеціальні етнографічні тури, що можуть поєднувати участь у фестивалях, відвідування музеїв, ремісничих майстерень, концертів народної музики, дегустацій місцевої кухні, екскурсій на честь видатних музикантів, тощо.

У таблиці 4 наведені приклади використання та популяризації музичної спадщини у туризмі через

Таблиця 4

Туристичні маршрути, що інтегрують елементи музичної спадщини України

Table 4

Tourist routes integrating elements of Ukraine's musical heritage

Назва туру Tour name	Туроператор / Організатор Tour operator / Organizer	Регіон / Маршрут Region / Route	Музичне спрямування Musical direction	Тривалість, ціна Duration, price
Щедрик-тур	KrainaUa	Вінницька обл. (Брацлав, Вінниця, Марківка, Немирів, Тульчин), Фастів, Веприк Vinnytsia region (Bratslav, Vinnytsia, Markivka, Nemyriv, Tulchyn) Fastiv, Vepryk	Присвячено творчості Миколи Леонтовича – автора легендарного «Щедрика». Тур знайомить із історією створення пісні, місцями життя композитора та музеєм Кирила Стеценка – диригента, який поширював «Щедрика» за кордоном. Dedicated to the work of Mykola Leontovych - the author of the legendary «Shchedryk». The tour introduces the history of the song's creation, places of the composer's life and the museum of Kyrylo Stetsenko - the conductor who spread «Shchedryk» abroad.	2 дні, від 3830 грн 2 days, from 3830 UAH
Колодія величаймо – весну зустрічаймо!	Феєрія	Переяслав, Київська область Pereyaslav, Kyiv region	Знайомство з музично-обрядовими традиціями свята Колодія: виконання старовинних пісень, участь у театралізованих обрядах, народні танці та живий музичний супровід у стилі середньої Наддніпрянщини. Acquaintance with the musical and ritual traditions of the Kolodiy holiday: performing old songs, participating in theatrical rituals, folk dances and live musical accompaniment in the style of the central Dnieper region.	1 день, ціна уточнюється 1 day, price to be confirmed
Гуцульське Різдво у Карпатах	Феєрія	Карпати (Гуцульщина) Carpathians (Hutsul region)	Етнографічне занурення у гуцульські музичні традиції: колядування, вертепи, багатоголосі обрядові пісні, використання трембіти, цимбалів, скрипки у виконанні місцевих ансамблів. Ethnographic immersion in Hutsul musical traditions: caroling, nativity scenes, polyphonic ritual songs, the use of trembita, cymbals, and violin performed by local ensembles.	близько 3 днів, ціна уточнюється about 3 days, price to be confirmed
Слово. Музика. Дивовижні смаки	Київ – моє улюблене місто (гід Наталія Горбачова)	Житомирська область (с-ще Брусилів) Zhytomyr region (Brusyliv village)	Екскурсія присвячена постаті Кирила Стеценка – композитора, хорового диригента, засновника Республіканської капели. Тур розкриває роль української пісні як носія духовності та національної ідентичності. Також пропонується відвідування музею І.Огієнка – мовознавця, історика церкви, педагога, хорового диригента, громадського діяча, священника, засновника Республіканської капели УНР. The tour is dedicated to the figure of Kyrylo Stetsenko - composer, choir conductor, and founder of the Republican Chapel. The tour reveals the role of Ukrainian song as a carrier of spirituality and national identity. A visit to the museum of I. Ohienko - a linguist, church historian, teacher, choir conductor, public figure, priest, founder of the Republican Chapel of the UNR is also recommended.	1 день, ціна уточнюється 1 day, price to be confirmed

Складено авторами за матеріалами офіційних сайтів туроператорів та організаторів турів

Compiled by the authors based on materials from the official websites of tour operators and tour organizers

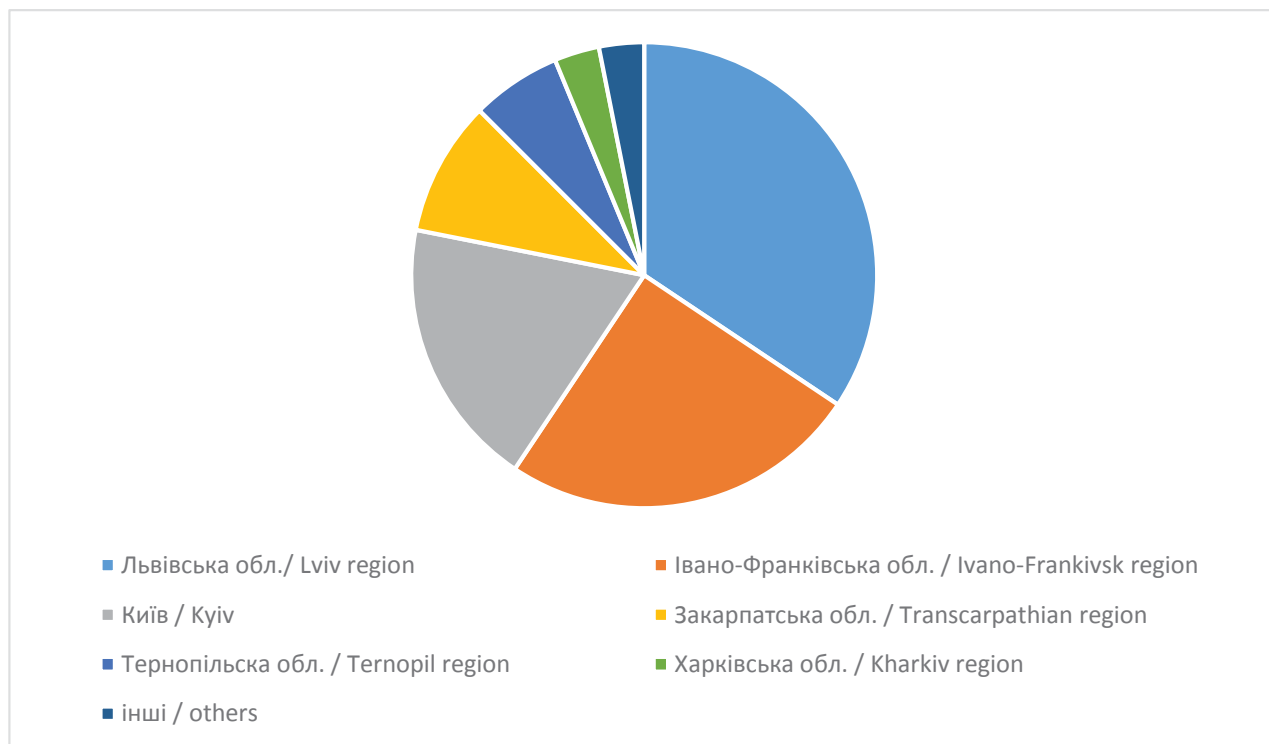


Рис. 4. Регіональний розподіл наймасштабніших музичних фестивалів народного та етнічного спрямування в Україні
Складено автором за джерелами: [14; 20]

Fig. 4. Regional distribution of the largest folk and ethnic music festivals in Ukraine
Compiled by the author based on sources: [14; 20]

авторські тури та туристичні маршрути. Окрім того музей театрального, музичного та кіномистецтва України пропонує екскурсії, у виставкові зали, що висвітлюють історію розвитку українського театру, музики та кінематографа. Особливу увагу привертає зала, де демонструються традиційні музичні інструменти з різних регіонів України, які належать до різних історичних епох. Адреса музею: вул. Лаврська, 9, корпус 26.

Також відомі ресторани, готелі та торговельні мережі використовують музичну спадщину як інструмент привертання туристів, покупців, тощо. Наприклад відома торговельна мережа «Сільпо» замовляє тістечко у Київського булочно-кондитерського комбінату, під назвою Тістечка БКК «Ой у лузі червона калина».

Окрім цього, пісня «Ой у лузі червона калина», яка у період повномасштабної війни з росією стала не лише національним гімном спротиву, а й емоційним музичним кодом єдності українців. Її мелодія і слова стали втіленням моральної сили, історичної пам'яті та віри у перемогу. З цією метою у 2022 році Національним банком України була випущена пам'ятна монета, присвячена саме цій пісні, яка уособлює авторську народну творчість, здатну пережити століття. Пісенна традиція в Україні – це більше, ніж мистецтво: це жива духовна біографія нації, у якій втілені цінності свободи, гідності, опору гно-

бленню, любові до Батьківщини та віковичного прагнення до волі. Від часу козаччини до сучасних фронтів ця пісня еволюціонувала, залишаючись живою ланкою між поколіннями борців за незалежність.

У меню відомої ресторації «Криївка» активно використовується культурна спадщина України, в свою чергу музична спадщина представлена у страві «Пструг печений «Від Сяну до Дону», що посиляє нас на повний текст гімну України.

На жаль, в умовах повномасштабної війни, попри величезний культурно-туристичний потенціал України, ми спостерігаємо значні втрати, зокрема у сфері матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Російська агресія спричинила безпрецедентні руйнування інфраструктури, яка пов'язана не лише з культурою, а й безпосередньо з туризмом.

Культурна сфера зазнала найбільших втрат за всю історію незалежної України. Для кожної нації саме культура є носієм ідентичності, пам'яті та самосвідомості, тому нищення музеїв, театрів, історичних пам'яток, а також мистецьких центрів є глибоко травматичним для всього українського суспільства.

Станом на 29 вересня 2023 року, за інформацією Міністерства культури та інформаційної політики України, пошкоджень або руйнувань зазнали щонайменше 1702 об'єкти культурної інфраструктури по всій країні. Найбільших втрат зазнали саме

клубні заклади – 841 установа, що становлять приблизно 49 % від загальної кількості постраждалих культурних об'єктів. Серед інших постраждалих установ – 601 бібліотека, 131 мистецький навчальний заклад, 99 музеїв і галерей, а також 30 театрів і філармоній (рис. 5).

Загалом, такі руйнування були зафіксовані на території 262 територіальних громад, що складає близько 17,8 % від загальної кількості громад в Україні. Найвищий відсоток ушкоджених громад зафіксовано у східних і південних регіонах країни (рис. 6).

Ці дані свідчать про масштабну загрозу знищення культурної спадщини та потребу в системному обліку, фіксації й відновленні об'єктів, які мають не лише матеріальну, а й велику духовну та історичну цінність для українського народу.

У зв'язку з цим особливого значення набувають ініціативи, спрямовані на відновлення об'єктів культурної спадщини, що мають туристичну привабливість. Йдеться не лише про фізичну реставрацію пошкоджених споруд, а й про цифрову реєстрацію втрачених елементів культурної інфраструктури, розвиток локальних ініціатив зі збереження нематеріальної спадщини, а також про формування нових культурних маршрутів, які можуть поєднувати елементи пам'яті, національної гордості та економічного відновлення. Музична спадщина, як частина загальноукраїнського культурного коду, може стати не лише засобом збереження ідентичності, а й дієвим інструментом відродження туризму в післявоєнний період.

Використання музичної спадщини як чинника формування туристичної привабливості України відкриває широкі можливості для розвитку креативного та культурного туризму, збереження національної ідентичності та популяризації української культури на міжнародному рівні. Основні шляхи реалізації цього потенціалу:

1. Створення музичних туристичних маршрутів. Організація маршрутів, пов'язаних із видатними українськими композиторами, музикантами чи фольклорними традиціями (наприклад, "Шлях Лисенка" або "Музична Гуцульщина"), може стати ефективним способом поєднання культурного просвітництва з подорожами.

2. Розвиток музичних фестивалів і подій. Проведення автентичних фестивалів народної, класичної та сучасної музики (як-от "Країна мрій", "Флюгери Львова", "Alfa Jazz Fest") привертає як внутрішніх, так і іноземних туристів. Це покращує імідж України як країни зі самобутньою музичною культурою.

3. Інтеграція музики в екскурсійні програми. Музичні виступи, інтерактивні майстер-класи з гри на народних інструментах чи співу, включені до екскурсійних програм, збагачують туристичний

досвід, роблячи його емоційно глибшим і культурно змістовнішим.

4. Музеї музики та культурні простори. Створення або модернізація музеїв, присвячених музичній спадщині (наприклад, музеї Івана Козловського, Соломії Крушельницької, бандури, трембіти), а також культурних кластерів сприяє розвитку сталого культурного туризму.

5. Цифрова популяризація. Оцифрування архівів, створення віртуальних виставок, плейлистів традиційної української музики та онлайн-платформ з віртуальними турами дозволяє охопити широкую аудиторію та зацікавити потенційних туристів.

6. Освітньо-культурні програми. Співпраця з навчальними закладами, музичними школами й культурними центрами дозволяє проводити обмінні програми, резиденції для музикантів, тематичні тури для студентів, що поєднують освіту і туризм.

В контексті зростання ролі культурного туризму як інструменту сталого розвитку, актуалізується потреба у формуванні цілісних моделей, які б відображали взаємозв'язок між елементами нематеріальної культурної спадщини та туристичними практиками. Музична спадщина, як одна з найвиразніших форм культурної ідентичності, володіє потужним потенціалом для активізації туристичної діяльності, особливо в умовах підвищеного інтересу до автентичного досвіду. Водночас відсутність систематизованого підходу до використання музичного ресурсу в туристичній сфері України зумовлює необхідність розробки концептуальної моделі, що дозволить інтегрувати музику в туристичні продукти на стратегічному рівні. Запропонована модель виступає аналітичним інструментом для ідентифікації ключових механізмів, через які музична спадщина може стати каталізатором підвищення туристичної привабливості країни, забезпечуючи як збереження культурних цінностей, так і соціально-економічні вигоди (табл.5).

Запропонована концептуальна модель використання музичної спадщини як чинника формування туристичної привабливості України ґрунтується на системному підході до взаємодії культурного ресурсу, туристичного продукту, комунікаційних стратегій та очікуваних ефектів соціально-економічного і культурного розвитку. Її структура передбачає чотири взаємопов'язані блоки, які утворюють цілісну рамку для аналізу та практичної реалізації інструментів музичного туризму.

Перший блок – ресурсна база – охоплює музичну спадщину в широкому розумінні: від народної творчості до класичної та сучасної музики, а також пов'язану інфраструктуру (музеї, освітні установи, концертні майданчики). Цей пласт є основою для формування змістовного наповнення туристичного продукту.

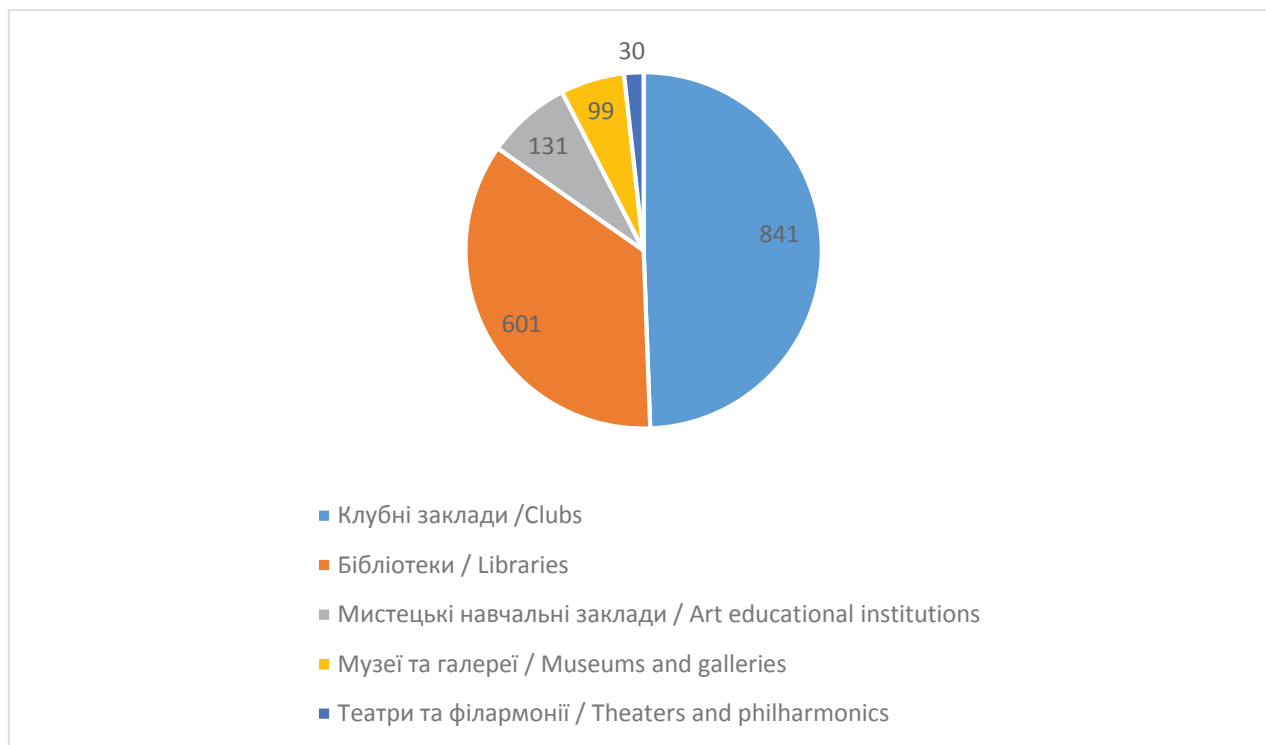


Рис. 5. Типи об'єктів культурної інфраструктури, що зазнали пошкодження (2023)

Складено авторами за джерелом: [4]

Fig. 5. Types of cultural infrastructure objects that suffered damage (2023)

Compiled by the authors based on the source: [4]

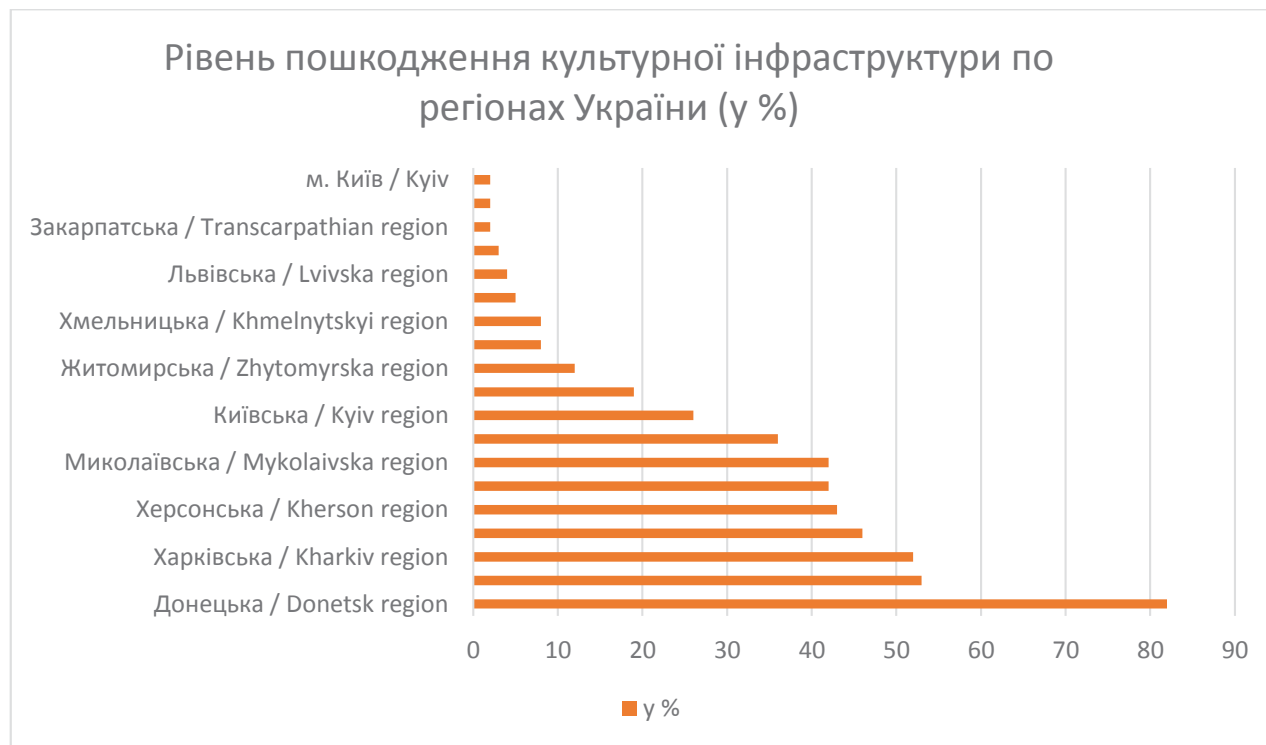


Рис. 6. Рівень пошкодження культурної інфраструктури по регіонах України

Складено автором за джерелом: [4]

Fig. 6. Level of damage to cultural infrastructure by regions of Ukraine

Compiled by the author based on the source: [4]

Таблиця 5

**Концептуальна модель використання музичної спадщини
у формуванні туристичної привабливості України**

Table 5

Conceptual model of using musical heritage in shaping the tourist attractiveness of Ukraine

Блок моделі Model block	Ключові компоненти Key components	Очікувані результати Expected results
1. Ресурсна база 1. Resource base	- Народна музика та фольклор - Класична українська музика - Сучасна музична культура - Культурна інфраструктура (музеї, заклади освіти, концертні майданчики) - Folk music and folklore - Classical Ukrainian music - Contemporary musical culture - Cultural infrastructure (museums, educational institutions, concert venues)	- Формування автентичного культурного ресурсу - Відновлення та збереження нематеріальної спадщини - Formation of an authentic cultural resource - Restoration and preservation of intangible heritage
2. Туристичний продукт 2. Tourism product	- Тематичні музичні маршрути - Музичні фестивалі - Інтерактивні події - Цифрові технології (AR/VR, аудіогіди) - Thematic musical routes - Music festivals - Interactive events - Digital technologies (AR/VR, audio guides)	- Створення унікального туристичного досвіду - Залучення нових цільових аудиторій - Creation of a unique tourist experience - Attracting new target audiences
3. Комунікація і просування 3. Communication and promotion	- Брендинг регіонів через музику - Використання медіа, соцмереж та інфлюенсерів - Міжнародні музичні колаборації - Branding of regions through music - Use of media, social networks and influencers - International musical collaborations	- Підвищення туристичного іміджу України - Інтеграція у міжнародний культурно-туристичний простір - Improving the tourist image of Ukraine - Integration into the international cultural and tourist space
4. Ефекти та розвиток 4. Effects and development	- Соціально-економічний ефект - Розширення туристичних потоків - Підвищення культурної ідентичності - Socio-economic effect - Expansion of tourist flows - Enhancement of cultural identity	- Стабільне зростання туристичної привабливості - Зміцнення національної культурної репутації - Stable growth of tourist attractiveness - Strengthening the national cultural reputation

Складено авторами
Compiled by the authors

Другий блок – туристичний продукт – включає створення тематичних маршрутів, музичних фестивалів, інтерактивних подій та цифрових рішень (AR/VR, аудіогіди), що сприяють залученню нових аудиторій та формуванню глибшого культурного досвіду.

Третій блок – комунікація і просування – визначає канали трансляції цінностей музичної спадщини: брендинг територій через музичну ідентичність, залучення медіа та інфлюенсерів, участь у міжнародних культурних проєктах. Ці механізми забезпечують популяризацію об'єктів музичної спадщини як туристичних атракцій.

Четвертий блок – ефекти та розвиток – фіксує результативність впровадження моделі через зростання туристичних потоків, посилення національної культурної репрезентації, економічний ефект для локальних спільнот і стале збереження нематеріальної спадщини.

Завдяки цій моделі створюються умови для поєднання культурної автентичності з інноваційними підходами до організації туризму, що дозволяє сформувати конкурентоспроможний туристичний

продукт і водночас сприяти збереженню музичної ідентичності України.

Висновки. Музична спадщина виступає потужним інструментом формування туристичної привабливості України, поєднуючи в собі автентичність, емоційність і глибоку культурну цінність. У сучасних умовах глобалізації та зростаючого інтересу до нематеріальної культурної спадщини, саме музика здатна слугувати містком між традицією та інновацією, перетворюючи культурні елементи на яскраві туристичні продукти. Її використання у сфері туризму не лише збагачує досвід подорожуючих, а й сприяє сталому розвитку територій, активізує локальні громади, зміцнює національну ідентичність та позитивно впливає на міжнародний імідж держави. Системне впровадження підходів до інтеграції музичної спадщини в туристичну практику потребує міждисциплінарного бачення, партнерства держави, культурних інституцій та бізнесу, що в підсумку забезпечить не лише комерційний успіх, а й культурну сталість. На нашу думку, музична спадщина України – це не лише джерело натхнення, а й ключовий ресурс для розбудови конкуренто-

спроможного і самобутнього туристичного бренду держави.

Слід особливо підкреслити значення запропонованої концептуальної моделі як ефективного інструменту систематизації та практичного впровадження механізмів інтеграції музичної спадщини в туристичну сферу. Ця модель дозволяє цілісно охопити всі ключові компоненти процесу – від ресурс-

ної бази до очікуваних ефектів – і забезпечує стратегічне бачення використання музичної культури як чинника туристичного розвитку. Вона не лише ідентифікує потенційні напрями активізації музичного туризму, а й слугує орієнтиром для органів управління, туристичних операторів і культурних інституцій у розробці інноваційних, автентичних і конкурентоспроможних туристичних продуктів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про охорону культурної спадщини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
2. Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text>
3. Аксьонов, О. Б. (2017). Жанрово-стильові особливості творчості українських композиторів кінця XIX – початку XX ст. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*, (37), 167–175. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.37.2017.155635>
4. Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні: аналітичний звіт науково-дослідної роботи. К.: НТО України, 2023. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-library-war-%D0%86mpact-analysis.pdf>
5. Біланюк О. І. Туристична привабливість як категорія культурного туризму. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід*: матеріали XIV Міжнародної наукової конференції. Львів, 2020. С. 201–205
6. Булат Т. П. Світ Миколи Лисенка: національна ідентичність, музика і політика України XIX – початку XX ст. Нью-Йорк: Укр. Вільна акад. наук у США; Київ: Майстерня книги, 2009. 408 с.
7. Довгаль Г.В., Омельченко Н.І. Туристична привабливість Харкова: сучасний стан та перспективи. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2018. № 7. С. 109–114. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2018-7-16>
8. Дутчак О. М. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 318–322.
9. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua>
10. Корній Л. П. *Історія української музичної культури від давнини до початку XX століття* / Л. П. Корній; ред. Л. А. Гнатюк. Київ: Музична Україна, 2018. 362 с.
11. Країна фестивалів – сайт, присвячений фестивальному життю України. URL: <http://www.festival.org.ua>
12. Матеріальна та нематеріальна культурна спадщина. URL: <https://viaregia.org.ua/materialna-ta-nematerialna-kulturna-spadshhyna>
13. Мелько Л. Ф., Уварова Г. Ш., Антоненко В. С. *Спадщина ЮНЕСКО: сутність, структурні компоненти, туристичні можливості. Географія та туризм*. 2022. № 67. С. 3–11. <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.69.3-10>
14. Міністерство культури та інформаційної політики України. Офіційний сайт. URL: <https://mkp.gov.ua>
15. Муха А. Р. Композитори України та української діаспори. Львів: Сполом, 2004. 252 с.
16. Не тільки «Червона Рута»: перші фестивалі незалежної України. URL: <https://slukh.media/texts/first-ukrainian-festivals/>
17. Пилипчук Р. Я. Історія українського театру: у 2 т. Т. 1–2. Львів: Літопис, 2000.
18. Плецан Х. Збереження і трансляція культурної спадщини української нації: регіональний підхід. Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження (7–8 жовт. 2021 р.): матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., Черкаси – Канів, ЧДТУ. Черкаси, 2021. С. 117–122.
19. Українська музична енциклопедія: у 5 т. / ред. Г. Скрипник. К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006–2015.
20. Український культурний фонд. Офіційний сайт. URL: <https://ucf.in.ua>
21. Фестивалі Закарпаття – інформаційний портал URL: <http://www.zakfestival.com.ua>
22. Хохлов М. Туризм культурної спадщини в Україні: сучасні виклики та можливості збереження нематеріальних культурних традицій. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. С. 159–164. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-159>
23. Шульгіна В.Д. Нариси з історії української музичної культури: монографія. К.: ДАКККІМ, 2005. URL: <https://kma-ecm.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/shulgina-v-narysy-z-istoriyiyi-ukrayinskoyi-muzychnoyi-kultury.pdf>
24. Butler, R. W. Tourism destination development: the tourism area life cycle model. *Tourism Geographies*. 2024. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2325932>
25. Cohen, E. Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*. 1988. Vol. 15, No. 3. P. 371–386. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(88\)90028-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90028-X)
26. Culture Base – національна база культурних ресурсів України. URL: <https://culturebase.org.ua>
27. McIntosh, A. J.; Prentice, R. C. Affirming authenticity: Consuming cultural heritage. *Annals of Tourism Research*. 1999. Vol. 26, No. 3. P. 589–612. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00010-9](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00010-9)
28. UNESCO. Culture in the 2030 Agenda. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/culture-2030-agenda>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

Стаття рекомендована до друку 18.03.2025

Hanna Haponenko, Ph.D (Economics), Associate Professor; V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Daryna Novikova, student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: novikova2021utm12@student.karazin.ua

MUSICAL HERITAGE AS A FACTOR IN SHAPING UKRAINE'S TOURIST APPEAL

The article is devoted to the analysis of musical heritage as a factor in shaping Ukraine's tourism attractiveness in the context of the growing importance of cultural tourism as a tool for sustainable development. The focus of the study is on exploring the potential of musical heritage as a significant resource of intangible cultural heritage capable of stimulating interest in Ukrainian tourist destinations and contributing to the preservation of cultural identity. Subject of the study – the musical heritage of Ukraine in the context of its integration into contemporary tourism practices and the development of a strategy for enhancing tourism attractiveness based on authentic cultural experiences. The aim of the study is to identify the prospects for developing Ukraine's tourism appeal through the promotion of its musical heritage, particularly by examining its potential as an essential component of tourism. Research methodology is based on an interdisciplinary approach that combines methods of cultural studies, tourism studies, sociology, and systems analysis. The study includes content analysis of regulatory documents, analytical reports, and academic publications, as well as the development of a conceptual model for integrating musical heritage into the tourism space. Research results. The study reveals that musical heritage, as one of the most expressive forms of national identity, holds strong potential for revitalizing tourism activities, especially in the context of growing interest in cultural authenticity. At the same time, the absence of a systematic approach to utilizing musical resources in Ukraine's tourism sector complicates the formation of a coherent policy in this field. Conclusions. The proposed conceptual model serves as an analytical tool for identifying the key mechanisms through which musical heritage can become a catalyst for increasing the country's tourism appeal. This approach not only enhances the cultural value of tourism products but also provides socio-economic benefits, supports the preservation of national heritage, and expands opportunities for international cultural communication.

Keywords: *cultural heritage, intangible cultural heritage, musical heritage of Ukraine, tourism attractiveness.*

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny» [Law of Ukraine «On the Protection of Cultural Heritage»]. (n.d.). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (in Ukrainian)
2. Zakon Ukrainy «Pro pryednannia Ukrainy do Konventsii pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny» [Law of Ukraine «On the Accession of Ukraine to the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage»]. (n.d.). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text> (in Ukrainian)
3. Aksionov, O. B. (2017). Zhanrovo-stylovi osoblyvosti tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv kintsia XIX – pochatku XX st. [Genre and stylistic features of the work of Ukrainian composers of the late 19th – early 20th centuries]. *Visnyk KNUKIM. Seriya «Mystetstvoznavstvo»*, (37), 167–175. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.37.2017.155635> (in Ukrainian)
4. Analitichne doslidzhennia vtrat turystychnoi industrii vid viiny v Ukraini: Analitichnyi zvit nauково-doslidnoi roboty [Analytical study of tourism industry losses due to the war in Ukraine: Analytical research report]. (2023). NTO Ukrainy. Available at: <https://nto.ua/assets/files/ntou-library-war-%D0%86mpact-analysis.pdf> (in Ukrainian)
5. Bilaniuk, O. I. (2020). Turystychna pryvablyvist yak katehoriia kulturnoho turyzmu [Tourist attractiveness as a category of cultural tourism]. In *Heohrafiia, ekonomika i turizm: natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid: Materialy XIV Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (pp. 201–205). Lviv (in Ukrainian).
6. Bulat, T. P. (2009). *Svit Mykoly Lysenka: Natsionalna identychnist, muzyka i polityka Ukrainy XIX – pochatku XX st.* [The World of Mykola Lysenko: National identity, music and politics of Ukraine in the 19th – early 20th century]. Ukrainska Vilna Akademiia Nauk u SSHA; Maisternia knyhy (in Ukrainian).
7. Dovhal, H. V., & Omelchenko, N. I. (2018). Turystychna pryvablyvist Kharkova: suchasnyi stan ta perspektyvy [Tourist attractiveness of Kharkiv: Current state and prospects]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Seriya «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm»*, (7), 109–114. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2018-7-16> (in Ukrainian)
8. Dutchak, O. M. (2013). Teoretyko-metodolohichni problemy ukrainskoho etnoturizmu: istoriohrafiia [Theoretical and methodological problems of Ukrainian ethno-tourism: Historiography]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia*, (23–24), 318–322 (in Ukrainian).
9. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]. (n.d.). Available at: <https://esu.com.ua> (in Ukrainian)
10. Kornii, L. P. (2018). *Istoriia ukrainskoi muzychnoi kultury vid davnyiny do pochatku XX stolittia* [History of Ukrainian musical culture from antiquity to the beginning of the 20th century] (L. A. Hnatiuk, Ed.). Muzychna Ukraina (in Ukrainian).
11. Kraina festivaliv – sait, prysviachenyi festivalnomu zhyttiu Ukrainy [Festival Country – a site dedicated to the festival life of Ukraine]. (n.d.). Available at: <http://www.festival.org.ua> (in Ukrainian)

12. Materialna ta nematerialna kulturna spadshchyna [Tangible and intangible cultural heritage]. (n.d.). Available at: <https://viaregia.org.ua/materialna-ta-nematerialna-kulturna-spadshchyna> (in Ukrainian)
13. Melko, L. F., Uvarova, H. Sh., & Antonenko, V. S. (2022). Spadshchyna IUNESKO: сутність, структурні компоненти, туристичні можливості [UNESCO heritage: Essence, structural components, tourism opportunities]. *Heohrafiia ta turizm*, (67), 3–11. <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.69.3-10> (in Ukrainian)
14. Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy [Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine]. (n.d.). Available at: <https://mkip.gov.ua> (in Ukrainian)
15. Mukha, A. R. (2004). *Kompozytory Ukrainy ta ukraïnskoi diaspory* [Composers of Ukraine and the Ukrainian diaspora]. Spolom (in Ukrainian).
16. Ne tilky «Chervona Ruta»: pershi festyvaly nezalezhnoi Ukrainy [Not only «Chervona Ruta»: The first festivals of independent Ukraine]. (n.d.). Available at: <https://slukh.media/texts/first-ukrainian-festivals/> (in Ukrainian)
17. Pylypchuk, R. Ia. (2000). *Istoriia ukraïnskoho teatru: U 2 t. T. 1–2* [History of Ukrainian Theatre: In 2 vols.]. Lviv: Litypos (in Ukrainian).
18. Pletsan, Kh. (2021). Zberezhennia i translatiia kulturnoi spadshchyny ukraïnskoi natsii: rehionalnyi pidkhid [Preservation and transmission of the cultural heritage of the Ukrainian nation: A regional approach]. In *Kulturno-istorychna spadshchyna Ukrainy: Perspektyvy doslidzhennia ta tradytsii zberezhennia* (pp. 117–122). Cherkasy: ChDTU (in Ukrainian).
19. *Ukrainska muzychna entsyklopediia: U 5 t.* (H. Skrypnyk, Ed.). (2006–2015). Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. [Ukrainian Musical Encyclopedia: In 5 vols.] (in Ukrainian)
20. Ukrainskyi kulturnyi fond [Ukrainian Cultural Foundation]. (n.d.). Available at: <https://ucf.in.ua> (in Ukrainian)
21. Festyvali Zakarpattya – informatsiinyi portal [Transcarpathian festivals – information portal]. (n.d.). Available at: <http://www.zakfestival.com.ua> (in Ukrainian)
22. Khokhlov, M. (2024). Turizm kulturnoi spadshchyny v Ukraini: suchasni vyklyky ta mozhlyvosti zberezhennia nematerialnykh kulturnykh tradytsii [Heritage tourism in Ukraine: Current challenges and opportunities for preserving intangible cultural traditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (68), 159–164. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-159> (in Ukrainian)
23. Shulhina, V. D. (2005). *Narysy z istorii ukraïnskoi muzychnoi kultury: Monohrafiia* [Essays on the history of Ukrainian musical culture: A monograph]. Kyiv: DAKKKiM. Available at: <https://kmaecm.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/shulgina-v-narysy-z-istoriyiyi-ukrayinskoyi-muzychnoyi-kultury.pdf> (in Ukrainian)
24. Butler, R. W. (2024). Tourism destination development: The tourism area life cycle model. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2325932>
25. Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15(3), 371–386. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(88\)90028-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90028-X)
26. Culture Base – natsionalna baza kulturnykh resursiv Ukrainy [Culture Base – National Database of Cultural Resources of Ukraine]. (n.d.). Available at: <https://culturebase.org.ua>
27. McIntosh, A. J., & Prentice, R. C. (1999). Affirming authenticity: Consuming cultural heritage. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 589–612. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00010-9](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00010-9)
28. UNESCO. (n.d.). *Culture in the 2030 Agenda*. Available at: <https://www.unesco.org/en/articles/culture-2030-agenda>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 17.02.2025

The article is recommended for printing 18.03.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-19
УДК 338.48-056.26(477)

БЕЗБАР'ЄРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Гапоненко Ганна Ігорівна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Євтушенко Олена Віталіївна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: evetushenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Шамара Ірина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
email: shamara@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

В статті досліджено безбар'єрне середовище як ключовий фактор забезпечення сталого розвитку туризму в Україні. Безбар'єрне середовище є не лише питанням соціальної відповідальності, але й важливим інструментом сталого розвитку туристичного бізнесу в Україні. Створення доступного туризму дозволить інтегрувати уразливі категорії населення у туристичну діяльність, підвищити економічну ефективність галузі та покращити міжнародний імідж країни. Інвестиції у безбар'єрність – це інвестиції у майбутнє, яке враховує інтереси кожного. Предмет дослідження – структурно-функціональні характеристики безбар'єрного середовища в туризмі, механізми його інтеграції в систему управління туристичним розвитком і практики імплементації принципів доступності у стратегічне планування сталого туризму. Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує системний аналіз для виявлення взаємозв'язків між елементами туристичної інфраструктури та інклюзивними умовами доступу; інституційний підхід для аналізу нормативно-правових засад і управлінських практик формування безбар'єрного простору; компаративний аналіз зарубіжного досвіду розбудови інклюзивного туризму для адаптації найкращих практик в українському контексті. Обґрунтовано, що інклюзивність туристичної інфраструктури є не лише елементом соціальної відповідальності, а й стратегічним ресурсом розширення ринку туристичних послуг, підвищення конкурентоспроможності дестинацій та інтеграції в міжнародні стандарти сталого розвитку. Проаналізовано нормативно-правові передумови формування інклюзивного простору, зокрема положення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору до 2030 року, а також міжнародно-правові зобов'язання України у сфері прав осіб з інвалідністю. Запропоновано структурну модель формування інклюзивного туристичного середовища, що інтегрує принципи універсального дизайну, інформаційної та просторової доступності, цифрової інклюзії, професійної підготовки кадрів, нормативного регулювання і міжсекторальної взаємодії. Результати дослідження підтверджують, що впровадження безбар'єрних рішень у туристичному секторі є необхідною умовою досягнення цілей сталого розвитку, зокрема в аспектах соціальної рівності, доступності економічних можливостей і збереження культурного різ-

номаніття. Зроблено висновок про доцільність інституціоналізації інклюзивного туризму як пріоритетного напрямку державної туристичної політики.

Ключові слова: безбар'єрне середовище, безбар'єрний туризм, сталий розвиток туризму, інклюзивність, туристична інфраструктура.

Як цитувати: Гапоненко Г.І., Євтушенко О.В., Шамара І.М. Безбар'єрне середовище як передумова сталого розвитку туризму в Україні. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 178–193. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-19>

In cites: Haponenko H., Yevtushenko O., & Shamara I. (2025). Barrier-free environment as a prerequisite for sustainable tourism development in Ukraine. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 178–193. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-19> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. В контексті глибоких соціальних трансформацій та глобального руху до забезпечення сталого розвитку, концепція інклюзивного простору набуває стратегічного значення як один з ключових засобів формування соціально відповідального, економічно ефективного та екологічно збалансованого суспільства. Інклюзивність у сучасному розумінні виходить за межі вузької функціонального підходу до доступності, трансформуючись у комплексну модель, що охоплює просторову, інформаційну, цифрову, освітню та соціально-громадянську сфери.

Розвиток інклюзивного середовища, зокрема в туризмі, вимагає модернізації фізичної інфраструктури, впровадження принципів універсального дизайну, перегляду освітніх парадигм для фахівців туристичної галузі, а також адаптації цифрових сервісів до потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп. Така трансформація є не лише питанням дотримання прав людини, а й фундаментом соціальної згуртованості, економічної рівності та стійкості розвитку територій.

Прийняття Кабінетом Міністрів України Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору до 2030 року (2021) стало визначальним кроком у формуванні інституційних засад інклюзивної політики. Цей документ окреслює системну рамку державної політики, що спрямована на усунення структурних бар'єрів, забезпечення рівного доступу до ресурсів і створення умов для активної участі кожної особистості в соціальному, культурному та економічному житті [1].

Концептуальна модель Стратегії базується на принципах дотримання прав людини, соціальної рівності, міжсекторальної взаємодії та сталого розвитку. У ній визначено шість ключових вимірів безбар'єрності: просторовий, інформаційний, цифровий, соціально-громадянський, освітній і економічний. Інтеграція цих вимірів спрямована на формування єдиного інклюзивного середовища, яке враховує потреби різних соціальних груп незалежно від їхньої фізичної або ментальної здатності.

Українські законодавчі ініціативи гармонізуються з міжнародними стандартами, зокрема положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Переглянутої Європейської соціальної хартії, а також міжнародними ініціативами, такими як «Партнерство Біарріц» [5; 16; 19; 21]. Це свідчить про глибоку орієнтацію державної політики на забезпечення недискримінаційного, інклюзивного середовища відповідно до цілей сталого розвитку (ЦСР), зокрема ЦСР №10 («Зменшення нерівності») та ЦСР №11 («Сталий розвиток міст і спільнот») [26].

Сучасне наукове розуміння безбар'єрності ґрунтується на її інтеграції в ширшу парадигму соціальної справедливості. Вона розглядається як системна соціальна практика, що охоплює не лише фізичну доступність об'єктів інфраструктури, а й глибоке визнання людської гідності, права на автономію, мобільність і повноцінну участь у суспільному житті. Такий підхід позиціонує безбар'єрність як етичну основу взаємодії в демократичному суспільстві.

Значним кроком у цьому напрямі стало започаткування у 2020 році національного проєкту «Без бар'єрів», ініційованого Офісом Першої леді України. У межах цієї ініціативи безбар'єрність визначається як інтегративна платформа, що об'єднує механізми, інституції та практики інклюзії, орієнтовані на повну участь усіх громадян незалежно від віку, стану здоров'я, гендерної ідентичності чи соціального статусу [2].

Вперше в українському політичному дискурсі інклюзивність стала розглядатися не як адресна підтримка вразливих груп, а як універсальний принцип проєктування та організації суспільного простору, що передбачає відкритість і комфортність для кожного. Туристична галузь у цьому контексті має особливу значущість, оскільки вона поєднує інфраструктурні, культурні, освітні та економічні компоненти і є одним із маркерів соціальної інтеграції.

У 2023 році Державне агентство розвитку туризму України представило Рекомендації щодо адаптації туристичних маршрутів для осіб з інвалідністю,

що є конкретним кроком на шляху реалізації положень Стратегії безбар'єрності та сталого розвитку туризму (табл.1). Цей документ створює основу для формування інклюзивної туристичної політики, яка відповідає не лише внутрішнім нормативам, а й глобальним цілям сталого людського розвитку [9].

Аналіз останніх наукових досліджень. Упродовж останнього десятиліття зростає науковий інтерес до проблеми формування безбар'єрного середовища як інструменту соціальної інтеграції та чинника забезпечення рівного доступу до туристичних ресурсів. На міжнародному рівні значний внесок у концептуалізацію інклюзивного туризму зробили дослідники, які працюють у сфері *accessible tourism* [15; 17; 18], акцентуючи на необхідності інтеграції цифрових технологій, інституційної підтримки та міжсекторальної кооперації.

Сучасні українські дослідження у сфері туризму демонструють зростаючий інтерес до проблем безбар'єрності та інклюзивності. Зокрема, праці Барни М.Ю. та Тучковської І.І. [6] акцентують увагу на створенні доступного середовища для осіб з інвалідністю, тоді як Безугла Л.С. з колегами [7] вводять поняття інклюзивно-реабілітаційного туризму, розглядаючи його як інструмент психосоціальної адаптації. У свою чергу, Острянин С.О. та ін. [11] пропонують економічні стратегії розвитку туризму як форми реінтеграції ветеранів, наголошуючи на значенні соціального підприємництва. Теоретичне підґрунтя поняття «безбар'єрність» подає Слободян Л.Я. [12], розглядаючи його як цілісну концепцію доступу до культурних благ. Загалом, ці дослідження формують основу для впровадження інклюзивного туризму як важливої складової гуманітарної політики в умовах повоєнного відновлення України.

Разом з тим, спостерігається дефіцит міждисциплінарних досліджень, які поєднували б урбаністичний, соціально-культурний, правовий та економічний виміри проблеми. Недостатньо дослідженим залишається питання створення комплексної моделі впровадження безбар'єрності в туристичну політику України з урахуванням принципів сталого розвитку, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження – сформулювати теоретико-методологічні засади та обґрунтувати практичні підходи до формування безбар'єрного середовища як ключової умови сталого розвитку туристичної галузі в Україні, з урахуванням соціальних, інституційних, просторових і технологічних детермінант доступності.

Виклад основного матеріалу. Формування безбар'єрного середовища у туризмі передбачає впровадження системних механізмів, що забезпечують рівний доступ до туристичних ресурсів, послуг і просторових об'єктів для всіх категорій населення, з особливою увагою до потреб людей з обмеженою

мобільністю. Такий підхід вимагає інтеграції принципів інклюзії на всіх рівнях — від стратегічного управління туристичними напрямками до просторової організації об'єктів транспортної, житлової, рекреаційної та культурної інфраструктури.

Безбар'єрний туризм у цьому контексті набуває значення не лише як інструмент забезпечення фізичної доступності, а й як індикатор ступеня інклюзивності соціуму загалом. Його реалізація базується на застосуванні універсального дизайну, адаптації сервісних практик до потреб різноманітних користувачів, а також на забезпеченні доступності інформаційного супроводу туристичних послуг.

В сучасному науковому дискурсі соціальної інклюзії поняття безбар'єрного середовища та універсального дизайну (UD) розглядаються як взаємопов'язані складові комплексної стратегії формування доступного простору, зокрема в туристичній галузі (див. табл. 2).

Безбар'єрне середовище репрезентує системно організований простір, у межах якого виключається можливість дискримінації на основі фізичних чи сенсорних обмежень. Його завдання полягає в забезпеченні повного доступу до фізичної інфраструктури, інформаційних ресурсів, комунікаційних каналів та сервісних послуг для всіх груп населення — зокрема осіб з інвалідністю, людей похилого віку, батьків із малолітніми дітьми та інших маломобільних груп.

Концепція універсального дизайну, у свою чергу, слугує методологічним підґрунтям для проектування такого середовища. Її фундаментом є принцип інклюзивності, який реалізується вже на етапі створення об'єкта, системи чи послуги, а не через подальші адаптаційні заходи. Відтак UD забезпечує гнучкість рішень і знижує потребу в подальших модифікаціях, відповідаючи інтересам максимально широкого кола користувачів [13].

Універсальний дизайн, як концепція, сформувався на перетині архітектури, середовищного дизайну та соціальної інженерії, і націлений на проектування таких продуктів, сервісів і середовищ, які є зрозумілими, функціональними та доступними незалежно від фізичних, когнітивних чи соціокультурних особливостей користувача [13]. Ідея універсального дизайну була вперше сформульована американським архітектором Рональдом Мейсом у 1980-х роках, після чого здобула поширення у світовій практиці, включно з туристичною сферою, де її реалізація має стратегічне значення для формування інклюзивного, відповідального й сталого туризму.

Міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй і Всесвітня туристична організація (UNWTO), активно підтримують інтеграцію принципів UD у сферу туризму. Згідно з дослідженням Дарсі С. та Бухаліс Д. (2011), впровадження ін-

Таблиця 1

Концептуальні напрями інтеграції принципів безбар'єрності у сферу туризму

Table 1

Conceptual directions for integrating accessibility principles into the tourism sector

Вимір безбар'єрності Accessibility dimension	Форма впровадження в туристичному секторі Form of implementation in the tourism sector
Просторова доступність Spatial accessibility	Формування інфраструктури туристичних об'єктів з урахуванням інклюзивних норм: наявність пандусів, ліфтів, адаптованих санітарних приміщень і транспорту, що відповідає стандартам доступності. Formation of the infrastructure of tourist facilities taking into account inclusive norms: the presence of ramps, elevators, adapted sanitary facilities, and transport that meets accessibility standards.
Інформаційна інклюзія Information inclusion	Розроблення мультимодальних туристичних матеріалів, доступних у форматах шрифту Брайля, легкочитаної мови, аудіо- та відеозаписів із сурдоперекладом або озвученням. Development of multimodal tourism materials available in Braille, easy-to-read, audio and video formats with sign language translation or voiceover.
Цифрова доступність Digital accessibility	Створення інклюзивних цифрових платформ з функціоналом для користувачів з порушеннями зору чи слуху, простими для навігації інтерфейсами та адаптивним дизайном. Creating inclusive digital platforms with functionality for users with visual or hearing impairments, easy-to-navigate interfaces, and adaptive design.
Культурна чутливість сервісу Cultural sensitivity of service	Підвищення компетентності працівників туристичного сектору щодо взаємодії з людьми з інвалідністю шляхом професійного навчання та впровадження стандартів етичного спілкування. Improving the competence of tourism sector workers in interacting with people with disabilities through professional training and the implementation of ethical communication standards.
Соціальна інклюзія у туризмі Social inclusion in tourism	Запровадження спеціалізованих програм туризму для представників вразливих соціальних груп: осіб з інвалідністю, ветеранів, людей похилого віку тощо. Introduction of specialized tourism programs for representatives of vulnerable social groups: people with disabilities, veterans, the elderly, etc.
Професійна освіта в туризмі Professional education in tourism	Інтеграція тематики безбар'єрності до освітніх програм із підготовки кадрів у сфері туризму – менеджерів, екскурсоводів, гідів і працівників індустрії гостинності. Integrating accessibility into educational programs for training tourism professionals - managers, tour guides, tour guides, and hospitality industry workers.

Складено авторами за джерелом: [9]

Compiled by the authors based on the source: [9]

Таблиця 2

Порівняльна характеристика підходів: безбар'єрне середовище та універсальний дизайн

Table 2

Comparative characteristics of approaches: barrier-free environment and universal design

Аналітична категорія Analytical category	Безбар'єрне середовище Barrier-free environment	Універсальний дизайн Universal design
Теоретична основа Theoretical basis	Орієнтоване на усунення вже існуючих бар'єрів (фізичних, сенсорних, інформаційних), що обмежують доступ окремих груп Focused on removing existing barriers (physical, sensory, informational) that limit access for certain groups	Спрямоване на попередження виникнення бар'єрів шляхом інклюзивного планування на етапі проектування Aimed at preventing barriers through inclusive planning at the design stage
Цільова група Target group	Особи з інвалідністю, представники маломобільних груп населення Persons with disabilities, representatives of low-mobility population groups	Усі користувачі незалежно від віку, фізичного стану чи когнітивних особливостей All users regardless of age, physical condition or cognitive characteristics
Тип управлінських рішень Type of management decisions	Адаптаційні рішення, що реалізуються внаслідок необхідності внесення змін до вже створених об'єктів Adaptive solutions implemented due to the need to make changes to already created facilities	Превентивні рішення, які інтегруються у проектну фазу на основі принципів інклюзивності Preventive solutions that are integrated into the design phase based on the principles of inclusion
Методологічне підґрунтя Methodological basis	Інженерія, соціальна політика, державне регулювання та будівельні норми Engineering, social policy, state regulation and building codes	Дизайн-мислення, ергономіка, соціальна інженерія, когнітивна та середовищна психологія Design thinking, ergonomics, social engineering, cognitive and environmental psychology
Практичне втілення у туризмі Practical implementation in tourism	Встановлення пандусів, ліфтів, сенсорних покажчиків, шрифт Брайля, адаптованих туалетів Installation of ramps, elevators, sensory signs, Braille, adapted toilets	Розробка інтуїтивно зрозумілих сервісів, універсальне планування туристичних маршрутів, мультимодальна комунікація Development of intuitive services, universal planning of tourist routes, multimodal communication

Складено авторами за джерелом: [1; 7; 13; 24]

Compiled by the authors based on the source: [1; 7; 13; 24]

клюзивного туризму не лише покращує якість життя та соціальну інтеграцію осіб з інвалідністю, а й виступає чинником економічного зростання [17].

Національні політики, які системно впроваджують принципи універсального дизайну, отримують не лише соціальні, але й економічні вигоди, зокрема завдяки зростанню клієнтської лояльності, підвищенню туристичної привабливості та зміцненню міжнародної репутації держави. В цьому контексті, спираючись на загальновизнані міжнародні засади універсального дизайну, пропонується адаптоване бачення їх реалізації з урахуванням цілей сталого розвитку у сфері туризму (див. табл. 3).

Принципи універсального дизайну формують концептуальну основу для інклюзивного туризму, в межах якого кожна особа, незалежно від вікових, фізичних, когнітивних або соціально-економічних особливостей, отримує рівні можливості для мобільності, пізнання культурного надбання та

взаємодії з глобальним середовищем. Такий підхід сприяє трансформації туризму з привілейованої практики у відкритий і доступний простір для всіх без винятку.

Отже, універсальний дизайн виступає не лише техніко-ергономічною методологією, а й нормативною рамкою для реалізації політики безбар'єрності, що ґрунтується на принципах сталості, інклюзії та поваги до людської гідності. Його інтеграція у державну політику, нормативно-правову базу, стандарти будівництва, сервісні практики туристичних операторів і цифрові рішення є стратегічним напрямом розбудови відкритого, соціально справедливого та інноваційно орієнтованого суспільства.

Ключовим завданням у цьому процесі є переосмислення самого поняття «бар'єру» — не як суто фізичної перешкоди, а як комплексного соціокультурного конструкту, який формується через упередження, стереотипи та інституційні практики.

Таблиця 3

Інтерпретація принципів універсального дизайну у сфері туризму

Table 3

Interpretation of universal design principles in tourism

Принцип UD UD Principle	Функціональний зміст у туризмі Functional content in tourism	Приклади практичного застосування Examples of practical application
1. Рівноправний доступ 1. Equal Access	Туристичні сервіси повинні забезпечувати однаковий рівень зручності для всіх користувачів, незалежно від індивідуальних обмежень Tourism services should provide the same level of convenience for all users, regardless of individual limitations	Адаптивні туристичні вебресурси з підтримкою для користувачів із порушеннями зору або слуху Adaptive tourist web resources with support for users with visual or hearing impairments
2. Варіативність взаємодії 2. Variability of Interaction	Передбачення альтернативних способів використання послуг залежно від потреб споживача Provision of alternative ways of using services depending on the needs of the consumer	Мультимодальні екскурсійні формати: аудіогід, жестова мова, доступні текстові матеріали Multimodal excursion formats: audio guides, sign language, accessible text materials
3. Зрозумілість дизайну 3. Clarity of Design	Інтерфейси та сервіси повинні бути легкими для сприйняття незалежно від культурного чи освітнього бекграунду Interfaces and services should be easy to perceive regardless of cultural or educational background	Системи візуальної навігації в туристичних об'єктах, піктограми в терміналах аеропортів Visual navigation systems in tourist attractions, pictograms in airport terminals
4. Інформаційна доступність 4. Information Accessibility	Надання контенту в різних форматах, що враховують сенсорні або когнітивні особливості користувачів Provision of content in different formats that take into account the sensory or cognitive characteristics of users	Меню шрифтом Брайля, відеоконтент із субтитруванням, озвучення інформаційних повідомлень у громадських просторах Braille menus, subtitled video content, voiceover of information messages in public spaces
5. Безпечне користування 5. Safe Use	Мінімізація негативних наслідків можливих помилок під час взаємодії з об'єктом або сервісом Minimization of the negative consequences of possible errors when interacting with an object or service	Кнопки «скасування» у терміналах, безпечне закриття дверей у транспорті або будівлях після визначеного інтервалу часу Cancel buttons in terminals, safe closing of doors in transport or buildings after a specified time interval
6. Ергономічне навантаження 6. Ergonomic Load	Використання послуг має бути фізично нескладним і доступним для людей з різними рівнями фізичної витривалості Using services should be physically simple and accessible to people with different levels of physical endurance	Пологі пандуси, автоматизовані двері, наявність ліфтів як альтернатива сходам Gravel ramps, automated doors, availability of elevators as an alternative to stairs
7. Просторове забезпечення 7. Spatial provision	Необхідність у створенні умов, що дозволяють вільний і комфортний доступ до об'єктів та послуг The need to create conditions that allow free and comfortable access to objects and services	Просторі готельні номери й санітарні зони, наявність місць для інвалідних візків у транспорті, широкі дверні отвори Spacious hotel rooms and sanitary areas, availability of wheelchair spaces in transport, wide doorways

Складено авторами за джерелами: [9; 13]

Compiled by the authors based on sources: [9; 13]

Формування інклюзивного суспільства передбачає системну відмову від дискримінаційних припущень, що автоматично знижують очікування від осіб із фізичними, когнітивними чи етнокультурними відмінностями. Навпаки, така різноманітність має розглядатися як джерело цінностей, яке збагачує соціальний капітал спільноти.

Позитивним сигналом є зростання уваги до питань доступності у міжнародному й національному туристичному середовищі. Сучасні готельні мережі, музеї, транспортні системи та органи управління туристичною індустрією дедалі частіше ініціюють інклюзивні рішення, орієнтовані на потреби всіх категорій мандрівників. В таблиці 4 узагальнено порівняльні практики створення безбар'єрного туристичного середовища в різних країнах світу.

Досліджувані країни демонструють широкий спектр підходів до впровадження безбар'єрних рішень у туризмі — від адаптації історичних та культурних пам'яток до інноваційних екскурсійних програм і комплексної законодавчої підтримки. Всі ці заходи ґрунтуються на засадах інклюзії, поваги до людської гідності та забезпечення рівноправного доступу до культурних і природних ресурсів.

Упродовж останнього десятиліття як в Україні, так і на глобальному рівні, туристична індустрія стикається зі значним зростанням попиту на інфраструктурну доступність для осіб з інвалідністю. Такий тренд зумовлений поєднанням кількох факторів: зростаючою демографічною часткою населення з обмеженими можливостями, трансформацією соціальних норм щодо інклюзії, а також активізацією державної політики у сфері забезпечення рівних прав.

Концепція безбар'єрного туризму не повинна розглядатися виключно як спеціалізована послуга для обмеженого кола користувачів. Натомість вона має інтегруватися в загальну систему туристичної політики та практики, забезпечуючи рівні можливості для всіх категорій відпочивальників у користуванні туристичною інфраструктурою та сервісами.

З огляду на це, політика у сфері безбар'єрного туризму носить міждисциплінарний характер, поєднуючи принципи соціальної рівності, економічного зростання та правового регулювання. Її основу становлять міжнародні стандарти, зокрема Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю, а також європейські підходи до інклюзивності у туризмі. Впровадження безбар'єрних рішень у туристичну галузь є невід'ємною частиною державної стратегії, що відповідає сучасним соціальним викликам та сприяє реалізації цілей сталого розвитку [24].

Для створення комфортного туристичного середовища для осіб з інвалідністю недостатньо лише технічних засобів, як-от пандуси біля об'єктів. Сучасна концепція інклюзивного туризму базуєть-

ся на принципах універсального дизайну, який враховує потреби широкого спектру населення: осіб з інвалідністю, літніх людей, батьків з дитячими візочками, осіб із різною статурою, харчовими обмеженнями чи алергіями.

В туристичному секторі існує мінімальний набір вимог до доступності: спеціальні паркувальні місця, просторі ліфти, зрозумілі вказівники, адаптовані санвузли, інформаційні таблички. Проте практика свідчить, що дотримання цих базових норм не гарантує повноцінного доступу до туристичних послуг.

Сталий розвиток туристичної сфери в Україні потребує комплексного підходу, який враховує інтереси всіх категорій населення, включно з людьми з обмеженими можливостями, літніми людьми, сім'ями з дітьми та іншими групами, що стикаються з бар'єрами у доступі до туризму. Формування безбар'єрного середовища виступає ключовим інструментом реалізації принципів сталого розвитку, сприяючи економічній, соціальній та екологічній стабільності.

Безбар'єрний туризм передбачає створення доступної інфраструктури, що дозволяє кожному туристу безперешкодно користуватися послугами. Це включає адаптацію транспортних засобів, готельних комплексів, культурних об'єктів, пляжів та інформаційних систем. Такі ініціативи не лише підвищують якість життя осіб з інвалідністю, а й стимулюють розвиток туристичного бізнесу, відкриваючи нові ринки і клієнтські сегменти.

Інфраструктура туристичної галузі є ключовим чинником формування якісного туристичного досвіду та забезпечення функціонування всієї сфери. Вона охоплює широкий спектр компонентів — від готелів і транспортних мереж до культурних об'єктів, сервісів обслуговування та цифрових платформ. Її ефективний розвиток гарантує не лише задоволеність туристів, але й підвищує економічну конкурентоспроможність держави на міжнародній арені.

В Україні туристична інфраструктура характеризується значною територіальною нерівністю: деякі регіони відповідають міжнародним стандартам, натомість інші залишаються із застарілими моделями, мають обмежений доступ до інвестицій та інноваційних технологій. Серед системних проблем виділяють низький рівень оновлення об'єктів, недостатню увагу до інклюзивних потреб, брак ресурсів для модернізації та відсутність стратегічного бачення розвитку безбар'єрного середовища [11; 12].

В сучасних умовах концепція безбар'єрної туристичної інфраструктури набуває особливої актуальності, оскільки забезпечує повноцінну участь у туристичному житті людей з різноманітними фізичними і сенсорними обмеженнями. Головною метою є формування середовища, де на кожному етапі — від планування подорожі до її реалізації — турист отримує безпечні, комфортні та рівноправні умови. Інклюзивність

Таблиця 4

Практики створення безбар'єрного туристичного середовища

Table 4

Practices for creating a barrier-free tourist environment

Країна Country	Ключові ініціативи та рішення Key initiatives and solutions	Особливості та унікальні аспекти Features and unique aspects
Іспанія Spain	Онлайн-портал інклюзивного туризму в Барселоні; агенція Barcelona Special Traveller Online portal for inclusive tourism in Barcelona; Barcelona Special Traveller	Пляжі з підйомниками, доступні готелі, транспорт, музеї Beaches with lifts, accessible hotels, transport, museums
Великобританія United Kingdom	Туроператор Tourism for All; адаптовані музеї, поїзди та автобуси Tourist for All tour operator; adapted museums, trains and buses	Індивідуальні маршрути; підтримка при плануванні подорожей Individual itineraries; support in planning trips
Ізраїль Israel	Кампанія Israel4All; доступний аеропорт, митниця, громадський транспорт Israel4All campaign; accessible airport, customs, public transport	Особистий супровід; гіді з досвідом роботи з інвалідністю; тактильні зони у пам'ятках Personal support; guides with experience in working with disabilities; tactile zones in attractions
Польща Poland	Пляжі з пандусами; проекти гірського туризму для осіб з інвалідністю; підйомники для занурення Beaches with ramps; mountain tourism projects for people with disabilities; diving lifts	Ініціатива Razem na szczyt; безбар'єрні гірські маршрути Together to the Summit initiative; barrier-free mountain routes
Нідерланди Netherlands	Платформа Breda voor Iedereen; екскурсії CtheCity у темряві Breda voor Iedereen platform; CtheCity tours in the dark	Міська доступність; адаптація простору для людей із порушенням зору Urban accessibility; adaptation of space for people with visual impairments
Швеція Sweden	Урбаністичні рішення з урахуванням потреб людей на візках; спеціальні баки, зручне зонування Urban solutions taking into account the needs of people in wheelchairs; special tanks, convenient zoning	Турбота у повсякденних деталях; інклюзивний дизайн Care in everyday details; inclusive design
Фінляндія Finland	Розширена інформація на туристичних порталах; адаптований транспорт Extended information on tourist portals; adapted transport	Гармонія з природою; готелі зі спеціальними умовами Harmony with nature; hotels with special conditions
Німеччина Germany	Портали Reisen für Alle; доступний транспорт і готелі Reisen für Alle portals; accessible transport and hotels	Сертифікація туристичних об'єктів за критеріями доступності Certification of tourist facilities according to accessibility criteria
Австралія Australia	Інклюзивні маршрути; пристосовані національні парки й пляжі; проект Have Wheelchair Will Travel	Доступ до природи; спеціальні гіді для родин з дітьми та людьми з інвалідністю Access to nature; special guides for families with children and people with disabilities
Нова Зеландія New Zealand	Розвиток доступного екотуризму; інклюзивні кемпінги; національні парки з безбар'єрними стежками Development of accessible ecotourism; inclusive campsites; national parks with barrier-free trails	Орієнтація на природу; екологічний підхід Nature orientation; ecological approach
Канада Canada	Закон Accessible Canada Act; адаптовані об'єкти культури, природи та розваг Accessible Canada Act; adapted cultural, natural and entertainment facilities	Інклюзивний підхід до громадських просторів і культурних заходів Inclusive approach to public spaces and cultural events
США USA	Закон ADA (Americans with Disabilities Act); безбар'єрний транспорт; туристичні агенції ADA (Americans with Disabilities Act); barrier-free transport; travel agencies	Стандартизована доступність у містах, національних парках та громадських місцях Standardized accessibility in cities, national parks and public places
Франція France	Програми інклюзивного туризму в Парижі; адаптовані музеї; навігаційні додатки для людей з вадами зору Inclusive tourism programs in Paris; adapted museums; navigation apps for the visually impaired	Аудіогіді, візуальні контрасти, підйомники у громадському транспорті Audio guides, visual contrasts, lifts in public transport
Японія Japan	Високий рівень автоматизації; станції з ліфтами; тактильні доріжки; роботизовані гіді High level of automation; stations with elevators; tactile walkways; robotic guides	Культурна увага до ввічливості; інтеграція технологій у доступність Cultural attention to courtesy; integration of technology into accessibility
Італія Italy	Доступні історичні об'єкти (Колізей); транспорт із пандусами Accessible historical sites (Colosseum); transport with ramps	Адаптація культурної спадщини до потреб осіб з інвалідністю Adapting cultural heritage to the needs of people with disabilities

Складено авторами за джерелами: [8; 14; 20; 22; 23; 25; 27]

Compiled by the authors based on sources: [8; 14; 20; 22; 23; 25; 27]

вже не розглядається як опція, а є невід’ємним стандартом сучасного туристичного продукту.

Отже, безбар’ерна туристична інфраструктура виступає не лише як складова загальної туристичної системи України, а й як інноваційна платформа, що сприяє розвитку сталого туризму. Її функціонування безпосередньо пов’язане з підвищенням якості життя населення, забезпеченням соціальної справедливості та реалізацією прав людини у контексті демократичного суспільства (див. табл. 5).

Відповідно до чинного законодавства України, проектування об’єктів туристичної інфраструктури — таких як готелі, пансіонати та інші заклади

розміщення — передбачає обов’язкове забезпечення мінімум 10% номерів, пристосованих для потреб осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема користувачів інвалідних візків. Проте в сучасних умовах спостерігається суттєве зростання кількості осіб, які потребують безбар’єрного середовища, що зумовлено, зокрема, змінами демографічного та функціонального профілю цієї категорії населення [1–5]. Зокрема, військовий конфлікт в Україні призвів до значного збільшення числа осіб із політравмами, що посилює потребу впровадження інклюзивного дизайну на всіх рівнях туристичного обслуговування.

Таблиця 5

Комплексний аналіз інфраструктурної доступності туристичних об’єктів в Україні

Table 5

Comprehensive analysis of infrastructure accessibility of tourist sites in Ukraine

Категорія об’єкта Object category	Ключові критерії доступності Key accessibility criteria	Поточний стан (типова ситуація в Україні) Current status (typical situation in Ukraine)	Науково обґрунтована значущість Scientifically based significance
Транспортна інфраструктура Transport infrastructure	Підйомники, занижені платформи, тактильні елементи, візуальна та аудіоінформація Lifts, lowered platforms, tactile elements, visual and audio information	Часткова адаптація головних вокзалів; значні обмеження у регіональних та приміських транспортних вузлах Partial adaptation of main train stations; significant limitations in regional and suburban transport hubs	Мобільність — критичний чинник участі в туристичній діяльності; обмеження транспорту виключає великі соціальні групи з туризму Mobility is a critical factor in tourism participation; transport restrictions exclude large social groups from tourism
Готельне господарство Hotel industry	Наявність номерів з широкими дверима, санвузлами з поручнями, адаптовані меблі Availability of rooms with wide doors, bathrooms with grab bars, adapted furniture	Адаптовані номери — поодинокі; більшість об’єктів не відповідають інклюзивним стандартам Adapted rooms are rare; most facilities do not meet inclusive standards	Інклюзивність розміщення забезпечує безпечне та комфортне перебування для туристів з різними фізичними потребами Inclusive accommodation ensures a safe and comfortable stay for tourists with different physical needs
Заклади харчування Catering establishments	Безбар’єрний вхід, адаптовані меблі, меню з шрифтом Брайля або звуковим супроводом Barrier-free entrance, adapted furniture, menus in Braille or audio accompaniment	Найчастіше відсутні умови для осіб на візках, немає альтернатив для людей з порушеннями зору Most often there are no facilities for people in wheelchairs, no alternatives for people with visual impairments	Безбар’єрність у сфері харчування — складова загального рівня якості сервісу та соціальної інтеграції Barrier-free food is a component of the overall level of service quality and social integration
Культурні та історичні пам’ятки Cultural and historical monuments	Рампи, пандуси, аудіогіди, жестикірульційні тури, тактильні експозиції Ramps, audio guides, gestural tours, tactile exhibits	Лише поодинокі ініціативи (наприклад, Національний заповідник «Хортиця»); більшість об’єктів лишаються недоступними Only isolated initiatives (e.g., Khortytsia National Reserve); most facilities remain inaccessible	Доступ до культурної спадщини — важливий фактор реалізації культурних прав і соціальної інклюзії Access to cultural heritage is an important factor in the implementation of cultural rights and social inclusion
Інформаційна інфраструктура Information infrastructure	Веб-сайти з адаптивним інтерфейсом, навігаційні додатки з функціями доступності, довідкова підтримка Websites with adaptive interface, navigation applications with accessibility features, help desk support	Невелика кількість ресурсів відповідає міжнародним стандартам WCAG; обмежена інформація про інклюзивні послуги A small number of resources meet international WCAG standards; limited information on inclusive services	Цифрова доступність — ключовий інструмент планування подорожей та забезпечення автономії туристів Digital accessibility is a key tool for travel planning and ensuring tourist autonomy
Сервіси туристичних агенцій Travel agency services	Доступність офісів, підготовка персоналу до роботи з клієнтами з особливими потребами Accessibility of offices, training of staff to work with clients with special needs	Низький рівень обізнаності та відсутність чітких стандартів обслуговування клієнтів з інвалідністю Low level of awareness and lack of clear standards for serving clients with disabilities	Інклюзивна комунікація сприяє рівним можливостям вибору туристичних маршрутів та послуг Inclusive communication promotes equal opportunities for choosing tourist routes and services

Складено авторами за джерелами: [1; 6-8; 10]

Compiled by the authors based on sources: [1; 6-8; 10]

Планування безбар'єрної туристичної інфраструктури має починатися з етапу архітектурного проектування. Варто враховувати, що облаштування інклюзивного номеру у готелі супроводжується додатковими витратами у межах 10–20 % порівняно зі стандартним номером, через необхідність оснащення просторішою ванною кімнатою, спеціальним душовим кріслом, адаптованими меблями, дзеркалами на оптимальній висоті, поручнями та іншими функціональними елементами [9].

Ключовим складником інклюзивної туристичної інфраструктури є адаптований транспорт. Це стосується не лише модернізації вокзалів, аеропортів і зупинок, а й створення комфортних умов пересування для осіб з порушеннями слуху, зору, когнітивними розладами, а також зростовими чи ваговими особливостями. Незважаючи на те, що провідні світові авіакомпанії активно впроваджують послуги супроводу пасажирів з особливими потребами, в Україні подібні ініціативи перебувають на початковій стадії розвитку.

Сфера розміщення також переживає трансформацію: все більше готелів намагаються забезпечити доступність номерів і сервісів для людей з особливими потребами, впроваджуючи таблички з шрифтом Брайля, голосових помічників, безбар'єрні входи та інтер'єри, спроектовані за принципами універсального дизайну.

Сучасні цифрові технології відіграють важливу роль у створенні доступного туристичного середовища. Застосунки з голосовою навігацією, веб-платформи, адаптовані до стандартів WCAG (Web Content Accessibility Guidelines), сприяють усуненню бар'єрів, які раніше значно ускладнювали подорожі для осіб з інвалідністю [27].

Не менш актуальним є розвиток інклюзивності туристичних пам'яток і культурних об'єктів. Сучасні музеї, парки, національні заповідники все частіше впроваджують адаптовані маршрути, тактильні експозиції, переклад жестовою мовою та спеціальні пандуси. Яскравим прикладом стало визнання Національного заповідника «Хортиця», який у 2021 році отримав нагороду Ukraine Tourism Awards у категорії «Безбар'єрний туризм». За один рік він перетворився на перший безбар'єрний туристичний острів в Україні, доступний для широкого кола відвідувачів, включно з батьками з дитячими візочками, людьми похилого віку та особами з інвалідністю [8].

Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ) спільно з обласними військово-цивільними адміністраціями провело масштабне соціологічне дослідження, метою якого був аналіз рівня фізичної доступності об'єктів розміщення для осіб з обмеженими можливостями. Було опитано 6394 учасники туристичного бізнесу, зокрема 3537 готелів, 2116 баз відпочинку, 261 оздоровчий комплекс і 445 motelів та кемпінгів [10].

Отримані результати підтвердили існування численних бар'єрів, що ускладнюють доступ маломобільних груп до туристичної інфраструктури. Аналіз наданих даних свідчить про системні недоліки в адаптації засобів розміщення до потреб інклюзивного туризму, що вимагає розробки та впровадження ефективних стратегічних рішень на національному рівні (див. табл. 6).

Результати опитування учасників туристичного ринку України свідчать про існування значних перешкод у сфері фізичної доступності, що суттєво ускладнюють впровадження принципів інклюзивного туризму. Аналіз зібраних емпіричних даних вказує на те, що більшість туристичних об'єктів не відповідають вимогам інклюзивності, які закріплені у діючих будівельних нормах та міжнародних стандартах. Зокрема, сертифікати відповідності ДБН або ISO підтверджені менш ніж у 20 % опитаних, що свідчить про системну відсутність формалізованого підходу до забезпечення доступності.

Окремо слід відзначити проблеми маркування та просторової орієнтації — низький рівень застосування шрифту Брайля чи звукових сигналів у ліфтах вказує на недостатній рівень адаптації для осіб з порушеннями зору та слуху. Незважаючи на деякі позитивні зрушення у облаштуванні паркомісць та входних зон, загальна пристосованість інфраструктури до потреб маломобільних осіб залишається на низькому рівні. Значна кількість об'єктів не має ані пандусів з поручнями, ані альтернативних засобів подолання сходових перепон, що суттєво обмежує їх доступність.

Водночас, відносно кращі результати зафіксовані у сфері підготовки персоналу: понад 66 % респондентів продемонстрували обізнаність із особливостями обслуговування клієнтів з інвалідністю, що свідчить про наявний потенціал для впровадження змін за умови відповідної методичної підтримки та інституційного супроводу.

Отже, результати дослідження підкреслюють нагальну потребу в системній трансформації туристичної інфраструктури через імплементацію принципів універсального дизайну, розробку інклюзивних стандартів на національному рівні та активізацію просвітницьких ініціатив серед суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу. Інтеграція таких практик у національні стратегії розвитку туризму сприятиме не лише розширенню доступності, а й підвищенню конкурентоспроможності України на світовому туристичному ринку.

Попри значний природний, історико-культурний потенціал, Україна стикається з численними викликами у впровадженні інклюзивного туризму. Основними проблемами є низький рівень розвитку відповідної інфраструктури, обмежений доступ до релевантної інформації, а також недостатня обізнаність як у громадськості, так і в бізнес-середовищі щодо важливості безбар'єрного простору.

Таблиця 6

Результати опитування суб'єктів туристичної діяльності щодо стану фізичної доступності об'єктів по Україні в 2024 р., % опитаних [10]

Table 6

Results of a survey of tourism entities on the state of physical accessibility of facilities in Ukraine in 2024, % of respondents [10]

Питання анкети Questionnaire questions	Так Yes (%)	Частково Part (%)	Ні No (%)
Наявність документа, що підтверджує відповідність ДБН чи ISO 21902 Presence of a document confirming compliance with DBN or ISO 21902	19,27	4,40	76,32
Використання міжнародних символів доступності Use of international accessibility symbols	23,99	37,36	38,66
Безперешкодний вхід на територію Barrier-free entrance to the territory	42,83	29,39	27,78
Наявність ліфта (за технічної можливості) Presence of an elevator (if technically possible)	27,66	1,60	70,74
Підйомні механізми або інші адаптивні пристрої Lifting mechanisms or other adaptive devices	3,91	4,85	91,24
Контрастне маркування прозорих конструкцій Contrast marking of transparent structures	23,50	15,08	60,92
Обладнаний номер для осіб з інвалідністю Equipped room for persons with disabilities	22,98	32,40	44,62
Адаптований вебсайт Adapted website	23,84	23,74	52,43
Доступні шляхи евакуації Accessible evacuation routes	16,24	28,25	55,41
Відокремлені паркомісця для осіб з інвалідністю Separate parking spaces for persons with disabilities	55,59	12,40	32,01
Пандус із поручнями та простором для маневрування Ramp with handrails and space for maneuvering	18,73	20,21	60,07
Безпечні сходи з контрастним маркуванням Safe stairs with contrast marking	29,55	31,44	39,01
Ліфт із звуковими сигналами та шрифтом Брайля Elevator with sound signals and Braille	1,90	3,86	94,25
Вказівні таблички з шрифтом Брайля Braille signage	21,25	29,88	48,87
Доступна універсальна кабіна туалету Accessible universal toilet cubicle	25,55	22,53	51,92
Доступна система безпеки та евакуації Accessible security and evacuation system	21,80	21,07	57,13
Обізнаність персоналу щодо обслуговування осіб з МГН Staff awareness of serving persons with disabilities	66,44	8,98	24,57

Нерівномірність регіонального розвитку туристичної галузі пояснюється соціально-економічними розбіжностями, рівнем ресурсного забезпечення та іншими локальними факторами. Водночас, низький рівень доходів населення, який залишається одним із найнижчих у світі, суттєво стримує внутрішній попит на туристичні послуги.

Однак найбільш руйнівним фактором стала повномасштабна воєнна агресія Росії. Починаючи з 2022 року, кількість іноземних туристів, що відвідали Україну, скоротилася майже вдвічі — з 4,27 млн у 2021 році до 2,31 млн у 2022 році. Крім того, суттєво змінилися мотивації поїздок: замість освітніх та рекреаційних цілей країну почали відвідувати переважно представники міжнародних гуманітарних організацій [11].

Однією з ключових проблем є застаріла інфраструктура, що не відповідає принципам універсаль-

ного дизайну. Більшість архітектурних об'єктів — музеї, історичні пам'ятки, готелі — не обладнані пандусами, ліфтами, тактильними індикаторами чи аудіогідами. Відсутність відповідної підготовки персоналу до роботи з особами з інвалідністю додатково підтверджує низький рівень готовності інституцій до впровадження безбар'єрних практик (див. табл. 7).

Варто відзначити фрагментарність нормативно-правового поля, що регулює інклюзивність у туристичній сфері України. Незважаючи на ухвалення ряду стратегічних документів, зокрема Національної стратегії безбар'єрності, їхня практична реалізація залишається недостатньо скоординованою. Для ефективного впровадження необхідне створення чітких механізмів моніторингу, забезпечення міжсекторальної координації та належного фінансового супроводу.

Таблиця 7

Проблеми розбудови безбар'єрного середовища в Україні

Table 7

Problems of developing a barrier-free environment in Ukraine

Категорія проблеми Problem category	Конкретні прояви Specific manifestations	Обґрунтування Justification
Інфраструктурні бар'єри Infrastructural barriers	Відсутність пандусів, ліфтів, тактильних навігаційних систем; низький рівень адаптації готелів, музеїв та інших об'єктів Lack of ramps, elevators, tactile navigation systems; low level of adaptation of hotels, museums and other facilities	Порушення принципів універсального дизайну, які є базисом інклюзивного урбанізму та безбар'єрного простору Violation of the principles of universal design, which are the basis of inclusive urbanism and barrier-free space
Інформаційна недоступність Inaccessibility of information	Відсутність інформаційних матеріалів шрифтом Брайля, аудіогідів, адаптивних цифрових інтерфейсів із озвучуванням Lack of information materials in Braille, audio guides, adaptive digital interfaces with voiceover	Обмеження когнітивної та сенсорної доступності туристичних об'єктів, що суттєво знижує якість та повноту досвіду Limitations of cognitive and sensory accessibility of tourist facilities, which significantly reduces the quality and completeness of the experience
Фахова неготовність персоналу Professional unpreparedness of personnel	Недостатній рівень підготовки працівників у сфері інклюзивної комунікації; відсутність систематичних тренінгів Insufficient level of training of employees in the field of inclusive communication; lack of systematic training	Необхідність впровадження інклюзивної освіти та професійної підготовки для забезпечення якісного обслуговування The need to implement inclusive education and professional training to ensure quality service
Недосконале законодавче регулювання Imperfect legislative regulation	Формальне існування нормативів без дієвих механізмів контролю та санкцій за порушення Formal existence of regulations without effective control mechanisms and sanctions for violations	Відсутність ефективних правових та адміністративних інструментів для імплементації стратегій безбар'єрності The lack of effective legal and administrative tools for the implementation of barrier-free strategies
Фінансові обмеження Financial constraints	Недостатній рівень інвестицій у модернізацію туристичної інфраструктури відповідно до стандартів доступності Insufficient level of investment in modernization of tourism infrastructure in accordance with accessibility standards	Потреба у значних фінансових ресурсах для створення стійкої, інклюзивної інфраструктури в контексті сталого розвитку The need for significant financial resources to create a sustainable, inclusive infrastructure in the context of sustainable development
Культурно-соціальні бар'єри Cultural and social barriers	Негативні стереотипи та упередження щодо участі осіб з інвалідністю у туристичній діяльності Negative stereotypes and prejudices regarding the participation of persons with disabilities in tourism activities	Соціокультурна ізоляція як форма структурної дискримінації, що обмежує соціальну інтеграцію та рівність можливостей Sociocultural isolation as a form of structural discrimination that limits social integration and equality of opportunities

Складено авторами
Compiled by the authors

Таблиця 8

Модель формування безбар'єрного туристичного середовища в Україні в контексті сталого розвитку

Table 8

Model of forming a barrier-free tourist environment in Ukraine in the context of sustainable development

Стратегічний компонент Strategic component	Опис заходів Description of activities	Наукове підґрунтя Scientific background	Індикатори результативності Performance indicators	Індикатори впливу Impact indicators
Інтеграція принципів універсального дизайну Integration of universal design principles	Впровадження універсального дизайну при проектуванні, будівництві та реконструкції туристичної інфраструктури Implementation of universal design in the design, construction and reconstruction of tourism infrastructure	Забезпечення фізичної та функціональної рівності в середовищі як основа соціальної справедливості та екологічної адаптації Ensuring physical and functional equality in the environment as a basis for social justice and ecological adaptation	Частка об'єктів, адаптованих до потреб усіх користувачів (%) Share of facilities adapted to the needs of all users (%)	Збільшення відвідуваності об'єктів туристами з інвалідністю; рівень задоволеності інфраструктурою Increased attendance of facilities by tourists with disabilities; level of satisfaction with infrastructure
Мультимодальна інформаційна доступність Multimodal information accessibility	Надання інформації у форматах, доступних для осіб з порушеннями зору, слуху та когнітивними особливостями Providing information in formats accessible to people with visual, hearing and cognitive impairments	Подолання інформаційної ізоляції, підтримка цифрової інклюзії як елементу когнітивної доступності Overcoming information isolation, supporting digital inclusion as an element of cognitive accessibility	Кількість інформаційних продуктів, адаптованих під різні групи користувачів Number of information products adapted to different user groups	Підвищення якості комунікації та обізнаності серед туристів з особливими потребами Improved quality of communication and awareness among tourists with special needs

Продовження табл. 8

Інклюзивна транспортна інфраструктура Inclusive transport infrastructure	Адаптація транспорту, вокзалів, аеропортів і маршрутів до потреб осіб з обмеженою мобільністю Adaptation of transport, stations, airports and routes to the needs of people with limited mobility	Розвиток автономної мобільності як умови просторової рівності та соціальної інтеграції Developing autonomous mobility as a condition for spatial equality and social integration	Частка доступного транспорту й об'єктів транспортної інфраструктури (%) Share of accessible transport and transport infrastructure facilities (%)	Ріст туристичної активності серед осіб з порушеннями мобільності; зниження кількості скарг на недоступність Increased tourist activity among people with mobility impairments; reduced number of complaints about inaccessibility
Професійна підготовка кадрів Professional training	Проведення навчань для працівників туристичної сфери з фокусом на інклюзивний сервіс Conducting training for tourism workers with a focus on inclusive service	Підвищення якості обслуговування через розвиток соціально відповідального персоналу Improving the quality of service through the development of socially responsible personnel	Кількість сертифікованих фахівців з інклюзивного обслуговування Number of certified specialists in inclusive services	Покращення оцінок сервісу серед туристів з інвалідністю Improved service ratings among tourists with disabilities
Цифрова та технологічна інклюзія Digital and technological inclusion	Впровадження мобільних застосунків, AR/VR-турів, інтелектуальної навігації та озвучених сервісів Implementation of mobile applications, AR/VR tours, intelligent navigation and voice-activated services	Технології як інструмент «розумного туризму» та засіб усунення бар'єрів Technologies as a tool for «smart tourism» and a means of removing barriers	Кількість туристичних об'єктів, обладнаних інклюзивними цифровими рішеннями Number of tourist facilities equipped with inclusive digital solutions	Зростання самостійного користування туристичними послугами людьми з інвалідністю Increased independent use of tourism services by people with disabilities
Міжсекторальне партнерство та участь громадськості Intersectoral partnership and public participation	Співпраця з громадськими організаціями, бізнесом та місцевими громадами Cooperation with public organizations, businesses and local communities	Партисипація як принцип демократичного управління туризмом Participation as a principle of democratic tourism management	Кількість реалізованих партнерських проєктів Number of implemented partnership projects	Рівень довіри громад до туристичної політики; збільшення соціального капіталу Level of community trust in tourism policy; increased social capital
Нормативно-правове регулювання Legislative regulation	Розробка та імплементація стандартів і механізмів контролю доступності Development and implementation of accessibility control standards and mechanisms	Інституціоналізація інклюзивності через державну політику Institutionalization of inclusion through public policy	Кількість нормативно-правових актів у сфері інклюзивного туризму Number of regulatory acts in the field of inclusive tourism	Рівень відповідності національного законодавства міжнародним стандартам (CRPD, SDGs) Level of compliance of national legislation with international standards (CRPD, SDGs)
Розвиток адаптивних туристичних продуктів Development of adaptive tourism products	Проектування маршрутів і програм для людей з різними видами інвалідності Designing routes and programs for people with various types of disabilities	Туризм як інструмент реабілітації, участі й культурної ідентичності Tourism as a tool for rehabilitation, participation and cultural identity	Кількість адаптивних маршрутів, подій, атракцій Number of adaptive routes, events, attractions	Ріст кількості осіб з інвалідністю серед туристичного потоку; зміцнення локальної ідентичності Increased number of people with disabilities among tourist flows; strengthened local identity

Примітка:

Індикатори результативності – це безпосередні кількісні або якісні зміни після впровадження заходу.

Індикатори впливу – довгострокові ефекти, що свідчать про сталу трансформацію системи.

Складено авторами з урахуванням принципів сталого розвитку та глобальних цілей ООН (ЦСР 4, 8, 10, 11).

Note:

Outcome indicators are immediate quantitative or qualitative changes after the implementation of the measure.

Impact indicators are long-term effects that indicate a sustainable transformation of the system.

Compiled by the authors taking into account the principles of sustainable development and the UN global goals (SDGs 4, 8, 10, 11).

В контексті принципів сталого розвитку безбар'єрність слід розглядати не лише як етичний імператив, а й як важливий фактор економічного зростання. За даними міжнародних досліджень, люди з обмеженими фізичними можливостями становлять активний

сегмент споживачів туристичних послуг і можуть суттєво стимулювати внутрішній ринок за умови створення відповідного сприятливого середовища.

Таким чином, для формування безбар'єрного туристичного простору в Україні необхідний комплекс

сний підхід, що включає модернізацію інфраструктури, підвищення кваліфікації фахівців, удосконалення нормативно-правової бази та впровадження інноваційних цифрових рішень з доступності. Така системна трансформація створить умови для рівного доступу до туристичних ресурсів усіх верств населення і сприятиме досягненню глобальних цілей сталого розвитку.

Тому постає нагальна потреба у науково обґрунтованій моделі формування інклюзивного туристичного середовища, яка б слугувала стратегічною основою для практичної реалізації політики безбар'єрності. Така модель має поєднувати інституційні, нормативні, інфраструктурні та комунікаційні компоненти, забезпечуючи цілісне бачення шляхів підвищення доступності туристичних ресурсів для всіх соціальних груп (табл.8). Її впровадження є критично важливим кроком на шляху до побудови справедливого, інноваційного та конкурентоспроможного туристичного простору в Україні.

Висновки. Формування інклюзивного туристичного середовища в Україні є відповіддю на сучасні глобальні виклики, що пов'язані з реалізацією принципів соціальної рівності, сталого розвитку та поваги до прав людини. Впровадження відповідної моделі потребує комплексного підходу, заснованого на міждисциплінарному аналізі, нормативно-правовій модернізації, фінансовій підтримці та суспільній готовності до інклюзії.

Передумови впровадження цієї моделі включають:

1. Нормативно-правове підґрунтя. Необхідною умовою реалізації моделі є формування сучасного регуляторного середовища, що передбачає прийняття та імплементацію законодавчих актів, які б комплексно регламентували стандарти доступності в туризмі. У цьому контексті особливої актуальності набуває гармонізація національних нормативів із міжнародними документами, зокрема Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю та Глобальним етичним кодексом туризму.

2. Інституційна спроможність. Реалізація моделі потребує наявності ефективних інституційних механізмів — міжвідомчої координації, регіональних інклюзивних офісів, спеціалізованих органів моніторингу. Важливою є участь органів місцевого

самоврядування, які можуть адаптувати загальнонаціональні програми до локального контексту.

3. Фінансова та інвестиційна підтримка. Впровадження інклюзивної інфраструктури є ресурсомістким процесом. Передумовою є створення цільових фондів, стимулювання державно-приватного партнерства, залучення міжнародної допомоги та інвестицій у сферу сталого туризму. Доцільним є запровадження податкових пільг для бізнесів, що впроваджують принципи безбар'єрності.

4. Освітня і кадрова підготовка. Необхідна підготовка та перепідготовка кадрів туристичної галузі із залученням спеціалізованих програм інклюзивної освіти. Формування професійної інклюзивної компетентності є ключовим фактором підвищення якості сервісу та забезпечення гідного обслуговування осіб з різними потребами.

5. Технологічна готовність. Цифровізація туризму відкриває нові можливості для розширення доступності. Передумовою є розвиток інтелектуальних систем підтримки, мобільних додатків, адаптивних інтерфейсів і онлайн-платформ, які забезпечують інформаційно-комунікативну доступність.

6. Громадська участь та партнерство. Успішна імплементація моделі потребує активної участі громадських організацій, асоціацій осіб з інвалідністю, туристичних спільнот, дослідницьких установ. Впровадження інклюзивних підходів має базуватися на принципах партисипативного планування, що гарантує врахування потреб реальних користувачів.

7. Соціокультурна трансформація. Не менш важливою передумовою є подолання стереотипів щодо спроможності осіб з інвалідністю до активної туристичної участі. Для цього необхідна інформаційна кампанія, що сприятиме підвищенню рівня обізнаності суспільства, формуванню культури інклюзивності та недискримінації.

Таким чином, імплементація моделі формування інклюзивного туристичного середовища в Україні можлива лише за умов системної трансформації секторальної політики, міжгалузевої координації та широкого залучення стейкхолдерів. Це забезпечить не лише розширення туристичних можливостей для осіб з інвалідністю, але й сприятиме економічній активізації внутрішнього ринку, соціальній згуртованості та досягненню цілей сталого розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366-р від 14 квітня 2021 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>

2. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні : Указ Президента України від 3.12.2020 р. № 533/2020. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809>

3. Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 р. № 784. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/232167617>
4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6.10.2005 р. № 2961-IV. Дата оновлення: 01.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#n16>
5. Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціати-ви "Партнерство Біарріц" з утвердження гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-p#Text>
6. Барна М.Ю., Тучковська І.І. Безбар'єрне середовище для осіб з інвалідністю в туризмі. Вісник ЛТЕУ. *Економічні нау-ки*. 2020. № 61. С. 5-11.
7. Безугла Л.С., Белобородова М.В., Герасименко Т.В. Формування інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2022. 2(6), С. 20-25. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6\).2022.4](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.4)
8. Варяничко М.В. Нові виклики та перспективи розвитку безбар'єрного туризму в Україні. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. №4. С.178-188. <https://doi.org/10.33271/ebdut/88.178>
9. Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності в туризмі. ДАПТ. URL: https://drive.google.com/file/d/1sGn4DpirSjohyq1n8v_AyxSQdlCtzm7k/view?usp=sharing.
10. Опитування ДАПТ щодо стану фізичної доступності засобів розміщення у регіонах України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1oNpD5Y4dCvtYbpF099tmoJN0aPS24Ak/view?usp=sharing>
11. Острянин С.О., Безугла Л.С., Белобородова М.В., Кулівар В.В. Економічні стратегії розвитку інклюзивного туризму для реабілітації та реінтеграції ветеранів: сучасні виклики та перспективи. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. №2. С. 184-196. <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.184>
12. Слободян Л. Я. Концепт «безбар'єрність» як об'єкт дослідження. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2024. №11. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-05>
13. Accessibility for the Disabled. A Design Manual for a Barrier Free Environment. United Nations. Enable. URL: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/index.html>
14. Bowtell J. Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies. *Journal of Tourism Futures*. 2015. № 1(3). P. 203-222. <https://doi.org/10.1108/JTF-03-2015-0012>
15. Buhalis D., Eichhorn V., Michopoulou E. & Miller G. Accessibility market and stakeholder analysis, OSSATE project, University of Surrey, Guildford. 2005. URL: https://www.accessibletourism.org/resources/ossate_market_analysis_public_final.pdf
16. Convention On The Rights Of Persons With Disabilities (CRPD). United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Social Inclusion. URL: <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>
17. Darcy S., Buhalis D. Introduction: from disabled tourists to accessible tourism. *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. 2011. P. 1-20. <https://doi.org/10.21832/9781845411626-004>
18. Darcy S., McKercher B., Schweinsberg S. From tourism and disability to accessible tourism: a perspective article. *Tourism Review*. 2020. Vol. 75 No. 1. P. 140-144. <https://doi.org/10.1108/TR-07-2019-0323>
19. Economic impact and travel patterns of Accessible Tourism in Europe (2014), Brussels. URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5566/attachments/1/translations/en/renditions/native>
20. ENAT. Projects and Good Practices. 2024. URL: https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.enat_projects_and_good_practices.2328
21. European Commission. Tourism for all. Accessible tourism. 2024. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/business-portal/accessibility_en
22. GfK Belgium. Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe. Presentation of the key study findings. Service Contract SI2.ACPROCE052481700 – European Commission, DG Enterprise and Industry. 2014.
23. Gov.pl. Tourism accessible for all. 2023. URL: <https://www.gov.pl/web/ministry-of-sports-and-tourism/tourism-accessible-for-all>
24. International Standard ISO 21902. Tourism and related services - Accessible tourism for all - Requirements and recommendations. 2021. URL: <https://cdn.standards.iteh.ai/samples/72126/810737515df64675824b822a2a4ab456/ISO-21902-2021.pdf>
25. Takayama Declaration on the Development of Communities-for-All in Asia and the Pacific. 2009. URL: https://www.accessibletourism.org/resources/takayama_declaration_top-e-fin_171209.pdf
26. The 17 Goals. Sustainable Development. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/goals>
27. Yaroshenko O. M., Anisimova H. V., Koliesnik T. V. et al. National Strategy for a Barrier-Free Environment: Problems, tolerance and implementation. *International Social Work*. 2022. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00208728221126002>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2025

Стаття рекомендована до друку 21.02.2025

Hanna Haponenko, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Olena Yevtushenko, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: evetushenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Irina Shamara, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkov, Ukraine, 61022, email: shamara@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

BARRIER-FREE ENVIRONMENT AS A PREREQUISITE FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article examines the barrier-free environment as a key factor in ensuring the sustainable development of tourism in Ukraine. A barrier-free environment is not only a matter of social responsibility, but also an important tool for the sustainable development of the tourism business in Ukraine. Creating accessible tourism will allow integrating vulnerable categories of the population into tourism activities, increasing the economic efficiency of the industry and improving the international image of the country. Investments in accessibility are investments in the future that take into account the interests of everyone. The object of the study is the socio-economic processes of the development of the tourism sector of Ukraine in the context of transformation to an inclusive model of spatial organization. The subject of the study is the structural and functional characteristics of the barrier-free environment in tourism, the mechanisms of its integration into the tourism development management system and the practices of implementing accessibility principles in the strategic planning of sustainable tourism. The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach that combines a systemic analysis to identify relationships between elements of tourism infrastructure and inclusive access conditions; institutional approach to the analysis of regulatory and legal principles and management practices for the formation of a barrier-free space; comparative analysis of foreign experience in developing inclusive tourism to adapt best practices in the Ukrainian context. It is substantiated that the inclusiveness of tourism infrastructure is not only an element of social responsibility, but also a strategic resource for expanding the market of tourism services, increasing the competitiveness of destinations and integrating into international standards of sustainable development. The regulatory and legal prerequisites for the formation of an inclusive space are analyzed, in particular the provisions of the National Strategy for the Creation of a Barrier-Free Space by 2030, as well as Ukraine's international legal obligations in the field of the rights of persons with disabilities. A structural model for the formation of an inclusive tourist environment is proposed, which integrates the principles of universal design, information and spatial accessibility, digital inclusion, professional training of personnel, regulatory regulation and intersectoral interaction. The results of the study confirm that the implementation of barrier-free solutions in the tourism sector is a necessary condition for achieving sustainable development goals, in particular in the aspects of social equality, accessibility of economic opportunities and preservation of cultural diversity. The conclusion is made about the feasibility of institutionalizing inclusive tourism as a priority area of state tourism policy.

Keywords: *barrier-free environment, barrier-free tourism, sustainable tourism development, inclusivity, tourism infrastructure.*

REFERENCES

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2021, April 14). *Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'ierneho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku* (Rozporiadzhennia № 366-r) [On the approval of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine until 2030 (Order No. 366-r)]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p/conv#Text> (in Ukrainian)
2. Prezident Ukrainy. (2020, December 3). *Pro zabezpechennia stvorennia bezbar'ierneho prostoru v Ukraini* (Ukaz № 533/2020) [On ensuring the creation of a barrier-free space in Ukraine (Decree No. 533/2020)]. Available at: <http://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809> (in Ukrainian)
3. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2009, July 29). *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo stvorennia bezpereshkodnoho zhyttievoho seredovyshcha dlia osib z obmezhenyimi fizychnymi mozhlyvostyami ta inshykh malomobilnykh hrup naselennia na 2009–2015 roky "Bezbar'ierna Ukraina"* (Postanova № 784) [On the approval of the action plan for the creation of an accessible living environment for persons with physical disabilities and other low-mobility groups for 2009–2015 "Barrier-Free Ukraine" (Resolution No. 784)]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/232167617> (in Ukrainian)
4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, October 6). *Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini* (Zakon № 2961-IV) [On the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine (Law No. 2961-IV)]. Updated 01.10.2024. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#n16> (in Ukrainian)
5. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, December 16). *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii zoboviazan Uriadu Ukrainy, vziatykh v ramkakh mizhnarodnoi initsiatyvy "Partnerstvo Biarrrytz" z utverdzhennia hendernoi rivnosti: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrudnia 2020 r. № 1578-r* [On approval of the action plan for the implementation of Ukraine's commitments under the international initiative "Biarritz Partnership" for gender equality]. Kyiv. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text> (in Ukrainian)

6. Barna, M. Yu., & Tuchkovska, I. I. (2020). Bezbar'ierne seredovyshche dla osib z invalidnistiu v turyzmi [Barrier-free environment for persons with disabilities in tourism]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, (61), 5–11. (in Ukrainian)
7. Bezugla, L. S., Bieloborodova, M. V., & Herasymenko, T. V. (2022). Formuvannia inkluzyvno-reabilitatsiinoho turyzmu v Ukraini [Development of inclusive-rehabilitation tourism in Ukraine]. *Innovatsii ta tekhnologii v sferi posluh i kharchuvannia*, 2(6), 20–25. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6\).2022.4](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.4) (in Ukrainian)
8. Varianychko, M. V. (2024). Novi vyklyky ta perspektyvy rozvytku bezbar'ierneho turyzmu v Ukraini [New challenges and development prospects of barrier-free tourism in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk Dniprovs'koi politekhniki*, (4), 178–188. <https://doi.org/10.33271/ebdut/88.178> (in Ukrainian)
9. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu (DART). (n.d.). *Metodychni rekomendatsii z pytan formuvannia bezbar'iernosti v turyzmi* [Methodological recommendations on forming barrier-free tourism]. Available at: https://drive.google.com/file/d/1sGn4DpirSjohyq1n8v_AyxSQdlCtzm7k/view?usp=sharing (in Ukrainian)
10. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu (DART). (n.d.). *Opytuvannia DART shchodo stanu fizychnoi dostupnosti zasobiv rozmishchennia u rehionakh Ukrainy* [Survey on the state of physical accessibility of accommodation facilities in the regions of Ukraine]. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1oNpD5Y4dICvtYbpF099tmoJN0aPS24Ak/view?usp=sharing> (in Ukrainian)
11. Ostrianyyn, S. O., Bezugla, L. S., Bieloborodova, M. V., & Kulivar, V. V. (2024). Ekonomichni stratehii rozvytku inkluzyvnoho turyzmu dla reabilitatsii ta reintehratsii veteraniv: suchasni vyklyky ta perspektyvy [Economic strategies for the development of inclusive tourism for the rehabilitation and reintegration of veterans: current challenges and prospects]. *Ekonomichniy visnyk Dniprovs'koi politekhniki*, (2), 184–196. <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.184> (in Ukrainian)
12. Slobodian, L. Ya. (2024). Kontsept “bezbar'iernist” yak ob'ekt doslidzhennia [The concept of “barrier-free environment” as an object of research]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, (11). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-05> (in Ukrainian)
13. Accessibility for the Disabled. A Design Manual for a Barrier Free Environment. United Nations. Enable. Available at: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/index.html>
14. Bowtell, J. (2015). Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies. *Journal of Tourism Futures*. 1(3), 203–222. <https://doi.org/10.1108/JTF-03-2015-0012>
15. Buhalis, D., Eichhorn, V., Michopoulou, E. & Miller, G. (2005). Accessibility market and stakeholder analysis, OSSATE project, University of Surrey, Guildford. Available at: https://www.accessibletourism.org/resources/ossate_market_analysis_public_final.pdf
16. Convention On The Rights Of Persons With Disabilities (CRPD). United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Social Inclusion. Available at: <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>
17. Darcy, S. & Buhalis, D. (2011). Introduction: from disabled tourists to accessible tourism. *Accessible Tourism: Concepts and Issues*, pp. 1–20. <https://doi.org/10.21832/9781845411626-004>
18. Darcy, S., McKercher, B. and Schweinsberg, S. (2020). From tourism and disability to accessible tourism: a perspective article. *Tourism Review*, Vol. 75 No. 1, pp. 140–144. <https://doi.org/10.1108/TR-07-2019-0323>
19. Economic impact and travel patterns of Accessible Tourism in Europe (2014), Brussels. Available at: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5566/attachments/1/translations/en/renditions/native>
20. ENAT (2024). Projects and Good Practices. Available at: https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.enat_projects_and_good_practices.2328
21. European Commission (2024). Tourism for all. Accessible tourism. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/business-portal/accessibility_en
22. GfK Belgium (2014). Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe. Presentation of the key study findings. Service Contract SI2.ACPROCE052481700 – European Commission, DG Enterprise and Industry.
23. Gov.pl (2023). Tourism accessible for all. Available at: <https://www.gov.pl/web/ministry-of-sports-and-tourism/tourism-accessible-for-all>
24. ISO (2021). International Standard ISO 21902. Tourism and related services - Accessible tourism for all - Requirements and recommendations. Available at: <https://cdn.standards.iteh.ai/samples/72126/810737515df64675824b822a2a4ab456/ISO-21902-2021.pdf>
25. Takayama Declaration (2009). Takayama Declaration on the Development of Communities-for-All in Asia and the Pacific. Available at: https://www.accessibletourism.org/resources/takayama_declaration_top-e-fin_171209.pdf
26. The 17 Goals. Sustainable Development. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. Available at: <https://sdgs.un.org/goals>
27. Yaroshenko O. M., Anisimova H. V., Koliesnik T. V. et al. National Strategy for a Barrier-Free Environment: Problems, tolerance and implementation. *International Social Work*. 2022. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00208728221126002>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 20.01.2025

The article is recommended for printing 21.02.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-20
УДК 338.486

ТУРИСТИЧНИЙ БРЕНД УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА МОЖЛИВІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Євтушенко Олена Віталіївна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: evetushenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Христюк Карина Ярославівна

студентка
кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: khrystyuk2020utm12@student.karazin.ua

У сучасному світі території конкурують між собою, прагнучі до самоствердження та вибору таких економічних структур, які забезпечать їм більш надійні позиції. За умов постійного зростання конкуренції маркетинг будь-якої території, в тому числі її брендинг, має велике значення для порівняння географічних локацій, географічних локацій. У зв'язку з цим, все більше і більше країн та міст цілеспрямовано займаються просуванням власних територій та формуванням унікального бренду, який визначає туристичну привабливість певної місцевості. Ця тенденція характеризується перетворенням туризму на один з найважливіших секторів у структурі світової економіки. Секторів у структурі світової економіки, визначаючи в багатьох випадках регіональний добробут, економічну та політичну стабільність. добробут, економічну та політичну стабільність. Зростаюча конкуренція у сфері залучення туристів вимагає від держав впровадження нових методів і підходів до просування, серед яких брендинг туристичної території. Територіальний брендинг є стратегічним процесом створення та просування унікального образу і репутації певної території з метою підвищення її привабливості, впізнаваності та конкурентоспроможності на міжнародній арені. Формування туристичного бренду виділяє основні етапи, а саме: створення робочої групи, дослідження конкурентного середовища, створення ідентичності та образу бренду, впровадження нової концепції, створення та реалізація стратегії бренду, моніторинг ефективності та коригування за потреби. Туристичний бренд країни повинен відображати її місію та стратегію розвитку туризму, а також враховувати сегментацію споживачів туристичних послуг за різними критеріями. На наш погляд, процес формування бренду території потребує узгодженої роботи з залученням державних органів та туристичного бізнесу.

Ключові слова: туристична галузь, туристичні атракції, бренд території, брендинг, конкурентоспроможність території.

Як цитувати: Євтушенко О.В., Христюк К.Я. Туристичний бренд України: аналіз та можливість трансформації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025 № 21С. 194–205. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-20>

In cites: Yevtushenko O., Khrystyuk K. (2025). Tourist brand of Ukraine: analysis and possibility of transformation. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 194–205. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-20> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. За результатами емпіричного дослідження було виявлено, що частка України в туристичних потоках Європи становить лише 2%, а в доходах від міжнародного туризму - 0,3%, що свідчить про неефективне використання наявного потенціалу. Наразі туристична галузь України має кількість перешкод для розвитку, серед головних можна виділити: загроза безпеці, руйнування об'єктів, негативний імідж у світових ЗМІ, зниження інвестицій та якості туристичних послуг через військові дії.

Існуючий бренд «Ukraine NOW», ініціативими якого було: представлення України як прогресивної та відкритої країни, привернення уваги, змінення стереотипів про країну. Після повномасштабного російського вторгнення у 2022 році бренд трансформувався у «Brave Ukraine» та «United24» з акцентом на героїзмі українців та необхідності міжнародної підтримки. Однак, з плином часу «Ukraine NOW» почав втрачати актуальність та не відповідав реаліям воєнного стану. Тому наразі розглядаються пропозиції щодо повної трансформації бренду України з урахуванням нових викликів та завдань післявоєнної відбудови.

На нашу думку, існуючий бренд України «Ukraine NOW» має низку недоліків і потребує трансформації.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням розвитку туристичного брендингу в Україні займається чимало вітчизняних науковців, зокрема: М.П. Кляп, С.В. Мельниченко, Т.І. Ткаченко, Н.В. Кузнецова та інші. Вагомий вклад внесли вчені кафедри туристичного бізнесу та країнознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: Г.І. Гапоненко, О.В. Євтушенко, П.О. Подлепіна, А. Ю. Парфіненко, І.М. Шамара.

Метою статті є розробка пропозицій щодо трансформації туристичного бренду України.

Виклад основного матеріалу. В травні 2018 року було прийняте рішення затвердити новий бренд «Ukraine NOW» від студії Банда. В його створенні брали участь український та британський уряди. Ця програма стала найбільш масштабною з просування України за кордоном за всі роки незалежності. Головною ідеєю виділяють те, що держава є прогресивною та відкритою, за якою цікаво спостерігати в даний момент часу. З допомогою уряду Великої Британії було опитано громадську думку серед іноземців щодо наведення найбільших асоціацій з Україною, було наведено лиш три найпопулярніших: корупція, бойові дії та революція. Для думку іноземців українська аудиторія є досить закритою та агресивною.

Бренд мав створити в уявленні іноземців приємні асоціації про відкритість, красу, інноваційність та динамічність держави. За думкою дизайнерів бренду, слово «NOW» приваблює іноземців, показує, що українці не бояться діяти тут і зараз, що нові ініці-

ативи, які дійсно привертають увагу світової спільноти. Логотип бренду підкреслює дві речі: елемент синього кольору розповідає про те, що Україна є інноваційною державою та нагадує ніби сповіщення з соціальної мережі, і, слово NOW виділене жовтим кольором (рис.1.)



Рис. 1. Логотип бренду України [5]
Fig. 1. Ukraine brand logo [5]

Можна констатувати, що це найбільший прорив у царині культурно-національного позиціонування з часів незалежності. Відповідні інформаційні платформи, насамперед веб-сайт та соціальні мережі, справді демонструють красу, прогресивність, культурне різноманіття та гостинність нашої держави. Вони репрезентують Україну як країну, варту відвідати та вкласти кошти, країну, що поки що здебільшого маловідома світовій аудиторії, проте стрімко розвивається і безперечно гідна уваги.

Український інститут витратив понад 2 роки аби розробити власну стратегію, яка вийшла досить амбітною. На перший погляд здавалося, що чіткі цілі є загальними, але вони служили певним орієнтиром та являлись лише першим планом (табл.1.).

Наразі складно оцінити, наскільки ефективно ця брендингова та інформаційна кампанія досягає своєї цільової аудиторії за кордоном та скільки іноземців дізналися щось нове та цікаве про Україну саме завдяки їй, адже відповідні опитування не проводилися.

Проте інтеграція цього брендингу в культурні, інформаційні, туристичні заходи, організовані урядом, бізнесовими та громадськими організаціями як в середині України, так і за кордоном, свідчить про те, що він все ж таки знайшов свою нішу й схвалення серед широкої аудиторії та став своєрідним обличчям нашої держави як бренду [10]. Узагальнюючи вищесказане, можна сказати, що бренд «Ukraine NOW» націлений на створення позитивного та привабливого образу України на міжнародній арені. Аби досягти цієї мети, команда розробників сформулювала низку базових цінностей, які лягли в основу бренду (рис. 2.).

24 лютого 2022 року на початку повномасштабного вторгнення в Україну концепція бренду була вимушена змінитись, та, стала називатись «Brave Ukraine та United 24». Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну спричинило появу нових ініціатив з формування націо-

Таблиця 1

Завдання Українського інституту

Table 1

Objectives of the Ukrainian Institute

№	Завдання / Task	Загальний опис / General Description
1	Покращення розуміння та впізнаваності Improving Understanding and Recognition	Іноземці часто не мають чіткого уявлення про Україну; Часте вживання України як сусідки РФ або ж як її частини, але не окремої держави. Foreigners often lack a clear understanding of Ukraine; Ukraine is frequently perceived as a neighbor or part of Russia, not as an independent state.
2	Забезпечення сталого запиту на фахову взаємодію з Україною Ensuring Sustainable Demand for Professional Engagement with Ukraine	Підтримка та розвиток професійних зв'язків; Створення та підтримка програм обмінів, стажувань. Support and development of professional relations; Establishment and maintenance of exchange and internship programs.
3	Зміцнення спроможності гравців української культури, науки та освіти, громадянського суспільства до міжнародної співпраці Strengthening the Capacity of Ukrainian Cultural, Scientific, Educational, and Civil Society Actors for International Cooperation	Підвищення обізнаності українських організацій щодо можливостей міжнародної співпраці та переваг; Лобіювання інтересів української науки та освіти на міжнародній арені; Створення спільних міжнародних освітніх та наукових програм за участі української сторони. Raising awareness among Ukrainian organizations about opportunities and benefits of international cooperation; Advocating for Ukrainian science and education interests internationally; Creating joint international educational and scientific programs involving Ukrainian participation.
4	Розширити поле використання української мови у світі Expanding the Use of the Ukrainian Language Worldwide	Український інститут прагне досягнути цієї цілі шляхом створення україномовних аудіо гідів у музеях закордоном, промоцій культурного контенту, інформаційних кампаній про українську мову. The Ukrainian Institute aims to achieve this goal by creating Ukrainian-language audio guides in foreign museums, promoting cultural content, and running information campaigns about the Ukrainian language.

Джерело: [9]

Source: [9]



Рис. 2. Цінності бренду «Ukraine NOW» [5]

Fig. 2. Values of the brand "Ukraine NOW" [5]

нального бренду держави, що відповідали б вимогам воєнного часу та сприяли інформуванню світової спільноти про перебіг війни.

Внаслідок цього з'явилися дві інформаційні компанії: новим національним брендом України стала мужність її народу, який рішуче протистояв переважачим силам другої армії світу («Brave Ukraine») та ініціатива Володимира Зеленського (United 24), яка спрямовувалась на збір коштів на нагальні військові та медичні потреби України.

Сильний національний бренд та позитивна репутація надають країні чимало можливостей - від збільшення привабливості для туристів, студентів і талантів до ефективнішого залучення інвестицій та бізнесу. У випадку України рекордне зростання рівня впізнаваності, покращення репутації та посилення впливу з перших днів повномасштабного вторгнення дозволило досягти переваги на інформаційному фронті та забезпечити безпрецедентну міжнародну підтримку [5].

Україна була у центрі уваги міжнародних ЗМІ впродовж 2022 року. Кількість публікацій у міжнародних ЗМІ та в соціальних мережах були досить високими.

Наступним етапом аналізу стало формування переліку репутаційних атрибутів - сталих характеристик бренду України для періодичного вимірювання їх присутності в іноземних ЗМІ. Перелік таких атрибутів було визначено в ході дискусій із фахівцями у сфері комунікацій та експертами, які працюють над побудовою іміджу України [7].

Атрибути були виявлені у 8% від загальної кількості публікацій. Відповідно до результатів, двома

найпопулярнішими характеристиками України у 2022 році стали «Нація героїв» та «Демократична країна», на які припадає майже половина публікацій із репутаційними атрибутами. Питома вага атрибуту «Україна - член європейської сім'ї народів» складала 17%, що є третьою позицією серед найпоширеніших характеристик України в ЗМІ.

Міжнародне порівняння результатів діяльності країн за допомогою індексів та рейтингів є одним з цінних інструментів аби оцінити національний бренд. Під час боротьби з російською агресією, Україна змогла посилити власну впізнаваність та

Таблиця 2

Мета інформаційних кампаній

Table 2

Purpose of Information Campaigns

Кампанія / Campaign	Мета / Purpose
Brave UA	1. Підняти дух українського народу під час важкої боротьби з агресором; To boost the morale of the Ukrainian people during the difficult struggle against the aggressor; 2. Закликати світову спільноту підтримувати Україну та її захисників, поширювати інформацію про конфлікт та спонукати іноземні уряди надавати необхідну допомогу для перемоги. To urge the international community to support Ukraine and its defenders, spread information about the conflict, and encourage foreign governments to provide necessary aid for victory.
United 24	1. Інформування світової спільноти про актуальні події в Україні; Informing the global community about current events in Ukraine; 2. Протидія російській пропаганді; Countering Russian propaganda; 3. Координування зусиль союзників з підтримки країни. Coordinating allies' efforts in supporting the country.

Джерело: [5]

Source: [5]

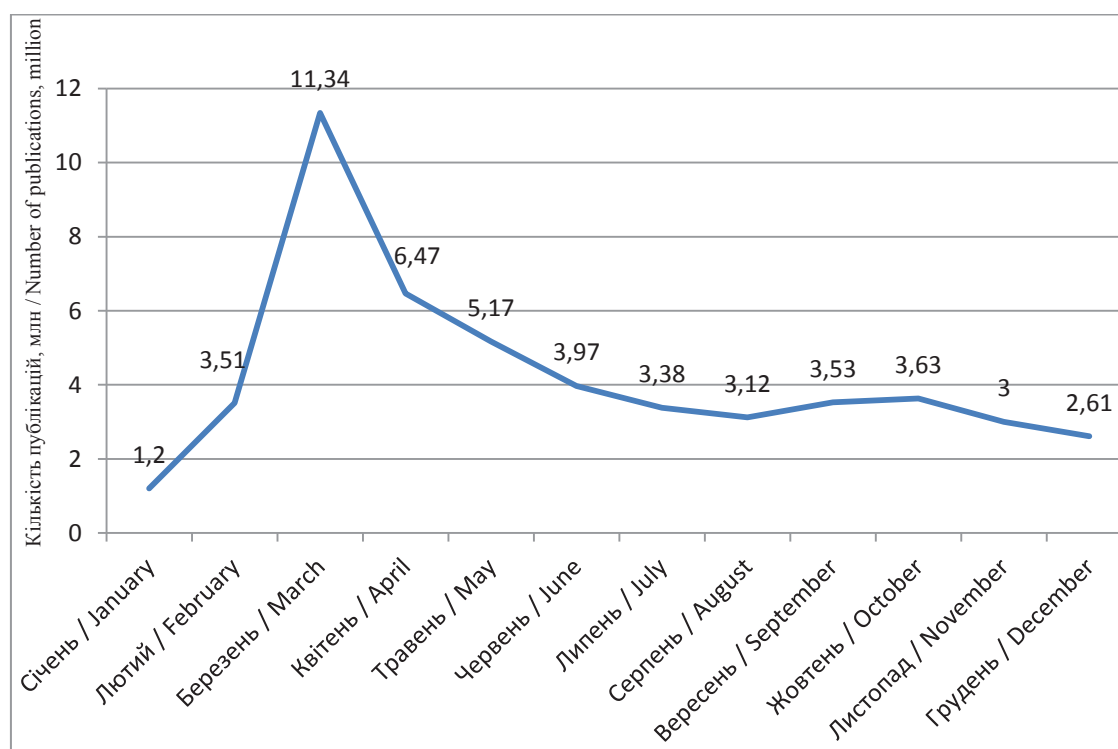


Рис. 3. Динаміка публікацій про Україну в міжнародних новинних медіа у 2022 році [6]

Fig. 3. Dynamics of publications about Ukraine in international news media in 2022 [6]

впливовість на міжнародній арені. Країна зайняла 37 місце з 121 у 2023 році у міжнародному рейтингу «Global Soft Power Index 2023» (рис. 2.9) [8].

Вперше за історію рейтингу, Україна змогла опинитись у першій 20-ці найвпливовіших країн світу, що відзначається великою кількістю уваги серед міжнародної громадськості. Даний результат відзначається успішною внутрішньою комунікацією та дипломатією України, які змогли згуртувати союзників.

Україна сприймається світом неоднозначно. Медіапростір заповнили новини про війну, коруп-

цію та безлад, що виступає послабленням позицій державі на міжнародній арені. Майбутній національний розвиток та економіки має розпочинатись з руйнування існуючих стереотипів шляхом формування унікальності. Слід згадати, що в даному випадку легше збудувати нові установки та стереотипи, аніж намагатись переробити старі. Розглянемо детальніше чинники, які наразі здійснюють негативний та позитивний впливи на імідж України (табл. 2.).

Враховуючи вище зазначені чинники, можемо зробити висновок, що національний імідж країни

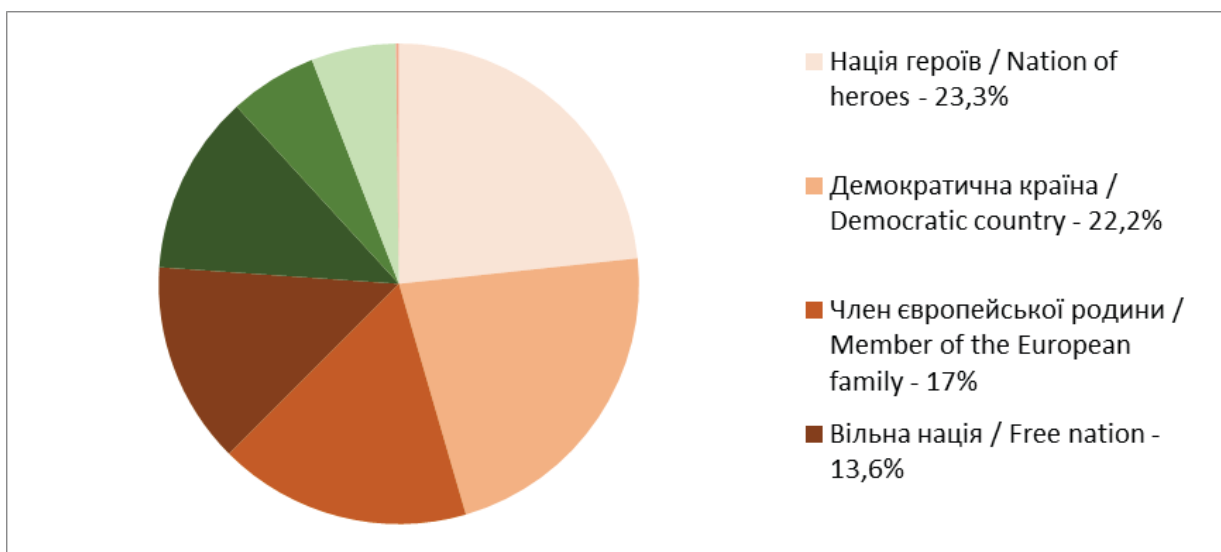


Рис. 4. Присутність бренд атрибутів України у вибірці публікацій про державу у світових ЗМІ у 2022 році [6]
Fig. 4. Presence of brand attributes of Ukraine in a sample of publications about the state in the world media in 2022 [6]

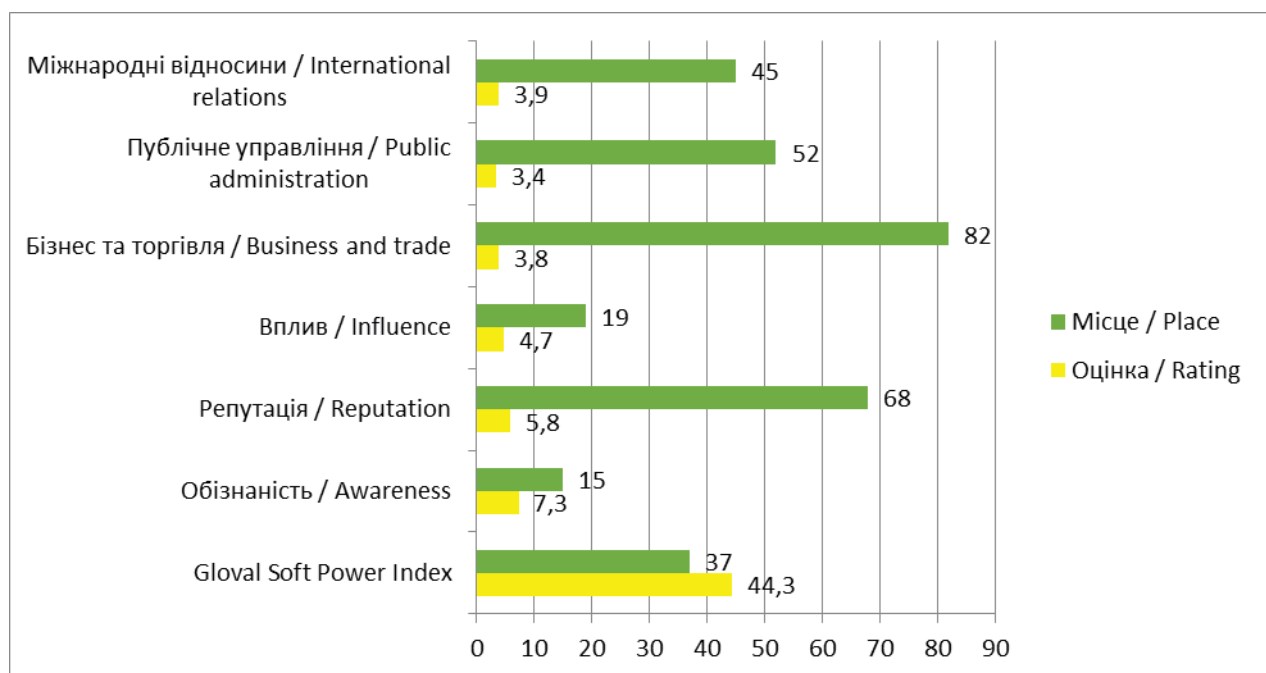


Рис. 4. Місце України в індексі Global Soft Power Index 2023 [8]
Fig. 4. Ukraine's place in the Global Soft Power Index 2023 [8]

здебільш негативний. Аби концепт був актуальним, держава має запозичити досвід та практику стратегій брендингу провідних країн. Туристичний брендинг України може бути актуальним через імідж регіонів, що зможе сприяти розвитку громадянського суспільства та консолідації, де спекуляції з питання мови та розбіжностей між культурами буде втрачати свою вагу. Враховуючи досвід провідних країн, можна сказати, що уряд має взяти на себе до 20% від загальних коштів бренду. При цьому, бізнес зможе виступати як основний спонсор бренду, оскільки він теж буде вигравати від позитивного іміджу країни.

Розглянемо більш детально досвід Німеччини. Завдяки вдалій та стратегічній кампанії бренду країні вдалося розширити політичні та економічні відносини з іншими країнами. кампанії було підняття позицій в індексі «Найпопулярніший національний бренд». Ефективністю роботи відзначається розвиток в'їзного туризму. Опитування показало,

що 90% туристів, які відвідали чемпіонат з футболу, сказали, що будуть рекомендувати Німеччину як країну, де можна гарно відпочити.

Для формування позитивного іміджу регіонів, насамперед варто визначитись з етапами та категоріями наукового підходу. Просування іміджу принесе результат у вигляді нових позитивних асоціацій з державою, а запуск моніторингу виявить наскільки країна є впізнаваною та яка ефективність програми. Кінцевою метою має бути виявлення близькості нового бренду країни та іміджу регіону українцю, й готовністю прийняти.

Бренд України має створити позитивний образ у світі, намагатись поширювати українську національну ідентичність та національне почуття гордості. Формування іміджу регіонів може стати актуальним для національного брендингу держави, а саме:

1. Проведення аудиту поточного бренду та оцінки іміджу;

Таблиця 2

Чинники, які мають вплив на державу протягом десятиліть

Table 2

Factors that have influenced the state over the decades

Позитивні чинники / Positive Factors	Наслідки / Consequences	Негативні чинники / Negative Factors	Наслідки / Consequences
Подія Євро-2012 / Euro 2012 Event	Протягом проведення чемпіонату країну відвідало понад 8,3 млн. осіб Over 8.3 million people visited the country during the championship.	Аварія на Чорнобильській АЕС Chernobyl Nuclear Disaster	Зменшення туристичної привабливості та зменшення доходу через катастрофу Reduced tourism appeal and revenue due to the catastrophe.
Євро Майдан 2013–2014 / Euromaidan 2013–2014	Українці показали себе як політично усвідомлена нація, що має вплив на історію та культуру Ukrainians demonstrated themselves as a politically aware nation with influence on history and culture.	Євро Майдан 2013–2014 Euromaidan 2013–2014	Нестабільність погіршила стан інвестиційної привабливості та зменшила капіталовкладення в Україну Instability reduced investment appeal and lowered capital inflows into Ukraine.
Людський та культурний чинники / Human and Cultural Factors	Наявність культурно-історичних пам'яток розвиває туризм, а гостинність українців відома на весь світ Cultural and historical landmarks promote tourism; Ukrainian hospitality is known worldwide.	Конфлікт через анексію Криму та сходу Conflict due to Crimea and Eastern Ukraine Annexation (2014)	Скорочення туристів. Занепад деяких туристичних атракцій Tourist numbers declined. Some attractions deteriorated.
Вихід до двох морів та Карпат / Access to Two Seas and the Carpathians	Унікальність природних об'єктів збільшує туристичні потоки Unique natural sites boost tourist flows.	Повномасштабне вторгнення Full-scale Invasion	Масове скорочення іноземного туризму через воєнні дії та загрозу безпеці. Занепад курортів Drastic drop in foreign tourism due to warfare and safety concerns. Resorts declined.
		Політична та економічна нестабільність Political and Economic Instability	Зменшення обсягів інвестицій через страх втрати фінансів Reduced foreign investment due to fear of financial loss.
		Великий обсяг заборгованості держави High National Debt	Нездатність страхування іноземних інвестицій Inability to insure foreign investments.
		Тінізація економіки Shadow Economy	Зменшення надходжень до бюджету, безробіття, проблеми з розвитком економіки Lower budget income, unemployment, and economic stagnation.

Розроблено авторами
Developed by the authors

2. Розроблення програми для формування нового іміджу територій;

3. Проведення відповідних заходів для впровадження нової програми у межах власних кордонів.

На думку деяких дослідників, брендингову кампанію слід будувати враховуючи дослідження вже існуючого бренду, врахувати всі особливості національних цільових груп. Початок такої кампанії має свідчити про появу та завоювання українськими продуктами з високою якістю.

Не зважаючи на те, що Україна входила в топ-10 країн найбільших експортерів у світі з постачання зброї, вона так і не змогла отримати гідне прославлення своїми марками та військовою технікою. Країна змогла вийти в топ-8 країн власного авіабудування, мала свій літак «Руслан», що був унікальним. Також, варто згадати й про «Південмаш», «Мотор Січ», дані підприємства такі і не змогла стати лідерами у світовій спільноті. Українські наукові центри не змогли посісти високих позицій, не дивлячись на розробку унікальних технологій.

Питання постає в тому, що чи може Україна запропонувати щось світові, при цьому здобути перемогу у цій боротьбі. Бренд України можна презентувати включаючи привітність та гостинність українського народу, унікальність культури та її автентичність, високоосвічене населення, відомі та цікаві туристичні маршрути: від Карпат до Асканії-Нови, Дністер, Хортиця, тощо. Держава може презентувати себе як центр розвитку технологій в аграрній сфері. Український чорнозем може стати дорогим брендом, який можна буде продати з часом. Маючи довгу та унікальну історію, українці володіють ресурсом, такий як козацький колорит. Села можуть пропонувати зелений туризм, а додатковою перевагою можуть виступити натуральні продукти харчування.

Україна може презентувати себе світову як перехрестя цивілізацій, релігій та культур. Третя частина країни має степ у первозданному вигляді, має оазис дикої природи, де налічується велика кількість видів тваринного світу. З однієї сторони країна має багату та культурну спадщину, з іншої це вже технологічна держава, яка має власні унікальні розробки та досягнення. Вишиванки виступають як непрочитана книга, яка все ще залишається секретом для іноземців.

Перераховуючи все вище сказане, можна виявити, що Україна може обрати будь-який образ та вкладати державні кошти в будь-що, проте варто розглянути наступні питання (рис. 5.)

Статус «Житниця Європи» чи «Годувальниця світу», спроби створення туристичного майдану для світу чи вихід на світову арену як інноваційна країна (рис. 6.) – всі варіанти є досить гарними та можливими сценаріями для розгортання подій, проте впливають інші питання:

- Чи варто витратити час та чи є це реальним?

- Чи можна увійти у топ-20 провідних країн світу розвиваючи лише одну галузь?

Сьогодні не існує єдиної стратегії формування та просування брендів, оскільки цей термін є відносно нещодавній.

Для підвищення національного бренду у сфері туризму, перший варіантом можна запропонувати розробку та впровадження промоційного туристичного квитка в Україні, алгоритм дії (табл. 3.)

Реалізація такого проекту сприятиме розвитку внутрішнього туризму в Україні, дозволить українцям краще пізнати різноманіття культурної та природної спадщини різних регіонів країни. Квитки можуть зацікавити як внутрішніх туристів, так і іноземців. Також це дозволить збільшити потік відвідувачів в регіональні музеї, заповідники тощо, сприяючи їх фінансовій підтримці.

Заходи, які зможуть підвищити рівень бренду та які можуть працювати з споживачами з-за кордону:

1. Використання досліджень міжнародного досвіду для забезпечення розвитку конкурентних переваг держави;

2. Вивчення та визначення головних складових для підвищення рівня інформованості міжнародного товариства про переваги країни, що принесе зацікавленість аудиторії та створить одні з кращих асоціацій;

3. Врахування особливостей культур, звідки прибувають туристи для пропонування та побудов особливостей турів для представлення на міжнародних ринках;

4. Оновити стан лікувального туризму, врахувати види послуг, які є привабливими для сегменту, при цьому також враховуючи туристів з різних країн, що зможе забезпечити ефективність використання туристичних та природних ресурсів;

5. Оновлення нормативно-правової бази щодо розвитку туризму, а саме:

- Закон України «Про особисте селянське господарство» був прийнятий ще у 2003 році і на сьогодні потребує суттєвого оновлення, аби сприяти розвитку сільського зеленого туризму. Основні оновлення, які пропонуються в Проекті Закону No2232a: Розширення переліку видів діяльності, якими можуть займатися власники особистих селянських господарств. Зокрема додається така діяльність як сільський та екологічний туризм. Скасування обов'язкової реєстрації особистого селянського господарства. Залишається лише добровільна реєстрація для тих господарств, які потребують підтримки держави. Спрощення оподаткування доходів від діяльності особистих селянських господарств у сфері сільського зеленого туризму шляхом запровадження єдиного податку.

- Закон України «Про туризм» (1995 року) повністю застарів і містить багато неактуальних норм.

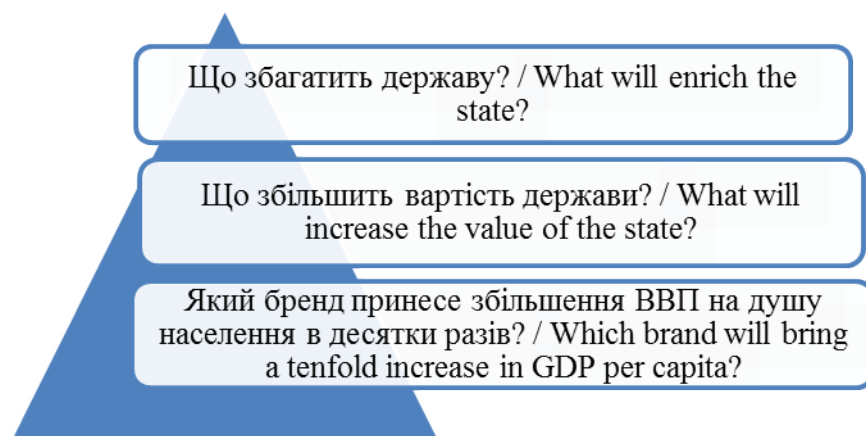


Рис.5. Питання, які має поставити держава для вдалого брендингу
Fig. 5. Questions that the state should ask for successful branding



Рис. 6. Можливі варіанти для обрання нового брендингу країни
Складено авторами
Fig. 6. Possible options for choosing a new country branding
Compiled by the authors

Потребує прийняття нової, модерної редакції закону, а саме: а саме: оновити термінологію та класифікації видів і форм туризму; додати нові перспективні види - еко туризм, сільський зелений, медичний, діловий туризм; деталізувати визначення, права та обов'язки суб'єктів туристичної діяльності: туроператорів, тур агентів, екскурсоводів, гідів; визначити чіткі вимоги щодо сертифікації та стандартизації туристичних послуг, засобів розміщення, гідів; оновити та спростити процедури ліцензування тур діяльності, запровадити онлайн-режим; встановити вимоги обов'язкового страхування відповідальності туроператора перед туристами.; посилити механізми державної підтримки та стимулювання розвитку туристичної галузі.

- Закон "Про курорти" (2000 року) - вимагає оновлення в частині визначення та класифікації курортів, підвищення вимог до їх інфраструктури тощо.

- Закон "Про ліцензування туристичної діяльності" потребує перегляду з огляду на імплементацію нової Директиви ЄС щодо туристичних послуг, а саме перегляд ліцензування турдіяльності, спрощення процедур, зменшення бюрократії.

6. Проведення національних конкурсів та створення проєктів для забезпечення вищого рівня інформованості у світі. Для прикладу автором запропоноване наступне: можна проводити національний фотоконкурс «Україна очима туристів», де головною метою виступатиме: популяризація туристичного потенціалу України, залучення більшої кількості іноземних туристів, формування позитивного іміджу. Умовами такого конкурсу можна визначити: подання кращих фотографій з подорожей країною від іноземців. Можна запровадити номінації, такі як: культурна спадщина, події, люди, тощо. Переможці зможуть отримати цінні призи та сертифікати на наступну подорож в Україну.

Таблиця 3

Алгоритм для розробки та впровадження промоційного туристичного квитка в Україні

Table 3

Algorithm for the development and implementation of a promotional tourist ticket in Ukraine

Етап / Stage	Характеристика / Description
1	Визначити перелік популярних туристичних об'єктів в різних регіонах України, які можна включити в програму (музеї, пам'ятки архітектури, природні заповідники тощо) Identify a list of popular tourist sites in various regions of Ukraine to include in the program (museums, architectural landmarks, nature reserves, etc.)
2	Розробити різні варіанти квитків залежно від набору об'єктів та тривалості дії (наприклад, на 3 місяці, 6 місяців, рік) Develop various ticket options based on the number of included sites and duration (e.g., 3 months, 6 months, 1 year)
3	Визначити вартість квитків з урахуванням кількості об'єктів, що входять у тур та передбачених знижок. Можна запропонувати різні способи оплати - повну оплату, оплату частинами, з можливістю повернення частини коштів при достроковому розірванні угоди Determine ticket pricing based on the number of sites and applicable discounts. Offer various payment options — full payment, installments, or partial refunds upon early cancellation
4	Розробити дизайн та поліграфію квитків. Включити карту України з позначеними об'єктами туру Design the ticket visuals and print materials. Include a map of Ukraine with marked tour sites
5	Налагодити співпрацю з туристичними компаніями та готелями для надання знижок власникам квитків Establish partnerships with travel companies and hotels to offer discounts for ticket holders
6	Провести маркетингову кампанію для просування цих квитків в українському інформаційному просторі. Наголосити на їх вигідності Launch a marketing campaign to promote these tickets in the Ukrainian media space, emphasizing their benefits
7	Запустити пілотний проект для тестування попиту і доопрацювання програми за потреби Launch a pilot project to test demand and adjust the program if needed

Розроблено авторами

Developed by the authors

7. Проведення промоційних заходів для популяризації туристичного потенціалу України, які можуть організувати представництва України за кордоном за участі українських студентів. Наприклад: фестивалі української культури - виступи танцювальних і музичних колективів, показ національного одягу, майстер-класи з українських ремесел, приготування страв національної кухні; кінопокази сучасного українського кіно - демонстрація фільмів молодих українських режисерів із субтитрами мовою країни перебування; презентації можливостей туризму в Україні - огляд різних видів туризму (культурно-пізнавальний, еко туризм, медичний, гастрономічний тощо).

У післявоєнній відбудові формування сильного бренду буде мати велике значення. Український народ продемонстрував героїзм та стійкість, світ був вражений цим, тож цю незламність варто підкреслити. Країна змогла показати свою відданість демократії та іншим європейським цінностям, що не менш важливо демонструвати іноземцям. Незважаючи на війну, креативні компанії та ІТ продовжують свій розвиток. Майбутня відбудова відкриє чималий попит на інвестиції у різні галузі. Поточний бренд України має низку недоліків та потребує трансформації з кількох причин:

1. Відсутність чіткого позиціонування. В поточному бренді України немає чіткої і зрозумілої концепції, ідеї, які б виділяли її серед інших країн. Він не несе певного унікального образу або обіцянки, що ускладнює сприйняття та запам'ятовування;

2. Брак цілісності та системності. Теперішній бренд країни розрізнений, фрагментований в різних проявах. Відсутня єдина системна стратегія позиціонування бренду в туризмі, інвестиційній сфері, культурі тощо.

3. Невідповідність реаліям Події Революції Гідності, російська агресія, європейський вибір українців - все це кардинально змінило країну та її імідж. Застарілий бренд більше не відображає нову реальність та ідентичність;

4. Відсутність емоційного зв'язку. Наявний бренд не здатний викликати емоційний відгук, захоплення, переживання щодо України. Він не апелює до цінностей, прагнень та емоцій цільової аудиторії;

5. Брак потужної промоції. Бренд не підкріплюється належним маркетингом та розповсюдженням, що не дозволяє йому стати сильним та переконливим на світовій арені.

Пропозиції щодо оновлення та трансформації бренду: по-перше, оновлення візуальної ідентичності, яка б символізувала відродження та європейську країну, при цьому зберегти історичні елементи. Варто створити потужний меседж та сформулювати чітку концепцію, а саме новий наратив про Україну як нескорену та культурно-європейську країну, прикладом може виступати: «Україна - інноваційна нація у серці Європи» або «Країна нескорених – джерело свободи та натхнення». Просування ключових цінностей через меседж бренду, таких як свобода, демократія, єдність, сталий розвиток тощо. Залучення амбасадорів може сприяти впізнаваності серед іноземців. При цьому

варто не забувати про активну промоцію та розвиток туристичної інфраструктури. Звернути увагу на вдосконалення складових бренду, а саме: покращення бізнес-клімату, захист інвестицій, електронні сервіси, підвищення якості послуг готелів, ресторанів, транспорту до міжнародних стандартів, розвиток вітчизняної промисловості для поширення «Зроблено в Україні».

Авторами також запропоновано зміни логотипу (рис.7.). Пропонується вишуканий декоративний орнамент в українській народній стилізованій техніці петриківського розпису. Яскраві золотаво-жовті кольори, складна симетрична композиція з квітковими мотивами та геометричними елементами характерні саме для цього відомого українського бренду декоративно-прикладного мистецтва. У центрі орнаменту чітко простежуються стилізовані «деревця життя» з гіллястими квітковими гронами. Традиційно в петриківському розписі вони символізують родючість, процвітання та безперервність життя. Навколо них розміщені менші декоративні елементи у вигляді стилізованих квітів, листочків та геометричних форм.

Такий витончений петриківський орнамент, виконаний у класичних жовто-синіх тонах, є відображенням багатой української народної культурної спадщини та самобутнього мистецтва декоративного розпису. Він часто використовується для оздоблення інтер'єрів, посуду, сувенірної продукції як яскравий приклад українського бренду. Колоски є типовим елементом української народної орнаментики та розпису, оскільки символізують родючість землі, достаток, щедрі врожаї. В давнину колоски були одним із найважливіших оберегів для українців, адже пов'язувалися із життєдайною силою та плодючістю. У даному орнаменті стилізовані колоски обрамляють квіткові гілки та деревця у центральній частині композиції. Їх форма доволі умовна та лаконічна, проте чітко впізнавана завдяки характерним пишним вусикам. Використання колосків як декоративного мотиву в поєднанні з квітковими елементами - давня традиція українського народного розпису. Це надає орнаменту виразного національного колориту, пов'язуючи його з



Рис. 7. Новий український логотип
Розроблено авторами
Fig. 7. New Ukrainian logo
Developed by the authors

українськими землеробськими коренями, історією та культурою. Загалом, поєднання стилізованих колосків, квітів та дерев життя у цьому петриківському орнаменті символізує єдність людини та природи, цикли зростання й відродження, процвітання та благополуччя.

Висновки. Існуючий бренд України «Ukraine NOW» має низку недоліків і потребує трансформації. Запропоновано низку заходів для підвищення туристичної привабливості України, зокрема розробка промоційного туристичного квитка, проведення національних фотоконкурсів, фестивалів української культури за кордоном. Також, наголошено на необхідності оновлення нормативно-правової бази у сфері туризму, зеленого туризму, курортної діяльності відповідно до європейських стандартів. У статті запропоновано оновлення бренду України, а саме створення потужного меседжу, який би фокусовався на ключових цінностях: свобода, інновації, відродження. Авторами запропоновано створення нового логотипу з використання елементів української народної культури - петриківський розпис з квітковими мотивами та символами родючості й процвітання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Євтушенко О. В., Гапоненко Г. І., Шамара І. М. Аналіз туристичного попиту в Україні: сучасний стан і перспективи. *Бізнес Інформ*. 2021. №2. С. 152–160. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-152-160>
2. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М. Василенко В.Ю. Проблеми та перспективи впровадження блокчейн-технологій в туристичній галузі України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2021. № 14. С. 217-224.
3. Євтушенко О.В.; Арсенкіна Д.Д. Можливості післявоєнного відновлення економіки за допомогою креативних індустрій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2022. № 16. С. 64-73. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-07>
4. Гапоненко Г.І.; Євтушенко О.В.; Шамара І.М.; Анненкова В.Є. Перспективи застосування механізмів шерингової економіки в індустрії туризму України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2024. № 19. С. 77-85 DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-07>
5. Бренд Ukraine NOW. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/07/16/232175/>

6. Звіт про сприйняття України у світі. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/33/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%D0%BD%D0%B8_%D1%83_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%96_2022.pdf
7. Імідж країни, його сутність і роль у міжнародних зв'язках із громадськістю. URL: <https://posibniki.com.ua/post-imidzh-krayini-yogo-sutnist-i-rol-u-mizhnarodnih-zvyazkah-iz>
8. М'яка сила України. Як Brand Ukraine розвиває національний бренд. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/31797/2023-04-28-myaka-syla-ukrainy-yak-brand-ukraine-rozvyvaie-natsionalnyy-brend/>
9. Україна як бренд: синопсис стратегії Українського інституту. URL: <https://gwaramedia.com/ukraina-yak-brend-sinopsis-strategii-ukrainskogo-institutu/>
10. Хто такі BRAND UKRAINE та як вони формують образ сучасної України. URL: <https://bazilik.media/khto-taki-brand-ukraine-ta-iaak-vony-formuiut-obraz-suchasnoi-ukrainy/>
11. Gbadamosi, A., Bamber, D., Sani, K.F., Panditharathna, R., Hossain, M.I., Edwin, C.A. (2025). Tourism, Place Branding, and Consumer Behaviour. In: Gbadamosi, A. (eds) Brands, Branding, and Consumerism. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-80859-3_6
12. Bassols, N. and Leicht, Th., Exploring destination brand disengagement in a top-down policy context: lessons learned from Cartagena, Colombia, *J. Place Manage Dev.*, 2020, vol. 3, no. 13, pp. 347–363. <https://doi.org/10.1108/IPMD-06-2019-0040>
13. Herezniak, M., Florek, M., and Augustin, A., On measuring place brand effectiveness – between theoretical developments and empirical findings, *Econ. Sociol.*, 2018, vol. 11, no. 2, pp. 36–51. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-2/3>
14. Herget, J., Petru, Z., and Abraham, J., City branding and its economic impacts on tourism, *Econ. Sociol.*, 2015, vol. 8, pp. 119–126. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2015/8-1/9>
15. Jorgensen, O.H., Key performance indicators in Danish place and city branding—Proposal for a new brand strategy platform, *Place Branding Public Diplomacy*, 2016, vol. 12, no. 4, pp. 339–351. <https://doi.org/10.1057/s41254-016-0006-x>
16. Ashworth, G. J., & Kavaratzis, M. (2009). Beyond the logo: Brand management for cities. *Journal of Brand Management*, 16(8), 520–531. <https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2550133>
17. Maria Giovanna Confetto, Francesca Conte, Maria Palazzo, Alfonso Siano. Digital destination branding: A framework to define and assess European DMOs practices. *Journal of Destination Marketing & Management*, Volume 30, 2023, 100804, ISSN 2212-571X, <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2023.100804>
18. Hugues Séraphin, Mustafeed Zaman, Sharon Olver, Stéphane Bourliataux-Lajoie, Frederic Dosquet. Destination branding and overtourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Volume 38, 2019, Pages 1-4, ISSN 1447-6770, <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.11.003>
19. José Luis Ruiz-Real, Juan Uribe-Toril, Juan Carlos Gázquez-Abad. Destination branding: Opportunities and new challenges. *Journal of Destination Marketing & Management*, Volume 17, 2020, 100453, ISSN 2212-571X, <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100453>
20. Hankinson, G. Place branding research: A cross-disciplinary agenda and the views of practitioners. *Place Brand Public Dipl* 6, 300–315 (2010). <https://doi.org/10.1057/pb.2010.29>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2025

Стаття рекомендована до друку 21.03.2025

Olena Yevtushenko, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: evytushenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Karyna Khrystyuk, student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: khrystyuk2020utm12@student.karazin.ua

TOURIST BRAND OF UKRAINE: ANALYSIS AND POSSIBILITY OF TRANSFORMATION

In the modern world, territories compete with each other, striving for self-affirmation and the choice of such economic structures that will provide them with more reliable positions. In conditions of constant growth of competition, the marketing of any territory, including its branding, is of great importance for comparing geographical locations, geographical locations. In this regard, more and more countries and cities are purposefully engaged in the promotion of their own territories and the formation of a unique brand that determines the tourist attractiveness of a particular area. This trend is characterized by the transformation of tourism into one of the most important sectors in the structure of the world economy. sectors in the structure of the world economy, determining in many cases regional well-being, economic and political stability. well-being, economic and political stability. Growing competition in the field of attracting tourists requires states to introduce new methods and approaches to promotion, including branding of a tourist area. Territorial branding is a strategic process of creating and promoting a unique image and reputation of a certain territory in order to increase its attractiveness, recognition and competitiveness in the international arena. The formation of a tourist brand highlights the main stages, namely: creating

a working group, studying the competitive environment, creating an identity and brand image, implementing a new concept, creating and implementing a brand strategy, monitoring effectiveness and adjusting as needed. The tourist brand of a country should reflect its mission and tourism development strategy, as well as take into account the segmentation of consumers of tourist services according to various criteria. In our opinion, the process of forming a territory brand requires coordinated work with the involvement of government agencies and the tourism business.

Keywords: *tourism industry, tourist attractions, territory brand, branding, territorial competitiveness.*

REFERENCES

1. Yevtushenko, O. V., Haponenko, H. I., & Shamara, I. M. (2021). Analiz turystychnoho popytu v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy [Analysis of Tourism Demand in Ukraine: Current State and Prospects]. *Biznes Inform*, (2), 152–160. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-152-160> (in Ukrainian)
2. Haponenko, H. I., Yevtushenko, O. V., Shamara, I. M., & Vasylenko, V. Yu. (2021). Problemy ta perspektyvy vprovadzhennia blockchain-tehnolohii v turystychnii haluzi Ukrainy [Problems and Prospects of Implementing Blockchain Technologies in Ukraine's Tourism Sector]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turysm*, (14), 217–224 (in Ukrainian).
3. Yevtushenko, O. V., & Arsenkina, D. D. (2022). Mozhyvosti pislivoiennoho vidnovlennia ekonomiky za dopomohoiu kreatyvnykh industrii [Post-War Economic Recovery Opportunities through Creative Industries]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turysm*, (16), 64–73. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-07> (in Ukrainian)
4. Haponenko, H. I., Yevtushenko, O. V., Shamara, I. M., & Annenkova, V. Ye. (2024). Perspektyvy zastosuvannia mekhanizmiv sherynhovoi ekonomiky v industrii turyzmu Ukrainy [Prospects for Applying Sharing Economy Mechanisms in Ukraine's Tourism Industry]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turysm*, (19), 77–85. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-07> (in Ukrainian)
5. Brand Ukraine NOW. (n.d.). Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/07/16/232175/> (in Ukrainian)
6. Zvit pro spryiniattia Ukrainy u sviti [Report on the Perception of Ukraine in the World]. (n.d.). Retrieved from <https://brandukraine.org.ua/documents/33/> (in Ukrainian)
7. Imidzh krainy, yoho sutnist i rol u mizhnarodnykh zviazkakh iz hromadskistiu [Country Image: Its Essence and Role in International Public Relations]. (n.d.). Retrieved from <https://posibniki.com.ua/post-imidzh-krayini-iogo-sutnist-i-rol-u-mizhnarodnih-zvyazkah-iz/> (in Ukrainian)
8. M'iaka syla Ukrainy. Yak Brand Ukraine rozvyvaie natsionalnyi brend [Ukraine's Soft Power: How Brand Ukraine Develops the National Brand]. (2023). Retrieved from <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/31797/2023-04-28-myaka-syla-ukrainy-yak-brand-ukraine-rozvyvaie-natsionalnyy-brend/> (in Ukrainian)
9. Ukraina yak brend: synopsys stratehii Ukrainskoho instytutu [Ukraine as a Brand: Strategy Synopsis of the Ukrainian Institute]. (n.d.). Retrieved from <https://gwamedia.com/ukraina-yak-brend-sinopsis-strategii-ukrainskogo-institutu/> (in Ukrainian)
10. Khto taki BRAND UKRAINE ta yak vony formuiut obraz suchasnoi Ukrainy [Who Are BRAND UKRAINE and How They Shape the Image of Modern Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <https://bazilik.media/khto-taki-brand-ukraine-ta-iaak-vony-formuiut-obraz-suchasnoi-ukrainy/> (in Ukrainian)
11. Gbadamosi, A., Bamber, D., Sani, K. F., Panditharathna, R., Hossain, M. I., & Edwin, C. A. (2025). Tourism, place branding, and consumer behaviour. In A. Gbadamosi (Ed.), *Brands, Branding, and Consumerism*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-80859-3_6
12. Bassols, N., & Leicht, Th. (2020). Exploring destination brand disengagement in a top-down policy context: Lessons learned from Cartagena, Colombia. *Journal of Place Management and Development*, 13(3), 347–363. <https://doi.org/10.1108/JPM-06-2019-0040>
13. Herezniak, M., Florek, M., & Augustin, A. (2018). On measuring place brand effectiveness – between theoretical developments and empirical findings. *Economics & Sociology*, 11(2), 36–51. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-2/3>
14. Herget, J., Petru, Z., & Abraham, J. (2015). City branding and its economic impacts on tourism. *Economics & Sociology*, 8(1), 119–126. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2015/8-1/9>
15. Jorgensen, O. H. (2016). Key performance indicators in Danish place and city branding—Proposal for a new brand strategy platform. *Place Branding and Public Diplomacy*, 12(4), 339–351. <https://doi.org/10.1057/s41254-016-0006-x>
16. Ashworth, G. J., & Kavaratzis, M. (2009). Beyond the logo: Brand management for cities. *Journal of Brand Management*, 16(8), 520–531. <https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2550133>
17. Confetto, M. G., Conte, F., Palazzo, M., & Siano, A. (2023). Digital destination branding: A framework to define and assess European DMOs practices. *Journal of Destination Marketing & Management*, 30, 100804. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2023.100804>
18. Séraphin, H., Zaman, M., Olver, S., Bourliataux-Lajoie, S., & Dosquet, F. (2019). Destination branding and overtourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 38, 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.11.003>
19. Ruiz-Real, J. L., Uribe-Toril, J., & Gázquez-Abad, J. C. (2020). Destination branding: Opportunities and new challenges. *Journal of Destination Marketing & Management*, 17, 100453. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100453>
20. Hankinson, G. (2010). Place branding research: A cross-disciplinary agenda and the views of practitioners. *Place Branding and Public Diplomacy*, 6, 300–315. <https://doi.org/10.1057/pb.2010.29>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 20.02.2025

The article is recommended for printing 21.03.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-21
УДК 338.486.1:338.487

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Никига Оксана Василівна

доктор філософії (туризм)

викладач кафедри туризму

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007

e-mail: nykyha1993@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3492-7475>

Мороз Соломія Романівна

доктор філософії (туризм)

викладач кафедри туризму

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007

e-mail: m.solomiya22@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4742-6984>

Нога Руслан Юрійович

старший лаборант кафедри туризму

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007

e-mail: ruslannoga1504@gmail.com

Управління якістю туристичних послуг є визначальним чинником ефективної діяльності підприємств туристичної сфери, що потребує безперервного вдосконалення та врахування актуальних тенденцій. В сучасному світі туристична діяльність визначається рівнем конкурентоспроможності, і саме якість виступає ключовою конкурентною перевагою туристичних підприємств. Мета статті полягає в обґрунтуванні сучасних підходів в управлінні якістю туристичних послуг. Для досягнення поставленої мети використано наступні методи дослідження: аналіз та синтез, порівняльний та узагальнення. Встановлено, що ефективне управління якістю туристичних послуг потребує комплексного підходу, який об'єднує всі процеси та функції, спрямовані на досягнення високого рівня обслуговування клієнтів. Визначено, що якість туристичних послуг є важливим фактором, оскільки дає оцінку процесу надання послуг, в подальшому це впливає на лояльність клієнта і позитивні відгуки. Не менш важливо є те, що висока якість послуг сприяє підвищенню економічної ефективності туристичних підприємств та їхньої репутації на ринку. Встановлено, що забезпечення високого рівня туристичних послуг сприяє не лише підвищенню економічної ефективності підприємств, а й розвитку сталого туризму, що є важливою складовою стратегії розвитку туристичної галузі. Серед основних і сучасних підходів щодо управління якістю туристичних послуг слід відносити: впровадження міжнародних стандартів якості; орієнтацію на клієнтів; цифрову трансформацію; конкурентний аналіз ринку і вивчення запитів туристів. Зазначено, що основою туристичних послуг є сервіс. Основними складовими високого рівня сервісу є професіоналізм персоналу, культура спілкування, швидке реагування на потреби туристів та уважне ставлення до кожного туриста. Встановлено, що покращення якості сервісу має вирішальне значення. Серед основних інструментів щодо покращення якості сервісу виділяємо: регулярну професійну підготовку персоналу, самонавчання, запровадження системи мотивації працівників та проведення опитування серед клієнтів. Визначено, що конкурентоспроможність, визначається двома основними показниками, насамперед – рівнем якості продукту та рівнем ціни.

Ключові слова: туризм, управління, якість, туристичні послуги, сервіс.

Як цитувати: Никига О.В., Мороз С.Р., Нога Р.Ю. Управління якістю туристичних послуг: сучасні підходи. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 206–211. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-21>

In cites: Nykyha O., Moroz S., & Noha R. (2025). Quality management of tourist services: modern approaches. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 206–211. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-21> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Управління якістю туристичних послуг є визначальним чинником ефективної діяльності підприємств туристичної сфери, що потребує безперервного вдосконалення та врахування актуальних тенденцій. У контексті технологічного розвитку та трансформації споживчих потреб сучасні концепції управління якістю зазнають постійної еволюції.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження сутності забезпечення якості послуг у туристичній індустрії висвітлююся у багатьох працях українських науковців. Зокрема, Н. Богдан, І. Писаревський, С. Погасій розглядають теоретичні основи і практичні питання в діяльності туристичних підприємств щодо управління та підвищення якості надання послуг [2], також Н. Кудла комплексно розглядає теоретичні та практичні аспекти управління якістю в туризмі [6], О. Долинська обґрунтовує основні підходи та сучасні тенденції в управлінні якістю туристичних послуг, включаючи орієнтацію на клієнта [3].

Виклад основного матеріалу. Розвиток індустрії туризму тісно пов'язаний з економічним та соціальним розвитком країни чи регіону. У сучасних умовах велике значення для забезпечення стабільності та ефективності функціонування туристичного бізнесу має якість надання туристичних послуг. Відповідно на сучасному етапі розвитку туристичного ринку є важливим завданням туристичних підприємств – створювати якісні та конкурентоспроможні туристичні продукти, які би зацікавили внутрішнього туриста та іноземного. Якість туристичних послуг є визначальним фактором розвитку туристичної сфери, оскільки безпосередньо впливає на рівень задоволеності споживачів, конкурентоспроможність підприємств та імідж дестинацій. Підвищення якості обслуговування сприяє зміцненню позицій на міжнародному туристичному ринку, стимулює попит та забезпечує стійке економічне зростання галузі.

У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації індустрії гостинності питання забезпечення якості туристичних послуг набуває стратегічного значення. Якість стає не лише конкурентною перевагою, але й визначальним чинником сталого розвитку туристичних підприємств та формування позитивного іміджу дестинації. Управління якістю туристичних послуг виходить за межі контролю стандартів обслуговування і охоплює ширший спектр дій, зокрема впровадження систем менеджменту якості, орієнтацію на споживача, інновації в сервісному дизайні, а також постійну оцінку й моніторинг задоволеності клієнтів.

Найважливішими інструментами державного регулювання діяльності туристичних організацій та захисту прав споживачів туристичних послуг є стандартизація, сертифікація та ліцензування у туризмі. До основних нормативних документів

із стандартизації відносяться: державні стандарти України (ДСТУ), правила, норми та рекомендації щодо стандартизації, державні класифікатори, стандарти галузей та підприємств. Стандарти в галузі туризму є частиною національної системи стандартизації України, що визначає цілі та завдання стандартизації в туристичній діяльності, засоби розміщення, основні принципи та організацію робіт, категорії нормативних документів, види стандартів та основні положення з міжнародного співробітництва. Цілями стандартизації у сфері туристичної діяльності є забезпечення рівня якості та безпеки споживання туристичного продукту або туристичних послуг, які заявлені виробником та захист інтересів споживачів цих послуг від нездорової конкуренції на ринку [5].

Відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з організації туризму, туристичними послугами вважаються послуги, які надають суб'єкти туристичної діяльності з метою задоволення потреб туристів. До таких послуг належать: розміщення, харчування, транспорт, інформаційно-рекламне обслуговування, а також послуги сфери культури, спорту, побуту та розваг.

На нашу думку, якість туристичної послуги – це сукупність певних характеристик послуги, які здатні задовольнити потреби туристів. До основних характеристик туристичної послуги відносять:

- надійність – відповідність зазначеним умовам надання послуги;
- передбачуваність – здатність суб'єкта туристичної діяльності передбачити потреби споживачів і забезпечити сталий рівень якості обслуговування у довгостроковій перспективі;
- доступність – можливість зручного отримання відповідної туристичної послуги, що передбачає як фізичну, так і інформаційну доступність для кожного клієнта;
- комунікативність – ефективна взаємодія між суб'єктом туристичної діяльності та споживачем;
- уважність – персоналізований підхід до кожного клієнта, вміння вчасно реагувати на потреби та запити.

Відтак, управління якістю – це скоординований процес, який передбачає планування, контроль та постійне удосконалення якості послуг, які виробляються (надаються) в галузі туризму. Цей процес охоплює усі етапи туристичного обслуговування – від розробки конкретного туристичного продукту до безпосереднього надання послуг кінцевому споживачеві, з метою максимального задоволення потреб туристів та формування позитивного іміджу як туристичного підприємства, так і дестинації. Таким чином, управління якістю туристичних послуг є важливим інструментом, який може сприяти конкурентоспроможності та довготривалому успіху у туристичній сфері.

На нашу думку, процеси проектування, забезпечення та підтримання якості туристичного продукту мають бути інтегровані в єдину систему управління якістю. Ефективне управління якістю туристичних послуг потребує комплексного підходу, який об'єднує всі процеси та функції, спрямовані на досягнення високого рівня обслуговування клієнтів.

Світова практика засвідчує існування трьох типів систем управління якістю:

- системи, які відповідають вимогам стандартів ISO серії 9001;
- системи, які відповідають вимогам національних / регіональних стандартів;
- системи, які відповідають внутрішнім стандартам підприємства [10].

Як зазначає А. Панчук, управління якістю туристичних послуг – складний процес, що інтегрує діяльність різних суб'єктів господарювання, метою якої є задоволення потреб туристів [7]. Таким чином, інтеграція сучасних інформаційних технологій у діяльність туристичних підприємств дозволить створити сприятливі умови для поліпшення якості обслуговування споживачів і забезпечення довготривалих конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. В умовах стрімкого розвитку цифрових рішень важливо, щоб менеджери сприймали технології не просто як інструмент, а як ключовий чинник для стратегічного зростання та удосконалення бізнесу.

У туризмі виділяють чотири типи якості:

- якість як властивість та особливість продукту (послуги), яка викликає почуття задоволення у споживача, або відсутність недоліків, що підсилює стан задоволеності у нього;
- якість як технічна та функціональна характеристика продукту (послуги). Технічна якість – це все те, що отримує і споживає клієнт, а також те, з чим він залишається після взаємодії зі спеціалістом туристичного підприємства. Функціональна якість – це процес надання продукту (послуги), під час якого споживач проходить безліч етапів у своїй взаємодії з фахівцями туристичного підприємства;
- якість як складова культури обслуговування, яка формується поведінкою працівників туристичного підприємства по відношенню до споживачів, а критеріями її оцінки є дружелюбність, чуйність і люб'язність персоналу;
- якість як етична компонента продукту (послуги), яка може бути оцінена споживачем лише в процесі його споживання [10].

В сучасних умовах розвитку туристичної галузі, туристичні компанії спрямовують свої зусилля на розширення їхнього асортименту, забезпечення доступності, зростання комфортності тощо. Однак при цьому не завжди вдається досягти бажаного, оскільки усі зусилля компанії в кінцевому рахунку

стають залежними від того, чи буде визнавати послугу якісною безпосередньо споживач. Тому виникає проблема формулювання інтегрального підходу, в якому б поєдналися в єдине ціле матеріальні й нематеріальні складові, що характеризують якість послуги [8].

У сучасному туризмі впровадження міжнародних стандартів системі управління якістю ISO 9001 та ISO 18513 стало основою для формування ефективних систем управління якістю. Особлива увага приділяється збору і аналізу клієнтських відгуків, що дозволяє правильно і швидко адаптувати послуги до змінних запитів споживачів.

Сертифікат ISO 9001:2015 – це документ, що підтверджує, що система менеджменту цієї юридичної особи відповідає певним міжнародним правилам як документально, так і практично. Сертифікат ISO 9001:2018 – це оновлена версія Сертифіката ISO 9001:2015.

Стандарт ISO 9001:2015 – документ, що складається з обов'язкових правил та рекомендаційних пунктів [9]. Варто зазначити, що окремого стандарту ISO 9001, який би був розроблений спеціально для туристичної галузі, поки що нема. Однак, даний стандарт запроваджується туристичними фірмами, операторами, готелями для побудови ефективної системи якості.

Стандарт ISO 18513 система управління туристичними послугами – це низка міжнародних чинних стандартів, розроблених відповідно до потреб управління всіх малих та великих підприємств, що працюють у сфері туризму. Він заснований на основних вимогах до управління в туристичній галузі та легко інтегрується в існуючі системи управління якістю [12].

Для того, щоб успішно конкурувати як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, а також підтримувати свій імідж і престиж, багато туристичних компаній, впровадили систему управління туризмом ISO 18513 і здобули відповідний сертифікат. Однозначно, що сертифікати якості викликають більшу довіру серед споживачів і партнерів.

Отже, до основних і сучасних підходів щодо управління якістю туристичних послуг слід відносити:

- 1) впровадження міжнародних стандартів якості;
- 2) орієнтація на клієнтів;
- 3) цифрова трансформація;
- 4) конкурентний аналіз ринку і вивчення запитів туристів.

Сьогодні, туристичні підприємства стикаються з такими проблемами, як динамічна зміна очікувань клієнтів, потреба в постійній цифровій модернізації та кадрові труднощі, що вимагають впровадження систем безперервного навчання персоналу.

На нашу думку, сучасні підходи до управління якістю мають орієнтуватися на клієнтський досвід і відгуки. Головний акцент у системі управлін-

ня якістю робиться на виконанні вимог клієнтів і прагненні перевищити їхні очікування. Розуміння і задоволення потреб клієнтів сприяє підприємству довготривалому успіху у діяльності.

Зауважимо, що основою туристичних послуг є сервіс. Оскільки завдяки сервісу у туристів формується враження про якість туристичного продукту. Основними складовими високого рівня сервісу є професіоналізм персоналу, культура спілкування, швидке реагування на потреби туристів та уважне ставлення до кожного туриста. Як відомо, навіть добре продуманий та організований тур може залишити у туристів негативні враження, якщо рівень сервісу буде низьким.

Однозначно, управління якістю туристичних послуг сьогодні є динамічним, міждисциплінарним процесом, що потребує комплексного підходу з урахуванням технологічних, соціальних, екологічних та культурних чинників. Формування конкурентоспроможної туристичної пропозиції можливе лише за умов постійного вдосконалення якості сервісу відповідно до очікувань сучасного туриста.

Таким чином, покращення якості сервісу має вирішальне значення. Серед основних інструментів

щодо покращення якості сервісу можемо виділити: регулярну професійну підготовку персоналу, самонавчання, запровадження системи мотивації працівників та проведення опитування серед клієнтів.

Варто зазначити, що з розвитком туристичних ринків, впровадженням цифрових технологій та зростанням очікувань споживачів критерії оцінювання якості послуг змінюються і стають дедалі складнішими, багатокомпонентними та орієнтованими на індивідуальні потреби клієнтів.

Висновки. Отже, проаналізувавши наявні визначення якості послуг, зроблено висновок, що поняття слід трактувати, як сукупність характеристик послуги, які дозволяють їй задовольняти визначені потреби споживачів. Поняття якості послуг постійно еволюціонує під впливом глобальних змін у суспільстві, економіці та технологіях. Управління якістю туристичних послуг потребує комплексного підходу, орієнтованого на постійне вдосконалення обслуговування із використанням сучасних технологій. Забезпечення високої якості є ключовим фактором розвитку конкурентоспроможного та стійкого туристичного бізнесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балабан І.Г. Основні вимоги до якості туристичних послуг. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: досвід та перспективи розвитку для України»* (м. Одеса, 10 квітня 2019 р.). Одеса: ОНЕУ, 2019. с. 596-599.
2. Богдан Н.М., Писаревський І.М., Погасій С.О. Управління якістю туристських послуг : підручник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 340 с.
3. Долинська О., Біницька О., Гільберг Т. Управління якістю туристичних послуг: сучасні тенденції. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-7>.
4. Законодавство України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0103-01#Text> (дата звернення: 03.05.2025).
5. Ковалевська І.М. Стандартизація як інструмент державного управління туристичною діяльністю в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/909/872> (дата звернення: 03.05.2025).
6. Кудла Н.Є. Управління якістю в туризмі: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 328 с.
7. Панчук А.П., Панчук І.В. Туристична індустрія України. *Інноватика у вихованні*. 2017. Вип. 5. С. 154-161.
8. Пилипенко Г. М., Смесова В. Л., Безугла Л. С., Бондаренко Л. А. Теоретико-методологічні аспекти визначення якості послуг у туристичному бізнесі. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2023. № 1(81). С. 150-156.
9. Український центр сертифікації продукції. URL: <https://www.ukrsepro.in.ua/>. (дата звернення 06.05.2025).
10. Чорна Н.М. Система управління якістю на туристичному підприємстві: теоретичні аспекти впровадження та функціонування. *Економіка та суспільство*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-56>. (дата звернення: 06.05.2025).
11. Чорна Н.М. Система управління якістю як інструмент удосконалення менеджменту туристського підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-14>. (дата звернення: 06.05.2025).
12. Système de gestion des services touristiques ISO 18513. URL: <https://www.sertifikasyon.net/fr/hizmet/iso-18513-turizm-hizmetleri-yonetim-sistemi/>. (дата звернення 04.05.2024).

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2025

Стаття рекомендована до друку 14.04.2025

Oksana Nykyha, Doctor of Philosophy (Tourism), Lecturer of Tourism Department, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: nykyha1993@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3492-7475>

Solomiia Moroz, Doctor of Philosophy (Tourism), Lecturer of Tourism Department, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: m.solomiya22@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4742-6984>

Ruslan Noha, Senior Laboratory Assistant of Department of Tourism, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: ruslannoga1504@gmail.com

QUALITY MANAGEMENT OF TOURIST SERVICES: MODERN APPROACHES

Quality management of tourist services is a determining factor in the effective operation of enterprises within the tourism sector, requiring continuous improvement and consideration of current trends. In today's world, tourism activity is defined by the level of competitiveness, and quality serves as the key competitive advantage for tourism enterprises. The aim of this article is to substantiate modern approaches to quality management in tourist services. To achieve this goal, the following research methods were used: analysis and synthesis, comparison, and generalization. It has been established that effective quality management of tourist services requires a comprehensive approach that integrates all processes and functions aimed at achieving a high level of customer service. It is established that the quality of tourist services is a important factor, as it provides an assessment of the service provision process, which in turn affects customer loyalty and positive feedback. Equally important is the fact that high service quality contributes to enhancing the economic efficiency of tourism enterprises and improving their market reputation. It has been established that providing a high level of tourist services contributes not only to increasing the economic efficiency of enterprises, but also to the development of sustainable tourism, which is an important component of the tourism industry development strategy. The main and modern approaches to managing the quality of tourism services include: implementation of international quality standards; customer orientation; digital transformation; competitive market analysis and study of tourist requests. It is noted that service lies at the core of tourist services. The main components of a high level of service are staff professionalism, communication culture, quick response to the needs of tourists and an attentive attitude towards each tourist. It has been established that improving the quality of service is crucial. Among the key tools for improving service quality are: regular professional training of staff, self-directed learning, the implementation of employee motivation systems, and conducting customer surveys. It is determined that competitiveness is defined by two main indicators: primarily the quality level of the product and the pricing level.

Keywords: *tourism, management, quality, tourist services, service.*

REFERENCES

1. Balaban I.H. (2019) Osnovni vymohy do yakosti turystychnykh posluh [Basic requirements for the quality of tourist services]. Proceedings of the *Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Turystychnyy ta hotel'no-restorannyi biznes: dosvid ta perspektyvy rozvytku dlya Ukrainy»* (Ukraine, Odesa, April 10, 2019). Odesa: ONEU, pp. 596-599 (in Ukrainian).
2. Bohdan N.M., Pysarevskyy I.M., Pohasiy S.O. (2021). Upravlinnya yakistyu turystychnykh posluh [Quality management of tourist services]. Kharkiv: O. M. Beketov KhNUMG, 340 p. (in Ukrainian).
3. Dolynska O., Binytska O., Hilberh T. (2024). Upravlinnya yakistyu turystychnykh posluh: suchasni tendentsiyi. [Quality management of tourism services: current trends]. *Economy and society*. 2024. No 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-7> (in Ukrainian).
4. Zakonodavstvo Ukrainy Pro zatverdzhennya litsenziynykh umov provadzhennya hospodarskoyi diyalnosti z orhanizatsiyi inozemnoho, vnutrishnoho, zarubizhnoho turyzmu, ekskursiynoyi diyalnosti [On approval of the Licensing Conditions for conducting economic activities in the organization of foreign, domestic, international tourism, and excursion activities]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0103-01#Text> (accessed: 03.05.2025) (in Ukrainian).
5. Kovalevska I.M. (2021) Standartyzatsiya yak instrument derzhavnoho upravlinnya turystychnoyu diyalnistyu v suchasnykh umovakh [Standartyzatsiya yak instrument derzhavnoho upravlinnya turystychnoyu diyal'nistyu v suchasnykh umovakh]. *Economy and society*. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/909/872> (accessed: 03.05.2025) (in Ukrainian).
6. Kudla N. Je. (2015) Upravlinnja yakistju v turyzmi: pidruchnyk [Quality management in tourism: a textbook]. Kyiv: Center for Educational Literature (in Ukrainian).
7. Panchuk A.P., Panchuk I.V. (2017) Turystychna industriya Ukrainy [Turystychna industriya Ukrainy]. *Innovation in education*. Vol. 5. S. 154-161 (in Ukrainian).
8. Pylypenko H. M., Smyesova V. L., Bezuhla L. S., Bondarenko L. A. (2023) Teoretyko-metodolohichni aspekty vyznachennya yakosti posluh u turystychnomu biznesi [Teoretyko-metodolohichni aspekty vyznachennya yakosti posluh u turystychnomu biznesi]. *Economic Bulletin of the Dnipro Polytechnic Institute*. No. 1(81). pp. 150-156 (in Ukrainian).

9. Ukrainian Center for Product Certification. Available at: <https://www.ukrsepro.in.ua/> (accessed: 06.05.2025) (in Ukrainian).
10. Chorna N.M. (2021) Systema upravlinnya yakistyu na turystychnomu pidpryyemstvi: teoretychni aspekty vprovadzhennya ta funktsionuvannya [Quality management system in a tourism enterprise: theoretical aspects of implementation and functioning]. *Economy and society*. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-56>. (accessed: 06.05.2025) (in Ukrainian).
11. Chorna N.M. (2021) Systema upravlinnya yakistyu yak instrument udoskonalennya menedzhmentu turystskoho pidpryyemstva [Quality management system as a tool for improving the management of a tourism enterprise]. *Economy and society*. No 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-14>. (accessed: 06.05.2025) (in Ukrainian).
12. Système de gestion des services touristiques ISO 18513. Available at: <https://www.sertifikasyon.net/fr/hizmet/iso-18513-turizm-hizmetleri-yonetim-sistemi/>. (accessed: 04.05.2025).

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 12.03.2025

The article is recommended for printing 14.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-22
УДК 64-057.2

ЖИТТЯ ТА ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШЕФ-КУХАРЯ ТА РЕСТОРАТОРА ОМАРО КАНТУ (1976–2015)

Никига Оксана Василівна

доктор філософії (туризм)
викладач кафедри туризму
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: nykyha1993@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3492-7475>

Романчук Ольга Василівна

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української та іноземних мов
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: olgabrvska@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8215-9741>
Scopus ID: 57223365509

Коваль Ростислав Семенович

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: kovalrostyslav@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9284-7505>
Scopus ID: 57209249017

Данилевич Мирослава Василівна

доктор педагогічних наук, професор
в. о. завідувача кафедри туризму
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: mdanylevych@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1285-392X>
Scopus ID: 56707328000

Калимон Юлія Олександрівна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: kalymon.yulia@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0062-2382>
Scopus ID: 57804495100

У статті проаналізовано життя та професійну діяльність одного із найвідоміших американських шеф-кухарів та рестораторів, представника молекулярної гастрономії Homaro Cantu (1976–2015). Установлено, що Homaro Cantu був одержимий різноманітністю форм їжі, прагнув змінити відвідини ресторану: переосмислити обслуговування, те, як клієнти взаємодіють зі стравами, що можна і не можна споживати. Одна з його головних ідей полягала у тому, щоб позбутися картонного чи пластикового пакування для соків, обробивши фрукти генератором ультразвукових хвиль.

Номаро Cantu активно досліджував також вплив диво-ягоди (miracle berry / *synsepalum dulcificum*). Цей маленький західноафриканський фрукт містить міракулін, складну молекулу, яка тимчасово порушує рецептори кислого та солодкого на язичці людини. На програмі «Future Food» у 2010 році шеф-кухар Cantu продемонстрував, як несмачні, але їстівні рослини можна використовувати для імітації знайомих смаків у стравах, обманюючи відповідні рецептори. У 2013 році Номаро Cantu опублікував книгу «The Miracle Berry Diet Cookbook», де представив понад 150 страв з використанням цієї диво-ягоди. Номаро Cantu був медійною особистістю і регулярно брав участь у телевізійних шоу. У ЗМІ він виступав за припинення голоду у світі і вважав, що його витвір із їстівного паперу та диво-ягода зможуть зіграти значну роль у досягненні цієї мети. Одним із його проєктів були консультації з Національним управлінням з аеронавтики і дослідження космічного простору та компанією Elon Musk «SpaceX» стосовно 3D друку їжі для астронавтів та вирощування зернових культур на борту космічних кораблів. На початку 2015 року Номаро Cantu займався своїми відомими закладами «Moto», «Berrista», власною дослідницькою компанією «Cantu Designs», новою пивоварнею, некомерційною програмою з наставництва, яку він вів на честь шефа-кухаря Charlie Trotter, намагаючись підтримувати кожен свій проєкт. Незважаючи на це все, друзі та колеги не помітили чогось дивного у поведінці Номаро. 14 квітня 2015 року Номаро Cantu повісився у великому складському приміщенні, де мала відкритися пивоварня. У 2016 році Brett A. Schwartz зняв про Номаро Cantu фільм «Insatiable: The Homaro Cantu Story». Після його смерті вийшла книга «Moto: The Cookbook» (2017). Номаро Cantu увійшов в історію світової гастрономії як справжній новатор та візіонер, чії креативні ідеї та задуми продовжують активно досліджувати та використовувати.

Ключові слова: шеф-кухар, Номаро Cantu, самогубство, гастрономія, туризм.

Як цитувати: Никига О.В., Романчук О.В., Коваль Р.С., Данилевич М.В., Калимон Ю.О. Життя та професійна діяльність шеф-кухаря та ресторатора Омаро Канту (1976–2015). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 212–219. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-22>

In cites: Nykyha O., Romanchuk O., Koval R., Danylevych M., & Kalymon Yu. (2025). Life and professional activities of chef and restaurateur Homaro Cantu (1976–2015). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 212–219. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-22> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Mary Grace Hyland зазначає, що у світі їжі з'явився новий стиль приготування страв – суміш науки, мистецтва, технологій і, звичайно, продуктів. З використанням різноманітних речовин кухарі змінюють вигляд, відчуття від їжі та її смак [9, с. 156]. Мова йде про молекулярну гастрономію – галузь науки про харчування, яка вивчає фізичні та хімічні процеси перетворення їжі під час приготування, загальні відчуття, вплив на споживача. Застосування принципів молекулярної гастрономії на кухні ресторану або вдома називається молекулярною кулінарією / molecular cooking, тобто, іншими словами, застосуванням науки на кухні [6].

У 1988 році французький фізик і хімік Hervé This (1955) та британський фізик угорського походження Miklós Kürti (1908–1998) створили термін “молекулярна гастрономія” (molecular gastronomy). Вони обоє були прихильниками застосування наукових знань під час приготування їжі. Термін “молекулярна гастрономія” був публічно використаний у 1992 році під час проведення першої міжнародної конференції «Наука та Гастрономія» («Science & Gastronomy») у муніципалітеті Erice на Сицилії (Італія). Вона об'єднала вчених і професійних кухарів для дискусій про науку, що стоїть за традиційними способами приготування їжі. Більшість людей, котрі відвідували семінари, були науковцями, а не кухарями [6; 9; 14].

Hervé This визначив молекулярну гастрономію як кулінарний тренд, що використовує інноваційні

інструменти, інгредієнти та методи. Молекулярна гастрономія, на його думку, була чистою наукою [цит. за: 9, с. 156]. Вона зосереджується на явищах, що відбуваються під час приготування та споживання страв, використовуючи науковий підхід [цит. за: 6]. Одним із найвідоміших представників цього напрямку кулінарного мистецтва був надзвичайно успішний американський шеф-кухар та ресторатор Номаро Cantu. Наша робота має на меті проаналізувати його життя та професійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень. Вивчені нами праці стосуються особистості Номаро Cantu, розвитку молекулярної гастрономії, властивостей диво-ягоди та проблематики інтелектуальної власності у світі високої кухні. Життя та професійна діяльність самого шеф-кухаря Номаро Cantu ґрунтовно висвітлена у статтях Brian Hieggelke & Amber Gibson [8] та Kieran Morris [12].

Chad Borkenhagen розглядає те, яким чином наукові знання стимулюють креативність у модерністській кухні (modernist cuisine), що виникла в середині 1990-х років та розпочалася з малої групи авангардних шеф-кухарів, котрі використовують науку з метою створення інноваційних кулінарних продуктів. Знаним представником цього напрямку був Номаро Cantu [4]. Nicola Caporaso наголошує на тому, що молекулярна гастрономія була визначена як галузь науки про харчування, яка вивчає фізичні та хімічні перетворення їжі під час приготування. Номаро Cantu був одним з тих, хто використовував лазер у кулінарії [6]. Charles Spence та Jozef Youssef

зазначають, що нюх відіграє домінуючу роль у нашому сприйнятті та насолоді від смаку (точніше, аромату) їжі та напоїв. Останніми роками різноманітні сучасні рішення були розроблені з метою забезпечити покращене нюхове сприйняття страв, що їх подають не лише у ресторані, але й у домашніх умовах. До таких нововведень належать різні речі, зокрема, ароматичні столові прибори та посуд, розпилювачі, сухий лід тощо. Одним з таких прикладів є охолоджений цитрусовий суп, який подавали у ресторані «Moto» Homaro Cantu в Чикаго [13].

Jaime Ricardo Laguna Chacón вивчає властивості диво-ягоди та можливості її застосування [10], Olga Lipatova та Matthew M. Campolattaro описують експериментальне використання цієї рослини з метою навчання студентів відчуття смаку. Диво-ягода змінює сприйняття смаку їжі. Дані підтвердили, що кислі продукти здавалися солодшими після того, як була спожита диво-ягода [11]. Власне, сам шеф-кухар Cantu у 2013 році опублікував революційну кулінарну книгу «The Miracle Berry Diet Cookbook», яка містить прості рецепти страв із диво-ягодою, що тимчасово блокує здатність відчувати кислий смак та робить навіть найгіркішу їжу неймовірно смачною, усуваючи потребу в рафінованому цукрі або штучних підсолоджувачах [5].

Emily Cunningham аналізує питання інтелектуальної власності у гастрономії, зокрема, відповідне законодавство, авторське та прецедентне право, товарний вигляд, патенти та комерційну таємницю. Результати роботи багатьох знаних шеф-кухарів мають значну цінність, тому їхні інвестори турбуються про захист інтелектуальної власності [7]. Mary Grace Hyland акцентує увагу на тому, що шеф-кухар Cantu займався проблематикою захисту інтелектуальної власності не через страх перед тим, що окремі особи будуть відтворювати його страви, а радше побоюючись, що великі корпорації без дозволу скористаються його гастрономічними винаходами та методами управління рестораном [9].

Виклад основного матеріалу. Homaro Cantu народився 23 вересня 1976 року у місті Тасома у штаті Вашингтон. У віці 12 років розпочав працювати у ресторані швидкого харчування, де помітив схожість між наукою та кулінарією, через що й вирішив стати шеф-кухарем. У 1991 році Homaro вступив до Західного Кулінарного Інституту (Western Culinary Institute) у Портленді. Після його закінчення він працював у багатьох закладах. Книга про молекулярну гастрономію «On Food and Cooking: The Science and Lore of the Kitchen», автором якої був Harold McGee, справила на нього величезне враження, зрештою, як і публікації шеф-кухара Charlie Trotter (1959–2013) [12]. Молекулярні гастрономічні страви повинні бути корисними. Іншими словами, винахіднику потрібно вміти пояснити, чому його творіння має певні переваги перед звичною їжею [9, с. 166].

У 1999 році Cantu потрапив на роботу до свого кумира, шеф-кухара з Чикаго Charlie Trotter. Праця у закладі була важкою, однак цікавою для Cantu, і за чотири роки він став сушефом. У 2003 році Homaro Cantu подав заявку на посаду шеф-кухара у ресторані азіатської кухні «Ima», який мав відкритися в Чикаго. Влаштувавши для інвесторів складну дегустаційну вечерю, Cantu зумів їх переконати надати йому посаду, дозволити втілювати власні задуми та ідеї та перейменувати заклад у «Moto». Зазначимо, що цей ресторан у 2012 році отримав мішленівську зірку [3; 12]. Створення нового ресторану було непростим завданням, до того ж приміщення знаходилося у районі West Loop, де розташовувалися м'ясокомбінати. Тому кожного вечора, перш ніж почати обслуговування, персонал був змушений мити вулицю, щоб запах свинячої крові не проникав крізь вікна. У перші дні багато клієнтів сприймали «Moto» за суши-бар і були здивованими, коли їм представляли меню з 20 страв. Kieran Morris зазначає, що Cantu був одержимий різноманітністю форм. Наприклад, першою стравою могло бути саме меню, яке друкувалося їстівним чорнилом на гігантській тортільї. Або ж їжа була жакливою на вигляд, однак мала неперевершений смак. Шеф-кухар Cantu прагнув змінити самі відвідини ресторану: переосмислити обслуговування, те, як клієнти взаємодіють з їжею, що можна і не можна споживати. У 2005 році він сказав у інтерв'ю для «The New York Times»: «Я хочу, щоб їжа плавала. Я хочу, щоб вона зникла, щоб вона знову з'явилася, я хочу, щоб посуд був їстівним, я хочу, щоб тарілки, стіл, стільці були їстівними». Велика фотографія з Salvador Dalí висіла над сходами, що вели до кухні «Moto». На ній була цитата видатного художника, скульптора, одного із головних представників сюрреалізму XX століття: «Єдина різниця між божевільним і мною полягає у тому, що я не божевільний» [12].

Його амбіції виходили далеко за межі ресторану – Homaro хотів викорінити голод, побороти такі захворювання, як діабет 2-го типу та врятувати планету. Він мріяв про нові технології та страви. Одна з його головних ідей полягала у тому, щоб позбутися картонного чи пластикового пакування для соків, обробивши фрукти генератором ультразвукових хвиль. Розриваючи клітини плода, зберігаючи його шкірку недоторканою, він сподівався, що люди зможуть пити апельсин, як, наприклад, кокос [12]. Nicola Caporaso наголошує, що протягом останніх років між науковцями та кухарями відбувається плідна співпраця. Шеф-кухари отримують більше знань про явища, які вони зазвичай бачать на кухні. Вчені розуміють виклики та потреби кухарів, маючи можливість проводити дослідження безпосередньо на кухні. Науковці, котрі займаються проблематикою харчування, хочуть вийти за межі лабораторії для вивчення інновацій у великих масштабах [6].

Kieran Morris додає, що одним з винаходів Номаро була прозора полімерна піч, де можна було б готувати з мінімальною втратою тепла. Cantu вважав, що така піч може зменшити споживання енергії та дати можливість людям готувати їжу в місцях з обмеженим електропостачанням. Згодом над деякими його ідеями почали працювати у Кремнієвій долині, де тривали розробки вегетаріанських копій м'яса та яєць, щоб тварин можна було виключити з людського раціону. Після смерті його напрацювання стають все більш впливовими, і, якщо одного дня у Кремнієвій долині досягнуть успіху, то Номаро Cantu цілком може стати відомим як шеф-кухар, котрий допоміг змінити спосіб, у який всі харчуються [12].

Ще однією ілюстрацією його ідей є дослідження диво-ягоди (miracle berry / *synsepalum dulcificum*). Цей маленький західноафриканський фрукт містить міракулін, складну молекулу, яка тимчасово порушує роботу рецепторів кислого та солодкого на язичці людини. Сама рослина була відкрита в 1700-х роках європейськими дослідниками, котрі подорожували до Західної Африки. У 1852 році в літературі з'явився перший опис фрукта, названого "чудодійною ягодою" ("miraculous berry"). Тубільці Західної Африки її жували перед споживанням їжі, щоб зробити кислі продукти приємнішими. Це явище демонструє психофізичну природу людських почуттів, висвітлюючи, як можна змінити відчуття без зміни нормальної функції рецепторів кислого смаку [цит. за: 11]. Диво-ягода вперше набула популярності у 1960-х роках завдяки підприємцю Robert Harvey, котрому вдалося синтезувати міракулін, залучивши десятки мільйонів доларів інвестицій, кинувши виклик індустрії виробництва цукру та штучних підсолоджувачів. Новий синтезований підсолоджувач назвали «Miralin», він був на старті запуску виробництва, однак Управління з харчування та медикаментів (FDA / Food and Drug Administration) у 1974 році визнало його харчовим додатком і заборонило використання у США [12].

У 2012 році Marlene K. Wilken та Bernadette A. Satiroff у виданні «Clinical Journal of Oncology Nursing» опублікували відповідне дослідження: «Pilot study of "miracle fruit" to improve food palatability for patients receiving chemotherapy» («Пілотне дослідження "диво-ягоди" для покращення смакових якостей їжі у пацієнтів, котрі отримують хіміотерапію»). Науковиці зазначили, що зміни смаку у пацієнтів, котрі проходять хіміотерапію, є звичайним явищем і можуть тривати довго. Вони погіршують якість життя пацієнтів. Експеримент було проведено з участю восьми хворих на рак. Усі учасники повідомили про позитивні зміни смаку після використання добавки Miracle Fruit™ [15].

Шеф-кухар Cantu вперше натрапив на диво-ягоду у 2005 році. Невдовзі після цього Номаро Cantu отримав повідомлення від друга, в якому той запи-

тував, чи знає він якийсь спосіб полегшити труднощі з харчуванням його знайомої під час хіміотерапії. Виявивши, що такі пацієнти відчували каучуковий, металевий смак під час їжі, Cantu разом з Ben Roche, іншим кухарем «Moto», працювали в гаражі Cantu після закриття закладу, жували алюмінієву фольгу та гуму, перш ніж прийняти дозу диво-ягоди та спробувати їх знову. Вони розробили смужки з диво-ягоди, призначені для легкого розчинення на язичці. Це спрацювало і 86-річна пацієнтка під час хіміотерапії змогла насолодитися їжею вперше за кілька місяців [12].

Свого часу заклад Номаро Cantu «iNG» був єдиним рестораном у Сполучених Штатах Америки, де подавали диво-ягоди. Гості з'їдали трохи диво-ягідного порошку перед серією десертів, які взагалі не містять цукру [12]. Тепер Номаро Cantu міг приготувати чізкейк без цукру, жиру та сиру. Натомість, йому потрібна лише ложка знежиреної сметани, долька лимона та таблетка чудо-ягоди. Хоча лимон та сметана не є звичними інгредієнтами для десерту, завдяки цій ягоді вони смакують краще, ніж відомий у Чикаго чізкейк Елі [8].

На думку Kieran Morris, потенціал диво-ягоди швидко захопив Cantu. Наприклад, можна було б замінити рафінований цукор натуральними альтернативами без шкоди для смаку, що мало б позитивний вплив на здоров'я населення. Рівень ожиріння, діабету та серцево-судинних захворювань міг би різко знизитися. На програмі «Future Food» у 2010 році Cantu влаштував дивовижну вечерю з доказом концепції диво-ягоди, продемонструвавши відвідувачам, як несмачні, але їстівні рослини можна використовувати для імітації знайомих смаків у стравах, обманюючи смакові рецептори. Cantu був зачарований практичними наслідками своїх експериментів – якби продукти можна було зробити дешевшими та доступнішими, наприклад, для тих, хто має обмеження у харчуванні чи мало грошей, тоді вдалося б зменшити жорстоке поводження з тваринами та шкоду для навколишнього середовища від виробництва їжі [12].

Проте була проблема з диво-ягодою – вона діяла не на всіх. Окрім цього, це також дуже дорога культура для вирощування. Кулінарне використання ягоди, на відміну від застосування у медичних цілях, викликало скептицизм. Шеф-кухар Cantu продовжував дотримуватися своїх ідей і в 2013 році опублікував книгу «The Miracle Berry Diet Cookbook», де представив понад 150 страв, які підходять для цієї диво-ягоди, від курки теріякі до еклерів з лимоном та вершковим сиром – усе це без цукру. Під час ретельної дегустації страв було використано так багато лимонного соку й оцту, що Chris Jones, шеф-кухар «Moto», пошкодив емаль на своїх зубах [12].

Талановиті шеф-кухари зосереджують свою практику на використанні науки на кухні, щоб до-

сягти нового рівня «вау» [9, с. 167]. Homaro Cantu був медійною особистістю і регулярно брав участь в телевізійних шоу. У 2010 році він став продюсером та співведучим шоу під назвою «Future Food». У ЗМІ він виступав за припинення голоду у світі і вважав, що його витвір із їстівного паперу та диво-ягода зможуть зіграти значну роль у досягненні цієї мети. Одним із його проєктів були консультації з Національним управлінням з авіації та космонавтики (The National Aeronautics and Space Administration / NASA) та компанією Elon Musk «SpaceX» стосовно 3D друку їжі для астронавтів та вирощування зернових культур на борту космічних кораблів. Для Cantu м'ясо без м'яса та рослини, вирощені лише за допомогою світла і повітря, були першими пробними кроками до світу, де ресторани, починаючи з його власного, могли б виготовляти стейки, яйця, овочі та інші продукти своїми силами з натуральних інгредієнтів і з низькими етичними, фінансовими та екологічними витратами [12].

У той час існували побоювання щодо копіювання великими корпораціями нових методів і кулінарних витворів локальних закладів. Homaro Cantu стверджував, що «виробники їжі завжди копіювали страви з популярних ресторанів і не хотів ділитися прибутком» [цит. за: 7, с. 23]. Випустивши свою кулінарну книгу, Cantu сподівався дати кухарям можливість конкурувати з великими компаніями. Оскільки рецепти не містять цукру, люди повинні з'їсти ягоду чи відповідну таблетку, перш ніж скуштувати страву. Шеф-кухар Cantu прагнув побачити, як люди, взявши до рук його книгу рецептів, змогли б створити конкуренцію таким відомим мережам як «Dunkin' Donuts» та «Cold Stone Creamery». На його думку, якщо була б можливість вдома виготовити кращі продукти, ніж великі компанії, це б змінило увесь світ їжі та харчування. Homaro Cantu також був оптимістично налаштованим стосовно того, що «PepsiCo» та «Coca-Cola», які виробляють газовані напої, сприйняли б цю диво-ягоду як ймовірну альтернативу цукру [8].

Шеф-кухари завжди шукали захисту для своїх молекулярних рецептів, але на сьогоднішній день вони отримали патенти лише для кулінарних прийомів, а не для якихось окремих страв [9, с. 164]. Homaro Cantu був піонером у русі поширення законів про інтелектуальну власність на певні кулінарні творіння. Він сподівався, що великі харчові компанії будуть готові платити йому ліцензійні збори за деякі з його ідей [цит. за: 7, с. 26]. Cantu не лише зобов'язував працівників підписувати угоди про нерозголошення, але також вимагав цього від відвідувачів перед входом на кухню «Moto». Етичні принципи Міжнародної асоціації професіоналів кулінарії (International Association of Culinary Professionals) стверджують, що ресторани та шеф-кухари повинні

надавати письмові контракти, в яких чітко викладено обов'язки працівників після їхнього звільнення, зокрема щодо використання ними конфіденційної інформації [цит. за: 7, с. 50].

На думку Emily Cunningham, використання законів про авторське право та товарні знаки для захисту кухні перешкоджатиме конкуренції між шеф-кухарями та ресторанами, творчості та інноваціям, підірватиме норму кулінарної індустрії про обмін досвідом. Збільшення такого захисту також не підвищить прибутки шеф-кухарів, буде складно забезпечити дотримання законів, судові процеси стануть дорогими. Хоча патентне право може захистити дуже інноваційні рецепти та методи приготування їжі, більшість шеф-кухарів, ймовірно, не будуть використовувати патентну систему через її високу вартість і суворі стандарти патентоспроможності. На додаток до загальноприйнятих норм у кулінарному співтоваристві, чинні правові засоби захисту, такі як закон про комерційну таємницю, приватні контракти та накладення фідуціарних обов'язків, забезпечують адекватні гарантії конфіденційної інформації шеф-кухаря [7, с. 22].

Одержимість Cantu диво-ягодою досягла свого апогею з відкриттям кафе «Berrista» у 2014 році в Чикаго, однак, за словами шеф-кухаря Matthias Merges, «важко було змінити смак у роті в кав'ярні». Kieran Morris пише про те, що на початку 2015 року Homaro Cantu готувався до відкриття нової пивоварні та ресторану «Crooked Fork», хоча інший його ресторан «iNG» закритися у травні 2014 року. Амбітний план щодо сучасної зеленої лабораторії, спеціального простору для експериментів Cantu, провалився. «Moto» мав фінансові труднощі. Інвестор Alexander Espalin подав до суду на Cantu за те, що той нібито занадто вільно керував коштами у межах свого бізнесу, використовуючи гроші від «Moto» для підтримки інших власних підприємств, а йому не виплачував належних прибутків. Позов, який дружина Cantu Katie McGowan назвала у Facebook «ще одним випадком, коли хтось намагається заробити на ньому гроші», мав на меті витіснити Homaro з ресторану, який він побудував з нуля. У той час сам Cantu займався «Moto», «Berrista», власною дослідницькою компанією «Cantu Designs», новою пивоварнею, некомерційною програмою з наставництва, яку він вів на честь шеф-кухаря Charlie Trotter, намагаючись підтримувати кожен свій проєкт. Разом з тим, друзі та колеги не помічали чогось дивного у поведінці Homaro. Ben Roche згадав, що під час відвідин Cantu у Каліфорнії, на початку 2015 року, він був «у гарному настрої і розповів багато історій про останній проєкт, над яким він працював». Homaro Cantu також їздив до Шотландії та Ванкувера разом з Trevor Rose-Hamblin, маючи на меті вивчити пивоваріння перед відкриттям «Crooked Food». Йому Cantu також здавався щасливим, хоча й переживав

через майбутній відхід шеф-кухаря «Moto» Richard “Richie” Farina, котрий залишав компанію по семи роках роботи там [12].

14 квітня 2015 року Homaro Cantu повісився у великому складському приміщенні, де мала відкритися пивоварня. Прощальної записки не було. Ніхто не міг повірити у те, що сталося, усі друзі згадували його несамолюбний драйв та енергію [12]. Самогубство є глибоко особистим вчинком. Ті, хто вивчає суїциди, кажуть, що причини, через які люди вирішують вбити себе, є багатоаспектними, і вони застерігають інших не шукати легких пояснень – їх немає [цит. за: 1, с. 69; 2]. Через кілька днів Richie Farina організував вечерю у «Moto», на якій вшанували пам'ять шефа-кухаря Homaro колишні і теперішні співробітники, запропонувавши класичне меню останнього десятиріччя. У 2016 році заклад продали компанії «Alinea Group», котра зараз володіє всім кварталом у районі Fulton Market, де були два ресторани Cantu [12]. У 2016 році Brett A. Schwartz зняв про Homaro Cantu фільм «Insatiable: The Homaro Cantu Story». Після його смерті вийшла книга «Moto: The Cookbook» (2017).

Висновки. Знаменитий американський шеф-кухар та ресторатор Homaro Cantu увійшов в історію гастрономії як справжній креативний і надзвичай-

но талановитий новатор та візіонер, одержимий постійним прагненням до вдосконалення у процесах приготування страв та їх подачі.

Одним з його винаходів була піч, де можна було готувати з мінімальною потужністю, зменшивши споживання енергії. Він прагнув до широкого використання диво-ягоди, опублікувавши у 2013 році відповідну працю «The Miracle Berry Diet Cookbook». Він вірив у те, що із його рецептами люди змогли б створити конкуренцію великим харчовим мережам, а виробники газованих напоїв замінять цукор диво-ягодою. Він прагнув позбутися картонного чи пластикового пакування, побороти голод у світі та навіть хотів вирощувати зернові культури на борту космічних кораблів.

Шеф-кухар Cantu був медійною особистістю, регулярно брав участь у телевізійних шоу. Homaro Cantu активно займався питаннями інтелектуальної власності у гастрономії, сподіваючись, що виробники продуктів харчування платитимуть йому ліцензійні збори за використання його ідей.

Перспективи подальших досліджень стосуватимуться ґрунтовного вивчення професійної діяльності та внеску в історію світової гастрономії інших відомих шеф-кухарів, котрі здійснили суїцид.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Никига О. В., Романчук О. В., Коваль Р. С., Данилевич М. В., Калимон Ю. О. Самогубства відомих шеф-кухарів сучасності: історії та причини. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Міжнародні відносини, економіка, країнознавство, туризм»*. № 18, 2023. С. 62–73. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-18-07>.
2. Никига О. В., Романчук О. В., Коваль Р. С., Данилевич М. В., Калимон Ю. О. Самогубства відомих кухарів минулих епох: François Vatel, James Hemings та Clemens Wilmenrod. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Міжнародні відносини, економіка, країнознавство, туризм»*. № 20, 2024. С. 81–88. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-20-09>.
3. Романчук О. В., Коваль Р. С., Паска М. З., Голод А. П., Никига О. В. Історія червоного путівника «Мішлен» («Guide rouge» / «Guide Michelin»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Міжнародні відносини, економіка, країнознавство, туризм»*. № 16, 2022. С. 75–86. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-08>.
4. Borkenhagen C. Evidence-based creativity: Working between art and science in the field of fine dining. *Social Studies of Science*. 47 (5), 2017. pp. 630–654. <https://doi.org/10.1177/0306312717725204>.
5. Cantu H. *The Miracle Berry Diet Cookbook*. New York, NY: Gallery Books, 2013. 320 p.
6. Caporaso N. The impact of molecular gastronomy within the food science community. In book: *Gastronomy and Food Science*, January 2021. pp. 1–18. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-820057-5.00001-7>.
7. Cunningham E. Protecting cuisine under the rubric of intellectual property law: should the law play a bigger role in the kitchen? *Journal of High Technology Law*. Vol. IX: No. 1, 2009. pp. 21–51. URL: https://bpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.suffolk.edu/dist/5/1153/files/2018/02/CUNNINGHAM_Protecting-2l31i04.pdf.
8. Hieggelke B. Sugar Freedom: Chef Homaro Cantu and his Magnificent Miracle Berry Obsession. URL: <https://resto.newcity.com/2013/04/18/sugar-freedom-chef-homaro-cantu-and-his-magnificent-miracle-berry-obsession/>
9. Hyland M. G. A Taste of the Current Protection Offered by Intellectual Property Law to Molecular Gastronomy. *Cybaris®*. Vol. 8, Is. 1, Art. 7, 2017. pp. 155–180. URL: <https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1070&context=cybaris>.
10. Laguna Chacón J. R. Miracle Fruit – Miracle Berry (*Synsepalum Dulcificum* Daniell) – Basic Aspects for Contextualization. *Journal of Investment and Management*. Vol. 4, No. 6, 2015. pp. 330–333. <https://doi.org/10.11648/j.jim.20150406.16>.
11. Lipatova O., Campolattaro M. M. The Miracle Fruit: An Undergraduate Laboratory Exercise in Taste Sensation and Perception. *The Journal of Undergraduate Neuroscience Education*. 15 (1), 2016. A56–A60.

12. Morris K. The life and death of Homaro Cantu, the genius chef who wanted to change the world. URL: <https://www.theguardian.com/news/2018/apr/06/homaro-cantu-moto-chef-change-the-world>.

13. Spence C., Youssef J. Olfactory dining: designing for the dominant sense. *Flavour*, 4, 32 (2015). <https://doi.org/10.1186/s13411-015-0042-0>.

14. This H. The science of molecular gastronomy and the art of innovative cooking. *FEBS Letters*. Vol. 593, Is. 9, 2019. pp. 887–891. <https://doi.org/10.1002/1873-3468.13373>.

15. Wilken M. K., Satiroff B. A. Pilot study of “miracle fruit” to improve food palatability for patients receiving chemotherapy. *Clinical Journal of Oncology Nursing*. 16 (5), 2012. E173–177. <https://doi.org/10.1188/12.CJON.E173-E177>.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2025

Стаття рекомендована до друку 07.02.2025

Oksana Nykyha, Doctor of Philosophy (Tourism), Lecturer of Tourism Department, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: nykyha1993@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3492-7475>

Olha Romanchuk, Doctor of Science in Pedagogy, Professor, Head of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: olgabrvska@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8215-9741>, Scopus Author ID: 57223365509

Rostyslav Koval, PhD in Philology, Associate Professor, Ukrainian and Foreign Languages Department, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: kovalrostyslav@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9284-7505>, Scopus ID: 57209249017

Myroslava Danylevych, Doctor of Science in Pedagogy, Professor, Acting Head of the Department of Tourism, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: mdanylevych@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-1285-392X>, Scopus ID: 56707328000

Yuliia Kalymon, PhD in Philology, Associate Professor, Ukrainian and Foreign Languages Department, Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture, 11, Kostyushka Str., Lviv, Ukraine, 79007, e-mail: kalymon.yulia@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0062-2382>, Scopus ID: 57804495100

LIFE AND PROFESSIONAL ACTIVITIES OF CHEF AND RESTAURATEUR HOMARO CANTU (1976–2015)

The article analyses the life and professional activity of one of the most famous American chefs and restaurateurs, a representative of molecular gastronomy, Homaro Cantu (1976–2015). Obsessed with the diversity of food forms, Homaro Cantu was set to change the restaurant experience: to redefine service, the way customers interact with food, what can and cannot be consumed. One of his main ideas was to get rid of cardboard or plastic packaging for juices by treating fruit with an ultrasonic wave generator. Homaro Cantu also actively researched the effect of miracle berry (*synsepalum dulcificum*). This small West African fruit contains miraculin, a complex molecule that temporarily disrupts the sweet and sour receptors on the human tongue. On Future Food TV series (2010) chef Cantu demonstrated how tasteless but edible plants can be used to mimic familiar flavours in foods by tricking the appropriate receptors. In 2013, Homaro Cantu published the book «The Miracle Berry Diet Cookbook», where he presented more than 150 dishes where it is suitable to use this miracle berry. Homaro Cantu was a media personality who regularly participated in television shows. In his media appearances, he advocated ending world hunger and believed that his edible paper creation and miracle berry could play a significant role in achieving this goal. One of his projects was consulting with the National Aeronautics and Space Administration (NASA) and Elon Musk's company SpaceX on 3D printing food for astronauts and growing crops on board spaceships. At the beginning of 2015, Homaro Cantu was busy with his famous establishments «Moto», «Berrista», his own research company «Cantu Designs», a new brewery, a non-profit mentoring program that he ran in honour of Chef Charlie Trotter, trying to support each of his projects. Despite all this, friends and colleagues did not notice anything strange in Homaro's behaviour. On April 14, 2015, Homaro Cantu hanged himself in the large warehouse where the brewery was about to open. In 2016, Brett A. Schwartz directed a documentary «Insatiable: The Homaro Cantu Story». After his death, the book «Moto: The Cookbook» (2017) was published. Homaro Cantu entered the history of world gastronomy as a true innovator and visionary, whose creative ideas continue to be actively explored and used.

Keywords: chef, Homaro Cantu, suicide, gastronomy, tourism.

REFERENCES

1. Nykyha, O. V., Romanchuk, O. V., Koval, R. S., Danylevych, M. V., Kalymon, Yu. O. (2023). Suicides of famous chefs of today: stories and reasons. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*. № 18. pp. 62–73. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-18-07> (in Ukrainian).
2. Nykyha, O. V., Romanchuk, O. V., Koval, R. S., Danylevych, M. V., Kalymon, Yu. O. (2024). Suicides of famous chefs of the past: François Vatel, James Hemings, and Clemens Wilmenrod. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*. № 20. pp. 81–88. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-20-09> (in Ukrainian).
3. Romanchuk, O. V., Koval, R. S., Paska, M. Z., Holod, A. P., Nykyha, O. V. (2022). Istorii chervonoho putivnyka «Michelin» («Guide rouge» / «Guide Michelin») [The History of the Michelin Red Guide]. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*. № 16. pp. 75–86. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-08> (in Ukrainian).
4. Borkenhagen, C. (2017). Evidence-based creativity: Working between art and science in the field of fine dining. *Social Studies of Science*. 47 (5). pp. 630–654. <https://doi.org/10.1177/0306312717725204>.
5. Cantu, H. (2013). *The Miracle Berry Diet Cookbook*. New York, NY: Gallery Books. 320 p.
6. Caporaso, N. (2021). The impact of molecular gastronomy within the food science community. In book: *Gastronomy and Food Science*. pp. 1–18. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-820057-5.00001-7>.
7. Cunningham, E. (2009). Protecting cuisine under the rubric of intellectual property law: should the law play a bigger role in the kitchen? *Journal of High Technology Law*. Vol. IX: No. 1. pp. 21–51. URL: https://bpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.suffolk.edu/dist/5/1153/files/2018/02/CUNNINGHAM_Protecting-2l31i04.pdf.
8. Hieggelke, B. Sugar Freedom: Chef Homaro Cantu and his Magnificent Miracle Berry Obsession. URL: <https://resto.newcity.com/2013/04/18/sugar-freedom-chef-homaro-cantu-and-his-magnificent-miracle-berry-obsession/>
9. Hyland, M. G. (2017). A Taste of the Current Protection Offered by Intellectual Property Law to Molecular Gastronomy. *Cybaris®*. Vol. 8, Is. 1, Art. 7. pp. 155–180. URL: <https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1070&context=cybaris>.
10. Laguna Chacón, J. R. (2015). Miracle Fruit – Miracle Berry (*Synsepalum Dulcificum* Daniell) – Basic Aspects for Contextualization. *Journal of Investment and Management*. Vol. 4, No. 6. pp. 330–333. <https://doi.org/10.11648/j.jim.20150406.16>.
11. Lipatova, O., Campolattaro, M. M. (2016). The Miracle Fruit: An Undergraduate Laboratory Exercise in Taste Sensation and Perception. *The Journal of Undergraduate Neuroscience Education*. 15 (1), 2016. A56–A60.
12. Morris, K. The life and death of Homaro Cantu, the genius chef who wanted to change the world. URL: <https://www.theguardian.com/news/2018/apr/06/homaro-cantu-moto-chef-change-the-world>.
13. Spence, C., Youssef, J. (2015). Olfactory dining: designing for the dominant sense. *Flavour*, 4, 32. <https://doi.org/10.1186/s13411-015-0042-0>.
14. This, H. (2019). The science of molecular gastronomy and the art of innovative cooking. *FEBS Letters*. Vol. 593, Is. 9. pp. 887–891. <https://doi.org/10.1002/1873-3468.13373>.
15. Wilken, M. K., Satiroff, B. A. (2012). Pilot study of “miracle fruit” to improve food palatability for patients receiving chemotherapy. *Clinical Journal of Oncology Nursing*. 16 (5). E173–177. <https://doi.org/10.1188/12.CJON.E173-E177>.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 05.01.2025

The article is recommended for printing 07.02.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-23
УДК: 338.48

THEORETICAL FOUNDATIONS OF FESTIVAL TOURISM RESEARCH

Mykola Pysarevskiy

Ph.D (Economics), Associate Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022
e-mail: pisarevskiy@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3981-5149>

Iryna Panova

Ph.D (Economics), Associate Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022
e-mail: iryna.panova@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1975-5644>

Mykhailo Sidorov

Ph.D (Economics), Associate Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022
e-mail: m.sidorov@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5911-4817>

Alina Derkach

Student
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022
e-mail: iryna.panova@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5498-6935>

Contemporary trends in tourism highlight the increasing significance of event-based formats, with festival tourism emerging as a particularly dynamic and promising direction. Festival tourism involves participation in large-scale artistic, gastronomic, historical, religious, or musical events, which serve as catalysts for tourist flows, instruments for preserving cultural heritage, and tools for regional branding. In recent years, festivals have also increasingly been positioned as platforms for social dialogue, intercultural communication, and the construction of a positive image of destinations in the global arena. The subject of this study is festival tourism as a distinct form of tourist activity that combines cultural participation, social interaction, and the economic stimulation of localities. The goal of this article is to systematize theoretical approaches to the analysis of festival tourism and to identify its core classification features, structural components, and developmental trends in the context of global challenges. The objectives include: clarifying the conceptual essence of festival tourism, outlining its key functions and influencing factors, and examining international practices of its implementation. The research methodology is based on general scientific methods: systems analysis to explore the specific features of the field's development; comparative analysis to identify relevant international models; and structural analysis to elaborate a typology of festival formats. Key results include an in-depth analysis of the factors shaping demand for festival tourism, its typological features, institutional development frameworks, and emerging participatory formats. Conclusions: Festival tourism is defined as a multidimensional socio-cultural phenomenon that combines event-based experiences, the creative economy, communicative practices, and territorial identity. It demonstrates substantial potential for enhancing the tourism attractiveness of regions, fostering intercultural cooperation, building sustainable destination brands, and reinforcing local economies under conditions of global transformation.

Key words: *festival tourism, event tourism, tourist activity, cultural heritage, regional development.*

In cites: Pysarevskiy M., Panova I., Sidorov M., & Derkach A. (2025). Theoretical foundations of festival tourism research. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 220–229. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-23>

Formulation of the problem. In the context of the transformation of tourism motivations and growing demand for authentic, emotionally engaging experiences, festival tourism has emerged as a distinct and increasingly significant segment of event tourism. This form of tourism not only satisfies recreational and cultural needs but also serves as a driver of regional development, creative industries, and social cohesion. However, the rapid evolution of festival tourism in its forms, functions, and management practices creates a demand for a systematic theoretical framework. There is a need to conceptualize festival tourism as a socio-cultural and economic phenomenon and to generalize global and local trends that influence its structure and potential. At the same time, the theoretical understanding of festival tourism remains fragmented. While numerous empirical studies exist, there is still a lack of conceptual clarity regarding its structure, classification, and socio-cultural functions. This makes it difficult to develop comprehensive approaches to its planning, management, and integration into tourism strategies at the regional and national levels.

The purpose of the article is to systematize theoretical approaches to the analysis of festival tourism and to identify its core classification features, structural components, and developmental trends in the context of global challenges.

Analysis of recent research and publications. Theoretical and applied research on festival tourism is actively developing both in international and Ukrainian academic discourse. Foundational contributions by scholars such as J. Getz, T. Andersson, and C. Mason have conceptualized festival tourism as a form of cultural consumption, a tool for regional branding, and a platform for social co-creation. Their work emphasizes the emotional, symbolic, and economic dimensions of festival experiences. In Ukraine, scholars including I. Honcharenko, I. Kuznetsova, L. Chernetska, I. Tkachenko, and I. Hrynova have studied festival tourism as a component of cultural tourism and a factor in local development. They explore its role in preserving intangible heritage, supporting local communities, and stimulating tourist flows. The academic work of M. Topornytska has contributed to defining festival tourism as a multidisciplinary phenomenon that integrates tourism, culture, art, and communication. Despite these contributions, there remains a gap in comprehensive

classifications and theoretical generalizations, especially in light of the post-COVID transformation of the tourism industry.

An overview of the research material and its main results. In the current stage of tourism industry development, where globalization intersects with the growing demand for unique cultural experiences, non-traditional forms of tourism are gaining increasing popularity. Among these, festival tourism holds a distinctive place as one of the most dynamic and vibrant segments of event tourism. It revolves around participation in or attendance at large-scale cultural, artistic, gastronomic, historical, musical, religious, or other public events.

As a distinct form of tourism activity, festival tourism has deep historical roots dating back to Antiquity. In Ancient Greece and Rome, major religious and artistic events – such as the Pythian Games, Dionysia, or the Panathenaic Games – drew thousands of participants from across regions, blending aesthetic, spiritual, and entertainment dimensions. In the Middle Ages, similar roles were played by fairs, carnivals, and pilgrimages, often accompanied by artistic performances. Thus, long before the emergence of the modern concept of “tourism,” travel for the purpose of participating in festive events was already a widespread social phenomenon.

In the 20th century, festival tourism began to take on more clearly defined institutional and commercial features. From the 1960s and 1970s onwards, Europe and North America witnessed a surge in the development of themed cultural festivals, which became tools not only for cultural expression but also for regional economic stimulation. Increased mobility, urbanization, the rise of youth culture, and the expansion of the creative industries contributed to the transformation of festivals into value-added tourism products. Since the late 1980s, scholarly discourse (e.g., Getz, 1991) has increasingly identified festival tourism as a distinct branch within event tourism, leading to its conceptualization as a form of socio-cultural activity driven by specific tourism motivations [15].

Festival tourism is grounded in motivations such as emotional engagement, creative leisure, cultural enrichment, and interaction with other participants. While traditional forms of tourism typically focus on geographic features, recreation, and relaxation,

festival tourism centers around the event itself, which serves as the “core” of the tourism product. The entire logistics, programming, communication, and marketing strategies are structured around this central experience.

According to the definition provided by the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), event tourism – which includes festival tourism – is a form of tourism where the primary motivation is participation in planned cultural, sporting, or other time-bound events [13]. Within this broader category, festival tourism is understood as organized travel related to attending or participating in festival events with a cultural, artistic, religious, gastronomic, or historical orientation.

Ukrainian scholars I. Honcharenko and I. Kuznetsova define festival tourism as “a component of cultural tourism based on visiting events with a predominant cultural content, which are significant both for the local community and for incoming tourists” [4]. Researchers L. Chernetska, I. Tkachenko, and I. Hrynova emphasize that festival tourism not only meets recreational demands but also contributes to the preservation of cultural heritage, supports intangible cultural expressions, and stimulates regional economies. In this regard, festivals emerge as tools of local development and instruments of cultural diplomacy [5].

It is important to note that festival tourism encompasses not only major international events but also local initiatives, which often bear a deeper connection to regional authenticity [2]. As A. Hrytsyshyn highlights, it is precisely local festivals that help establish sustainable tourist routes at the level of communities and grassroots initiatives.

In academic discourse, the term “festival tourism” is also at times approached through its functional dimensions. For instance, M. Topornytska conceptualizes festival tourism not only as a form of travel but as a complex sociocultural phenomenon integrating tourism, culture, art, and communication [4].

Prominent international researchers such as J. Getz and T. Andersson view festival tourism as a powerful mechanism for social integration, identity formation within local communities, and the stimulation of tourist flows. They underscore that participation in festivals “strengthens the bond between tourists and place, creating emotional, symbolic, and repeat connections” [8]. Furthermore, they highlight the role of festivals as drivers of regional branding and sustainable destination development [10].

Similarly, British scholar Christine Mason stresses the multisensory nature of festivals, describing them as an immersive cultural experience that combines aesthetic consumption with emotional involvement. She argues that “festival tourism is not only a form of cultural consumption but also a format for social co-creation,” which enhances the relevance of such events in a globalized world [14].

Also noteworthy is the position of Australian scholar Lee Yoon, who explores festivals as a component of the creative economy. He suggests that “event tourism is a key channel for communicating the cultural narrative of regions while simultaneously transforming local spaces into global stages” [18].

Concurrently, researchers K. Robertson and M. Rogers interpret festival tourism as “a form of niche tourism where events act as the core product attracting visitors and serve as a vehicle for promoting regional culture, traditions, and creativity.”

According to Thomas Richardson, festival tourism is “a type of themed tourism that integrates cultural participation, emotional immersion, and a shared event experience,” playing a role in “reinforcing cultural diplomacy and enhancing the international attractiveness of destinations” [15].

Yanka Cheng, a scholar from The Hong Kong Polytechnic University, further emphasizes that festival tourism is “a mechanism for cross-cultural dialogue,” allowing visitors to “experience authenticity through temporary engagement in a symbolic cultural space” [17].

The academic and practical relevance of festival tourism lies in its multidisciplinary potential. In particular, I. Tkachenko identifies the key functions of festival tourism, which enable it to be understood as an effective tool for sustainable territorial development within the context of global competition among destinations (Fig. 1.1) [4].

In practice, festival tourism is closely interconnected with other forms of tourism – such as cultural, gastronomic, musical, ethnographic, and religious tourism. This multidisciplinary ensures high flexibility in developing tourism products tailored to the preferences of specific audiences [6; 13].

In today’s rapidly evolving context of tourist motivations, the analysis of the socio-economic factors influencing the choice of festival tourism has become particularly relevant. Unlike traditional tourism, which is often associated with relaxation or sightseeing, festival tourism appeals to emotional engagement, social interaction, and cultural participation [10; 15]. Therefore, the behavior of potential tourists is shaped by both objective economic parameters and subjective social determinants [3].

Contemporary academic literature highlights that a tourist’s decision to participate in festival events is driven by a combination of interrelated social and economic factors. According to research by H.B. Voronina and the generalizations provided in the monograph by M.P. Malska, the key socio-economic factors influencing festival tourism participation include: income level; educational and cultural background; age and professional profile; activity on social media platforms; the quality of local infrastructure; availability of free time; and the political and social stability of the event’s host region [4; 6].

Income level plays a particularly significant role, as attendance at festivals often entails substantial expenses – including tickets, travel, accommodation, and meals [11]. At the same time, educational and cultural background is also critical: individuals with higher education and a strong interest in art, culture, or authenticity are more likely to favor event-based tourism with intellectual or creative content [2; 17].

Age and occupation further influence preferences: young people and representatives of the creative industries tend to be the most active consumers of festival tourism, as they seek novel emotions and unconventional experiences [1; 18]. In this regard, the impact of social media and digitalization is becoming increasingly prominent. Online platforms shape public perception of festivals as prestigious and socially meaningful events, thus amplifying their appeal among target audiences [9].

Infrastructure-related conditions are no less important. The quality of transportation, accommodation, and gastronomic networks, as well as the safety and accessibility of the destination, significantly influence the tourist’s final decision [12]. The amount of free time is also taken into account: short-term trips – such as weekend festival tours – are

increasingly popular due to their emotional intensity and convenient format [14].

Moreover, it is essential to emphasize that political and social stability in the country or region hosting the festival is a critical factor shaping the tourist’s fundamental trust in the destination and perception of safety [7].

These factors reflect an explanatory framework aimed at gaining a deeper understanding of consumer motivation. At the same time, for the sake of systematization and clarity, it is reasonable to outline a structural model of key socio-economic factors influencing the choice of festival tourism [4; 6]. This approach enables a generalized categorization of influential variables based on their functional roles – from individual tourist characteristics to external environmental parameters (see Table 1).

The above table illustrates that the factors influencing the choice of festival tourism are heterogeneous in nature. They originate from various domains of human life and environmental conditions. For instance, economic accessibility (costs, logistics, income) constitutes a primary prerequisite for participation, while social and cultural-psychological characteristics shape the depth of involvement and the mode of event



Figure 1. Key Functions of Festival Tourism
Compiled by the author based on materials from: [4]

Table 1

Key Socio-Economic Factors Influencing the Choice of Festival Tourism

Factor Group	Specific Elements	Impact on Tourist Decision
Economic	Income level, ticket prices, transport, accommodation, meals	Determines accessibility of festival participation
Social	Age, education, professional background, availability of free time	Shapes the tourist type and preferred format of participation
Cultural-Psychological	Interest in culture, emotional motivation, desire f or self-expression	Contributes to a deeper connection with the event
Media Influence	Social media, influencers, online event ratings	Affects initial selection and image of the event
Infrastructure	Quality of logistics, housing availability, services, safety	Determines overall satisfaction and practical feasibility
Political/Global	Political stability, border openness, visa policy	Influences destination choice

Compiled by the author based on materials from: [4; 6]

consumption [4; 13]. Media influence and the festival's visual environment increasingly act as standalone value components for specific social groups, particularly the youth [6; 19]. At the same time, infrastructure and safety serve as the basis for the practical realization of participation, while political conditions may act as either external barriers or, conversely, facilitators [3; 7; 12].

Following the analysis of the motivational landscape of tourists, it is appropriate to proceed with the systematization of specific types of festival tourism, which constitute the substantive core of this tourism segment. Festival tourism is complex in structure, as it encompasses events with diverse themes, scales, frequencies, geographical localization, and target audiences. As such, classification allows for a more precise identification of each type's features and enables more effective adaptation of the tourism product to the needs of specific consumer groups [1].

Academic literature offers a range of classification criteria for festival tourism, among which the most significant are: thematic focus, geographic scale, spatial localization, frequency, target audience, and motivational drivers (Table 2) [4; 15; 17].

The classification presented above highlights the multidimensionality of festival tourism, in which each type fulfills a specific role in shaping a destination's image, attracting target audiences, and stimulating tourism flows [1; 4; 13]. At the same time, many festivals are inherently multi-genre, making strict typological divisions more complex. For example, an ethnographic festival may incorporate gastronomic, musical, and educational components, transforming the event into a universal tourism platform [3; 10].

Contemporary festival tourism not only demonstrates thematic diversity, but also increasing flexibility in organizational formats and tourist engagement. Whereas events in the past typically adhered to a singular format – such as strictly music or strictly food festivals – there is now a clear trend toward hybrid formats [12; 18]. These combine multiple thematic strands, span varied spatial and temporal scales, and engage audiences through online tools and digital platforms [7; 9; 19].

It is important to note that these shifts are driven not only by the development of digital technologies but also by changing tourist demands: the contemporary consumer no longer seeks a single product but a multi-layered experience that combines entertainment, self-expression, social interaction, and engagement with the cultural life of a community [6; 14].

As a result, a new typology of festival tourism is emerging – one that complements the classical classification by introducing additional criteria such as event format, mode of engagement, interaction channels, and level of participation (Table 3). This typology does not replace the foundational one but

rather expands it, enabling a more accurate adaptation of tourism products to the conditions of the new reality [15; 20].

The contemporary transformation of festival tourism reflects a broader evolution in cultural consumption: the tourist is no longer a passive observer but an active participant, ambassador, and content creator. This has led to the increasing use of the concept “experience-based tourism”, which emphasizes authentic, personal, and emotionally resonant experiences [6; 19].

In many countries, festival tourism is regarded as an effective instrument for regional development, cultural diplomacy, and territorial branding [4; 10]. International practice shows that successful implementation of festival strategies relies not only on a unique cultural product but also on a well-structured system of support from national and local governments, private businesses, and tourism agencies [5; 12]. Such experience is particularly valuable for Ukraine in terms of introducing effective models of governance, financing, promotion, and performance monitoring in the field of festival tourism [2; 3].

According to the analysis presented in the monograph by M.P. Malska, leading countries in the development of festival tourism include the United Kingdom, Spain, Italy, France, Germany, the United States, Australia, and Japan. In most of these countries, festivals are embedded in national and municipal programs supporting culture, tourism, and the creative industries [13]. Moreover, as highlighted in a 2020 thesis, partnerships with business and media play a significant role in ensuring financial sustainability and commercial viability of events [5].

Beyond shared organizational principles, each country has developed its own model for festival tourism, shaped by historical traditions, cultural priorities, government policy, and tourism infrastructure [15; 17]. A comparative overview of selected countries with high growth in event tourism and internationally recognized festivals reveals key patterns in their development strategies (Table 4).

The case of the United Kingdom illustrates an effective combination of public support and civic management. Through Arts Council England, dozens of festivals receive annual funding, with priority given to regional events that demonstrate potential for attracting international tourists [4; 12]. Additionally, the country has established an accreditation system for events as tourism products, enabling access to supplementary grant funding.

In contrast, festivals in the United States are often organized solely by private entities, yet benefit from powerful support from the media, major corporations, and sponsors. The Coachella Valley Music and Arts Festival, for instance, generates over \$100 million annually for the local economy, illustrating the central role of branding, marketing, and the event atmosphere [10; 11].

Japan takes a different approach, focusing less on scale and more on heritage preservation and cultural integration. Many festivals, such as Gion Matsuri, boast over a thousand years of history and are recognized by UNESCO as elements of intangible cultural heritage [15; 17].

The global evolution of festival tourism in recent years demonstrates its resilience and adaptability in the face of emerging social and environmental challenges.

In the post-COVID-19 era, innovative organizational solutions have emerged that transcend traditional formats and are reshaping the very nature of the festival experience [9; 20]. These approaches can be grouped into several key vectors of transformation, as illustrated in the structural diagram (Fig. 3).

Furthermore, an important feature of international practice is the systematic institutional support for festival tourism, which is typical of most European countries. In many cases, festivals are integrated into long-term cultural and tourism strategies, regional development plans, co-financing schemes for municipal cultural initiatives, or state funds supporting the creative industries [4; 19]. For example, in France, Sweden, and the Netherlands, festivals may be officially granted the status of a “public-interest event,” allowing them to benefit from preferential financing mechanisms, discounted logistical services, or local government-supported promotional campaigns [12].

In leading countries, network-based governance structures are also widely developed. These are

Table 2

Classification of Festival Tourism by Key Criteria

Classification Criterion	Types of Festival Tourism	Examples
Thematic Focus	Music, art, theatre, ethnographic, historical, gastronomic, religious	Atlas Weekend, Tu Stan!, Cheese & Wine Festival
Geographic Scale	Local, regional, national, international	Borscht Festival (local), Leopold Jazz Fest (international)
Spatial Localization	Urban (city-based), rural (agri-festivals), cross-border	Porto Franko (urban), “Ethnofest” in Zakarpattia villages
Frequency	Annual, one-off, seasonal, off-season	Street Music Day (annual), local pop-up festivals
Target Audience	Youth, family, professional, inclusive (people with special needs)	Gamer Fest (youth), Handicraft Festivals (family)
Motivational Basis	Educational, recreational, spiritual, creative, business-oriented	Book Arsenal (educational), Sacred Music Festival (spiritual)

Compiled by the author based on materials from: [4; 15; 17]

Table 3

Contemporary Formats of Festival Tourism: Types of Transformation

Criterion	Classical Format	Contemporary Transformation	Brief Example
Engagement Channel	Offline attendance	Online / hybrid formats	Transglobal World Music Fest (online + live stage)
Spatial Scope	Local event within one location	Networked events across multiple cities	Street Music Day (20+ cities in Ukraine)
Content Structure	Single-theme (music, food, etc.)	Multi-thematic (music + culture + crafts)	Tu Stan! Festival
Temporal Format	Concentrated (1–3 days)	Extended (series of events or touring model)	GogolFest (touring across cities)
Type of Participation	Spectator / Listener	Participant / Co-creator (content co-production)	Street art or public art festivals
Digital Integration	No digital component	AR/VR tools, live streaming, interactive apps	AR Festival of Cultural Heritage in Lviv
Social Function	Entertainment or tradition	Tool for social dialogue, inclusion, and volunteerism	“Inclusion Days”, eco-festivals with civic engagement

Compiled by the author based on materials from: [15; 20]

Table 4

Distinctive Features of Festival Tourism Development in Selected Countries

Country	Key Development Features	Notable Festivals
United Kingdom	Strong role of local municipalities; public funding via the Arts Council	Glastonbury, Edinburgh Fringe
Spain	Integration of traditional and modern formats; tourism subsidies	La Tomatina, Primavera Sound
France	Alignment with national cultural policy; development of creative clusters	Festival d’Avignon, Cannes Film Festival
USA	Privately-led model; high budgets, strong corporate/media partnerships	Coachella, Burning Man
Japan	Focus on preserving intangible heritage; support via JNTO	Gion Matsuri, Nebuta Matsuri
Germany	Emphasis on music and art festivals; EU co-financing	Rock am Ring, Berlinale
Australia	Promotion of cultural diversity; collaboration with tour operators	Sydney Festival, WOMADelaide

Compiled by the author based on materials from: [11; 12]

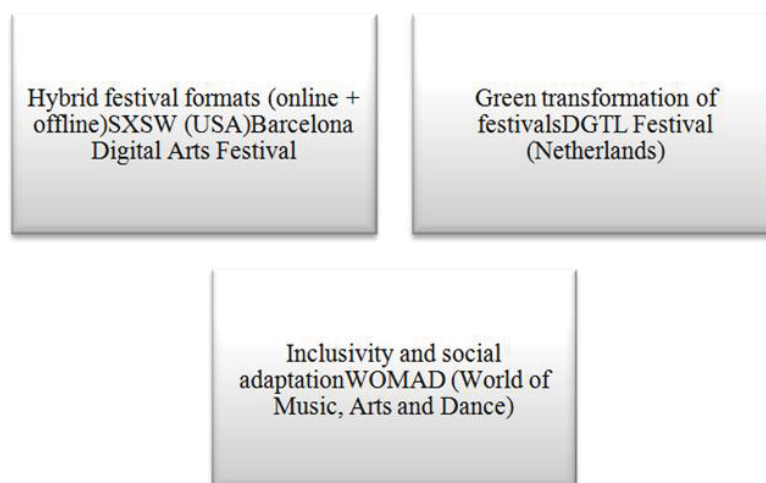


Figure 3. Contemporary Trends in the Transformation of Festival Tourism
Compiled by the author based on materials from: [9; 20]

specialized associations that coordinate festival organizers, promote festivals internationally, and facilitate professional exchange and the standardization of practices. Organizations such as the European Festivals Association, Festivals From Spain, and Live DMA play a key role in fostering communication between festivals, institutions, tourism operators, and cultural producers – ultimately enhancing the quality, consistency, and sustainability of events.

Equally important is the professional training of personnel in the field of festival tourism. The United Kingdom, Germany, and Italy offer academic and postgraduate programs in event and festival management. These programs typically include modules on project planning, event marketing, cultural policy, and the economic impact of festivals, ensuring a high level of managerial competence in the sector [5; 14].

Another critical trend in international practice is the positioning of festivals as tourism brands capable of enhancing the image of a destination. Global examples such as the Sziget Festival in Budapest or the Exit Festival in Novi Sad illustrate how a single event can evolve into a destination symbol, generating substantial tourist inflows and economic benefits [10; 11]. In today's context of intense global competition, event branding becomes as important as the branding of cities or countries themselves [13].

The growing use of digital tools in managing festival tourism is also noteworthy. These include CRM systems for audience engagement, platforms for online ticket sales, automated feedback collection, and behavioral data analytics. In countries such as the UK, Canada, and Scandinavian nations, festival platforms often collaborate with national statistics agencies to assess

event effectiveness and inform planning processes [7; 18]. Digitalization not only improves organizational efficiency but also provides transparency and robust evidence of a festival's economic and social impact.

Conclusions. Festival tourism represents a dynamic and increasingly relevant form of tourism activity that merges cultural engagement, creative expression, and socio-economic development. The present study has highlighted the multidimensional nature of festival tourism, which extends beyond thematic diversity to include flexible organizational formats, evolving digital integration, and new patterns of tourist behavior. Through a comparative analysis of international practices, it has been demonstrated that the successful development of festival tourism relies on systemic institutional support, cross-sectoral collaboration, and strategic planning. Leading countries exemplify how festivals can function not only as cultural events but as integrated tools of regional branding, economic stimulation, and cultural diplomacy. In the post-pandemic context, the emergence of hybrid formats, green transitions, inclusive practices, and data-driven management reflects the adaptability and innovation capacity of the sector. Moreover, the importance of professional education, network governance models, and digital infrastructure underlines the growing complexity of festival management. For countries such as Ukraine, which are navigating new challenges in cultural policy and tourism recovery, these insights offer valuable pathways for the development of resilient, competitive, and community-oriented festival tourism ecosystems. Further research may focus on measuring long-term socio-economic impacts, the effectiveness of branding strategies, and the role of festivals in post-crisis recovery and social cohesion.

REFERENCES

1. Hrytsyshyn, A. T. (2021). Osoblyvosti pozytyvnoho vplyvu festival'noho turizmu na turyztnyi prostir [Features of the positive impact of festival tourism on the tourism space]. In *Hospodarnist', servis, turizm: dosvid, problemy, innovatsii: Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Internet-Conference* (Kyiv, April 8–9, 2021), (pp. 140–142). Kyiv: Vydavnychiy tsentr KNUKiM. (in Ukrainian)
2. Hrytsyshyn, A. T. (2021). Faktory rozvytku festival'noho turizmu u druhi polovyni XX stolittia [Factors of the development of festival tourism in the second half of the 20th century]. *Mizhnarodnyi naukovi zhurnal "Internauka". Seriya: Ekonomichni nauky*, 3[47], Vol. 2, 40–44. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-11-10461> (accessed: 05.04.2025) (in Ukrainian)
3. Lupak, R., Tarasiuk, V., & Varkholiak, K. (2020). Aspekty rozvytku festival'noho turizmu [Aspects of festival tourism development]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 5(66), 30–37. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.030 (accessed: 05.04.2025) (in Ukrainian)
4. Malska, M. P., Hrytsyshyn, A. T., Bilous, S. V., & Topornytska, M. Ya. (2022). Festival'nyi turizm: teoriia ta praktyka [Festival tourism: Theory and practice]. Kyiv: Vydavets FOP Picha Yu. V. (in Ukrainian)
5. Tymchuk, S. V. (2022). Rol' turoperator's'kykh kompanii u rozvytku festival'noho turizmu Ukrainy [The role of tour operator companies in the development of festival tourism in Ukraine]. In *Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference-Festival "Intangible Cultural Heritage as a Modern Tourist Resource: Experience, Practices, Innovations"* (Kyiv, May 19–20, 2022), (pp. 146–148). Kyiv: Vydavnychiy tsentr KNUKiM. (in Ukrainian)
6. Shchuka, H. P. (2023). Podiiyevi turizm: posibnyk [Event tourism: Textbook]. Berehove: ZUI. (in Ukrainian)
7. Abbas, J., Mubeen, R., Iorember, P. T., Raza, S., & Mamirkulova, G. (2021). Exploring the impact of COVID-19 on tourism: Transformational potential and implications for a sustainable recovery of the travel and leisure industry. *Current Research in Behavioral Sciences*, 2, 100033. <https://doi.org/10.1016/j.crbeha.2021.100033> (accessed: 05.04.2025)
8. Andersson, T., & Getz, D. (2008). Stakeholder management strategies of festivals. *Journal of Convention & Event Tourism*, 9, 199–220. <https://doi.org/10.1080/15470140802323801> (accessed: 05.04.2025)
9. Buhalis, D., Costa, C., & Ford, F. (2022). Tourism and technology: Opportunities and challenges for festival tourism in the post-COVID era. *Tourism Management Perspectives*, 43, 100978. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.100978> (accessed: 05.04.2025)
10. Getz, D., & Page, S. J. (2023). Event tourism: Global trends and future directions. London: Routledge.
11. Gibson, C., & Connell, J. (2021). Music festivals and regional development: An international perspective. *Tourism Geographies*, 23(4), 789–811. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1822555> (accessed: 05.04.2025)
12. International Festivals & Events Association. (2024). *Global festival trends report 2024*. Boise: IFEA. <https://www.ifea.com/global-trends-2024> (accessed: 05.04.2025)
13. Kim, S., Lee, J. S., & Petrick, J. F. (2023). The role of cultural festivals in enhancing destination attractiveness: A post-pandemic analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*, 27, 100762. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2022.100762> (accessed: 05.04.2025)
14. Mason, P. (2015). *Tourism impacts, planning and management*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315781068> (accessed: 02.04.2025)
15. Quinn, B. (2009). Festivals, events and tourism. In T. Jamal & M. Robinson (Eds.), *The SAGE Handbook of Tourism Studies* (pp. 483–503). London: SAGE.
16. Richards, G. (2023). Review of the book *Festival cities: Culture, planning and urban life*, J. R. Gold & M. M. Gold, 2020. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events*, 15(1), 114–116. <https://doi.org/10.1080/19407963.2021.1888959> (accessed: 05.04.2025)
17. Richards, G. (2018). Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005> (accessed: 01.04.2024)
18. Robertson, M., Yeoman, I., Smith, K., & McMahon-Beattie, U. (2015). Technology, society, and visioning the future of music festivals. *Event Management*, 19, 567–587. [10.3727/152599515X14465748774001](https://doi.org/10.3727/152599515X14465748774001) (accessed: 01.04.2025)
19. Smith, M. K., & Robinson, R. (2021). Festivals and sustainable tourism: Strategies for recovery and growth. *Sustainability*, 13(18), 10219. <https://doi.org/10.3390/su131810219> (accessed: 01.04.2025)
20. Yeoman, I., & McMahon-Beattie, U. (2023). Future trends in festival tourism: Innovation and sustainability. *Journal of Tourism Futures*, 9(2), 189–204. <https://doi.org/10.1108/JTF-03-2022-0089> (accessed: 01.04.2025)

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 20.03.2025

The article is recommended for printing 21.04.2025

Писаревський Микола Ілліч, канд. екон. наук, доцент, доцент, директор ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу», Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022, e-mail: pisarevskiy@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3981-5149>

Панова Ірина Олексіївна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022, e-mail: iryna.panova@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1975-5644>

Сідоров Михайло Вадимович, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022, e-mail: m.sidorov@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5911-4817>

Деркач Аліна Сергіївна, студентка кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022, e-mail: iryna.panova@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5498-6935>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Актуальні тенденції розвитку туризму свідчать про зростання ролі подієвих форматів, зокрема фестивального туризму як потужного інструмента культурного й економічного впливу. Одним із найбільш динамічних і перспективних напрямів подієвого туризму є саме фестивальний туризм. Він передбачає участь у масових заходах мистецького, гастрономічного, історичного, релігійного або музичного характеру, які виступають каталізаторами туристичної активності, засобом збереження культурної спадщини та інструментом регіонального брендингу. Крім того, фестивальні події дедалі частіше розглядаються як платформи соціального діалогу, міжкультурної комунікації та формування позитивного іміджу територій у глобальному просторі. Предметом дослідження є фестивальний туризм як форма туристичної активності, що поєднує культурну участь, соціальну взаємодію та економічне стимулювання територій. Мета статті полягає у систематизації наукових підходів до аналізу фестивального туризму, виявлення його класифікаційних ознак, структурних характеристик та тенденцій розвитку в контексті глобальних викликів. Завдання: аналіз та уточнення змісту поняття «фестивальний туризм», окреслення його ключових функцій та впливових факторів, а також дослідження міжнародного досвіду його реалізації. Використовуються загальнонаукові методи: системний аналіз – для розкриття особливостей розвитку сфери; порівняльний аналіз – для вивчення зарубіжних практик; структурний аналіз – для розробки типології фестивальних подій. Отримано такі результати: проаналізовано чинники, що визначають вибір фестивального туризму, його типологічні ознаки, інституційні умови розвитку та трансформаційні формати участі. Висновки: фестивальний туризм є багатовимірним соціокультурним явищем, що поєднує подієвий компонент, креативну економіку, комунікативну взаємодію та територіальну ідентичність. Він має значний потенціал для розвитку туристичної привабливості регіонів, посилення міжкультурної співпраці, формування сталого бренду дестинації та зміцнення економіки в умовах глобальних змін.

Ключові слова: фестивальний туризм, подієвий туризм, туризм, туристична активність, регіональний розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Грицишин А. Т. Особливості позитивного впливу фестивального туризму на туристичний простір. *Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації: тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 8–9 квітня 2021 р. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 140–142.
- Грицишин А. Т. Фактори розвитку фестивального туризму у другій половині XX століття. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2021. № 3 (47). Т. 2. С. 40–44. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-11-10461> (дата звернення: 05.04.2025)
- Лупак Р., Тарасюк В., Вархоляк Х. Аспекти розвитку фестивального туризму. *Галицький економічний Вісник*. 2020. №5(66). С.30–37. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.030 (дата звернення: 05.04.2025)
- Мальська М. П., Грицишин А. Т., Білоус С. В., Топорницька М. Я. *Фестивальний туризм: теорія та практика: навч. посібник*. Київ: Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. 232 с.
- Тимчук С. В. Роль туроператорських компаній у розвитку фестивального туризму України. *Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції-фестивалю «Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації»* (м. Київ, 19-20 травня 2022 р.). Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2022. С. 146–148.
- Щука Г. П. *Подієвий туризм: посібник*. Берегове: ЗУІ, 2023. 171 с.
- Abbas J., Mubeen R., Iorember P. T., Raza S., Mamirkulova G. Exploring the impact of COVID-19 on tourism: Transformational potential and implications for a sustainable recovery of the travel and leisure industry. *Current Research in Behavioral Sciences*. 2021. Vol. 2. P. 100033. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.crbeha.2021.100033> (дата звернення: 05.04.2025)
- Andersson T., Getz D. Stakeholder management strategies of festivals. *Journal of Convention & Event Tourism*. 2008. Vol. 9. P. 199–220. DOI: <https://doi.org/10.1080/15470140802323801> (дата звернення: 05.04.2025)

9. Buhalis D., Costa C., Ford F. Tourism and technology: Opportunities and challenges for festival tourism in the post-COVID era. // *Tourism Management Perspectives*. 2022. Vol. 43. P. 100978. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.100978> (дата звернення: 05.04.2025)
10. Getz D., Page S. J. *Event tourism: Global trends and future directions*. London: Routledge, 2023. 512 p.
11. Gibson C., Connell J. Music festivals and regional development: An international perspective. *Tourism Geographies*. 2021. Vol. 23, No. 4. P. 789–811. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1822555> (дата звернення: 05.04.2025)
12. International Festivals & Events Association. *Global festival trends report 2024*. Boise: IFEA, 2024. 68 p. URL: <https://www.ifea.com/global-trends-2024> (дата звернення: 05.04.2025)
13. Kim S., Lee J. S., Petrick J. F. The role of cultural festivals in enhancing destination attractiveness: A post-pandemic analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*. 2023. Vol. 27. P. 100762. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2022.100762> (дата звернення: 05.04.2025)
14. Mason P. *Tourism Impacts, Planning and Management*. London: Routledge, 2015. 272 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315781068> (дата звернення: 02.04.2025)
15. Quinn B. Festivals, Events and Tourism. In: Jamal T., Robinson M. (eds.) *The SAGE Handbook of Tourism Studies*. London: SAGE, 2009. P. 483–503.
16. Richards, G. Review of the book Festival cities: Culture, planning and urban life, J.R. Gold & M.M. Gold, 2020. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events*. 2023. 15(1), 114–116. DOI: <https://doi.org/10.1080/19407963.2021.1888959> (дата звернення: 05.04.2025)
17. Richards G. Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2018. Vol. 36. P. 12–21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005> (дата звернення: 01.04.2025)
18. Robertson M., Yeoman I., Smith K., McMahon-Beattie U. Technology, society, and visioning the future of music festivals. *Event Management*. 2015. Vol. 19. P. 567–587. DOI: [10.3727/152599515X14465748774001](https://doi.org/10.3727/152599515X14465748774001) (дата звернення: 01.04.2025)
19. Smith M. K., Robinson R. Festivals and sustainable tourism: Strategies for recovery and growth. *Sustainability*. 2021. Vol. 13, No. 18. P. 10219. DOI: <https://doi.org/10.3390/su131810219> (дата звернення: 01.04.2025)
20. Yeoman I., McMahon-Beattie U. Future trends in festival tourism: Innovation and sustainability. *Journal of Tourism Futures*. 2023. Vol. 9, No. 2. P. 189–204. DOI: <https://doi.org/10.1108/JTF-03-2022-0089> (дата звернення: 01.04.2025)

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2025

Стаття рекомендована до друку 21.04.2025

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-24
УДК: 338.48:911.3:791.2:39.65

ІСТОРИЧНІ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ: ВІД ФЕСТИВАЛЬНИХ МАЙДАНЧИКІВ ДО ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ

Посохов Іван Сергійович

канд. іст. наук, доцент

доцент кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: ivanposokhov@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8638-5148>

Предметом дослідження є сучасні тенденції розвитку фестивалів історичних реконструкцій як важливої складової подієвого туризму та аналізується вплив пандемії COVID-19 на цю галузь. Автор також акцентує увагу на змінах в уподобаннях туристів, які викликані соціальними, економічними та технологічними трансформаціями. Метою роботи є визначення перспектив розвитку фестивалів історичних реконструкцій у світі та в Україні в умовах постпандемічного відновлення, а також вироблення певних рекомендацій щодо використання віртуальних форматів для збереження інтересу аудиторії та забезпечення стійкості цієї форми подієвого туризму. Завдання дослідження включають: аналіз впливу пандемії COVID-19 на фестивалі історичних реконструкцій; визначення змін в уподобаннях туристів, викликаних соціальними, економічними та технологічними трансформаціями; оцінку впровадження цифрових технологій у фестивалі історичних реконструкцій. Дослідження базується на наступних методах: аналізі сучасних публікацій та прикладів успішних практик із різних країн; використовуючи метод порівняння, автор з'ясовує, як впроваджуються цифрові технології при організації фестивалів історичних реконструкцій, які виклики та можливості пов'язані з цим процесом. У результаті: автор зазначає, що пандемія COVID-19 суттєво вплинула на фестивальний рух у світі та в Україні. Зокрема, відбулися зміни у форматі заходів: через їх масові скасування спостерігався занепад традиції, скорочення аудиторії та орієнтація на локальні громади. Втім, у багатьох випадках криза стала каталізатором інновацій. Передовсім йдеться про використання технологій віртуальної та доповненої реальності, які дозволяють створювати нові формати культурних подій. Онлайн-формати, впроваджені у фестивалі, дозволили не лише зберегти зв'язок з цільовою аудиторією, але й значно розширити географію їхніх учасників за рахунок забезпечення широкого доступу з різних країн світу. Висновки: Організатори фестивалів в Україні почали використовувати цифрові технології, що дозволяє привертати увагу до національної культурної спадщини, незважаючи на обмеження, які тепер пов'язані з повномасштабним російським вторгненням. Водночас, автор звертає увагу на те, що оскільки молодіжна аудиторія тяжіє до сучасних технологій та особливо до гейміфікації контенту, то є небезпека втрати того, що позначається поняттям «культурна автентичність» і що особливо характеризувало фестивалі історичних реконструкцій. Це обумовлює необхідність більш активно залучати фахових експертів при визначенні контенту таких заходів. Однак в цілому впровадження VR та AR технологій, створення багатомовного контенту та використання онлайн-платформ здатне зміцнити позиції фестивалів на світовому ринку подієвого туризму. В тому числі це стосується й фестивалів історичних реконструкцій в Україні. Таким чином, хоча пандемія COVID-19 й стала серйозним випробуванням для галузі, водночас ці випробування зумовили важливі трансформації. Збереження фестивального руху залежить від здатності організаторів зважено впроваджувати технології, які роблять події більш доступними, інтерактивними та персоналізованими, зберігаючи при цьому усталені традиції, які визначали їх «культурну автентичність». Україна, маючи багатий історичний потенціал, може стати прикладом успішного поєднання традицій та новаторства у подієвому туризмі.

Ключові слова: фестивалі історичних реконструкцій; подієвий туризм; віртуальні заходи; пандемія COVID-19; культурна спадщина; туристична політика, івент-менеджмент; цифрові технології, віртуальний простір.

Як цитувати: Посохов І.С. Історичні реконструкції як складова подієвого туризму: від фестивальних майданчиків до віртуального світу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 230–241. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-24>

In cites: Posokhov I. (2025). Historical reenactments as a component of event tourism: from festival venues to the virtual world. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 230–241. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-24> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. На сучасному етапі так звані «історичні реконструкції» стали однією з основ подієвого туризму. І це зрозуміло, бо саме актуалізація тієї чи іншої події шляхом своєрідних театралізованих дійств стає найбільш ефективною формою привертання уваги туристів. Кількість таких історичних реконструкцій зростала швидкими темпами: до пандемії COVID-19 у світі щороку організовували тисячі подібних заходів. Однак пандемія спричинила їх масове скасування або перенесення на невизначене майбутнє. Очевидною стала також та тенденція, що сучасні туристи прагнуть не лише нових вражень та інклюзивності, а й безпечного простору і зручності, наприклад, без необхідності перетинати кордони. Цей тренд викликає запитання щодо майбутнього подієвого туризму й, зокрема, організації зазначених історичних реконструкцій.

Дослідження охоплює кілька ключових аспектів. Зокрема, певна увага була приділена фестивалям взагалі, з метою визначити, які саме типи фестивалів втрачають популярність. Важливим дослідницьким завданням було з'ясувати, як саме змінилися фестивалі історичної реконструкції у світі та в Україні під час та після завершення пандемії, а також як ці зміни відображають загальні тенденції у розвитку подієвого туризму. Важливим було питання про те, чи можна сучасну ситуацію схарактеризувати як кризу в розвитку подієвого туризму загалом, чи слід казати про кризу саме фестивалів історичних реконструкцій? У зв'язку з тим, що можливим шляхом виходу з цієї ситуації може бути активне впровадження віртуальних історичних реконструкцій і фестивалів, то важливо визначити, чи є перехід такого роду туристичної діяльності у віртуальний простір якісно новим явищем, чи це лише тимчасова форма, або свого роду інструмент для привертання уваги потенційних туристів. Одним із завдань є також вироблення певних рекомендацій щодо розвитку віртуальних фестивалів історичних реконструкцій та загалом віртуального подієвого туризму в Україні в умовах війни та подальшого післявоєнного відновлення.

Метою дослідження є аналіз тенденцій та перспектив розвитку фестивалів історичних реконструкцій в Європі у контексті постковідного відновлення, а також вироблення рекомендацій щодо розвитку віртуальної складової подієвого туризму в Україні.

Аналіз останніх публікацій. В Україні дослідженнями індустрії туризму як складного економіко-соціального та культурного феномену займаються О. Любіцева, А. Парфінченко та ін. Подієвому туризму та івент-менеджменту як одному з видів туристичної діяльності також присвячено чимало досліджень [7; 11; 17; 21; 27]. Істотний внесок у розробку проблем організації та оцінки ефективності фестивалів історичних реконструкцій у туризмі

внесли закордонні дослідники Д. Гетц, Д. Болдуїн, Е. Брунер та ін [17; 21; 26]. Втім, в українській історіографії подієвого туризму роль історичних реконструкцій висвітлена лише побіжно [4; 8; 28].

Виклад основного матеріалу. Пандемія COVID-19 спричинила значні соціальні, економічні та культурні зрушення в усьому світі. Були запроваджені обмеження на пересування та соціальну взаємодію, що призвело до певної ізоляції та змін у поведінці людей. Пандемія спричинила скасування або зміну формату багатьох туристичних заходів. Туризм як галузь зазнав значних матеріальних втрат через зниження попиту та обмеження активності [9].

У відповідь на ці виклики відбулося переосмислення подальшого розвитку туристичної індустрії з акцентом на більш локальні та безпечні формати. Зросла популярність внутрішнього туризму, оскільки мандрівники надавали перевагу близьким та менш людним місцям, що забезпечують безпеку та комфорт. Ця тенденція зберіглася й сприяє розвитку місцевих туристичних дестинацій [12].

Подієвий туризм зазнав особливих втрат: масові зібрання були обмежені або скасовані, що спонукало організаторів шукати альтернативні рішення. Зокрема, зросло значення цифрових технологій, оскільки багато заходів перейшли в онлайн-формат. Це дозволило зберегти певний зв'язок з аудиторією та продовжити відповідну діяльність, але, водночас, принципово змінило її усталені форми [6].

Отже, пандемія виступила каталізатором трансформації туристичної галузі, прискоривши впровадження цифрових рішень та адаптацію до нових реалій. Цей період, безумовно, став значним випробуванням, але також відкрив можливості для інновацій та переосмислення підходів в туристичній галузі [1].

Як відомо, подієвий туризм охоплює різноманітні заходи, що приваблюють туристів, зокрема йдеться про історичні, культурні, спортивні, музичні та інші фестивалі. Кожен із цих видів має свої особливості та аудиторію. Наприклад, історичні фестивалі, такі як реконструкції середньовічних битв, дозволяють зануритися в минуле, тоді як музичні фестивалі збирають шанувальників музики з усього світу. Однак останнім часом спостерігається певний занепад традиційних фестивалів. Наприклад, дехто зазначає, що деякі музичні фестивалі стикаються зі зменшенням відвідуваності через одноманітність програм та відсутність інновацій [7].

Пандемія COVID-19 та поширення цифрових технологій призвели до зростання популярності віртуальних турів та онлайн-фестивалів. Музичні фестивалі одними з перших перейшли до онлайн-форматів, пропонуючи live-стріми та інтерактивні концерти. Це дозволило зберегти зв'язок з аудиторією та навіть розширити її, оскільки віртуальні заходи

не мають географічних обмежень. Наприклад, багато музичних заходів були скасовані або перенесені, але деякі з них швидко адаптувалися, пропонуючи онлайн-трансляції для своїх шанувальників [3]. Так само зазнали значних змін спортивні події та, відповідно, спортивний туризм. Традиційні змагання були скасовані або проводилися без глядачів, що зменшило їх туристичну привабливість. Водночас зросла популярність кіберспорту (eSports), який не залежить від фізичної присутності та може проводитися онлайн.

Фестивалі історичної реконструкції завжди користувалися популярністю серед локальних спільнот, оскільки такі заходи надають можливість зануритися у власне минуле та відчутти атмосферу певної епохи. Їх можна вважати унікальною складовою подієвого туризму, через поєднання освітньої та розважальної функцій. Інклюзивність як характерна риса цих фестивалів, дозволяє відвідувачам не лише спостерігати, а й відчутти атмосферу минулих епох через власну участь у реконструкціях баталій, ремесел, чи повсякденності. Однак, через обмеження на масові зібрання, багато таких заходів були скасовані або перенесені, що загрожувало перериванням традицій їх проведення. Починаючи з 2020 року, в усьому світі було скасовано чимало історичних фестивалів, що негативно вплинуло на туристичну привабливість відповідних регіонів. Попри це, потреба у «живому» досвіді залишається високою, і з послабленням обмежень ці фестивалі повільно, але поступово відновлюються.

Отже, найменш стійкими до кризи виявилися ті фестивалі, які не змогли швидко адаптуватися до нових умов та впровадити цифрові технології. Зокрема, історичні та культурні фестивалі, що базуються на фізичній присутності та взаємодії, зазнали найбільших втрат. Натомість музичні та спортивні фестивалі, які повністю або частково перейшли в онлайн-формат, змогли зберегти свою аудиторію та навіть розширити її завдяки глобальному доступу. Наприклад, міжнародний фестиваль «South by Southwest» (SXSW) у 2020 році був повністю перенесений в онлайн-формат, надавши учасникам доступ до віртуальних виступів, панелей та кінопоказів. Хоча цей захід не є історичною реконструкцією, його успішний досвід може бути адаптований для проведення віртуальних історичних фестивалів.

Можна стверджувати, що пандемія COVID-19 значно вплинула й на формат проведення історичних реконструкцій. Скасування масових заходів у 2020-22 рр. змусило й організаторів такого роду заходів шукати шляхи адаптації до нових реалій. Наприклад, фестиваль «Battle of Nations», міжнародний чемпіонат із середньовічних боїв, спочатку був перенесений на кілька років, а потім деякі його активності перейшли в онлайн-формат. У Польщі, де традиційно проводиться знаменита реконструкція

Грюнвальдської битви, організатори створили віртуальні трансляції, що дозволило глядачам стежити за подією дистанційно.

Зменшення кількості учасників та переважна орієнтація на локальну аудиторію стали типовими для фестивалів історичних реконструкцій у постпандемічний період. У Франції, організатори фестивалю «Puy du Fou», значно скоротили кількість відвідувачів, але впровадили динамічні розклади, щоб уникнути скупчення людей. В Італії, де історичні реконструкції є важливим елементом подієвого туризму, зросла популярність локальних фестивалів, що зорієнтовані на мешканців невеликих регіонів, наприклад, «Palio di Siena».

Водночас, загальний розвиток VR/AR технологій дозволив активно інтегрувати нові формати в історичні реконструкції. Наприклад, у США компанія TimeLooper розробила додаток, що дозволяє глядачам «відвідувати» історичні битви у форматі доповненої реальності. У Великій Британії проєкт «HistFest VR» так само пропонує інтерактивні віртуальні тури середньовічними замками з участю реконструкторів. Кількість таких проєктів стрімко зростає.

В Україні під час пандемії COVID-19 деякі історичні фестивалі на кшталт «Ту Стань!» у Львівській області та «Форпост» у Кам'янці-Подільському також спробували інтегрувати цифрові елементи. Наприклад, було впроваджено онлайн-стріми для тих, хто не зміг приїхати, а для місцевих відвідувачів були створені міні-заходи з обмеженою кількістю учасників. Завдяки цьому організаторам вдалося зберегти зацікавленість аудиторії та навіть залучити нових шанувальників через цифровий формат [5].

В подальшому, у 2022-2023 роках через обмеження на масові заходи у зв'язку з війною організатори фестивалів переважно у західних регіонах країни (у Львівській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях) активно співпрацювали з місцевими громадами, створюючи невеликі тематичні події для локальних громад. Це допомогло зберегти фестивальний рух у складний період повномасштабної війни. Ці зміни демонструють, що фестивалі історичних реконструкцій, не зважаючи на певні кризові явища, поступово адаптуються до нових умов, зокрема, шляхом залучення сучасних інформаційних технологій.

З'ясування стану фестивалів історичних реконструкцій свідчить про перехід до чергового етапу їх розвитку, і отже, постає питання щодо виокремлення певних періодів: зародження, піднесення, розквіту, кризи чи занепаду. Це можна зробити, якщо проаналізувати історію найбільших такого роду фестивалів у різних країнах.

Фестивалі історичної реконструкції, як форма відтворення минулого, мають глибоке коріння в

європейській та американській культурах. Вже деякі середньовічні ярмарки, що поєднували торгівлю, розваги та релігійні обряди, можна, до певної міри, вважати попередниками сучасних фестивалів реконструкції [8]. З часом, інтерес до відтворення історичних подій, особливо військових битв, зростає, що призвело до появи спеціалізованих заходів, присвячених конкретним епохам та подіям. У XIX столітті в Європі та США почали проводити перші офіційні військові реконструкції. Наприклад, у 1859 році в Сполучених Штатах відбулася перша реконструкція битви при Бункер-Гілл, присвячена подіям Війни за незалежність. У Європі, після завершення Наполеонівських воєн, ветерани та ентузіасти вперше спробували організовувати відтворення ключових битв, таких як битва при Ватерлоо, щоб вшанувати пам'ять загиблих та зберегти військові традиції. На сьогодні, саме реконструкція битви при Ватерлоо є однією з найвідоміших історичних реконструкцій у Європі. Перші масштабні відтворення битви розпочалися в 1970-х роках, але справжнього розмаху цей захід набув у 1990-х. Піковим моментом став 2015 рік, коли відзначали 200-річчя битви: понад 5 тис. реконструкторів з 52 країн взяли участь у заході, а кількість глядачів перевищила 60 тис. осіб. Цей успіх пояснюється значущістю події в європейській історії та ретельною підготовкою з боку організаторів. Після ювілейного заходу інтерес до цієї реконструкції дещо знизився, що є природним після великих ювілейних подій. Однак ці щорічні заходи продовжують проводитися, залучаючи сотні учасників та тисячі глядачів [30].

Реконструкція битви при Геттісберзі, яка присвячена подіям Громадянської війни, є однією з наймасштабніших в США. Перші офіційні відтворення відбулися у 1960-х роках, але розвитку захід набув у 1990-х. 150-річчя битви у 2013 році стало кульмінаційним моментом: понад 12 тис. реконструкторів та десятки тисяч глядачів взяли участь у заході. Популярність заходу також пояснюється значущістю битви в американській історії. Однак, у наступні роки фестиваль зіткнувся з викликами, такими як зростаючі витрати на організацію, конкуренція з боку інших подій та зміни в інтересах публіки, що зумовило певний спад [16].

Наведемо декілька прикладів з розвитку фестивалів історичної реконструкції в Україні. Фестиваль історичної реконструкції «Ту Стань!» є знаковою подією в Україні, що присвячена середньовічній культурі. На початку 2000-х років фестиваль мав локальний формат із невеликими реконструкціями, ремісничими майстер-класами та фольклорними виступами. Його метою було популяризувати історичну спадщину фортеці Тустань. У період розквіту (2010–2018 рр.) фестиваль значно розширився, залучаючи професійних реконструкторів, музикантів і ремісників з України та світу. Він став одним із

найбільших такого роду заходів в Західній Україні. Однак, після 2019 року фестиваль зіткнувся з фінансовими труднощами, впливом пандемії та змінами культурних пріоритетів. Організатори почали впроваджувати онлайн-формати та інтерактивні елементи, що допомогло зберегти певний інтерес до події, хоча б у віртуальному просторі.

Ще один приклад українських фестивалів історичної реконструкції – «Битва націй» – чемпіонат з історичного середньовічного бою, заснований у 2009 році. Перший турнір відбувся в м. Хотин. Найуспішнішими роками для фестивалю стали 2013-2015 рр., коли кількість учасників та глядачів суттєво зросла, а географія команд розширилася до понад 30 країн. Популярність заходу пояснюється дотриманням історичних правил для забезпечення «автентичності боїв» та зростаючим інтересом до середньовічної культури. Однак, після 2015 року фестиваль зіткнувся з певними викликами, такими як фінансові труднощі, внутрішні конфлікти в організаційному комітеті та конкуренцією з боку інших подібних заходів. Це призвело до зниження кількості учасників та глядачів у наступні роки.

Таким чином, активний розвиток фестивалів історичних реконструкцій (для Європи – з другої половини XX ст., для України – з початку 2000-х рр.) можна пояснити кількома факторами: зростаючим інтересом до історії, демократизацією та масовізацією туризму, бажанням взяти безпосередню участь у театралізованих дійствах, так би мовити зануритися в «живу» історію, наявністю освітніх та розважальних програм, а також розвитком туристичної інфраструктури. Наприклад, у 2000-х роках багато європейських країн, таких як Німеччина, Франція та Польща, активно підтримували історичні реконструкції через державні гранти, визнаючи їх важливість для культурного туризму.

Однак у 2010-х роках почали виникати фактори, що спричинили занепад окремих заходів. По-перше, відбулося насичення ринку — зростання кількості подібних подій ускладнило залучення нових учасників та глядачів. По-друге, виникли фінансові труднощі, зокрема, відбулося скорочення державного фінансування, а високі витрати на організацію заходів, костюми та декорації, змусили деякі фестивалі історичної реконструкції скорочувати масштаби або зовсім припинити своє існування.

Таким чином, пандемія COVID-19 стала скоріше додатковим випробуванням для фестивалів історичних реконструкцій, ніж основним фактором кризи. Втім, як уже зазначено, цей удар був досить потужним. Обмеження на масові зібрання, закриття кордонів та економічні труднощі змусили організаторів багатьох таких заходів адаптуватися до нових умов, або зовсім призупинити свою діяльність. У 2020-23 рр. багато ключових фестивалів історичної реконструкції були скасовані або перенесені у вір-

туальний формат. Це викликало дискусії про майбутнє подібних заходів і про те, яким чином вони можуть залишатися актуальними в умовах глобальних змін. Вочевидь, майбутнє таких заходів залежить від здатності їх організаторів адаптуватися до нових реалій, зокрема, певний шлях у майбутнє пов'язаний із використанням цифрових технологій для створення інтерактивних та персоналізованих вражень.

Таким чином, можна сказати, що ми спостерігаємо суттєві кризові явища у розвитку фестивалів історичних реконструкцій у різних країнах світу та в Україні зокрема. Ці процеси відбуваються не лише через економічні фактори, але й через загальну необхідність переосмислення напрямків подальшого розвитку цих заходів у реальному або ж у віртуальному світі. Ця криза стосується розвитку подієвого туризму в цілому.

З одного боку, економічні труднощі стали одним із ключових факторів, що впливають на занепад фестивалів історичних реконструкцій. Організація таких заходів вимагає значних фінансових ресурсів для забезпечення автентичності костюмів, декорацій та локацій. У періоди економічної нестабільності, під час пандемії, фінансування культурних заходів скорочувалося. І це стосувалося й досить заможних країн. Наприклад, у Великій Британії деякі локальні фестивалі були скасовані через брак фінансування, що негативно вплинуло на туристичну привабливість регіонів.

Зрозуміло, що в Україні ситуація ще більш скрутна. Протягом останніх п'яти років відбувалося постійне скорочення фінансування, а то й скасування багатьох культурних заходів. Зокрема, нестача державної підтримки та спонсорських коштів суттєво ускладнювали організацію фестивалів історичних реконструкцій, що, у свою чергу, знижувало інтерес туристів та місцевих жителів до участі в таких подіях.

Як уже зазначалося, сучасна аудиторія також все більше тяжіє до інтерактивних та технологічно насичених розваг [2; 10]. Традиційні форми історичних реконструкцій можуть здаватися менш привабливими для молодшого покоління, яке віддає перевагу цифровим розвагам та віртуальному досвіду. Це призводить до зниження відвідуваності таких заходів та, відповідно, до їхнього занепаду.

В Україні спостерігається подібна тенденція: молодь більше зацікавлена в сучасних фестивалях, які поєднують музику, технології та інтерактивні елементи, ніж у традиційних історичних реконструкціях [9; 14]. Це ставить перед організаторами завдання адаптувати формат заходів до змінних уподобань аудиторії, впроваджуючи нові технології та інтерактивні елементи, щоб зберегти інтерес публіки та залучати відвідувачів.

Історичні реконструкції також стикаються з потужною конкуренцією з боку інших видів туризму,

таких як гастрономічний, екстремальний чи екологічний туризм, які набувають все більшої популярності. Зокрема, в Україні розвиток інших напрямків туризму, таких як зелений туризм у Карпатах чи винні тури в Закарпатті, створює додаткову конкуренцію для історичних реконструкцій. Тобто різноманітність туристичних пропозицій відволікає потенційних відвідувачів від участі в історичних фестивалях, тим більше, що останні програють конкуренцію з точки зору співвідношення інвестицій та прибутку. Це вимагає від організаторів пошуку унікальних пропозицій та підходів, щоб виділитися на тлі інших туристичних продуктів і залучити ширшу аудиторію.

Таким чином, поєднання економічних обмежень, змін інтересів аудиторії та конкуренції з іншими видами туризму створює серйозні виклики для фестивалів історичних реконструкцій як в світі, так і в Україні.

Разом із тим, подібні процеси спостерігаємо й у розвитку подієвого туризму загалом. Обмеження на проведення масових заходів внаслідок пандемії COVID-19, закриття кордонів та загальна невизначеність призвели до скасування або перенесення багатьох запланованих культурних подій по всьому світу. Йдеться, наприклад, навіть про такі масштабні заходи, як Олімпійські ігри в Токіо.

В Україні подієвий туризм також зазнав значних втрат. Багато традиційних заходів, таких як «Атлас Вікенд» у Києві та «Файне Місто» в Тернополі, були скасовані або перенесені, що негативно вплинуло на місцеву економіку та туристичну привабливість регіонів. За даними досліджень, подієвий туризм є важливим сегментом туристичної індустрії України, і його занепад у свою чергу призвів до значних економічних втрат.

Через зазначені вище виклики деякі організатори заходів також перейшли до онлайн-формату, використовуючи цифрові платформи для проведення тепер вже віртуальних заходів. До певної міри це дозволило зберегти інтерес аудиторії та частково компенсувати втрати. Це свідчить про те, що, хоча подієвий туризм переживає кризу, він також почав шукати шлях виходу в умовах глобальних змін у віртуальному світі.

Все зазначене змушує уважніше придивитися до тих інноваційних підходів, які виявилися останнім часом. Йдеться передовсім про віртуальні формати. Вони мають очевидну перевагу у доступності. Наприклад, фестивалі, які транслюються онлайн, стають відкритими для людей з обмеженими можливостями або тих, хто проживає у віддалених регіонах. Крім того, цифровий контент можна переглядати у зручний час, що додає гнучкості. Водночас, значним недоліком є втрата «живого» контакту. Емоції, які виникають під час перебування на «справжньому полі бою», або атмосферу спіл-

кування з реконструкторами, неможливо передати через екран комп'ютера чи смартфона. Це створює ситуацію, яка є протилежною декларованій «автентичності» заходів.

Розглянемо декілька стратегій, які можуть сприяти виходу із зазначеної кризи та адаптації до сучасних умов утвердження віртуального світу. Вочевидь, інтеграція технологій доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) у фестивалі історичних реконструкцій відкриває нові можливості для залучення аудиторії [2;10]. Зокрема, віртуальні технології дозволяють відтворювати битви у деталях, що складно зробити в реальному житті. Наприклад, проєкт «VR Battle of Waterloo», реалізований британськими істориками спільно з розробниками ігор, пропонує користувачам відчувати себе учасниками легендарної битви. Віртуальна платформа відтворює ландшафт, тактику військ і навіть звуки бою. Цей формат дозволив залучити десятки тисяч глядачів з різних країн, зокрема тих, хто раніше не цікавився історичними реконструкціями.

Як уже зазначалося, онлайн-трансляції історичних реконструкцій стали важливим інструментом під час пандемії, коли масові заходи були неможливими. Саме тоді, наприклад, американська «Gettysburg Virtual Re-enactment» почала транслювати реконструкцію Громадянської війни на YouTube, зібравши десятки тисяч переглядів. Завдяки інтерактивному чату глядачі могли ставити запитання реконструкторам у реальному часі, що зробило захід не лише видовищним, а й таким, що перетворився на освітній проєкт (через залучення до лекцій та дискусій фахівців різних профілів) [16]. У Європі схожий формат тепер використовує «Vikings Live», який пропонує онлайн-стріми з фестивалів, присвячених вікінгам. Учасники обмінюються знаннями, шукають нові історичні факти, демонструють ремісничі навички та беруть участь в інтерактивних лекціях.

В Україні також спостерігається тенденція до віртуалізації культурних подій. Наприклад, фестиваль «Ту Стань!», який зазвичай проходить у форматі живої історичної реконструкції, у 2020 році запропонував онлайн-програму з віртуальними екскурсіями, лекціями та майстер-класами, що дозволило зберегти інтерес аудиторії в умовах карантинних обмежень. Зокрема, серії онлайн-лекцій про історію регіону мали понад 20 тисяч переглядів [2; 10].

Використання цифрових платформ дозволяє фестивалям історичних реконструкцій розширити свою аудиторію за межі національних кордонів. Наприклад, організатори фестивалю «Середньовічний Хотин» планують впровадити онлайн-трансляції боїв та майстер-класів, що надасть можливість глядачам з усього світу долучитися до події без необхідності фізичної присутності

[14]. А от вже згаданий вище фестиваль «Битва націй», який традиційно приваблює тисячі туристів подивитися на середньовічні бої, вже експериментує з онлайн-трансляціями та інтерактивними майстер-класами, що дозволяє тепер залучати досить широку міжнародну аудиторію.

В Україні активно обговорюються можливості впровадження нових технологій. Наприклад, організатори реконструкції битви під Берестечком задумуються над тим, щоб включити елементи VR-екскурсій для відвідувачів, які не можуть бути присутніми фізично. Такий підхід дозволяє не лише зберегти інтерес до історичних подій, але й залучити нову аудиторію, яка раніше не цікавилася реконструкціями. Такі ініціативи, як «Віртуальний Львів», що дозволяє зануритися у середньовічне місто, демонструють значний потенціал. Унікальність цієї технології полягає у можливості поєднання освітніх і розважальних компонентів, що сприяє популяризації історії серед молоді.

Паралельно із технологічними інноваціями, важливо створювати унікальні концепції подій, які вирізнятимуться на фоні інших туристичних продуктів. Так само перспективним є поєднання, наприклад, історичних реконструкцій із гастрономічними фестивалями або майстер-класами ремесел. Це може привабити більш різноманітну аудиторію. Такі заходи, як фестиваль «Кам'янець-Подільський середньовічний ярмарок», вже успішно інтегрують подібні елементи, залучаючи як місцевих жителів, так і туристів із сусідніх регіонів [2].

Тим не менш, важливо зберігати наголос на «автентичності подій», щоби захід не перетворився на звичайний ярмарок. Для організаторів це означає необхідність збереження високих стандартів якості реконструкцій, навіть за умов обмеженого бюджету. Але ж як забезпечити автентичність, якщо мова йде про віртуальний простір? Можливо, з подальшим розвитком історичних реконструкцій та комп'ютерних технологій, «автентичність речі» має поступитися «автентичності досвіду».

Створення багатомовного контенту та інтерактивних віртуальних турів історичними локаціями може підвищити інтерес міжнародної спільноти до українських фестивалів. Такі ініціативи популяризують культурну спадщину, що є актуальним в умовах безпекових обмежень. Наприклад, в Україні реалізовано проєкт «Кишенькова країна», який за допомогою VR-технологій відтворює об'єкти історико-культурної спадщини, надаючи користувачам можливість віртуально подорожувати визначними місцями країни [10]. Вочевидь, це сприяє обізнаності людей щодо наявної в Україні культурної спадщини і, можливо, спонукає цих людей в майбутньому відвідати ті місця, що сподобалися.

Крім того, у Харкові та Києві відбувся перший мистецький фестиваль VR та AR, який інтегрував

цифрове мистецтво в урбаністичний простір міст. На вулицях були розміщені QR-коди, що дозволяли за допомогою смартфонів переглядати віртуальні скульптури, створені митцями спеціально для цього проєкту [2].

Таким чином, хоча фестивалі історичних реконструкцій стикаються із серйозними кризовими явищами, вони також мають потенціал для адаптації до сучасних умов та подальшого розвитку. Використання новітніх технологій, створення унікальних концепцій та збереження автентичності можуть стати ключовими стратегіями для їх подальшого розвитку.

Поступовий перехід різних складових туристичної діяльності, у тому числі й історичних реконструкцій, у віртуальний простір, порушує питання про специфіку цих заходів у новому форматі, адже перегляд відео на екрані – теж своєрідне «занурення» в певний культурний контент. Тож, яка є відмінність у інтерактивних явищах, які були 10 чи 20 років тому, із тими, що маємо зараз? Очевидно, що сьогодні мова йде вже про взаємодію з віртуальним середовищем. Йдеться про метавсесвіт – інтерактивний 3D-простір, який поєднує елементи фізичної та віртуальної реальності, дозволяючи користувачам взаємодіяти з оточенням та іншими учасниками в режимі реального часу. Наприклад, на відміну від вже звичних для туристів віртуальних стендів у музеях, які зазвичай пропонують статичний перегляд експонатів, метавсесвіт надає можливість глибшого занурення та активної участі у подіях. Наприклад, у метавсесвіті можна не лише оглянути історичні артефакти, але й взяти участь у їх «створенні» або «відтворенні» історичних подій. Віртуальні музеї часто обмежуються репрезентацією реальних експонатів у цифровому форматі, тоді як метавсесвіт може включати повністю вигадані або змінені світи, що виходять за межі реальності. Це відкриває нові можливості для розважальних програм, де користувачі можуть взаємодіяти з контентом у спосіб, недоступний у фізичному світі. Наприклад, у метавсесвіті можна відвідати віртуальний музей, який використовує елементи віртуальної реальності та мультимедіа для створення захоплюючого та інтерактивного досвіду [13]. Водночас, це породжує проблему «зіткнення уяв», коли сформовані в процесі розваги уявлення можуть увійти у суперечність з тими, які були здобуті в процесі освітньої діяльності.

Сьогодні в нашій країні лунають голоси, що віртуальні реконструкції воєнних дій (з новітньої історії) можуть служити освітніми інструментами, допомагаючи людям краще зрозуміти масштаб та наслідки таких подій. Однак водночас постають складні етичні питання, зокрема, щодо естетизації насильства та можливого травмування глядачів. Відтворення трагічних подій у віртуальному се-

редовищі може знецінювати страждання реальних людей та перетворювати їх на розвагу для віртуальних туристів. Крім того, існує ризик, що такі історичні реконструкції можуть використовуватися для пропаганди або виправдування насильства. Наприклад, у контексті сучасних конфліктів, віртуальні платформи можуть стати засобом поширення односторонніх суджень, що будуть лише підсилювати ворожнечу. Це вимагає залучення спеціалістів з різних галузей гуманітарних наук, обережного та відповідального підходу до створення та використання таких цифрових реконструкцій.

Безумовно, оцифрування джерел про історичні події та артефактів відкриває нові можливості для їх збереження та популяризації. Однак, виникають питання щодо точності таких репрезентацій. Існує ризик, що спроби відтворити складні історичні події у віртуальному форматі можуть призвести до спрощення або викривлення фактів, загрожувати втраті більш широкого контексту та багатьох важливих нюансів, що вплине на сприйняття історії користувачами. Без належної модерації та перевірки фактів існує небезпека, що користувачі численних цифрових платформ отримуватимуть викривлене уявлення про історичні події. Якщо ж «довірити» створення контенту штучному інтелекту з його зростаючими можливостями у продукуванні не лише тексту, а й відео та звуку, то можемо отримати «продукт», який взагалі не матиме відношення до реальної історії, але дуже схожий на неї. Це підкреслює важливість участі професійних істориків та інших експертів у процесі створення цифрового контенту, щоб забезпечити його відповідність сучасним науковим висновкам та підходам.

Таким чином, віртуальні технології надають нові можливості для розвитку подієвого туризму в Україні. Наприклад, використання VR та AR може допомогти відтворити важливі історичні події, які раніше залишалися поза увагою реконструкторів, такі як битва під Берестечком чи Конотопська битва, створюючи інтерактивний досвід для туристів. Такі проєкти дозволять залучити молодь і міжнародну аудиторію, надаючи можливість побачити історію «наживо». Для цього Україна може перейняти передовий досвід країн Європи та США з віртуальної реконструкції битв при Геттісберзі чи Ватерлоо, де глядачі можуть «побувати» на полі бою через VR-окуляри. Залучення новітніх технологій при організації, наприклад, фестивалю «Стародавній Київ» у парку «Київська Русь», або у фортеці Тустань могло б розширити їх аудиторію. Онлайн-трансляції з використанням 360-градусних камер можуть дозволити людям з різних країн «відвідати» ці події. Впровадження таких технологій може сприяти збереженню фестивалів, роблячи їх доступними навіть у кризових умовах сучасної війни. Більше того, після завершення війни історичні реконструк-

ції можуть відігравати важливу роль у процесі подальшого національного відродження. Такі заходи вже сьогодні здатні привернути увагу міжнародної спільноти до історії України та залучити інвестиції в культуру. Хоча ще раз наголосимо, що такий підхід може бути пов'язаний з різноманітними небезпеками. Також важливим є концептуальне опрацювання подібних заходів, щоби вони враховували запити як внутрішньої, так і міжнародної аудиторії, різних вікових груп віртуальних туристів тощо.

Створення проєктів, які поєднують віртуальну складову із фізичними локаціями, може стати конкурентною перевагою України на світовій туристичній арені. Наприклад, для багатьох історичних міст, таких як Львів або Кам'янець-Подільський, можна створити доповнену реальність, яка оживлятиме старовинні вулиці, показуючи, як виглядали ці об'єкти декілька сотень років тому. Туристи, гуляючи містом, можуть за допомогою мобільного додатка побачити реконструкцію й подій чи повсякденного життя. На часі розробка таких унікальних маршрутів, які б поєднували реальні місця з віртуальними елементами. Наприклад, маршрут, присвячений Національно-визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького, може включати відвідування реальних місць стародавніх битв із паралельним переглядом віртуальних реконструкцій цих подій через AR-окуляри. Такий підхід уже застосовують у Німеччині та Франції, де у туристичні маршрути інтегрують VR-технології для відображення історичних подій.

Для ефективного розвитку віртуального туризму Україні важливо налагодити міжнародне співробітництво. Платформи на кшталт Google Arts & Culture можуть стати інструментом популяризації української історії у світі. Наприклад, співпраця з платформами, які спеціалізуються на віртуальних турах, дозволить розробити інтерактивні програми для демонстрації історичних реконструкцій, як це зроблено, наприклад, з культурними пам'ятками у Ватикані чи Єгипті.

Висновки. Подієвий туризм сьогодні переживає трансформацію під впливом різноманітних факторів. Йдеться як про форс-мажорні обставини, такі як

пандемія COVID-19 чи сучасна війна, так й про нові економічні виклики та зміни у поведінці туристичної аудиторії. Особливо помітним став вплив цифрових технологій. Спостерігається очевидна тенденція до гібридних форматів заходів: поєднання реальних подій із віртуальними. Наприклад, музичні фестивалі пропонують онлайн-стріми концертів, щоби залучити мільйони глядачів по всьому світу. В Україні цей підхід поки що розвивається повільно, однак він має значний потенціал для розширення аудиторії.

Важливою тенденцією є локалізація туризму. Туристи все більше орієнтуються на подорожі у межах своєї країни через економічні, екологічні, безпекові міркування. Це вимагає уважніше придивитися до регіональних особливостей України.

Таким чином, фестивалі історичних реконструкцій, попри наявні на сьогодні певні кризові явища, у новітню цифрову еру можуть стати одним із найбільш інноваційних напрямків подієвого туризму. Використання технологій віртуальної реальності (VR) дозволяє створювати масштабні реконструкції, доступні для найширшої аудиторії. Організатори заходів у різних країнах світу вже активно використовують VR, що забезпечує ефект занурення в історію та опанування відповідних знань та вмінь в інтерактивній формі.

Такі інновації вже тепер стають дієвим інструментом для збереження культурної спадщини. Використання 3D-сканування історичних пам'яток дозволяє зберегти їх цифрові копії, навіть якщо вони знищені чи пошкоджені внаслідок природних катаклізмів чи військових конфліктів. Звісно, використання технологічних інновацій допомагає ефективно популяризувати історію серед молоді. Поєднання освітнього контенту з гейміфікацією, як це робиться в Західній Європі, може бути успішно адаптоване і в Україні для збереження національної пам'яті та інтеграції у світовий культурний контекст. Втім, безсумнівно, такий шлях інновацій вимагає фахового підходу, бо в іншому випадку можна буде дуже легко наразитися на різноманітні й численні небезпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Венгерська Н., Воронкова В., Череп А. Напрями цифрової трансформації креативних технологій у сфері туризму після удару пандемії COVID-19. *Humanities Studies: Філософія економіки та управління*. 2021. № 9 (86). <https://doi.org/10.26661/hst-2021-9-86-18>.
2. Вигаданий світ: українські проєкти у VR та AR. URL: <https://creativeeurope.in.ua/posts/ukrainian-projects-vr-ar> (дата звернення: 10.01.2025).
3. Вплив пандемії COVID-19 на музичну індустрію. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2_%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%97_COVID-19_%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%83_%D1%96%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D1%8E (дата звернення: 10.01.2025).
4. Килимистий, С. Історична реконструкція як ресурс подієвого туризму. *Питання культурології*. 2019. № 35. С. 137–148. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.35.2019.188801>.

5. Кривоберець М. Розвиток туризму в постпандемічний період: тенденції та заходи підтримки. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом (Економічні науки)*. 2022. № 3. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/64-6>.
6. Мельниченко С., Ткаченко Т., Дупляк Т. Діджиталізація як інструмент відновлення туризму в Європейському Союзі в період пост-COVID-19. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 6 (41). С. 427–436. <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v6i41.251471>.
7. Паньків Н. Сучасні тенденції розвитку подієвого туризму на Закарпатті. *Вісник Хмельницького національного університету (Економічні науки)*. 2021. № 5, Т. 1. [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5\(1\)-21](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-21).
8. Посохов І.С. Історичні реконструкції як перспективний напрям подієвого туризму в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Вип. 40. С. 178-185. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/3328>
9. Стрижак О. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на туристичну галузь. *Інноваційні технології в готельно-ресторанному бізнесі: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції, м.Київ, 19 - 20 травня 2020 р. К.: НУХТ, 2020*. URL: https://www.researchgate.net/publication/360188488_VPLIV_PANDEMII_KORONAVIRUSU_COVID-19_NA_TURISTICNU_GALUZ
10. Трач Ю. Український досвід VR-реконструкції об'єктів історико-культурної спадщини. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2020. Т. 3, № 2. <https://doi.org/10.31866/2617-796x.3.2.2020.220588>.
11. Устименко Л. Подієвий туризм як історико-культурне явище. *Культура і сучасність*. 2013. № 1. С. 88-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2013_1_17
12. Шерстюк Р. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. № 2 (25). С. 641-652. <https://doi.org/10.33108/sepd2022.02.641>.
13. Які цифрові проекти створюють музеї світу? URL: https://memorysavers.sucho.org/digital_projects_world/ (дата звернення: 10.01.2025).
14. 30 українських фестивалів, про які не знає 98% українців. URL: <https://www.firtka.if.ua/blog/view/30-ukrainskih-festivaliv-pro-aki-ne-znae-98-ukrainsiv76227> (дата звернення: 10.01.2025).
15. Agnew V. History's affective turn: Historical reenactment and its work in the present. *Rethinking History*. 2007. #11(3). P. 299–312. <https://doi.org/10.1080/13642520701353108>
16. Annual Gettysburg Reenactment. URL: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g60798-d613646-Reviews-Annual_Gettysburg_Reenactment-Gettysburg_Pennsylvania.html (дата звернення: 10.01.2025).
17. Bowdin G. Events Management. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2001. 536 p. <https://doi.org/10.4324/9781003044963>
18. Caillois R. The sacred as transgression: Theory of the festival. Chicago: University of Illinois Press, 2001. 140 p. URL: <https://catalogue.nla.gov.au/catalog/2599659>
19. Cook A. The use and abuse of historical reenactment: thoughts on recent trends in public history. *Criticism*. 2005. #46(3). P. 487–496. <https://doi.org/10.1353/crt.2005.0002>
20. Gapps S. Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history. *Rethinking History*. 2009. #13(3). P. 395–409. <https://doi.org/10.1080/13642520903091159>
21. Getz D. Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*. 2008. #29(3). P. 403–428. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.07.017>
22. Gössling S., Schweiggart, N. Two years of COVID-19 and tourism: what we learned, and what we should have learned. *Journal of Sustainable Tourism*. 2022. № 30. P. 915-931. <https://doi.org/10.1080/09669582.2022.2029872>.
23. Groot J. Consuming history: Historians and heritage in contemporary popular culture. Routledge. 2009. 332 p. <https://doi.org/10.4324/9781315640754>
24. Hart L. Authentic recreation: living history and leisure. *Museum and Society*. 2007. #5(2). P. 103–124. <https://doi.org/10.29311/mas.v5i2.99>
25. Liu Y. Cultural Events and Cultural Tourism Development: Lessons from the European Capitals of Culture. *European Planning Studies*. 2014. #22(3). P. 498–514. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.752442>
26. Mohanty, P., Sharma, A., Kumar, J., Turaev, B. Managing Events and Festivals Post-COVID-19: Maintaining the Status Quo or Resetting for the Sustainability Agenda. *Festival and Event Tourism: Building Resilience and Promoting Sustainability*. 2022. p. 11-19. <https://doi.org/10.1079/9781789248685.0002>.
27. Picard D., Robinson M. Festivals, Tourism and Social Change. Clevedon: Channel View Publications, 2006. 296 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Festivals_Tourism_and_Social_Change.html?id=_seYzXRAOMAC&redir_esc=y
28. Posokhov I. Historical re-enactments in tourist practices and politics of memory. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2018. № VI (27). P.35-38. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Historical-re-enactments-in-tourist-practices-and-politics-of-memory-I-S-Posokhov.pdf>
29. Salazar N. Community-based cultural tourism: issues, threats and opportunities. *Journal of Sustainable Tourism*. 2012. #20(1). P. 9-22. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.596279>
30. Wolfe J. Living history: U.S. Army Reserve Colonel and family join Waterloo battle reenactment. URL: https://www.army.mil/article/151409/living_history_u_s_army_reserve_colonel_and_family_join_waterloo_battle_reenactment (дата звернення: 10.01.2025).

Стаття надійшла до редакції 15.03.2025

Стаття рекомендована до друку 16.04.2025

Ivan Posokhov, Ph.D., associate professor, Department of World Politics, Diplomacy and Travel Business, V.N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: ivanposokhov@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8638-5148>

HISTORICAL REENACTMENTS AS A COMPONENT OF EVENT TOURISM: FROM FESTIVAL VENUES TO THE VIRTUAL WORLD

The subject of the study is the current trends in the development of historical reenactment festivals as an important component of event tourism and analyzes the impact of the COVID-19 pandemic on this industry. The author also focuses on changes in tourists' preferences caused by social, economic and technological transformations. The goal of the work is to determine the prospects for the development of historical reenactment festivals in the world and in Ukraine in the context of post-pandemic recovery, as well as to develop certain recommendations for the use of virtual formats to maintain audience interest and ensure the sustainability of this form of event tourism. The objectives of the study include: the analysis of the impact of COVID-19 pandemic on historical reenactment festivals; identification of changes in tourist preferences caused by social, economic and technological transformations; assessment of the implementation of digital technologies in historical reenactment festivals. The study is based on the following methods: analysis of modern publications and examples of successful practices from different countries; using the comparison method, the author finds out how digital technologies are implemented in the organization of historical reenactment festivals, what challenges and opportunities are associated with this process. As a result, the conclusion is drawn that the COVID-19 pandemic has significantly affected the festival movement in the world and in Ukraine. In particular, there have been changes in the format of events: due to their mass cancellations, there has been a decline in tradition, a reduction in audience, and an orientation towards local communities. However, in many cases, the crisis has become a catalyst for innovation. First of all, it is about the use of virtual and augmented reality technologies, which allow creating new formats of cultural events. The online formats implemented in the festivals have allowed not only to maintain contact with the target audience, but also to significantly expand the geography of their participants by ensuring wide access from different countries of the world. Conclusions: festival organizers in Ukraine have also begun to use digital technologies, which allows them to draw attention to the national cultural heritage, despite the restrictions that are now associated with the full-scale Russian invasion. At the same time, the author draws attention to the fact that since the youth audience gravitates towards modern technologies and especially to the gamification of content, there is a danger of losing what is denoted by the concept of "cultural authenticity" and which especially characterized the festivals of historical reenactments. This necessitates the need to more actively involve professional experts in determining the content of such events. However, in general, the introduction of VR and AR technologies, the creation of multilingual content and the use of online platforms can strengthen the positions of festivals in the global event tourism market. This also applies to historical reenactment festivals in Ukraine. Thus, although the COVID-19 pandemic has become a serious test for the industry, at the same time these tests have led to important transformations. The preservation of the festival movement depends on the ability of organizers to carefully implement technologies that will make events more accessible, interactive and personalized, while preserving the established traditions that determined their "cultural authenticity". Ukraine, with its rich historical potential, can become an example of a successful combination of traditions and innovation in event tourism.

Keywords: *historical reenactment festivals; event tourism; virtual events; COVID-19 pandemic; cultural heritage; tourism policy, event management; digital technologies, virtual space.*

REFERENCES

1. Venghersjka N., Voronkova V., Cherep A. (2021) Naprjamy cyfrovoji transformaciji kreatyvnykh tekhnologij u sferi turizmu pislja udaru pandemiji COVID-19 [Directions of digital transformation of creative technologies in the tourism sector after the impact of the COVID-19 pandemic]. *Humanities Studies: Filosofija ekonomiky ta upravlinnja* [Humanities Studies: Philosophy of Economics and Management], no. 9(86). <https://doi.org/10.26661/hst-2021-9-86-18>
2. Vyghadanyj svit: ukrajinsjki projekty u VR ta AR [Fictional world: Ukrainian projects in VR and AR]. Available at: <https://creativeeurope.in.ua/posts/ukrainian-projects-vr-ar> (in Ukrainian)
3. Vplyv pandemiji COVID-19 na muzychnu industriju [Impact of the COVID-19 pandemic on the music industry]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2_%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%97_COVID-19_%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%83_%D1%96%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D1%8E (in Ukrainian)
4. Kylymystyj S. (2019) Istorychna rekonstrukcija jak resurs podijevogho turizmu [Historical reconstruction as a resource for event tourism]. *Pytannja kuljturologiji* [Questions of cultural studies], no. 35, pp. 137–148. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.35.2019.188801>
5. Kryvoberec M. (2022) Rozvytok turizmu v postpandemichnyj period: Tendenciji ta zakhody pidtrymky [Tourism Development in the Post-Pandemic Period: Trends and Support Measures]. *Naukovi praci Mizhrehionalnoji Akademiji upravlinnja personalom (Ekonomichni nauky)* [Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management (Economic Sciences)], no. 3. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/64-6>

6. Melnychenko S., Tkachenko T., Dupljak T. (2022) Didzhitalizacija jak instrument vidnovlennja turizmu v Jevropejskomu Sojuzi v period post-COVID-19 [Digitalization as a tool for the recovery of tourism in the European Union in the post-COVID-19 period]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no 6 (41), pp. 427–436. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v6i41.251471>
7. Panjkiv N. (2021) Suchasni tendenciji rozvytku podijevogho turizmu na Zakarpatti [Current trends in the development of event tourism in Transcarpathia]. *Visnyk Khmelnyckogho nacionalnogho universytetu (Ekonomichni nauky)* [Bulletin of Khmelnytskyi National University (Economic Sciences)], no. 5(1). [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5\(1\)-21](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-21)
8. Posokhov I. S. (2016) Istorychni rekonstrukciji jak perspektyvnyj naprjam podijevogho turizmu v Ukraini [Historical reconstructions as a promising direction of event tourism in Ukraine]. *Visnyk Ljvivskogho universytetu* [Lviv University Bulletin], no. 40, pp. 178–185. Available at: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/3328> (in Ukrainian)
9. Stryzhak O. (2020) Vplyv pandemiji koronavirusu COVID-19 na turystychnu ghaluzj [Impact of the COVID-19 coronavirus pandemic on the tourism industry]. *Innovacijni tekhnologhiji v ghoteljno-restorannomu biznesi: materialy IKh Vseukrajinskoji nauково-praktychnoji konferenciji* [Innovative technologies in the hotel and restaurant business: materials of the IX All-Ukrainian Scientific and Practical Conference] pp. 19–20. Available at: https://www.researchgate.net/publication/360188488_VPLIV_PANDEMII_KORONAVIRUSU_COVID-19_NA_TURISTICNU_GALUZ (in Ukrainian)
10. Trach Ju. (2020) Ukrajinskyj dosvid VR-rekonstrukciji ob'ektiv istoryko-kuljturnoji spadshhyny [Ukrainian experience of VR reconstruction of historical and cultural heritage sites]. *Cyfrova platforma: informacijni tekhnologhiji v sociokuljturnij sferi* [Digital platform: information technologies in the socio-cultural sphere], no. 3. <https://doi.org/10.31866/2617-796x.3.2.2020.220588>
11. Ustymenko L. M. (2013) Podijevyj turizm jak istoryko-kuljturne javyshhe [Event tourism as a historical and cultural phenomenon]. *Kuljtura i suchasnistj* [Culture and modernity], no. 1, pp. 88–92. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2013_1_17 (in Ukrainian)
12. Sherstiuk R. (2021) Vplyv pandemiji COVID-19 na rozvytok turizmu v Ukraini: problemy ta shlyakhy jikh vyrishennja [The impact of the COVID-19 pandemic on the development of tourism in Ukraine: problems and ways to solve them]. *Socialjno-ekonomichni problemy i derzhava* [Socio-economic problems and the state], no. 25(2), pp. 641–652. <https://doi.org/10.33108/sepd2022.02.641>
13. Jaki cyfrovi proekty stvorjuyutj muzeji svitu? [What digital projects are created by the world's museums?] Available at: https://memorysavers.sucho.org/digital_projects_world/ (in Ukrainian)
14. 30 ukrajinskykh festyvaliv, pro jaki ne znaje 98% ukrajinciv [30 Ukrainian festivals that 98% of Ukrainians don't know about]. Available at: <https://www.firtka.if.ua/blog/view/30-ukrainskih-festivaliv-pro-aki-ne-znae-98-ukrainsciv76227> (in Ukrainian)
15. Agnew V. (2007) History's affective turn: Historical reenactment and its work in the present. *Rethinking History*, no. 11, pp. 299–312. <https://doi.org/10.1080/13642520701353108>
16. Annual Gettysburg Reenactment. Available at: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g60798-d613646-Reviews-Annual_Gettysburg_Reenactment-Gettysburg_Pennsylvania.html
17. Bowdin G. (2001) *Events Management*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 536 p. <https://doi.org/10.4324/9781003044963>
18. Caillois R. (2001) *The sacred as transgression: Theory of the festival*. Chicago: University of Illinois Press. 140 p. Available at: <https://catalogue.nla.gov.au/catalog/2599659>
19. Cook A. (2005) The use and abuse of historical reenactment: Thoughts on recent trends in public history. *Criticism*, no. 46, pp. 487–496. <https://doi.org/10.1353/crt.2005.0002>
20. Gapps S. (2009) Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history. *Rethinking History*, no. 13, pp. 395–409. <https://doi.org/10.1080/13642520903091159>
21. Getz D. (2008) Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*, no. 29, pp. 403–428. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.07.017>
22. Gössling S., Schweiggart N. (2022) Two years of COVID-19 and tourism: What we learned, and what we should have learned. *Journal of Sustainable Tourism*, no. 30, pp. 915–931. <https://doi.org/10.1080/09669582.2022.2029872>
23. Groot, J. (2009). *Consuming history: Historians and heritage in contemporary popular culture*. Routledge. 332 p. <https://doi.org/10.4324/9781315640754>
24. Hart L. (2007) Authentic recreation: Living history and leisure. *Museum and Society*, no. 5, pp. 103–124. <https://doi.org/10.29311/mas.v5i2.99>
25. Liu Y. (2014) Cultural events and cultural tourism development: Lessons from the European Capitals of Culture. *European Planning Studies*, no. 22(3), pp. 498–514. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.752442>
26. Mohanty P., Sharma A., Kumar J., Turaev B. (2022) Managing events and festivals post-COVID-19: Maintaining the status quo or resetting for the sustainability agenda. *Festival and Event Tourism: Building Resilience and Promoting Sustainability* pp. 11–19. <https://doi.org/10.1079/9781789248685.0002>
27. Picard D., Robinson M. (2006) *Festivals, tourism and social change*. Clevedon: Channel View Publications. 296 p. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Festivals_Tourism_and_Social_Change.html?id=_seYzXRAOMAC&redir_esc=y
28. Posokhov I. (2018) Historical re-enactments in tourist practices and politics of memory. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, no. VI(27), pp. 35–38. Available at: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Historical-re-enactments-in-tourist-practices-and-politics-of-memory-I.-S.-Posokhov.pdf>

29. Salazar N. (2012) Community-based cultural tourism: Issues, threats, and opportunities. *Journal of Sustainable Tourism*, no. 20(1), pp. 9–22. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.596279>
30. Wolfe J. Living history: U.S. Army Reserve Colonel and family join Waterloo battle reenactment. Available at: https://www.army.mil/article/151409/living_history_u_s_army_reserve_colonel_and_family_join_waterloo_battle_reenactment

The article was received by the editors 15.03.2025

The article is recommended for printing 16.04.2025

Наукове видання

ВІСНИК

**Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна**

**Серія «Міжнародні відносини. Економіка.
Країнознавство. Туризм»**

Випуск 21, 2025

Збірник наукових праць

Українською та англійською мовами

Підписано до друку _____. Формат 60x84/8. Папір офсетний. Друк цифровий.
Обл.-вид. арк. 16,31. Ум. друк. арк. 13,05. Наклад 100 пр.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна